

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

YENİÇAĞ İSPANYOL DÜŞÜNÜRLERİNİN GÖZÜNDEN İSPANYA'NIN GERİLEMESİ (1600-1640)

Mehmet Talha KALKAN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

YENİÇAĞ İSPANYOL DÜŞÜNÜRLERİNİN GÖZÜNDEN İSPANYA'NIN
GERİLEMESİ (1600-1640)

Mehmet Talha KALKAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

ÖZET

[KALKAN, Mehmet Talha]. *[Yeniçağ İspanyol Düşünürlerinin Gözünden İspanya'nın Gerilemesi (1600-1640)]*, [Doktora Tezi], Ankara, [2020].

İlgili çalışma 1600 yılından İspanyolların anayurtları olarak gördükleri İberya'da Portekiz ve Katalonya isyanlarının yaşandığı 1640 senesine kadar geçen süre zarfında monarşinin yaşamış olduğu problemleri ve içinde bulunduğu gerileme sürecini anlamaya çalışan muhtelif İspanyol yazarların ortaya koydukları fikirleri ihtiva etmektedir. Genel hatlarıyla, tezin ilk kısmında gerileme ve altın çağ fenomenleri ile İspanyol Gerilemesi ve gerilemeye ait farklı düşünceler hakkında bilgi verilmektedir. İşbu kısmı, 1600 ile 1640 yılları arasında monarşinin siyasi tarihi ile ilgili tarihsel sürecin yer aldığı ikinci kısım izlemektedir. Sonraki bölümde İspanyol yazarların monarşinin içinde bulunduğu durumu anlamak adına kaleme almış oldukları eserler tanıtılmakta ve aynı zamanda, monarşinin gerileme sürecine karşı ortaya konulan düşünceler irdelenmektedir. Tezin son kısmında ise İspanyol yazarların eserlerinde anlatılan gerileme nedenleri ortaya konulmakta ve bu nedenler sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel başlıklar halinde irdelenmektedir.

Anahtar Sözcükler

Gerileme, Muhafaza, III. Felipe, Devlet Çıkarı, Altın Çağ, IV. Felipe, Bozulma

ABSTRACT

[KALKAN, Mehmet Talha]. [*Spanish Decline from the Eyes of the Early Modern Spanish Thinkers (1600-1640)*], [Ph.D. Dissertation], Ankara, [2020].

The related study contains the problems experienced by the monarchy and the ideas of various Spanish writers trying to understand the decline process during the period from 1600 to 1640, when the rebellions in Portugal and Catalonia were experienced in Iberia, where the Spaniards considered as their homeland. In general, in the first part of the thesis, information about decline and golden age phenomena and then, specifically Spanish Decline and different thoughts about it will be given. This part will be followed by the second part, which includes the historical process of the political history of the monarchy between 1600 and 1640. In the next part, the works written by Spanish writers to understand the situation of the monarchy are introduced and at the same time, the thoughts put forward against the decline of the monarchy will be examined. And in the last part of the thesis, the reasons for the decline described in the Spanish writers' works will be revealed and these reasons will be evaluated in social, economic, political and cultural topics.

Keywords

Decline, Conservation, III. Felipe, Raison d'État, Golden Age, IV. Felipe, Decay

TEŞEKKÜR

Uzun sürmesinin yanında bir hayli zor ve meşakkatli bir sürecin ardından bitirmeye muvaffak olduğum doktora tezim aşığıda adını zikredeceğim isimler olmasaydı muhtemelen bitmezdi.

Bu isimlerin başında kıymetli tez hocam ve danışmanım Prof. Dr. Fatih Yeşil yer almaktadır. Çalışmaya sağladığı katkının yanında 400 sayfalık bir tezi okuyarak bana düzeltmem gereken yerleri detaylı bir şekilde anlattı, eksik ve hatalı olduğum konuları gösterdi. Daha da önemlisi, kıymetli hocam psikolojik olarak düşünüş yaşadığım zamanlarda bana mentorluk yaparak yeniden toparlanmamı ve tezi başarıyla tamamlamamı sağladı. Sadece iyi bir danışman olmakla yetinmedi; aynı zamanda, bana iyi bir ağabeylik yaparak ideal bir hocanın ve iyi bir insanın nasıl olması gerektiğini net bir şekilde gösterdi. Herhalde tarih alanında doktora yapan her öğrencinin hayali Fatih Hoca gibi bir danışmanla çalışmaktır; ben onun katkısıyla hazırlamış olduğum bu tez ile bu hayale kavuştum, bu onura nail oldum. Fatih Hocam, iyi ki öğrenciniz olmuşum.

Hocam, Prof. Dr. Mehmet Öz de kıymetli katkılarıyla tezimin tamamlanması noktasında önemli bir destek sağladı. Sahip olduğu bilgi ve birikimin yanında kıymetli hocam fikirlerimi dinleyerek benim işbu çalışmayı en iyi şekilde hazırlamama zemin hazırladı. Hakkını ödeyemem, iyi ki varsınız, Mehmet Hocam.

ODTÜ'den beri öğrencisi olmaktan büyük bir onur duyduğum kıymetli Prof. Dr. Güçlü Tülüveli de doktora sürecimin en başından beri yanımdaydı ve yapmış olduğu eleştiriler ve ortaya koymuş olduğu görüşler ile tezimin ilerlemesine muazzam bir destek sağladı. Desteğiniz için çok teşekkürler, Güçlü Hocam; iyi ki sizin gibi bir hocam olmuş.

Başım her sıkıştığımda yanımda olan kıymetli hocam Prof. Dr. Şebnem Atakan da doktora yeterlilikten itibaren ortaya koyduğu tenkitler ile çalışmanın daha iyi bir zemine oturmasına katkıda bulundu. Verdiğiniz destek için çok teşekkürler, iyi ki varsınız.

Benim yazmış olduğum 400 sayfalık bir tez ile yer aldığı ilk doktora jürisinde kötü bir sürpriz ile karşılaşan, Hocam ve ağabeyim Dr. Öğr. Üyesi. Ömer Gezer'e de ne kadar teşekkür etsem azdır. Halı sahada oynarken defansta sürekli açıklarımı kapatırdı; bu tezde de ortaya koyduğu eleştiriler ile çalışmanın iyi bir hale gelmesini sağlayarak açıklarımı kapatmayı sürdürdü. Aynı zamanda, yeri geldiğinde sıkıntılarımı ve dertlerimi dinleyerek beni rahatlatmaya çalıştı. Varlığınız bile yeterken bir de doktora jürimde buldunuz, ne desem, ne kadar teşekkür etsem, kelimeler herhalde kifayetsiz kalır. Ayrıca, teşekkür kısmının nasıl yazılacağına dair esinlenmeyi kendisinden aldım ama çok benzerlik çıkarmamaya çalıştım. Umarım kızmaz. İyi ki varsınız.

Hocalarımın yanında kıymetli Uğur Cenk Deniz İmamoğlu, Ar. Gör. Necmeddin Durmuş, Ar. Gör. Fatma Akın, Ar. Gör. Hakan Yazar, Ar. Gör. Hüseyin Yılmaz ve şu an Arjantin'de çalışmalarını sürdüren Kutlu Kayıran'a da tezin yazım sürecinde bana verdikleri desteklerden dolayı minnettarım ve aynı dönemde, kendileri ile tez yazmak ve benzer süreçlerden geçmek benim için son derece önemliydi. Umarım bu satırlar yazıldığında her bir arkadaşım da bu süreci başarıyla tamamlayarak değerli çalışmalarını tarih camiasına tevdi edebilirler. Sizin gibi güçlü ve donanımlı müverrihlere hepimizin çok ihtiyacı var. Hepinize teşekkürler.

İşin İspanya ayağında ise birçok kişinin desteğini aldım; başta Enforex adlı İspanyolca dil eğitim merkezinde bana İspanyolca konusunda yardım eden ve başım sıkıştığında konuştuğum Prof. Miguel Perez ile Valensiya'dan kıymetli dostlarım Pablito, Pau Abad ve Fuad Husein'e şükranlarımı sunuyorum. ODTÜ'den süregelen arkadaşlığıyla beni her zaman özel hissettiren ve dostluğuna her daim minnettar olduğum Renata Vazquez'e de en içten teşekkürlerimi sunmaktayım. Türkçeyi benden ve birçok Türk vatandaşından iyi konuşarak metin çevirisi konusunda sağladığı destek paha biçilemezdi. İtalyanca çeviri konusunda da bana yardım ederek beni rahatlatan ve her yıl bulduğumuz Valensiya'da İspanyolca konuşarak dili unutmamı engelleyen Umberto Ionta, Anna Lisa Maggi ve Elisabetta Cesareo; iyi ki varsınız. Grazie assai a tutti !!! Muchas gracias a vos !!!

Birkaç sene evvel yüksek lisans danışmanım Selim Aslantaş'ın okuldan ayrılmasından sonra benim Fatih Hoca'nın danışmanlığını almamda büyük pay sahibi olan kıymetli bölüm sekterimiz, ablam Serpil Okumuş'a da sevgilerimi ve saygılarımı göndermekteyim. İyi ki varsın, ablam.

Akademik desteğin yanında benimle ilgilenerek bana en değerli hazineleri olan zamanlarını ayıran kıymetli dostlarım İsa Cebeci, Yavuz Selim Kılıç, Osman Orman, İlhan Karabulut ve Dr. Ramazan Sonat'a sonsuz teşekkürler. Aynı zamanda, lisans eğitiminin ilk gününden doktoramın son gününe kadar sundukları maddi destek vasıtasıyla bu çalışmanın tamamlanmasını sağlayan TÜBİTAK'a da ne kadar teşekkür etsem azdır. 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı desteği olmadan bu çalışmanın yapılması imkansızdı. TÜBİTAK'a çok teşekkürler.

Her ne kadar bu çalışmanın sonunu göremese de annem merhume Kadriye Kalkan'a ve anne yarısı denilen ama bu vasfın fazlasıyla ötesine geçen teyzem Hatice Atik'e ve evde her türlü kahrımı çekerek bana maddi manevi her türlü desteği sunan kardeşim Aişe Nur Kalkan'a ve kuzenim Meryem Karaman'a mahsus teşekkür ederim. İyi ki varsınız...

Ez cümle, şüphesiz bunca desteğe rağmen işbu çalışmada bir dizi eksik ve hata olduğu aşikardır; tüm sorumluluk bendenizindir. Takdir okuyucunun; okuyan gözlerinize sağlık.

Keçiören, Mart 2020

ÖN SÖZ

2012 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde son sınıf bir lisans öğrencisi olarak kıymetli hocam Kayhan Orbay'dan almış olduğum Erken Modern Dönem Meseleleri adlı ders bana çok farklı bir tarihsel perspektif katarak klasik tarih anlayışının dışına çıkmama yardımcı olmuştur. Bu ders aracılığıyla fikir sahibi olduğum “17. Yüzyıl Genel Dünya Krizi” fenomeni başta Fiyat Devrimi, Askeri Devrim ve Küçük Buz Devri olmak üzere pek çok farklı alana yönelmemi mümkün kılarak bu alanlara ilgi duymamı sağlamıştır. Nitekim “Küçük Buz Devrinde Osmanlı İmparatorluğu” adlı bitirme tezi ile ODTÜ'deki lisans eğitimimi tamamladım ve ağırlıklı olarak 17. yüzyıl üzerine yoğunlaşarak bu dönemdeki meseleler hakkında fikir sahibi olmaya başladım. Bu bağlamda, kriz düşüncesinin ortaya çıkmasında önemli bir yeri olan Earl Hamilton'ın İspanya ve Fiyat Devrimi üzerine yapmış olduğu çalışmaları okuduktan sonra çalışma alanımı tümüyle Genel Dünya Krizi ve 16. ve 17. Yüzyıl İspanya'sı ile sınırlandırmaya karar verdim. 2012 yılında Hacettepe Üniversitesinde yüksek lisans eğitimime başlamam ile çalışma alanlarıma yönelik ödevler hazırlamaya başladım ve tez olarak da her iki alanı kapsayan bir konu seçmeye odaklandım. Uzun süren bir araştırmanın ve kararsızlığın ardından her iki yüzyılı ve dünya krizi teorisini kapsayan “Aşağı Ülkeler İsyanı”nı çalışmaya karar verdim ve ivedilikle, bu konu üzerine gerekli okumaları yapmaya giriştim. 6 aylık bir literatür taraması ve okuma sürecinin akabinde 2013 yılında ilk defa İspanya'nın Valladolid şehrinde bulunan Simancas arşivine ulaşma imkânı yakaladım. Bu başlangıç çok defa sürececek bir ziyaretin ilk adımları olarak benim adıma müthiş bir tecrübe oldu. Danışmanlığımı Doç. Dr. Selim Aslantaş'ın yaptığı “İsyandan Cumhuriyete: Hollanda'nın İspanya'ya Karşı Bağımsızlık Mücadelesi (1597-1648)” adlı yüksek lisans tezini ile gerçek manada ilk defa akademik bir çalışmanın altına imza atmış olsam da çalışmanın eksiklikleri ve hataları göz önüne alındığında çok daha iyi bir çalışma yapılabileceğini düşünmekteyim. En azından, kendi adıma, bu adım akademik dünyaya çok şey katmadı ama bana yapabileceklerimi görme fırsatı sunarak sonrası için önemli bir referans oldu.

Yüksek lisans tez konum hakkında araştırma yaparken aklıma takılan en önemli soru ise Hollanda gibi küçük, zayıf ve dağınık bir ülkenin İspanya gibi dünyanın en güçlü, en kudretli ve en geniş devletlerinden birine karşı nasıl olup da bu kadar uzun bir süre direndiği ve bir bağımsızlık mücadelesine girmeyi başardığı idi. 1550'lerde ikonoklazm hareketleri ile patlak veren ve altında dini, ekonomik ve siyasi birçok nedenin bulunduğu bir isyan nasıl olmuştu da 80 yıl gibi muazzam bir süre kesintisiz sürmüştü? Bu sorunun cevabı da Hollanda tarafında değil İspanya tarafında yatmaktaydı. İmparator V. Carlos zamanında dünyanın topraklarında güneş batmayan ilk imparatorluğunu kuran İspanyollar, güçlerinin doruğuna 1580 yılında diğer bir önemli denizci imparatorluk olan Portekiz'i topraklarına katarak ulaşmış ve neredeyse Avrupa, Arap Yarımadası, Kuzey Afrika, Çin ve Japonya gibi yerler dışında kalan tüm bölgeler İspanyol tahakkümü altına girmişti. Bu dağınık ve geniş coğrafya belki İspanyolları tarihin en büyük devletlerinden biri haline getirmişti ama bu durum düşünüldüğü gibi evrensel bir devletin kurulması ile sonuçlanmamış; daha ziyade dünyanın herhangi bir bölgesinde vuku bulan isyana, ayaklanmaya, savaşa veya mücadeleye İspanyolların müdahil olmasına neden olmuştu. İngiltere'nin Jamaika sahillerinde korsanlık faaliyetlerinde bulunması, İranlıların Hürmüz Boğazı üzerinde hakimiyet kurmak istemesi, Fransızların Batı Afrika'daki altın madenlerini yağmalaması, Türklerin Batı Akdeniz'e doğru ilerleme kaydetmek istemesi, Venediklilerin Uskoklar ile amansız bir mücadeleye girmesi, Hollandalıların Peru ve Şili gibi bölgelerde isyan çıkarmak istemesi ve Japonların Filipinler'deki nüfuz alanını genişletmek istemesi ve Bohemyalıların Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na bağlı görevlileri camdan aşağı atması gibi farklı meselelerin hepsi doğrudan İspanyolları etkilemekteydi; monarşinin genişliği ve dağınıklığı, problemlerin yelpazesinin geniş ama bir o kadar da dağınık olmasına salık vermekteydi. Doğal olarak, İspanyolların bu kadar farklı problem ile uğraşmak zorunda kalması Hollandalıların elini son derece rahatlatmaktaydı. Zaman içerisinde bu isyanın bir türlü bastırılmaması büyük bir prestij kaybına neden olurken İspanyolları kendilerini bu duruma iten nedenleri bulmaya yönelik bir muhakemeye doğru götürmekteydi. Neden Müslümanları ve Yahudileri İberya'dan atmış, Amerika'ya medeniyeti ve Hristiyanlığı götürmüş ve Avrupa'da sapkın Protestanlar ve küffar

Müslümanlarla savaşmış Tanrı'nın Halkı İspanyollar bir dizi problemle uğraşmak zorunda kalarak başarısız olmuştu? Nasıl olur da Tanrı'nın tek gerçek inanç olarak insanlığa sunduğuna inanılan Katolik Hristiyanlığına mensup İspanyollar sapkın bir mezhebe bağlı olan İngilizlere ve Hollandalılara karşı istediği zaferleri elde edememişti? Daha da önemlisi, neden Asurlular, Babiller, Persler, Medler, Romalılar ve hatta Türkler gibi bir döneme damgasını vurmuş güçler dünyayı yüzyıllarca yıldır kontrol etmişken Tanrı'nın Gözdesi İspanyollar yalnızca 30-40 yıl bu şansa sahip olmuştu? Belki de önceleri olduğu gibi Tanrı artık İspanyol değildi ve II. İsrailoğulları olarak gördüğü İspanyollardan lütuflarını esirgemekteydi. Eğer gerçekten böyle bir durum varsa İspanyolların kendilerine çekidüzen vermeleri şarttı fakat öncesinde onların hastalığı teşhis etmesi gerekiyordu. 1600 yılında bir eser kaleme alan Martin Gonzalez de Cellorigo ise İspanyolların tutulmuş olduğu hastalığın adını koymuştu; bu hastalık daha evvel birçok devletin yıkılmasına neden olan, amansız ve kaçınılması mümkün olmayan "Gerileme" hastalığından başka bir şey değildi. Şimdi ise İspanyolların ihtiyacı olan yegâne şey, iyi bir tedavi ve doktor idi. Gerileme gibi ağır bir hastalığa tutulmuş devletlere sıradan prosedürler ve ilaçlar fayda etmediğinden bilinenin dışında bir tedavi ve etkili bir ilaç bulunmalıydı. Hatta hastanın eski sağlığına kavuşabilmesi için kangren olmuş veya vücuda artık yararı dokunmayan uzuvların kesilmesi gerekiyordu. Hollanda da İspanyollar adına feda edilen ilk uzuvlardandı.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	iv
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	v
ETİK BEYAN.....	vi
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
TEŞEKKÜR.....	xii
ÖN SÖZ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
TABLOLAR ve HARİTALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. GERİLEME & ALTIN ÇAĞ DÜŞÜNCELERİ.....	25
1.1.MADALYONUN İKİ YÜZÜ: TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GERİLEME VE ALTIN ÇAĞ İNANIŞLARI.....	26
1.2.İSPANYA’NIN GERİLEMESİ TEZİNİN KÖKENLERİ.....	65
1.3.İSPANYOL GERİLEMESİ: TARİHSEL BİR MİT Mİ?.....	81
2. 1600’LERİN BAŞINDA İSPANYA.....	100
2.1.II. FELİPE SONRASI İSPANYA VE İSPANYOL RESTORASYONU.....	101
2.2.BOŞA GİDEN UMUTLAR: LERMA DÜKÜ FRANCİSCO GOMEZ DE SANDOVAL Y ROJAS DÖNEMİ (1603-1618).....	118
2.3.DEVLETİN VE TOPLUMUN RESTORASYONU: OLİVARES DÜKÜ DÖNEMİ.....	141
2.4.1640: SONUN BAŞLANGICI VE İSPANYOL ÇÖZÜLMESİ.....	160
3.İSPANYOL GERİLEMESİ: KAYNAKLAR, İDEALLER VE DÜŞÜNCELER.....	174
3.1.İSPANYOLLARIN GERİLEME ALGISININ TARİHSEL TEMELLERİ.....	176

3.2.ERKEN MODERN İSPANYA'DA GERİLEME LİTERATÜRÜ	187
3.3.İSPANYOLLARA GÖRE: İDEAL DEVLET ADAMI ERDEMLERİ	234
3.4.İSPANYOLLARIN “İDEAL” LİDERİ: ARAGONLU KATOLİK FERNANDO	245
3.5.“İDEAL” DEVLETİN ÇÖZÜLMESİ: İSPANYOL MONARŞİSİNİN GERİLEME SANRILARI	256
3.6.DEVLETİ YÖNETMEK: BİLİM Mİ, SANAT MI YOKSA TANRI KORKUSU MU?	266
4.İSPANYOLLARA GÖRE “GERİLEME” NEDENLERİ	280
4.1.SOSYAL UNSURLAR	281
4.2.KÜLTÜREL UNSURLAR	314
4.3.POLİTİK UNSURLAR	337
4.4.EKONOMİK NEDENLER	375
DEĞERLENDİRME	401
KAYNAKÇA	411
EKLER	433
ÖZGEÇMİŞ	441

KISALTMALAR DİZİNİ

AGS: Archivo General de Simancas

AHN: Archivo Histórico Nacional

Bkz: Bakınız

BNE: Biblioteca Nacional de España

Con.: Consejo (Tavsiye)

Çev.: Çeviren

d. : Dipnot

düz.: Düzenleyen

Ed. : Editör

Est.: Estado (Hükümet/ Devlet)

Haz. : Hazırlayan

Legajo : Klasör

MSS. : Manuscrito (El Yazması)

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar

UCM: Universidad Complutense de Madrid

TABLolar ve HARİTALAR DİZİNİ

Tablo 1. İspanya'nın Yıllara Göre Borç Skalası.....	112
Resim 1. İspanyol Yolu.....	133
Tablo 2: İspanya'nın Bazı Şehirlerinin Yaklaşık Nüfusları.....	135
Tablo 3. Unión De Armas Katılım Sayıları.....	154

GİRİŞ

İlgili çalışma 1600 ile 1640 yılları arasında çeşitli İspanyol yazarların monarşinin başta askeri, politik ve toplumsal olmak üzere farklı alanlarda yaşadığı sıkıntılara karşı ortaya koydukları bakış açılarını ve her birinin bir diğerinden bağımsız olan düşüncelerini dayandırdıkları noktaları kavramaya çalışmaktadır. Monarşinin birçok alanda kadim ve geleneksel yapısından uzaklaştığı düşüncesine bağlı olarak muhtelif yazarlar mutluluk dönemlerinin geride kaldığını düşünürken devletin sahip olduğu ilahi misyonunun geçmiş dönemlere damgasını vuran fakat yıkılmaktan kurtulamayan Persler, Romalılar ve Asurlular gibi devletlerden farklı bir kadere sahip olabileceğini ifade etmekteydi (AHN. Con./1427/1, 1619). Bahsi geçen devletlerden farklı olarak İspanyol monarşisi en doğru inanç olan Hristiyanlığa son derece bağlılık göstermiş ve tüm devlet organizasyonunu da bu düşünce etrafına oturtmuştu. Son kertede, geçmiş, Tanrı'nın ilahi emirlerine uymayanların cezalandırılmaları ile doluydu ve monarşinin içinde bulunduğu bu olumsuz süreç de bu düşüncenin bir tezahürüydü. Toplumun ve devletin ilahi emirlere eskisi gibi rağbet etmemesi yalnızca onların karşısına büyük problemleri çıkarmakla kalmadı; aynı zamanda, geçmişte yapmış oldukları icraatlarla Tanrı'nın rızasını kazanmak adına hareket eden İspanyollar onun gözündeki ayrıcalıklı pozisyonlarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Dolayısıyla, Tanrı'nın *İkinci İsrailoğulları* olarak gördüğü İspanyolları uyarmak amacıyla çeşitli belaları toplumun ve devletin başına musallat etmiş ve gerekli dersleri çıkarmalarını istediği *Seçilmiş Halkın*ın eski düzene dönmesini istemişti (De Salazar, 1619, ss.83, 86). Tembellikten uzak duran, sürekli çalışarak boş vakit bulamayan, hem tarlada hem savaş alanında kanının ve terinin son damlasına kadar emek veren, Tanrı'nın emir ve yasaklarına bağlı bir yaşam sürmeye çalışan, sadelik, ılımlılık ve ölçülülük gibi İspanyol geleneklerine sahip çıkan ve kendilerini var eden tüm kadim unsurlara sahip çıkan İspanyol toplumu geçmişte nice başarıları monarşiye kazandırarak Tanrı'nın doğru yolundan gitmenin mükâfatını Avrupa'da ve Yeni Dünya'da fazlasıyla almıştı.

Devletin sıkıntılı bir süreçten geçtiğini düşünen ve bu sürecin başta Niccolo Machiavelli (d.1469-ö.1527), Tiberius Augustus (d.M.Ö. 42- ö.37), Cornelius Tacitus (d.56-ö.120), Jean Bodin (d.1530-ö.1596) ve Du Plessis Mornay (d.1549-ö.1623) gibi isimlerin ortaya koymuş olduğu ateizm odaklı fikirlerden ve bu fikirlerden etkilenerek onları takip eden *sapkın İspanyolların* kaleme almış olduğu eserlerden ileri geldiğini söyleyen Jerónimo Gracián de la Madre de Dios (d.1545-ö.1614) için monarşide ateizm ve sapkınlık günden güne etkisini artırmaktaydı (De la Madre de Dios, 1611, 7.Bölüm). Doğal olarak, bu durum temelinde doğru bir inanç anlayışına ve Tanrı'nın ilahi emirlerine dayanan İspanyol monarşisine büyük zararlar getirmekteydi. Machiavelli ve onun takipçilerinin devlet yönetimi konusunda devletin çıkarlarını dinin çıkarlarına tercih etmesi ve kralın ve krallığın muhafazası adına dinin bir enstrüman haline dönüşmesi varlığını dine borçlu olan monarşinin geleceği adına ciddi bir tehditti. Floransalı yazar ile onun bu sapkın fikirlerinden etkilenenler ortaya koydukları eserlerle Hristiyan dünyadaki yöneticileri zehirlemekteydi zira bu sapkın düşüncelerin Hristiyan devlet yöneticileri tarafından benimsenmesi kötü olanın yaygınlaşmasına, devletin mutluluğu, muhafazası, ilerlemesi, prestiji ve hazinesi adına gerekli olan ilahi unsurlardan uzaklaşılmasına ve daha da önemlisi, onların kendi çıkarlarına göre toplumu ve devleti yöneterek Tanrı'nın tüm ilahi kanunlarına gözlerini kapamalarına neden olmaktadır (De la Madre de Dios, 1611, 7.Bölüm). Bu şekilde, Tanrı'nın lütfunu ebedi şekilde kaybetmeye başlayan İspanyollar monarşilerini muhafaza edebilmek adına gerekli olan tüm ilahi desteği de kaybedebilirdi. Monarşinin ilahi var oluşu nedenine karşı ateistlerin ortaya koydukları sapkınlık düşüncesi *türlü türlü kokulu çiçeklerin ve otların* arasına saklanmış *sinsi bir yılandan başka bir şey değildi* (De la Madre de Dios, 1611, 7.Bölüm). Bu durum da hükümdarın ve devlet yöneticilerinin son derece uyanık olmasını gerektirirken sapkınlarla ve küffarlarla mücadelenin yalnızca savaş alanında olmadığını göstermekteydi. Keza monarşi ile sapkınlık ve küffarlar arasındaki bu savaşı sadece dini veya ideolojik bir mahiyete indirgemek de mümkün değildi; bu savaş ezelden beri süregelen iyi ile kötünün bitmeyen mücadelesinin 17. yüzyıldaki ayağını oluşturuyordu. Machiavelli ile arkadaşlarının ortaya attığı düşünceleri benimseyenler *kötü olanı* temsil ederken

İspanyollar ve Katolik inancı benimseyerek yaptıkları tüm işlerde Tanrı'nın rızasını gözetmeler de *iyi* olanın yanındaydı (De la Madre de Dios, 1611, 7.Bölüm).

Machiavelli ve onun takipçilerine karşı kendi düşüncesini güçlü kılmak ve monarşinin muhafazasını sağlamak adına birçok İspanyol yazar ateist ve sapkın olarak gördükleri bu kişilere karşı bir dizi eser kaleme almaya başlamışlardı. Bu eserler vasıtasıyla yalnızca Floransalı yazar ve onun takipçileri eleştirilmiyordu; aynı zamanda, ideal bir devlet ve devlet adamı düşüncesi ortaya konarak dönemin kralları ile yöneticilerinin kendilerine rol model almalarına zemin hazırlanmaktaydı. Şüphesiz, birçoğu için bu isim tartışılmazdı: Aragonlu Katolik Fernando (d.1454-ö.1516). Sahip olduğu erdemler, hataya yer vermeyen bir politik anlayış ve dine gösterdiği bağlılık sayesinde birçok İspanyol yazar onu kendi dönemlerinde hükümler yapan yöneticilere örnek olarak göstermekteydiler (Gracian, 1674, s.392).

1469 yılında Kastilyalı Isabel ile evlenerek Kastilya ve Aragon krallıklarının birleşmesini sağlayan, her iki krallıkta patlak vermiş olan iç savaşlara nokta koyan, Arapları ve Yahudileri İberya'dan temizleyen, toplumsal temizliği sağlamak için Engizisyonu kuran, İspanyollara Yeni Dünya'nın kapılarını açan ve dünyanın en güçlü monarşilerinden birinin temellerini atan Aragonlu Katolik Fernando İspanyollara *en mutlu zamanlarını* yaşatan, *evrensel* bir liderdi (De Cellorigo, 1600, s.31; Gracian, 1674, s.425). Yapmış olduğu her işte Tanrı'nın kurallarını ve emirlerini gözetmesi ve yaşamının her noktasında Hristiyanlığa hizmet etmeye çalışması onu İspanyollar adına ideal bir devlet adamına dönüştürmüştü. İronik bir şekilde, bu yazarların hakkında onlarca küçümseyici ve aşağılayıcı ifadeler kullanmış olduğu ve *politika* adı verilen şeytani enstrümanın mucidi Niccolo Machiavelli için de Aragonlu Fernando yaptıklarıyla döneminin *en güçlü Hristiyan lideri* haline gelmiş, politik sağduyunun en önemli örneklerinden biri olarak tüm Hristiyan dünyasını etkisi altına almıştı (Machiavelli, 2013, s.200). Aragonlu Fernando'yu öven ve ona büyük hayranlık duyan İspanyollar adına onun dindarlığı ve sahip olduğu erdemler onu denklemlerinden farklı kılarken Floransalı yazar adına onun yapmış olduğu tüm politik hamleler din düşüncesinin

hükümdarlar tarafından kendilerine bağlı bir enstrüman olarak kullanılabileceğini göstermekteydi.

1600'lerin ortalarına doğru monarşinin 30 Yıl Savaşlarında istediği başarıları elde edememesi, Protestan düşüncenin tahakkümünü bir türlü kıramaması ve İtalya, Aşağı Ülkeler ve Yeni Dünya'da toprak kaybetmesi İspanyolların tümüyle ilahi öğretilere bağlı olan devlet ideolojisine karşı yeni bakış açıları getirmesini zorunlu kılmıştı. 1640 yılında Baltasar de Gracian'ın (d.1601-ö.1658) Aragonlu Katolik Fernando'yu Niccolo Machiavelli'ye atfedilen *Razon de Estado* kavramı üzerinden ele alması ve bu özelliği sayesinde onu tüm zamanların *en güçlü İspanyol lideri* olarak kabul etmesi bu yeni bakış açılarına giden yolun başlangıcını oluşturmaktaydı (Gracian, 1674, s.392). Bu başlangıç vasıtasıyla devletin ahlaki ve ilahi prensiplere bağlı kalarak yönetilmesi fikri yerini yavaş yavaş reel politik bir düşünceye bırakmakta ve zaman zaman da devletin bu prensiplerden bağımsız bir çıkar düşüncesinin var olabileceği varsayımını ortaya koymaktaydı. Niccolo Machiavelli ve İspanyol yazarlar arasındaki bu mücadele monarşinin gerileme süreci içerisinde yer aldığını gösteren kritik bir eşikti zira bu mücadele birçok İspanyol yazarın Floransalı yazarın fikirlerini benimsemeleri ile neticelenmişti.

İspanyolların monarşilerinin gerileme süreci içerisinde olduğunu kabul etmelerine rağmen monarşinin geçmişteki denklemlerinden farklı bir kadere sahip olabileceğine dair inanışlarını pekiştirmişlerdi. İtalyan düşünürün de döngüsel tarih düşüncesini benimsememesi ve problemler ile karşı karşıya kalan devletlerin *ricorso*¹ yaparak eski güçlerine geri dönebileceğine inanması benzer bir fikri benimseyen İspanyolları ona yaklaştırmıştı. Bu yakınlığın somut bir hüviyet kazanması Floransalı yazarın eserlerine yönelik kilise yasağının kaldırıldığı 18.yüzyılda meydana gelirken bu döneme kadar onun düşünceleri farklı isimler üzerinden ele alınarak kısmen de olsa kabul edilmeye başlanmıştı. İspanyolların bu zoraki kabullenmeleri onların gerilemeleri hakkında önemli bir gösterge kabul edilebilirdi zira kültürel, entelektüel ve sosyal manada dünyadan kopuk bir hayat sürdürmeye çalışan İspanyollar kendileri dışında meydana gelmiş, önemli bir

¹ İta. Yenilenme.

değişimin parçası haline gelmişlerdi. Bu zihinsel dönüşüm ve değişim süreci siyasi, kültürel, askeri, ekonomik ve sosyal fenomenler ile kıyaslandığında gerileme sürecinin en uzun mücadelesinin yaşandığı alandı. Son kertede, *sapkın* ve *ateist* Machiavelli ve takipçileri İspanyollara kendilerinin haklı olduğunu göstermiş, monarşiye de Avrupa ve dünya ile barışmaktan ve onlarla uzlaşmaktan başka yol bırakmamıştı (De Salazar, 1619, s.53).

İspanyol yazarlar ile Niccolo Machiavelli ve onun takipçileri arasındaki amansız fikirsel mücadelenin yanında Kral II. Felipe'nin ölümünden sonra krallığın ekonomik, siyasi, politik ve toplumsal sorunlar da birçoklarının dikkatini çekmekteydi. Kral II. Felipe'nin 1598 yılındaki ölümünden sadece iki yıl sonra kaleme alınan *Memorial* isimli eser de bu düşüncenin önemli bir sonucuydu. Yazar açık bir şekilde İspanyol monarşisinin mutlu günlerinin geride kaldığını ifade ederken krallığın da diğer bütün devletlerin başına gelen *declinación* hastalığına yakalandığından yakınmaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.2). Bu eser İspanyolların gerilemeye yönelik ortaya koydukları ilk müstakil eser olurken Kral III. Felipe'nin (d.1578-ö.1621) en yakın arkadaşı olan ve sonrasında kendisine verilen *Lerma Dükü* unvanı ile ünlenecek Francisco Gómez de Sandoval'ın (d.1553-ö.1625) kralın tüm yetkilerini onunla paylaşmaya başlaması da bu sürecin ivmesini kesmişti zira Francisco Gómez de Sandoval'ın önemli birçok mevkiye akrabalarını ve kendine yakın kişileri atamaya başlaması birçok sorunun çözülmeyip kökleşmesine neden olmuştu. Hollandalılar ile uzun süredir devam eden ve 80 Yıl Savaşlarının ilk ayağını noktlayan Anvers Barış Anlaşmasının imzalandığı 9 Nisan 1609 tarihinde birçokları tarafından büyük bir hayal kırıklığı olarak nitelendirilen bu anlaşmayı gölgede bırakmak için aynı gün monarşi topraklarında yaşayan *Moriscoların* zorunlu göçe tabi tutulacağını beyan eden düzenlemenin de duyurulması Lerma Dükü Gómez de Sandoval'ın yönetim anlayışını göstermekteydi. Ülkenin meselelerini çözmekten uzak, liyakat yerine sadakatin önemsendiği ve kralın yönetim düşüncesinden soyutlandığı bir yapı altında birçok İspanyol yazar da ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu anlatan eserleri kaleme alabilmek için onun devletten uzaklaşmasını beklemekteydi. Doğal olarak, Lerma Dükü Gómez de Sandoval'ın 1618 yılında görevinden ayrılması bu fırsatın doğmasına imkân verirken bu tarihten sonra bir dizi eser

kaleme alınarak monarşinin içinde bulunduğu durum anlaşılmaya çalışılmaktaydı.

İspanyollara göre monarşinin içinde bulunduğu müşkül durum olağan bir süreçti zira yabancılara benzemeye başlayan, İspanyol kültürünün temel özelliklerini ve esas erdemlerini unutan, Tanrı'nın emir ve yasaklarından bihaber olan, erkeklerinin efemine hale gelmesiyle başta askerlik ve tarım olmak üzere önemli alanlarda çalışmaktan kaçan, kadınlarının lüks, gösteriş ve şatafata boğularak erkekleri evlilik fikrinden soğutması ile her türlü ahlaksızlığı ve kötülüğü teşvik eden ve tembelleşerek ihtiyacı olan her şeyi dışarıdan karşılayan bir toplumun ayakta kalabilmesi pek de olağan gözüküyordu. Ayrıca, üretimin düşüklüğü, ekonomik daralma, kötü ve yetersiz hasat, işsizlik ve kıtlık gibi problemler de nüfusun günden güne azalmasına ve Fransa, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti gibi kalabalık bir nüfusa sahip devletlerle rekabet edilmesinin imkansızlaşmasına neden olmaktaydı. Halihazırda, 1500'lerin sonlarında 8 milyon nüfusa sahip olan monarşinin kısa bir sürede 2 ile 2,5 milyon civarında kayıp vererek 5,5 milyona kadar düşmesi, 30 Yıl Savaşlarına katılması ile var olan askeri yükü son derece ağır olan devletin yeni insan kaynaklarına ihtiyaç duymasına da zemin hazırlamaktaydı. Sürekli azalan bir nüfus ile Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, Protestanlar ve Türklerle aynı anda mücadele edebilmek pek de mümkün olmadığından farklı cephelerde alınan geçici zaferleri ağır ve kalıcı yenilgiler izliyordu. İspanyolların savaş alanının genişlemesi ve muhafaza edilen toprakların artması monarşinin geleceğini ve daha da önemlisi, *conservaciónunu*² büyük bir tehlike ile baş başa bırakmaktaydı. İçinde bulunduğu bu kötü durum içerisinde yeni toprakları bünyesine katmanın getirebileceği tehlike İspanyol ulusunun yabancılar tarafından asimile edilerek sona ermesi ve Katolik dünyanın sapkınlara karşı muzaffer olamaması hiç de uzak sonuçlar olarak görülmemeliydi. Sahip olduğu dini misyon ve gözettiği ilahi davanın kutsiyeti İspanyolları geçmişteki denklerinden farklı bir yere getirerek onlara Tanrı'nın gözünde ayrıcalıklı bir pozisyon kazandırmıştı fakat onun koyduğu kurallar da kesindi. Tanrı'nın kuralları daha sonra değişebilir bir niteliğe

² İsp. Muhafaza.

sahip olmadığından var olan hastalığı doğru şekilde teşhis etmeyen, ona uygulanması gereken reçeteleri belirlemeyen ve belirlenen reçeteleri uygulamaktan imtina eden bir devletin ayakta kalabilmesi tabiata ve onun ilahi kanunlarına aykırı bir durumdu. Dolayısıyla, İspanyolların bu kriz süreci yeniden eski düzene dönebilmek ve Tanrı'nın gözündeki ayrıcalıklı konumuna erişebilmek için değerlendirilmesi gereken büyük bir fırsattı.

Diğer taraftan, 17. yüzyılın başlarından itibaren mali, sosyal, iktisadi, kültürel ve askeri manada problemler yaşayan sadece İspanyollar değildi. Bilindiği üzere, bu dönemde İspanyollar gibi Türkler, İngilizler, Fransızlar, Ruslar, Lehler ve hatta Çinliler bir dizi sıkıntı ile karşı karşıya kalmış; 30 Yıl Savaşları başta olmak üzere bir dizi devrim, savaş ve kriz patlak vermişti. Bahsi geçen dönemin en kuvvetli imparatorluklarını derinden etkileyen büyük olayların bu dönemde yaşanması bu olaylar arasında bir paralellik kurulabileceği düşüncesini doğurmuştu. Bu düşünceyi dillendiren ilk isim olan Fransız yazar Voltaire (d.1694-ö.1778) için yaşananlar *global* bir *krizin* emareleri olarak görülebilir ve dünyayı derinden etkileyen bu olaylar arasında bir bağ kurmak mümkün olabilirdi (Parker, 1997, s.4). Bu düşünceyi destekleyen fikirlerin oluşabilmesi için 20. yüzyılda tarih çalışmaları beklenirken Roger Merriman kaleme aldığı *Six Contemporaneous Revolutions* isimli eser ile Voltaire'in düşüncesine yönelik ilk müspet çalışmayı kaleme almıştı.³ Ardından, Earl Hamilton ile Eric Hobsbawn kaleme aldıkları çeşitli eserler ile genel bir krizin varlığından bahsetmiş ve bu dönemde ekonomik manada yaşanan olumsuz gelişmeler büyük bir kırılmayı meydana getirerek küresel bir krizin temelini atmıştı.⁴ Hamilton ile Hobsbawn'ın iktisadi temelli global bir kriz düşüncesi ise birçokları tarafından kabul edilmiş olsa da Trevor Roper ve Theodore Rabb gibi tarihçiler de 17. yüzyılda yaşanan bu kriz sürecine farklı açılardan yaklaşarak kriz düşüncesinin kapsamını genişletmeye çalışmışlardı.⁵ Bu yüzyılda yaşanan tüm devrimleri, isyanları ve ayaklanmaları, devletin daha

³ İlgili eser için bakınız; Merriman, Roger. *Six Contemporaneous Revolutions*. Glasgow: Jackson, 1937.

⁴ İlgili eserler hakkında detaylı bilgi için bakınız; Hobsbawn, Eric. "The General Crisis of the European Economy in the 17th Century" *Past & Present*, Sayı:5, 1954, ss.33-53. Hamilton, Earl. "Revisions In Economic History: The Decline of Spain" *The Economic History Review*, Cilt: 8, Sayı: 2, 1938, ss.168-179.

⁵ İlgili eserler hakkında detaylı bilgi için bakınız; Trevor-Roper, Hugh. *The Crisis of the Seventeenth Century: Religion, the Reformation and Social Change*. Indiana: Liberty Fund, 2001. Rabb, Theodore. *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1975.

otoriter ve bürokratik bir yapı kazanmak istemesinin sancıları olarak gören Trevor Roper'ın düşüncelerini; tüm kriz sürecinin entelektüel bir yapısının olduğunu söyleyen ve bu yüzyılın Rönesans ile Aydınlanma dönemleri arasında köprü görevi gördüğünü ifade eden Theodore Rabb takip etmişti. Her iki isme göre bu dönemde global bir krizin varlığı kati bir gerçektir ama Hobsbawm ile Hamilton'ın aksine krizin temeli ekonomiye değil; tümüyle sosyal ve entelektüel bir zemine dayanmaktaydı.

1960'lardan itibaren XVII. yüzyılda global bir krizin var olduğu düşüncesinin genel bir kabul görmeye başlamasıyla birçok tarihçi bu fikri desteklemek adına farklı olaylar, olgular ve mekanlar üzerinde durmaya çalışmaktaydı. Uzun bir zamandır ticari aktivite konusunda rakipsiz konumda bulunan Akdeniz'in yerini Atlantik ve Baltık gibi coğrafyalara bırakması, Akdeniz ticaretinin etkisizleşmesiyle zengin ve müreffeh İtalyan şehir devletlerinin yerini Hollanda ile Hansa birliğinin alması ve tüm dünyada gümüş bolluğunun yaşanmasıyla ciddi bir enflasyon krizini tetikleyen *Fiyat Devriminin* yaşanması gibi çeşitli perspektifler bu tezin kuvvetlenmesi adına ortaya atılanlardan sadece birkaçıydı. Benzer bir şekilde, kaleme aldığı *The Decline of Spain* isimli eseri ile bu dönemde büyük problemler yaşayan İspanyol monarşisinin gerilediğini ifade eden İngiliz tarihçi ve Hispanist John Elliott bu olgunun da global kriz başlığı altında incelenmesini sağlamıştı.⁶ Elliott'un öğrencisi Geoffrey Parker'ın da İspanyolların askeri organizasyonu ile ilgilenmeye başlaması bu sürecin farklı bir boyuta dönüşmesine zemin hazırlamış, *Askeri Devrim* düşüncesinin temeline de İspanyol monarşisi koyulmuştu. *Askeri Devrim* düşüncesinin ilk somut adımlarının atıldığı ve 17. yüzyılın önemli bir kısmını etkisi altına alan askeri taktiklerin ve stratejilerin İspanyollardan geldiği fikrini savunan Geoffrey Parker monarşinin yaşadığı bu gerilemeyi genel dünya krizi içine oturtmaya çalışmaktaydı.⁷ Kısa bir süre sonra da 1980'lerde diğer bir İngiliz tarihçi Jonathan Israel'in çoğunlukla deniz ticaretinde Felemenk gemilerinden faydalanan İspanyolların Hollandalılar ile

⁶ İlgili eser için bakınız; Elliott, John. "The Decline of Spain" *Past & Present*, Sayı:20, 1961, ss.52-75.

⁷ İlgili eserler için bakınız; Parker, Geoffrey. *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659. The Logistics of Spanish Victory and Defeat in the Low Countries' Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972. Parker, Geoffrey Parker. *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West, 1500- 1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

giriştiği savaş nedeniyle ürettiği malları dağıtabilme noktasında çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kaldığını ifade etmekteydi. Doğal olarak, İspanyolların Hollandalılara karşı takındığı bu tutum monarşinin ekonomisini alt üst eden bir dağıtım krizinin yaşanmasına neden olmuştu. Hollanda bandıralı gemilerin Akdeniz'e girişlerinin engellenmesi neticesinde ürettiği malları farklı noktalara taşıyarak satma gücünü kaybeden İspanyollar da kısa bir zaman sonra üretememeye başlayarak kendilerini ağır bir üretim krizinin içerisinde bulmuştu.⁸ Dolayısıyla, Israel de Elliott ve Parker gibi İspanyol monarşisinin XVII. yüzyılda kesin bir gerileme yaşadığı fikrini ortaya koymuş ve meselenin iktisadi boyutunu ele alarak bu fikrini genel dünya krizi düşünçesine dahil etmeye çalışmıştı.

Jonathan Israel'in bu görüşlerine karşı diğer bir İngiliz tarihçi Henry Kamen farklı bir düşünce ortaya koyarak İspanyolların bahsi geçen dönemde bir gerileme yaşamadığını ifade etmekteydi.⁹ Ona göre, böyle bir durumun yaşanması imkânsızdı ve İspanyolların gerileme sürecine girebilmesi için öncelikle yükselmesi gerekmektedir. Monarşinin hiçbir dönemi İspanyollar adına Altın Çağ sayılabilecek bir niteliğe sahip olmamıştı. Bu nedenle, İspanyolların bir gerileme sürecinde olduğu varsayımı asılsız bir temele dayanmaktaydı ve mesnetsiz bir kronolojiden ibaretti. Şüphesiz bu durum İspanyolların XVII. yüzyılda problem yaşamadığını veya herhangi bir kriz içerisinde olmadığını göstermiyordu. İspanyollar yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle elverişsiz bir dönem içerisinde bulunuyorlardı ve ekonomik, siyasi ve politik başarısızlıklar İspanyolların sahip oldukları zenginlikleri doğru şekilde kullanmasını engelliyordu. Aynı dönemde, İspanyolların amansız rakibi Fransızların Kardinal Richelieu (d.1585-ö.1642) ile toparlanmaya başlaması ile taraflar arasındaki güç mücadelesi yeniden alevlenmişti. İşlerin kötüye gittiği İspanyolların Fransızlara karşı ağır yenilgiler alması, önemli birçok topraklarını onlara kaptırmaları ve i ticarete Fransız tüccarların etkin olması nedeniyle İspanyollar gerileme dönemine değil;

⁸ İlgili eserler için bakınız; Israel, Jonathan. *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic, 2003. Israel, Jonathan. *Empires and Entrepots: the Dutch, the Spanish Monarchy, and the Jews, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic, 2003. Israel, Jonathan. "The Decline of Spain: A Historical Myth?" *Past& Present*, Sayı: 91, Mayıs 1981, ss. 170-180.

⁹ İlgili eser için bakınız; Kamen, Henry. "The Decline of Spain: A Historical Myth?" *Past& Present*, Sayı: 78, 1981, ss.24-50.

Fransa'ya bağımlılık dönemine girmişti. Bu nedenle, Henry Kamen'e göre, Jonathan Israel, Geoffrey Parker ve John Elliott gibi yazarların aksine İspanyollar hiçbir zaman bir gerileme trendi içerisinde yer almamışlardı.

Tüm bu görüşler göz önüne alındığında İspanyolların yaşadığı gerileme ile ilgili eserlerin önemli bir kısmı monarşinin iç ve dış politikası, iktisadi yapısı, askeri organizasyonu, entelektüel gelişmişliği ve XVII. Yüzyıl Genel Dünya Krizi düşüncesine bağlı olarak ortaya konan çeşitli kavramlar üzerinden ele alınmıştır. Bu yönelim ile yazarlar İspanyolların kesin bir gerileme dönemi içinde olduğu düşüncesini pekiştirirken monarşinin iç dinamiklerinin ve kendine has durumlarının geri planda kalmasına neden olmuştur. Monarşinin askeri başarısızlıkları, monarşi ile Katalanlar, Portekizliler, İtalyanlar ve Belçikalılar gibi farklı etnik gruplar ile kurulmuş olan ilişkilerin zayıflaması, tümüyle fakirlerin üzerine yıkılan dengesiz vergilendirme anlayışı, devletin orduyu beslemek için sürekli yeni bir kaynak arayışında olması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan likidite ve yüksek faiz sıkıntıları, dış politikada doğru bir siyasetin benimsenememesi, Lerma Dükü döneminde devletin var olan sıkıntılara gerekli müdahalelerde bulunamaması, devlet yatırımlarının tümüyle merkeze yapılması, merkez ile taşra arasındaki dengenin bozulması, yaşadığı iflaslar, üretim daralması, aşırı tüketim, gümüş bolluğu, alım gücünü düşüren ve fakiri daha da fakirleştiren yüksek enflasyon meselesi, Avrupa'dan gelen ve sakıncalı olarak görülen fikirlerin ortadan kaldırılması adına üniversitelerin ve eğitim kurumlarının tümüyle devlet kontrolüne girmesi, İspanyollaştırılmaya çalıştırılan Araplara uygulanan zorunlu göç politikaları, açlık, kıtlık, salgınlar ve fakirlik gibi nedenlerden ötürü nüfusun azalması, iç pazarlarda yabancı malların hâkim olması ve Amerika'dan gelen değerli madenlerin zaman içinde azalması gibi olgular bu yönelimin sonuçları olarak gerileme tezinin farklı ayaklarını teşkil etmiştir. Diğer taraftan, 1600'lerin başlarından itibaren monarşinin sorunlar yaşadığını ve hatta gerilediğini söyleyen bir dizi İspanyol yazarın düşüncesi bu çerçevede içerisinde kendine yer bulamamıştır. Martin Gonzalez de Cellorigo (d.1570-ö.1620), Sancho de Moncada (d.1580-ö.1638) ve Fernandez de Navarrete (d.1554-ö.1632) gibi isimlerin kaleme aldığı ve monarşinin içinde bulunduğu müşkül durumu farklı bir perspektiften anlamaya çalışan yazarların eserlerinin İspanyolların XVIII.

yüzyıldaki reform hareketleri kapsamında basılarak anlaşılmaya çalışılması bahsi geçen isimleri çağdaşlarından daha bilinir bir hale getirmiş olsa da bu isimlerin eserleri gerileme süreci ile ilgili akademik çalışmalarda atıf olarak kullanılmaktan öteye gidememiştir. Aynı dönemde, bahsi geçen yazarlarla benzer eserler ortaya çıkaran Georges de Hennin, Alberto Struzzi, Pedro de Guzman, Juan de Palafox, Damian de Olivares, Mateo Lisón y Viedma ve Guillén Barbón y Castañeda isimlerin eserlerinin üzerinde pek durulmamış ve sadece birkaçının eserleri düzenlenerek yeniden basılmıştır. Dolayısıyla, ilgili dönemde yaşayan İspanyol yazarların monarşinin kötüye giden durumu hakkında neler düşündükleri ve bu sürecin nedenlerini veya kökenlerini nereye bağladıkları konusunda önemli eksiklikler ortaya çıkmıştır. İlgili çalışma ile var olan bu eksikliklerin giderilmesine bir nebze de olsa ışık tutulması beklenirken çağdaş İspanyol yazarların gerilemeye yönelik düşünceleri ve bu düşüncelerine bağlı olarak ortaya konan idealize geçmişin mahiyeti anlaşılmaya çalışılacaktır.

İlgili çalışmada da üzerinde durulan temel konu olan 17. yüzyıldaki çağdaş İspanyol yazarların gerileme anlayışlarına dair kaleme alınan ilk ve belki de en ufuk açıcı eser 1977 yılında İngiliz tarihçi John Elliott tarafından yazılan *Self Perception and Decline in Early Seventeenth Century* adlı makaledir.¹⁰ Elliott'ın da bu makalede bahsettiği üzere dönemin yazarlarına, ortaya koydukları fikirlere ve hazırladıkları eserlere yönelik çalışmaların yeterli düzeye erişmesi İspanyolların 17. yüzyıldaki gerileme sürecinin mahiyetinin tam teşekküllü şekilde anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır. Hatta İspanyolların zihinlerinde var olan eksiklikler, bozulmalar ve değişimler onların gözünden ideal devlet yapısının görülmesi noktasında da tarihçilere önemli bilgiler sağlarken onlar için ideal olan devlet yapısı ile mevcut olan arasındaki farklar da net bir şekilde görülebilecektir. Doğal olarak, çağdaş İspanyollar tarafından ortaya konan bu farklar yaşanan sürecin gerileme olarak görülüp görülemeyeceği konusunda tarihçilere ciddi bir katkı sağlayacaktır. John Elliott'ın tabiriyle kendilerine *mesihçi* bir toplum kimliği oluşturmaya başlayan İspanyollar adına talihin tersine dönmeye başlaması

¹⁰ İlgili eser için bakınız; Elliott, John. "Self Perception and Decline in Early Seventeenth Century" *Past& Present*, Sayı: 74, 1977, ss.41-61.

çağdaş İspanyolların var olan duruma yönelik açıklamalarını ve anlayışlarını son derece önemli bir yere oturtmuştur.

John Elliott'ın yukarıda bahsi geçen makalesinde de anlatıldığı üzere 16. yüzyılda bir dizi başarı kazanan ama Kral II. Felipe'nin son yıllarıyla birlikte tersine esmeye başlayan rüzgârla Hollanda isyanının bir türlü bastırılmaması, Aşağı Ülkelerde bulunan ordunun masraflarının artmasının sonucunda gerçekleşen 1597 iflası ve Cenevizli bankerlerden alınan borçların ödenememesi ve aşağı yukarı aynı dönemde patlak vermiş olan açlık, kıtlık ve kötü hasat nedeniyle hızlıca yayılan salgınların binlerce insanı yok etmesi kendilerini Tanrı'nın gözünde ayrıcalıklı bir mevkide olduğuna inandıran İspanyolların neden böyle bir kötü sürecin parçası olduğuna dair bir acil açıklamayı zaruri hale getirmişti. Bu açıklama önemliydi zira başta Türkler olmak üzere Müslümanlara karşı kazanılan zaferler, 200 yıldır süregelen *Reconquista* hareketinin başarıyla tamamlanması, *Sapkın* Protestanların isyanlarına başarılı şekilde karşılık verilmesi ve Hristiyanlığı yaymak için Tanrı'nın Amerika'yı göndermesi gibi önemli olgular İspanyolların kendilerini Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı* oldukları fikrine ikna etmelerini sağlamıştı. Dolayısıyla, Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı* olduğuna inanan bir topluluktan beklenen adım, tüm küffarlara karşı başarılı şekilde mücadele ederek onları kati bir yenilgiye uğratmak, onları tahakküm altına almak ve tüm dünyada evrensel bir Hristiyan devleti kurmak olmalıydı. Oysaki yaşanan tüm sıkıntılar ve problemler bu durumun gerçekleşmesini günden güne imkânsız hale getirmekteydi. Belki Tanrı yeryüzündeki yardımcıları olan İspanyollardan lütuflarını kesmiş ve onları yüz üstü bırakmış olabilirdi ama belki de onlara sonsuz bir merhamet ve sevgi besleyen Tanrı onları daha güçlü kılabilmek ve bozulmalarını engellemek adına çeşitli uyarılar yollama gereği duymuştu. Nedeni veya nedenleri ne olursa olsun kabul edilmesi gereken yegâne gerçek monarşi adına işlerin yolunda gitmediği ve bir an evvel bu sürecin tersine çevrilmesi gerektiğiydi.

İngiliz tarihçinin bu makalesinden sonra İspanya, İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde tarihçiler bahsi geçen literatür adına çeşitli eserlerin düzenlenerek yeniden basılmasına katkı sağlamış olsa da yapılan çalışmalar içerik olarak pek incelenmemiş ve yazarların düşünceleri ve görüşleri geri planda kalmıştı. İspanyol gerilemesi üzerine yapılan tartışmalar da 1980'lerden itibaren Henry

Kamen'in gerilemenin olmadığına dair ortaya koymuş olduğu akademik çalışmalara karşı kaleme alınan gerileme yanlısı tarihçilerin eserleri ile gerçekleşmiştir. 1990'lardan sonra ise gerileme düşüncesi önemini kademeli bir şekilde kaybederken 2008 yılında Amerikalı tarihçi Elizabeth Lehfeldt'in *Ideal Men: Masculinity and Decline in Seventeenth-Century Spain*¹¹ adlı eseri ve 2012 yılında İngiliz Hispanist Helen Rawlings tarafından kaleme alınan *The Debate on the Decline of Spain*¹² adlı eser gerileme konusunu yeniden gündeme taşımıştır. Bilhassa, Rawlings, var olan gerileme meselesinin *17. Yüzyıl Genel Dünya Krizi* düşüncesinin dışında yeni bir tartışma alanı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek meseleye farklı bir söylem geliştirmiştir. Ağırlıklı olarak, tarihçileri ve araştırmacıları meselenin odak noktası olan monarşinin dâhili meseleleri ile ilgilenmek yerine harici ve uluslararası meselelere yönlendiren kriz düşüncesi çağdaş İspanyolların söylemlerinin geri planda kalmasına ve toplumun var olan bu süreci nasıl gördüklerine dair yeterli bir izahat ortaya koyamamalarına neden olmuştur. Bu durum da gerileme tartışmasının eksik bir şekilde sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.

Yukarıda verilmiş olan bilgilerin ışığında hazırlanmış olan bu çalışmanın ismi *İspanyolların Gözünden İspanya'nın "Gerileme"si (1600-1640)*dir. İlgili başlığa bakıldığında üç noktanın altının çizilmek istendiği görülmüştür. Bu noktalardan ilki çalışmanın yalnızca 40 yıllık bir dönemi ele alarak 1600 ile 1640 yılları arasını kapsamasıdır. Gerileme literatürüne yönelik ilk ciddi eserin ortaya çıktığı ve monarşinin gerilediği düşüncesinin ortaya atıldığı *Memorial* adlı eser 1600 yılında yazarı Martin Gonzalez de Cellorigo tarafından Kral III. Felipe'ye sunulmuştur. Dolayısıyla, *declinación* kavramının ilk defa kullanılması nedeniyle çalışmanın başlangıç tarihi 1600 yılı olarak belirlenmiştir. Diğer yandan, çalışmanın bitiş tarihi olarak belirlenen 1640 yılı monarşinin doğal sınırları olarak kabul edilen İber coğrafyasında iki büyük ayaklanmanın patlak verdiği tarihtir. Monarşinin gücünü ve prestijini ciddi mânâda sarsan Portekiz ve Katalan ayaklanmaları İspanyolların uzun zamandır sürdürdükleri Hollanda ile Alman Protestanları ile yapılmakta olan

¹¹ İlgili eser için bakınız: Lehfeldt, Elizabeth. "Ideal Men: Masculinity and Decline in Seventeenth-Century Spain" *Renaissance Quarterly*, Cilt: 61, Sayı:2, 2008, ss.463- 394.

¹² İlgili eser için bakınız: Rawlings, Helen. *The Debate on the Decline of Spain*. Manchester: Manchester University Press, 2012.

mücadelelerin bitirilmesine neden olurken doğal sınırların da 1469 yılındaki Aragon ve Kastilya birleşmelerinden bu yana ilk kez düşman tarafından tehdit edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle, bu çalışmanın sona erdiği tarih olarak 1640 yılı kabul edilmiştir. Bahsi geçen tarihler arasında vuku bulan tüm siyasi, sosyal ve politik olaylar da çalışmanın temel noktasını teşkil etmemiş olsa da tezin ikinci kısmında okuyucuyu aydınlatmak amacıyla detaylı şekilde ele alınmıştır.

Dikkat çekilmek istenen ikinci husus ise gerileme düşüncesi ile ilgilidir. Gerileme düşüncesinin insanlık tarihi kadar köklü ve eski bir geçmişe sahip olduğunun düşünülmesi nedeniyle tarihsel süreç içerisinde bu fenomenin nasıl ortaya çıktığı ve ne gibi bir bağlam içerisinde kullanıldığı da önemli bir konu olarak göze çarpmıştır. Nitekim çalışmanın ilk kısmında da görülebileceği üzere yazının ortaya çıktığı Sümer medeniyetinde birçok insan kendilerinden evvel yaşamış olanların kendilerinden daha iyi insanlar olduklarını, huzur ve barış içerisinde yaşadıklarını ve hatta hiç kimsenin çalışmasına gerek kalmayacak kadar bereketin ve bolluğun hüküm sürdüğünü düşünmekteydiler. Oysaki Sümerler ataları kadar adil, ahlaklı ve iyi olamamış ve gerilemeye başlamışlardı. Sümerlerden sonra da bu hikâye çoğunlukla benzer şekilde ilerlemiş ve birçok grup, toplum ve medeniyet yaşadıkları başarısızlıkları, karşılaştıkları problemleri ve içerisinde buldukları olumsuz durumları tabii bir süreç olarak kabul etmişlerdi. Antik Yunan medeniyetinde geçmişten beri gelen süreç içerisinde tüm tarihsel çağların sürekli değer kaybeden çeşitli madenler ile kategorize edilmesi ve insanların sürekli olarak yozlaştığının düşünülmesi veya kadim Hint medeniyetinde insanların sürekli daha kötüye giderek insanlık açısından karanlık bir geleceğin hüküm süreceğine inanılması bunu net bir şekilde göstermekteydi. Hristiyanlığın ortaya çıkması ile tek tanrılı inanışların da yaygın bir hale gelmesi de ilk günahı işleyerek cennetten kovulan Adem peygamber ile insanoğlunun sürekli bir geriye gidiş ve gerileme süreci içerisinde olduğu inancını pekiştirmişti. Romalılar için sürekli bozulan insanoğlu yaşam döngüsünün sonuna girmişti zira dünyanın sonu Roma İmparatorluğunun sona ermesi ile yaşanacaktı. Bu son ise sürekli olarak kötüye giden ve gerileyen insanın yegâne kurtuluş yoluydu. Ne de olsa her ilerleme kendi gerilemesini, her gerileme de kendi ilerlemesini

beraberinde getirmekteydi. Bu nedenle, bu çalışma içerisinde gerileme düşüncesinin tarihsel süreci de ele alınarak 1600'lü yıllara kadar süren gerileme algıları hakkında çeşitli bilgiler de sunulacak ve farklı medeniyetlerin ortaya koyduğu farklı perspektiflerden örnekler ortaya konacaktır.

Başlık ile ilgili dikkat çekilmek istenen diğer bir husus ise var olan gerileme sürecinin 1640 yılından sonra nasıl bir evrim geçirerek diğer toplumlar ve devletler tarafından ne şekilde ele alındığının vurgulanmasıdır. İspanya'daki Habsburg hanedanının son üyesi olan II. Carlos'un 1700 yılında kendisinden sonra tahta geçecek hiçbir veliaht bırakmadan hayatını kaybetmesinin ardından neredeyse tüm Avrupa'nın müdahil olduğu veraset savaşları sonunda monarşinin başına gelen Fransız menşeli Borbon hanedanı, Aydınlanma fenomeninin İspanyollar tarafından görülmesi ve anlaşılması adına bir dizi çalışma içerisine girmiştir. Habsburg hanedanının aksine başta Fransa olmak üzere farklı Avrupa ülkeleri ile yakın kültürel ilişkiler içerisinde bulunan İspanyollar Avrupa'yı daha yakından tanıma imkânı yakalamıştır. İspanya'da hüküm süren bu hanedanların var olan bu zıtlıkları ise Borbonların ilk üyesi olan V. Felipe'nin büyük bir reform hareketi içerisine girerek *Antiguo Regimen* olarak görülebilecek Habsburg yönetiminin neden olduğuna inandığı tüm hastalıkları ortadan kaldırmak istemesi ile daha da bariz şekilde ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla, bu dönemde birçok İspanyol yazar monarşinin 17. yüzyılda gerilediğine dair çeşitli eserler kaleme alarak problemlerin kökenlerini irdelemeye ve incelemeye başlamışlardı. Çalışmanın ele aldığı dönemde monarşinin içerisinde bulunduğu durumu anlamak adına çeşitli eserler veren Sancho de Moncada ile Fernandez de Navarrete'nin de eserlerinin bu dönemde düzenlenerek basılması Borbon hanedanının geçmişe yönelik ilgisini net bir şekilde göstermekteydi. Borbon hanedanının başa gelmesi ile Fransa ile var olan kültürel bağların yakınlaşmaya başlaması da başta Montesquieu (d.1689-ö.1755) ve Masson de Morvilliers (d.1740-ö.1789) olmak üzere çeşitli Aydınlanmacı Fransız yazarların da gerilemeye yönelik çeşitli düşünceler ortaya koymasına ile neticelenmişti. Fransız yazarların bu eğilimi gerileme düşüncesinin tüm Avrupa tarafından idrak edilmesi noktasında köprü görevi görmüş ve 19. yüzyıldan itibaren birçok Avrupalı yazar gerilemenin yaşandığına dair bir mutabakat ortaya koymuşlardı. Bu mutabakat da gerileme

ile ilgili ilk ciddi araştırmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlarken XX. yüzyıldan itibaren modern araştırmacıların dikkatini celp etmiştir. Bu nedenle, gerileme sürecinin gidişatını görebilmek adına çalışmanın ilk kısmında 1640 yılından sonra bu fenomenin nasıl algılandığına dair birtakım bilgiler de verilerek modern araştırmacıların farklı görüşleri ortaya konacaktır.

Yukarıda bahsedilen veriler ışığında hazırlanmış olan bu çalışma 4 kısımdan müteşekkildir. Çalışmanın ilk kısmında gerileme mefhumunun tarihsel süreç içerisindeki yeri irdelenecek ve ona bağlı olarak ortaya çıkan kavramlar anlaşılmalıya çalışılacaktır. Bu bağlamda, gerileme düşüncesinin tabii bir süreç olarak görülmesini sağlayan ve zamansal kavramları yaşayan bir organizmaya benzeten döngüsel tarih anlayışı fenomeni hakkında da çeşitli bilgiler verilerek kavramlar arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Döngüsel tarihin diğer bir önemli kavramı olan altın ağ ve gerileme düşüncesini ortaya çıkardığına inanılan ilerleme fenomeninin de gerileme kavramı ile bağlantıları da irdelenerek açıklanmaya çalışılacağı bu kısımda bahsi geçen tüm fenomenlerin tarihsel akış içerisinde nasıl bir dönüşüme uğradığı gösterilecektir. Sümerlerle başlayan ve Antik Yunan, Antik Çin, Antik Hint ve Roma medeniyetlerindeki algılamalar ile devam eden bu dönüşüm sürecinin ortaya çıkardığı ve Orta ağ Avrupa'sının düşünsel yapısını önemli oranda etkilediği mesihçilik ve milenyumculuk kavramları da bu kısımda irdelenen diğer konular olacaktır. Bu kısmın devam eden yerlerinde ise Rönesans ile döngüsel tarih anlayışı ile gerileme düşüncesine yönelik bakış açısının nasıl değişmeye başladığı da anlatılacak ve İspanya, Fransa, Osmanlı Devleti ve İngiltere gibi ülkelerden çeşitli örnekler verilerek toplumların sürece yönelik bakış açıları ortaya konacaktır.

Çalışmanın birinci kısmının ilerleyen noktalarında ise gerileme süreci içerisinde hakkında çeşitli perspektiflerin sunulduğu İspanya'nın gerileme algılayışına temerküz edilecektir. Ağırlıklı olarak, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ortaya konanalışmaların XVII. yüzyılda yaşandığına inanılan İspanyol gerilemesine yönelik bir algı oluşmasına nasıl aracılık ettiği gösterilirken çeşitli İspanyol yazarların kendilerinin geçmişte bir gerileme yaşayıp yaşamadıklarına dair düşünceleri de ortaya konacaktır. Bu kısımda irdelenmeye çalışılan diğer bir önemli konu ise Fransız kökenli Borbon Hanedanının XVIII. yüzyılda başa

gelmesiyle birlikte İspanya’da ortaya konan reform sürecinin geçmişe yönelik bakış açısını değiştirmesine ne şekilde yardımcıolduğudur. Bu bağlamda, kraliyetin kendine bağlı bir akademi kurmasının sonucu olarak Fransız aydınlanmacı yazarların eserlerinin İspanyolcaya çevrilmesiyle uzun süredir sapkın addedilmiş olan Avrupalıların düşüncelerini idrak etmeye başlayan İspanyol yazarların kendi geri kalışlarınınve gerilemelerini Habsburg hanedanına bağlamalarının nedenleri de anlatılacaktır. Aynı şekilde, Fransa ile ilişkilerin yakınlaşması ile başta Montesquieu ve Masson de Morvilliers gibi Fransız aydınlanmacı yazarların İspanyol gerilemesi düşüncesini tüm Avrupa’ya tanıtmasının öneminin üzerinde de durulacaktır. Bahsi geçen bu yazarların ilerleyen dönemlerde İspanya’ya ve İspanyollara yönelik bakış açısının temellerini nasıl attığı da burada irdelenecektir.

Birinci bölümün son kısmında ise Napolyon’un İspanyol işgaliyle birlikte hakkında modern araştırmaların yapılmaya başlandığı İspanyol gerilemesi sürecinin günümüze dek var olan tartışmaları ortaya konulacaktır. Gerileme fikrinin 20. yüzyılda nasıl modern tarih araştırmalarının önemli bir konusu haline geldiğinin anlatılacağı bu kısımda ilgili düşüncenin “XVII. Yüzyıl Genel Dünya Krizi” teorisi ile bağlantıları da gösterilecektir. XVI. yüzyılın en gösterişli güçlerinden biri olan İspanyolların tüm dünyayı etkilediği düşünülen kriz sürecinden nasıl etkilendiği ve bu kriz düşüncesinin temel kavramları olan Askeri Devrim, Fiyat Devrimi ve Üretim ve Dağıtım Krizleri ile monarşinin ilişkilerinin altı çizilecektir. Bu bağlamda, bu kavramların gerileme yanlıları tarafından nasıl görüldüğü de gösterilecek ve John Elliott, Geoffrey Parker ve Jonathan Israel gibi tarihçilerin gerileme ve kriz düşüncesine dair sahip oldukları düşüncelerden bahsedilecektir. Son olarak, ilgili kısımda gerileme yanlılarına karşı böyle bir gerilemenin söz konusu olmadığını söyleyen yazarların düşünceleri de ortaya konarak söz konusu bölüm tamamlanacaktır.

Ağırlıklı olarak, çalışmanın geçtiği dönemde meydana gelen siyasi, toplumsal ve politik olaylar üzerine bina edilen ikinci kısım dört bölümden müteşekkildir. Bu bağlamda, ilk olarak, Kral II. Felipe’nin 1598 yılındaki ölümünün ardından yerine geçen oğlu Felipe’nin devlet yapısını nasıl değiştirdiği ve bu değişikliğin ne gibi durumlar ile neticlendiği anlatılacaktır. Hayatının önemli bir bölümünde toplumu

ve devleti ilgilendiren tüm kararları kendisi alan ve merkezi anlayışı yüksek bir kral olan II. Felipe'nin ardından var olan yetkilerinin büyük kısmını en yakın arkadaşı Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a devrederek nasıl farklı bir hükümdar imgesi çizdiği de gösterilecektir. Keza göreve geldiğinde Denia Markisi olan ve devletin ilerleyen 20 yılına damgasını vuracak Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın nasıl *Lerma Dükü* olduğu da bu kısımda anlatılmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte, neredeyse Kral III. Felipe ile benzer bir güce sahip olmaya başlayan Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın devleti nasıl istediği ölçülerde değiştirdiği ve kendisine yakın olanları hangi devlet kademelerine getirdiği de bu kısımda ele alınacaktır. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında ise devlet kademelerini istediği gibi şekillendirmeye başlayan Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın monarşinin çeşitli noktalarında patlak vermeye başlayan problemleri çözmemesi neticesinde hüküm sürdüğü 20 yıl boyunca nasıl bir hayal kırıklığı yarattığına değinilecektir.

Lerma Dükü Sandoval y Rojas'ın görevinden ayrılması ve onun döneminde çözülmeyen meselelerin ağırlıklarını gündən güne artırması neticesinde Kral III. Felipe'nin eskisine oranla daha agresif bir devlet politikası benimsemiş olan Baltasar de Zúñiga y Velasco'yu (d.1561-ö.1622) oğlu Veliaht Prens Felipe'nin hocası ve danışmanı yapmasıyla yeni bir süreç başlamıştır. Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'dan tümüyle farklı bir bakış açısına sahip olarak devleti geniş kapsamlı bir restorasyona sokmaya çalışan Baltasar de Zúñiga ve yeğeni Gaspar de Guzman devlet meseleleri ile yakından ilgilenmeye çalışmışsa da Bohemya İsyanı ile başlayan 30 Yıl Savaşları bu süreci olumsuz şekilde etkilemiştir. Buna rağmen amcası Baltasar de Zúñiga'nın 1622 yılındaki ölümü sonucunda kralın en yakın arkadaşı ve sağ kolu olan Gaspar de Guzman'ın tüm monarşinin İspanyol krallığına bağlanarak yerel tüm meclisleri, kanunları ve imtiyazları feshederek merkezi bir devlet kurma isteği 1620'lerde tüm meselelerin önüne geçmiştir. Monarşiyi oluşturan tüm bölgelerden merkeze vergi vermelerini ve İspanyol ordusuna belirli miktarlarda asker desteği sağlamalarını isteyen Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın bu arzuları ise yerel olanların tepkisine neden olarak büyük bir fiyasko ile neticelenmiştir. Bu fiyasko ise monarşi ile yereller arasında ciddi bir krizi de tetikleyerek birçok yerde farklı

büyükte ayaklanmanın fitilini ateşlemiştir. Bu ayaklanmaların en kuvvetlileri olan ve arka arkaya patlak veren Katalonya ve Portekiz ayaklanmaları Gaspar de Guzman yönetiminin sonunu getirmiş ve monarşinin doğal sınırları olarak kabul edilen İberya'yı uzun bir süreden sonra kaybetme tehlikesini doğurmuştur. Tüm bu süreç de bu çalışmanın ikinci kısmında ele alınacak diğer konuları oluşturmuştur.

Çalışmanın üçüncü kısmı ise bu dönemde ortaya konan ve monarşinin içerisinde bulunduğu müşkül süreci konu edinen eserler hakkında verilen bilgiler ile açılacaktır. Yaklaşık 30 farklı eser hakkında verilen bilgilerin ardından bahsi geçen eserlerde İspanyolların gerileme düşüncesine yönelik algılamaları ortaya konacaktır. Müelliflerin gerilemeye yönelik ortaya koydukları bu düşünceler var olan gerilemenin mahiyetini göstermekle kalmayacak; aynı zamanda, bu sürecin ne zaman ortaya çıkmış olabileceği hakkında çeşitli bilgiler sağlayacaktır. Gerileme düşüncesine yönelik algılamalar ile ilgili bölümü çağdaş İspanyol yazarların ideal olarak gördükleri devlet yöneticisi ve devlet yapısı hakkında açıklamaların ve izahatların yer aldığı kısım takip edecektir. Bu bölümde XVII. yüzyıldaki birçok İspanyol yazar için ideal devlet adamı olarak görülen Aragonlu Katolik Fernando'nun erdemleri ve devlet yönetim tarzı bakımından öne çıkan özellikleri ortaya konacaktır. Keza Aragonlu Katolik Fernando ile eşi Kastilyalı Isabel döneminin birçokları tarafından neden İspanyolların mutluluk dönemleri olarak görüldüğü hakkında da muhtelif görüşlere yer verilecektir.

İlgili kısmın son bölümü ise çağdaş İspanyol yazarların yeniden mutluluk veren dönemleri getirebilecek devlet anlayışından neden kopmuş olduklarına ve bu sürecin yeniden nasıl tesis edilmesi gerektiğine dair ortaya çıkan tartışmalardan dem vurulacaktır. Esasen, Fernando Alvia de Castro (d.1572-ö.1645), Geronymo de Zeuallos (ö.1560-ö.1641) ve Sancho de Moncada (d.1580-ö.1638) adlı üç İspanyol yazarın ortaya koymuş olduğu farklı fikirlerin ele alındığı ve ideal bir devlet yapısında yönetim tarzının nasıl olması gerektiğine dair tartışmaları ihtiva eden bu bölüm, yazarların ortaya koydukları *Ciencia de Gouernar*, *Arte de Gouernar*, *Materia de Estado*, *Razon de Estado* ve *Verdadera Razon de Estado* gibi kavramların da ele alınacağı kısımdır. İlgili kavramlar üzerinden ideal bir devlet yönetiminin nasıl olacağını gösteren yazarlar ortaya koydukları bu

düşünceler vasıtasıyla kendi tahayyüllerinde ideal bir devlet anlayışının nasıl olması gerektiğine dair değerli bilgiler sağlayacaktır.

Çalışmanın son kısmında ise bir önceki bölümde haklarında çeşitli bilgilerin verildiği eserlerde anlatıldığı üzere çağdaş İspanyol yazarların gerilemeye dair açıklamalarına yer verilecek ve onların gözünden bu sürecin nereden kaynaklandığı görülecektir. Bu bağlamda, bahsi geçen eserlerde ortaya konan düşünceler sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olmak üzere 4 başlık altında tasnif edilmiş olup her biri kendi içinde çeşitli alt başlıklara ayrılacaktır. Bu başlıklardan ilki olan sosyal etmenler başlığı altında İspanyol yazarların toplumun ve devletin kötü gidişine dair ortaya koydukları toplumsal nedenler anlatılacaktır. Genel olarak, çalışmayan, avare ve başıboş kadınlar, çingeneler, yabancılar, tembeller, miskinler ve faydalı iş içerisinde bulunmayanlar önemli oranda tenkit edilmiş ve onların toplumu zehirlediklerine inanılmıştır. Tembel ve miskin kadınların erkekleri yoldan çıkararak evlilik kurumuna zarar vermeleri, çingenelerin de nice genç erkeği ve kadını olumsuz şekillerde etkileyerek onları kendileri gibi hırsız, günahkar ve ateist yapmaları, yabancıların da kendi ülkelerinin kötü alışkanlıklarını ve İspanyol kültürüne oranla aşağıda olan kendi kültürlerini monarşiye taşıyarak birçoklarına kadim İspanyol geleneklerini unutturmaları, tembellerin ve miskinlerin de hiçbir iş içerisinde bulunmayarak zina, kumar ve hırsızlık gibi günahlara yönelmeleri gibi nedenler çağdaş İspanyol toplumunun bozulmasına zemin hazırlamıştır. Geleneksel İspanyol toplumunun günden güne kendini başarıya götüren alışkanlıkları unutulmasıyla erkekler ve kadınlar faydalı işlerden uzaklaşmış, evlilik fikrinden vazgeçmiş ve böylece, halihazırda bir dizi sıkıntı nedeniyle azalmakta olan nüfus daha da azalmaya başlamıştır. Azalan bu nüfus ise popülasyonu monarşiye göre çok daha fazla olan Türklerle, Fransızlarla ve Almanlarla İspanyolların baş edebilmesini imkânsız hale getirerek monarşinin geleceğini tehlikeye düşürmüştür. Dolayısıyla, nüfus azalması buradaki temel problem olarak kabul edilmiş ve bir an evvel gerekli tedavilerin ve çarelerin uygulanması düşüncesini doğurmuştur. İlgili bölümün son kısmı da bu düşünceye karşı farklı fikirler benimsemiş olan ve nüfusun azalmasını çok büyük bir problem olarak görmeyen birkaç yazarın düşünceleri üzerine bina edilmiştir. Bahsi geçen

yazarlara göre monarşinin esas problemi nüfusun azalması değil; üreten ve çalışan insan sayısının artırılması olmalıydı.

Çalışmanın son kısmının ikinci bölümü ise İspanyol yazarlar adına gerilemeye neden olan kültürel unsurlar ile ilgili olacaktır. Ağırlıklı olarak, yabancıların neden olduğu kültürel yozlaşma ve bozulma sürecinin bir yansıması olarak erkekler ile kadınlar arasındaki farklar ortadan kalkmaya başlamış, fiziksel olarak kadınlara benzeyen erkekler ortaya çıkmış, kadınlar da gösterişe, şatafata, aşırılığa ve gereksizliğe yönelmiş, bu eğilim namuslu kadınların evlenecek erkek bulamamasına neden olmuş, dürüst ve masum erkekler de artan masraflar nedeniyle evlilik kurumuna dair iyi düşüncelerini kaybetmiş, tembellik ve miskinlik İspanyol toplumunun karakteri haline gelerek insanların üretim yapmasına mani olmuş ve onları türlü türlü günaha teşvik etmiştir. Üretmeyen ve tüketim için tümüyle yabancılara ihtiyaç duyan İspanyollar da günden güne onlara daha bağımlı hale gelerek ve onların kültürlerini alarak kendilerininkini göz ardı etmişlerdir. Bu durum da var olan kültürel bozulmanın etki alanını daha da genişletmiştir. Dolayısıyla, bir önceki yüzyılda büyük emperyal hayalleri olan ve tüm dünyaya egemen olmak isteyen İspanyollar adına bir rüyanın sonu gelmekteydi.

Son kısmın üçüncü bölümünde çağdaş İspanyol yazarların monarşiyi gerilemeye götüren politik meselelerin neler olduğu hakkındaki görüşleri anlaşılmasına çalışılacaktır. Genel itibarıyla, devletin ideal devlet yapısını terk ederek eskiye oranla yabancı kültürlerle daha fazla ilgi duyması, devlet yöneticilerinin halkın problemlerine karşı kayıtsız kalması, devletin yönettiği toprakların artmasıyla devletin birçok noktayı göz ardı etmesi, monarşiyi oluşturan farklı unsurların sahip olduğu imtiyazlara ve haklara eskisi kadar riayet edilmemesi ve devlet yöneticilerinin eskisi gibi nitelikli kişilerden seçilmemesi sonucunda monarşinin düşmanlarını ve dış dünyayı yeterince anlayamaması burada ele alınan konulardan bazılarıdır. Bunlara ek olarak çağdaş bir İspanyol yazarın da adlandırdığı üzere “Saray Hastalığı” adlı teşhisin de oldukça mühim bir yere sahip olduğu aşikârdır. Sahip olduğu erdemler ve kişisel özellikler ile çevresine örnek olması gereken güçlü kral figürü yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlarken onun etkisiz hale gelmesi gerilemenin her türlü sosyal, politik, ekonomik ve kültürel

nedeninin başlangıcının onun sarayından ileri geldiği düşüncesini doğurmaktaydı. Kralın var olan yetkilerini başkalarıyla paylaşması ve onun en önemli özelliği olan tek olma sıfatını kaybetmesi, var olan yetkilerini farklı kişilerle paylaşarak devlet işlerinden uzaklaşmaya başlayan kralın halkın sorunlarına daha az ilgi duyması, kralın devlet işleri ile eskisi kadar ilgilenmemesiyle devletin içerisindeki tüm dengelerin değişmesi ve ekonomik problemlere rağmen saray masraflarının sürekli olarak artması gibi hususlar saray hastalığının en önemli sonuçları idi. Dolayısıyla, var olan bu problemi krallığın geleneksellikten uzaklaşmasına bağlayan yazarlara göre bu durum tedavi edilmeden krallığın eski gücüne dönmesi pek de mümkün gözüküyordu.

İlgili bölümün son kısmında ise çağdaş İspanyol yazarların gerilemeye neden olduğunu düşündükleri ekonomik etmenlerden bahsedilecektir. Bu etmenler ise üç farklı alt başlık altında toplanacaktır. Buna göre, bu etmenlerden ilki devletin içinde bulunduğu kötü ekonomik durumu düzeltebilmek için var olan vergileri sürekli olarak artırarak en fazla vergi veren köylüleri ve üreticileri zor durumda bırakması ile ilgilidir. Halihazırda, “Fiyat Devrimi” nedeniyle yüksek enflasyon, gümüş bolluğu ve değersizleşen para gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalan insanlar yabancı tüccarlar ve üreticiler ile rekabet etmekte zorlanmaktaydı. Bunların yanında devletin sürekli olarak onların üzerindeki vergileri artırması da onların toprağı ekmeyi, ticaret yapmayı ve üretimi bırakmayı bırakmalarına neden olmaktaydı. Bu durum da birçoklarının farklı yerlere göç etmesi ile taşra ile merkez arasındaki dengenin bozulmasına neden olurken açlık ve kıtlık gibi durumları olağan hale getirmekteydi. Gittikçe ağırlaşan bu durum devleti yalnızca mali ve iktisadi anlamda iflasa sürüklemiyordu; aynı zamanda, sosyal ve demografik olarak da toplum iflasın eşiğindedeydi.

Bu noktada altı çizilen diğer bir konu ise İspanyolların üretmeyi bırakmaya başlamasıyla monarşi sınırları içinde sürekli olarak nüfuz alanlarını artıran yabancı tüccarların durumuydu. Yabancı tüccarlar ve monarşinin onlarla ilişkileri dönemin İspanyol yazarlarının en fazla tartışma yaşadıkları alanlardandı zira birkaç yazar için monarşinin bu denli kötü bir ekonomik tablo içinde olmasının temel nedeni yabancı tüccarlara çok fazla imtiyaz verilmesi neticesinde yerel olanların korunmaması ve onların yabancılara karşı korumasız kalması ile

ilgiliydi. Dolayısıyla, halihazırda bir dizi problem içerisinde olan yerel üreticiler ve tüccarlar yabancılar tarafından rahatlıkla bertaraf edilerek iç pazarda tümüyle etkisiz kalmışlardı. Bu durum da monarşinin üretmesini engelleyerek birçok alanda Avrupa'nın gerisinde kalmasına neden olmuştu. Diğer taraftan, bu görüşün doğru olmadığını savunanlar ise monarşinin karşı karşıya kaldığı ekonomik problemleri devletin serbest bir ticari politika benimsememesine bağlamışlardı. Bu görüşe göre yabancı tüccarlara yeterince imtiyaz verilmemesi ve onlarla yapılan ticaretin yüksek vergilerle yapılması monarşinin ticari aktivitelerine zarar vermekteydi. Hollanda, Ceneviz ve Venedik gibi devletler de çok fazla üretim yapmamalarına rağmen bu görüşe benzer bir ticari politika ortaya koyduklarından müreffeh bir hale gelmişlerdi. İspanyollar da zenginleşmek istiyorlarsa benzer bir süreç izleyerek bu devletleri örnek almalıydı. Bu hamle monarşiyi tekrar eskisi gibi güçlü ve zengin kılabilirdi. Çağdaş İspanyol yazarlarını ikiye bölen bu tartışma bu çalışmanın son kısmının ikinci bölümünde detaylı şekilde ele alınacaktır.

İlgili kısımda ele alınan son bölüm İspanyolların kaybetmeye başladıkları üretim becerilerinin neden olduğu dışa bağımlılık ve bu dışa bağımlılığın beraberinde getirdiği aşırı tüketim ile ilgilidir. Dönemin İspanyol yazarlarından biri tarafından şişman bir topluma benzetilen İspanyol toplumu içinde tembelliğin ve miskinliğin ön plana çıkması, yabancılarla rekabet edilebilmesinin imkânsız hale gelmesi, üretim yapması gereken insanların üretim yerine topraklarını daha garanti bir yatırım aracı olarak gördükleri devlet tahvillerine ve bonolara yatırması ve artan gösteriş, şatafat ve aşırılık isteğinin üretmeyenleri tümüyle tüketime yönlendirmesi bu durumun ortaya çıkardığı durumlardan sadece birkaç tanesiydi. Dolayısıyla, dışarıdan gelen ürünlerle sürekli şişmanlayan bu toplumun bir an evvel diyete sokulması ve İspanyolların kadim İspanyol gelenekleri olarak kabul edilen sadelik ve ölçülü olma özelliklerini geri kazanmaları şarttı zira İspanyol bir yazarın da altını çizdiği üzere var olan hastalıkların tedavisi yalnızca onların zıtlıklarından oluşan tedavilerinde yatmaktaydı. Şişmanlamış olan İspanyol toplumunun sağlığını geri kazanabilmesi için de onun sert bir rejime sokulması ile daha az tüketmesi gerekmekteydi. Diğer bir deyişle İspanyolların geleceği kendi kültürlerinde yatmaktaydı.

Çalışmada kullanılan kavramlarla ilgili çeşitli bilgiler vermek ve bunların kullanımlarıyla alakalı açıklamalar yapmak faydalı olacaktır. Metin içerisinde kullanılan bazı kelimeler ve kavramlar İspanyolca karşılıkları ile kullanılmıştır. Kullanılan bu kelimeler ve kavramlar önemli olarak görüldüğünden dipnotlarda Türkçe karşılıkları da verilmiş ve çoğunlukla, metin içerisinde kullanılan hallerine dokunulmadan ele alınmıştır. Dolayısıyla, metin içerisinde kullanılan bu kavramlar ve kullanımlar yer yer yazılış bakımından farklılık göstermektedir. Diğer yandan, yazarlardan bağımsız şekillerde ele alınan ve tezin esas konusunu teşkil eden gerileme (*declinación*), muhafaza etme (*conservación*), devlet çıkarı (*Razon de Estado*) ve ıslah etme (*reformación*) gibi kelimeler ve kavramlar herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına günümüz İspanyolcasına bağlı kalarak kullanılmıştır. Bunun yanında, çalışma içerisinde sıklıkla görülecek çağdaş yazar kavramı da edebiyat ve literatür alanındaki kullanım alanının dışında kullanılmıştır. Bilindiği üzere edebiyat ve literatür alanında, çağdaş yazar kavramı daha ziyade XIX. ve XX. yüzyılında eser vermiş ve çalışmalarda bulunmuş isimler için kullanılmış olsa da çalışma içerisinde çağdaş yazar kavramı XVI. ve XVII. yüzyılı kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

1. GERİLEME & ALTIN ÇAĞ DÜŞÜNCELERİ

Gerileme ve altın çağ kavramları insanların siyasi organizasyonlar çerçevesinde biraraya geldikleri döneme kadar geriye götürülebilir. Yazıyı ilk defa kullanan Sümerlere ait bir kitabede devletin içinde bulunduğu *gerileme* süreci şu şekilde ifade edilmekteydi:

*“İnsanın insana kötülük etmediği, oğulun babasından korktuğu gün,
Alçakgönüllülüğün ülkeyi kapladığı, soyluların alt tabakalardan saygı
gördüğü gün,
Küçük kardeşin ağabeyinin sözünden çıkmadığı gün,
Küçüklerin oturup bilgelerin sözlerini (dikkatle) dinledikleri gün,
Zayıfla güçlü arasında çekişme olmadığı, şefkatin kazandığı gün,
Seçilen (?) (her) yola gidilebildiği, yabancı otların ayıklandığı gün,
İnsanın dilediği yere yolculuk yapabildiği, bozkırda (?) (bile) ..'sına
zarar gelmediği gün,
Bütün üzüntülerin ülkeden kalktığı gün, ışığa boğulacak (ülke),
Zifiri karanlık ülkeden defedildiği gün, bütün canlılar
sevinecek...”(Kramer, 1998, s.313).*

Milattan önce 2300'lerde çeşitli istilalara uğramış, sahip olduğu büyük kentler talan edilmiş, halkı açlıklar ve kıtlıklar yaşamış ve toprakları üzerinde nizam ve intizam kalmamış Sümerler; parlak devirlerinin geride kalmış olduğunu yukarıdaki pasaj ile ortaya koymuşlardı. Bu pasaj aynı zamanda devletin eski gücünden uzaklaştığının ve yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü bir *Gerileme* döneminin yaşanmaya başlandığının da bir kanıtı olmuştu. Kaybettikleri parlak günlerine dönmek isteyen Sümerlerin var olan sıkıntılarının giderilmesi ve kendilerini güçlü kılan tüm erdemleri geri kazanmaları gerekmektedir. Kaybedilen erdemlerin kazanılması ve var olan sıkıntılarının bertaraf edilmesi adına Sümerler, tüm ahlaki yükümlülüklerin ve erdemlerin azami seviyede bulunduğu idealize bir dönem inşasına başlamıştı. Bu idealize geçmiş inşası ise yine aynı Sümer kitabesinde şu şekilde anlatılmaktaydı:

*“Bir varmış bir yokmuş, yılan yokmuş, akrep yokmuş, sırtlan yokmuş,
aslan yokmuş,*

*Ne yabani köpek varmış, ne de kurt; ne korku varmış ne de dehşet,
insanın rakibi yokmuş,*

*Bir zamanlar, Şubur ve Hamazi ülkelerinde, çok dilli Sümer,
prensiğinin kutsal yasalarının yüce ülkesi, Uri, gerekli her şeyin sağlandığı
ülke,*

*Güvenlik içinde dinlenen Martu ülkesi, bütün evren, birlik içindeki
halklar, Enlil'e tek bir dilde şükrederlermiş..."(Kramer, 1998, s.306).*

Sümerlerin bu idealize dönem arayışı, antik Mezopotamya şehirlerinden biri olan Ninab'ın koruyucusu *Martu*¹³ isimli hükümdarın dönemini kendi *Altın Çağları* olarak kabul etmeleri ile devam etti. Tüm insanoğlunun refah, barış ve mutluluk içerisinde yaşadığı bir dönem olarak kabul edilen *Martu* ideali, Sümerlerin bu buhran döneminde ulaşmak istediği en önemli gaye haline gelmişti fakat ortaya konulan bu idealize dönem, Sümerleri yıkılmaktan kurtaramamış ve dünyanın ilk gelişmiş medeniyetlerinden biri olan Sümer medeniyeti sona ermişti. Ne var ki Sümerlerin idealize tarih algısı ve var olan sıkıntılarının çaresinin geçmişte bulunduğu dair inançları, kendilerinden sonra gelenleri de etkilemiş; Mezopotamya, Hint, Çin, Yunan, Latin gibi sonraki kültürler de benzer fikirleri kendi yapıları içerisine uyarlamayı başarmışlardı. Yazıyı bulan Sümerler, yalnızca tarihin değil idealize tarih anlayışının da başlamasına zemin hazırlamışlardı.

1.1. MADALYONUN İKİ YÜZÜ: TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GERİLEME VE ALTIN ÇAĞ İNANIŞLARI

İnsanoğlu, içerisinde bulunduğu dönemi geçmiş dönemlerle kıyaslayarak yaşadığı toplumun kötüye gittiğine; bireyin ve toplumun ahlaki manada yozlaştığına inanma eğilimindedir. Bu kötü durumdan kurtulabilmek için ise mükemmel olarak görülen ve bireye, topluma, devlete yol gösterebilecek *altın çağ* dönemine geri dönülmesini ortaya çıkaran *gerileme* düşüncesi, insanlık tarihi ile paralellik göstermektedir. Bu paralelliğe neden olan ise *gerileme* olgusunun

¹³ Günümüzde yeri hakkında net bir bilginin olmadığı Ninab isimli şehrin koruyucusu olarak kabul edilen *Martu* veya *Amurru*, çobanlıkla uğraşan Semitik kökenli bir hükümdardır. Döneminde Ninab şehrinin büyük bir bolluk ve berekete erişmesi ona "*Bozkırların Efendisi*" lakabının verilmesine ve hatta onun bir tanrı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Döneminde yaşanan bolluk ve bereket sayesinde Ninab şehri önemli bir zenginlik sahibi olmuştur. Şehrin bu özelliği Sümerleri ve Akadları ciddi şekilde etkilemiş ve her iki devlet de kendi *Altın Çağlarını* bu dönemde aramıştır.

insanoğlunun yaşam döngüsünde her zaman yer alması ve tabiatın olağan süreçlerinden biri olarak görülmesinden ileri gelmektedir.¹⁴ Bu doğal sürecin, geçmiş ile ele alınması ise insanların tarihe bakış açılarını değiştirmiş ve tarihin farklı şekillerde algılanmasına önayak olmuştur. Genel olarak *gerileme* mefhumu, insanoğlunun çevresinde meydana gelen olayları kavrayamaması, etrafında gerçekleşen değişimlere ayak uyduramaması, kendisini var eden erdemlerin ve özelliklerin yozlaştığına inanması ve atalarından bu yana devam eden geleneksel yapının bozulması gibi etmenlerin sonucunda başladığına inanılan ve çoğunlukla çözülme, yıkım ve çöküş ile noktalanmış bir süreçtir.

Doğanın olağan süreçlerinden biri olan *gerileme* ilerleyen, hareket eden ve sabit kalmayan her varlığın yaşam döngüsünün bir noktasında karşı karşıya kalacağı bir dönem olarak görülmüşse de akademik anlamda bu kavram, üzerine düşülen ve rağbet gören bir konu olamamıştır. *Gerileme* düşüncesi çoğunlukla Antik Yunan medeniyetinden beri süregelen *döngüsel tarih* konusunun bir parçası olarak ele alınmış, bağımsız olarak bu konu üzerine çalışma ortaya konulmamıştır. Zaman içerisinde İbni Haldun, Giambattista Vico, Oswald Spengler ve Arnold Toynbee gibi isimler, bu konu ile ilgili çeşitli eserler ve düşünceler ortaya koymuş olsalar da bu konuya yönelik sistematik ve bütünsel bakış açısı oluşturacak düzeyde bir akademik çalışma yapılamamıştır (Starn, 1975, s.1).¹⁵ Diğer taraftan, *gerileme* düşüncesinin doğmasına neden olan

¹⁴ İnsan ömrünü 70 yıldan müteşekkil üç ayrı dönem altında ele alan İtalyan yazar Dante'ye göre 25 yaşına kadar büyüme evresi (adolescenza) tamamlanır, ardından 20 yıllık olgunlaşma çağı (maturita) gelir ve son olarak 25 yıllık gerileme ve yaşlanma süreci (senectute&senio) ile bu döngü tamamlanır. Bu döngü sadece insana özgü değildir; tüm tabiat içerisinde bu süreç böyle işlemektedir. Alighieri, Dante, *Il Convivio*. Torino: Einaudi, 1988, ss. 196-199. Dante dışında ilk ve orta çağlarda birçok yazar, insanların geçirdiği bu dönemleri mevsimler üzerinden ele alarak insanın ve doğanın tüm unsurlarında bu süreçlerin yaşanacağını ve her şeyin bu döngüden ibaret olduğunu ifade etmiştir.

¹⁵ Bu zamana kadar yapılan çalışmaların, ilerleme düşüncesine bağlı olarak ortaya konan eserlerin gölgesinde kaldığı da söylenebilir. İbni Haldun'un meşhur "Mukaddime" ve Vico'nun "Yeni Bilim" isimli eserlerinden sonra, 20. yüzyılda Oswald Spengler "Batı'nın Çöküşü" ve Arnold Toynbee "Tarih Bilinci" gibi eserlerde gerileme ve dolayısıyla, döngüsel tarih düşüncesini kaleme almışlardır. Her iki eserde de yazarlar, kendi döngüsel tarih ve gerileme düşüncelerini ortaya koyarak bu kavramların yeniden tarihsel çerçeveye içerisinde tartışılmasına katkı sağlamışlardır. Genel hatlarıyla, Toynbee, gerileme ve döngüsel tarih anlayışına yönelik çeşitli modeller oluşturmaya çalışarak bu modellemenin temeline geçmiş deneyimleri koymuş ve onların geleceği anlayabilmek adına önemli bir kaynak olarak kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir. Toynbee'den farklı olarak çeşitli analogiler üzerinden tarihi anlamının zorunlu olduğunu iddia eden Spengler'a göre, tarih çeşitli dönemlere, devletlere, uluslara ve hatta insanlara dayalı olarak tekrar eden süreçlerden ibarettir. O halde, eğer bir tarihçi Napolyon'u ve onun düşüncelerini anlamak istiyorsa Sezar veya Büyük İskender gibi isimleri de anlamak zorundadır. Dolayısıyla, her iki tarihçi için de bu döngüsel tarih süreçlerinin esas unsurlarından biri olan "Gerileme" düşüncesi sürekli olarak ortaya çıkan kaçınılmaz bir süreçtir. İlgili eserler için bakınız; İbn Haldun *Mukaddime* (Çev. Zakir Kadiri Urgan). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1997. Spengler, Oswald. *Batı'nın Çöküşü* (Çev. Giovanni Scognamillo). İstanbul: Dergâh

ilerleme olgusu, *gerileme* kavramının aksine birçok önemli teze temel olan bir konu haline gelmiştir. Başta *ilerlemeci tarih düşüncesi* olmak üzere, tarihin gerileme yaşamadan sürekli olarak ilerlediği fikri, uzun zamandır devam eden tarih algısının değişmesine neden olmuş ve *gerileme* kavramının göreceli olduğu öne sürülmüştür. Oysaki Frankfurt okulu tarafından da ortaya konan *ilerleme kat eden her şeyin gerileme yaşayacağı* fikri göz önüne alındığında, her iki unsurun birbirinden bağımsız olarak ele alınmasının zor olduğu aşikârdır.¹⁶ Her ilerleme kendi içerisinde bir gerilemeyi getirirken her gerilemenin de bir ilerleme sonucunda ortaya çıkması olağan bir süreçtir. Bu doğal süreç, insanlık tarihinden bu yana çeşitli kültürlerde veya medeniyetlerde farklı şekillerde belirerek kendini var etmiş, *gerilediği* korkusuna düşen her unsur kendi *ilerlemesinin* nerede ortaya çıktığını bulmaya çalışmıştır.

İlk medeniyetlerden beri süregelen bu düşünce, mezkûr kavramların kendi bünyesindeki muallaklıkların, tutarsızlıkların ve eksikliklerin bertaraf edilmesiyle sonraki kuşakların tarih algısını önemli oranda değiştirmiş ve insanoğlunun içerisinde bulunduğu zamanın kötü olduğu izlenimini vermiştir. Zira içerisinde bulunduğu dönemi *gerileme* veya *bozulma* süreci olarak görmeye meyilli hale gelen insanoğlu, karanlık ve kötü bir dönemde yaşadığını düşünmeye başlamıştır. İyi günlerin geride kalması ve *gerileme* sürecinin başlaması ile insanoğlu geleceğin kendisine daha fazla karanlık ve daha fazla kötülükten başka bir şey getirmeyeceğine inanmıştır. Nitekim bu karamsarlık, tarihin farklı noktalarında farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Antik Yunan medeniyetinin, tarihi *altın*, *gümüş*, *bronz* ve *demir* olarak dönemlere ayırması ve kendi dönemlerinin yozlaşmanın ve bozulmanın en fazla olduğu *demir* dönemi olarak görülmesi; Danyal peygamberin meşhur *Dört İmparatorluk* kehanetinde bahsedildiği üzere

Yayımları, 1997. Toynbee, Arnold. *Tarih Bilinci* (Çev. Murat Belge). İstanbul: Bateş Yayınları, 1995. Vico, Giambattista. *Yeni Bilim* (Çev. Sema Önal Akkaş). İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2007.

¹⁶ "Toplumda özgürlükle aydınlatan düşünmenin birbirinden ayırlamayacağını biliyoruz, ne var ki, bu düşünme kavramının, somut tarihsel biçimlerden, iç içe geçtiği toplumsal kurumlardan daha az olmamak üzere, bugün her yerde meydana gelen gerilemenin nüvesini kendinde barındırdığını açık seçik görmüş olduğumuza inanıyoruz. Aydınlanma, bu gerileme momenti üzerinde düşünüp taşınmazsa, o zaman kendi kaderini tayin eder..." Adorno, Theodor ve Max Horkheimer. *Aydınlanmanın Diyalektiği* (Çev. Nihat Ülner). İstanbul: Kabalcı, 1995, ss.12-13. Aynı şekilde, Frankfurt ekolünden çok daha uzun bir zaman önce 12. yüzyılda ünlü kronik yazarı ve tarihçi Freisingli Otto da "Si in summo fuerit, mox eum declinare oportebit," diyerek "en yüksekine ulaşan her şeyin düşüşe geçeceği" düşüncesini ortaya koymuştur. Detaylı bilgi için bakınız; Dronke, Peter. *A History of Twelfth-Century Western Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s.49.

sürekli olarak yozlaşan ve bozulan insanın, dördüncü imparatorluğun yıkılması ile sonu yaşayacağını düşünülmesi; Romalılarda, imparatorluğun yıkılmasından sonra dünyanın sonunun geleceğine ve ilerleyen dönemde insanın ve tabiatın yaşadığı bozulmanın Hazreti İsa'nın dünyaya gönderilmesini hızlandıracağına inanılması gibi örneklerde, bu durum net bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, Roma döneminde Hristiyanlığın doğması ile Hazreti Âdem'in *ilk günahı* işleyerek insanoğlunun sürekli olarak bozulma ve yozlaşma içerisinde kalmasına neden olduğunun düşünülmesi, bu karamsarlığın daha da artmasına zemin hazırlamıştır (Swart, 1964, s.12; Burke, 1976, s.139). Hatta *ilk günahın* işlenmesinden sonra, kendisinin sürekli olarak yozlaştığını düşünen insanoğlu, kendisinin oluşturduğu ve merkezinde yer aldığı toplum ve devlet gibi unsurları da bu karamsarlık üzerinden ele almaya başlamıştır. Toplumların ve devletlerin bu karamsarlık üzerinden ele alınması ise bu yapıların insanoğlu ile benzer süreçlerden geçtiklerinin düşünülmesine ve aralarında büyük bir bağlantı kurulmasına neden olmuştur. Doğada her insan nasıl doğup, gelişip, büyüyüp, gerileyip ölüyorsa insanın temelini oluşturduğu toplumlar ve devletler de benzer süreçlerden geçen yapılar olarak görülmüştür. 17. yüzyılda İspanyolların devletin başında bulunan kralı, krallığın *medicosu*¹⁷ ilan ederek devletin çeşitli *remediolara*¹⁸ ihtiyacı olduğunu düşünmeleri veya 19. yüzyılda Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ni *Hasta Adam* olarak görmesi, bu bakış açısının yansıması olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde, İbni Haldun da insanın ve devletin beraber ele alınabileceğini ifade ederken her insanın nasıl bir ömre sahip ise her devletin de doğal bir ömrü olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. İbni Haldun'un da belirttiği üzere devletlerin doğal ömürleri, herhangi bir kimsenin ömrü gibi olup bu ömür duraklama çağına kadar artmakta ama sonrasındaki *gerileme* çağı ile düşüşe geçmekte ve nihayetinde, ihtiyarlık döneminde beklenen son gerçekleşmektedir.¹⁹

¹⁷ İsp. Doktor.

¹⁸ İsp. Çare.

¹⁹ "Nuh vakası gibi nadir haller müstesna olmak üzere, insanlar tabii ömür olan 120 yıldan fazla yaşamazlar. Devletlerin ömürleri kıranlardan dolayı her ne kadar çeşitli olur ise de çoğunlukla, ömürleri üç batını geçmez. Batın (veyahut nesil) insan ömrünün ortasından ibarettir. İnsanın ise orta ömrü kırk yıldır. Kırk yıl ise insanın olgunlaşma devresidir. Böylece Tanrı: "insan en kuvvetli çağına erişerek kırk yaşına gelirse der. Biz bu delile dayanarak bir insan ömrünün bir batının ömrü olduğunu söyledik. Bizim burada söylediklerimizin doğruluğunu Tih olayı da ispat eder. Tih olayı anılırken kırk yıl tabiri bir batını (bir nesil) ifade etmek üzere kullanılmıştır"

Çağdaşları tarafından yıkılmasına pek ihtimal verilemeyen Roma İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra, birçok insan içerisinde buldukları kötü durumun artarak devam edeceğine ve iyiye dönebilmek için yapılacak hiçbir şeyin kalmadığına inanmaya başlamıştı.²⁰ Artan bu karamsarlık insanların artık erişebileceklerine dair beklentilerinin azaldığı mutluluğu ve huzuru, içerisinde yaşadıkları dünyadan sonra ortaya çıkacak yeni bir dönemde aramasına neden olmuştu. Tanrı'nın yardımıyla kurtuluşu, dünyadan sonra ortaya çıkacak yeni düzende bekleyen insanlar, ilahi bir misyona sahip kurtarıcı ile dünyanın sonunun geleceği ve yeni bir dünyanın ortaya çıkacağı düşüncesine dair bir inanç oluşturmaya yönelmişti. Bu inanç, Orta Çağ ve erken modern dönemde Avrupa'yı derinden etkileyecek *mesihçi* ve *milenyumcu* akımların ortaya çıkmasına zemin hazırlarken insanlığın kurtuluşunun da yegâne anahtarı haline geldi. *İlerleme* ve *gerileme* düşünceleri arasındaki ilişkiye benzer şekilde insanlar arasında oluşan bu tarihsel karamsarlık, insanların sonraki dönemlerde doğacak mutluluğun müjdecisi haline geldi. Dolayısıyla, insanlığın Tanrı tarafından gönderilecek bir kurtarıcı tarafından kurtarılacağı ve onun rehberliğinde tüm insanların mutlu,

ki, kırk yıl içinde bir nesil yok olup gitmekte ve düşkünlüğün ne olduğunu bilmeyen yeni bir nesil yetişmektedir. Bundan da bir batının ömrü bir adamın ömrü olan kırk yıl olduğu anlaşılır. Devlet ömrünün çoğunlukla üç batın müddetini geçmeyeceğini kaydetmemizin sebebi şudur: Devleti kuran ilk nesil göçebelik kılık ve kabalığını, dar yaşayış, bahadırılık, atılganlık ve yırtıcı hayvan gibi saldırganlık, ululuk ve şeref gibi göçebelik alışkanlık ve tabiatın, yani asabiyyetin şiddet ve kudretini muhafaza eder ve kılıçlarının çalım yerleri keskin olur, bundan dolayı kavim ve uruğlarca korkunç tanınırlar. Diğer kavimler onlara yenilirler. İkinci batına (neni) gelince o batın devlet sahibi olmak ve bolluk ve refah içinde yaşamak sonunda göçebelik halini bırakarak, yerleşik hayata alışır, darlıktan kurtularak bolluk ve genişliğe kavuşur, bu nesil ululuk ve şerefi ortaklaşmaktan mahrum edilerek ululuk ve şeref bir şahısta toplanır, bunun tesiri ile kalanları devleti korumak hususunda tembelleşirler. Bu nesil başkalarına el uzatarak galebe çalamaz ve hakir düşer. Bu değişikliklerin bir sonucu olarak asabiyyetin şiddet ve kuvveti az çok kırdır. Onlar düşkünlüğe ve boyun eğmeye alışır. Fakat bu nesil devleti kuran ilk nesli idrak edip, onların hallerini, yücelik ve kudretlerini, ululuk için çalıştıklarını, korumak ve korunmak hususunda nelere katlanmış olduklarını ve atılganlıklarını gözleri ile gördükleri için bu özelliklerden bir kısmını kaybeder iseler de asabiyyet ve şerefi büsbütün bırakmazlar. Bunlar hal ve durumun ilk nesil çağındaki şeklini alacağını ümit eder veyahut bu hal ve şerefin kendilerinde bulunduğunu zannederler. Üçüncü batın (nesil) a gelince bunlar göçebelik çağını ve kabalığı büsbütün unuturlar, hakiriğe katlanmaya, lezzet ve nimetler içinde yaşamaya alıştıkları ve bu hayatın en tekâmül etmiş derecesine yükseldikleri için, çoluk çocuk derecesine inerek devletin koruması ve terbiyesine muhtaç olurlar. Bunun üzerine asabiyyet büsbütün kaybolur. Korumak ve korunmak büsbütün unutulur... Bu üç neslin ömrü, yukarıda, anlattığımız gibi, 120 yıldır, takriben bundan bir miktar az veyahut biraz daha çok olabilir ise de çoğunlukla, devletlerin ömrü yüz yirmi yılı geçmez. Ancak diğer kuvvetler üzerine yürümek ve dokunmamak gibi onu yıkacak haller arız olmadığı takdirde, devletin ihtiyarlama çağı gelmiş ise de yıkacak kuvvet üzerine yürümediği için yaşayabilir... Devletin bu tabii olan ömrü herhangi bir kimsenin ömrü gibi olup, duraklama çağına kadar artar, bundan sonra gerileme (sukut) veyahut alçalma çağı gelir. Bundan dolayıdır ki insanlar arasında ağızdan ağıza: "Devletin ömrü yüz yıldır" sözü nakledilir ve meşhurdur..." İbn Haldun, Mukaddime, ss. 431-435.

²⁰ "O kralların zamanında, Göklerin Tanrısı hiçbir zaman yıkılmayacak olan krallığını kuracak ve onun hakimiyeti kimseye bırakılmayacak. O diğer bütün krallıkları yıkacak ve onları yolun sonuna getirecek ama kendisi ilelebet ayakta kalacak..." içerisinde Danyal İncili, 2:44. Danyal İncili için bakınız; Greidanus, Sydney. *Preaching Christ from Daniel: Foundations for Expository Sermons*. Michigan: Grand Rapids, 2012, s. 80.

huzurlu ve barış içerisinde yaşayabileceği bir dönemin başlayacağını habercisi olan *mesihçi* ve *milenyumcu* akımlar, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Avrupa'da meydana gelen kaos ortamında büyük bir ivme kazandı.²¹ Hispanik Aziz Toledolu Julio'nun (d.642-ö.690) dünyanın yaratılmasından 6000 yıl sonra bir kurtarıcının geleceğini ve onun önderliğinde tüm Hristiyanların ilelebet bir mutluluk süreceğini iddia ettiği eseri *De Comprobatione Aetatis Sextae Contra Judaeos*, Iohannes Biclarensis (d.540-ö.621) isimli bir din adamının milenyumun başlayacağı tarihi hesaplamaya çalıştığı kitabı *El Cronicón* ve Latin kökenli bir liderin Hristiyanları bir devlet altında birleştirdikten sonra Müslümanları tümüyle yenilgiye uğratacağının öne sürüldüğü *Pseudo-Methodius* ve *Pseudo-Sibelline* kehanetleri bu akımların ilk önemli örneklerindendi (Rucquoi, 1996, ss.11-12). Roma'nın yıkılması, tüm Avrupa'da kaosa neden olmuştu ama bu kaos insanların daha iyiye ulaşması ve günahlarından arınması için sabredilmesi gereken bir süreçti. Hatta Müslüman Arapların Avrupa içlerine kadar girmesi bu sürecin bir sonucuydu ve böylece Hristiyanlar, onlar sayesinde daha önce işlemiş oldukları günahların kefareti ödemeye başlamıştı. Diğer taraftan, Roma İmparatorluğu sonrası ortaya çıkmış olan kaotik dönemler Hristiyanlar adına büyük bir mutluluğun habercisi olarak da görülmekteydi (Arenal Rodríguez, 2016, s.12; Mommsen, 1942, s. 228).

Tarihsel bağlamda ise gerileme kavramının ve onun beraberinde getirmiş olduğu tarihsel karamsarlığın Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından çok daha uzun bir zaman öncesinde ortaya çıktığı söylenebilir. Romalılardan önce Mezopotamya, Hint, Çin, Peru ve Antik Yunan gibi farklı medeniyetler de yozlaştıklarına ve güzel, parlak günlerin geride kaldığına dair düşünceler ortaya koymuşlardı. Bu düşünceler, esasen her bir toplumun, o bölgede kendisinden önce mutluluk ve refah içerisinde yaşayan, bolluktan çalışmasına bile gerek kalmayan ve her anlamda huzurlu, düzenli ve ideal bir toplumsal düzene sahip olan bir topluluğun

²¹ Her iki düşünce 5. yüzyıldan itibaren Hristiyan halklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa da Roma kilisesi bu görüşlerin sapkın olduğunu ve Hristiyanlık içerisinde bunların bir yerinin olmadığını ifade etti. Hatta 431 yılında toplanan Efes Konsili vasıtasıyla Kilise, bu görüşlerin yasaklandığını ve bu görüşe karşı gelenlerin dinden çıkarılacağını beyan eden kararlar aldı. Aynı zamanda, Roma kilisesi bu düşünceleri ihtiva eden kitapların yasaklanmasını beyan ederek yasak kitaplar listesini ilk kez hayata geçirdi. Kilisenin bu hamlesi bir süre etkili olsa da her iki düşünce 8. yüzyıldan itibaren tekrar büyük bir itibar görmeye başladı. Efes Konsili ve sonrası hakkında detaylı bilgi için bakınız; Schaff, Philipp. *A Select Library of The Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church* (Cilt:14). Michigan: Hendrickson Publishers, 1900.

bulunduğu varsayımına dayanıyordu. Zaman içerisinde ise bu topluluklar veya toplumlar, çeşitli nedenlerle ortadan kaybolmuş ve sonraki nesiller kademeli olarak yozlaşmaya başlamıştı. Hemen hemen hepsinde benzer şekillerde ele alınan bu düşünce, insanların ve toplumların sürekli kötüye gittiği inancını ortaya çıkarmış, bozulmanın ve yozlaşmanın kaçınılmaz olduğu anlayışının temellerini teşkil etmişti. Nesillerdir süre geldiğine inanılan bu kesintisiz gerileme süreci ise döngüsel bir tarih yaratarak tüm devletlerin benzer ve belirli evrelerden geçerek eninde sonunda yıkılacağına dair bir algıyı doğurmuştu. Doğal olarak, yaşadıkları kriz periyotları içerisinde insanlar kendi dönemlerini, bu döngüsel tarih sürecinin alt aşamalarında görerek gerilemenin başladığına yönelik bir eğilim göstermişlerdi. Bu eğilimi tetikleyen karamsarlığın ve gerileme algısının nedenleri ise çoğunlukla benzer özellikler göstermekteydi: Kimi zaman devletin parlak günlerinde hüküm süren erdemler ortadan kalkmıştı; kimi zaman devletin güçlü bir şekilde hüküm sürmesini sağlayan eski düzen terk edilmişti veyahut devleti oluşturan toplum, ahlaki anlamda yozlaşıp bozularak gerilemenin yaşanmasına neden olmuştu. Öte yandan, bunlar ve benzeri nedenlerden kaynaklanan *gerileme* düşüncesi, insanların tüm düzenin iyi şekilde işlediği geçmiş bir dönemi *altın çağ* olarak kabul etmesi ve içerisinde bulunduğu zamanı, o dönem ile kıyaslayarak yapılması gerekenlerin neler olduğuna karar vermesi ile neticelenmişti.

Bu sürecin yaşandığı ilk devletlerden biri olan ve milattan önce 2300'lü yıllarda çeşitli istilalara uğrayarak büyük bir buhran içerisine düşen Sümerler, kendi dönemlerinde insanların erdemlerden ve ahlaki yükümlülüklerden uzaklaşmaya başladığını düşünerek geçmişte *Martu* ismi verilen bir hükümdarın döneminde kendi topraklarında insanların refah ve mutluluk içerisinde yaşadığına inanmaktalardı (Kramer, 1998, s.306). Sümerler gibi Hintler de kendi dönemlerinde benzer bir görüşe sahiplerdi. Antik Hint kültürüne göre, Hindistan'da *Krtayuga* isimli bir dönemde insanlar çok mutlu, zengin, erdemli ve ahlaklı idi (Rocher, 1986, s.124).²² İnsanların yozlaşması, ahlaki yapının çökmesi

²² Rocher, döngüsel tarih düşüncesine dair ilk emarelerden birinin Hindistan *Mahayuga* isimli düşüncede ortaya çıktığını ifade etmektedir. Her birine *Yuga* isminin verildiği 4 farklı zamandan teşekkül eden bu mit içerisinde insanoğlu sürekli bir bozulma içerisinde olarak her bir dönemde bir önceki dönemden çok daha kötü bir profil çizmektedir. *Krta* isimli *Altın Çağ* döneminden sonra insanlar bozulmaya başlamıştır ve son

ve *Kali* ismi verilen kötü bir dönemin başlaması gibi çeşitli felaketlerin yaşanmasıyla bu dönemin sona erdiği düşünülüyordu (Dumont, 1965, ss. 433-436). Hindistan'ın ve tüm dünyanın büyük bir karanlık dönem içerisine girdiğine inanan Hintler için yapılacak tek şey bu dünyanın sona ermesinin ardından gelecek yeni bir *Krtayuga* çağının beklenmesi idi. Hintler gibi Çinliler de geçmişlerinde çok parlak günlerin yaşandığına dair inanışa sahiplerdi. Çinliler *Üç Hükümdar ve Beş İmparator* adını verdikleri dönemi kendi *altın çağları* olarak kabul etmişler ve bu dönemin sona ermesiyle ortaya çıkan isyanları, istilaları ve savaşları toplumda yaşanan ahlaki yozlaşmanın sonucu olarak görmüşlerdi (Gates, 1963, s.51). Kimsenin aç kalmadığı ve büyük barış döneminin yaşandığı *Üç Hükümdar ve Beş İmparator* döneminden sonra Çinliler, sürekli olarak kötüye gidişin ortaya çıktığını, barışın ve huzurun bir daha sağlanamayacak şekilde bozulduğunu düşünmekteydiler. *Üç Hükümdar ve Beş İmparator* dönemine benzer bir inanış Peru'daki İnka medeniyetine ait olan *Vari Vira Cocha Runa* efsanesinde de görülmektedir.²³ Tam olarak ne zamana denk geldiği bilinmese de Perululara göre bu dönemde topraklarında var olan kaos sona ermiş, oldukça ileri bir medeniyet kurulmuş ve her açıdan oldukça güçlü bir toplum ortaya çıkmıştır. Olağanüstü bir şekilde sona erdiği düşünülen bu dönem sonrasında Peru'da kargaşa tekrar başlamış ve Peru medeniyeti 1500'lerdeki İspanyol istilasıyla gerileme içerisinde kalmıştır. Daha sonra kaybolan Peru medeniyeti *Vari Vira Cocha Runa* dönemini, kendi uygarlıklarının ve devletlerinin en parlak dönemi olarak kabul ederek bu dönemi *altın çağ* olarak görmüşlerdir.

Antik Yunan medeniyeti de tıpkı diğer antik medeniyetler gibi kendi zamanında insanların yozlaştığına dair güçlü bir inanca sahipti. Tarihte *altın çağ* tabirinin kullanıldığı ilk yer olan Yunanistan'da şair Hesiodos'a göre, mevcut Yunan halkı

kertede, insanlık en kötü dönem olarak kabul edilen *Kali* dönemine erişmiştir. Her bir "*Yuga*"nın 1000 sürdüğüne inanan Hintler için "*Kali*" zamanı sona erdiğinde yeniden *Krta* isimli *Altın Çağ* başlayacaktır.

²³ Kimi kaynaklarda ilk insanlarla beraber alınan bu efsane Âdem ve Havva'ya kadar götürülmekte kimi kaynaklarda ise Peru'da yaşamaya başlayan ilk insanlara dayandırılmaktadır. Hatta İspanyolların Amerika'ya ayak basmalarından sonra da Nuh peygamberin soyundan geldiği düşünülen bu kavmin burada yaşayan insanlara Tanrı'nın bir hediyesi olarak gönderildiği düşünülmüştür. İlgili efsane ile ilgili en önemli kaynak olarak kabul edilen "Yeni Kronik ve İyi Yönetim" isimli eser 1900'lerin başında Kopenhag'da bulunmuştur. İlgili eser için bakınız; Felipe Guaman de Ayala, *Nueva Corónica y Buen Gobierno*, 1616 (Kopenhag, Det Kongelige Bibliotek, GKS 2232/4) Danimarka Kraliyet Kütüphanesi, Kopenhag. Eserin yayımlanmış versiyonu için bakınız; Adorno, Rolena. *Guaman Poma: Writing and Resistance in Colonial Peru*. Austin: University of Texas Press, 1987.

uzun bir zamandan beri süregelen bir ahlaki yozlaşmanın ortasındaydı (Baldry, 1952, s.83; Hesiodos, 1977, s.148). İnsanoğlunun geleceğinin karanlık olduğunu düşünen Hesiodos, var olan çöküşü ve yozlaşmayı tarihsel bir sürecin parçası olarak görmekteydi. Tarihin beş farklı dönemden oluştuğunu söyleyen Yunan şair için insanlığın ortaya çıktığı nesil *altın nesil* idi. Şairin bu nesli *altın* olarak nitelendirmesinin nedeni, bu dönemde herhangi bir savaşın, huzursuzluğun ve mutsuzluğun olmaması, insanların rahat bir şekilde yaşaması, herkesin ahlaki ve erdemli bir şekilde hayatını devam ettirmesi ve kimsenin çalışmak zorunda kalmaması idi (Hesiodos, 1977, s. 146). Var olan bu nesilden sonra insanoğlu bozulmaya başlamış, ahlaki manada büyük bir gerileme yaşamış ve eski geleneklerini bırakarak kendine zarar veren adetler edinmişti. Bu nedenle, *altın nesil*den sonra gelenler, *gümüş nesil* ve *bronz nesil* gibi isimlerle nitelendirilmişti. Her bir nesil kendisinden öncekinden daha kötüye giderek insanoğlunun yaşadığı dünyayı daha kötü hale getiriyordu. Sürecin dördüncü dönemi olarak düşündüğü *kahramanlar nesli* sonrasındaki dönemi insanoğlunun son dönemi olarak düşünen Hesiodos'a göre, insanlar bu çağ içerisinde tümüyle ahlaki değerlerden uzak, sürekli savaş halinde ve açlık, kıtlık ve sefalet gibi sorunlarla mücadele eden biri yapıdaydı (Hesiodos, 1977, s.148). Yazarın *demir nesil* ismini verdiği bu nesil, sürekli gerileyen insanoğlunun son dönemiydi ve dolayısıyla, burada bir düzelme beklemek neredeyse imkânsızdı zira *demir çağ* içerisinde kardeş kardeşe düşmüş, baba ile evlatları arasında kavgalar çıkmış, insanoğlu ahlaki değerleri unutmuş ve şeytani kötülüğün iyiliği yenmesi neticesinde tüm toplumu acı, hırs ve açgözlülük gibi olumsuz düşünceler sarmıştı (Fontenrose, 1974, s.3). Antik dönemde Yunanlar için tarih tüm karamsarlığı ile ilerlemekte ve gelecekte Yunanları daha kötü günlerin beklediği inancı oldukça güçlenmekteydi. Romalıların tarih sahnesine çıkışları, Yunanların bu karamsarlığının kırılma noktası idi.

Antik Yunan medeniyetinin gerilediğini ve gerileyen bu medeniyetin yerine Roma çağının başladığını düşünen Yunan düşünür Polibios (d.M.Ö.204-ö.M.Ö.120), tarihsel karamsarlık ve döngüsel tarih anlayışının Romalılar tarafından

öğrenilmesinde bir köprü görevi görmüştü.²⁴ Ona göre, kısa bir süre evveline kadar dünyanın bir numaralı kuvveti olan Yunanlar, yerlerini Romalılara bırakmış ve Romalılar da şanslarının yardımıyla güçlü bir imparatorluk kurabilmeyi başarmışlardı. Bu durum Polibios için döngüsel tarih düşüncesinin bir sonucuydu; ona göre, bir süre sonra Romalılar da yerlerini başka bir devlete bırakmak zorunda kalacaklardı (Sanford, 1937, s.437). Romalıların gerilemesi tarihin kaçınılmaz döngüsünün sonucu olacak, her devletin gerilemesinde ve yıkılmasında önemli bir paya sahip olan lükse düşkünlük, ahlaki yapının çökmesi, askeri erdemlerin unutulması, insanlar arasında rekabetin artması, açgözlülüğün yaygınlaşması ve politik hizipleşmenin yarattığı kaos ve zorbalık gibi iç etmenler burada önemli rol oynayacaktı (Sanford, 1937, s.437). Polibios'un ortaya koyduğu bu düşünceler de ilerleyen dönemde birçok Romalı yazarı ve tarihçiyi etkileyerek onların da tarihsel bir karamsarlığı benimsemelerine ve geleceği umutsuzluk içerisinde yorumlamalarına neden olacaktı.

Polibios'un ortaya koyduğu bu görüşlerden sonra birçok Romalı yazar, yaşadıkları dönemlerde geçmişe kıyasla bozulma veya yozlaşmanın kendisini göstermeye başladığına inanmaya başlamışlardı. Bu isimlerden biri olan Horatius'a (d.M.Ö.65- ö.M.Ö.8) göre, Roma'nın her bir jenerasyonu bir öncekinden daha da günahkâr ve yozlaşmış haldeydi. Hatta Polibios'un bahsini ettiği *Gerileme* düşüncesi Roma toplumunu ve devletini çoktan etkilemeye başlamıştı. "*Babalarımızın dönemi, dedelerimizinkinden de beter, daha da kötü [bizden de kötü] bir nesil üretmek üzere olan ve hala kötü olan bizi üretti*" diyen Horatius için bu bozulmanın tersine döndürülmesi imkânsızdı (Hodes, 1897, s.64). Horatius'un ölümünden bir süre sonra Roma İmparatorluğu içerisinde Hristiyanlığın ortaya çıkması ile *gerileme* düşüncesi dini bir nitelik de kazanmıştı. Tarihsel karamsarlık Hristiyanlık ile determinist bir tutum kazanarak kötü gidişat fikrinin kaderci anlayış haline gelmesine sebep oldu. İnsanoğlu Hazreti Âdem'den beri sürekli olarak yozlaşmakta ve ahlaki açıdan zayıflamaktaydı; dolayısıyla, sürekli bozulan topluluğun tarihi tersine çevirmesi pek de mümkün olamazdı (Burke, 1976, s.139). Dünyaya ve geleceğe dair azalan bu beklentiler,

²⁴Polibios'un Romalılar ile ilgili görüşleri için bakınız; Richardson, J. S. "Polybius' View of the Roman Empire" *Papers of the British School at Rome*, Cilt: 47, 1979, ss. 1-11.

Hristiyanlığın da etkisiyle kurtuluş reçetesinin bu dünyada değil ilerleyen süreçte ortaya çıkacak yeni bir hayat içerisinde aranmasına neden olmuştu. Nitekim Antik Yunan ve Roma dönemi *tragedyalar*ında oyunun sonunda var olan sorunlar örgüsünü ilahi bir şekilde çözmek üzere tasarlanan ve insanın güçsüzlüğü karşısında ahlaki ve erdemi sunan *Deus ex Machina*²⁵ felsefesinin de etkisiyle Hristiyanlar adına kurtuluş bu dünyanın ötesinde bir noktadaydı. Bu düşünce ilerleyen dönemlerde *mesih* ve *milenyum* gibi iki farklı kavramın beraber ele alınmasına katkı sağlayarak onların Romalılara ait *Deus ex Machina* fikri ile birleşmesine zemin hazırlayacaktı.

Roma topraklarının doğuya doğru genişlemesiyle beraber Doğu'daki çeşitli düşünceler ve kehanetler Romalıların tarihe bakış açısını etkilemeye başlamıştı. Bu kehanetlerin en başında ise Babiller zamanında yaşayan Hazreti Danyal'ın *dört krallık* kehaneti yer almaktaydı. Bu kehanete göre, dünyanın çeşitli dönemlerinde üç devasa devlet ortaya çıkacak ve ardından, diğerlerinden güçlü ve tüm dünyayı yönetecek dördüncü bir devlet kurulacaktı (Sanford, 1937, s.438). Her ne kadar bu dördüncü krallık diğer üçünden güçlü olacaksa da ilk üç imparatorluk sırasıyla *altın*, *gümüş* ve *bronz* jenerasyonlara sahip olacaktı. Bunların ardından gelecek devlet ise *demir* jenerasyonuna sahip olarak aralarında en yozlaşmış, en bozulmuş ve ahlaki ödevlerini en fazla unutmuş olan topluluk olacaktı. Daha sonra ise insanlığın kurmuş olduğu bu en güçlü imparatorluk da yıkılacak ve Tanrı eliyle hiçbir zaman yıkılmayacak ve insanların sürekli olarak *altın çağ*larını yaşayacağı bir dönem başlayacaktı. Halihazırda insanlığın kötüye doğru hızla ilerlediği inanışına sahip olan Romalılara göre Danyal Peygamberin kehaneti içerisinde yer alan *Dördüncü Krallık* bilinen dünyanın önemli bir kısmında hüküm süren Roma İmparatorluğundan başka bir devlet olamazdı (Saunders, 1963, s.2).²⁶ Bu nedenle, onun kehanetinde anlatıldığı

²⁵ Lat. Makineden Tanrı, Makineden Çıkan Tanrı. Klasik tiyatrodan içinden çıkılmaz durum ve felaketlerin yaşandığı anlarda Tanrı'nın yardımıyla Tanrı'nın, tanrısal bir unsurun, bir kişinin veya bir şeyin kurtarıcı rolüne bürünerek tüm gidişatı değiştirmesine verilen isim.

²⁶ Danyal Peygamberin kıyamete dair kehanetlerinin Romalılar tarafından benimsenmesinden sonra onların geleceğe bakışı oldukça karamsar bir hale gelmiş ve Roma sonrasında yeni bir devletin ortaya çıkmayacağına dair endişeler artmıştır. Bu endişeleri ortaya çıkaran kehanet ise Danyal Peygambere ait olduğuna inanılan kitabın 44, 45 ve 46. Ayetlerinden ileri gelmektedir. Onun meşhur kehanetlerinde olduğu gibi dünyada hüküm sürecek 4 büyük imparatorluk sonrasında kıyametin kopacağını ve Tanrı'nın devletin kurulacağını iddia eden Danyal Peygamberin bu düşünceleri Romalıların kendilerini "son imparatorluk"

üzere, dördüncü krallıktan sonra dünya sona erecek ve tüm dünyada yeni bir yaşam başlayacaktı. Danyal Peygamberin bu kehanetiyle Romalılar da Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile dünyanın sona ermesi arasında güçlü bir ilişki ortaya koymuşlardı. Romalılar zamanında söylenen bir söz de bunu teyit etmekteydi: “*Kolezyum durdukça Roma duracak, Kolezyum yıkıldığında Roma yıkılacak, Roma yıkıldığında tüm dünya yıkılacak...*” (Gibbon, 1840, s.303).²⁷

Hristiyanlığın ortaya çıkmasından sonra Roma İmparatorluğunun *Beş İyi Hükümdar*²⁸ dönemi olarak gücünün zirvesine ulaşması ise imparatorluğun geleceği ile ilgili olumsuz düşüncelerin artmasına neden olmuştu. Roma'nın bu dönemde askeri manada gücünün doruğuna erişmesi ve sınırlarını en geniş noktalara götürmüş olması, olası bir sıkıntı karşısında bu büyük coğrafyanın tamamının sorun içerisinde olması anlamına gelmekteydi. Böylesine muazzam bir güce sahip olan imparatorluğun çöküşü de muazzam olmalıydı ki Roma'nın çöküşü dünyanın sonunu getirebilecek yıkıcı bir etki gösterebilirdi. Öte yandan, Roma'nın bu olası çöküşü birçoklarına göre, askeri anlamda ihtişamlı bir kudrete sahip olan imparatorluğun dışarıdan işgal edilmesi veya fethedilmesi ile gerçekleşmeyecekti (Sanford, 1937, s.454). Olası bir işgal yerine, imparatorluğun sonunun içsel faktörler nedeniyle geleceği düşünülmekteydi; zira uzun zamandır zaferlere alışan, zenginleşen ve refah içerisinde yaşayan Roma toplumu, eski parlaklığından son derece uzaktı. Toplumun kazandığı kötü alışkanlıklar, lükse düşkünlük, efeminelik, askeri erdemlerin geri planda kalması ve ahlaki tutumlardan uzaklaşma gibi faktörler toplumun ve devletin içeriden çökmesine zemin hazırlamaktaydı (Tacitus, 1996, s.232, 277). Roma İmparatorluğu'na *döngüsel tarih* düşüncesini taşıyan ve daha ihtişamının başında bulunan Roma'nın içsel faktörler nedeniyle parçalanacağını iddia eden Polibios'un düşüncelerinin de etkisiyle Romalılar, sonun geldiğine inanmaya ve Jonathan Theodore'un ifadesiyle gerilemeye yönelik kendi *büyük teorilerini*²⁹ oluşturmaya

olarak görmelerine neden olmuştur. Romalılara göre, kendilerinden evvel gelen Babil İmparatorluğu birinci, Pers İmparatorluğu ikinci ve Yunan İmparatorluğu da üçüncü büyük devlettir.

²⁷ İlgili eser içerisinde Gibbon, bu sözün tarihçi ve kâhin Bede'ye ait olduğunu ifade etmiştir.

²⁸ Sırasıyla bu imparatorlar; Nerva, Trajan, Hadrian, Antoninus ve Marcus Aurelius'tur.

²⁹ Sosyolog Wright Mills tarafından ortaya konulan ve birçok konuyu birden tek bir teori ile açıklamaya çalışan büyük boy kuramlara verilen isim.

başladılar (2016, s.21). Şartlar ne olursa olsun tarihin gördüğü en güçlü devlet olan Roma İmparatorluğu yıkılacaktı.

Romalıların eski gücünden uzakta olduğunu ve imparatorluğun büyük bir gerileme içerisinde bulunduğunu ifade eden ilk isimlerden biri düşünür Marcus Tullius Cicero (d.M.Ö.106-ö.M.Ö.43) idi. Devletin içerisinde bulunduğu şartlardan pek de memnun olmayan Cicero'ya göre, Roma'nın geçmişi *ideal* olandı (Wood, 1991, s.118). Geçmiş zamanlarda Roma İmparatorluğu'nu bu denli güçlü kılan en önemli unsur, toplumu oluşturan bireylerin her türlü erdeme sahip olması ve kötü alışkanlıklardan uzak durması idi. Mevcut dönemde ise toplum bu erdemleri unutmaya ve kötü alışkanlıklar edinmeye başlamış ve imparatorluğu oluşturan ahlaki iklimden uzaklaşmıştı.³⁰ İmparatorluğun *gerileme* sürecine girmesi ile devletin eskisi gibi büyük zaferler kazanması imkânsız hale gelmiş ve parlak günler geride kalmıştı. Cicero için eskiden *patrocinium orbis terrae uerius quam imperium*³¹ olan bu imparatorluk, geleneklerinden uzaklaşmış ve yozlaşmış bir devlet haline gelmişti.

Cicero gibi düşünen ve Roma'nın *gerileme* evresi içerisine girdiğini savunan diğer bir isim ise tarihçi Gaius Cornelius Tacitus idi. Yazdığı eserler ile objektif tarih anlayışının başlamasında büyük bir yere sahip olan Tacitus, Cicero'dan önemli oranda etkilenerek Roma toplumunun askeri erdemleri unutmamasından yakınmaktaydı. Ona göre, Roma'yı dünyada var olmuş ve var olan tüm devletlerden farklı kılan özelliği elde ettiği askeri başarılarıdır. Oysaki mevcut dönemde askeri erdemleri unutmuş, tembelleşmiş ve rahatlığa alışmış toplumu ile Roma'nın askeri anlamda büyük başarılar ve parlak zaferler kazanma ihtimali

³⁰ Cicero'ya göre var olan bu yozlaşmanın en önemli unsurlarından biri ticaret ve para idi. Tarımsal primitivizme yoğun bir ilgi gösteren ve arzu duyan Cicero için ticari unsurlar tarımsal saflığın önüne geçerek insanların sahip olmaları gereken erdemleri unutmalarına ve gereksiz ve kötü alışkanlıklar kazanmalarına neden olmuştur. Bu nedenle, Cicero için tarım çok güvenilebilecek bir alan değildi. Romalıların Kuzey Afrika'daki en büyük rakibi olan Kartacalılar ticari düşünceye verdiği önem nedeniyle yozlaşmıştı ve Kartacalıların Roma tarafından alınması da Romalıların bozulmasına neden olmuştu. Detaylı bilgi için bakınız; Cicero, Marcus Tullius & Andrew Roy. *A Commentary on Cicero, De Legibus*. Michigan: University of Michigan Press, 2004, s. 146. Wood, Neal. *Cicero's Social and Political Thought*. Berkeley: University of California Press, 1991, s.117. Wooten, Cecil. *Cicero's Philippics and Their Demosthenic Model*. Kuzey Carolina: University of North Carolina Press, 1983, ss.168-70.

³¹ Lat. Dünyanın yöneticisinden ziyade koruyucusu. Romalıları bu noktaya getiren ve onları diğer devletlerin üzerine çıkaran en önemli unsur onların sahip olduğu erdemlerdi. Bu erdemler; saygı (honos), akıl (sapientia), disiplin (disiplina), cesaret (fortitudo), merhamet (clementia), asalet (nobilitas), ılımlılık (modestia), inanç (fide) ve prestij (fame) gibi unsurlardan oluşuyordu. Flavio, Biondo. *Rome in Triumph*. Cambridge: Harvard University Press, 2016, s. 6. Burton, Paul. *Roman Imperialism*. Leiden: Brill, 2019, ss. 28-29 ve Cicero, Marcus. *Libri Tres De Officiis*. Basel: Basiliae ex Officina Hervagiana, 1619, ss. 483- 484.

yoktu (Tacitus, 1996, s.33, 51,52,93, 322, 336).³² Dolayısıyla, geçmişte kalan başarıları ile Roma, gerileyen bir güç haline gelmişti. Kötüye gidişin geri döndürülemez olduğunu düşünen Romalılar, geleceğe yönelik karamsarlıklarını, umutsuzluklarını ve bunalımlarını artırarak kendilerinden sonra dünyada büyük bir kaosun ortaya çıkacağını düşünmekteydi.³³ Artan Cermen, Hun ve Got istilalarına dayanamayan Roma İmparatorluğu nihayet yıkıldı ve ikiye ayrıldı. Beklenen son nihayet gerçekleşmişti.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Avrupa'da uzun bir süre daha *gerileme* ve *döngüsel tarih anlayışı* gibi düşünceleri ortaya çıkaran karamsar dünya görüşü etkili olmaya devam etti.³⁴ Kilisenin de etkisiyle insanlar Avrupa'da ortaya çıkan tüm savaşlar ve kaotik ortamı kendi yozlaşmalarının bir sonucu ve kendi günahlarının bir bedeli olarak görmeye devam ettiler. Sürekli olarak kötüye giden ve bozulmaya devam eden insanoğlunun kurtuluşa ermesi adına sabretmeleri, Tanrı'nın kendilerine yardım gönderene kadar beklemeleri ve bu dönemde kilisenin dünyevi ve uhrevi otoritesini dogmatik şekilde kabul etmeleri beklenmekteydi. Hristiyanlara kurtuluşu sadece Kilise ve Tanrı sağlayabilirdi (Schaff, 2004, s.570).³⁵ Kilise bozulmuş dünyanın bozulmayan ve yozlaşmayan

³² Bu eserde, Tacitus, büyük bir karamsarlık içerisinde Romalıların kötüye gittiğini ve devletin günden güne bozulduğunu ifade etmektedir. “Ülkenin durumu her geçen gün daha da kötüye gidiyordu ve Brütüs’ün ölümünden sonra karşı koyacak bir güç şu an ortadan kaybolmuştu. Doğal sebepler mi yoksa zehir mi onu öldürdü şu an kesin değil. Boğazında zamanla gelişen ve geçişi engelleyip nefes almasını durduran tümör, doğal sebeplere bağlandı. Ancak genel görüş, görünürde tıbbi bir tedavi öneriyormuş gibi duran Neron’un Brütüs’ün boğazının zehirli bir ilaçla kaplanmasını emrettiği yönündeydi. Denilen o ki hasta suçun farkına varmış ve İmparator onu ziyaret ettiğinde yüzünü diğer tarafa çevirmiş ve Neron’un sorularını yalnızca “Ben iyiyim...” cevabıyla karşılıyordu...”.

³³ Tacitus’un Romalıların geleceği hakkında karamsar olmasındaki ve büyük bir kaosun ortaya çıkacağını düşünmesindeki en önemli etken Romalıların sürekli olarak savaş halinde olduğu Cermen boylarıdır. “Germania” isimli eserinde onların askerlik meziyetlerinden, geleneklerini koruyan, liderlerine ve kavimlerine bağlı, önemli olaylar bakımından topluluğun fikirlerine kulak veren, faiz, lüks ve gösterişten uzak duran yapılarını öven Tacitus, bahsi geçen kavimlerin bu özelliklerinden ve Romalıların bozulan ve yozlaşan toplum yapılarından dolayı büyük bir karamsarlık içerisindeydi. Tacitus’un Cermen kavimleri ile ilgili düşünceleri için bakınız; Tacitus, Cornelius. *Germania* (Çev. Mine Sarucan). İstanbul: Alfa, 2016, ss. 38- 50.

³⁴ Böyle bir düşüncenin devam etmesinde Roma şehrinin 410 yılında Alarik komutasındaki Vizigotlar tarafından yağmalanmasının büyük bir etkisi vardır. Roma’nın yağmalanması Romalılar adına kendi medeniyetlerinin sonu olarak görülmüştü. Detaylı bilgi için bakınız; Theodore, Jonathan. *The Modern Cultural Myth of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Londra: Palgrave, 2016, ss. 154-155 ve Swart, Koenraad. *The Sense of Decadence in Nineteenth-Century France*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1964, s.10.

³⁵ İlgili eser içerisinde 6. yüzyılın sonlarında “Papa” olan Büyük Gregory Bizans İmparatoru Flavius Mauricius Tiberius’a gönderdiği bir mektupta dünyanın sonuna yaklaşmasından ve bu sürecin hiçbir şekilde durdurulamaz olduğundan dem vurmaktaydı: “Dünyanın sonu gelip her şeyi örttüğünde. Lo için! Hiçbir erteleme olmayacak: ateşlenen cennet, yeryüzünde ateş, alevlenen unsurlar, melekler ve baş melekle birlikte, tahtlar ve tahakkümler, prenslikler ve güçler, Hâkim-i Mutlak ortaya çıkacak. Bütün günahları affeder ve yalnızca bu yasanın Kendisi için çıkarıldığını söylerse, ne bahanesi, duası olacak?”.

yegâne kurumuydu ancak Almanya’da ortaya çıkan gelişmeler bu düşüncenin doğru olmadığını tüm Avrupa’ya göstermeye başlamıştı.

9. yüzyılda Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun önderliğinde Almanya’da başlayan *Karolenj Rönesansı*³⁶ ile bilim, sanat ve kültür alanlarında önemli gelişmeler yaşandı. Aynı zamanda, imparatorluk bünyesinde bulunan Katolik kiliselerinin otoritelerini sınırlandırarak onları da büyük bir reform hareketine tabi tutan bu hareket ile ilerleyen dönemde İtalya’da ortaya çıkacak Rönesans hareketinin temelleri atıldı. *Karolenj Rönesansı* ile Avrupa’da antik bilim ve kültür mirasının hatırlanmaya başlanması ve Katolik kilisesine yönelik çeşitli reform hareketlerinin ortaya çıkması, Doğu ile Roma kiliseleri arasındaki ilişkilerin bozulması, 1095 yılındaki Clermont Konsili ile başlamış olan Haçlı Seferlerinin Papalık mevkisine duyulan güveni sarsması, Roma’da bulunan güçlü aristokrat aileler arasındaki mücadelelere din adamlarının ve Papaların dahil olması, Papalık seçimlerinde çeşitli yolsuzlukların patlak vermesi ve bazı Papaların gayri meşru ilişkiler yaşaması gibi faktörler Roma kilisesine yönelik eleştirilerin artmasına neden oldu. *Karolenj Rönesansı*ndan beri Papalık ile önemli bir siyasi mücadelenin içerisinde bulunan Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Friedrich (d.1194-ö.1250) döneminde yazılan bir eser ile Avrupa’nın yozlaşmasının nedeninin Roma’daki *gerileyen* Papalık yönetimi olduğu ifade edildi (Figueira, 1926, s.281).³⁷ Avrupa’daki ahlaki gerilemenin nedeni olarak gösterilen Roma kilisesine yapılan bu eleştiri, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra *gerileme* düşüncesinin dini bir bakış açısından çıkararak daha seküler bir yapı kazanmaya başlamasının bir göstergesiydi. Hatta Roma kilisesinde meydana gelen bu olaylar nedeniyle daha sonra orta çağlar için kullanılacak *Saeculum*

³⁶ Merovenjlerden sonra Avrupa’da siyasi birliği önemli oranda sağlayan Karolenj hanedanına mensup olan Frank Kralı ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru Büyük Şarl zamanında ortaya çıkan bu hareket vasıtasıyla Latince belirli bir standarda oturtulmuş, farklı dillerden ve antik Latince’den bir dizi çeviri yapılmış, Karolenj Minüskülü adı verilen yazı çeşidi ile Latincenin daha geniş bir zümreye hitap etmesi sağlanmış, Aachen’in imparatorluğun başkenti ilan edilmesiyle burada ortaya konan mimari eserler ile Avrupa’da yerleşik mimari geleneğinin temelleri atılmış, din adamlarının bilgi düzeyleri yükseltilmiş, yeni eğitim merkezleri açılmış, ortak ve standart bir para birimine geçilmiştir. Karolenj Rönesansı hakkında detaylı bilgi için bakınız; Genç, Özlem. “*Charlemagne ve Karolenj Rönesansı*.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012.

³⁷ “*Beğendiğim bu melodi üzerine “Serventes” bestelemeyi ertelemek veya tereddüt etmek istemiyorum artık/ Şüphem yok ki her iyiliği yozlaştıran bir gerileme sürecinin başında olan Roma’nın yanlışlığı ve güvenilmezliği üzerine olacak bu “Serventes” bana büyük bir düşmanlık getirecek.*”

*Obscurum*³⁸ tabiri ilk kez bozulmaya başladığına inanılan Papalık dönemi için kullanılmıştı. Papalığa yönelik bu eleştiri ise İtalya'daki Rönesans hareketlerinin önünü açarak Orta Çağ boyunca hüküm süren *gerileme* ve *döngüsel tarih anlayışının* değişmeye başlaması ile sonuçlanmıştı. Rönesans'ın önemli isimlerinden bir olan İtalyan şair ve yazar Petrarca (d.1304-ö.1374), bu değişimin mimarı ve öncüsü olarak ön plana çıkacak ve yeni bir tarihsel anlayışın doğmasına katkı sağlayacaktı.

Roma İmparatorluğu'nun döngüsel tarihsel anlayışı nedeniyle yıkıldığını düşünenlerin aksine Petrarca, bu devletin olağan nedenler sonucunda yıkıldığını ifade eden ilk isim oldu (Starn, 1975, s.5). Tacitus ile Cicero'nun Roma toplumu ile ilgili söylemiş oldukları tüm konuların doğru olduğunu kabul eden Petrarca, Romalıların kendi eksiklikleri ve hataları sonucunda böylesine bir çöküş yaşadığının altını çizdi. Yaşanan bu çöküş, tüm insanlar için büyük bir fırsattı; zira bu çöküş ona *Antikite* düşüncesinin devam ettirilmesi ve hatırlanması adına büyük bir motivasyon sağlamış, insanlığın *Rinascita*³⁹ yapabilmesini mümkün kılmıştı (Mommsen, 1942, s.241). İnsanların Antikite düşüncesini hatırlaması adına yapacağı restorasyon hareketinin bu şekilde gerçekleştirilebileceğini düşünen Petrarca için Roma sonrası yaşanan kaosu nedenini de bu restorasyon ihtiyacına bağlamak mümkündü. Roma sonrası dönemde yaşanan kaosun dönem insanının sürekli olarak yozlaşması veya herhangi bir dini bağlam ile ilgisi yoktu. Bu nedenle, birçoklarının düşündüğü gibi Roma sonrası dönemlere *Saeculum Obscurum* denilmemeli, onun yerine bu dönemler *Orta Çağlar* olarak isimlendirilmeliydi (Mommsen, 1942, s.237).⁴⁰ Petrarca'nın bu düşüncesi, önce

³⁸ Lat. Karanlık Çağlar. Bu tabir ilk defa Kardinal Cesare Baronio tarafından 16. yüzyılda kullanılıp 10. yüzyılda "Papalık" görevini üstlenen din adamlarından söz edilirken tercih edilmiştir. Papaların metresleri, gayri-meşru çocukları ve kendi aralarındaki çarpık ilişki nedeniyle kilisenin yozlaştığına vurgu yapan Baronio, onların kilisenin "Karanlık Çağları"nı başlattığı düşüncesini ortaya koymuştur. Cesare Baronio'nun "Karanlık Çağlar" tabirinden sonra 19. yüzyıldan itibaren birçok tarihçi bu dönemi "Pornokrasî" olarak tanımlamıştır. Bakınız; Squatriti, Paolo. "Pornocracy", *Medieval Italy: An Encyclopedia* içerisinde, Christopher Kleinhenz (ed.), Cilt:2. Londra: Routledge, 2004, ss. 926- 927, Sicienski, Anthony. *The Papacy and the Orthodox: Sources and History of a Debate*. Oxford: Oxford University Press, 2017, ss. 232-233.

³⁹ İta. Yeniden Doğuş.

⁴⁰ Petrarca için, Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra gelen bu sürece Karanlık Çağlar denmesinin temel nedeni; insanların bu döneme yönelik bilgilerinin çok kısıtlı olmasından ileri gelmektedir. İnsanların bu döneme ilişkin bilgilerinin artmasıyla bu döneme yönelik bakış açısı da değişecek ve onlar bu döneme daha iyi bir gözle bakabileceklerdir. Ona göre, tarih içerisinde böyle bir ayırım yapmak pek mümkün değildir ve yapılması gereken tarihi antik dönem, orta dönem ve modern dönem olarak ayırmaktır. Böylece, geçmiş ve gelecek daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

İtalya'da, sonra da tüm Avrupa'da tarihe ve geçmişe yönelik bakış açısının değişmesini tetikleyecek ve yeni bir çağın kapıları açılacaktı. Petrarca'nın deyimiyle *antikitenin ışığıyla tarihin, insanlığın ve geçmişin üzerindeki karanlık dağıtılmıştı* (Mommsen, 1942, s.241).

10. yüzyıldan itibaren Papalık otoritesinin sorgulanmaya başlanması neticesinde Avrupa'da birçok insan ve dini grup var olan kaostan kurtulmanın ve kurtuluşa ermenin yollarını farklı şekillerde aramaya başlamıştı. Kilisenin azalan otoritesi karşısında Hristiyanlar arasında bir an evvel kurtuluşa ereceklerini müjdeleyen *mesihçilik* ve *milenyumculuk* hareketleri iyiden iyiye güç kazanmıştı (Kottman, 2001, s.viii). Sürekli olarak bozulduğu ve yozlaştığı düşünülen insanoğlunun içerisinde bulunduğu bu kaotik durumdan kurtularak yeniden mutlu ve refah içerisinde bir yaşama kavuşmasını vadeden bu iki hareket, M.S 900'lü yıllarda Katolik dünyayı derinden etkilemekteydi. İlk olarak, Fransa'da yaşayan Katolik din adamı Rodolfus Glaber'in (d.980-ö.1047) M.S. 1000 yılında Hazreti İsa'nın dünyaya geri gelerek yeni bir dünyanın kapılarını açacağı kehaneti ile Avrupa'da etkili olmaya başlayan bu hareketler, Kabalacı Yahudilerinin ve Müslümanların kültürel anlamda yoğun şekilde etkilemiş olduğu İspanya, Portekiz ve Fransa gibi ülkelerde kendilerine büyük bir destekçi kitlesi oluşturmayı başardı (Rucquoi, 1996, s.9). Esasen hem *mesihçilik* hem *milenyumculuk* birbirinden çok farklı manalar taşısa da her ikisinin de Hristiyanların içerisinde buldukları dünyadan kurtulmalarını müjdelemeleri, anlam farklılığının ortadan kalkmasına ve aralarında grift bir ilişki oluşmasına katkı sağlamıştı. Genel olarak *mesihçilik*, var olan sıkıntıları sona erdirecek bir kurtarıcının ortaya çıkmasına veya Tanrı'nın dünyevi olaylara müdahale ederek kendisinin belirlediği bir kişiyi kurtarıcı olarak Dünya'ya göndermesi olarak görülmüştü. Tanrı tarafından görevlendirilen bu kurtarıcı, kimilerine göre dünyaya ikinci kez dönmesi beklenen İsa peygamber, kimilerine göre Portekiz Kralı I. Sebastião (d.1554-ö.1578), kimilerine göre ise Osmanlı topraklarında önemli bir etki bırakan Yahudi kökenli Sabatay Sevi (d.1626-ö.1676) idi. Kişiler sürekli olarak değişikliğe uğramış olsa da Tanrı'nın dünyaya bir kurtarıcı göndereceğine dair beklenti hep devam etmiş ve bu beklenti modern zamanlara kadar dünyanın farklı noktalarında önemli bir etki bırakmıştı.

Diğer taraftan, bin yıl anlamına gelen *milenyum* kelimesinden gelen *Milenyumculuk* ise Hazreti İsa'nın doğumundan bin yıl sonra yozlaşmış dünyanın sona ereceğine ve tüm Hristiyanlar adına bu dünyada veya başka bir yerde yeni bir devletin veya cennetin ortaya çıkacağı varsayımına verilen isimdir. *Milenyumculuk* da tıpkı *mesihçilik* gibi döneme ve mekâna göre farklılık gösterebilmekteydi. Bu inanışlardan biri; Tanrı tarafından görevli olarak ikinci kez dünyaya gönderilecek İsa peygamberin bin yıl sürecek bir devlet kurması ve bu sürenin sonunda her şeyin eski haline dönmesi iken bir diğer inanış ise İsa peygamberin dünyaya gelmesinin ardından bin yıllık bir mutluluk sürecinin başlaması ve tüm Hristiyanları iyilik ve mutluluk içerisinde *hesap gününe* götürecektir.

Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında büyük mücadelelerin geçtiği İspanyol coğrafyası, *mesihçilik* ve *millenyumculuk* düşüncelerinin Doğu'dan Batı'ya aktarıldığı bir köprü haline geldi. Her iki kavramın da kadim bir geçmişe sahip olduğu Doğu'da yazılmış olan eserlerin Müslümanlar ve Yahudiler vasıtasıyla İspanya'ya taşınması ve oradan da İspanyollar sayesinde Avrupa'ya sunulması bu inanışların daha büyük bir alana yayılmasına zemin hazırladı.⁴¹ 10. ve 11. yüzyıllarda Müslüman Araplar ve Yahudiler vasıtasıyla Doğu'da yazılan eserleri tanımaya başlayan İspanyollar, henüz 6. ve 7. yüzyıllarda İberya'da Mesih'in dünyaya geleceği ve milenyum çağının başlayacağı zamanları hesaplamaya çalışan Iohannes Biclarensis ve Isidorus Hispalensis (d.560-ö.636) gibi din adamlarının çalışmalarını bu eserler ile harmanladılar (Arenal Rodríguez, 2016, ss.11-13; Rucquoi, 1996, s.11). Bu kompozisyon, 10. yüzyılda ilk *milenyum* çağının geldiği inanışının İspanya'da ortaya çıkması ile sonuçlandı. İşlemiş oldukları günahlar ve süregelen yozlaşma nedeniyle İberya'nın Müslümanlar tarafından ele geçirildiğini düşünen İspanyollar, bin yılında gelecek bir kurtarıcı tarafından var olan bu gerileme sürecinin sona erebileceğine dair bir inanç oluşturdular. Bin yılında geleceğine inanılan bu kurtarıcı, burada yaşayan tüm

⁴¹ Müslümanların 7. yüzyılda Suriye'yi ele geçirmesinden sonra burada Yahudilere ait kehanet kitaplarının bulunması ile onlar kendi kültürleri, inançları ve dünya görüşleri ile bunları yeniden yorumlamaya başladılar. Aynı zamanda, bu eserlerin önemli bir kısmı kendileri ile Kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine taşındı. Bu eserlerin başında ise Suriye Hristiyanlarına ve Yahudilerine ait "*Pseudo-Methodius*" var idi. Buradaki kehanetlere göre, Müslüman Araplara karşı Etiyopya kökenli bir "*Son İmparator*" ortaya çıkacak, Kudüs'ü ele geçirecek ve kendine ait evrensel bir devlet kuracaktı.

Hristiyanların Müslümanları yenerek yeni bir çağın başlamasına ön ayak olacak ve onların yeni bir mutluluk ve refah çağında yaşamasına imkân sağlayacaktı.

1000 yılında beklenen Mesih'in gelmemesi ise ortaya konan kurtarıcı mitinin İspanya'da ve Avrupa'nın muhtelif noktalarında farklı inanışlara dönüşmesine neden oldu. Bu inanışlardan biri olan Latin Kral efsanesine göre, Latin kökenli ülkelerden çıkacak bir kral zamanla Kudüs'e ulaşacak ve burayı da Müslümanlardan alarak orada taç giyecekti. *El Rey de los Ultimos Tiempos*⁴² adı verilen bu inanışa göre, tüm Müslümanları yenecek olan Hristiyan kral zaman içerisinde evrensel bir krallık kurarak tüm Hristiyanları tek bir bayrak altında birleştirecekti. İlk olarak, İspanyollar tarafından ortaya konan bu inanç, önce Fransa'ya, ardından da Almanya ve İtalya gibi bölgelere yayılmıştı. *Son İmparator* veya *Kurtarıcı Kral* olarak bilinen bu mite göre, Tanrı tarafından görevlendirilecek ve ilahi bir misyona sahip olacak bu kral sayesinde uzun zamandır büyük bir buhran yaşayan ve sürekli yozlaşan ve bozulan Hristiyanlar, bu *gerileme* dönemini geride bırakacaklardı (Rucquoi, 1996, s.35). Bu kral sayesinde Roma İmparatorluğu yeniden kurulacaktı; dünyanın gelmiş geçmiş en kudretli ve kuvvetli devleti olacak olan bu imparatorluk Kudüs'ü tekrar Hristiyan toprağı yapacak ve tüm dünyada mutluluk, huzur ve adalet yeniden tesis edilecekti. Bu mitin farklı ülkelere doğru yayılması ise bu mitin kahramanının kim olacağına dair bir dizi tartışmayı da beraberinde getirmişti. Tüm dünyaya huzur getirecek bu isim, kimilerine göre eski Frank ve Lombard Kralı Büyük Şarl (d.742-ö.814), kimilerine göre Fransa Kralı VIII. Charles (d.1470-ö.1498), kimilerine göre ise Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Friedrich idi (Cohn, 1970, s.48). İspanyollara göre bu isim Aragon ve Kastilya krallıklarının birleşmesinde önemli bir role sahip olan, önce Aragon, daha sonra da Kastilya'da iç savaşları bitiren Aragonlu Fernando'dan başkası değildi. Onun birleştirici, otoriter ve muktedir yapısı Tanrı'nın uzun zamandır beklenen kurtarıcını İspanyollara gönderdiği düşüncesini ortaya çıkarmıştı.

Müslümanlara karşı hızlı bir saldırıya geçen ve birleşen krallıkların ilk kralı olan Aragonlu Fernando İspanyollar arasında büyük bir prestije sahip oldu. Aynı

⁴² İsp. Son zamanların imparatoru.

dönemde, 13. yüzyılda yaşamış Joaquin Fiore (d.1135-ö.1202) isimli bir din adamının Avrupa'da güçlü bir liderin ortaya çıkarak kusursuz erdeme sahip insanlarla beraber evrensel bir krallık kuracağına dair kehanetlerin Avrupa'da yayılması, Fernando'nun gerçekleştirdiği fetihlerin ve başarmış olduğu işlerin tüm Avrupa'da takip edilmesinin önünü açmıştı.⁴³ Aragonlu Katolik Fernando'nun Müslümanlara karşı başarılı mücadelesi, İspanya'da patlak veren iç savaşları bitirerek düzeni ve huzuru tesis etmesi ve Kastilyalı Isabel ile evlenerek İspanyol krallıklarını birleştirmesi, onun bu isim olabileceğine dair ümitleri pekiştirmişti.⁴⁴ Aragonlu Fernando'nun bütün İspanyollar üzerindeki prestijini zirve noktasına ulaştıran hamle ise 1 Ocak 1492'de İspanyolların, Müslümanların son kalesi Gırnata'yı ele geçirmesi oldu. Uzun zamandır devam eden *Reconquista* hareketinin tamamlanması ile Müslümanların bölgeden atılması, Aragonlu Fernando'nun İspanyolların bekledikleri kurtarıcı kral olabileceğine dair ihtimalleri kuvvetlendirmişti. Hatta yapmış oldukları ile İspanyol coğrafyasında barışı, huzuru ve refahı tesis eden Aragonlu Fernando Tanrı'nın Hristiyanlara göndermiş olduğu *Yeni Davut* olarak görülmeye başlamıştı (Magnier, 2010, s.52). Birçoklarına göre yeryüzündeki tüm Hristiyanları tek bir devlet yapısı altında toplamakla yükümlü olan *Yeni Davut* Aragonlu Fernando sayesinde başta İspanyollar olmak üzere tüm Hristiyanlar, barışın ve adaletin hüküm sürdüğü *altın çağlara* veya *milenyum* dönemine kavuşabilirlerdi.⁴⁵ Diğer bir deyişle, 14. ve 15. yüzyıllarda tüm Avrupa'nın etkisi altında kaldığı ve Joaquin Fiore tarafından

⁴³ Joaquin Fiore'nin kehanetleri için bakınız; Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages, Revised and Expanded Edition*. Oxford: Oxford University Press, 1970, ss. 108- 150.

⁴⁴ 14. Yüzyılın başlarında yaşayan İspanyol şair Arnau de Vilanova İspanyollar arasından çıkacak bir kralın İber yarımadasını Müslümanlar temizleyeceğine dair beklenti ortaya koymuştu. Tüm Müslümanları İspanyol coğrafyasından atacak bu kral tüm Hristiyan dünyasının da uzun zamandır beklediği "*Kurtarıcı Kral*"dan başkası değildi. Tüm dünyada Hristiyanlığı egemen güç kılacak olan bu kurtarıcı kral Kudüs'te taç giyerek tüm Hristiyanların kralı olacaktı. Kudüs'te taç giymesinden sonra Hristiyanları tek bir devlet çatısı altında birleştirecek olan bu kurtarıcı kral tüm Hristiyanlara mutluluk, huzur ve refah getireceğinden "*El Restaurador*" olarak anılacaktı. Aragonlu Fernando'nun da İspanyol coğrafyasındaki savaşları bitirerek buradan tüm Müslümanları atması, Hristiyanlığı egemen güç haline getirmesi ve bölgede huzur ve barışı tesis etmesi onun da "*El Restaurador*" olarak görülmesine katkı sağlamıştı. Detaylı bilgi için bakınız; Toro Pascua, Isabel. "Milenario y profecía en el siglo XV: la tradición del libro de Unay en la Península Ibérica" *Revista de Estudios Ibericos*, Sayı: 0, 2003, ss.29-38.

⁴⁵ İncil içerisinde de yakın bir zamanda bir kurtarıcının geleceğine dair pasajların yer alması da bu beklentinin artmasına neden olmuştu; "*İşte tez geliyorum! Vereceğim ödüller yanımdadır. Herkese yaptığının karşılığını vereceğim. Alfa ve Omega, birinci ve sonuncu, başlangıç ve son Ben'im... Ben İsa, kiliselerle ilgili bu tanıklığı sizlere iletin diye meleğimi gönderdim. Davut'un kökü ve soyu Ben'im, parlak sabah yıldızı Ben'im...*" Kitabı Mukaddes içerisinde Vahiy 22:12-16.

*Tercera Edad*⁴⁶ olarak atfedilen dönem onunla başlayabilirdi. Hatta bir kesim İspanyol için bu dönem çoktan başlamış ve tüm dünyada tek bir din ve tek bir devlet düşüncesini hâkim kılmak adına *l'adveniment del fill de Déu*⁴⁷ kutlanmış ve onun *sol que illumina la terra*⁴⁸ olduğu düşünülmüştü (Soldevila, 1962, s.786). Dönemin İspanyol kaynaklarından birinde Aragonlu Katolik Fernando şu şekilde tasvir edilmekteydi:

“Bu [Fernando] tüm halkları bir denizden diğerine kadar etkisi altına alacak ve İspanya’daki tüm Mağriplileri mağlup edecek. Tüm dönenler de kutsal Katolik inancı ile dalga geçtikleri ve onu hor gördükleri kadar acımasızca imha edilecek. Onun bu büyüklüğü çok yakında sadece Gırnata krallığının kapılarını açmayacak; aynı zamanda, Tüm Afrika ve Fas, Tunus ve Mağrip krallıkları ile Mısır’a gidiş yolunda bulunan krallıklar ile Etiyopya ile okyanusa giden yol üzerindikiler de ele geçirilecek. Akabinde, mukaddes şehir Kudüs’ü ele geçirecek...Roma’nın, Türklerin ve İspanya’nın kralı olacak. Bilirsiniz ki biz iyi şansa sahip olan Aziz Kral Fernando’ya sahipiz ki o San Juan ve San Isidro tarafından belirtilen kişi yani “Saklı” olan... O yaşadığı dönemdeki kral Davut’a çok benzemekte ve ona mukaddes Katolik inancını överek tüm Mağriplileri ve sapkınları yenebilmek için hizmet ediniz ve yardımda bulununuz...” (Herranz, 2016,ss. 213-214)

Aragonlu Fernando’nun Hristiyanların *Yeni Davut*’u olarak kabul edilmesinin ardından İspanyol halkı, Davut peygamber ve halkı için kullanılmış meşhur *Seçilmiş Halk* analogisini kendisine uyarlamaya başladı (Magnier, 2010, s.85). Tanrı nasıl ki Hazreti Davut’un başında bulunduğu İsrailoğullarını kendi *Seçilmiş Halkı* olarak nitelendirdiyse yine Tanrı’nın kendisine ilahi bir misyon vererek dünyada evrensel bir devlet kurma hediyesini sunduğu Aragonlu Fernando’nun başında bulunduğu halk da onun *Seçilmiş Halkı* olabilirdi (Rubenstein, 2008, s.59).⁴⁹ *Yeni Davut* ve onun *Seçilmiş Halkı* sayesinde tüm Hristiyan karşıtları ortadan kaldırılacak, evrensel bir devlet kurulacak, tüm Hristiyanların *altın çağı* olarak bilinen *milenyum çağı* başlayacak, ilelebet bir barış, refah ve mutluluk dönemi yaşanacak, Kudüs yeniden Hristiyanların toprağı haline gelecek ve

⁴⁶ İsp. Üçüncü Dönem. Kehanetleri ile tüm Avrupa’yı etkisi altına alan Joaquin Fiore’ye göre; zaman üç ayrı dönemden oluşmaktaydı. İlk dönem adını verdiği dönemi; dünyanın yaratılışından İsa peygamberin gelişine kadar gelen sürece başlayan Fiore, ikinci dönem adını verdiği dönemi de İsa peygamberin dünyaya gelişinden “Milenyum Çağı”nın başlangıcına kadar getirmiştir. Onun *Üçüncü Dönemi* ise Tanrı tarafından görevlendirilen kurtarıcının başlatacağı “Milenyum Çağı”nı nitelemek adına kullandığı bir tabirdir. Fiore’nin bu tabirleri hakkında bakınız; Pienda, Jesus. “La lógica del Gran Tiempo en Joaquín de Fiore” *Teorema: Revista internacional de filosofía*, Cilt: 22, Sayı: 3, 2003, ss. 131-142.

⁴⁷ İsp. Tanrı’nın oğlunun gelişi.

⁴⁸ Kat. Dünyayı aydınlatan güneş.

⁴⁹ Bu tabir ilk defa 1000’li yıllarda Franklar tarafından kullanılmış ve onlar kendilerini *Seçilmiş Halk* olarak görürken İmparatorlarını ise *Yeni Davut* olarak kabul etmişlerdir.

Hazreti İsa yeniden dünyaya dönecekti. Tüm bunlar Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı*'nin onun yolundan ayrılmaması ve hiçbir şekilde yozlaşmaması ile gerçekleşebilirdi. Tanrı sadece Aragonlu Katolik Fernando'ya ilahi bir misyon yüklememişti; aynı zamanda, onun halkına da çeşitli misyonlar vererek beraber hareket etmelerini arzu etmekteydi. Dolayısıyla, Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı* olan İspanyollar, kendilerine bu niteliği kazandıran tüm unsurları korumak ve Tanrı'nın bu lütfuna mazhar olmayı sürdürebilmek için kendilerini sürekli denetlemek, var olan geleneklerini muhafaza etmek ve atalarının izlerinden gitmek gibi misyonları yerine getirmek zorundalardı. Bu misyonların yerine getirilmesi sayesinde Aragonlu Fernando başarılı olabilir ve Tanrı'nın kendisine verdiği vazifeleri başarıyla tamamlayabilirdi zira İspanya, Juan de la Puente'nin söylediği üzere, *kiliseye tabi olanlar arasındaki ilk ve en önde gelen ülke* idi ve bu nedenle, İspanyolların bu özelliği tüm İspanyol krallarına diğer Hristiyan ülkelerinden üstte bir mevki kazandırmıştı (Magnier, 2010, s.86). Aynı zamanda, İspanyolların bu özellikleri onların diğer Hristiyan toplumlardan da farklı bir yerde olmaları gerektiğine dair bir inancın doğmasını tetikledi. Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı* diğer tüm Hristiyan halklarından ve toplumlarından farklı bir yerde olmalıydı. İspanyolların bu inancı Cenevizli denizci Cristobal Colon'dan (d.1451-ö.1506) gelen haberler ile pekişmişti. Tanrı'nın yolundan giderek onun emirlerini yerine getiren ve Müslümanlara karşı büyük bir mücadele içerisinde bulunan İspanyollara büyük bir ilahi ödül verilmiş ve kendilerine *Yeni Dünyanın* kapıları açılmıştı. Bu ödülün İspanyollara kazandırdığı altın ve gümüş sayesinde onlar başta Kudüs olmak üzere tüm mukaddes topraklara sefer düzenleyebilir ve evrensel bir monarşinin temelleri atılabilirdi (Colon, 1892, s.330).

Uzun zamandır beklenen kurtarıcı kralın Aragonlu Fernando olduğunu düşünen İspanyolların artan dini motivasyonları sayesinde kendilerini Tanrı'nın *Seçilmiş Halkı* olarak görmeleri, *Yeni Dünyada* var olduğuna inandıkları *altın çağ* coğrafyasını da kendilerine verilmiş bir hediye olarak görmelerinde etkili oldu. Hatta Antik Yunan medeniyetinden beri süregelen altın neslin üzerinde yaşadığına inanılan *Blest*⁵⁰ adalarının henüz keşfedilmiş bu yeni dünyada olduğu

⁵⁰ Antik Yunan döneminden beri "*Altın Çağ*"ın hüküm sürdüğüne ve öldükten sonra iyi insanların ruhlarının gittiğine inanılan mukaddes ada. İlk defa, Hesiodos'un meşhur "*İşler ve Günler*" adlı eserinde bahsedilen bu

inancını ortaya çıkardı. Daha evvel herhangi bir topluluk veya toplum ile temasa geçmeyen bu coğrafya aracılığıyla daha evvel yozlaşmış insanlar da *ricorso* yapabilir ve dış dünyanın kendilerine kaybettirmiş olduğu erdemleri ve ahlaki yükümlülükleri tekrar kazanabilirlerdi. İronik bir şekilde, İspanyolların daha evvel kimse ile temasa geçmemiş olduklarına ve hâlâ *altın çağ* Blest adalarında yaşadıklarına inanarak aradıkları Güney Amerika'daki Perulular, bölgede *altın çağ* döneminin sona ermesini, onların bu bölgeye gelmesine yormuşlardı. İspanyolların *altın çağ* arayışı, Amerika'daki *altın çağ* döneminin sonunu getirmiş ve oradakiler için gerileme ve bozulma dönemi başlamıştı.

İspanyollar Amerika'da hüküm sürdüğüne inandıkları *altın çağ* düşüncesinin peşinden giderken Avrupa'da da çeşitli yazarlar bu konu üzerine eserler vermeye başlamışlardı. Rönesans'ın başladığı İtalya'da Petrarca'nın 14. yüzyılda kaleme aldığı eserlerde tarih, din ve dogmatik düşünceler arasına mesafe koyması ve tarihi dini tahakkümden çıkarması sonucu bir dizi yazar onun bu düşüncelerini daha da ileriye götürdü. Bu isimler arasında yer alan Leonardo Bruni (d.1370-ö.1444) ve Flavio Biondo (d.1392-ö.1463) kaleme aldıkları eserlerde, toplumların ve devletlerin döngüsel bir tarih sürecine tabi olmadıkları düşüncesini ortaya koydular. Her iki yazara göre, başta Roma İmparatorluğu olmak üzere imparatorlukların gerilemesi ve yıkılması tarihi çerçevede değerlendirilmeli ve geçmişte gerçekleşen tüm olaylar tarihsel bir süreç içerisinde ele alınmalı idi (Starn, 1975, ss.5-6).⁵¹ Bu nedenle, insanoğlunun *altın çağ*ını geride bıraktığını ve gerileme düşüncesinin bir parçası olduğunu söylemek mümkün değildi. Her ikisi de kendilerinden önce Petrarca'nın ortaya koyduğu düşünceyi genişleterek Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra *karanlık çağlar* yerine *orta çağların* başladığını ifade ettiler (Ianziti, 2012, s.310). Onların açtıkları bu yol ve ortaya koydukları bu düşünce ise Floransalı bir İtalyan tarafından daha da ileriye

ada zaman içerisinde birçok efsaneye ve mite konu olmuş ve Plutarch'ın "*Sertoryus'un Hayatı*" isimli eserinde bu adanın gerçekten var olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Onun eserinde Romalı komutan Sertoryus'un Atlantik akıntılarında kapılarak Afrika civarlarında bir adaya gittiği ve oranın Homeros'tan beri bahsi geçen kutsal adalar olduğu anlatılmıştır. Plutarch'ın ada ile ilgili detaylı anlatımı için bakınız; Plutarch. *The Parallel Lives*. Cambridge: Loeb Classical Library, 1919, ss. 22-23.

⁵¹ Her iki yazar da Romalıların yıkılmasının tarihsel bir zorunluluk veya determinist bir gereklilik olduğundan ziyade devletin çeşitli sıkıntılarının önemli olduğunu düşünmüştür. Leonardo Bruni Romalıların zaman içerisinde özgür ortamdan tek adam düzenine geçmesini gerileme ve çöküş nedeni olarak kabul ederken çağdaşı Flavio Biondo da barbar istilalarının yarattığı kaotik havanın Roma devletinin yıkılmasında etkili olduğunu söylemiştir.

götürülecekti. Adı Niccolo Machiavelli olan bu yazar, başta Leonardo Bruni olmak üzere Petrarca ve Flavio Biondo gibi İtalyan yazarların tarih ve döngüsel tarih düşüncelerini daha da somut hale getirerek *gerileme* algılamasına modern bir bakış açısı kazandırmıştı. Fakat aynı dönemde İtalya'da meşhur *İtalyan Savaşlarının* başlaması ve Fransızların VIII. Charles önderliğinde tüm ülkeyi istila etmesi, klasik gerileme düşüncesinin güçlenmesinde etkili olmuştu. İçerisinde onlarca küçük devletin yer aldığı ve bütünlükten uzak bir yapıya sahip olan İtalya'nın Fransa'ya mâni olamaması, İtalyanların geleceğe bakış açısını önemli oranda etkilemiş ve buna bağlı olarak çeşitli düşüncelerin ortaya çıkması sağlanmıştı.

Kaleme aldığı *İtalya Tarihi* isimli eserde Floransalı diplomat Francesco Guicciardini (d.1483-ö.1540) için İtalyanların başına *sayısız felaket ve korkunç problemlerin* geldiği 1494 yılı tüm İtalyanlar için *mutsuz* bir yıldan başka bir şey değildi (Guicciardini, 1775, s.45). İtalyanların bir dizi problem yaşadığı bu yıl içerisinde, Fransızların Kral VIII. Charles ile tüm ülkeyi istila etmeleri ise yakın gelecekte İtalyanları daha büyük felaketlerin beklediğinin habercisi idi (Guicciardini, 1775, s.45).⁵² Zira İtalya'daki Floransa, Venedik, Ceneviz gibi küçük devletlerin hepsi kendi çıkarlarını koruma gayreti içerisinde *az bir sağduyu ve çok fazla hırs* gösteren bir yapı içerisindeydiler (Guicciardini, 1775, s.2). İtalya'nın içerisinde bulunduğu tüm sıkıntıların, felaketlerin ve yaşadığı korkuların kaynağının Romalılardan geldiğini düşünen İtalyan yazara göre, Romalıların geleneklerinde, ahlaki yapılarında ve erdemlerde meydana gelen *gerileme* kademeli olarak yaşadığı döneme kadar gelmişti. Yaşanan bu yozlaşma ise mükemmel erdemlerin ve şansın ortadan kalkmasına neden olmuş ve İtalyanlar tüm huzurlarını ve mutluluklarını kaybetmişlerdi. Aynı zamanda, yapmış oldukları ile İtalya'ya büyük bir dinginlik ve huzur getiren Floransalı *Muhteşem* Lorenzo de Medici'nin (d.1449-ö.1492) ölmesiyle bu kadim coğrafya kendisini büyük felaketlere hazırlamalıydı (Guicciardini, 1775, s.7). İtalya için geri dönüşü pek de mümkün olmayan bir süreç başlamıştı. Doğanın ve ilahi kanunların bir sonucu olarak tüm insanların, şehirlerin ve devletlerin yaşayacağı gerileme sürecine

⁵² "1494, İtalya için mutsuz bir yıldır ve gerçekten sefalet getiren dönemin de başlangıcıydı çünkü sayısız, korkunç nice felaketler için kapılar açılmıştı..."

İtalya da dâhil olmuş ve İtalyanlar adına sonun başlangıcı görünmüştü. İtalya'yi ve İtalyanları etkisi altına alan bu karamsarlık, Niccolo Machiavelli'yi derinden etkilemiş olsa da o, Francesco Guicciardini'den kısmen farklı bir görüş ortaya koymuştu. Guicciardini gibi İtalyanların içerisinde bulunduğu durumdan oldukça mutsuz olan Machiavelli, İtalya'nın o dönem içinde bulunduğu durumu, geçmişte Roma İmparatorluğu'nun yıkılma sürecine benzetmişti (Machiavelli, 1961, s.96). Büyük güçlerin oyun sahası haline gelen İtalya'nın Romalılar gibi *la mancanza di virtu*⁵³ yaşamakta olduğunu ifade eden Niccolo Machiavelli, Francesco Guicciardini'nin aksine umutsuz değildi. *Hükümdar* isimli eserini Petrarca'nın ünlü *Italia Mia* isimli şiirinin, "*Erdem şiddete karşı silahlanacak; savaş kısa sürede çıkacak çünkü eski değerleri henüz ölmemiştir İtalyanların yüreğinde...*" bendi ile bitiren Machiavelli'ye göre İtalyanların *Ricorso* yaparak tekrar bu sıkıntılardan kurtulmaları mümkündür (Machiavelli, 1961, s.99). Yapılabilecek bir *ricorso* ile İtalyanlar o eski dingin ve sakin günlerine geri dönebilirdi. Diğer taraftan, Machiavelli'ye göre, geçmişte gerçekleşen tüm olaylar, belirli bir tarihsel çerçevenin ve akışın içerisinde yer aldığından, Guicciardini'nin düşündüğü gibi döngüsel tarih anlayışından bahsetmek mümkün değildi. Eğer tarihe yönelik okumalar iyi yapılırsa insanların var olan sıkıntılarında rahatlıkla kurtulması mümkündür, aksi takdirde İtalya gibi halkın erdemlerini kaybettiği yerlerde bu tarz problemler yaşanabilirdi. Sürekli bir gerilemenin mümkün olmaması veya döngüsel bir tarih anlayışının geçmişe adapte edilememesi nedeniyle Machiavelli'ye göre *altın çağ* düşüncesinden bahsetmek de mümkün değildi. Kendi tarihsel çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi gereken tarihi olaylar, kralların ve devlet yöneticilerinin ülkelerini daha iyi yönetmeleri ve tarihte Roma İmparatorluğu'nu farklı kılan *virtu*⁵⁴ ve *prudenza*⁵⁵ gibi unsurları görerek onları kendilerine adapte etmeleri için kullanılmalıydı (Machiavelli, 1961, s.9). Machiavelli'nin *virtu antiche*⁵⁶ ismini verdiği bu kavramların geçmişten devralınıp yeni olanla harmanlanarak ülkenin ve devletin yönetilmesi için kullanılması, yöneticinin tahtta daha uzun kalmasını sağlayacaktı. Kendisinin Aragonlu

⁵³ İta. Erdem Eksikliği.

⁵⁴ İta. Erdem.

⁵⁵ İta. Sağduyu.

⁵⁶ İta. Eski Erdemler.

Fernando'yu işaret ederek ortaya sürdüğü ve Rönesans ile ortaya çıktığına inandığı *nuovo principe*⁵⁷ tarzı devlet yöneticisi de bu yönetim tarzını benimseyen biriydi (Machiavelli, 1961, s.82). Yeni ile eskinin bir araya geldiği Rönesans döneminde *altın çağın* geçmişte kaldığını ve insanoğlunun sürekli olarak daha kötüye gittiğini düşünmek, dini bir determinist bakış açısından başka bir şey değildi. Bu determinist bakış açısı da tarihin Hristiyan düşüncenin tahakkümünden kurtarılması ile mümkün olabilirdi. Machiavelli'nin tarihin ve dinin arasına mesafe koymaya çalışması, eserlerinin yasaklanması ve kendisinin de *cahil bir dinsiz* ilan edilmesi ile sonuçlandı (Gracián de la Madre de Dios, 1611, 7. Bölüm).⁵⁸

Petrarca, Bruni ve Machiavelli gibi Rönesans düşünürlerinin döngüsel tarih ve *Altın Çağ* konuları gibi alanlara yönelik ortaya atmış oldukları farklı bakış açılarına rağmen 16. yüzyıl Avrupa'sında birçok düşünür, bu kavramlara yönelik geleneksel yaklaşımlarını muhafaza etti. Bu geleneksel bakış açısının kendini gösterdiği ilk ülke ise İspanyollar ile imzaladıkları Cateau-Cambresis Anlaşması (3 Nisan 1559) ile İtalya'da ağır bir yenilgiye uğrayan ve kendi topraklarında Protestanlar ile Katolikler arasında bir iç savaş çıkmasına engel olamayan Fransa idi. Fransızların yaklaşık 50 yıl süren savaşların ardından İspanya tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması, İtalya'da sahip oldukları tüm topraklardan çekilmek zorunda kalması ve alınan bu yenilgilerden sonra Katolikler ile Protestanlar arasında kanlı bir mücadelenin başlaması Fransız yazarları büyük bir karamsarlığın içerisine itti. Geride bıraktıkları 12. ve 13. yüzyılları Fransızların *Altın Çağı* olarak değerlendiren Fransız yazarlar, bu dönemlerden sonra Fransa'nın bozulduğunu ve sonunda da Katolikler ile Huguenotlar arasında çıkan iç savaş ile ülkenin geri dönülemeyecek bir yola girdiğini düşünmekteydiler (Montaigne, 1877, s.76, 162). Bazı Fransız yazarlar da İtalyan Savaşları ile başlayan süreç içerisinde yaşanan tüm ağır yenilgileri, isyanları, ahlaki ve sosyal bozulmaları ve bunların sebep olduğu din mücadeleleri nedeniyle Fransa'yı *déclinasion*⁵⁹ dönemine giren, gençliğini kaybetmiş, hasta bir yaşlıya

⁵⁷ İta. Yeni Hükümdar.

⁵⁸ İlgili eserde İtalyan düşünür ile Tiberio Cesar, Cornelius Tacitus, Mons de la Nove ve Jean Bodin gibi yazarlar da benzer şekilde eleştirilmiştir.

⁵⁹ Fra. Gerileme.

benzetmekteydi (Montaigne, 1877, s.88). Daha da önemlisi, Fransa'nın bu hastalığının bir çaresi olmadığını ve daha evvel hiçbir devletin kaçamadığı bu süreçten kendilerinin de kaçamayacağını düşünmeleri idi. Son kertede tarih, çeşitli döngüsel hareketlerden teşekkül, olayların birbirini izlediği bir alandı. Dolayısıyla, tarihin Fransızlara söylediği veya en azından onların anladıkları geleceğin daha da kötü geçeceği idi.

Dönemin Fransız yazarlarından olan Jean Bodin de benzer düşüncelere sahip olan isimlerden biriydi. *Devletin Altı Kitabı* isimli eseri içerisinde her devletin insanlar gibi belirli bir ömre sahip olduğunu iddia eden Bodin, Fransızları da bu manada tahlil etmişti (Bodin, 1955, s.114, 169). Ona göre, Fransızlar İspanyollarla 1559 yılında imzalanan Cateau-Cambrésis Anlaşması ile önemli bir prestij kaybı yaşamış ve bu tarihten sonra gündün güne kötüye gitmeye başlamıştı (Bodin, 1955, s.154). Dolayısıyla, Fransa döngüsel tarih sürecinin aşağı kısmına doğru hareket etmekte ve gerilemekteydi. Onun yaşadığı devir, İspanyolların devriydi ve İspanyollar, Fransızların yerine Avrupa'nın baskın gücü haline gelmişti. Birçok Fransız yazar da Jean Bodin ile benzer düşünceleri paylaşmaktaydı. Bu isimlerden biri olan Jacques-Auguste de Thou (d.1553-ö.1617) da İspanyolların Avrupa'nın yükselen gücü olduğunu söylerken bu sürecin *décadence de l'Empire François*⁶⁰ ile aynı döneme denk geldiğini vurgulamıştı (Thou, 1634, ss.16-17). Thou, dönemin diğer Fransız yazarları gibi bu düşüncüyü ifade ederken devletlerin gelişim, olgunlaşma, zayıflama ve yıkılma gibi safhalardan geçtiğini söylemeyi de ihmal etmemişti (Thou, 1634, s.17). Gerileme konusunu tartışan diğer bir isim ise *Denemeler* adlı meşhur eserin sahibi Michel de Montaigne (d.1533-ö.1592) idi. Fransızların içerisinde bulunduğu dönemi yaşlılık dönemi olarak adlandıran Montaigne, yaşadığı dönemde, Fransızların artık *gerileme* sürecinde olduğunu ifade etmekteydi (Montaigne, 1877, s.88). Montaigne için Fransızların içerisinde bulunduğu dönem ise olağan bir süreçten ibaretti, zira her insanın belirli evrelerden geçmesi gibi

⁶⁰ Fra. Fransa İmparatorluğunun Gerilemesi.

devletler de çeşitli evrelerden geçmekte ve bunun sonucunda her ikisi de bir şekilde ortadan kalkmaktaydı (Montaigne, 1877, s.473).⁶¹

Döngüsel tarih konusunda eserler veren ve diğer yazarlar gibi Fransa'nın geleceğinden ümitli olmayan diğer bir yazar ise Louis Le Roy (d.1510-ö.1577) idi. Fransa'nın içinde bulunduğu durumun çok fazla umut vermediğini ifade eden Fransız düşünür, ülkesinin baş başa kaldığı iç savaştan kurtulmak adına yapacağı hiçbir şey kalmadığını düşünmekteydi. *Gözleri bağlı ve kollarında takat kalmayan* Fransa, adeta kendi ölümünü beklemekteydi (Gundersheimer, 1966, ss.85-86). Fransa'nın bu durumu karşısında yazarın olumsuz bir tablo çizmesinin nedeni ise bu sürecin engellenemez, doğal bir süreç olduğunu düşünmesiydi. Doğada bulunan diğer unsurlar arasında olduğu gibi devletler arasında da bir döngü olduğunu ifade eden Le Roy, yaşlanan ve zayıflayan devletlerin yerlerini yeni gelenlere bırakmak zorunda olduğunu vurgulamıştı (Le Roy, 1594, s.2). Kadim bir geçmişe sahip olan Yunanlar bile özgürlüklerini kaybetmiş ve yerlerini Türklere bırakmak zorunda kalmışlardı (Le Roy, 1594, s.24). Tüm devletlerin ölümlü olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Fransızların içerisinde bulunduğu süreç bir tesadüf değildi ki İran, Afrika, İtalya gibi farklı yerlerde de büyük kaoslar yaşanmaktaydı. Ona göre, aynı kalan ve değişmeyen tek unsur Tanrı'ydı ve onun dışında kalan her şey değişmek zorundaydı (Le Roy, 1594, ss.1-2).⁶²

Fransızların geleceğe yönelik bu karamsar bakış açıları ise dahili iç mücadelelerin ve din savaşlarının sona ermesi ile değişim gösterdi. Kardinal

⁶¹ "Tabiatla görülen işlerin evrensel yönetiminde harika bir ilişki ve karşılıklık vardır ki bu durum hiçbirinin hem rastgele oluşmadığını hem de bir ustanın eseri olmadığını açıkça ortaya koyar. Vücudumuzdaki hastalıklar ve şartlar, tıpkı devletlerde ve hükümetlerde görüldüğü şekildedir; krallıklar ve cumhuriyetler kurulur, gelişir ve bizde olduğu gibi yaşlandıktan çürür..."

⁶² "Her şeyin hayatı ve ne kadar devam edeceğine dair takdir edilen bir ecel: yapıldıkları maddenin doğasına göre kimi az kimi daha çok, belli zaman aralıklarında büyüme, gelişme, gerileme, yıkılma ve aynı ilk haline dönme; bir neslin bozulması başka bir neslin doğmasına yol açar... Kabiliyetime göre dünyadaki her şeyin değiştirilemez işleyişini ve değişimini, ilk insanın hafızasının işlemeye başladığı günden günümüze en üsttekiler yanında en küçük olanlardaki de dahil ana değişimler ve çeşitliliklerle birlikte temsil etmeye niyetlendiğimimde, Onun her şeye kadir, yaratıcı ve bu harika güzellikteki, hayran olunacak çeşitlilikteki ve devamlılığını tek başına sağlayan varlık olduğuna kesinlikle inanarak, alçakgönüllülükle Tanrının ilahi varlığının her şeyin üzerinde olduğunu, (şu ana kadar teşebbüs edilmiş bu kadar yüksek, bu kadar uzun ve bu kadar zor bir atılımda dua ettiğim varlık), ilk yaratılıştan itibaren olup biten her işte çok dikkatli, dünyaya verdiği düzenin takipçisi, alternatif değişimlerle güçlendirip, zıtlıklarla devam ettirerek, bu büyük işi idare ettiğini ve sonsuz varlığının hep baki kalacağını ve değişmeyeceğini teslim ediyorum. Bu şekilde bütün mülkler ve mezhepler başlangıçlarını, işleyişlerini, sürekliliğini ve sonlarını belirlerler. Kısaca, bu değersiz dünya kati olarak üstün olana tabidir ve onun tarafından idare edilir. Bilhassa, bütün insani işler ona bağlıdır ancak çeşitli amellerle gösterilmelidir: bütün bunların hiç birisi ne kendi kendine meydana gelir ne de mukadder bir Kanunla zoraki gelir; aksine akıl ile kaçınılabılır veya ilahi dualarla geçirilebilir veya terbiye, gelenek veya eğitimle artırılabilir veya azaltılabilir..."

Richelieu ile başlayan *Restorasyon* dönemi sonrası Fransızlar için meşhur *Büyük Yüzyıl* denilen dönem başladı. *Güneş Kral* olarak bilinen Kral XIV. Louis (d.1638-ö.1715) ile başlayan bu dönem içerisinde yaşanan gelişmeler, Fransa'nın Avrupa'nın en önemli gücü haline gelmesini sağlarken Fransız aydınlanmasının da temellerini atmaya başlamıştı. Hatta meşhur Fransız düşünür Voltaire için bu dönem Fransızların altın çağını oluşturmaktaydı. Tarihsel süreci dört farklı dönemden teşekkül olarak kabul eden ve sırasıyla İskender, Jül Sezar ve Fatih Sultan Mehmet dönemlerinin döngüsel şekilde mükemmeliğin yaşandığı dönemler olarak gören Fransız yazar için Fransa Kralı XIV. Louis dönemi de bu üç hükümdarın zamanında yaşanan mükemmeliğin devamı olarak görülmeliydi (Voltaire, 1901, ss.7-8).⁶³

İspanyollar 1590'lardan itibaren Fransızların ortaya koyduğu bu tarihsel karamsarlığı benimseyen ve kendi gerileme literatürünü oluşturmaya başlayan diğer bir Avrupalı topluluktur. *El Prudente*⁶⁴ lakaplı Kral II. Felipe'nin 1598 yılındaki ölümünden sonra İspanyollar, kendi parlak devirlerinin sona erdiğini ve mevcut problemler nedeniyle devletlerinin gerilemeye başladığı kanısını taşıyorlardı. Kral II. Felipe'nin ölümünden sadece iki yıl sonra Valladolidli bir hukukçu olan Martin de Cellerigo, *Memorial* isimli eserinin girişinde *De Como Nuestra Espana esta dispuesta a la declinacion en que suelen venir las demas Republicas*⁶⁵ adlı bir pasaja yer vererek İspanyollar arasında *gerileme* literatürünün kapılarını açan ilk isim oldu (De Cellerigo, 1600, s.1). Bu eser içerisinde Cellerigo; İspanyolların

⁶³ "Her devir kahramanlar ve siyasetçiler üretir; her millette devrimler yaşanır, bütün tarihler hatıralarını gerçeklerle donatmak isteyenlere neredeyse benzerdir; fakat kim düşünürse düşünsün veya hala nadir olan bir şey varsa ve beğeni duygusu her kimde varsa, dünya tarihinde yalnızca dört dönem bulacaktır. Bu dört dönem, sanatın mükemmelle yakın icra edildiği ve insan aklının büyüklüğünün sergilendiği, refahın örnekleri durumundaki dönemlerdir... Gerçek bir görkemli eşlik ettiği bu çağların ilki Philip ve İskender dönemi veya Perikles, Demosten, Aristo, Eflatun, Apollo, Fidas ve Praksiteles'in olduğu dönemdir ve bu onur antik Yunan sınırlarıyla kuşatılmış durumdadır; dünyanın o zaman ki bilinen geri kalanı bir barbarlık hali içindeydi... İkinci dönem Sezar ve Augustus dönemidir ki bu dönem Lukretius, Çiçero, Titus, Livius, Virgil, Horasius, Ovid, Varro, ve Vitruvius'un yaşadığı dönemdir... Üçüncü dönem, Konstantinapol'un II. Mehmet tarafından fethedilmesini takip eden zamandır. Avrupalı kralların yapmış olması gereken bu işin hususi vatandaşlar tarafından yerine getirildiği görülmüştür. Medici Türkler tarafından Yunanistan'dan sürülen eğitilmiş kişileri Floransa'ya davet etmiş, bu İtalya'nın görkemli yılları olmuştur... Son olarak, dördüncü dönem XVI.Lui'nin çağıyla özdeşleşen ve dördü arasında mükemmelle en yakın noktaya ulaşan dönemdir; diğer üçünde yapılan keşiflerle zenginleşerek, belli hususlarda diğer üçünden daha büyük işler yapmıştır. Bu dönemde hiçbir sanat Medici, Augustus ve İskender döneminkinden daha ileri bir aşama kaydetmemiştir; ancak insan aklı genel olarak daha da ilerlemiştir. Bu dönemde, Kardinal Richelieu yönetiminin sonlarından XVI.Lui'nin ölümünü takip eden yıllara kadar bizim makul felsefe ile ilk kez tanıştığımız haklı olarak söylenebilir..."

⁶⁴ İsp. Sağduyulu.

⁶⁵ İsp. İspanya'mızın diğer devletlerin de başına gelen gerilemeye nasıl meylettğine dair.

kötüye gitmeye başlayan ekonomisinin dengesiz yapısı üzerinde durmuş, Amerika'dan gelen değerli madenlerin insanların çalışma isteğini azalttığını söylemiş ve üretim yapabileceğine inandığı orta sınıf insanların giderek etkisizleştiğini belirtmiştir. Ona göre, her geçen gün biraz daha uçlara doğru kayan İspanyol toplumu aşırı zenginlerden ve aşırı fakirlerden oluşan farklı ve marjinal bir yapıya doğru evirilmekteydi (De Cellorigo, 1600, s.32). Uçlara doğru kayan ve fakirleşme eğilimi gösteren toplum içerisinde de insanlar evlenmek istememekte, başka yerlere doğru göç etmekte ve çocuk sahibi olmaktan kaçınılmaktaydı. Bu nedenle, İspanyolların gittikçe azalan nüfusu *gerileme* olgusunun temelini teşkil etmiştir. Ama gerileme içerisinde olan İspanyollar adına korkulması gereken çok da büyük sıkıntılar yoktur zira şartlar ne olursa olsun İspanya, kıtanın en zengin ve en verimli topraklarına sahip ülkesi olma özelliğini muhafaza etmektedir. Aynı zamanda, Romalılar ve Kartacalılardan sonra dünya tarihinin gördüğü en görkemli askeri yapı da onlara aitti (De Cellorigo, 1600, s.1). Kendi dönemindeki hiçbir güç tek başına monarşi ile uğraşabilecek güce sahip değildi. Bu nedenle, Cellorigo'ya göre, var olan bu problemlere karşı uygun tedbirler alınırca mevcut sıkıntılar rahatlıkla bertaraf edilir ve monarşi eski parlak günlerine dönebilirdi. İspanyolların son dönemde başlarına gelen kötü olaylar tümüyle onların eski işleyişe ve kadim düzene dönebilmeleri adına birer yol göstericiydi ve İspanyol yazar için tüm bu sıkıntılar *doğal düzenin işleyişinin* dışında gerçekleşen ilahi bir mesajın sonucu olarak görülmekteydi (De Cellorigo, 1600, s.60). Bu durum da İspanyolların kendilerine çeki düzen vererek daha da güçlenmesine imkân vermekteydi. Kral III. Felipe önderliğinde İspanyolların gerekli hamleleri yapmaları, Cellorigo tarafından onların *mutlu zamanları* olarak adlandırılan *Katolik Krallar* dönemine tekrar ulaşabilmesine katkı sağlayabilirdi (De Cellorigo, 1600, s.32).

Martin de Cellorigo'nun ardından Kral III. Felipe'ye İspanyolların kötüleşen durumu hakkında kapsamlı bir eser sunan diğer bir kişi de Sancho de Moncada isimli bir teoloji profesörü idi. Cellorigo gibi, Sancho de Moncada da tüm devletlerin insanlar gibi çeşitli süreçlerden geçen organizmalar olduğu fikrini benimsemişti; dolayısıyla İspanya da dahil tüm devletler ölümlüydü (De Moncada, 1619, 1.Kısım/2. Başlık). Bu nedenle, Sancho de Moncada,

monarşinin yeni yerleri topraklarına katmasından ziyade mevcut toprakların iyi bir şekilde idare edilmesinden yana idi. Cellorigo ile Moncada'nın eserleri arasındaki yirmi yıllık zaman farkı yazarların da geleceğe bakış açılarını ve monarşinin mevcut durumuna karşı tutumlarını derinden etkilemişti. Nitekim “*Geçmiş son 4-6 yılda*” diyen Moncada'ya göre, monarşi “*50-60 yıllık olayları aynı zamanda*” yaşamıştı (De Moncada, 1619, s.4). Son birkaç yıldır kötüye giden süreç monarşinin mevcudiyetini tehlikeye atmış ve sosyal, ekonomik, siyasi ve politik tabanlı bir dizi problemin patlak vermesine sebep olmuştu. Cellorigo gibi De Moncada da nüfusun azalmasını büyük bir tehdit olarak görmüş ve onun yaşanan bu süreç içerisinde rolünün büyük olduğunu ifade etmişti. Daha da önemlisi de Moncada, İspanyolların yaşadığı bu problemleri, monarşinin yabancı unsurlarla çok yakın ilişkiler içerisinde olmasına bağlamıştı (De Moncada, 1619, 1.Kısım/5. Başlık). Ona göre, İspanyolların parlak günlerinin yaşandığı *Katolik Krallar* döneminde, monarşi üzerindeki yabancı etkisi oldukça azdı ve İspanyolların bu saflığı ve kendi kültürlerini yabancılardan koruması onlara bir dizi başarı getirmişti. Fakat 1492 yılında *Yeni Dünya*'nın İspanyollar tarafından bulunması, bu sürecin bozulmasına neden olmuştu. İspanyolların burada farklı kültürler ile karşılaşması ve onlardan etkilenmesi, onların kendi kültürlerini bırakmasına yol açmıştı. Böylece, İspanyollar tembelliğe, miskinliğe ve lükse alışmış, kendilerine bir dizi başarı getiren erdemlerini bir kenara bırakmışlardı. Bu kötü alışkanlıklar ve eski erdemlerin unutulması gibi durumlar da İspanyolların kendi ülkelerini yabancı üreticilere, tüccarlara ve diğer çalışanlara bırakmasına zemin hazırlarken monarşiyi Avrupa'nın *Yeni Dünyası* haline getirmişti (De Moncada, 1619, 1.Kısım/12. Başlık). İspanyollar *Yeni Dünyayı* ticaret yapmak adına nasıl kendi ellerinin altında tutuyorsa Avrupalılar da onları kendi kontrolü altında tutmaya çalışıyorlardı. Son tahlilde, İspanyolların yabancılardan etkisi altına girmesi, monarşinin büyük bir kriz dönemi içerisine girmesinde başrolü oynamıştır. Eğer İspanya bu kriz döneminden çıkmak istiyorsa De Moncada'nın parazit olarak gördüğü Yeni Dünya'dan kurtulmalı ve yabancılara yönelik bakış açısını değiştirmeliydi. Diğer bir deyişle, Moncada İspanyolların bir öze dönüş hareketi ile tüm yabancı unsurlardan kendilerini kurtarmalarını ve böylece, kadim geleneklerin ve kültürlerin hatırlanması ile her şeyin yoluna gireceğini

düşünmekteydi. Zira Aragonlu Katolik Fernando döneminden beri İspanyollara bir dizi başarının kapılarını açan, onların süregelen bu kadim gelenekleri ve kültürleri idi. Onu bu şekilde düşünmeye iten etki, Bernand Lewis'in Klasik İslam medeniyeti ve Osmanlı Devleti için kullandığı, kendilerini cehalet ve küfrün derinliğinde yüzen Avrupalılardan üstün görmelerine neden olan bu üstünlüğün değişmez ve sonsuz olduğu inancının yarattığı etkiye bir hayli benzemekteydi (Lewis, 1960, s.176). Dolayısıyla, Sancho de Moncada'nın etkisi altında kaldığı bu durum ve yabancılara ve yabancı kültürlerle karşı takındığı zenofobik tutum, onu, İspanyolların içerisinde buldukları kötü durumu daha iyi analiz etmekten alıkoymuş ve bu nedenle, onun gerçeklikle bağdaşmayan çeşitli çözüm önerileri ortaya koymasında belirleyici olmuştur.

17. yüzyılın başlarında İspanyolların monarşinin içerisinde bulunduğu duruma dair ortaya koydukları diğer bir önemli eser de Pedro Fernandez de Navarrete tarafından yazılan *Conservacion de Monarquias*'tır. Bu eser Kral III. Felipe'nin özel isteği doğrultusunda hazırlanan ve monarşinin yaşadığı sıkıntıları anlatan 1 Şubat 1619 tarihli *Consejo de Estado* raporu sonucunda kaleme alınmıştır (De Navarrete, 1619). Yazarın amacı, krallığın içerisinde bulunduğu durumu krala ve tüm yöneticilere net bir şekilde göstermek ve ortaya koyduğu reçetelerin bir an evvel uygulanmasını sağlamaktı. Kendisinden önce benzer mahiyette eserler kaleme alan Martin de Cellorigo ve Sancho de Moncada gibi isimlerin aksine daha realist ve daha makul önerilerde bulunan de Navarrate, vergilerin tüm monarşiden eşit ve uygun şekilde toplanmasını, nüfusun artırılması için yabancılara getirilmesini, sürekli sarayda durarak kendi işlerini aksatan soyluların kendi topraklarına dönmesini, kralın yapılacak tüm reform hareketlerinde öncü olmasını, başta saray olmak üzere lüks tüketimin azaltılmasını, süslü elbiseler, pahalı mücevherler ve gereksiz fayton kullanımı gibi gösteriş unsurlarından uzaklaşılmasını, monarşi içerisinde daha fazla dini okul veya dini eğitim kurumu açılmamasını ve var olan insan havuzunun kraliyete döndürülmesini önermiştir (De Navarrete, 1619, 62.kısım.) Daha da önemlisi bahsi geçen bu reform hareketinin başarıya ulaşmasını tek bir şarta bağlamıştır: Bu reform hareketini ilk önce kral ve ona bağlı saray eşrafının gerçekleştirmesi (De Navarrete, 1619, 42.,43.&44. kısım). Bu şartın gerçekleştirilmesiyle var olan

reform hareketinin başarıya ulaşabileceğini düşünen de Navarrete, bunun nedenini de şöyle açıklamıştı:

“Krallar da tüm organların birbirlerine bağlanmasını sağlayan sınırlarla kıyas edilir ki kral ve krallığı arasında da görünmez bir vücut ortaya çıkarılsınlar... Nitekim imparatorlar, krallar ve hükümdarlar devletin başıdır, diğerlerini yönetmekle görevlidir. Onlar ihtiyatla hareket eden aile babasıdır. Onlar bu ölümlü dünyada Tanrı'nın vekilidir. Kralı ve krallığı arasındaki bağı sağlayan sınırlardır ki halkının davranışlarını ayarlayan kural ve belirleyicidir. Son kertede, o krallığın kalbidir ki herkese yaşam kaynağı sağlayarak barışı ve adaleti korur...” (De Navarrete, 1619, 22. Kısım).

Bunun yanında, Navarrete dönemin ruhuna uygun bir şekilde monarşinin sahip olduğu tüm toprakları birleştirmesi gerektiği fikrine sadık kalmıştı. Bu fikre göre, monarşilerin hem sahip oldukları zenginliklerin hem de yüklerin eşit bir şekilde dağıtılması gerektiği fikrini savunarak dönemin temel argümanı olan Kral IV. Felipe'yi *İspanya Kralı* yapabilme düşüncesini temellendirmeye çalışmıştı (Ruiz Rodríguez, 2014, s.88).⁶⁶ İspanyol yazara göre, mevcut döneme kadar monarşinin tüm yükünü Kastilya çekmiş ve monarşinin geri kalan vasalları Aragon, Valensiya, Katalunya, Portekiz, İtalya, Güney Aşağı Ülkeler ve diğer kıtalararası topraklar, ona herhangi bir ciddi destekte bulunmamıştı (De Navarrete, 1619, 23.kısım). Bu nedenle, kralın tüm tebaasına adil bir şekilde yaklaşması ve onlarla daha yakın ilişkiler içerisinde bulunarak bu yükün paylaşılmasına katkı sağlaması düşüncesinin üzerinde durmuştu. Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere bir kralın esas yapması gereken; topraklarına yenilerini eklemek değil, var olanları iyi yönetebilmek ve onlara adaletle muamele edebilmektir (De Navarrete, 1619, 2.&8.kısım). Navarrete'nin de bahsettiği üzere devletlerin ayakta kalabilmesi yalnızca onların yaptıkları fetih hareketlerine bağlı kalmamaktaydı; aynı zamanda, birçoklarının düşündüğünün aksine var olan toprakların korunması da devletlerin mevcudiyetleri adına yerine getirmeleri gereken önemli bir iş idi (De Navarrete, 1619, 8.kısım). Doğal olarak, bir devletin

⁶⁶ Bu düşünce Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın 1624 yılında Kral IV. Felipe'ye sunduğu “*Gizli Bildir*” de ifade edilmiştir. “*Siz Majesteleri için en önemli iş, İspanya Kralı olmanızdır. Siz Majesteleri, Portekiz Kralı, Aragon ve Valensiya ve Barselona Kontu ile yetinmeyip İspanya'nın Kastilya tarzı ve kanunlarına göre oluşturduğu bu krallıkları azaltmak için çalışmalı ve gizli planlar yürütmelisiniz... Majesteleri bunu başırırsanız, dünyadaki en güçlü prens siz olacaksınız...*” İlgili rapor için bakınız; Elliott, John & José de La Peña. *Memoriales y Cartas del Conde Duque de Olivares*. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica y Marcial Pons Historia, 2013, ss.77-87.

gerilemesi de eldeki toprakların korunamaması sonucu ortaya çıkan bir gelişme olduğundan var olan muhafazası her şeyden öte bir görev sayılmıyordu.

Akdeniz'in doğu yakasında yer alan ve Avrupa'nın yükselen gücü olan Osmanlılar da İspanyollar gibi 16. yüzyılın sonlarına doğru vuku bulan olaylar neticesinde, devletin kötü bir durumda olduğu ve onu bu kötü durumdan kurtarmak için çeşitli ıslahatların yapılması gerektiği fikrinde mutabıktılar. Bu mutabakat sultana uyması gereken kuralları hatırlatan ve onun takip etmesi gereken reform hareketlerini gösteren *Layiha* adlı bir dizi eserin ortaya çıkmasını sağladı.⁶⁷ Kâtip Çelebi (d.1609-ö.1657), Koçi Bey (d.????-ö.1650) ve Gelibolulu Mustafa Âlî (d.1541-ö.1600) gibi isimler tarafından kaleme alınan bu eserler, Türklerin 17. yüzyılda duraklama ve takip eden yüzyılda da gerileme yaşadığını iddia eden geleneksel bakış açısının temelini oluşturmuştur. Genel itibarıyla bu metinler, devleti yöneten hükümdarın şeriat ve adalet temelli bir yönetim tarzı benimseyerek Türklerin *Kanun-ı Kadim* adını verdikleri geleneksel kurallara ve *Daire-i Adliye* ismi verilen klasik dönemde devletin kendi varlığını temellendirdiği döngüsel iktidar anlayışına bağlı kalması gerektiğini söylemekteydi. Zira bu yazarlar, Osmanlı Devleti'nin yaşamaya başladığı sıkıntıları *Kanun-ı Kadim* ve *Daire-i Adliye* gibi unsurlardan uzaklaşılmasına ve memleket sınırlarında adalet, nizam ve intizam gibi geleneksel dönem ilkelerinin kaybolmasına bağlamaktadır. Türklerin *Kanun-ı Kadim* ile *Daire-i Adliye*yi unutması ve adalet, hak ve nizam gibi kavramlara eskisi kadar önem vermemesi, onlara başta askeri ve ahlaki olmak üzere bir dizi sıkıntı getirmiş; tımar dağıtımı ve yeniçeri ocağına alım gibi alanlarda çeşitli usulsüzlükler, işleri ehline teslim etmeme, rüşvet, iltimas ve adam kayırma ve ahlaki bozulma gibi sorunlar ortaya çıkmıştı (Öz, 2015, ss.109-115). Buna karşın, dönem yazarları da sultana yönelik yazdıkları eserler içerisinde Türklerin geleneklerine bağlı kaldıkları ve adalet ile hakkaniyete önem verdikleri

⁶⁷ Dönemin genel havası ve kaleme alınan layihalar hakkında detaylı bilgi için bakınız; Öz, Mehmet. *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015. Kafadar, Cemal. "The Question of Ottoman Decline" *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, Sayı: 4, 1997-1998, ss. 30-75. Lewis, Bernard. "Osmanlı İmparatorluğunun İnhitâtı Üzerine Bazı Düşünceler" *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 1960, ss. 161- 178. Abou-El-Hajj, Rifat. *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire Sixteenth to Eighteenth Centuries*. New York: State University of New York, 1991. Grant, Jonathan. "Rethinking the Ottoman Decline: Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries," *Journal of World History*, Sayı: 1, 1999, ss. 179-201. Howard, Douglas. "Ottoman Historiography and the Literature of 'Decline' of the Sixteenth and Seventeenth Centuries" *Journal of Asian History*, Sayı: 22, 1988, ss. 52-77.

geçmiş dönemleri ön plana çıkarmış, idealize edilen bu geçmiş dönemleri Osmanlıların *Altın Çağları* olarak kabul etmişlerdir. İdealize edilen bu dönemler konusunda yazarlar farklı görüşler ileri sürmüş, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim ve Fatih Sultan Mehmet gibi hükümdarların dönemleri Türklerin *Selatin-i Maziye* dönemleri olarak görülmüştür (Öz, 2015, s.110). Yazarlara göre, bu dönemler sadece Türklerin geçirmiş oldukları parlak ve görkemli dönemler değil, aynı zamanda imparatorluğun ihtiyaç duyduğu reçetelerin de yer aldığı bir yol göstericiydi. Ayrıca bu yazarlar, devletin *Altın Çağlarını* yaşadığını ileri sürdükleri Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahların dönemlerinin ardından *Kanun-ı Kadime* duyulan bağlılığın azalması, ahlaki çöküşün yaşanması ve toplum dengesinin bozulması gibi olumsuz süreçlerin Sultan III. Murad ile başladığına dair bir düşünceyi benimsemişlerdi (Öz, 2015, s.111). Bu bozulma süreci ilk olarak adaletin ve liyakatin yüksek bir şekilde uygulanması gereken ve devlete geçmişte bir dizi zafer getiren tımar ve ocak sistemini etkilemişti. Tımar ve ocak sistemi içerisinde gözetilmesi gereken unsurların ortadan kaybolması da devletin askeri manada eskisi kadar güçlü olamamasına ve hatta bu kurumlarda nizamın kaybolmasına neden olmuştur (Koçi Bey, 1993, ss.32-33). 17. yüzyılın *Layiha* yazarlarından biri olan Koçi Bey bu durumu şu şekilde anlatmaktaydı:

“Çavuşlar evvelce üç nefer iken, şimdi kırk-elli kadar çavuş peyda olup, serâser kuşanan mumcular tâifesi yüzden fazla olup, her biri bir oda isteğindedir. Bu sebepten her sene bir- iki silsile olup, güngörmüş ve ocak ahvâlinde haberi olan, alaylar ve taburlar bozup, kaleler fetheden kethüdaları emekli eylediler. Velhâsıl dünya lâşesi için kimi azil, kimi tâyin olunup, birçok lâyıık olanları oturak edip, yerine lâyıık olmayanları getirip, içlerinde değişiklik eksik olmaz oldu. Birini yayabaşı veyahut bölükbaşı ettiklerinde biner ve ikişer bin kuruşlarını alıp, suçu sabit olmayan birçok emektar iş görmüş adamları sebepsiz yere kaldırıp, ahval bilmez, zaman görmemiş, âlemin acısını, tatlısını çekmemiş, nice tazeleri yerlerine getirip, ocağı harab ve yebab ettiler. Her zümreye, adı geçen tarihten beri milleti ve mezhebi bilinmeyen şehir oğlanı, Türk, çingene, tatar, kürd, ecnebi, lâz, yörük, katırcı, deveci, hammal, ağdacı, volkesen, yankesici ve diğer çeşitli kimseler katılıp, usul ve kaideler bozuldu. Kanun ve kaide kalktı. O cihetten kötülük, kavga, fitne ve fesad âlemden eksik olmayıp düzen bozuldu. Eğer bu çeşit dirinti asker ile din ve devlete lâyıık bir iş görmek mümkün olaydı, geçmişteki pâdişâhlar- Allah delillerini nurlu eylesin- memuriyetleri, zeâmet ve tımarı lâyıık olana ihsan etmezlerdi. Ve kul tâifesine her sene bunca hazine vermezlerdi...”(Koçi Bey, 1993, ss.41-42).

16. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da tekrar ayyuka çıkan karamsarlık ve döngüsel tarih anlayışı, Osmanlı Devleti'ni, içerisinde bulunduğu sıkıntılı süreçten kurtarmak için çeşitli layihalar kaleme alan yazarlarında da görülmekteydi. İbni Haldun'un meşhur eseri *Mukaddime*'nin gölgesinde birçok yazar Osmanlı Devleti'nin *Altın Çağı* olarak ifade ettikleri *Selatin-i Maziye* döneminin geride kalmış olduğunu düşünmekteydi (Howard, 2011, s.233, 242). Bu dönemin tam olarak ne zaman yaşandığına veyahut hangi hükümdar döneminde olduğuna dair bir mutabakat olmasa da alınan askeri başarısızlıklar, tımarlı sipahi sayısının azaltılması, iltizam sisteminin uygulanması, Anadolu'da patlak veren eşkıyalık hareketleri, *Büyük Kaçgun*, köylülere uygulanan ağır vergilendirme, İspanya'nın tüm dünyaya ihraç etmiş olduğu değerli madenlerin neden olduğu fiyat artışı gibi etmenler Osmanlı Devleti'nin eski gücünden uzakta olduğunun emareleri olarak görülmekteydi. Bu emareler, devletin aslında bir krizde olduğunu değil, her devletin yaşadığı gerileme evresinin başladığını göstermekteydi. Yaşanan büyük zaferlerin ardından Osmanlı Devleti *gerileme* evresine girmişti.

Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu kötü duruma çıkış yolları arayan yazarlar için devletin en güçlü olduğu dönem *gerileme* döneminin başladığı dönemdi. Koçi Bey için bu dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemi iken Gelibolulu Mustafa Ali için bu dönem Fatih Sultan Mehmet dönemine tekabül etmekteydi. Hatta Hüseyin Efendi zirve döneminin Yavuz Sultan Selim zamanında yaşandığını ifade ederek bu görüşlere farklı bir perspektif kazandırmıştı (Öz, 2015, s.110). Bu yazarlara göre bahsi geçen hükümdarlara kadar Osmanlı Devleti *Kanun-ı Kadim* ve şeri kurallara güçlü bir bağlılık göstermiş ama daha sonra kademeli olarak bu bağlılık rüşvet, adam kayırma ve iltimas gibi nedenlerden ötürü gevşemeye başlamıştı. *Kanun-ı Kadim* ile şeriata duyulan bağlılığın azalması ise Osmanlı Devleti'ni *gerileme* dönemine itmiş ve reayaya zulmeden, veziri azamdan korkmayan yöneticiler peyda olmuş ve ülke topraklarında düzenin ve intizamın bozulmasına neden olmuştu (Koçi Bey, 1993, s.21, 28, 34). Bu nedenle, Devlet-i Aliyye'nin içerisinde bulunduğu *gerileme* sürecini tersine çevirmek ve eski parlak günleri yeniden yaşamak adına hükümdar çeşitli adımlar atmalıydı zira *gerileme* dönemine girmek, çöküşün yaşanacağı anlamına gelmemekteydi (Howard, 2011, s.233). Nasıl ki her insanın

bünyesi ve tedaviye verdiği yanıt birbirinden farklıysa her devletin sahip olduğu mizaç ve dinamik de ömürlerinin birbirlerinden farklı olmasını mümkün kılıyordu. Koçi Bey gibi Osmanlıların meşhur *Risale* yazarlarından biri olan Kâtip Çelebi de benzer bir görüşü savunmaktaydı. Devletlerin ömrünü insan ömrüne benzeten ve her ikisinin de büyüme, olgunlaşma ve yaşlılık olarak üç farklı safhadan teşekkül ettiği fikrini savunan Kâtip Çelebi, bu safhaların insanlara ve toplumlara göre kısaltıldığını veyahut uzadığını düşünmekteydi (Kâtip Çelebi, 1982, s.20). Zayıf temele sahip devletlerin henüz duraklama çağında bile yıkıldığını görmek mümkün iken Osmanlı gibi sert ve güçlü bir temele sahip olan devletlerin *gerileme* süreçleri oldukça uzun sürmekteydi. Bu sürecin uzun sürmesi ise yöneticiler için büyük birer nimetti, çünkü tüm devlet yöneticileri var olan problemleri ortadan kaldırmak ve gerekli tedavileri yapmak için önemli bir zamana sahiptiler. Bu süreç içerisinde alınacak tedbirler, devletin ömrünü uzatacağı gibi bu dönemde atılmayan adımlar ise devletin ömrünü kısaltmaktaydı. Bu nedenle, devletin eski gücüne kavuşabilmesi adına gerekli adımların atılması zaruridir; aksi takdirde, var olan sorunlardan dolayı onun hızlıca yıkılması kaçınılmazdı. “*Yaşlıya iyi gelen ilacın emzikteki bebeğe bir faydası olmaz,*” diyen Katip Çelebi için sorunların anlaşılıp doğru ve etkin çözümlerin ele alınması devletlerin ömürlerini uzatabilmek için en önemli çare idi (Kâtip Çelebi, 1982, s.20).

Erken modern dönemde *gerileme* ve ona bağlı olarak, mevcut dönemdeki eksikliklerin geçmişte giderildiği ve neredeyse her açıdan kusursuz *altın çağ*, *mutluluk çağı* ve *selatin-i maziye* gibi isimlerle anılan bir dönemin var olduğuna dair önemli bir inanç ortaya çıkmıştı. Başta Fransızlar, Türkler, İtalyanlar ve İspanyollar gibi çeşitli Avrupa toplumları tarafından yaygın bir şekilde kullanılan bu kavram, bu toplumların kültürlerinde yer alan döngüsel tarih düşüncesinin doğal bir sonucuydu. 13. yüzyılda İtalya’da başlayan Rönesans hareketi ile Antik Yunan ve Roma medeniyetine ait eserlerin İtalyancaya çevrilmesi ile başlayan süreç, her iki kadim medeniyetin Avrupalılar tarafından tanınmasının ve böylece Avrupalıların bu düşünceleri kendi kültürleri, geçmişleri ve bilgileri ile yeniden değerlendirmesinin önünü açmıştı. Özellikle, Hesiodos, Cicero, Seneca (d.??-ö.65), Virgilius (d.M.Ö.70- ö. M.Ö. 19) ve Tacitus gibi isimlerin eserlerinin tercüme edilmesi, Avrupa’da tarihe ve geçmişe yönelik bakış açısının yeniden

şekillenmesine zemin hazırlamıştı. Bu adımlar neticesinde Avrupalılar önce bahsi geçen yazarların düşüncelerinin tümüyle doğru olduğunu kabul etmişler; sonrasında da onları tenkit ederek kendi medeniyet, tarih ve geçmiş inşasına girişmişlerdi. Keza, 1400'lerin sonlarından itibaren tüm kıtada *Ciceroculuk*⁶⁸ adı verilen bir akımın başlaması ve bu akımın 1550'lerin sonlarında yerini diğer bir Romalı tarihçi Tacitus'un ismiyle anılan *Tacitusçuluk*⁶⁹ akımına bırakması da bu durumu desteklemiştir. Romalı iki yazarın tüm kıtayı düşünsel anlamda etkilemesi ise Avrupalıların Antikite döneminde ortaya konan fikirlerin önemli bir kısmının doğrudan kabul edilmesini tetiklemiştir. Bu fikirlerden belki de en önemlisi *döngüsel tarih anlayışı* ve ona bağlı olarak ortaya çıkmış olan *gerileme* ve *altın çağ* kavramlarıdır. Bu dönemde, Avrupa'da yaşanan gelişmeler de birçok aydının bu düşünceleri kendi toplumlarına uyarlamalarına ve var olan olumsuz gelişmeleri doğal bir sürecin parçası olarak görmelerine yol açmıştı. En azından, erken modern dönemde birçok Avrupalı için tarihsel süreç bu şekilde işliyordu ve şartlar ne olursa olsun tarihi bir zorunluluk düşüncesi içerisinde *gerilemenin* gelmesi kaçınılmazdı. Artık o güzel, parlak ve mutlu günler, insanlığın *altın çağı*, geride kalmıştı. Bu düşünceleri benimseyen ve insanlığın *altın çağı*'nın geride kaldığını düşünen İngiliz din adamı Godfrey Goodman (d.1583- ö.1656) meşhur *İnsanlığın Düşüşü* isimli eserinde şunları söylemekteydi:

“Şu hâlde, geçmiş zamanları günümüzle, atalarımızla kendimizi kıyasladığımızda gördüğümüz üzere, bütün insan tür ve çeşitleri gün be gün azalıyor ve bozuluyor görünüyorsa, kesin olan şu ki dünyada bozulup dağılmaktan muaf tutulamaz; tek tek her gün biraz daha öldükçe, en nihayetinde evrende de ve mahlukat türlerinde de işini yapamaz hale gelecektir... Hatta bütün dünya ve çeşitli türde mahlukat karmaşaya doğru gitmekte ve bununla birlikte, her türde büyük bir bozulma yaşanmaktadır, insan ne o güce, ne o yükselişe, ne o zeka olgunluğuna ve ne eski

⁶⁸ 1400'lerden itibaren Avrupa'da en fazla satan kitaplardan biri olan *“De Officiis”*'in yazarı Cicero yazmış olduğu bu eseri vasıtasıyla 15. ve 16. yüzyıllarda oldukça popüler hale gelmişti. Erasmus başta olmak üzere birçok Hümanist yazarın etkisi altında kaldığı Romalı düşünürün sahip olduğu popülerite 16. Yüzyılın başlarında kendi adıyla anılan bir akımın ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştı. Genel olarak, klasik etik düşüncesinin Hristiyan etiği ile birleşmesine dayanan bu akım; devlet yönetimi ve devlet işleri için gerekli olan yükümlülükleri ve erdemleri sınıflandırmış ve devlet adamlarının sahip olması gereken dini ve ahlaki özellikleri belirlemiştir. Özellikle, İtalyan şair Petrarca'nın eserlerinde sıklıkla yer verdiği Cicero 13. yüzyıldan itibaren ideal devlet yapısı ve ideal devlet adamı düşüncelerinin oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur.

⁶⁹ 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm Avrupa'yı etkisi altına alan ve devletin tarih ve tecrübeden ileri gelen birtakım kurallar, prensipler ve aforizmalar ile yönetilebileceğini öngören düşünce biçimi. Tacitusçuluk hakkında detaylı bilgi için bakınız; Burke, Peter. “Tacitism, scepticism, and reason of state” *The Cambridge history of political thought, 1450-1700* içerisinde, ed. Mark Goodie & James H. Burns, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, ss. 477- 498. Martinez, Saul. *Translating Tacitus. The reception of Tacitus's works in the vernacular languages of Europe, 16th-17th centuries*. Pisa: Plus, 2011.

zamanlarda geçirdikleri dolu dolu hayata ulaşamamaktadır, dünya ömrünü ve kendisi hakkında takdir edilen yıllarını tamamlamıştır; şu an yaşanan yaşlılık dönemi veya dünyanın bozulma dönemidir...”(Goodman, 1616, s.349, 353).

Gerileme düşüncesini anlamak için oldukça mühim bir kavram olan *altın çağ*; genel olarak uzak veya belirsiz bir zaman diliminde sıkıntıların, problemlerin ve meselelerin var olmadığı ve her şeyin idealize edildiği yarı gerçek bir dönemdir. İçerisinde yaşanan dönemde *altın çağ* olgusunu ortaya koyan bireylerin kendi dönemlerindeki problemleri farklı şekillerde ele almaları ve geçmişi idealize etmek için farklı kriterler kullanmaları, bu kavramın daima subjektif bir hüviyete sahip olmasına neden olmuştur. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı problemleri anlamak ve bu konuda çeşitli çözüm arayışlarında olan sultana yardımcı olabilmek için muhtelif eserler veren Türk yazarlara göre *Selatin-i Maziye*, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim veya Fatih Sultan Mehmet dönemlerinden birinde aranmalıydı. İtalyanlar için de benzer bir durum söz konusu idi. Floransalı düşünür Niccolo Macchiavelli için İtalyanların örnek alması ve benimsemesi gereken Roma İmparatorluğu ve onun erdemleri iken diğer bir Floransalı Francesco Guicciardini içinse İtalyanların *altın çağ*ı 13. ve 15. yüzyıllardaki mutluluk dolu günlerde aranmalıydı. Fransız yazarların da bu konuda tam bir mutabakata vardıklarını söylemek mümkün değildi; zira birçok Aydınlanmacı yazara göre Fransızlar en parlak günlerini *Güneş Kral* XIV. Louis zamanında yaşadıklarını düşünürken, XIV. Louis zamanında yaşayan çeşitli düşünürler ve tarihçiler Fransızların parlak günlerinin Kardinal Richelieu Fransa'sında veya *Güzel* lakaplı Fransa Kralı IV. Filip döneminde olduğunu ifade etmişlerdi. Dolayısıyla, farklı devletlerden ve farklı kültürlerden yazarların kendi toplumları adına *altın çağ* veya *mutluluk çağ*ı olarak adlandırdıkları bu dönemler, kendi tahayyülleri çerçevesinde oluşturmuş oldukları idealize bir dönemden öteye gitmemişti. Romalı tarihçi Tacitus da bu durumun altını çizerek geçmişin ders almak ve tecrübe elde etmek dışında bir misyona sahip olmadığı ifade etmiş ve idealize bir geçmiş algısına şu sözlerle karşı çıkmıştı:

“Ya da belki sadece mevsimler değil, toplumsal tarih dahil, diğer her şey de döngüler içinde hareket eder. Bizden önceki dönemler her gün bizden hep daha iyi olmadılar... Bizim kendi çağımız da bizden sonra geleceklerin örnek alacağı ahlaki ve entelektüel başarılarla imza attı. Geçmişle aramızdaki gurur duyulabilecek bu mücadele güzel bir şey...” (Tacitus, 1996, s.146).

1.2. İSPANYA'NIN GERİLEMESİ TEZİNİN KÖKENLERİ

“Avrupa, Amerika ile yaptığı alışverişten öyle çıkarlar sağladı ki, bu çıkarların en büyük bölümünü İspanya'nın ele geçirdiğine inanmak doğal bir şey olur. Gerçekten de öyle, İspanya Yeni Dünyadan o kadar çok altın ve gümüş çektiki ki, o zamana kadar yeryüzünde elden ele dolaşan altın ve gümüş miktarı bunun yanında bir hiç kalırdı diyebiliriz.

Ama (kimsenin inanması beklenemez) İspanya hemen her yerde, sefalet yüzünden başarısızlığa uğradı. V. Carlos'tan sonra İspanya tahtına geçen II. Felipe, herkesin bildiği o meşhur hileli iflası ilan etmek zorunda kaldı; paralarını zamanında ve tam olarak alamayan askerlerinin homurtularından, küstahlığından ve başkaldırmalarından hiçbir hükümdar onun kadar acı duymamıştır.

Ondan sonra da İspanya krallığı yavaş yavaş gerilemeye başladı çünkü ülkedeki para bolluğunun, mal mülk çokluğunun yapısında, bütün bunları yararsız kılan bir iç ve fiziksel kusur vardı; her gün biraz daha artan bir kusurdu bu.

Ayrıca, milletin beceri ve çalışkanlığına, nüfusun sayısına, tarımın ilerlemiş olmasına dayanmayan, ortalığı haraca kesmek suretiyle geçici bir şekilde elde edilen servetin kaynağı kötü bir kaynaktır. Cadiz'deki gümrükten çil çil altınları kasasına aktaran İspanya kralı, bu bakımdan, çok yoksul bir devletin aşırı derecede zengin bir vatandaşından başka bir şey değildir. Tebaası hemen hemen hiçbir şey almaz; bütün para yabancıların kesesinden çıkıp doğrudan doğruya kralın kasasına girer; bu çeşit ticaret, ülkenin mutluluğu ile ya da felaketiyle ilgisi olmayan apayrı bir şeydir...”(Montesquieu, 2011, s.292).

Fransız düşünür Montesquieu *Kanunların Ruhunu* isimli eserinde İspanyolların gerilemesini bu şekilde anlatmaktaydı. Ona göre, İspanyolların yakın geçmişte bir gerileme yaşadığı kesindi ve onları büyük bir çöküşe götüren bu gerileme Kral II. Felipe'nin ölümünden sonra başlamıştı. Yaşadıkları iktisadi problemler, yöneticilerin basiretsizlikleri ve bu faktörlerin neden olduğu sefalet ve yoksulluk, İspanyolların gerilemesinin temel unsurlarından sayılabilirdi. Bunlara ek olarak *“İspanya Kraliyet Yönetiminin Özel Durumu”* isimli başlık altında Fransız yazar, İspanyolların bir özelliğinin de bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını düşünmekteydi:

“İspanya'yı örnek olarak göstermesinler bana; daha çok, benim ileri sürdüklerimi destekler de ondan. Amerika'yı elinde tutmak için istibdat yönetiminin bile yapmadığını yaptı, halkı öldürttü. Sömürgesini yitirmemek için de onu, kendine muhtaç bir hale sokmak zorunda kaldı. Aynı şeyi Felemenk'te de denemek istedi; istibdadı bırakır bırakmaz da bir sürü güçlük belirdi. Bir yandan Valonlar İspanyollara boyun eğmek, öte yandan İspanyol askerleri Valon subaylarının buyruğu altına girmek istemiyorlardı. İspanya, İtalya'da tutundu ama bir yandan o ülkeyi zenginleştirmek, öte yandan da

kendini yoksul düşürmek pahasına çünkü İspanya kralından kurtulmak isteyenler, bu yüzden onun parasından vazgeçecek karakterde kişiler değillerdi...”(Montesquieu, 2011, s.108).

Montesquieu'ya göre İspanyolların yaşamış oldukları gerilemenin diğer bir unsuru ise sahip olduğu acımasızlık ve zorbalıklarından ileri gelmekteydi. İspanyolların bu zorba ve acımasız yönetim tarzı, Amerika'da işe yaramış ve kendilerine bir dizi sömürge kazandırmıştı ama daha sonra bu modelin Hollanda ve İtalya gibi Avrupa'daki coğrafyalarda uygulanması istenen sonuçları vermemişti. İspanyolların bu bölgelerdeki başarısızlıkları ise onları büyük bir krize sokmuş ve hatta onların gerilemesine bile doğrudan etki etmişti. Fransız yazara göre Avrupa'nın diğer unsurları olarak kabul edilen ve 1500'lerin ortalarından itibaren İspanyolların bu alandaki egemenliğine son vermek adına onlarla mücadeleye giren bu ülkeler yeni keşfedilen bu bölgelerde yaşayan insanlarla daha iyi iletişim kurarak onları İspanyolların elinden almaya başlamışlardı. İspanyolların acımasızlığı, barbarlığı ve caniliğine karşılık Avrupa'daki diğer devletlerin naif ve ince karakterli olması, İspanyolların dünya hâkimiyetini kaybetmesine ve dolayısıyla *İspanyol Gerilemesi* olarak bilinen sürecin başlamasına neden olmuştu. Fransız yazar, İspanyolların kati bir gerileme yaşadığını iddia eden ilk uluslararası isim olarak büyük bir polemğin fitilini ateşlemiştir:

“Ama Avrupa'nın öteki milletleri, onların yeni ülkeleri rahat rahat paylaşmalarına göz yummadılar. Hollandalılar Portekizlileri hemen hemen bütün Doğu Hindistan'dan dışarı attılar; başka milletler de Amerika'da birtakım ticaret merkezleri kurdular. İspanyollar, yeni keşfedilen kıtaları, önce istila edilmesi gereken ülkeler olarak gördüler. Daha naif görüşlü milletler, bu ülkelerin ticarete elverişli yerler olduğunu anladılar ve amaçlarını o yana yönelttiler. Birçok millet öylesine akıllı, öylesine uslu davrandı ki, oraların egemenliğini ticaret kumpanyalarına bıraktılar; onlar da bu uzak ülkeleri salt ticaret yoluyla yönettiler ve anavatanı rahatsız etmeden her birini yardımcı bir devlet haline getirdiler...”(Montesquieu, 2011, s.291).

1500'lerin sonlarından itibaren ülkelerinde çeşitli sıkıntılara tanıklık eden İspanyol yazarlar, var olan problemlerin muhtelif krizlere dönüşmesi sonucunda kendilerinin bu krizlerden çıkabilmesi için krala ve yöneticilere yol göstermek, var olan krizlerin kökenlerini bulmak ve onlara uygulanması gereken tedavi yöntemlerini anlatmak için eserler yazmaya başladı. 1600 yılında Valladolidli bir avukat olan Martin Cellorigo'nun kaleme aldığı *Memorial* isimli eser ile başlayan bu akım, İspanyollar adına işlerin kötü gitmeye başladığı ve reform yanlısı devlet

adamlarının başa geldiği 1620'lerde ivme kazandı. İspanyolların 1627'de iflas etmesi, aynı yıl İtalya'da Mantova Krizinin patlaması, Hollandalılara karşı sürdürülen savaşta ilk büyük yenilgilerin gelmeye başlaması ve İspanyol ordusunun başında bulunan Cenevizli komutan Ambrosio Spinola'nın (d.1569-ö.1630) hayatını kaybetmesi neticesinde yerinin bir türlü doldurulamaması gibi etmenler reform hareketini zayıflatarak devletin içerisinde bulunduğu durumu anlamaya ve anlatmaya yönelik eserlerin yazımını da olumsuz etkiledi. Bilhassa, 1640 yılında Katalonya ve Portekiz'de, 1641'de Endülüs'te ve 1647'de Napoli'de büyük ayaklanmaların çıkması; 1659 yılında Fransız- İspanyol savaşını bitirerek tüm Avrupa'da İspanyol üstünlüğünün sona erdiğini gösteren sembolik Pirene Anlaşması'nın imzalanması; 1647-1652 yılları arasında, bir milyona yakın insanın ölümüne neden olan salgınların çıkması, reform düşüncesini tümüyle ortadan kaldırarak Avrupa'nın ikincil güçlerinden biri haline gelen İspanyolların kendi kabuğuna çekilmelerini tetikledi. Ayrıca, Kral IV. Felipe'nin ölümünden sonra // *Carlos* olarak tahta geçen oğlunun zihinsel anlamda çeşitli sıkıntılar yaşaması da reform hareketinin bireylere bağlı kalmasına neden oldu. 1680'lerden sonra ekonomik, demografik ve sosyal anlamda toparlanmaya başlayan İspanyollar ise Kral II. Carlos'un ölümünden sonra sadece kendisini ilgilendirmeyen ve tüm Avrupa'nın dikkatini çeken veraset problemi ile karşı karşıya kaldı. Zihinsel ve bedensel problemleri olan kralın herhangi bir varis bırakmadan ölmesi, onun İspanya'da son Habsburg monarkı olmasına zemin hazırladı. Hemen hemen tüm Avrupa güçlerinin karıştığı İspanyol Veraset Savaşları sonucunda monarşinin yeni hanedanı Fransız *Borbon* ailesi oldu. İspanyollar adına yeni bir devir başlamak üzereydi.

Tahta geçen ilk Fransız asıllı kral olan V. Felipe, ülkesinde ortaya çıkmaya başlayan ve ilerleyen dönemde *Aydınlanma* döneminin de başat unsurları olan Fransızların eserlerini İspanya'ya getirtmek, onları İspanyolcaya tercüme ettirmek ve ülkeyi eski günlerine döndürmek adına hayata geçirilmesi planlanan reform hareketini başlatmak için Madrid'de *İspanya Kraliyet Akademisini* kurdu (Gómez Asencio, 2008, s.31). Başta Fransa olmak üzere Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin de takibi için mühim olan bu kurum aracılığıyla buralardan haberdar olan İspanyol yazarlar, 1600'lerdeki harekete benzer yeni bir hareket

başlattılar. Bu hareket ise 1600'lerde başlayan benzerinden farklı olarak İspanya'nın kati bir *gerileme* içerisinde olduğu fikrine dayanmaktaydı. *İspanya Kraliyet Akademisi* ile eserleri İspanyolcaya çevrilen Fransız yazarların İspanyolların düşünce sistemindeki ilk etkisi de bu alanda gerçekleşmişti. Karamsar Fransız yazarların en büyük korkularından biri haline gelmişti. Bu karamsarlık ve korku ise *Veraset Savaşları* ile İspanyolların düşünce dünyalarına tesir etmiş ve eski gücünden uzakta gözüken İspanyolların kendilerini *gerileme* döneminde görmelerine önemli etkisi olmuştu. Şimdi ise Avrupa'yı da takip eden tüm İspanyol yazarların yegâne amacı, krallığın eski gücüne dönebilmesi için başta ekonomi olmak üzere yapılması gerekenlerin bulunmasıydı.

Bu isimlerden ilki Diego de Torres Villarroel (d.1693- ö.1770) isimli İspanyol bir yazardı. Kaleme aldığı *Visiones y Visitas* isimli eser ile İspanyolların neden gerilediği sorusunun cevabını aramaya çalışan yazar, geçmiş ile içerisinde buldukları zamanı farklı açılardan ele alarak kıyaslamaya çalışmıştır. Kaleme aldığı eserinde 17. yüzyıl İspanyol edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Francisco de Quevedo ile hayali bir İspanya turuna çıkan Torres Villarroel, ona İspanyolların değişen toplum yapısını anlatmaya çalışmıştır. İspanyolların 17. yüzyıldan itibaren gerilediğini belirten yazar, var olan kötüyü gidişin ve gerçekleşen gerilemenin nedenini yabancı kültürlerin İspanyol kültürü üzerinde kurmuş olduğu hegemonyaya bağlamaktadır. İspanyol kültürünün farklı kültürlerin etkisi altında kalması öz kültür yapısının ortadan kaybolmasına ve dejenere bir toplum yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yazara göre toplumun dejenere olmasının ve diğer tüm sorunların kaynağı, kısa bir zaman önce İspanyol tahtını ele geçiren Fransız kökenli hanedan ve onun sarayıdır (Torres Villarroel, 1796, s.22). Borbonlar ve onun sarayı nedeniyle İspanyollar, gördüğü her şeyi taklit etmek isteyen, çevresine garip bakışlar atan ve nedensiz şekilde lükse ve savurganlığa hayranlık duyan bir maymuna dönüşmüştü (Torres Villarroel, 1796, s.22). Yozlaşma tüm İspanya'yı esareti altına almış, dolayısıyla İspanyollar kati bir gerileme süreci içerisine girmişti. Son kertede, yabancı kültürün etkisinden kurtulmadan İspanyolların tekrar eski günlerine dönmesi pek de mümkün görünmüyordu. Torres Villarroel için İspanya, olmadığı veya

gözükmediği bir şey için çaba sarf eden bir insan gibiydi (Torres Villaroel, 1796, s.8).

İspanya'da bu dönemin ekonomistlerinden biri olan Juan Sempere (d.1754-ö.1830) ise İspanya'nın gerilemesinin esasen lüks tüketim ile ilgili olduğunu düşünerek meseleye farklı bir bakış açısı getirmişti. Ona göre, lüks tüketim dünyadaki tüm imparatorlukların yıkılmasına, geleneksel yapıların bozulmasına, toplum içerisinde gayri ahlaki davranışların artmasına, insanların rahata alışmasına ve temel sorumluluklarını unutmalarına neden olmaktaydı (Sempere y Guarinos, 1788, ss.9-10). Aynı zamanda lüks tüketim; üretim, sanat ve ticaret gibi farklı kolları da dolaylı olarak etkilediğinden toplumlara büyük zararlar vermekteydi (Sempere y Guarinos, 1788, s.16). Bu nedenle, bu hastalığın toplumdan atılması ve bunun için de büyük bir reform hareketinin hayata geçirilmesi gerekiyordu. Gerekli reformlar yapılmadan evvel atılacak tüm adımlar dikkatlice hesaplanmalıydı zira yapılacak yanlış bir hamle işlerin daha da kötüye gitmesine neden olurdu ki İspanyolların bu zamana kadar bu meseleyi çözememesinin nedeni tam olarak buydu. Oysaki İspanyollar yapılması gerekenleri iyi bir şekilde tatbik ederek V. Carlos ile II. Felipe zamanlarında oldukça başarılı olmuş ve Avrupa'nın bir numarası haline gelmişti ama sonrasında III. Felipe'nin bu alanda ortaya çıkan sorunlarla yeterince ilgilenmemesi, sorunların büyüyerek İspanyolların gerilemesine neden olmuştu (Sempere y Guarinos, 1788, ss.15-16). Bu gerileme ise İspanyolların Avrupa'nın en önemli gücü olduğu zamanlarda elde etmiş olduğu tüm mutluluğu götürmüş ve monarşi yönetiminde mutsuzluk ve karamsarlık ortaya çıkmıştı (Sempere y Guarinos, 1788, s.18). Şimdi ise İspanyolların üzerine düşen tek bir sorumluluk vardı: tarihlerini iyi araştırmak ve iyi anlamak. Geçmişte yapılması gerekenlerin yapılamamasında tarihin yeterince bilinmemesi büyük rol oynamıştı. Aynı zamanda, tarihin unutulması, geçmişte evrenin en mutlu ve en çok kıskanılan toplumu olan İspanyolların kendilerini başarıdan başarıya koşturan geleneklerini ve kültürel özelliklerini onlara unutturmuştu. İspanyolların kendi kültürlerinden kopmaları, farklı yollara girmeleri ve başta lüks tüketim olmak üzere tehlikeli yollara sapmaları ile sonuçlanmıştı (Sempere y Guarinos, 1788, s.25, 33).

Dolayısıyla, tarihin öğrenilmesi ve gerekli reformların yapılması ile İspanyollar eski güçlerini geri kazanabilir ve içerisinde bulunduğu bu gerilemeden çıkabilirdi.

Başta Montesquieu olmak üzere çeşitli Avrupalı yazarların İspanya'nın gerilemesine karşı kaleme aldığı yazılara bir cevap vermek adına José del Campillo y Cossío (d.1693- ö.1743) tarafından kaleme alınan *España, Despierta* gerilemeyi konu edinen bir diğer önemli eserdir. Döneminde yazılan denklere göre farklı bir tarzda kaleme alınan ve İspanya'nın daha iyi yerlere gelmesi için içerisinde İspanya'ya hem övgülerin hem de yergilerin yer aldığı bu eserde Campillo y Cossío, İspanyolların şimdiki halini bir kadavra ve derin uykuda olan bir deve benzetmiş ve monarşinin ve toplumun olması gereken yerde bulunması için bu eseri yazdığının altını çizmiştir. (1742, s.8) Hatta yazar İspanyolların mevcut durumunun üstüne yazı yazılmasını gerektirecek bir durum olmadığını belirtmiş ama toplumun ve monarşinin var olan kötü ve sefil durumunun onu bu eseri kaleme almaya ittiğini de söylemiştir. Ona göre, İspanyolların var olan gerilemesi tarihsel bir zorunluluk değil, daha ziyade geçmişte yapılanların doğrudan bir sonucuydu. Şu an ise yapılması gereken: tüm süreci idrak etmek, kötü durumu tahlil etmek, zararların farkına varmak ve onları tedavi etmektir. Bu tedavi süreci ise sanat, bilim, yönetim, üretim, tarım, ticaret ve vergilendirme gibi farklı alanları kapsayan geniş çaplı bir reform hareketini kapsamalıydı. Bu süreç tamamlanana kadar İspanyollar var olan uykularında uyumaya devam edecekleri (Campillo y Cossío, 1742, s.16). Süreç tamamlandığında ise İspanya *zenginliklerin tiyatrosu, silahların atölyesi, maharet deposu, mutluluk merkezi* olurken Avrupalıların öykünmesini ve tüm dünyanın hayranlığını da kendisine toplayacaktı (Campillo y Cossío, 1742, ss.16-17). Dolayısıyla, başta Montesquieu olmak üzere bazı Fransız ve yabancı yazarların görüşlerinin aksine İspanyolların yaşamış oldukları gerileme onların kaderi değil, sadece geçmişte yapılanların veya yapılmayanların doğrudan bir sonucuydu. Bitmek bilmeyen savaşlar, yanlış tedavi metotları ve doğru teşhislerin konulamaması İspanyolları derin bir uykuya itmiş ve bu nedenle, diğer uluslar onları geri kalmış bir ulus olarak addetmişti. Bu süreç ise çeşitli problemlerin anlaşılabilmesi ve çözülememesinden ileri geldiği için bir kader olarak görülemezdi, zira Campillo y Cossío bu sürecin tersinin de İspanyollar tarafından tecrübe edildiğini ifade etmekteydi (Campillo y Cossío,

1742, s.22). İspanyolların ataları eski parlak günleri kalem ve silah ile elde etmişti ve tekrar bu günlerin yaşanmaması için herhangi bir neden yoktu. Bu görüş ise İspanyolların da aralarında bulunduğu *Güney Ülkelerinin* gerilemesini onların kaderi olarak gören Montesquieu'ya bir cevap niteliğindedir. *Kanunların Ruhu* isimli eserinde Fransız fikir adamı, İspanyollar başta olmak üzere güney ülkeleri olarak adlandırdığı coğrafyada yer alan toplulukların, iklimden ötürü tembel olduğunu söylemekte ve onların bağımsızlık ve özgürlük noktasında noksanlık çektiğini düşünmekteydi. Dolayısıyla, İspanya'nın da bulunduğu bu coğrafya içerisinde *gerileme* yaşaması, onların kaderlerinin bir sonucuydu. Fransız düşünür İspanyollar hakkında şunları söylemekteydi:

“Soğuk ülkelerde insanlar zevklerine pek öyle düşkün olmazlar; ılımlı ülkelerde bu düşkünlük biraz daha artar, sıcak ülkelerde ise aşırı bir hal alır. Şu hâlde iklimleri enlemlere göre ayırdığımız gibi, âdeta duyum derecelerine göre de ayırmak mümkündür diyebileceğiz. İngiltere’de de İtalya’da da operaya gittim; her ikisinde de aynı oyunları aynı aktörler oynuyorlardı. Ama biri son derece sakin, öteki son derece heyecanlı iki millet üzerinde insan kafasının alamayacağı kadar ayrı etkiler bırakıyorlardı bu oyunlar...”

Güney ülkelerinde ince, hafif ama duygulu bir makine olan insan, sarayda durmadan beliren ve giderilen bir aşka, ya da kadınlara daha büyük bir özgürlük vermek suretiyle kendisini, bin bir heyecan sağlayacak olan bir aşka kaptırır. Kuzey ülkelerinde ise sağlıklı ve sağlam ama ağır bir makine olan insan, bütün zevkini av gibi, seyahat gibi, savaş ve şarap gibi ruhunu harekete geçirecek olan şeylerde bulur. Kuzey ülkelerinde, kusuru az özelliği çok insanlarla, içten ve açık kalpli insanlarla karşılaşsınız. Güney ülkelerine doğru indikçe, ahlak dediğimiz şeyin kendisinden bile uzaklaştığını sanırsınız. Çeşitli tutkular yüzünden suçların sayısı artar; bu tutkuları giderecek olan şeyleri herkes birbirinin elinden almaya çalışır. İliman iklimlerde kişilerin, davranışlarında olsun, kusurlarında olsun, hatta niteliklerinde olsun kararsız olduklarını görürsünüz; iklimin etkisi bu kararsızlığı giderecek kadar kuvvetli değildir. Bazen iklimin sıcaklığı öylesine aşırı olur ki, artık vücut da tam manasıyla bitkin düşer. Bu bitkinlik ruha da geçer; kişide ne bir istek ne soylu bir davranış ne de mert bir duygu kalır; eğilimlerinin tümü edilgen bir hal alır, kişi mutluluğunu tembellikle bulur; şöyle içten gelen soylu bir davranıştansa cezaya çarpılmayı, kendi kendini yönetmek için kafasını işletmektense köle olarak yaşamayı seçer.

İklimin neden olduğu tembelliği yok etmek için kanunların, çalışmadan yaşamayı sağlayacak bütün imkânları ortadan kaldırması gerekir. Avrupa'nın güneyinde kanunların bunun tam tersini yaptığını, tembel oturmak isteyenlere, sırf düşünce ile yaşasınlar diye gerekli yerleri verdiğini, bu gibilere çok büyük gelir kaynakları sağladığını görüyoruz. Kendilerine âdeta yük saydıkları bir bolluk içinde yaşayan bu insanlar, artıklarını haklı olarak halk sınıfına verirler. Halk da böylece mal mülk sahibi olmak amacını yitirir; bunun sebep olacağı kötülükleri gidermek için zenginler halka, hoş

giden tembelliği aşılabilir, halk da böylece içinde yaşadığı yoksulluğu sevmeye başlar...” (Montesquieu, 2011, ss.186-187).

Montesquieu'nun altını çizdiği ve İspanyollar başta olmak üzere güney halkları olarak adlandırdığı toplumlarda tembelliğin ve miskinliğin bir karakter olduğu, insanların var olan duygularının ve başta ahlak kuralları olmak üzere herhangi bir otoritenin bu bölgelerde barınamayacağı fikri karşısında İspanyol Campillo y Cossío, ülkesinin böyle bir durum içerisinde olmadığını anlatmaya çalışmıştı. Bu nedenle, İspanyol yazar ülkesi İspanya'nın durumunu uyuyan bir devin durumuna benzeterek kitabına *İspanya, Uyan* ismini vermişti. İspanyollar şimdilik derin bir uykudaydı ve uykudan uyanıp kendine geldiğinde daha evvel elde etmiş olduğu zaferleri tekrarlayacak ve Montesquieu'nun söylemiş olduğu şeylerin de gerçek olmadığını tüm dünyaya gösterecekti.

“İspanya uyur durumda ve hazinesi daha güçlü, çocukları da daha başarılı olup kâbusundan kurtulana ve ona sunulan çözümleri uygulayana kadar böyle kalacak; bu durum da bu eserin ismini Uyan İspanya koymamda beni meşru hale getirecektir ki o bu adı hakikatin gölgeleriyle değil, gerçeğin ışığıyla hak ettiğinde, düşmanlarının saygısı, zenginliğin çekim noktası, silah atölyesi, mutluluğun merkezi, Avrupa'nın öykündüğü, dünyanın hayranlık duyduğu (ülke) haline gelecektir... Bu nedenle, uykuda olan İspanya veya en doğru biçimde hezeyanlı (İspanya), tüm ülkelerin arasında en öndeki yeri hak ettiği halde hep acemi olarak bilinirdi. İtibarı, letarjisindeki anlamsız noktalarına maruz kalmış, öyle ki yarasının en büyük yakıcılığın ona tecrübe ettirdiği kötü (durumları) düşünmeden içinde bulunduğu talihsizliğin hafifletici tarafı ile ilgilenerek (hastalığının) çarelerini uykulu kararlılığında aramaktaydı...” (Campillo y Cossío, 1742, ss.16-17).

Campillo y Cossío gibi düşünen ve İspanyolların yaşadıkları problemlerin ve gerileme sürecinin bir kader olmadığını veya bunun, onların tembelliklerinden kaynaklanmadığı fikrini savunan diğer bir yazar da Pedro Rodríguez de Campomanes y Pérez (d.1723- ö.1802) idi. İspanyolların tembel olmadığını ve İspanyol gerilemesinin geçmişte yapılmış reform hareketlerinin başarısızlığı sonucunda gerçekleştiğini düşünen Campomanes y Pérez, İspanya'da üretim yapabilecek insan sayısının oldukça az olduğunu ve sayıca az olan bu topluluk ile ülkesinin ilerlemesinin pek mümkün olmadığını düşünmekteydi (Rodríguez Campomanes, 1774, s.58, 136, 137, 161). Ülkede üretim yapma potansiyeline sahip az sayıda insanın olması nedeniyle zengin ve verimli topraklara ve madenlere sahip olan İspanyollar bunları değerlendirememekte ve dolayısıyla, her geçen gün Avrupa'nın biraz daha gerisine düşmekteydi. Düşük insan profili

ve dar nitelikli insan havuzu İspanyolları ve monarşiyi Avrupa'nın gerisine düşürmüştü; zira bu, bir ülkenin gelişmişliğini anlamanın en önemli yollarından biriydi ki bu alandaki noksanlıklar İspanya ile Avrupa arasındaki makasın daha da açılmasının da ana faktörlerindendi (Rodríguez Campomanes, 1774, s.64). Fakat ona göre, bu alanda yapılacak reformlar ile nitelikli insan sayısı artırılabilir, üretim kapasitesi yükseltilebilir ve hatta İspanya o eski günlerine geri dönebilirdi. Campillo y Cossío gibi Campomanes y Pérez de İspanyol gerilemesinin bir kader değil tümüyle geriye döndürülebilir bir süreç olduğunu düşünmekteydi.

“Pireneler hariç denizlerle çevrelenmiş ve verimli topraklarda yaşayan nüfusumuzun azalmasını tüm uluslar büyük bir şaşkınlıkla karşılamaktadır. Kar getiren işlerin eksikliğinden arta kalan işlerde iyi bir şekilde çalışarak yaşadığımız nüfus eksikliğini kapatma ihtimalini gerçeğe dönüştürerek ulusal kredi önemsenmelidir...”(Rodríguez Campomanes, 1774, s.118)

Bu yüzyılda *İspanyol Gerilemesi* üzerine yazılan en kapsamlı ve dikkate değer eserlerden biri olan *Defensa de la Nación Española*⁷⁰ Jose de Cadalso (d.1741-ö.1782) tarafından yazılmıştı. Bu eser diğer eserlerden farklı olarak Avrupa'da oluşan *İspanyol* imgesini değiştirmek ve *İspanyol Gerilemesi* olgusunun gerçek nedenlerini göstermek için kaleme alınmıştı. Eserin çıkış noktası ise Montesquieu'nun *İran Mektupları* isimli eserinde yer alan 78 numaralı mektuptu. Fransız aydınının Madrid'de kaldığı zaman zarfında İspanyollar ve İspanya hakkındaki gözlemlerini ihtiva eden bu mektup, İspanyolların çalışmayı sevmeyen, tembel, hantal, kibirli, cahil ve aşırı dindar bir yapıya sahip olduğunu ifade etmekteydi. Fransız yazar dönemin İspanyol toplumunu şu şekilde tasvir etmekteydi:

“İnsan böylesine kibirli ve duygusuz insanların nasıl bu kadar gururlu olduklarını anlayabilir ve öyledirler de... Bunlar genellikle gururlarını yeterli öneme sahip iki hususa dayandırır. İspanya ve Portekiz'de yaşayanların en mutlusu eski Hristiyanlar denilen insanlardı; bu gruptakiler sonraki dönemlerde Engizisyonla Hristiyanlaştırılanların soyundan gelmiyorlardı. Hint adalarına yerleşenler beyaz derili insanlar gibi olma özelliğine sahip oldukları düşüncesiyle yeterince mutluydular... Şunu bilmelisiniz ki, bir kişi İspanya'da hususi bir nitelik kazandığında, örneğin, yukarıda açıkladığım özelliklere ilaveten uzun bir kılıca sahip olduğu, babasından bir gitarın nasıl çalınacağını öğrendiği zaman, artık çalışmaz, onurunun kollarında olduğu düşünülür. Günde on saat oturan kişi, açıkça beş sat dinlenenden iki kat daha fazla saygı görür çünkü asalet yerinde durarak kazanılır.

⁷⁰ İsp. İspanyol Ulusunun Savunması.

Yanmayan İspanyalılar Engizisyonundan çok memnun görünüyorlar. Öyle ki onları bundan mahrum etmek zalimlik olurdu. Gerçekten de sapkınlar için değil, saçma keşiş türü uygulamalara yedi yemin anlamı yükleyen ve neredeyse Hristiyanlıkla pek alakası olmayan bağnaz sapkın düşünce sahipleri açısından yerleşik bir şeyi görmem gerekiyor. Zekâ ve sağduyunun İspanyalılar arasında bulunması gerekir, ancak hiç kimsenin kitaplarında aramasına izin verilmez. Bir tarafta aşk hikayeleri, diğer tarafta akademisyenler, kütüphanelerinden herhangi birisine bir göz atıldığında, düzenlemenin yapıldığını, hepsinin insan aklının kimi gizli düşmanlarınca toplandığını görürsünüz. Tek güzel kitapları, diğerlerinin gülünçlüklerini açığa çıkarmak üzere yazılan kitaptır. Yeni Dünyada yoğun yeni keşifler yaptılar fakat hala ülkelerini tam olarak tanımıyorlar; nehirleri üzerinde bir-iki keşfedilmemiş köprü ve dağları arasında bilmedikleri kavimler vardır. Güneşin kendi hükümlerini üzerinde doğup battığını söylerler fakat yolculuğunu yaparken yalnızca harabeye dönmüş alanlar ve تنها ülkelerle karşılaştığını söylemek gerekir...” (Montesquieu, 1818, ss.154-158).

Montesquieu'nun İspanyollar hakkında yazmış olduğu bu eserin İspanyolcaya çevrilmesinden kısa bir süre sonra *Defensa de la Nación Española* içerisinde yer alan yazar Cadalso, Fransız aydınının mektup içerisindeki her bir cümlesine uzun açıklamalar getirerek onun İspanyol tarihi, kültürü ve sanatı hakkında bilgisiz olduğunu ve bu handikabın, sadece onun değil İspanya üzerine eser yazan tüm yabancıların problemi olduğunu ifade etmekteydi. İspanya'da geçirilen birkaç hafta veya ay, İspanyolları ve onların kültürlerini anlamak için yeterli değildi ve dolayısıyla, bu alana yönelik yazılan hiçbir eser de doğru değildi (Cadalso, 2006, s.14). Lord Byron'ın da söylediği gibi İspanya *yanlış nakletmeyi yeterince öğrenen sayısız turistin kurbanlarından biri* olarak görülebilirdi (*Southern Literary Messenger*, 1842, s.308). Bu bağlamda, Cadalso'nun da amacı İspanyolların kültürünü ve mevcut durumunu tüm dünyaya doğru bir şekilde aksettirmektir. İlk olarak, Fransızlar ile İspanyolların İtalya'daki mücadeleler dolayısıyla aralarında büyük bir nefret olduğunu ileri süren Cadalso, bu nefretin de İspanyolların Fransızlar tarafından küçük görülmesine neden olduğunu iddia etmekteydi (Cadalso, 2006, s.7). Fransız aydınının ifade ettiğinin aksine ise İspanyollar kendi ülkelerine fazlasıyla düşküdü, tembellik ile çalışkanlık arasında iyi bir denge kurmuşlardı ve güçlü bir geleneğe sahiplerdi.

“Montesquieu hazretleri, İspanya'da asilliğin tembellik süresinin azlığına veya çokluğuna göre onun (asilliğin) derecelerinin ölçülerine bağlı olarak sandalyelere oturtulan insanlar tarafından kazanıldığını söyleyerek tüm saygısını kaybetti. Bu şekilde, tarihte çok cahil olduğu veya hakikati gizlenme noktasında çok kötü niyetli olduğu anlaşıldı. Halbuki tüm dünyada ataları daha fazla kan ve daha fazla başarı karşılığında hanedanlarını

kurmuş olan başka bir soylu zümresi daha yoktur. İspanya'daki dikkate değer tüm hanedanlar mızrak ve kılıçla kazanılan topraklar üzerine kuruldu. Savaş, bizim İspanyol asaletinin büyütüldüğü bir beşik olmuştu. İtalya'dan Fransızları pek çok kez kovan ve deniz üzerinden Aragon krallarının vasalları ile onları ağır şekilde yenilgiye uğratmaları; Fransa'nın bir kralını Madrid'e esir olarak getirmeleri (atalarımızın kılıçlarıyla yazdığı utanmazlığını kalemleri ile silmek isteyerek modern Fransız tarihçilerin inkar etmesine rağmen); bir avuç maceracı ile dünyanın yarısını fethetmeleri (her ne kadar onu insanlık dışı bir şey olarak resmetmekle meşgul olan yabancıların kıskançlıkları, cehaletleri ve endişeleri ile örtmek isteyecekleri kadar muhteşem bir başarı); II. Felipe'nin ordusu ile Paris'i yerle yeksan etmeleri; San Quentin savaşında Fransız ordusunu ve soylularını yok etmeleri; Bazán, Verdugo, Moncada, Oquendo ve Requesens döneminde kazanılan deniz seferleri, İspanyol mütevaziliği nedeniyle hakkında bilgi sahibi olunamayan bil bu ve diğer benzerleri (zaten sahip olduğumuz her muzaffer kralımız Paris'te olduğu gibi tapınma törenleri ile zafer meydanı yapsaydı Madrid İspanya'nın yarısı kadar olurdu); tekrar ediyorum ki bu ve benzerleri bizim asaletimizin kaynaklarıdır...

Engizisyon Fransızların çizdiği gibi olsaydı, kim ondan nefret etmezdi? Onlara göre, bu kanlı, insanlık dışı, açgözlü, hileli bir mahkemedir ki sokaktan geçen ilk kişiyi suçsuz ve nedensiz şekilde, fanatizmin ona vermiş olduğundan daha fazla bir otoriteye ihtiyaç duymadan tutuklamayı, mahkûm etmeyi ve yakmayı emreden bir yer. Bizim gördüğümüz üzere, bu sadece İspanya'da bir inancın egemen olduğu fikrine dayanan ve bu nedenle, dinlerin çeşitliliğinin diğer bölgelerde neden olmuş olduğu sonsuz talihsizlikleri ve İspanya'da daha korkutucu şekilde olabilecek olanları ortadan kaldıran bir mahkemedir başka bir şey değildir. O hükümdara bağlıdır ve onun rızası olmadan, idam cezaları uygulanamaz ve erdem, bilgelik, adalet gibi konular hakkında yazılmış kitaplar hariç belirli çoğu kitabın da okunmasına izin verilmez..."(Cadalso, 2006, ss.20-21).

Cadalso *İspanyol Gerilemesi* düşüncesini de ele alarak Montesquieu'ya bu konuda da eleştiri getirmişti. V. Carlos'un tahttan ayrıldığı 1555'e kadar İspanyolların oldukça güçlü olduğunu ifade eden ve bu sayede, kendilerinin dünyanın bir numaralı devleti haline geldiğini söyleyen Cadalso, o zamana kadar tüm sürecin mutlu ve zafer dolu bir şekilde ilerlediğini belirtmiştir (Cadalso, 2006, s.10). Amerika'da da fetihlerin artmasıyla dünyada daha evvel hiçbir devletin sahip olmadığı kadar geniş topraklara sahip olan İspanyollar, var olan hazinelerini büyütmüş, dünyanın dört bir yanında muzaffer olmuş ve Hristiyanlığı çok farklı noktalarda temsil etmiştir. İspanyolların bu başarıları ise tüm Avrupa'nın kendilerine karşı nefret duyması ile sonuçlanmış ve Avrupa'da herkes anti-Hispanik bir tavır takınmaya başlamıştır. Kral V. Carlos'un tahttan ayrılması, tüm bu şatafatlı ve parlak dönemin sonu olmuş ve bu tarihten sonra İspanyollar gerilemeye başlamıştır (Cadalso, 2006, s.4). Zira V. Carlos'un oğlu II. Felipe

döneminde yapılan savaşlar ve mücadeleler için geniş ordulara ve savaşçılara ihtiyaç duyulmuş; tarımda ve üretimde çalışan insanlar bu alanlara yönlendirilmiştir. İnsanlara fayda sağlamayan ve toplum adına zarar getiren bu hamle ile mutluluğun temel kaynağı olan tarım ve üretim âtil kalmış ve kademeli bir gerileme sürecine girilmiştir. Bu süreç Cadalso tarafından şu şekilde anlatılmaktaydı:

“Büyük donanmalar, sayısız ordular, hatırı sayılır gelir, çok az veya neredeyse yok denecek kadar ürün ve yarımadaadaki nüfusun, tarımın ve zenginliklerin fazlaca zarar altında olmasıyla bir ulus adına gerçek mutluluğu oluşturabilecek tüm bu servetlerden o [İspanya] mahrum bırakıldı. Tüm İspanyollar askerdi ve hatta mükemmel askerler ama hiçbir zaman tümüyle askerlerden oluşan bir toplum sürekli mutlu olamaz zira orada köylü, tüccar, bilgin ve ticareti ve toplumu gerçek manada dengeleyecek ve onu yumuşatacak diğer gruplar eksiktir...”(Cadalso, 2006, s.11).

Veraset Savaşları sonrasında tahta çıkan V. Felipe döneminde ise var olan bu kötü durum tersine çevrilmek istense de bu pek kolay olmayacaktı çünkü İspanya'nın o dönemki gerilemesi, var olan tüm gelişmelerin önüne geçerek reform düşüncesinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştu. Diğer taraftan, Montesquieu'nun İspanyolları suçladığı *Barbarlık*, Avrupalı güçler tarafından kullanılarak Avrupalı kuvvetler ile İspanyollar arasındaki farkı açmaya başlamış ve İspanyollar da Avrupalıların kötü prestijle andığı bir toplum haline gelmişti (Cadalso, 2006, s.26). Bu kötü prestijin temelinde ise Fransızların İspanyollar hakkında edindikleri yanlış bilgiler yer almaktaydı. Kendi uluslarının baş düşmanı olarak gördükleri İspanyolların hiçbir şey başaramadığını düşünen Fransızlar, ön yargılar ve yanlı görüşler etrafında bir *İspanyol* imgesi oluşturmuştu. Bu imgenin oluşmasında Montesquieu gibi tarih bilgisinden son derece uzak isimlerin katkısı son derece fazlaydı (Cadalso, 2006, s.7). Yabancıların İspanyolları tembel, cahil, aşırı dindar ve kibirli bulmalarının nedeni de bu durumdu. İspanyollar artık Avrupa'nın *diğeri* haline gelmiş ve aslında kendilerine ait olan her türlü kötü özellik İspanyollara atfedilmeye başlamıştı. Cadalso'nun söylediği üzere Montesquieu, Çin hakkında adil bir şekilde konuşurken İspanyollara yönelik her şeyi göz ardı etmişti (Cadalso, 2006, s.35).

18. yüzyılda İspanyolların *gerileme* süreci hakkında yazılmış ve tüm Avrupa'da büyük tartışmalara konu olmuş en önemli eser ise 1782 yılında *Encyclopedie*

Methodique içerisinde yer alan *İspanya* isimli makaledir (Masson, 1782). Masson de Morvilliers tarafından kaleme alınan bu makale, İspanyolların ve İspanya'nın Avrupa içerisindeki yerini anlatmak ve İspanyol gerilemesi konusunda yeni bir bakış açısı oluşturmak için yazılmıştı. Altı sayfalık kısa bir makale olsa da yazarın İspanya ile ilgili ortaya koyduğu düşünceler, oldukça sert ve polemik yaratacak cinstendi. De Morvilliers, makalesinin giriş kısmında birçoklarının sahip olduğu Engizisyon, nüfus, zenginlik, toprak gibi etmenlerden dolayı İspanya'yı oldukça güçlü gördüğünü ifade etmekteydi. Yazara göre bu iddia doğru olabilirdi ama şartlar ne olursa olsun İspanyolların Avrupa'ya terör ve kaostan başka bir şey getirdiğini söylemek mümkün değildi (Masson, 1782, s.554). Son zamanlarda ise bu devlet, kademeli bir şekilde gerilemeye başlamıştı. Bu gerileme ise hâlihazırda oldukça tembelleşen bir toplum olan İspanyolların elinden ticareti ve topraklarını almayı mümkün hale getirmişti. Bu durum Avrupa için bulunmaz bir nimetti (Masson, 1782, ss.554-555).⁷¹

İspanyolların yaşadıkları bu gerileme ise onların birçok alanda Avrupalı güçlerin gerisinde kalmasına neden olmuştu. İspanya geçmişte ordusuyla, donanmasıyla, denizcileriyle ve zenginliğe ile öne çıkan bir ülkeyken şimdilerde hiçbir büyük Avrupalı devlet ile kıyas edilemeyecek kadar kötü bir seviyeye gerilemişti.

“Zengindi ve şimdi ise zenginliklerin içerisinde fakir. Avrupa'nın ilk piyade birliğine sahipti ve yine Avrupa'nın en gözüpek denizcilerine ve en cevval tüccarlarına sahipti ama bugünlerde diğer uluslar ile kıyas edilebilecek hiçbir şey bulamıyoruz, tek bir topçu bile. Denizlerin çocukları olan İngilizleri şaşırtan deniz manevralarını da bulamayacağız ve hatta diğer ulusların tüccarlarından daha fazlası olmayan iş adamlarını bile...”(Masson, 1782, ss. 558-559).

Masson de Morvilliers de diğer bir Fransız aydın Montesquieu gibi İspanyolların yaşadığı bu gerileme sürecinde iklimin ve aşırı sıcaklığın oldukça etkili olduğunu düşünmekteydi. Belki İspanyollar *sobrios, serios, buenos soldados, personas fieles*⁷² olabilirdi ama esasen onlar tembel ve üşengeç idi (Masson, 1782, s.562).

⁷¹ “Önemli yazarlardan biri der ki İspanya Avrupa'nın en kudretli krallıklarından biri olabilirdi ama hükümetin zayıflığı, Engizisyon, din adamları, halkının mağrur tembelliği, Yeni Dünya zenginliğinin başka ellere geçmiş olması. Bu şekilde, önceleri Avrupa'da terör estiren bu güzel krallık kademeli bir gerileme sürecine girdi... Yeni Dünya'nın paraları ve malları İspanya'dan ziyade diğer ticari ulusların hedefinde ve onlar İspanyolların şanslarını azaltıyorlar ki bu durumdan kimsenin bir pişmanlığı yok...Diğer halklar monarşinin ticaretini kontrol edebilmekte ve bu durum da tembel bir ulusun elinde olan Meksika, Peru ve Şili gibi yerlerin Avrupa için gerçek bir şans oldu...”.

⁷² İsp. İlimli, ciddi, iyi asker, sadık insan.

Bu iki özellik de İspanyolların en belirgin özelliklerinden birkaçı haline geldi. İspanyollar gibi aşırı sıcak ve iklim gibi sıkıntılarla uğraşan Fransızlar, uzun bir mücadelenin ardından bunları bertaraf etmişti. Bunun arkasında ise İspanyolların büyük kaderciliğini getiren ve meşhur *Picaro*⁷³ edebiyatının ortaya çıkmasında pay sahibi olan *dini fanatizm* yer almaktaydı (Masson, 1782, s.562). Dini fanatizm, toplumu derinden etkileyebilecek bir dizi önemli dogmanın ortaya çıkmasına ve desteklenmesine yardımcı oldu. Skolastik yapı nedeniyle ortaya çıkan dogmalar ve ön yargılar Fransa ile İspanya arasındaki en önemli fark idi. Dine bakış açısı Fransızların ivme yakalamasını sağlarken, İspanyolları sürekli olarak aşağıya doğru çekiyordu.

Fransızlar ile İspanyollar arasında var olan görüş farkı, her iki ulusun da kendi medeniyet inşasında oldukça kritik bir yere sahipti. Masson de Morvilliers için İspanyollar kısmen de olsa doğaya, dış dünyaya ve bilime yönelik bir arzuya sahiplerse de sahip oldukları dini dogmalar ve fanatizm, onların Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri ve ilerlemeleri anlamalarına büyük bir darbe vurmaktaydı (Masson, 1782, s.562). Avrupa'daki gelişmelerin yeterince anlaşılabilmesi ve takip edilememesi neticesinde de İspanyol kültürü ve zihniyeti ile Avrupa'nın arasında büyük bir kopukluk meydana gelmişti. Doğal olarak, böylesine önemli bir durum İspanyolların hem Avrupa hem de dünya medeniyetine yaptığı, yapmakta olduğu ve yapacakları tüm katkıların oldukça sınırlı olmasına neden olmuştu. Etrafında meydana gelen gelişmeleri anlamayan, anlamlandıramayan ve takip edemeyen İspanyolların Avrupa'dan kopmaya başlamaları, kendilerini Avrupa'nın en cahil toplumu haline getirmişti (Masson, 1782, s.563). Cahil bir toplumun da ilerleme ve medeniyet inşası noktasında büyük handikaplara sahip olacağı göz önüne alındığında İspanyolların gelişmesini beklemek sadece bir hayalcilikten ibaret idi. Bu nedenle, Masson de Morvilliers, cahil bir toplumdan teşekkül eden İspanyolların sahip oldukları tembellik ve miskinlik gibi özelliklerin onların 200 yılı aşkındır doğru dürüst bir

⁷³ İspanya'da doğduğu kabul edilen ve kahramanları serseri, maceraperest ve gerçekten kopuk tiplerden seçilen bir roman türü olan *Picaro* edebiyatı ülke gerçekleri üzerine kurgulanan, toplumsal gerçekleri ortaya çıkararak, mevcut düzeni eleştiren bir yapıdadır. Ağırlıklı olarak, yozlaşmış bir toplumu alt tabakadan gelen insanların gözünden anlamaya çalışan bu edebiyatın ilk büyük örneği anonim bir eser olan *Tormesli Lazarillo*'dur.

buluş veya bilimsel bir gelişme ortaya koyamamalarına neden olduğunu ve bundan ötürü, hiçbir Avrupa toplumunun onlara borçlu olmadığını ifade etmişti(Masson, 1782, s.565). İspanyollar asırlardır hiçbir yenilik yapmadan ve Avrupa medeniyetine bir katkı sağlamadan bugünlere kadar gelmişlerdi. Beri taraftan, Avrupa; İspanya ve İspanyollar olmadan kendi varlığını oluşturmuştu ve bu nedenle, İspanyollar Avrupa'nın yabancıları olarak görülebilirdi. *Medenileşen ve gelişen* Avrupa'nın *medenileşemeyen ve gelişemeyen* yegâne devleti İspanya, toplumu ise İspanyollardı. İspanya'ya yönelik Masson de Morvilliers'nin bu yaklaşımı İspanyollar arasında büyük bir polemige sebebiyet vermiş olsa da tüm Avrupa'da *İspanyol Gerilemesi* algısının ilk büyük kaynaklarından biri haline gelmişti. Fransız aydınlanmasının iki mühim ismi Montesquieu ve Masson de Morvilliers'nin "*İspanyol Gerilemesi*" ile ilgili ortaya koydukları eserler, bu gerilemenin tarihsel bir gerçek olduğu algısını tetiklemişti. Onlara göre, İspanyollar ve İspanya kesinlikle bir *gerileme* yaşamıştı ve bunun nedeni, "*Avrupalılaşamayan*" İspanya idi:

"İspanyolların bilime eğilimleri vardır, birçok kitapları vardır ama belki de Avrupa'nın en cahil ulusu olabilir. Okumak ve düşünmek için bir din adamından izin almak zorunda olan birinden ne beklenebilir ki? Protestan birinin kitabı konusu ne üzerine olursa olsun kanunen yasaklıdır ki buradaki tek geçerli neden yazarın Protestan olmasıdır. Tüm yabancı eserler bekletilir; bir süreç içerisinde geçirilir ve haklarında saçma, edebe aykırı ve aynı zamanda manevi olana zarar verebilme durumu olup olmadığına dair bir tahkikat yapılır ve bu şekilde kraliyete girmesine izin verilir ve bu zehirli edebi metinler her yerde satılabilir; aksi bir durumda ise müsteid, cesur ve insanları düşünmeye sevk eden bir eser ise dine, geleneklere ve devletin iyiliğine karşı geldiğinden yakılır: İspanya'da basılan bir eser piyasaya çıkarılmadan önce altı sansür ile cebelleşir ki barbar bir Dominiken veya zavallı bir Fransisken mahir bir adamın üstün bir beceriye sahip olmasına izin vermek zorundadır... Bugün Danimarka, İsveç, Rusya, Polonya, Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa, tüm bu halklar, düşmanlar, dostlar, rakipler sanatın ve bilimin ilerlemesi için güçlü bir öykünme içerisindedir. Her biri diğer uluslarla paylaşabileceği buluşlar üzerinde kafa patlatırlar ve bu zamana kadar her biri insanlığın hayrına kullanılabilecek çeşitli faydalı keşifler yapmışlardır peki ama İspanya'ya ne borçluyuz? İki yüz yıldan beri, dört yüz yıldan beri, altı yüz yıldan beri? O Avrupa için ne yaptı?"(Masson, 1782, ss.563-565).

1808 yılında İspanyolların Napolyon ve orduları tarafından işgal edilmesi ve Napolyon'un kardeşi Joseph Napolyon'u İspanya Kralı yapması ile gerileme konusu tekrar gündeme geldi zira Napolyon, İspanyolları etkisi altına alabilmek için içerisinde buldukları gerilemenin kendisi tarafından iyileştirilebileceğini

iddia etmekteydi.⁷⁴ Bunun için İspanyol arşivlerinde çeşitli araştırmaların yapılması adına önemli bir çaba sarf eden Napolyon, Fransız tarihçilerin bu alana girmesini teşvik etti ve bu sayede, Fransızların İspanya işgalini meşru kılmaya çalıştı (Kamen, 1978, s.25). Bu teşvik, İspanya'nın gerilemesini doğrudan konu alan ilk eser olan *İspanya'da Politik Reformun Ruhunu ve Suistimallerin Tarihsel Tablosu* isimli kitabın ortaya çıkması ile sonuçlandı (Duverine, 1840). İspanyolların gerilediği düşüncesini tarihsel bağlamda ele alan ilk kitap olan bu eser ile İspanyol gerilemesi tezi İspanyollar tarafından tarihçilerin tartışmaya başladığı konulardan biri haline geldi. Kısa bir süre sonra da Charles Weiss ve Canovas del Castillo gibi yazarlar da İspanya'nın gerilemesi üzerine hazırladıkları eserleri sunmaya başladılar. Hatta Karl Marx da bu konuyu ihtiva eden bir yazıyı kaleme alarak kendi fikirlerini beyan etti. Karl Marx, İspanyolların V. Carlos ile özgürlüklerini kaybetmeye ve dini anlamda artan baskıyla kilisenin güçlü bir araç olarak devlete hizmet etmeye başladığını ifade etmişti. Ona göre, V. Carlos sonrasında başa gelen II. Felipe'nin takındığı baskıcı ve despotik tavırlar nedeniyle İspanyollar, hızlı bir yozlaşmanın ve bozulmanın ve hatta gerilemenin içerisinde kalmıştı. Hatta İspanyolların bu gerilemesi Türklerin gerileme süreci ile benzerlik göstermekteydi. *"Türkiye gibi İspanya da başlarında sembolik bir egemenlik olan ve yanlış yönetilen devlet olarak kalmıştır..."* diyen Marx için İspanyol devleti çoktan ölmüştü:⁷⁵

"Şayet I.Carlos'un hükümranlığından sonra, hem sosyal hem siyasal alanda İspanya'nın düşüşü, Türk İmparatorluğunun en kötü döneminde tüm bu yüz kızartıcı ve uzun süren çok itici bozulma belirtilerini sergilediyse, en azından eski özgürlükler İmparatorun himayesinde muhteşem bir mezarlığa gömüldü. Bu dönem İspanyol nüfuzunun Avrupa'da hakimiyet kurduğu, İberyalıların Güneyli imajının Eldoradoluların vizyonları, şövalyevari maceraları ve evrensel monarşiyle allak bullak olduğu, Vasco Núñez de Balboa'nın da Darien, Meksika'da Cortés ve Peru'daki Pizarro kıyılarına Kastilya bayrağını diktiği dönemdi. İspanyolların özgürlükleri daha sonra, silahlı çatışmalar, altın düşleri ve ateşe atıp yakılmaların korkunç ışıkları altında ortadan kayboldu. Mutlak monarşinin kurulmasından bu yana sürekli çürüme halinde sürüncemede kaldılar. Burada, İspanya ticaretini,

⁷⁴ Madrid Gazetesinin 3 Haziran 1808 tarihli yazısında Napolyon şunları söylemiştir: *"Uzun bir ıstırap süresinden sonra ulusunuz yolun sonuna gelmiş durumda. Sorunlarınızı gördüm ve onlara çare olacağım. Görkemizin ve gücünüz artık benimkilerin bir parçası. Yöneticileriniz İspanyol tahtıyla ilgili tüm haklarını tarafıma devretti..."* Yazı ile ilgili bilgi için bakınız; Cowans, Jon. *Modern Spain: A Documentary History*. University of Pennsylvania Press, 2003, s. 10.

⁷⁵Marx, Karl. "Revolutionary Spain" *New-York Daily Tribune*, 9 Eylül, 1854. İşbu yazıya <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1854/revolutionary-spain/ch01.htm> adresi üzerinden 26 Haziran 2019 tarihinde erişim sağlanmıştır.

endüstrisini, denizciliğini ve tarımını tahrip eden politik ya da ekonomik koşulları belirtmıyoruz. Bunun için, gerçeği basitçe hatırlamak yeterlidir. Kentlerin ticari ve endüstriyel yaşamları azaldıkça, yerel alışverişler nadir hale geldi, farklı illerde yaşayanların birbirine karışması azaldı, iletişim araçları ihmal edildi ve büyük yollar yavaş yavaş terk edildi...”(Marx, 1854).

1850'lere kadar, sahip oldukları tembellik, acımasız karakter, dini fanatizm ve ekonomik anlamda gelişmemiş yapıları nedeniyle hemen hemen tüm düşünürler İspanyolların gerileme yaşadığı konusunda mutabakata varmışlardı. 1850'lerden sonra Calderon de la Barca ve Lope de Vega gibi İspanyol tiyatro yazarlarının eserlerinin, başta Almanca olmak üzere farklı dillere çevrilmesi ise İspanyolların kültürel ve sanatsal anlamda gerileme yaşamadıkları düşüncesini doğuracaktı. Geleneksel manada İspanyol gerilemesinin başlangıcı olarak kabul edilen II. Felipe'nin ölümünden sonra şiir, roman, tiyatro ve diğer edebi alanlarda önemli eserler veren İspanyollara yönelik bakış açısı ise daha farklı bir yere doğru gitmeye başladı. Tembellik, acımasızlık ve dini fanatizm yerini aşk, tutku ve şeref gibi kavramlara bırakmıştı ve bu şekilde Orta Çağ'ın hüküm sürdüğü bir ülkeye dönüşen İspanya, Batılıların kendi geçmişlerinin bir uzantısı haline gelmişti (Iarocci, 2006, s.32). 1619'da bir İspanyol yazarın da bahsettiği üzere İspanya Avrupalıların *Amerika'sı* haline gelmişti ve görünüşe göre, aradan geçen onlarca yıla rağmen bu durum hala geçerliliğini koruyor gibiydi.

1.3. İSPANYOL GERİLEMESİ: TARİHSEL BİR MİT Mİ?

“İnanç altında, kendisi hakkında şunu söylediğim güçlü şefin garantisini altında,

Bu kaptanın hükümdarın yolunu temizlediği Carlos'un verimli İtalya'ya girdiğini görüyorum;

Fakat ülkesinde, emeğinin karşılığı olan bedeli vermezler ona;

Ve özgürlüğü için yalvarır, ileride bir ihtimal hükümlerlik yapacağı yerde...

Ana vatanına duyduğu derin sevgi Julyus'u, Afrika topraklarında veya adasında, Fransa'da Teselya'da veya İspanya'da kazandığı savaşlardan daha fazla onurlandırır.

Ne yüce Oktavyus daha övgü dolu komutanlıklar yapar,

Ne de iki koluyla hükümlerlik için mızrakla dövüşen Antonio; öyle ki hatalı olan daha ağır basmasına rağmen

Anavatanlarına –her türlü övgüyü- sunar.

Bunlar- ve özgür bir ülkeye boyun eğdiren diğer herkes- bu utancı yaşasınlar.

Ne de Andre Dorya'nın şerefli ismini duyduğu yerde, insanlar karşısında gözlerini kaldırmaya cesaret eder!

Ona göre, Carlos'un diğer malzemeleri karşıladığını; liderlerinin ortak iddiasının yanında başka ödüller verdiğini,

Norman güçlerini Puglia'da topladığında, görkemli devletin başı Norman'a ihsan ettiğini görürüm,

Sadece Carlos'un sergilediği bu kaptan nezaketini değil, bolluğu da serbest bırakacak;

Fakat imparatorları için paylarını ayırmaya cesaret etmeyenler.

Sadık bir dostumun şefe bir şehir bağışladığını görüyor ve daha mutlu oluyorum,

Ve bütün bu güzel hizmetlerin yapılmasıyla, yeni krallık ve yeni imparator kazandı.

Bu zaferler, kara ve denizde, uzun yıllar içinde tamamlanacak,

Carlos'un değerli kaptanları onların lordları için kazanacaklar..."
(Ariosto, 1825, ss. 115-117).

Fransızlarla uzun süren mücadelenin ardından İtalya'da kendi otoritesini kuran İspanya Kralı ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Carlos'u Ferrara'da karşılamak üzere hazır bulunan şair Ludovico Ariosto (d.1474-ö.1533) için V. Carlos sadece güçlü bir hükümdar değil aynı zamanda tüm dünyanın geleceğine inandığı *Altın Çağları* başlatacak kişiydi. İspanya Kralı V. Carlos sayesinde tüm dünyada geçmişin erdemleri yeniden yer bulacak, adalet tesis edilecek ve evrensel bir devlet kurulacaktı. Tüm Hristiyanların uzun zamandır beklediği kurtarıcı o olabilirdi. Diğer taraftan, 20. yüzyılın önemli filozoflardan biri olan Arjantinli Enrique Dussel ise Ludovico Ariosto'nun aksi bir düşünce içerisindeydi. Filozof Dussel açısından V. Carlos dönemi İspanyollar için tümüyle büyük bir başarısızlık döneminden başka bir şey değildi. Ona göre, Latin, hümanizma ve Rönesans temelli ilk modernite düşüncesi Akdeniz, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi üç önemli unsurun sonucunda ortaya çıkan bir süreçti (Dussel, 2013, s.33). İspanya ise dünyada bu üç unsuru bünyesinde bulunduran ilk ve tek devlet olarak dini, askeri, lengüistik, siyasi, ekonomik ve ekolojik olarak bir dünya imparatorluğu kurma şansına sahipti ama bu büyük teşebbüs V. Carlos

döneminde büyük bir fiyasko ile sonuçlanmıştı (Dussel, 2013, s.33). Dussel'e göre, V. Carlos *İspanyol Altın Çağını* değil *İspanyol Gerilemesini* başlatan isimdi. Hiç şüphesiz, Ludovico Ariosto ile Enrique Dussel'in böyle büyük bir düşünce farklılığı içerisinde olmalarında, aradan geçen zaman içerisinde yapılan tarihsel araştırmaların etkisi çok büyüktü. Bu araştırmalar sadece bu konu üzerinde farklı fikirlerin ortaya çıkmasına değil, 20. yüzyılın ortalarına kadar kati bir şekilde kabul edilen *İspanyol Gerilemesi* fikrine yönelik muhtelif görüşlerin de doğmasına zemin hazırladı.

1930'lara kadar tarihçilerin mutabık olduğu ama hakkında pek araştırılma yapılmayan *İspanyol Gerilemesi* meselesine yönelik ilk ciddi çalışma 1938 yılında Earl Hamilton tarafından yapıldı (Hamilton, 1938). *Fiyat Devrimi* düşüncesi ışığında İspanyolların Meksika ve Peru'dan çıkartmış oldukları yüksek miktarda değerli madenin ilk olarak İspanya'da ve ardından tüm dünyada büyük bir ekonomik krize neden olduğu düşüncesini benimseyen Earl Hamilton'a göre, Kral II. Felipe öldükten sonra ekonomik temelli bir kriz içerisinde kalan İspanya kısa bir zaman sonra gerileme sürecine girmişti. İspanya'nın gerilediği düşüncesine bağlı kalarak verileri ve tarihsel bilgileri irdeleyen Hamilton, ülkedeki anormal fiyat artışını, aşırı vergilendirmeyi, üretim ve tarım sektöründe meydana gelen olumsuz değişimleri ve Cenevizli bankerlerden alınan devasa borçları, bu düşüşün en önemli göstergeleri olarak kabul etmekteydi. Özellikle, 1500'lerin sonundan itibaren İspanyolların var olan durumlarını koruma noktasında büyük bir yere sahip olan değerli maden akışının azalmaya başlaması da bu gerilemenin tetikleyici unsuru olmuştu. Dolayısıyla, girmiş oldukları ekonomik buhranı aşamayan İspanyollar, bunun bedelini gerileme sürecine girerek ödemiş oldu. Earl Hamilton'ın bu tezi ilerleyen dönemlerde "*İspanyol Gerilemesi*" düşüncesinin tüm dünyaya duyurulmasına ve onun *17. Yüzyıl Genel Dünya Krizi* içerisinde ele alınmasına katkı sağladı.

1950'lerde ise Eric Hobsbawn tarafından *The General Crisis of the European Economy in the 17th Century*⁷⁶ ismiyle yazılan makale ile 1600'lerde tüm Avrupa'da büyük bir ekonomik kriz yaşandığına dair güçlü bir görüş ortaya

⁷⁶ İng. 17. Yüzyılda Avrupa Ekonomisinin Genel Krizi.

konuldu (Hobsbawm, 1954). Kısa bir süre içerisinde onun bu görüşüne yönelik muhtelif tarihçiler de çeşitli eserler kaleme alarak bu düşüncenin mahiyetini genişleten tenkitler, eleştiriler ve yorumlar yapmaya başladılar.⁷⁷ Hobsbawm'ın ortaya koymuş olduğu bu düşünce, diğer araştırmacıların da etkisiyle bir anda önemli bir tarihsel teze dönüşmüştü ve *Rönesans* ile *Aydınlanma* dönemleri arasında geri kalan 17. yüzyıl *orta çağ*ı temsil eden feodalite ile *modern zamanları* yansıtan kapitalizm arasındaki kırılmanın yaşandığı dönem olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Bu bağlamda, taraflar arasında var olan bu kırılma sakin bir şekilde gerçekleşmemiş ve tüm dünyada yüzyıl boyunca bir dizi sosyal, askeri, ekonomik, siyasi, politik ve kültürel değişim meydana gelmiş, Asya'dan Afrika'ya, Amerika'dan Avrupa'ya geniş bir coğrafyada isyanlar, savaşlar ve ayaklanmalar vuku bulmuştu. Hobsbawm tarafından ortaya atılan bu görüşün temel noktalarından biri, daha önce Earl Hamilton tarafından ortaya atılmış *Fiyat Devrimi* sürecini de kapsamaktaydı. Dolayısıyla, İspanyollar da bu tezin önemli aktörlerinden biri olarak ön plana çıkmıştı. Ortaya konulan bu tartışmanın kapsadığı 17. yüzyılda daha evvel çeşitli şekillerde tartışılmış olan *İspanyol Gerilemesi* düşüncesi de bu bağlamda ele alınmaya çalışılmıştır.

Earl Hamilton'ın *İspanyol Gerilemesi* düşüncesi ve Eric Hobsbawm'ın *17. Yüzyıl Genel Dünya Krizi* tezi tarihçi John Elliott tarafından ele alınarak kapsamlı bir şekilde irdelenmeye başlandı. Esasen, 1590-1640 yılları arasında İspanyolların kati bir gerileme süreci içerisinde olduğunu savunan Elliott, Earl Hamilton'dan

⁷⁷ "17. Yüzyıl Genel Dünya Krizi" ile ilgili anahtar çalışmalar için bakınız; Parker, Geoffrey & Lesley Smith. *The General Crisis of The Seventeenth Century*, Geoffrey Parker & Lesley Smith (ed.), Londra: Routledge, 1997. Trevor-Roper, Hugh. *The Crisis of the Seventeenth Century: Religion, the Reformation and Social Change*. Indiana: Liberty Fund, 2001. Aston, Trevor. *Crisis in Europe 1560-1660: Essays from Past and Present*, Trevor Aston (ed.). Londra: Routledge & Kegan Paul, 1965. Parker, Geoffrey. *Global Crisis: War, Climate Change and Catastrophe in the Seventeenth Century*. New Haven: Yale University Press, 2013. Koenigsberger, Helmut. "The Crisis of the 17th Century: A Farewell?" *Politicians and Virtuosi: Essays in Early Modern History*, Helmut Koenigsberger (ed.). Londra: Bloomsbury Academic, 2003. De Vries, Jan. "The Economic Crisis of the Seventeenth Century after Fifty Years" *Journal of Interdisciplinary History*, Cilt: 40, Sayı: 2, Güz 2009, ss. 151-194. Benedict, Philip & Myron Guttmann. *Early Modern Europe: From Crisis to Stability*, Philip Benedict & Myron Guttmann (ed.). Delaware: Delaware University Press, 2006. De Vries, Jan. *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. Black, Jeremy. *A Military Revolution? Military Change and European Society 1550-1800*. Basingstoke: Macmillan Education, 1991. Casalilla, Bartolome & I. A. A. Thompson. *The Castilian Crisis of the Seventeenth Century: New Perspectives on the Economic and Social History of Seventeenth-Century Spain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Hobsbawm, Eric. "The Seventeenth Century in the Development of Capitalism" *Science and Society*, Sayı: 24, 1960, ss. 97-112. Romano, Ruggiero. "Una Crisi Economica, 1619-1622" *Rivista Storica Italiana*, Sayı: 74, 1962. Elliott, John. "Revolution and Continuity in Early Modern Europe" *Past & Present*, Sayı: 42, Şub. 1969, ss. 35- 56. Rabb, Theodore. *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1975.

farklı olarak meselenin sosyal, siyasi ve idari ayakları üzerine bir tez ortaya koydu (Elliott, 1961). Elliott'a göre, İspanyolların 1590'lardan itibaren Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi güçlere karşı başarısız sonuçlar elde etmeleri, 1596 yılında yaşadıkları iflas ve aynı dönemde ortaya çıkan büyük veba salgını gibi etmenler bu gerileme düşüncesinin ilk nüveleri idi. Kral II. Felipe'nin ölmesinden sonra ise devlet kademesinde büyük bir güç boşluğunun ortaya çıkması ve bu boşluğun da pasif krallar ve onlara bağlı yetersiz yöneticiler ile doldurulması bu süreci daha da şiddetlendirmiş ve İspanyollar kendilerini buhrandan çıkaracak adımları atmamış olduklarından gerileme sürecine girmişlerdi. 1607 yılında da monarşinin tekrar iflas etmesi ve iki yıl sonra bir türlü bastırılmayan Hollanda isyanının hayal kırıklığı olarak görülen bir müzakere ile neticelenmesi bu gerileme sürecinin derinleştiğini göstermekteydi. Aynı şekilde, Hollandalılar ile müzakerenin imzalandığı gün İspanya'da yaşayan tüm Müslüman Arapların ülkeden sürülmesine dair kararnamenin ortaya konulması da İspanyollar adına işlerin yolunda gitmediğinin işaretiydi. Daha sonra ise var olan kötü sürecin tersine çevrilmesi adına çeşitli reform ve iyileştirme hareketi yapmak isteyen devlet yöneticilerinin aristokratlar ve kilise tarafından desteklenmemesi de ülkenin geleceği konusunda belirsizliğin artmasına ve atılmak istenen adımların zayıf kalmasına neden oldu. Özellikle Kral IV. Felipe döneminde kralın, tüm İspanya ve monarşinin kralı olarak kabul edilmesi, devletin çekirdeğini oluşturan Kastilyalıların yanında Katalanlar, Basklar, İtalyanlar, Almanlar, Belçikalılar ve Portekizliler gibi farklı etnik grupların da devlet görevlerine alınması ve monarşiyi oluşturan tüm alt krallıklardan müteşekkil bir ordu kurulması gibi hamleler, devlet ile devlet kadrosuna girme konusunda tekeli elinde bulunduran Kastilyalı aristokratlar arasında büyük bir çatlak doğurdu. 1469'da Kastilyalı Isabel ile Aragonlu Fernando'nun Valladolid'de evlenmesi ile birleşen ve İspanya'nın motor gücü konumunda bulunan Kastilya bölgesi, var olan bu gücün monarşiyi oluşturan diğer unsurlar ile paylaşılmasına karşıydı. Diğer taraftan, Kastilyalıların bu muhalefetine karşı diğer bölgelerden önemli bir destek bekleyen yöneticiler, bu noktada büyük hayal kırıklığına uğradılar zira monarşiyi oluşturan diğer bölgeler merkezin kendi bölgelerine karışmasını kendi özgürlüklerine ve haklarına bir tehdit olarak görmüş ve kralı desteklemekten kaçınmışlardı. Madrid

hükümeti ile hareket etmek, yerel güçlerin var olan özgürlüklerinin sonu olabilirdi. Bu nedenle, başa geldiği zaman tüm monarşinin kralı olmak isteyen IV. Felipe, kısa bir süre içerisinde *hiç kimsenin kralına* dönüşmüştü. Bu durum merkezi hükümetin hayata geçirmek istediği yeni vergi sisteminin ve yeni askeri yapının hayata geçirilememesine; dolayısıyla, monarşinin 1630'lardan itibaren Hollandalılara ve Fransızlara karşı büyük yenilgiler almasına neden oldu. 1640 yılında çıkan Katalan ve Portekiz isyanları ile üç yıl sonra Fransızlara karşı alınan Rocroi yenilgisi de İspanyolların uzun bir zamandır sürdürdüğü Avrupa üstünlüğünün sona ermesi anlamına gelmekteydi (Elliott, 1961, s.52). John Elliott için tüm bu süreç, gerilemenin idari ve siyasi ayağını oluşturmaktaydı.

İspanyol Gerilemesinin toplumsal yönü, Elliott tarafından ele alınan diğer bir konu idi. İspanyol ekonomisinin bozulduğunu ifade ettiği 1590'lardan itibaren zenginlerin ve aristokratların kendileri adına daha garanti kazanç kapıları aradıkları ve bu nedenle, onların var olan paralarını *Juros* isimli devlet tahvillerine yatırmaya başladıklarını ifade eden Elliott için bu durum, toplumun tembelleşmesine, hantallaşmasına, rahata alışmasına ve çalışma pratiğini kaybetmesine neden oldu (Elliott, 1961, s.67). Yüksek zümrenin bu tavrı kısa zamanda toplumun diğer odaklarına sirayet etti ve İspanyolların kaderci yapıları ile birleşerek ciddi bir üretim krizini tetikledi. Üretim düşüncesinin geri planda kalmaya başlaması ise hâlihazırda devam eden *Fiyat Devrimi* nedeniyle artan maliyetler ve yüksek enflasyon problemleri ile uğraşan üreticilerin ve tüccarların yabancılarla rekabet edememesine neden oldu. 1620'lerden itibaren Sevilla, Bilbao, Alicante ve Barselona gibi önemli limanlarda Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, Hollandalılar ve Belçikalılar etkili olmaya başladı. Üretim yapan ve ticaret ile uğraşan insanları *İspanyol orta zümresi* olarak gören Elliott'a göre yabancıların bu hâkimiyeti, bu zümrenin yolun sonuna geldiğinin habercisi idi. Zor şartlarda üretim yapmaya çalışan güçlerin piyasadan silinmesi ise toplumun çok zengin ve çok fakir odaklı bir hal almasına ve dengesizleşmesine neden oldu. Üretici zümre olmadan İspanyol toplumu ahenkten uzak bir hüviyet kazanmış ve adeta hastalıklı bir toplum haline gelmişti (Elliott, 1961, s.66). Toplum yapısının bozulması ve iki kutuplu hale gelmesi ise İspanyolların tembelleğe iyice alışmasına neden oldu zira üretim yaparak ekonominin gelişmesini sağlayacak

zenginler ve aristokratlar, var olan tüm sermayelerini devlet tahvili olarak garanti altına alırken, fakirler ise var olan fakirliklerini kendi kaderleri olarak görüp çalışmayı bırakarak karınlarını doyurmak adına Madrid ve Sevilla gibi büyük şehirlere veya Amerika'ya doğru göç etmeye başladı. Osmanlı Devleti'ndeki "Büyük Kaçgun" sürecine benzer şekilde başkente ve onun etrafına göç etmeye başlayan insanlar, burada iş bulma ve temel ihtiyaçlarını karşılama isteğindeydiler. Göç etmeyenler ise maliyetlerin altından kalkamadığı veya nitelikli eleman bulamadığı için üretmeyi ve çalışmayı bırakmıştı. Bu durum ise dönemin yazarlarından biri tarafından şöyle anlatılmıştı:

"İspanyollar rahat ve konforlu işlerin peşindeler ve Tanrı'nın babalarına vermiş olduğu güzel ve doğru işlerden kaçıyorlar ki yemek için çalışmamız gerekirken biz çalışmadan yemek istiyoruz..." (De Deza, 1618, s.23).

John Elliott için İspanyol toplumunun ve monarşinin gerilemiş olmasının en önemli göstergesi, 1590'da 7,5 ile 8 milyon arasında nüfusa sahip olan ülkenin yirmi yıl içerisinde iki milyona yakın bir kayıp yaşaması idi (Elliott, 1961, s.53). 1610 yılında nüfusu 5,5 ile 6 milyon arasında olan İspanya, demografik anlamda olağanüstü bir kriz yaşayarak üretim, tarım, askerlik, eğitim gibi alanlarda büyük bir sıkıntı ile karşı karşıya kaldı. Nüfusu azalan şehirlerin üretim kapasitesi düştü, tarım alanında istihdam edilecek köylülerin bulunması zorlaştı, askerlik yavaş yavaş rağbetini kaybetti, üniversiteler ciddi manada öğrenci sıkıntısı içerisine girdi ve azalan üretim ve tarımsal faaliyetler nedeniyle küçük şehirlerden Madrid ve Sevilla gibi büyük şehirlere göç muazzam derecede arttı. Demografik kriz, gerilemenin merkezinde monarşinin tüm uyumunu ve harmonisini bozarak büyük bir buhranı tetikledi. Demografik krizden önce bile Fransa, Osmanlı Devleti ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu gibi rakiplerine kıyasla düşük bir nüfusa sahip olan İspanya, artık onlarla baş etme noktasında büyük bir sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştı. Nitekim bu tarihten sonra yaşanan askeri ve siyasi başarısızlıkların altında azalan İspanyol nüfusunun payı büyüktü. Monarşi için işe yarayacak insan havuzu gittikçe daralmaya başlamıştı.

1600'lerin başlarından itibaren İspanya'da nüfus azalırken ironik bir şekilde işsizlik meselesi hızlı bir yükseliş içerisindeydi. 16. yüzyılın başlarından itibaren

Rönesans'ın da etkisiyle beşerî bilimler ve lengüistik gibi alanlarda oldukça önemli eğitimler sunan üniversitelere sahip monarşi, Martin Luther'in neden olduğu *reform* hareketinin aydınlar ve entelektüeller aracılığıyla ülkeye girmesine engel olmak için bir dizi tedbir almaya başladı. Ağırlıklı olarak, üniversiteleri ilgilendiren bu tedbirler içerisinde; Papalık'ın desteğiyle üniversite okutulacak kitapların bir kısmına sansür uygulanması, İspanyol öğrencilerin yurtdışında eğitim almalarının yasaklanması ve üniversitelerde olası problemlerin çıkmasını engellemek adına devletin üniversiteler üzerinde bir kontrol mekanizması kurması yer alıyordu (Elliott, 1961, s.68). Devletin üniversiteler üzerinde belirli bir kontrol sağlamaya çalışması ise taraflar arasında doğrudan bir ilişki ağının oluşmasına zemin hazırladı. Üniversitelerde görev yapan öğretim görevlileri, devlet kademesi içerisinde yer alan çeşitli üst düzey yetkililer ile yakın ilişkiler içerisinde girerek kendilerine daha iyi mevkilerde yer bulmaya ve gözde öğrencileri için çeşitli mevkiler aramaya çalışırken, bunun karşılığında ilgililerin çocuklarını ve yakınlarını usulsüz ve aykırı şekilde üniversiteye almaya ve onları mezun etmeye koyuldular.⁷⁸ Devlet ve üniversite arasında ortaya çıkan bu karşılıklı çıkar bağlantıları ise kısa sürede bir dizi problemin patlak vermesine neden oldu. Üniversite görevlilerinin daha iyi bir pozisyona gelebilmek için derslerini ihmal etmeye başlaması, onlardan boşalan yerlere yetersiz ve kalifiye olmayan kişilerin gelmesi, üniversitede görev yapan öğretim elemanlarının kendi öğrencilerine iş olanakları sağlaması, üniversitelere ve devlete yapılacak atama kriterlerinin bozulması, öğretim elemanlarının isimlerinin çeşitli rüşvet, iltimas ve şiddet olaylarına karışması, okula giriş ve mezun olma gibi önemli konularda esneklik sağlanması ve bağlantıları olmayan öğrencilerin iş bulamaması gibi problemler bu faydacı ilişkiler ağının olumsuz sonuçlarından birkaçı idi. İspanyolların köklü üniversitelerinde sağlanan eğitim, ciddi bir erozyon içerisindeyken işsiz kalma korkusuyla öğrencilerin eğitim hayatlarına devam etmeleri pek mümkün gözükmemekteydi. Son kertede, çocuklarının işsiz kalmaması için çok büyük paralar vermek, geçimlerini zor sağlayan aileler için pek de makul bir seçenek değildi. Bu noktada ise ailelerin tercih ettikleri yer Cizvit okullarıydı (Elliott, 1963,

⁷⁸ 17. Yüzyılda İspanyol eğitim sisteminin problemleri hakkında detaylı bilgi için bakınız; Kagan, Richard. "Universities in Castile, 1500-1700," *Past & Present*, Sayı: 49, 1971, ss. 44-71.

s.367). Gerek eğitimin çok cüzi miktarda para ile sağlanması, gerek eğitim sonrasında önemli bir maaş ile iş sıkıntısının yaşanmayacak olması, İspanya'daki eğitim sistemine güvenmeyen ailelerin Cizvitleri tercih etme nedenlerini oluşturmaktaydı. XVI yüzyılda Avrupa'nın en prestijli üniversitelerine sahip olan İspanyollar için kâbus gibi bir dönem başlamış ve kendini yetiştirmiş birey sayısı kademeli bir düşüş eğilimi göstermişti (Kagan, 1971, s.69). Nitelikli kişi sayısında meydana gelen bu azalma, İspanyolların var olan krizini daha da şiddetlendirerek gerileme sürecinin önemli parçalarından biri olmuştur.

John Elliott'ın ardından öğrencisi Geoffrey Parker ve Fernando Gonzalez de Leon gibi isimler de *İspanyol Gerilemesinin* askeri boyutunu incelemeye koyuldular. Ağırlıklı olarak, *Askeri Devrim* alanında çalışan Geoffrey Parker, bu düşüncenin İspanyolların sahip olduğu askeri teknoloji, askeri profesyonellik, lojistik, geniş katımlı seferleri finanse edebilecek kredi gücü ve savaş alanı stratejileri ve taktikleri ile ortaya çıktığı görüşünü öne sürmekteydi.⁷⁹ İspanyolların askerlerine yönelik eğitimleri, savaş alanı tahkimatları, ekipman standardizasyonu, kalıcı ordu, savaş alanında piyadelere önem verilmesi gibi faktörler, başta Hollandalılar olmak üzere savaştıkları diğer devletleri etkileyerek onların bu alanda belirleyici güç olmalarını sağlamıştı. Bu nedenle, *Askeri Devrim* düşüncesinin temelleri, Avrupa'nın farklı noktalarında atılmış olmasına karşın İspanyolların sergilediği askerlik ve askerliğe profesyonelliğin entegre edilmesi ile ortaya çıkmış bir süreçti. Hatta Geoffrey Parker'a göre bu süreç, İspanya Kralı V. Carlos'un Fransızlara ait Metz şehrini 1554 yılında 55 bin asker ile kuşatması ile başlamış ve kısa bir süre içerisinde tüm Avrupa'yı derinden etkilemişti (Parker, 1976b, s.201). 1590'larda ise İspanyolların uzun zamandan beri savaş halinde olduğu Hollandalıların başında bulunan Prens Maurits'in (d.1567-ö.1625) askeri manada hayata geçirdiği restorasyon dönemi ile onların İspanyollara ait tüm *Askeri Devrim* unsurlarının başarılı bir kopyası olması, yeni bir çağın kapılarını açmıştı. İspanyollar tarafından ortaya konulan ve Hollandalılar tarafından

⁷⁹ Detaylı bilgi için bakınız; Parker, Geoffrey. "The "Military Revolution," 1560-1660--a Myth?" *The Journal of Modern History*, Cilt: 48, Sayı: 2, Haziran 1976, ss.195- 214. Parker, Geoffrey. *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659. The Logistics of Spanish Victory and Defeat in the Low Countries' Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972. Parker, Geoffrey. *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West, 1500- 1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

mükemmelleştirilen bu süreç, tüm Avrupa'yı etkisi altına almakta zorlanmamıştı. 1618'de patlak veren Bohemya isyanı ile başlayan 30 Yıl Savaşları da bunun en güzel örneği idi.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı güçler bu süreci kendileri adına yorumlamaya ve birtakım yenilikler ve gelişmeler ortaya koymaya başlasalar da İspanyollar bu noktada Avrupa'nın bu hamlesine cevap vermekte zorlanıyor gibiydi. Bilhassa, 1596 ve 1609 yıllarında yaşanan iflaslar, Amerika'dan gelen değerli madenlerde meydana gelen düşüş ve monarşinin yaşadığı mali problemler nedeniyle İspanyolların orduyu yeterince finanse edememesi askeri bir krizi tetikledi (Parker, 1976b, s.212). Askerlerin maaşlarının uzun dönemler ödenmemesi, maaşları ödenmeyen askerlerin isyan etmesi, olay çıkarması veya firar etmesi, savaşlarda hasar görmüş noktaların onarılamaması, büyük bir maddi külfet getirdiğine inanılan şehir ve kale kuşatmalarının bırakılması, yeni askeri seferlerin düzenlenememesi ve daha da önemlisi 1500'lerde İspanyolların askeri anlamda kazanmış olduğu zaferlerin en önemli noktalarından biri olan askeri mühendislik düşüncesinin ihmal edilmesi, bu krizin emareleri idi. Esasen, bu kriz kendisini savaş alanında göstermiş ve birçok noktada İspanyollar ağır yenilgiler almak zorunda kalmıştı. Ağır yenilgilerin alınması ise İspanyolların çöküşüne neden olmuş ve İspanyolları gerileme sürecine sokmuştu. Dolayısıyla, askeri sorunlar da *İspanyol Gerilemesinin* en önemli alanlarından biri olmuştu. Hocası John Elliott gibi Geoffrey Parker da İspanyolların 17. yüzyılda kati bir gerileme yaşadığından emindi.

Geoffrey Parker gibi İspanyolların yaşamış oldukları gerileme sürecini askeri meseleler üzerinden ele alan diğer bir isim ise İspanyol tarihçi Fernando González de León idi.⁸⁰ İspanyolların 1620'lerden itibaren askeri anlamda çeşitli problemler yaşadığını ifade eden León'a göre İspanyolların yaşadıkları bu problemlerin temelinde aristokratların askerlik mesleğine eskisi kadar ilgi duymaması, yaşanan maddi problemler nedeniyle İspanyol mühendislerin farklı ülkelerin ordularına gitmesi ve daha da önemlisi İspanyol ordusunda meydana

⁸⁰ Erken modern dönemde İspanyolların yaşadığı askeri problemler hakkında bakınız; De León, Fernando González. *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*. Leiden: Brill, 2009.

gelen güçlü komutan eksikliği yatmaktaydı (De León, 2009, s.147). İspanyollar Kral IV. Felipe önderliğinde bu eksikliklerin giderilmesine yönelik çeşitli reform hareketleri içerisinde bulunmuşsa da maddi problemler, aristokratlar ile devlet yöneticileri arasındaki problemler, askeri eğitim için kurulan okulların halk nezdinde bir karşılık bulamaması, ordunun temel unsuru olarak görülen Kastilyalıların farklı etnik kökenden gelenlere çok sıcak bakmaması ve askeri atamalarda liyakat yerine bağlılığa önem verilmesi gibi nedenler, bu teşebbüslerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden oldu (De León, 2009, ss.159-181). Böylece, İspanyollar önce Hollanda ve İtalya'da, ardından da Fransa'da ağır yenilgiler aldı. Bu yenilgiler, İspanyolların meşhur piyade birliği *tercioların* Avrupa'daki denklere karşı kurmuş olduğu üstünlüğün de sona erdiğini göstermekteydi. İspanyolların Avrupa'daki askeri üstünlüklerinin sona ermesi ise onların gerilemesine neden olmuştu.

John Elliott, Geoffrey Parker ve Fernando Leon gibi tarihçilerin yanı sıra İspanya'nın 1600'lerin başından itibaren gerileme trendi içerisine girdiğini kabul eden diğer bir tarihçi de Jonathan Israel idi.⁸¹ Ağırlıklı olarak, İspanyolların yaşamış olduğu gerilemenin ticari ve ekonomik boyutuna temas eden Israel'e göre yaşanan bu gerilemenin en önemli nedeni, İspanyolların Hollanda mücadelesi idi. 1590'lardan itibaren İspanyolların yaşadıkları iflaslar, aldıkları askeri yenilgiler ve yakalandıkları salgınlar nedeniyle Valladolid, Cuenca, Segovya, Burgos, Bilbao ve Salamanca gibi önemli üretim merkezleri büyük zararlar görmeye başlamıştı. 1609 yılında imzalanan müzakere ile daha önce İspanyol topraklarında ticaret yapmaları yasaklanan Hollandalılara ticaret izninin verilmesi ile hâlihazırda büyük bir sıkıntı içerisinde olan yerel üreticilerin sorunları şiddetlenmişti. Aynı zamanda, Hollandalıların Amerika ve Atlantik ticaretine girerek İspanyolların bu alandaki tekellerinin kırılması da en büyük üretimini buraya yapan İspanyol üreticilerinin tümüyle saf dışı kalmasına neden olmuştu. Zira Hollandalılar, İspanyolların ürettiği malları çok daha ucuza mal ediyorlardı.

⁸¹ Konuyla ilgili eserler için bakınız: Israel, Jonathan. *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic, 2003. Israel, Jonathan. *Empires and Entrepots: the Dutch, the Spanish Monarchy, and the Jews, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic, 2003. Israel, Jonathan. "The Decline of Spain: A Historical Myth?" *Past& Present*, Sayı: 91, Mayıs 1981, ss. 170-80.

Fiyat Devriminden en fazla etkilenen ülke olan İspanya'da maliyetler son derece yüksekti ve sürekli artan fiyatlar karşısında üretim yapabilmek zorlaşmaktaydı. Bu nedenle, Amerika'ya ucuz mal taşımaya devam eden Hollandalılar, başta Karayipler olmak üzere farklı noktalarda nüfuz alanlarını hızla genişletmişti. Bunun yanında, bu durum Hollandalıların Akdeniz'e yeniden inmesine de zemin hazırlayarak onların buradaki ticaretin önemli bir aktörü olmasına katkı sağlamıştı. İspanyolların sağlamış olduğu ticaret izinleri ile Akdeniz'e inen Hollandalılar, İtalya, Aşağı Ülkeler, İngiltere, Hansa Birliği ve çeşitli Akdeniz bölgelerine gönderdikleri yün, deri, ipek gibi ürünlerin taşınması görevini yürütmeye başlamışlardı. Hollandalıların sahip olduğu gemi ağı sayesinde büyük bir buhran dönemi içerisinde bulunan İspanyolların malları, oldukça rahat ve uygun şartlarda belirlenen hedeflere doğru taşınmaktaydı. En azından, 1609 yılında imzalanan mütareke sürecinin en faydalı hareketi Hollandalıların desteği ile monarşinin farklı bölgelerde bulunan denizaşırı toprakları arasında bir bütünlük sağlanmış olmasıydı. İspanyolların yaşadığı bu rahatlama çok uzun süre devam etmeyecekti.

1621 yılında taraflar arasındaki müzakerenin bitmesi ile İspanyollar tüm Hollandalı denizcilere, tüccarlara ve gemilere ambargo uygulamaya devam etti. Hollandalıların Akdeniz'den çıkarılması ise toprakları denizaşırı halde bulunan İspanyolların Akdeniz ticari trafiğinin çökmesine neden oldu (Israel, 2008, s.202). Taraflar arasındaki müzakerenin sona erdiği Nisan 1621'den sonra Akdeniz'de İspanyol ürünlerini taşıyacak nakliye gemisi bulabilmek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Doğal olarak, bu durum İspanyolların Akdeniz ticaretini oldukça olumsuz şekilde etkileyerek onların yıllık ticaret hacminin kademeli olarak düşmesi ile sonuçlanmıştı (Israel, 1977, s.53). Kendi topraklarındaki kötü hasattan dolayı İtalyan tahılına ihtiyaç duyan İspanyollar, bu konuda muvaffak olamayınca ülkede bir dizi açlık ve kıtlık ortaya çıkmıştı. Hollandalıların boşluğunu kapatmak adına Hansa Birliği, İngiltere, Danimarka, Fransa ve Ceneviz gibi devletlerden yardım istense de bunlardan hiçbiri İspanyolların isteklerini karşılayamıyor ve Hollandalıların sağladığı ticaret ağını oluşturamıyordu. İspanyolların isteklerinin bir türlü karşılanamaması ise ambargonun 1630 yılında kaldırılması durumunu beraberinde getirdi. Belirli şartları sağlaması kaydıyla Hollandalılara uygulanan

ambargo koşulları peyderpey kaldırmış ve böylece, İspanya, Hollandalılar ile mücadelesinde de facto bir yenilgiye uğramıştı. Ayrıca İspanyolların savaşa dair güçlerinin azalması, Hollandalıların Amerika, Asya ve Afrika gibi bölgelere de yoğunlaşması ile sonuçlandı. İspanyollar ile imzalanan 1609 Anvers mütarekesinden sonra ticari ilişkilere girdiği noktaları birer birer ele geçiren Hollandalılar, Atlantik ticaretinde tekel olmaya başlamıştı.⁸² Şeker, köle, boya gibi karlı ticaret alanları tümüyle Hollandalıların kontrolüne girerken Amsterdam ortaya çıkan yeni düzenin en önemli şehri haline gelmişti. 1630'lara kadar tüm kıtalararası ticaret ağını yöneten İspanyolların yerini Hollandalılara bırakması onların gerileme dönemine, Hollandalıların da yükseliş dönemine girmesinin asıl nedeniydi. Bu nedenle, İspanyolların gerileme süreci içerisinde bulunmadığını söylemek pek de mümkün değildi.

Yukarıda bahsi geçen tarihçilerin dışında Jose Antonio Maravall, Jaime Vives, Pierre Vilar, Pedro Rodriguez, Bartolome Casalilla, Jonathan TePaske, Vicente Atard, Michael Weisser ve Antonio Dominguez Ortiz gibi isimler de İspanyolların 17. yüzyılın başlarından itibaren bir gerileme yaşadığı konusunda hemfikirdi.⁸³ Bu isimler İspanyolların 17. yüzyılın başlarından itibaren tarım, üretim, ticaret, eğitim, aristokrasi, mantalite ve ekonomi gibi noktalarda önemli sıkıntılar yaşamaya başladığını öne sürerek 1650'lerden itibaren var olan bu sıkıntıların monarşiyi Avrupa'nın gerisinde bıraktığını ve Avrupa ile İspanya arasında ciddi bir kopuşun yaşandığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, İspanyolların yaşadığı bu kriz, sadece bir alan üzerinden düşünülmemiş ve farklı alanlara doğru genişletilerek

⁸² 1609 yılında imzalanan Hollanda- İspanya barışından sonra Hollandalıların İspanyol kolonilerine yönelik faaliyetleri için bakınız; Brightwell, Peter. "The Spanish System and the Twelve Years' Truce" *The English Historical Review*, Cilt: 89, Sayı: 351, Nisan 1974, ss. 270–292.

⁸³ İlgili eserler için bakınız; Vives, Jaime Vicens. *Manual de Historia Económica de España*. Barcelona: J. Vicens Vives, 1964. Atard, Vicente. *Derrota, Agotamiento, Decadencia, En La Espana Del Siglo XVII*. Madrid: Biblioteca Del Pensamieto Actval, 1949. Maravall, Jose Antonio. *Poder, honor y élites en el siglo XVII*. Madrid: Siglo XXI, 1984. Sáinz y Rodríguez, Pedro. *Evolución de las Ideas sobre la Decadencia Española*. Madrid: Librería J. Cintas, 1962. Vilar, Pierre. *La Catalogne dans l'Espagne Moderne*. Barcelona: S.E.V.P.E.N, 1962. Yun Casalilla, Bartolome. *The Castilian Crisis of the Seventeenth Century. New Perspectives on the Economic and Social History of Seventeenth Century Spain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Weisser, Michael. "The Agrarian Depression in Seventeenth-Century Spain" *Journal of Economic History*, Cilt: 42, Sayı: 1, 1982, ss.149-154. Weisser, Michael. "The Decline of Castile Revisited: The Case of Toledo" *Journal of European Economic History*, Sayı:3, 1973, ss. 214-40. Chaunu, Pierre. *Histoire et Decadence*. Paris: Perrin, 1981. TePaske, Jonathan & Klein, Herbert. "The Seventeenth Century Crisis in New Spain: Myth or Reality" *Past and Present*, Sayı: 90, 1981, ss.116-135. Ortiz, Antonio Dominguez. *Crisis y Decadencia en la España de los Austrias*. Madrid: Ariel, 1989. Ortiz, Antonio Dominguez. *La Sociedad Española en Siglo XVII*. Granada: Editorial Universidad de Granada, 2009.

monarşinin yaşamış olduğu gerilemenin kökenleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, *gerileme* İspanyollar adına yadsınamaz bir dönem olarak kabul edilmiştir.

Şüphesiz tüm tarihçiler yukarıda ismi geçenlerle benzer fikre sahip değillerdi. Ekseri olarak John Elliott ve Jonathan Israel gibi isimlerin destek verdiği *İspanyol Gerilemesi* tezini kabul etmeyen bu isimler, böyle bir sürecin yaşanmadığına dair kesin bir düşünceye sahiplerdi. Bu isimlerin başında gelen ve bu tezin doğru olmadığına dair ilk eserleri ortaya koyan Henry Kamen *gerileme* olgusunun 1590-1640 yılları arasına indirgenemeyeceğini ve genel manada, bu olgunun kronolojisi hakkında çeşitli açmazların olduğunu ifade etmekteydi (Kamen, 1978). Ona göre, buradaki ilk mesele *gerileme* olgusunun tam olarak ne zaman başlamış olduğuna dair var olan görüşler arasındaki tutarsızlık idi. Gerilemeyi kabul eden tarihçiler ağırlıklı olarak gerileme trendini Kral II. Felipe'nin öldüğü 1598 yılına bağlamış olsa da Henry Lapeyre ve Gentil da Silva gibi tarihçiler, İspanyolların girmiş oldukları gerileme sürecini 1540'lara kadar götürmüşlerdir. Keza John Elliott da gerilemeye dair ilk nüvelerin 1570'lere ve hatta 1550'lere kadar götürülebileceği düşüncesini ortaya koymuştur. Oysaki tarihçiler tarafından ortaya konulan bu farklı tarihlerden sonra da İspanyollar bir dizi askeri başarı elde etmiş, topraklarını genişletmiş, demografik manada oldukça güçlenmiş ve Amerika'dan gelen değerli madenlerin miktarı da artmaya devam etmiştir. Bu nedenle, bu dönemlerde İspanyolların gerileme yaşaması pek de mümkün gözükmemektedir.

İspanyolların yaşamış olduğuna inandığı gerileme sürecini, Hollandalılar ile mücadelesine bağlayan Jonathan Israel ise diğer tarihçilerin aksine gerileme döneminin Kral III. Felipe zamanında aranması gerektiğini düşünmekteydi. Ona göre, İspanyollar 1600'lerin başından itibaren gerileme trendi içerisine girmiş olsa da bu süreç 1620'lerin başından itibaren etkilerini göstermeye başlamıştı. Bu tarihten sonra eski gücünden uzaklaşan ve bir dizi askeri, mali, iktisadi ve toplumsal mesele ile uğraşmak zorunda kalan İspanyollar da gerileme süreci içerisine girmişti. Bu süreç yüzyılın ortalarına kadar sürmüş ve İspanyollar Avrupa'nın ikincil güçlerinden birine dönüşmüştür. 1659 yılında Fransızlarla imzalanan Pireneler Anlaşması ile İspanyollar Avrupa'da hegemonyasını

kaybetmiştir. Kamen'a göre İsrail'in bu yaklaşımı ise 17. yüzyıldan evvel yaşanan olayları, problemleri ve krizleri kapsamadığı için çok da tutarlı gözükmemektedir. Bahsi geçen dönemde İspanyolların geleceğini derinden etkileyen; 1596 iflası, 1596-1602 büyük Kastilya salgını, salgınlara, savaflara ve açlığa bağlı demografik kriz, Kral II. Felipe'nin ölümü, Fransızlar ile 1598 yılında imzalanan Vervins Anlaşması ve Hollandalıların Prens Maurits önderliğinde İspanyollara karşı önemli başarılar kazanması gibi çeşitli olaylar yaşanmıştır ki bu olayların hiçbiri gerileme sürecinin dışarısında bırakılmamalıydı. Bu nedenle, Kamen; tarihçiler arasında gerilemenin varlığı ile ilgili mutabakatın gerilemenin başlangıcı konusuna dönüştüğünde, yerini önemli bir muğlaklığa bıraktığını ifade etmekteydi. Bu sürecin tam olarak ne zaman başladığına dair bir mutabakatın olmaması onun varoluşuna ciddi bir eleştiri getirmekteydi (Kamen, 1978, s.34). Kamen'in temel düşüncesi de buydu.

Kamen'in *İspanyol Gerilemesi* tezine getirdiği diğer bir kronolojik eleştiri ise *İspanyol Yükselişinin veya İspanyol Altın Çağının* başlangıcı ile ilgilidir (Kamen, 1978, s.26, 30). İngiliz tarihçiye göre İspanyolların yaşadığı bir gerilemeden söz ediliyorsa bu sürecin bir de yükselme veya altın çağı olmalıydı. İspanyolların tam olarak ne zaman yükselişe geçmeye başladığını görmek veya en azından bu dönemin ne zaman yaşandığını bulmak gerileme düşüncesi hakkında önemli bilgiler sağlayabilirdi. Henry Kamen, Hispanik tarihçilerin gerileme meselesini 1540'lara kadar taşımalarından dolayı İspanyolların yükseliş trendini bu tarihten evvel bir yerde aramaya çalışmıştı. Ama onun çalışmaları, İspanyolların 1500 ile 1540 yılları arasında beklendiği gibi yükselişe geçmediğini göstermiş ve hatta çeşitli tarihçilerin ve o döneme ait yabancı elçi raporlarının monarşi ve İspanyollar hakkında pek de beklendiği gibi şeyler söylemediğini ifade etmişti. Özellikle, Venedikli ve Floransalı elçiler İspanyolların başta ekonomi olmak üzere birçok alanda büyük krizler yaşadıklarını söyleyerek Kamen'in bu düşüncesine katkı değer bir destek sağlamışlardı. O halde, birçok tarihçinin İspanyolların zirve dönemi olarak gördüğü 16. yüzyılda kaydadeğer bir ilerlemenin ve yükselişin yaşanmaması gerileme sürecinin de sadece bir mitten ibaret olduğunu göstermekteydi. Zira Kamen'a göre, bir şeyin gerileyebilmesi için öncelikle yukarıya çıkması gerekmekteydi ve İspanyollar hiçbir zaman bu ivmeyi

yakalayamamışlardı. Bu nedenle, İspanyolların gerilediği argümanı kuvvetli bir iddia olmaktan çıkmıştı.

Gerileme olgusunun başlangıcı hakkında yapılan tartışmaları aynı olgunun ne zaman sona erdiği tartışmaları izleyecekti. Her ne kadar tarihçiler bu olgunun başlangıcı üzerine çeşitli görüşler ortaya koymuş olsa da bitişi hakkında ciddi bir fikir birliğine varmışlardır. Earl Hamilton, Jonathan Israel ve John Elliott gibi tarihçilere göre 17. yüzyılda ortaya çıkan gerileme trendi 1640 yılında yaşanan Katalan ve Portekiz isyanlarına kadar devam etmiş ve ardından 1643 yılındaki Fransızların İspanyolları ağır bir yenilgiye uğrattığı Rocroy Muharebesi ile sona ermişti. Onlara göre bu savaş İspanyolların artık Avrupa'nın ikincil güçlerinden biri olduğunun da kanıtıydı. Batı Avrupa'da üstünlük Hollanda ve Fransa'ya geçmişti. Tarihçilerin gerileme sürecine dair sundukları görüşleri tutarsız bulan Henry Kamen benzer bir düşünceyi de burada belirtmiştir. Ona göre, eğer gerçekten bir İspanyol gerilemesinden bahsediliyorsa bu gerileme süreci 1640 veya 1643 yılında değil, daha sonraki tarihlerde sona ermiş olmalıydı. Zira Henry Kamen adına bu tarihten sonra monarşinin geleceğini belirleyen; 1646'da 700 bin kişinin ölümüne neden olan büyük salgın, 1647'de Napoli isyanı ve Endülüs kalkışması, 1648'de İspanyolların tüm prestijini sarsan ve Hollanda'nın bağımsız olduğunu kabul eden Westfalya Görüşmeleri, 1659'da Avrupa'daki üstünlüğün Fransa'ya geçtiğinin kanıtı olan Pireneler Anlaşması, 1660'da da daha evvel monarşiye isyan eden Portekiz'in İspanyolları yenilgiye uğratarak bağımsızlığını kazanması ve 1678 yılında Nijmegen Anlaşması ile Franche-Comte bölgesinin Fransızlara bırakılması gibi meselelerin göz ardı edilerek geleneksel gerileme düşüncesinin dışında bırakılması ziyadesiyle tutarsız bir tutumdur. Böyle önemli olayların geri planda bırakılması bu sürecin doğruluğu ile ilgili şüpheler doğurmuştur. Bu nedenle, gerileme düşüncesini kabul eden tarihçilerin gerileme ile ilgili olabilecek bir dizi gelişmeyi geri planda bırakması, onları gerileme çerçevesi içerisine dahil etmemesi ve tarihçiler arasında gerileme kronolojisine bağlı olarak ortaya çıkan tutarsızlıkların giderilememesi Kamen'in gerileme tezine şüpheyile yaklaşmasına sebep olmuştur.

Kamen'in gerileme sürecinin varlığı ile ilgili şüphe duymasının diğer bir nedeni ise tarihçilerin ziyadesiyle ihmal ettiği veya görmezden gelmek istediği politik

meselelerden ileri gelmektedir. Ona göre, *İspanyol Gerilemesi* meselesi salt bir kronolojik süreçten ibaret değildir ki bu olgu 1500'lerin başlarından itibaren askeri anlamda önemli başarılar elde etmeye başlayan İspanyollara karşı yapılan bir anti-Hispanik propagandanın sonucudur. Zira İtalyan savaşları ile başlayan ve Aşağı Ülkeler isyanı ile Anglo-İspanyol savaşıyla devam eden süreç içerisinde Avrupalı güçler, İspanyollara karşı var olan mücadelelerini onların vahşi, barbar, acımasız ve kana susamış bir topluluk olduğunu ileri sürerek meşru kılmaya çalışmışlardır. Özellikle, Bartolomé de las Casas'ın (d.1484-ö.1566) *Brevissima Relacion de la Destruycion de las Indias*⁸⁴ isimli eseri ve Oranjeli Willem'in (d.1533-ö.1584) meşhur *Apology* adlı beyanamesi, İspanyollara karşı Avrupa'da başlatılan anti İspanyol propagandanın temel kaynaklarını teşkil etmişlerdi. Avrupalıların İspanyolları tasvir etmek adına kullandıkları merhametsizlik, canilik ve barbarlık gibi kavramlar daha sonra onların gerileme nedenleri olarak ön plana çıkarıldı. Avrupalıların gözünde barbar ve vahşi olan İspanyollar, sahip oldukları bu özellikleri nedeniyle gerilemeye başlamıştı. 1713 yılında sona eren İspanyol Veraset Savaşları'ndan sonra da Habsburg hanedanı yerine gelen Fransız Borbon hanedanı, kendilerini halk ve devlet nezdinde meşru kılmak adına Habsburg hanedanının ülkeyi kötü yönettiğine ve dolayısıyla, gerileme eğilimine giren ülkenin kurtarıcısının kendileri olacağına dair bir dizi propaganda yapmaya koyulmuşlardı. Borbonlar için kendilerinden evvel İspanya *ruhsuz bir bedene* benzemekteydi ama şimdi kendileriyle yeni bir sayfa açılmıştı (Kamen, 1978, s.25). Borbonlardan 100 yıl sonra İspanya'yı işgal ederek kardeşini İspanya Kralı ilan eden Napolyon da yaralı İspanyolları kurtarmak adına tek çarenin kendisi olduğunu söyleyerek Fransız işgalini meşrulaştırma çabası içerisine girecekti. *Gerileme* süreci adeta hem Borbonlar hem de Napolyon tarafından İspanyollara karşı kullanılan politik bir enstrüman haline dönüşmüştü. Dolayısıyla, Kamen'a göre, *İspanyol Gerilemesi* Avrupalıların İspanyolları kötü göstererek onlara karşı var olan mücadelelerin meşru hale getirilmesi adına ortaya konan ürünlerden sadece biriydi.

⁸⁴ İlgili eser için bakınız; De las Casas, Bartolomé. *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*. İstanbul: İmge Yayınları, 2014.

Michael Ianocci de Henry Kamen gibi *İspanyol Gerilemesi* düşüncesine şüpheyle bakan diğer bir isimdi (Iarocci, 2006). Henry Kamen'dan farklı olarak *İspanyol Gerilemesi* düşüncesini tümüyle reddetmeyen Ianocci, İspanyol monarşisinin devasa bir dünya imparatorluğu kurmak için çabaladığını ama bu çabaların başarısızlıkla sonuçlandığını düşünmekteydi. İspanyolların gerçekleştirmek istediği bu hayali ise Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi diğer Batı Avrupa devletleri gerçeğe dönüştürmüş ve dönemsel manada tüm dünyaya egemen olmuşlardı. İspanyolların bu başarısızlığı ise bahsi geçen Batı Avrupa güçlerinin ilerlemesini kolaylaştırmıştı. Batı Avrupalı devletlerin ilerlemesi ve İspanyollara karşı üstün bir konuma erişmeleri İspanyolların gerilemiş olduğuna veya gerilediğine dair bir düşünce geliştirmelerine zemin hazırlamıştı(Iarocci, 2006, ss.11-16). Fakat Avrupalılar kendi ilerlemelerine yönelik derin bir analiz yapma gereği duyarken bu gerekliliği İspanya gibi gerilediğini düşündükleri devletler için yapmamışlar ve burada farklı bir yol izlemişlerdi. Keza İspanyolların geride kalmalarına dair ciddi ve derin bir analiz içerisinde bulunmayan Avrupalılar, onların tüm dünyaya yanlış, yetersiz ve üstünkörü şekilde tanıtılmasına ve var olan prestijlerinin de tümüyle farklı bir zemine oturtulmasına neden olmuşlardı(Iarocci, 2006, s.21). İspanya sadece Avrupa'nın gerisinde kalmamış, coğrafi olarak bağlı olduğu Avrupa'nın da dışında bir yerlere konulmuştu. Modernleşen ve ilerleyen Avrupa'da İspanya'ya yer yoktu (Iarocci, 2006, s.18). İspanyollar Avrupa'nın bir parçası haline gelmek isterken Avrupalılar onları reddetmişti. Dolayısıyla, geleneksel Avrupa tahayyülünün dışında kalan İspanyollar kendilerini onlara karşı muzaffer ve medeni gören Avrupalılar tarafından barbar, cani ve kana susamış olarak görülmekteydi. Avrupa ile İspanya arasındaki bu fark İspanyolların geleceklerini de tayin etmişti. Farklı işleyen bu süreçler İspanyolların caniliği ve barbarlığı nedeniyle kendilerine gerilemeyi getirirken; Hollanda, Fransa, İngiltere ve diğer Batı Avrupa devletlerinin rasyonelleşmesi ve insancılığı onlara ilerlemeyi sunmuştu. Bu yorumlama Avrupalı güçlerin yapmış oldukları vahşetleri, katliamları ve hatta soykırımları unutturmak adına sürekli olarak gündemde tutuluyordu. Bu nedenle, *İspanyol Gerilemesi* akademik çevrelerce oldukça olağan karşılanırken *İngiliz Gerilemesi* veya *Fransız Gerilemesi* gibi süreçlerden bahsetmek pek de mümkün değildi. İspanya adeta Avrupa'nın kendi geçmişine

ait kötü olayların yüklendiği bir günah keçisi idi. Tüm bunlar göz önüne alındığında *İspanyol Gerilemesi* fikrine şüphe ile yaklaşmamak pek de mümkün değildi.

Buradan da anlaşılacağı üzere İspanyolların XVII. yüzyılda bir gerileme yaşayıp yaşamadığına dair farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin önemli bir kısmı bahsi geçen dönemde İspanyolların gerileme yaşadığı düşüncesine bağlıyken bazı yazarlar da politik, siyasi ve kronolojik problemlerden ötürü böyle bir durumun mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Gerileme konusunda farklı görüşlerin bulunması ve her iki tarafın da görüşlerini muhtelif kanıtlar ile desteklemesi bahsi geçen dönemde yaşamış olan İspanyolların var olan tablo ile ilgili görüşlerini son derece mühim kılmıştır. Onların böyle bir duruma yönelik ortaya koymuş olduğu düşünceler ve oluşturmuş olduğu çerçeve sayesinde İspanyolların kendilerini bir gerileme periyodu içerisinde görüp görmedikleri de anlaşılacaktır.

2. 1600'LERİN BAŞINDA İSPANYA

İspanya Kralı II. Felipe, ölümünden kısa bir süre evvel, yakın arkadaşı ve başdanışmanı Don Cristobal de Maura'ya, "*Tanrı bana onlarca krallık bahşetti ama benden onları yönetebilecek bir evladı esirgedi... Korkarım ki onu yönetecekler,*" diyerek oğlu Prens Felipe'nin çevresinin etkisi altında kalacağına dair korkusunu dile getirdi (Lynch, 2005, s.17). Bu sözü söyledikten birkaç gün sonra, 13 Eylül 1598'de, El Escorial'de hayatını kaybeden Kral II. Felipe'nin korkuları onun yerine geçen Prens Felipe'nin var olan yetkilerinin önemli bir kısmını *Sumiller de Corps*⁸⁵ görevine getirdiği Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a devretmesi ile gerçeğe dönüştü. Kendisine verilen *Valido*⁸⁶ unvanı ile İspanya'da göreve getirilen ilk devlet görevlisi ve 1599'da herkesin bildiği unvanı ile *Lerma Dükü* olan Sandoval y Rojas, kendisine yakın olan akrabalarını ve adamlarını önemli yerlere getirerek kendine bağlı bir sistem oluşturdu. Akrabalarını ve yakınlarını kayırması sayesinde günden güne nüfuzunu artıran Sandoval y Rojas 20 yıl sürecek güçlü bir iktidarın da temelini atmış oldu. İngiltere'den çok daha önce, sahip olduğu uçsuz bucaksız topraklarla *sınırlarında güneş batmayan*⁸⁷ ilk ülke olarak kabul edilen İspanya'da, Sandoval y Rojas'ın ortaya koyduğu bu değişim, herkesi derinden etkileyecek ve kendinden sonra gelen tüm İspanya kralları kendi *Validolarını* seçerek sahip oldukları yetkileri onlar ile paylaşmayı tercih edeceklerdi. Tahta çıktığı 1556 yılından itibaren 42 yıl boyunca, günün hemen hemen her saati devlet işleri ile ilgilenen Kral II. Felipe'nin oluşturmuş olduğu tek kişilik sistemden farklı güç odaklarının yaratıldığı yeni sisteme geçiş aşaması ise oldukça sancılı bir seyir izleyecek ve

⁸⁵ Erken Modern İspanya'da kralın sürekli yanında olan ve en yakın arkadaşı olarak devlet işlerinde kendisine sürekli tavsiyelerde bulunan devlet görevlisine verilen isim. Kralın en yakın arkadaşı olarak kabul edildiği için bu görevli "Gözde" olarak da kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız; Feros, Antonio. "Twin Souls: Monarchs and Favourites in Early Seventeenth-Century Spain" *Spain, Europe and the Atlantic World* içerisinde, Richard Kagan & Geoffrey Parker (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2003, ss.27-47.

⁸⁶ İsp. Gözde. Bu unvan daha evvel Kastilya'da sıkça kullanılmaktaydı ama Aragon ve Kastilya'nın birleşmesinden sonra ilk defa "Lerma Dükü" için kullanılmaya başlandı.

⁸⁷ "Kral ve onun mahiyeti günümüzde göremediğimiz Orta Çağ'dan kalma ve çelenklerle ve güneşin hiçbir zaman batmadığı noktada ve Herkül'ün sütunlarında konuşlanmış imparatorluğun evrenselleşen karakteri üzerinde yazılan yazılarla süslenmiş Porta Nuova'ya hareket etmekteydi..." Dalia, Salvatore. *Il viaggio e i luoghi di Carlo V in Sicilia*. Palermo: Fondazione Federico II Palermo, 2014.

yönetim bazındaki bu sancılar çözüm bekleyen sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri meseleler ile birleşerek İspanya'nın kendini büyük bir buhran dönemi içerisinde bulmasına neden olacaktı.

2.1. II. FELİPE SONRASI İSPANYA VE İSPANYOL RESTORASYONU

İspanyollar, 1578 yılında Fas'ın Vâdi-üs-Seyl bölgesinde Türklere karşı yapılan savaşta hayatını kaybeden Portekiz Kralı Dom Sebastião'nun⁸⁸ geride herhangi bir veliht bırakmaması sonrası akrabalık ilişkileri dolayısıyla bu krallığı kendisine bağlayan Kral II. Felipe sayesinde 1580'de gücünün zirvesine ulaştı ve başta Brezilya olmak üzere Goa, Malakka, Baharat Adaları, Arguin, Kamerun ve Angola gibi önemli yerlerin sahibi oldu. Halihazırda İberya, Kuzey Afrika, Aşağı Ülkeler,⁸⁹ Sicilya, Sardunya, Alsas, Franche-Comté, Meksika, Peru ve diğer deniz aşırı toprakları nedeniyle coğrafi olarak birbirinden kopuk bölgelerden oluşan monarşi, Portekiz topraklarını da kendi dağılık sistemine entegre etmişti. Bu dağılık toprak sistemi dolayısıyla dünyanın herhangi bir noktasında ortaya çıkan basit bir sorun bile İspanyolları ilgilendirmeye başladı ve devletin tüm problemleri ile ilgilenmek isteyen Kral II. Felipe'nin muazzam bir iş yükü ile karşı karşıya kalmasına neden oldu (Cabrera de Córdoba, 1877, ss.474-475). Artan iş yükünün de etkisiyle eski gücünü kaybetmeye başlayan II. Felipe'nin sağlık sorunları yaşaması, 1566'da Aşağı Ülkeler'de çıkan isyanların bir türlü bastırılmaması, isyancı Hollandalılara karşı sürekli toprak kaybedilmesi, 1588'de uğruna 10 milyon dukanın harcandığı meşhur *Yenilmez Armada*nın İngilizler tarafından büyük bir yenilgiye uğratılması, Flandre'da konuşlanan İspanyol ordusunun başında bulunan Parma Dükü Alessandro Farnese'nin (d.1520-ö.1589) ölmesi ve yerine uygun bir adayın bulunamaması, Fransa'da patlak veren iç savaşta bir türlü istenen neticelerin alınamaması sonucu

⁸⁸ Ölümünden sonra Portekiz'in İspanya'ya bağlanmasını kabul etmeyen Portekiz halkının öldüğüne inanmadığı, Portekiz'e tekrar bağımsızlığını kazandıracağına inanılan ve mesihçi bir hareketin merkezinde yer alan Portekiz Kralı (Sebastiancılık).

⁸⁹ Günümüzde Hollanda'yı, Lüksemburg'u, Belçika'yı ve Fransa ile Almanya'nın kuzeyinin bir bölümünü içerisine alan, bölgeyi oluşturan toprağın deniz seviyesi altında kaldığından bu şekilde adlandırılan bölge. Bu bölgenin kuzeyinde 1566'da çıkan isyan sonucu Aşağı Ülkeler, kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmış, Kuzey Aşağı Ülkeler "Hollanda" ve "Birleşik Eyaletler" isimlerini alırken Güney Aşağı Ülkeler de "Katolik Eyaletler" ve "İspanyol Aşağı Ülkeleri" isimlerini almışlardır.

Protestan Navarralı Henry'nin (d.1553-ö.1610) Fransa Kralı olması ve Nant Fermanı'nın ilan edilmesi, yaşanan ekonomik darboğazlar, 1596'da devletin iflas etmesi ve aynı yıl İspanya'da ortaya çıkan büyük veba salgını gibi nedenler, kralın farklı bir devlet anlayışına geçmesine zemin hazırladı. 1590'lara kadar kendi başına karar almayı tercih eden ve mutlak bir yönetim tarzı benimseyen Kral II. Felipe; bu olaylardan sonra Don Cristobal de Moura (d.1538-ö.1613), Don Juan de Idiaquez (d.1540-ö.1614) ve Chichon Dükü Diego Bobadilla (d.1536-ö.1608) gibi isimleri etrafında toplamaya ve önemli kararları onlara danışarak almaya başladı (Williams, 1973, s.754; Yañez, 1723, ss.139-140).⁹⁰

Gittikçe yaşlanan II. Felipe'nin son dönemlerindeki değişen yönetim tarzının en önemli göstergesi ise Aşağı Ülkeler'de valilik görevini yürüten Avusturyalı Alberto'nun (d.1559-ö.1621), II. Felipe'nin kızı Isabel ile evlendirilmesiydi. Bu evliliğin temel sebebi monarşinin 1560'lardan beri süre gelen Aşağı Ülkeler isyanının bastırılmaması nedeniyle monarşinin erimekte olan prestijini koruyarak burada iç işlerinde bağımsız, dış ve askeri ilişkilerde Madrid'e bağlı bir devlet kurmaktı. Kızı Isabel ile Avusturyalı Alberto arasında yapılan bu evlilik vasıtasıyla Alberto, Aşağı Ülkelerde kurulan *Arşidükalık*ın hükümdarı olurken Kral II. Felipe kraliyete ait tüm hakları da ona devretmişti. Böylece, Aşağı Ülkelerde kurulan bu *Arşidükalık* ile Kral II. Felipe; *Pays de Pardeça*⁹¹ olarak bilinen bölgelerin tüm tasarrufunu *Arşidük* Alberto'ya bıraktı. Uzun zamandır Madrid'den yönetilen bu bölgeler ise belirli konularda kraliyete bağlı kalmak şartıyla kendi devletlerini kurabilme şansını yakaladı. Bu yönetim değişikliği ile müstakbel kral Prens Felipe'nin üzerindeki baskının azaltılması hedeflendi. Aynı şekilde, yeni kralın devlet yönetimine uyum sağlaması adına hâlihazırda savaş halinde olunan

⁹⁰ II. Felipe'nin bu tavır değişikliğinden evvel tümüyle ona bağlı, farklı bir sistemin varlığından söz etmek mümkündür. Detaylı bilgi için bakınız; De Cordoba, Luis Cabrera. *Felipe Segundo: Rey De España*. Madrid: Aribau, 1877, ss.474-475. "Her şeyin efendisi ve sahibi olan Tanrı Kral II. Felipe'yi devlet işlerinde büyük bir tecrübe ile krallığa verdi ki eğer bu onu başkalarına vermiş olsa çok daha iyi olurdu ama bunun da kullanışsız bir yönetim aracı olduğu söylenemez. Günün birinde Majesteleri şimdi olduğu gibi çalışmaktan yorulursa y bir veya birkaç gün istirahat etmek isterse tüm makine durur... Majestelerinin de her biri birbirinden farklı bir dizi krallığa sahip olduğu göz önüne alındığında bu durum hasar bırakabilir ve tamir edilemeyecek sonuçlar ortaya çıkabilir...". Var olan bu değişikliğin yaşanmasında Kral II. Felipe'nin yatağa bağımlı hale gelmesi ve devlet işlerini yürütebilmek için çeşitli kişilere ihtiyaç duymasının da etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, yatağa bağımlı hale geldikten sonra tüm önemli kararlar ve haberler, Don Cristobal de Moura ile Don Juan de Idiaquez tarafından Kral II. Felipe'ye iletliyordu.

⁹¹ Bugünkü Belçika, Hollanda, Lüksemburg ülkeleri ile Lille, Arras ve Franche-Comte gibi bölgeleri kapsayan eski Burgonya Düklüğü topraklarına verilen isim.

Fransa ve İngiltere ile barış görüşmelerine başlandı. Oğlunu daha rahat bir çalışma ortamı içerisinde bırakmak isteyen II. Felipe, Mayıs 1598'de Fransa ile Vervins Anlaşması'nı imzalayarak aralarındaki sorunları geçici de olsa çözüme kavuşturmuş oldu. Fransa ile yapılan bu barış anlaşmasından kısa bir süre sonra hayatını kaybeden II. Felipe, önemli bir dış sorunu çözüme kavuşturarak oğlunun iç işler ile daha fazla ilgilenmesini sağladı.

Abileri Don Carlos Lorenzo'nun 1575'de, Don Fernando'nun 1578'de ve Don Diego'nun da 1582'de arka arkaya gelen ölümlerinden sonra tahtın tek varisi olan Prens Felipe'nin iyi bir kral olabilmesi adına alması gereken eğitim, Kral II. Felipe'nin özel ilgi alanı haline geldi. Devleti iyi yönetebilmesi adına II. Felipe tahtın tek varisi olan oğlunun gelişim sürecini yakından takip etmeye başladı. Kral ve tüm danışmanları ülkenin en iyi şekilde yönetilmesinin genç Felipe'ye verilecek iyi bir eğitimden geçtiğine dair güçlü bir inanca sahiplerdi.⁹² Aynı şekilde, Avrupa'da 16. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan *Tacitusçuluk* akımının da etkisiyle güçlü bir tarih ve din bilgisinin devlet yönetimi açısından büyük bir önem sahip olduğuna inanılması bu süreci daha da mühim kıldı. Prens Felipe alacağı doğru ve sağlam eğitim ile babası Kral II. Felipe'den bile daha iyi bir kral olabilir, İspanyollara İmparator V. Carlos zamanından beri o çok istedikleri *Monarquía Universal*⁹³ kurabilme imkânını verebilirdi.⁹⁴ Bu nedenle, 1590'dan sonra yaşadığı sağlık problemlerinden ötürü yatağa bağımlı hale gelen Kral II. Felipe'nin mevcut durumu göz önüne alındığında, genç veliahtın bir an evvel ideal bir yönetici olabilmek adına gerekli erdemleri ve yeterlilikleri kazanması bir zorunluluk haline gelmişti. Ama çağdaşları tarafından oldukça dindar, içe dönük ve utangaç biri olarak kabul edilen Prens Felipe'nin bu yeterliliklere sahip olması pek de kolay gözüküyordu.⁹⁵

⁹² Prens Felipe'nin aldığı eğitim için bakınız; Hernandez, Santiago. "Pedagogía en palacio: el Marqués de Velada y la educación del Príncipe Felipe (III), 1587-1598" *Reales Sitios*, sayı:142, 1999, ss.34-49.

⁹³ İsp. Evrensel Monarşi.

⁹⁴ "Evrensel bir monarşi kurma yolundasınız efendim, tüm Hristiyanlığı bir sancak altında topluyorsunuz..." Piyemonteli Gattinara'dan İmparator V. Carlos'a içerisinde; Gil, Xavier. "Imperio, Monarquía universal, equilibrio. Europa y la política exterior en el pensamiento político español de los siglos XVI y XVII" *Colección "Lezioni"*, sayı: 12, 1995, s.3. İmparator V. Carlos'un "*Monarquía Universal*" düşüncesi hakkında bakınız; Pidal, Ramon Menendez, *Idea imperial de Carlos V.* Espasa- Calpe, 1955 ve Drnic, Zvonimir Martinic. "CARLOS V: La idea de una monarquía universal." *TIEMPO Y ESPACIO*, sayı: 7-8, 2015, ss. 146- 168.

⁹⁵ "*Felipe ağabeyi Don Carlos'tan daha toy ve daha az zeki...*" Cristobal de Moura bir arkadaşına gönderdiği mektupta içerisinde Feros, Antonio. *El Duque de Lerma: realeza y privanza en la España de Felipe III.* Madrid: Marcial Pons, 2002, s.51.

Kral II. Felipe 1589'da oğlunun iyi bir eğitim alabilmesi ve onunla yakından ilgilenmesi için başdanışmanı ve en yakın arkadaşlarından biri olan Cristobal de Moura'yı onun *Sumiller de Corps*'u olarak atadı. De Moura'nın yanında, Toledo Başpiskoposluğu ve Engizisyon görevlisi olan Garcia de Loaysa ise genç prensin *Tutoru* yapıldı ve o, onunprensin entelektüel gelişimi ile ilgilenmeye başladı (Feros, 2002, s.47). Kral II. Felipe tarafından yapılan bu atamalar Genç Prens Felipe'yi, *Principe Ideale* dönüştürmek adına yapılan ilk hamlelerdi. Genç prensin eğitimi ile yakından ilgilenen her iki isim de ona tarih ve Hristiyanlık temelli kapsamlı bir tedrisat sunmuştu. Genç prensin deneyim ve bilgi sahibi olabilmesi ve kendisine çeşitli yönetim prensipleri bulabilmesi adına tarih önemli bir alan haline gelirken başta Machiavelli ve Bodin olmak üzere çeşitli yazarlar tarafından ortaya konan ve dönemin İspanyolları tarafından ateist ve şeytani olarak görülen *Ragione di Stato*⁹⁶ fikrine karşı da Tanrı'nın emirlerinin ve kanunlarının

⁹⁶ İta. Devlet Çıkarı. "*Ragione di Stato*", "*Razon de Estado*" veya "*Raison d'État*" olarak bilinen bu kavramların Türkçeye çevirisinde ciddi bir tartışma vardır. Bu kavramın Türkçe'ye *Devlet Akli* olarak çevrilmesi gerektiği fikrini savunan isimlere göre, "neden, gerekçe, amaç" anlamlarına gelen "Ragione, Razon, Raison" kelimeleri bahsi geçen anlamlardan ziyade "akıl" manasına gelmektedir. "Stato, Estado, État" kelimeleri ise doğrudan "Devlet" kelimesine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, bu kavramın Türkçedeki karşılığı *Devlet Akli* olmalıdır. Diğer taraftan, bu çeviriyi kabul etmeyerek ilgili kavramı "Hikmet-i Hükümet" olarak kabul edenler ise "État" kavramının devleti değil hükümeti; "Raison" kelimesinin ise akıl yerine hikmeti kapsadığını düşünmüşlerdir. Başta Mustafa Erdoğan olmak üzere birçokları "État" kelimesinin "Devlet" anlamını kabul etmelerine rağmen Fransızcadan dilimize geçen ve "Hükümet Darbesi" olarak çevrilen "Coup d'Etat" tabirinde olduğu gibi "État"nın hükümet olarak kabul edilmesini gerektiğinin altını çizmektedirler. Aynı şekilde, "hikmet, illet, neden" gibi manalara gelen "Raison" kelimesinin de Türkçede yer alan "hikmetinden sual olunmaz" ifadesindeki manaya yakın bir anlam taşıdığını düşünen yazarlar; bir şeyin hikmetini anlamamanı herkesin harcı olmadığını düşünmesine vurgu yaparak devletlerin ve onların aldıkları her türlü kararın nedenlerinin kendilerine has olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla, sıradan yurttaşların anlamayacakları bu kavramlardan ötürü "*Raison d'État*" "Hikmet-i Hükümet" olarak çevrilmiştir. Bu çalışma içerisinde ise ilgili kavram "Devlet Çıkarı" ismiyle kullanılacaktır. Albert Hirschman'ın da meşhur eseri "*The Passions and the Interests*"te ve Andrew Hamilton'ın "*Trade and Empire in the Eighteenth-Century Atlantic World*" isimli çalışmalarında anlatıldığı üzere "Çıkar" kavramı günümüzde ağırlıklı olarak ekonomik bir çerçeveden değerlendirilmiş olsa da onun ortaya çıkışı insani arzularının ve isteklerinin yerine getirilmesi konusu üzerinden ele alınmıştır. Aynı şekilde, devletlerin de dini tahakkümün etkisinden koparak kendi önceliklerini düşünmesi de beşerî olanla bir benzerlik göstermiştir. Böylece, "çıkar" düşüncesi hem insani hem idari manada bir değişimin temelini oluşturmuştur. Bu değişimin ilk adımlarını atan Niccolo Machiavelli "*Ragione di Stato*" tabirini hiç kullanmamış olmasına rağmen hükümdarların ve devletlerin dini ve ahlaki saiklerden bağımsızlaşmasını ve onlara yön gösterebilecek mantıklı bir istenç sahibi olmasını savunarak bu tabirin ilk önemli örneğini vermiştir. Hatta ortaya koyduğu düşünceler onun "*Ragione di Stato*" düşüncesi ile "*interesse*" kavramını neredeyse eş anlamlı hale getirmiştir. 1500'lerin sonlarından itibaren Fransa ve İtalya gibi ülkelerde sıklıkla kullanılmaya başlanan "interesse" kavramı ahlaki yükümlülüklerle ve Tanrı'nın ilahi kanunlarına bağlı eski devlet düşüncesinin değişmesine zemin hazırlamıştır. Var olan durumlar hakkında doğru kararlar alma konusunda krala ve devlet yöneticilere esneklik fırsatı tanıyan "interesse" tarif edilmesi zor olsa da kralın var olan gücünü, prestijini ve zenginliğini muhafaza etmesi ve artırması için kullanılmaktaydı. Fransız Henri de Rohan tarafından yazılan Rohan's *On the Interest of Princes and States of Christendom* isimli eser de bu alana yönelik ilk eser olmuş ve Rohan bu eserinde kralların insanları, çıkarların da kralları yönettiği düşüncesini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu çalışma içerisinde İspanyolların "*Razon de Estado*" ismiyle ortaya koydukları kavramın Türkçe karşılığı olarak "Devlet Çıkarı" kullanılmıştır. İlgili tartışma ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; Erdoğan, Mustafa. "Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var mı?" *Doğu- Batı*, sayı:13, 2000-2001, ss.45-59. Sancar, Mithat. "*Devlet Akli*" *Kıskancında Hukuk Devleti*. İstanbul: İletişim

kavranabilmesi için Hristiyanlık prensin eğitimi açısından hayati bir rol oynamaktaydı. Aldığı bu yoğun eğitimi tatbik edebilmesi için babası Kral II. Felipe, onu 1598'ten itibaren *Consejo de Estado*'ya⁹⁷ benzer bir yapı olan *Junta de Noche*'ye⁹⁸ dahil ederek oğlunu devlet yönetimine adapte etmeyi amaçladı. Monarşinin önemli meselelerinin konuşulduğu ve Prens için bir okul niteliğindeki bu organda Cristobal de Moura ile Garcia de Loaysa'nın destekleri ile Prens Felipe tahta hazır hale getirilmeye çalışıldı. Ne yazık ki Kral II. Felipe'ye ölümünden birkaç hafta öncesinde sunulan raporlarda oğlunun ideal bir devlet adamı olmaktan oldukça uzak olduğu ve bir kral olabilmek adına gerekli olan erdemlere sahip olmadığı anlatıldı. Bu nedenle Kral II. Felipe, yakın arkadaşı Cristobal de Moura'ya, "*Don Cristobal, korkarım ki onu yönetecekler,*" diyerek üzüntüsünü dile getirdi.⁹⁹ II. Felipe yanılmamıştı ve ölümünden sadece birkaç gün evvel Prens Felipe, Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın etkisi altına girmiş ve ona önemli devlet evraklarının yer aldığı odanın anahtarını verecek kadar güvenmeye başlamıştı (Yañez, 1723, s. 141).

Kral II. Felipe'nin ölümünden kısa bir süre sonra III. Felipe olarak tahta çıkan yeni kraldan beklentiler oldukça yüksekti. Tıpkı babası gibi din düşmanları ile savaşıması ve Hristiyanlığın sancaktarı olarak Katolik kilisesine tabi olması beklenen Kral III. Felipe, krallığın sahip olduğu yeni şans olarak görülüyordu.¹⁰⁰ Yeni Kral III. Felipe, ilk olarak babasının kendini atadığı *Junta de Noche*'yi feshetti ve yakın arkadaşı Francisco Gomez de Sandoval y Rojas ile yeni bir devlet yönetimi oluşturmak için çalışmalara başladı. Kral III. Felipe, daha sonra, *Consejo de Estado*'ya bağlı bir organ olan *Consejo de Guerra*'nın¹⁰¹ mahiyetini değiştirdi

Yayımları, 2016. Sancar, Mithat. "Devlet Akli, Hukuk Devleti ve Devlet Çetesi." *Birikim*, sayı: 93-94, 1997, ss.80-90.

⁹⁷ İsp. Devlet Şurası.

⁹⁸ İsp. Gece Meclisi. 1585 yılında itibaren artan işini hafifletmek adına II. Felipe'nin güvendiği devlet adamlarından oluşturduğu ve önemli meselelerin konuşulduğu kurum. III. Felipe zamanında kaldırılan bu kurumun üyeleri ise kral, Cristobal de Moura, Don Juan de Idiaquez, Diego Bobadilla ve Mateo Vazquez idi.

⁹⁹ "*Tahtın bir veliahtı var ama o erdem olarak oraya uygun değil...*" Prens Felipe'nin öğretmeninin krala gönderdiği 18 Ağustos 1598 tarihli mektup içerisinde Feros, *El Duque de Lerma: realeza y privanza en la España de Felipe III*, 48. Prens aldıkları eğitimin detayları ve Kralın oğlunun gelişiminden duyduğu rahatsızlık için bakınız; Ambler, William. "Court Portraits during the Reign of Philip III" *Spanish Royal Patronage 1412-1804: Portraits as Propaganda* içerisinde, Ilenia Colón Mendoza & Margaret Ann Zaho (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2018, ss. 34-60.

¹⁰⁰ "*Yeni kralla birlikte kraliyetin kaderi kutlanmıştır durumda.*" Cordoba, *Relaciones*, 400.

¹⁰¹ "*Savaş Şurası*" olarak bilinen, 1500'lerin sonunda İspanya'nın askeri meselelerini gündeme alan ve 1711'e kadar yürürlükte kalan danışma organı. Üyelerini kral belirlemekle beraber "Devlet Şurası"na bağlı olduğu için katılım buradan sağlanmaktaydı.

ve devleti ilgilendiren önemli kararların burada alınmasını sağladı. Ayrıca, Kral II. Felipe'nin hükümdarlığı zamanında haftada bir toplanan bu yapıyı haftada iki-üç kez toplanan bir hüviyete kavuşturdu. Ardından da ilk büyük hamlesini, babasının kendisi ile ilgilenmesi için *Sumiller de Corps* olarak atadığı Cristobal de Moura'yı hem bu görevden hem de onun *Consejo de Estado* üyeliğinden alarak yaptı. Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, kralın yeni *Sumiller de Corps*'u olurken onun amcası Bernardo de Sandoval y Rojas ise *Consejo de Estado*'ya dahil edildi (Kamen, 2014, s.210). Bunun yanında, kısa bir süre sonra çağdaşları tarafından Denia Markisi Sandoval y Rojas'a gösterdiği muhalif tavır yüzünden *Consejo Real*'in¹⁰² başkanı Rodrigo Vazquez de Arce görevinden alındı ve görevini Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın kayınbiraderi Miranda Dükü Juan Zuniga Avellanada'ya bıraktı (Yañez, 1723, s.143). Aynı şekilde, Ocak 1599'da hayatını kaybeden ve Kral III. Felipe'nin *Tutoru* ve Toledo Başpiskoposluğu görevini yürüten Garcia de Loaysa'nın yerine de Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın amcası Bernardo de Sandoval y Rojas atandı. Bu atamalar kralın yanında güçlü bir mevki elde eden Sandoval y Rojas'ın gücünü artırmasını sağlarken krala karşı bir cephenin oluşmaya başlamasına neden olmuştu. Kısa bir süre içerisinde var olan bu cepheleşme monarşinin ikiye bölünmesine zemin hazırlamıştı zira kraldan gelecek tüm imtiyazlar ve tüm lütuflar artık, ileride *Lerma Dükü* olacak olan Sandoval y Rojas'a bağlıydı. Sandoval y Rojas'a yakın olmak, krala yakın olmak; krala yakın olmak ise daha fazla imtiyaz ve daha fazla lütuf demektir. Görevden ayrıldığı 1618 yılına kadar bu durum devam etse de Sandoval y Rojas'a karşı olanların sayısı sürekli artacaktı.

Kral III. Felipe'nin *Sumiller de Corps* olarak atadığı Denia Markisi Sandoval y Rojas'ın yönetimde güçlenmesi ve kralı etkisi altına almaya başlaması nedeniyle dönemin İspanyol yazarlarından bazıları, bu durumu eleştirerek kralın geleneksel olanı muhafaza etmesi gerektiğine dair düşüncelerini ortaya koymaya başladılar. Kralın bulunacağı lütufları tüm soylulara dengeli şekilde dağıtması gerektiğini düşünen Juan de Mariana, sadece Kastilyalı veya İspanyol olanlara değil, krallığı oluşturan tüm unsurlara aynı şekilde muamele edilmesi gerektiğini ifade

¹⁰² İspanya'da "Kraliyet Şurası" veya "Kralın Şurası" olarak bilinen ve devletin yönetimi ile ilgili konuların ve bürokratik işlerin görüşüldüğü danışma organına verilen isim.

etmekteydi (De Mariana, 1599, s.295).¹⁰³ Kralın bu soylular arasından birine ve birkaçına daha farklı davranması krallığın tüm dengesinin bozulmasına neden olabilirdi. Kral, krallığın dengesini bozacak hareketlerden kaçınmalı ve gücünü kimse ile paylaşmamalıydı. Aksi takdirde, coğrafi açıdan dağınık olan monarşiyi düşmanlara karşı savunmak pek mümkün olmayabilirdi (De Mariana, 1599, s.295). Dolayısıyla, Kral III. Felipe'nin Sandoval y Rojas'a sağladığı imtiyazları geri almalı ve ona diğerlerinden ayrıcalıklı bir rol veya mevki vermemeliydi. Juan de Mariana gibi Kral III. Felipe'nin vaizlerinden biri olan Jeronimo de Sepulveda da benzer eleştirilerde bulunarak krallığın ilerleyebilmesi adına geleneksel olanın korunmasının son derece mühim olduğunu ifade etmekteydi. Krallıkta alınan kararların ve yapılan atamaların Sandoval y Rojas etkisinde gerçekleştiğini ifade eden Jeronimo de Sepulveda'ya göre, monarşi aynı anda iki krala sahipti. Zira Sandoval y Rojas'ın da kralın yetkilerinden yararlanmaya başlaması ile monarşi içerisinde kimin kral olduğu pek de belli değildi.¹⁰⁴ Başka bir İspanyol din adamı Juan de Santa Maria da benzer bir düşünce içerisindeydi. Devlet yönetimini insan anatomisine benzeten yazara göre, Tanrı'nın insanları tek bir baş ile yarattığı göz önüne alındığında ilahi bir yükümlülüğe sahip olan kralın da tek olması gerekmektedir (Juan de Santa Maria, 1615, s.16). Çokluk ve çift başlılık ise krallığı kötülüğe sevk edebilecek kadar tehlikeliydi. Bu nedenle, kraliyetin kalbi olan kral yetkilerini kimse ile paylaşmamalıydı. Ağırıklı olarak 16. yüzyılda, tüm yetkileri kendi elinde toplamış olan bir kral figürü üzerinden yönetilen monarşide meydana gelen bu kritik değişikliğe adapte olmak pek de kolay değildi. Bilhassa, çağdaşları tarafından kusursuz işleyen bir makineye benzetilen monarşi içerisindeki en kritik dişli olan ve tüm yetkiyi elinde toplayan Kral II. Felipe'den sonraki veliahtın kendini geri plana alarak farklı bir yönetim anlayışını benimsemesi, *karşıtlıklar ülkesi* İspanya'ya yeni bir karşıtlık kazandırmıştı (Cellorigo, 1600, s.70).¹⁰⁵

¹⁰³ Juan de Mariana Yahudilere ve Araplara da iyi davranılması gerektiğini ve onların atalarının işlemiş oldukları günahlardan dolayı yargılanmamaları gerektiğini ifade etmektedir.

¹⁰⁴ "İspanya'da iki kral var..." içerisinde Williams, Patrick. *The Great Favourite: The Duke of Lerma and the court and government of Philip III of Spain, 1598-1621*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

¹⁰⁵ "İspanya'nın tüm viraneliğinin sebebi tüm zenginliğin topraklarında yaşayan insanları destekleyerek yurt dışındaki zenginlikleri getirecek ürünleri ve üretimi desteklemek yerine altın, gümüş, para, takas çekleri, censos, juro ve çeşitli kağıtlar ile kontratlara bağlı olmuş olmasından ve hala bu durumun sürmesinden kaynaklanmaktadır. Görüyoruz ki İspanya'da hiç para, altın veya gümüş olmamasının nedeni onların krallıkta

Ocak 1599'da devlet içerisinde daha evvel ayarlanmış olan fakat Kral II. Felipe'nin ölümünden dolayı ertelenen, Prens Felipe ile Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Ferdinand'ın (d.1503-ö.1554) torunu Margarita (d.1584-ö.1611) arasında evlilik töreni hazırlıkları başladı. Daha önce İtalya'nın Ferrara şehrinde yapılması planlanan bu evliliğin, Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın girişimleri neticesinde, daha önce valilik görevini yaptığı Valensiya'da gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı (Yañez, 1723, ss.149-150). 18 Nisan 1599'da Valensiya'da yapılan düğünün ardından birkaç ay daha burada kalan Kral III. Felipe, düğünün tüm organizasyonunu üstlenen *Sumiller de Corps'u* Denia Markisi Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a 11 Kasım 1599'da meşhur "*Lerma Dükü*" unvanını verdi (Elliott, 1984, s.33). Bunun yanında, Kral III. Felipe sahip olduğu yetkilerin önemli bir kısmını Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a devrederek ona kendi imza yetkisini ve yasama gücünü de vermiş oldu. Elde ettiği bu güç vasıtasıyla Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, neredeyse bir kraliyet üyesi vasfı kazanmıştı. Böylece, sahip olduğu yetkileri farklı bir odak ile paylaşması ve otoritesinin önemli bir kısmını kraliyetin dışından birine devretmesi ile Kral III. Felipe, babasından devraldığı devlet yönetimi üzerindeki en büyük adımını atmış oldu. Şimdi ise sırada yapılacak diğer restorasyon hamleleri vardı.

1600'ün ilk aylarında *Lerma Dükü* Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın devlet yönetimi ile ilgili temel düşüncesi, kendine ve kendi yönetimine karşı çıkan veya muhalif olarak gördüğü isimleri pasifize etmek veya onları saraydan uzak tutmaktı. Bu düşüncenin ilk adımı ise II. Felipe döneminin en önemli ismi olan ve daha evvel Portekiz valiliğine atanan Cristobal de Moura'nın saraydan uzaklaştırılmasıydı (Cabrera de Córdoba, 1857, s.56). Yaklaşık bir buçuk yıldır sarayda eski pozisyonuna dönmeyi bekleyen Cristobal de Moura, Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas ile içerisinde bulunduğu savaşı kaybetti ve Portekiz'e gitmek zorunda kaldı. Diğer taraftan, II. Felipe döneminin diğer bir önemli ismi olan Juan de Idiaquez ise yerini Cortes Markisi Martin de Cordoba'ya

bolca bulunmasından ileri gelmektedir. İspanya fakir çünkü o çok zengin. Bu iki husus gerçekten büyük bir karşıtlık oluşturmakta ama her ikisinden de tam manasıyla bir bütünlük beklenilmemesine rağmen bu durum İspanya'mızdaki gerçeklikler hakkında hüküm vermekte...".

bırakarak pasifize edildi. Ardından, Nisan ve Mayıs 1600'de Kastilya Adelantado'su¹⁰⁶ Martin de Padilla ile Najera Dükü Juan Lara emekli edildi ve Fuentes Dükü Pedro Guzman, Milano Valisi olarak İtalya'ya gönderildi (De Córdoba, 1857, ss. 58-60). Birkaç ay sonra da Kral III. Felipe sarayını Madrid'den Valladolid'e taşıdı ve var olan tüm yetkisini Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a bıraktı (De Córdoba, 1857, s.80). Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, sahip olduğu güç ile büyük bir konfor alanı elde ederken devlet içerisinde büyük bir otorite boşluğu oluşmaya başladı. Zira Lerma Dükü, 1600 yılından görevden alındığı tarih olan 1618'e kadar gerçekleşen 739 *Consejo de Estado* görüşmesinden sadece 22'sine katıldı ve hemen hemen hiçbir şekilde karar alma süreci içerisinde bulunmadı (Kamen, 2014, s.210). Onun düşündüğü tek şey kendisinin ve çevresindekilerin refahı idi.

1600'lerin başında Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın ilgilenmesi ve müdahale etmesi gereken bir dizi mesele mevcuttu. Bu meselelerin başında ise büyük bir ekonomik kriz içerisinde bulunan İspanya'nın alt ve fakir sınıf üzerine bina ettiği vergilendirme sistemi geliyordu. 1580'lerin sonundan itibaren devletin askeri harcamaları artırması neticesinde devlet birçok verginin mahiyetini artırmış ve zaten güçlü bir *Fiyat Devriminin* yaşandığı İspanya'da büyük bir kriz patlak vermişti. Yiyeceğe ulaşmanın oldukça zorlaştığı ülkede standart bir köylü, günlük kazancının önemli bir kısmını doğrudan ve dolaylı vergi olarak devlete vermek zorunda kalıyordu (Elliott, 1961, ss.64-65; Flynn, 1982, s.145). Aristokratların ve dini sınıfın da vergilerden muaf olduğu göz önüne alındığında İspanya'da vergi, toplumu iki sınıftan oluşan bir yapıya dönüştürmüştü: zengin ve fakir. Sahip olduğu bu özelliğinden dolayı İspanyol yazarlar kendi toplumlarını paradoksların ülkesi olarak yorumlarken İspanya'da üretimi sağlayacak orta sınıfın etkisizleştiğini ve ortadan kalkmaya başladığını da sürekli olarak vurguluyorlardı (AHN. Con. /1427/12, 1621).

¹⁰⁶ XIV. Yüzyıldan itibaren Kastilya krallığına bağlı olarak kral adına düşman topraklarını fethedenlere verilen unvan. "Önce giden, ilerleyen" anlamına gelen *Adelantado* unvanı Müslümanlara karşı seferlerin yapıldığı Reconquista döneminde seferleri teşvik için kullanılmış ve krala bağlı olarak düşman topraklarını ele geçirenlere bu unvan sağlanarak kendilerine o bölgede vergi toplama hakkı sağlanmıştır. 1492 yılında Amerika'nın keşfedilmesiyle bu unvan kraliyet tarafından keşif yaparak farklı bölgeleri kraliyete bağlayan fatihler için kullanılmaya başlanmıştır.

Halkın üzerindeki bu dengesiz vergilendirme sistemini ortadan kaldırmak ve devlete sürekli bir kaynak yaratabilmek adına Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, ilk olarak 1590'da alınan ve sadece olağanüstü durumlarda *Cortes de Castilla*¹⁰⁷ onayıyla toplanan *Millones*¹⁰⁸ isimli vergiyi sürekli hale getirmeyi amaçladı.¹⁰⁹ Birkaç milyon dukalık bir yardımı veya vergiyi kapsadığı için *Millones* ismi ile anılan bu vergi, yerel yönetimlerin sahip oldukları bütçelerin belirlenen miktarlarda devlete aktarılmasını ve bu aktarılan bütçelerin de oluşturulması noktasında yerel güçlere büyük fırsatlar sağlamasını içeriyordu. II. Felipe'nin ölümünden evvel meclis ile krallık arasında yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanmadı ve meclis, III. Felipe'nin tahta çıkışına kadar kapalı kaldı. Ardından, Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, 1598'den 1601'e kadar *Cortesin Millones* isimli vergi konusunda destek sağlaması için *Cortes* üyeleri, *Procuradorların*¹¹⁰ önemli bir kısmını rüşvet karşılığı satın aldı ve nihayetinde, 1601 yılında yapılan anlaşma ile Cortes ile devlet arasında *Millones* vergisi şarap, et, zeytinyağı ve sirke üzerinden alınan sürekli bir vergiye dönüştü.¹¹¹ Bu vergi ile yerel yönetimler kraliyet adına istedikleri oranda fiyat artışına gitme imkânına ve yaptırım alanını genişletme fırsatına sahip oldu; daha da önemlisi, merkeze göndereceği paraların *Cortes* izni olmadan kullanılmasını imkânsız hale getirdi (Jago, 1981, s. 315). Böylece, 16. yüzyılda sadece vergi toplamak ve vergiler ile ilgili sorunları görüşmek için toplanan *Cortes*, kraliyete karşı önemli bir kontrol mekanizması elde etti.¹¹²

Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın *Millonesi* sürekli hale getirmesinden sonra kraliyet geçici bir süre nefes alsada da yerel yönetimler et, zeytinyağı, sirke ve şarap üzerindeki vergileri oldukça artırdı ve dolayısıyla bu

¹⁰⁷ İsp. Kastilya Meclisi.

¹⁰⁸ İspanya'da belirli tüketim ürünleri üzerinden alınan olağanüstü vergi. Bu vergi 17. yüzyıldan itibaren sürekli alınan bir vergi haline dönüştü.

¹⁰⁹ Alınacak bu sürekli vergi ile Lerma Dükü her yıl 3 milyon dukalık bir ek gelir sağlama niyetindeydi. Bu verginin ilk paketi 6 yılı kapsayacak ve 18 milyon dukalık bir gelir getirecekti. Cordoba, *Relaciones*, 96.

¹¹⁰ İspanya'da Kastilya meclisini oluşturan üyelere verilen isim. Kastilya'ya bağlı her bir bölge 2 temsilci tarafından temsil edilirdi.

¹¹¹ Lerma Dükü'nün Cortes'i nasıl ikna ettiğine dair bakınız; Jago, Charles. "Habsburg Absolutism and the Cortes of Castile" *The American Historical Review*, Cilt: 86, Sayı:2, 1981, ss. 307-326.

¹¹² 1607'de tekrar iflas eden İspanya'da meclis bu verginin kendi kontrolünde harcanmasına dair büyük bir baskı oluşturacak ve 1611'de kurulan *Comisión de Millones* ile tüm meclis kendi belirlediği üyeler aracılığıyla bu parayı kendi uygun gördüğü yerlere harcayacaktı. Bu nedenle, 1620'lerden itibaren meclis de yönetim içerisinde söz sahibi olmaya başlayacaktı.

vergi artışları fakirlerin bu ürünlere ulaşmasını oldukça zor bir hale getirdi. Gerek tüm Avrupa'yı bu dönemde kasıp kavuran *Fiyat Devrimi* gerekse *Millones* vergisinin temel tüketim ürünleri üzerinde neden olduğu artış, İspanya'da büyük bir yiyecek krizini beraberinde getirdi ve birçok ürünün fiyatı sadece birkaç sene içerisinde üç dört kat arttı (Kugler, Peter& Bernholz, 2007, s.8).¹¹³ Özellikle, insanların hayatta kalabilmeleri için tüketebilecekleri en uygun ve en ucuz ürünler olan tahıl fiyatında büyük artışlar meydana geldi (Vilar, 1964, s.334).¹¹⁴ Bu durum ise var olan açlık ve kıtlık sıkıntılarının daha da artması, tarımsal üretimin azalması ve insanların bu durumdan kurtulabilmek adına başkent Madrid'e yoğun bir şekilde göçmesi ile sonuçlanmıştı.

İspanya'nın sahip olduğu ağır borç yükü, Kral III. Felipe ile Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın çözmesi gereken en önemli meselelerden biriydi. İspanya genel itibarıyla Kral V. Carlos'tan beri kronik borçlanma sıkıntısı içerisindeydi. Kral V. Carlos'un tahtı bırakma nedenlerinden biri olan ağır dış borç, 1556 yılında tahta geçen oğlu II. Felipe zamanında devletin ilk defa iflas etmesine neden olmuştu. İspanya'nın 1557'de iflas etmesinden sonra Kral II. Felipe, ülkeyi, var olan borçların daha uzun süreli vadelere ayrıldığı bir yapılandırma sürecine soktu ve ilerleyen dönemlerde devletin adeta en büyük sıkıntılarının biri olan *juros* uygulamasını hayata geçirdi.¹¹⁵ Temel olarak, İspanya'nın İtalyan bankerlerden ve İspanyol asilzadelerinden ödünç para sağlamak amacıyla yürürlüğe konulan ve yıllık belirli oranda faiz sağlayan bu değerli kâğıtlar, İspanya'nın üzerindeki borç yükünü hafifletmesi adına kullanılmaya başlandı. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'nın en yüksek faizlerini sunan *Juros* nedeniyle İspanyollar, sahip oldukları değerli madenlere güvenerek çok büyük miktarlarda borç para almaya ve likidite sorununu aşmaya çalıştı.

Artan borç yükü altında İspanya, 1570'lerden itibaren yeniden büyük ekonomik sıkıntılar ile karşılaşmaya başladı. Bu dönemde kraliyetin gelir-gider tablosunda

¹¹³ İspanya'nın en yüksek tarım verimine sahip bölgesi olan Endülüs'te fiyat endeksi için bakınız; Hamilton, Earl. "American Treasure and the Rise of Capitalism (1500-1700)" *Economica*, sayı: 27, Kasım 1929, s.354.

¹¹⁴ Vilar'a göre, büyük bir fiyat artışının yaşandığı İspanya'da 1595'te kilesi 430 maravedi olan tahıl 1598 yılında 1401 maravediye ulaştı.

¹¹⁵ *Juros* uygulaması hakkında detaylı bilgi için bakınız; Casalila, Bartolome Yun. *Fiscal states, composite monarchies and political economies. A view from the Spanish empire (c.1492-c.1650)*, Paris School of Economics Séminaires d'Histoire économique, Paris, February 2016.

büyük dengesizlikler ortaya çıkarken devlet tümüyle Cenevizli bankerlerden alınacak yüksek faizli kredilere bağlı bir yapıya doğru evirilmekteydi. Akdeniz’de Türklere ve Hollanda’da isyan etmiş olan isyancı Protestanlara karşı sürekli askeri seferler düzenleyen İspanya, doğal olarak, 1576’da yüksek faizli *juros* ve dış borçları nedeniyle tekrar iflas etti (Parker, 1970, ss.84-85). Bu iflasa karşın İspanyollar Kral II. Felipe önderliğinde var olan borçları daha da artırmaya devam etti. Fransa’da patlak veren iç savaş, Aşağı Ülkeler’de bastırılmayan isyan ve Hollandalıları isyana teşvik ettikleri düşünülen İngilizlere karşı hazırlanan *Yenilmez Armada* nedeniyle İspanyollar 1581-1588 yılları arasında tam 80 milyon duka harcamak zorunda kaldı (Flynn, 1982, s.139). Aynı dönemde ise İspanya’nın geliri, var olan harcamanın sadece beşte biri kadar olup 15 milyon duka civarında bir paraya denk gelmekteydi. 1590’ların başında Amerika’dan gelen gümüş miktarlarında yaşanan artışlar, var olan bu harcamaları finanse etmeye çalışsa da 1590’ların sonuna doğru var olan bu yük dayanılmaz bir hale erişmişti. Nitekim II. Felipe’nin öldüğü 1598’de tepe noktasına ulaşan bu borçlar, 85 milyon dukaya kadar ulaştı. Bu borç, İspanya’nın bir yıllık gelirinin neredeyse on katıydı (Flynn, 1982, s.143).¹¹⁶ 1596’da yaşanan diğer iflasın ardından Kral II. Felipe, borçları 5 yıllık senetlere ve daha uygun faizlere taksim etmiş olsa da Lerma Dükü ve genç Kral III. Felipe’nin çözmesi gereken en önemli meselelerden biri de bu ağırlaşan dış borçlardı.

İspanya’nın çeşitli yıllarda aldığı borçlar ve borçların faiz oranları şu şekildeydi (Cipolla, 1994, s.187):

İspanya Borçlar Yılı	Borç (Duka)	Borç Faizi
1515	12	0,8
1560	35	2
1575	50	3,8
1598	85	4,6
1623	112	5,6
1667	130	9,1

¹¹⁶ İspanya’nın bu dönemde yıllık geliri 9 milyon duka civarında idi.

Tablo 1. İspanya'nın yıllara göre borç skalası

1599'da III. Felipe tarafından kendisine verilen Lerma Dükü unvanıyla neredeyse tüm yönetimi kontrolü altında tutan Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın ajandasında çözülmesi beklenen diğer bir sorun ise İspanya'nın gittikçe azalan nüfusu ve bu azalmaya bağlı olarak tezahür eden sorunlardı. 1500'lerin ikinci yarısından itibaren deniz aşırı toprakların İspanyol mallarına yönelik taleplerinin azalması ve Aşağı Ülkeler'de çıkan isyanın Kuzey Avrupa ile olan ilişkileri etkilemesi sonucunda İspanya'da tarım ve hayvancılık üretimi kademeli olarak azalmaya başladı (Philips, 1982, s.783). 1580'lerde ve 1590'larda şiddetini iyice artırarak büyük bir durgunluğa neden olan bu kriz, üretimin artması adına yapılması gereken yatırımların yapılamamasına ve *hidalgo* adı verilen İspanyol orta ve alt aristokrat sınıfının etkisizleşmesine neden oldu. İspanyol orta sınıfının gücünün azalması ile İspanya'da yaşayan köylüler ürettikleri ürünleri ellerinden çıkarmakta sıkıntı yaşadılar ve dolayısıyla, var olan borçlarını ödemek için büyük toprak sahiplerinden yüksek faizli kredi çekerek bu süreci bertaraf etmek istediler. Fakat İspanya'nın 1596'da iflas etmesi ve Amerika'dan gelen değerli madenlerin değerlerinin düşmesi neticesinde İspanya'da büyük bir likidite ihtiyacının ortaya çıkması, köylülerin de topraklarını bırakmalarına veyahut çalışmamayı tercih etmelerine neden oldu. Bu durum ise İspanyol üretim noktasındaki etkinliğin giderek azalmasına ve tebaanın ve devletin fakirleşmesine yol açtı (De Cellorigo, 1600, s.10; Castañeda, 1622, 3.kısım).

Yaşanan ekonomik krizin yanında 1596'da Kuzey İspanya'da patlak veren ve iki sene sonra İspanya'nın en kalabalık bölgesi olan Kastilya'yı etkisi altına alan veba salgını; açlık, kıtlık, kötü beslenme gibi faktörlerin de etkisiyle 600 bin insanın hayatını kaybetmesine neden oldu (Lees, 1989, s.440). 1600'lerin başında sona eren bu büyük salgın neticesinde tarımda büyük bir iş gücü açığı ortaya çıktı ve bu nedenle, tarlalarda istihdam edilen işçilerin maaşları yaklaşık üç kat arttı (Vilar, 1964, s.335).¹¹⁷ Bu artış İspanya'da tarım ürünlerinin fiyatlarının oldukça yükselmesine neden olurken büyük bir tarımsal krizin patlak vermesine de zemin hazırladı. Aynı zamanda, *Fiyat Devriminin* de etkisi ile İspanya'da

¹¹⁷ İspanya'da 1600 yılında 3470 maravedi kazanan meyve toplama işinde çalışan bir köylü 4 yıl sonra bu maaştan 3 kat fazla kazanmaya başlayacaktı.

insanlar yiyeceklere erişim noktasında önemli sıkıntılar yaşamaya başladı ve doğal olarak, kırsalda yaşayan insanlar para kazanabilmek için başta başkent Madrid olmak üzere büyük şehirlere göç etmeye başladı. Çevre bölgelerin nüfusunun azalması ve başkentte insan sayısının artması ise büyük bir nüfus düzensizliğine ve var olan tarımsal krizin şiddetinin artmasına ve mahiyetinin genişlemesine neden oldu.¹¹⁸

1492'de *Reconquista* hareketinin başarıyla tamamlanması, aynı yıl Amerika'nın keşfedilmesi, toplum içerisinde yer alan Müslümanların ve Yahudilerin önemli kısmının sürülmesi, kilisenin Türkler ve Protestanlar ile büyük bir mücadele içerisinde bulunması ve Haçlı fikrinin bir misyon olarak kabul edilmesi gibi olaylar 16. yüzyılda İspanyolların kendilerini *Seçilmiş Halk* olarak görmelerine neden oldu ve gerek V. Carlos gerekse de oğlu II. Felipe döneminde, bu düşüncenin temel alındığı bir ideoloji ortaya çıktı. Protestanlara karşı yapılan savaşlarda alınan galibiyetler ve daha da önemlisi Türklere karşı 1571'de İnebahtı'da elde edilen zafer, bu düşünceyi perçinlemiş olsa da 1588'de meşhur Armada Yenilgisi, İspanyolların bu düşüncesine büyük bir zarar verdi.¹¹⁹ *Sapkın* İngilizlere karşı Tanrı'nın kendilerine yardım edeceğinden emin olan İspanyollar, alınan yenilgi sonrası Tanrı'nın büyük bir uyarı gönderdiğini düşündüler (Ribadeneyra, 1945, s.1339). Bu nedenle, İspanyollar bir an evvel kendilerine çeki-düzen vererek tekrar eski başarıları elde etmek ve Hristiyanlığın bir numaralı kuvveti olabilmek için ahlaki ve dini bir restorasyon ve reform sürecinin başlamasını elzem olarak gördüler (Ribadeneyra, 1945, ss.1351-1352). Ama İspanya'yı da diğer büyük devletlerden ayıran en büyük özellik tam olarak buydu; İspanya, büyük devletler olan Roma, Pers, Makedonya gibi gerileme hastalığına tutulmuştu ama onların aksine onun yıkılması söz konusu değildi (AHN. Con./1427/1, 1619). Tanrı'nın lütfunu kazandıracak reformlar sayesinde devlet eskisinden de kuvvetli bir hale gelebilirdi.

¹¹⁸ Madrid'in İspanya'nın diğer bölgelerini sömürmesi nedeniyle bölgenin bir parazit görevi gördüğünü ve İspanya'nın gerilemesinde büyük rol oynadığını düşünenler vardır. Detaylı bilgi için bakınız; Kamen, Henry. *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power 1492-1763*. Londra: Penguin, 2002, ss.40-53.

¹¹⁹ İspanyolların İnebahtı'da elde etmiş olduğu bu zafer yeni Haçlı çağrılarının önünü açmış ve bir dizi Katolik Hristiyan Türklere karşı yeni seferlerin düzenlenmesi adına krallığa baskı yapmaya başlamıştır. İlgili çağrılara bir örnek için bakınız; De Preti, Giovanni Battista. *Discorso nell' eminente pericolo del Cristianesimo, alli maggiori e minori potenti Cristiani* (BNE.MSS.13312, ss.35-51).

Monarşinin başına geçtikten sonra Kral III. Felipe ile gözdesi Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın gündeme alması gereken en önemli konu ise İspanya'nın prestiji idi. Devlet prestiji, II. Felipe döneminden beri İspanyolların en çok önem verdikleri hususlardan biri olarak 1550'lerden itibaren tüm Avrupa'da büyük bir tehdit altındaydı. Bu süreç ise İtalya'daki İspanyol hâkimiyetine karşı çeşitli İtalyan yazarların İspanyolları kötü göstermek ve onlara karşı destek kazanabilmek adına ortaya attıkları *Leyenda Negra*¹²⁰ ile başladı. 16. yüzyılda İtalya'da artan İspanyol hâkimiyeti dolayısıyla İspanyolların canî, gaddar ve acımasız olarak anlatılmasına neden olan bu düşüncenin tüm Avrupa'ya yayılması ise 1560'larda patlak veren Aşağı Ülkeler isyanı ile gerçekleşmişti. Hollandalılar, isyanı bastırmak için Aşağı Ülkeler'e gelen Alba Dükü Fernando Alvarez de Toledo'yu (d.1507-ö.1582) küçük çocukları yerken tasvir eden layihalar bastı; isyanın başında yer alan Willem von Oranje'nin Hollanda halkının Kral II. Felipe'yi krallıktan azlettiğini açıkladığı *Apology* ile İspanyolların canî ve kana susamış bir ulus olduğuna dair önemli bir kampanya yürütüldü.¹²¹ Aynı şekilde, İspanyolların 1492'de keşfettiği Amerika'da bulunan halka karşı tutumları ve sahip oldukları davranışlar nedeniyle İspanyollara karşı tüm Avrupa'da büyük bir nefret duyulmaya başlandı. Bu antipati İspanyolların yayılcı politikası ile birleşince Avrupa'da anti-Habsburg düşüncesi kuvvetlendi ve bilhassa, 17. yüzyıldan itibaren bu düşünce büyük bir propaganda aracı haline dönüştü.¹²² Hatta bu dönemde *Leyenda Negra* düşüncesine destek verenlerin sayısı oldukça arttı; İspanyol egemenliğinden ayrılmak isteyen Katalanlar, Katolik İspanyolların kendileri üzerindeki baskısından sıkılan Protestanlar, ülkelerinde çıkan iç savaşa müdahil oldukları için Fransızlar ve daha da önemlisi, II. Felipe'nin kendilerine gönderdiği *Yenilmez Armada* ile mücadele etmek zorunda kalan İngilizler, İspanya'nın prestijini önemli oranda sarstı. Ayrıca, İspanyolların

¹²⁰ İsp. Kara Efsane.

¹²¹ *Ancak, Alba Dükü ve İspanyollara zevk vermesine rağmen, pek çok fakir Hristiyanın işkence görmesinden hiç hoşlanmadığımı itiraf ediyorum... Onların zulmü ve vahşetleri, bir zamanlar onlara sevgiyle yaklaşan ve atalarına ve hatta bu aşırılıklara kaçmadan önce onlara da çok sadık olan kişilerin her bakımdan evrensel bir nefretini haketmeleirne yol açacak derecede büyük olmalıydı...* Willem von Orange'nin meşhur bağımsızlık bildirisi için bakınız; Rowen, Herbert. *The Low Countries in Early Modern Times: A Documentary History*. Londra: Palgrave, ss. 81-91.

¹²² Bu düşüncenin tüm Avrupa'ya yayılmasında ise Amerika'da uzun yıllar kalmış olan ve İspanyolların Amerika'da yaptıklarını anlatan Bartelome de las Casas'ın kaleme aldığı eserlerin farklı dillere çevrilmesinin önemi oldukça büyüktür.

1566'da çıkan Aşağı Ülkeler isyanını bir türlü bastıramaması ve 1590'larda burada hatırı sayılır oranda toprak kaybetmesi, monarşinin prestijini önemli oranda zedeledi. Bu nedenle, Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın, İspanyolların bir an evvel eski prestijine kavuşması için etkin bir dış politika izlemesi ve devletin itibarını restore etmesi gerekiyordu.

Devletin ve İspanyol toplumunun içerisinde bulunduğu kötü durum ve yaşadıkları bu problemler, 1600'lerin başındaki eserlerin hemen hemen hepsinde görüldü ve serserilik, başıboşluk, tembellik gibi unsurları ön plana çıkaran *Picaro* edebiyatında kendine yer buldu. Ülke gerçeklerinden dem vurulan, toplumun çarpık taraflarını gösteren, dönemin olayları karşısında takınılması gereken tutumlar hakkında nasihatlerde bulunan ve eserlerin ana karakterlerini hayal aleminden gerçek yaşama entegre eden *Picaro* edebiyatının en önemli eserlerinden ikisi olarak kabul edilen *Guzman de Alfarache* ve *Don Kişot*'un 1600'lerin başında İspanya'da yazılması, toplumun ve devletin kötüleşen durumu adına birer gösterge olarak kabul edilebilirdi. Bu eserlerden ilki olan ve Mateo Alemán (d.1547-ö.1614) tarafından 1604 yılında tamamlanan *Guzman de Alfarache*'de, Sevilla'dan Madrid'e göç etmeye çalışan Guzman de Alfarache'nin hayatı anlatılmakta, dönemin İspanyol toplumu ağır bir eleştiriye tutulmakta ve toplumun erdemini kaybettiğinden bahsedilmekteydi. Masum, saf ve fakir bir köylü olan ancak Madrid'e geldikten sonra bu masumiyetini kaybeden Guzman de Alfarache; burada kumar oynamanın, başkasının malını çalmanın, aylak aylak vakit öldürmenin ve nargile içmenin İspanyol toplumunun doğası olduğu kanısına varır ve toplum içerisinde barınabilmesi için zaman içinde bir dizi gayriahlaki tutum ve davranış edinir (De Aleman, 1996, s.196).¹²³ Bu gayriahlaki davranışları meşru görmeye de başlayan de Alfarache, gün geçtikçe tüm masumiyetini kaybeder ve insanın özünün kötü olduğu kanaatine varır. Kısa bir süre içerisinde de Alfarache, *Picaro* olarak çarpık İspanyol toplum düzenine ayak uydurur. Zira ona göre toplumda var olabilmenin yegâne yolu sahip olunan iyi erdemleri kaybederek yozlaşmak ve bozulan düzenin bir parçası haline gelmektir.

¹²³ De Aleman, Mateo. *Guzman de Alfarache*. Madrid: Akal, 1996, s.196.

Mateo Aleman'ın eseriyle beraber büyük bir üne sahip olan ve 1604 yılında yazılan diğer bir İspanyol başyapıtı da Cervantes'in (d.1547-ö.1616) *Don Kişot*'udur. Mateo Alemán gibi Cervantes de kaleme aldığı eserinde dönemin İspanyol toplumuna ağır göndermelerde bulunmaktaydı. İlk olarak, Cervantes'in de söylediği üzere, dönemin İspanyol toplumu sadece iki gruptan oluşmaktadır: *Sahip olanla sahip olmayan* (Cervantes, 1615, 20.kısım). Kraliyet içerisinde patlak veren ekonomik, sosyal ve tarımsal kriz nedeniyle toplumun zengin ve fakir olarak iki gruba ayrılması toplumun tüm dengesini bozmuştu. Var olan bu dengesizlik de toplumun ahlaki manada bozulmasına zemin hazırlamış, tembellik, rahatlık, sefa, lüks tutkusu ve aşırılık gibi olumsuz durumlar birer hastalık gibi tüm İspanya'yı etkisi altına almaya başlamıştı (Carrasca, 1636, 4.kısım; De Guzman, 1614; De Moncada, 1619). Toplum nezdinde kötü alışkanlıkların yaygınlaşması çalışkanlık, alınteri, emek gibi olumlu kavramları erozyona uğratarak onları değersiz hale getirmişti. Keza eserin başkahramanı ve değersizleşen *hidalgo* sınıfının fakirleşmeye başlayan üyelerinden biri olan Don Kişot, değişen toplum düzenine karşı sahip olduğu idealizmden ve hayalperestliğinden dolayı çevresindekiler tarafından sürekli alay konusu olan birini temsil etmekteydi. Diğer taraftan, onun sağ kolu Sancho Panza ise kurnaz, tembel ve obur biri olarak çalışmaktan imtina eden, sadece yemek bulduğu zaman yiyen ve arta kalan zamanlarda tembellik yapan bir İspanyol köylüsünü resmetmekteydi. Nitekim burada da görüleceği üzere her iki başkahramanın da farklı kutupları temsil etmesi -Don Kişot (*Hayal*) ve Sancho Panza (*Gerçek*)-İspanya'nın zıtlıklar ülkesi olduğunu tekrar gözler önüne sermekteydi. Bilhassa, hayatının önemli bir zamanını sahip olduğu hayallerinin peşinden giderek harcayan Don Kişot'un ölüm döşeğinde büyük bir hayal kırıklığı ve yanılgı içerisinde olduğunu kabul etmesi, İspanyolların değişen siyasi düşüncesini de temsil etmekteydi. Zira İspanyollar İmparator V. Carlos ve Kral II. Felipe dönemlerinde *Monarquia Universalı* kurabilmeyi hayal ederken 1600'lerin ortalarından itibaren bu düşünce yerini eldekileri muhafaza etmeye bırakmıştı. İspanya'nın *Monarquia Universalı* kurabilmek adına sahip olduğu büyük hayaller, tıpkı Don Kişot'un yel değirmenleri ile savaşması gibi beyhude bir çaba olmaktan ileri gidemeyecekti. Yaşanan bu büyük hayal kırıklığına rağmen Don Kişot kötüye

giden durumun düzelebileceğine dair umudunu korumaktaydı. “*Şunu bil ki Sancho,*” der Don Kişot, “*şimdiye kadar bütün bu atlattığımız fırtınalar, yakınlarda havanın sakinleşeceğine ve her şeyin bizim için iyi olacağına işaret ediyor; çünkü ne kötülükler, ne de iyilikler, daimî değildir; başımıza gelen kötülükler bu denli uzun sürdüğüne göre, iyilik yakında demektir,*” (Cervantes, 1605, 18.kısım). Dolayısıyla, burada yapılması gereken en önemli eylem devletin gerekli reform hareketlerine başlayarak var olan hastalıklarına karşı sert ve acı reçetelerden oluşan bir tedavi sürecini hayata geçirmesiydi. Aksi takdirde, zamanında gerekli tedavilerin yapılmaması hastayı hızlıca ölüme götürebilir ve monarşi de benzer bir son ile karşı karşıya kalabilirdi.

2.2. BOŞA GİDEN UMUTLAR: LERMA DÜKÜ FRANCİSCO GOMEZ DE SANDOVAL Y ROJAS DÖNEMİ (1603-1618)

Nüfusun artması ve buna bağlı ekonomik gelişmelerin gerçekleşmesi sayesinde 1400’lerin başından itibaren Avrupa’da gümüşe olan ihtiyaç oldukça arttı. 1450’lerde metalürji tekniklerinin ilerlemesi, cıvanın bu alanda aktif olarak kullanılması, maden damarlarında daha derinlere inebilmek için büyük atlı vinçlerden yararlanılması ve maden değirmenlerinin inşa edilmesi neticesinde gümüş ticareti oldukça kârlı bir alan haline geldi (Brading & Cross, 1972, s. 545). Bu dönemde, Almanya’da ve Orta Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde yeni gümüş cevherlerinin bulunması, bu bölgelerin önemli birer ekonomik merkez olmasına zemin hazırlarken Avrupa’da yaşanan “*Büyük Değerli Maden Kıtlığı*” sürecinin sona ermesine katkı sağladı. Orta Avrupa’dan gelen madenler ise 1480’lerden itibaren tüm Avrupa’da fiyatların radikal manada yükselmesine zemin hazırladı (Feldman, 2014, s.557). Bu dönemden itibaren yaşanmaya başlanan fiyat artışı ise 1600’lerin sonuna kadar devam edecek bir süreç olarak, Avrupa’da ve tüm dünyada büyük bir ekonomik buhranın ortaya çıkmasını tetiklemişti.

1492’de Cenevizli denizci Cristobal Colon’un Amerika’yı keşfetmesi ise tüm sürecin oldukça farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştu. Keşfin ilk yıllarında İspanyollar arzu ettikleri değerli madenlere ulaşma noktasında sıkıntı yaşamış olsalar da 1521’de Meksika’nın ve 1535’te Peru’nun ele geçirilmesiyle monarşi,

başta gümüş ve altın olmak üzere birçok değerli madenin sahibi oldu.¹²⁴ Özellikle, Peru fatihi Francisco Pizarro (d.157?-ö.1641) önderliğinde İspanyolların Güney Amerika'daki en büyük gümüş kaynaklarından biri olan Potosi'yi keşfetmesi ve akabinde ona çok yakın bir yer olan Huancavelica'da büyük bir cıva yatağı bulması İspanya'ya ve oradan da Avrupa'ya çok büyük oranda gümüşün akmasını kolaylaştırdı. Cıva temelli metalürji teknolojisinin Amerika'ya taşınması ve bunun için gerekli cıva yataklarının gümüş madenlerine yakın olması sayesinde İspanyollar, gümüş ticaretinde büyük ölçüde kâr elde etmeye başladı ve aynı dönemde üretim kapasitesi azalan ve dikkate değer bir gerileme süreci içerisine giren Avrupa'da likidite ve kredibilite sorunu yaşayan İngiltere, Fransa, Venedik gibi devletlerin aksine, büyük askeri seferleri rahat bir şekilde finanse edebilme imkânına ulaştı. V. Carlos'un bizzat katıldığı ve İspanyolların büyük bir gövde gösterisine dönüştürdüğü Tunus seferi, 16. yüzyıldaki en büyük kale kuşatmalarından ve *Askeri Devrim* düşüncesinin ilk görüldüğü noktalardan biri olan Metz seferi ve uzun süredir Fransa ile İspanya arasında devam eden İtalyan savaşlarına noktayı koyan St. Quentin muharebesi, İspanyolların ordularını finanse ederek muzaffer ayrıldıkları mücadelelerden birkaçı idi.

Alman ve Cenevizli bankerlerden yüklü miktarda alınan paralar neticesinde İspanyollar, mevcut borçlarını ödemek için Avrupa'ya kontrolsüz şekilde değerli maden getirmeye başladı. Oldukça fazla miktarda altın ve gümüş gibi değerli madenlerin Avrupa'ya sokulması ise 1450'lerden itibaren enflasyon problemi yaşayan Eski Dünya'nın mevcut problemini daha da şiddetlendirdi. Özellikle, 1540'lardan itibaren Avrupa'nın farklı noktalarında radikal fiyat artışları gözlemlenmeye ve alım gücü düşmeye başlayarak önce tüm kıtada ve ardından da tüm dünyada *Fiyat Devriminin* patlak vermesine neden oldu. Doğal olarak, *Fiyat Devriminin* yaşandığı ilk ülke olan İspanya, bu ekonomik buhrandan en fazla etkilenen ülkelerden biri haline geldi. Bu krizin yavaş yavaş İspanya'yı etkisi altına almasıyla 1550'lerde Kral V. Carlos, devletin artan borç yükünü hafifletebilmek ve Almanya'da Martin Luther'in neden olduğu Protestan isyanına kaynak oluşturmak için meclisten çeşitli vergi artışları ve yeni vergiler talep etmiş olsa da bu isteklerin

¹²⁴ İspanyollar Antiller'de altın, Meksika ve Peru'da geniş gümüş yataklarının sahibi oldu. Birçok bölge borçlara karşılık bankerlere ve fatihlere bırakılmış ve sadece Zacatecas ve Potosi'deki gümüş yatakları krallığa bağlanmıştır.

meclis tarafından kabul edilmemesi üzerine tahttan çekilerek yerini oğlu Prens Felipe'ye bıraktı. 1556'da tahta çıktıktan bir yıl sonra var olan borçlarını ödeyecek paraları bulamaması üzerine, Kral II. Felipe liderliğinde monarşi ilk defa iflas etmek zorunda kaldı (Cipolla, 1994, s.186). Yüksek borçlar nedeniyle ilk kez iflas eden İspanyollar, bu tarihten sonra kronik bir dış borçlanma sürecine girdi. Var olan borçların ödenmesi için Kral II. Felipe, ilerleyen dönemlerde İspanyol toplumunun en büyük baş belası olarak kabul edilen ve insanların çalışmak yerine tüm paralarını ve yatırımlarını yönlendirecekleri devlet senetleri yani *juros* projesini hayata geçirdi (Elliott, 1961, s.61). 16. yüzyılın sonlarından itibaren bu senetlere verilen faizlerin yükseltilmesi ile İspanyol toplumunun kanını emen parazitlerden biri olarak kabul edilen bu hamle, sağladıkları kâr nedeniyle sermaye sahibi aristokratların çalışmayı bırakmalarının, girişimci ruhlarını kaybetmelerinin ve kapitalist düşüncenin kaybolmasının en önemli müsebbibi sayılacaktı (Zeuallos, 1623, 17.kısım).

1560'larda ise Aşağı Ülkeler'de çıkan isyan ve Akdeniz'deki Türk tehdidi ile başa çıkmaya çalışan Kral II. Felipe, bu iki mücadeleyi de finanse edebilmek ve babasından aldığı ideolojik *Monarquia Universal* düşüncesini gerçekleştirebilmek için tekrar büyük borçların altına girmeye başladı. Özellikle, Hollanda isyanının bastırılması için bölgeye yollanan Alba Dükü Fernando Alvarez de Toledo'nun büyük bir masrafa neden olması ve 1571'de son Büyük Haçlı Mücadelesi olarak görülen ve Türklere karşı açılan İnebahtı Savaşı'na katılacak donanmanın hemen hemen tüm giderlerinin İspanyollar tarafından karşılanması, 1576'da devletin tekrar iflas etmesine neden oldu (Drelichman & Voth, 2014, s.62).¹²⁵ 1576 iflası, İspanyol ekonomisinin çökmesine neden olsa da İspanyolların dini rolünü muazzam şekilde pekiştirdi. Birçoğuna göre, Protestanlar ve Türklere yapılan mücadeleler, Tanrı'nın İspanyolların tarafında olduğunun bir kanıtı idi.¹²⁶ Bu nedenle, monarşinin yanında olan Tanrı'nın halkı

¹²⁵ Kral II. Felipe'nin bu savaşı ve beraberinde sürdürmeye çalıştığı Aşağı Ülkeler isyanına göndermiş olduğu orduyu finanse edebilmek için aldığı borçlar krallığın 6-7 kat gelirin den denkti. (Parker. *Spain, Her Enemies*, 86).

¹²⁶ "Bu, bu savaşta takınılması gereken tutumdur ki bu nedenle, siz hükümdarımıza savaşın savunma savaşı olduğunu söyledim, bu (savaşta) kıymetli mukaddes dinimiz ve aziz inancımız savunulmaktadır. Burada İspanya krallığı ve majesteleri dışında Katolik inancını savunmak adına kim bir şeyler yapabilir? Kim onu geri getirmek için topraklarından bu dini sürmüş olan krallık (İngiltere) içerisinde mukaddes Katolik inancını muhafaza edecek? Kim İspanya Kralı yerine değerli İspanyolumuz ve Aziz Katolik Kralların biricik kızları ve Kral Henry ile evlenerek aşağılanan ve hor görülen Kraliçe Doña Catalina'nın ölümünün ve acılarının

ise onun emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirmeye çalışan *İspanyollardı*. Tanrı'nın emirlerini uygulayan ve onun doğru sözünden çıkmayan İspanyollar sayesinde, "*Fransa büyük yardımların sahibi oldu, İtalyanlar daha evvel sahip olmadıkları sükûnete kavuştu, Amerika Hristiyanlığı ve inancı gördü, Afrika zorbaların elinden kurtuldu, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu sapkınlara karşı mücadelesinde muzaffer oldu, Katolik dünyası başta İncil'in basılması olmak üzere birçok teknik yenilik ile tanıştı ve daha da önemlisi, (krallığın) tüm topraklarında adalet, barış ve inanç hüküm sürdü*" (Iñiguez de Lequerica, 1601, s.40).

Tanrı'nın İspanya'nın yanında olduğu düşüncesi sayesinde İspanyollar; Protestan Hollandalılara destek veren, Katolik İskoçlara ve İrlandalılara zulmeden, kendileri hakkında büyük bir itibar kaybına neden olan *Leyenda Negra* propagandasını yürüten, İspanyol Protestanlarını besleyerek kendi halkını *sapkınlaştırmaya* çalışan, Atlantik'teki korsanları himaye ederek ticaretlerine zarar veren İngilizlere karşı büyük bir askeri sefer düzenleme gayreti içerisine girmişlerdi. Bu çaba sapkın İngilizleri yola getirecek ve Katolik inancını Protestanlık karşısında yüceltecek ilahi bir misyonun sonucuydu (Ribadeneyra, 1945, ss.1333-1349). 1583'te, Santa Cruz Markisi'nin II. Felipe'ye önerdiği bir planla var olan bu çaba meyvesini vermiş gibiydi: *Armada Invencible*.¹²⁷ İlahi bir misyonu yerine getirdiğine inanılmasından ötürü yenilmesi imkânsız olarak görülen ve bu uğurda hiçbir masrafından kaçılmayan bu büyük ve görkemli donanma, 1588'de İngilizlere karşı ağır bir yenilgi aldı. Bu ağır yenilgi ise İspanyolların kaderci anlayışlarını daha da alevlendirirken ekonomilerine de büyük bir zarar verdi. *Yenilmez Armada*nın yapımı adına İspanya'nın neredeyse bir yıllık bütçesi harcanmıştı: Yaklaşık 10 milyon duka (Elliott, 1963, s.285).

intikamını alacak? İspanya dışında hangi Hristiyan krallık İngiltere'ye karşı silahlanabilecek ve ona karşı koyabilecek güce sahip? İspanya kıymetli lordumuza olan borcunu ne ile ödeyebilir, çünkü kralın ihtiyatı ve arzusu ile herhangi bir hata ve yanlışlık olmadan bütün olarak, temiz ve saf bir şekilde korunan bir inanç, din ve mukaddes Katolik kilisesi söz konusu ve neredeyse tüm krallıklar sapkınlık nedeniyle çıkan iç savaşları ile uğraşırken biz kendi topraklarımızdaki barışa, dinginliğe ve sakinliğe sahip çıkmayalım mı?" içerisinde Ribadeneyra, *Historias de las Contrarreformas*, 1945, 1336-1337. "*Tanrı'nın tarafı, Felipe'nin tarafı ve İspanya'nın tarafı aynı*" Parker, Geoffrey. "The Place of Tudor England in the Messianic Vision of Philip II of Spain: The Prothero Lecture" *Transactions of the Royal Historical Society*, Cilt: 12, 2002, s.173.

¹²⁷ İsp. Yenilmez Armada.

1588'de alınan bu ağır yenilgi, İspanyolların kaderci bakış açılarını daha da perçinleyerek Kral II. Felipe'nin Fransa'da Katolikler ile Protestanlar arasındaki mücadeleye müdahil olması ve kuzeyde devam eden Aşağı Ülkeler isyanına daha fazla para ayırması ile sonuçlandı. İspanya'ya bağlı bir bölge olan Navarra'dan gelen ve Protestan olan Henry'nin Fransa Kralı olmasını engellemek ve İspanyol otoritesine karşı gelerek isyan eden Hollandalıları cezalandırmak için büyük bir savaşın içerisine giren II. Felipe, her iki mücadelede de verdiği ağır kayıplar neticesinde devletin ikinci kez iflas etmesine neden oldu.¹²⁸ II. Felipe döneminin sonunda yaşanan bu iflas ise onun *Monarquia Universal* hayallerinin sonu anlamına geliyordu.

14 Eylül 1598'de İspanya tahtına çıkan III. Felipe ve gözdesi Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, devletin içerisinde bulunduğu durum nedeniyle dış politikada çok aktif bir siyaset gütmeye taraftarı değildi. Uzun süredir devam eden savaşlar, ağır ekonomik şartlar, bir türlü önü alınamayan nüfus azalması, farklı bir devlet anlayışına geçilmesi gibi nedenlerden ötürü Kral III. Felipe, yalnızca İngilizlere karşı ayaklanan İrlandalılara bir yardım gönderme düşüncesi içerisinde olacak ve bu düşünce de devletin içerisinde bulunduğu ekonomik problemlerden dolayı istenilen şekilde gerçekleşemeyecekti (*Annals of Kingdom of Ireland*, 1856, ss.2255-2291). Güney İrlanda'da çıkarılacak bir isyan ile İngilizlerin buradaki İrlandalılar ile uğraşacağını ve kendilerine karşı ayaklanmış olan Hollanda'ya destek veremeyeceğini düşünen İspanyollar, başarısızlıkla sonuçlanan bu isyanın ardından İngilizler ile anlaşma zemini aramaya başladı. Olası bir İspanya-İngiltere barışı ise isyankâr Hollandalıların diplomatik anlamda izole edilmesi anlamına geliyordu. Hollandalıların diplomatik ve siyasi anlamda yalnız kalması ile İspanyollar onlarla daha iyi savaşabilir ve onlara üstünlüklerini gösterebilirlerdi. Bu nedenle, İngiltere ile yapılacak bir anlaşma, oldukça büyük bir önem taşıyordu.

Aşağı Ülkeler'de ise İspanyollar büyük bir askeri kriz içerisinde idi. İspanya'nın Flandre'de yer alan ordusunun başında bulunan Parma Dükü Alessandro Farnese'nin 1592'de hayatını kaybetmesi ile Hollandalılar, Prens Maurits

¹²⁸ Kraliyetin iflas ettiği 1596'da toplam borcu 68 milyon duka iken aynı yılki geliri sadece 10 milyon duka civarında idi. Sturdy, David. *Fractured Europe, 1600-1721*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s.103.

önderliğinde önemli bir ilerleme sağladı. 1590'lardan itibaren farklı askeri stratejiler benimseyen, daha küçük birlikler ile hareket eden, tüm askerlere talimi zorunlu kılan ve *Cuirassiers*¹²⁹ adında bir tabanca kullanan süvari birlikleri oluşturan Prens Maurits, İspanyolları 1597'de Turnout adı verilen noktada ağır bir yenilgiye uğrattı.¹³⁰ Alınan bu galibiyet ile Aşağı Ülkeler'de ilk defa bugünkü Hollanda ile Belçika sınırları oluştu ve Hollanda, Zelanda, Groningen, Utrecht, Gelderland, Friesland ve Overrijsel gibi eyaletlerden oluşan isyankâr "*Birleşik Eyaletler*" isimli cumhuriyetin temelleri atıldı (Rogers, 2010, s.226). 1597'de sınır açısından tüm eyaletlerin bütünlüğünü sağlayan Prens Maurits 1599'dan itibaren *İspanyol Aşağı Ülkeleri* olarak adlandırılan ve bugünkü Belçika, Lüksemburg ve Kuzey Fransa'dan oluşan bölgeye saldırmak ve orada kendine destek sağlayabilmek için büyük bir çalışma içerisine girdi. 1600'de askeri devrim düşüncesinin en önemli savaşlarından biri olan ve *Volley Fire*¹³¹ taktiğinin etkili olarak kullanıldığı ilk savaşlardan biri olan *Nieuwpoort*'ta Hollandalılar, İspanyol ordusuna ciddi bir zarar verdi.¹³² Aynı zamanda, 16. yüzyılın en elit piyade birliklerinden olan İspanyol *Terciolarının*¹³³ da yenilebileceğinin ilk örneklerinden olan bu savaş, tüfek ve tabanca kullanan süvarilerin de piyadeler üzerindeki üstünlüklerinin gösterilmesi açısından oldukça önemliydi. Aynı zamanda, *Nieuwpoort*'ta alınan bu yenilgi, İspanyolların, askeri anlamda rakiplerinin gerisinde kaldığını göstermekteydi. Daha önceleri sadece denizdeki savaşlarda İspanyollara büyük sıkıntılar yaşatmış olan Hollandalılar, artık karada da İspanyollarla rekabet edebilmeye başlamıştı.

1600 yılında *Nieuwpoort*'ta yapılan savaş ile İspanya'nın hâkimiyetinde olan Aşağı Ülkeler'e saldıran Hollandalılara karşı yeni bir hamlede bulunmak adına İspanyollar yeni bir strateji ortaya koymuştu. Bu planı ortaya koyan Arşidük

¹²⁹ Hollanda'da 16. yüzyılın sonlarında özel bir tabanca veya tüfek kullanan süvari birliklerine verilen isim.

¹³⁰ Prens Maurits'in Hollanda ordusundaki reform hareketi için bakınız; Rady, Martyn. *From revolt to Independence: the Netherlands, 1550-1650*. Londra: Hodder Education, 1990, ss. 57-60.

¹³¹ Savaşlarda yapılan atışlarda sürekliliği ön plana alan ve birkaç sıra halinde arka arkaya sıralanmış askerlerin düşmanın direncini kırması adına kullanıldığı askeri teknik, yayılım ateşi.

¹³² Savaş ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; Parker, Geoffrey. *The Limits to Revolutions in Military Affairs: Maurice of Nassau, the Battle of Nieuwpoort (1600), and the Legacy*. *The Journal of Military History*, Cilt: 72, Sayı: 2, 2007.

¹³³ İspanyolcada "Üçlü" anlamına gelen "Tercio" 1520'lerde İtalyan Savaşları sırasında kurulmuş bir piyade birliğidir. Bu birliğe üçlü denmesinin nedeni ise üç ayrı birimden oluşmasıdır. Bu piyade birlikleri, kargı (*Piquero*), arkebüz (*Arcaucero*) ve kılıç kullanan askerlerden (*Espadachín*) müteşekkil olup, İspanyolların askeri anlamda Avrupa'yı domine ettiği dönemin en önemli unsurlarıdır.

Alberto'ya göre, Prens Maurits önderliğinde Hollandalılar Nieuwpoort isimli bölgeyi alabilmek adına var gücüyle savaştıklarından sahip oldukları toprakları göz ardı etmişler ve dolayısıyla, bu bölgelerdeki güçleri azalmıştı. Bu durumda, uzun zamandır süre gelen savaşta hamle sırası İspanyollardaydı ve Hollandalıların geri planda bıraktıkları yerlere saldırmaları ile savaşın tüm seyri değişebilirdi.¹³⁴ Hollandalılar karşısında İspanyollar büyük bir fırsat ele geçirmişlerdi.

Var olan karşı hamle isteğiyle İspanyollar isyancılar için oldukça stratejik bir nokta olan Oostende'yi alabilmek adına harekete geçti ve şehir 5 Temmuz 1601'de Arşidük Alberto ve beraberindeki İspanyol ordusu tarafından kuşatıldı. Fakat savaşın ilk dönemlerinde oldukça fazla kayıp veren İspanyol ordusunun başına Arşidük Alberto yerine ani bir kararla Cenevizli Ambrosio Spinola getirildi (Bentivoglio, 1687, s.480).¹³⁵ İlerleyen dönemlerde tarihin en önemli askeri zekâlarından biri olacak Spinola ile İspanyol ordusu kısa bir süre içerisinde önemli bir dönüşüm içerisine girdi. Esasen, şehir ve kale kuşatmasında teknolojik ekipmanlardan yararlanılmasını ve askeri mühendisliğin savaş içerisinde etkin şekilde kullanılmasını şiar edinen bu dönüşüm hareketi sayesinde Spinola, Aralık 1604'te sahip olduğu şartlardan dolayı alınması pek de mümkün gözükmeyen Oostende'yi ele geçirdi.¹³⁶ Her ne kadar İspanyolların zaferi ile sonuçlanmış olsa da bu kuşatma, devasa orduların karşı karşıya geldiği ilk kuşatmalardan biri olarak her iki taraf üzerinde çok büyük bir etki bıraktı. İki tarafın da toplamda 100 bin civarında kayıp verdiği bu üç yıllık kuşatma ile İspanyollar önemli bir stratejik nokta elde etti ama kazanılan bu zafer *Pirus Zaferi* olmaktan ileri gidemedi.¹³⁷

¹³⁴ Arşidük Alberto Kral III. Felipe'ye gönderdiği bir mektupta "Kıymetli hükümdarımız, majesteleri, benim fikrime göre, bu şansı iyi değerlendirerek sonuca erişmek isterseniz, Kont Maurits'den korkmayınız. Büyük bir bir ümitle Neuport bölgesini işgal etmeye gelmiş olsa da tahkimatımızın yardım almasından evvel o fethedilmiş Flandre'de o gerektiğinden fazla bir güven içerisindeydi ki bu durum kolaylıkla yeni kayıplara [neden olabilir] ..." içerisinde Bentivoglio, Guido. *Las Guerras de Flandes*, Geronymo Verdussen, 1687, 464. Aynı şekilde, krala gönderilen diğer bir mektup "Düşmana saldırmak için böyle büyük bir fırsatı kaçırmak hata olarak görülmekteydi..." Bentivoglio, *Las Guerras de Flandes*, s. 464.

¹³⁵ Atamadan önce Ambrosio Spinola'nın fazla bir askerlik tecrübesinin olmaması ve sadece askerliğe istek duyan ve yetenekli bir adam olarak görülmesi bu atamayı oldukça ilginç kılmıştır.

¹³⁶ Cenevizli bir İtalyan olan Spinola askeri mühendislerden oldukça aktif bir şekilde yararlandı. Özellikle, Spinola'nın özel isteği ile buraya getirilen Pompeo Targone'nin kuşatmaya etkisi oldukça önemlidir. Pompeo Targone'nin ve diğer askeri mühendislerin kuşatma için yaptığı eserler için bakınız; Giustiniano, Pompeo. *Delle guerre di Fiandra* (Libri:IV). Ioachimo Trognese, 1609.

¹³⁷ İspanya ordusu kuşatmanın ilk dönemlerinde pek çok kayıp verdi. Verilen bu kayıplar hakkında bakınız; Duffy, Christopher. *Siege warfare: the fortress in the early modern world, 1494-1660*. Londra: Routledge, 1979, ss.86-87.

İspanyollar adına bu kuşatmanın en büyük getirisi, 1592'de Parma Dükü Alessandro Farnese'nin ölümünden sonra doldurulamayan ve İspanya'nın tüm askeri işlerinden sorumlu olan *Capitán General del Ejército de Flandes*¹³⁸ pozisyonunun güçlü bir figür olan Ambrosio Spinola tarafından doldurulmasıydı.

Hollandalılar ile savaşlar devam ederken uzunca bir süredir devam eden İngiltere-İspanya barış görüşmeleri ise başarılı bir şekilde sonuçlandı. 24 Mart 1603 günü hayatını kaybeden ve İspanya-İngiltere ilişkilerinin bozulmasında büyük bir faktör olan Kraliçe I. Elizabeth'in (d.1533-ö.1603) yerine İngiltere tahtına I. James'in (d.1566-ö.1625) gelmesi ve İspanyolların 1594'ten beri Protestan İngilizlere karşı mücadele içerisinde olan Katolik İrlandalılara destek vermeyi kesmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlamasını sağladı. Kısa süre içerisinde iki ülke, aralarında devam eden savaşı bitirmek için bir anlaşma imzalamayı kabul etti ve Ağustos 1604'te imzalanan Londra Anlaşması ile 19 yıldır devam eden savaş sona erdi. Daha da önemlisi, 1585'ten beri Hollanda isyanına aktif olarak destek veren İngiltere, bu anlaşma ile herhangi bir şekilde Hollanda'ya yardım etmeyeceğinin garantisini vermiş oldu (Parker, 2001, s.133). Bu sayede, İspanyolların politik hamleleri Hollanda'nın diplomatik anlamda tüm Avrupa'dan izole edilmesini sağladı. 1598'de önce Fransızlarla Vervins, sonra da İngilizler ile Londra Anlaşması imzalanarak Hollanda'nın iki büyük müttefikini kaybetmesi sağlandı. Müttefiklerinin İspanyollar ile barış anlaşmaları imzalaması ve Prens Maurits'e karşı Johann van Oldenbarnevelt'in¹³⁹ başını çektiği sert muhalefet ile Hollandalıların İspanya'ya karşı tek başına direnebilmesi pek mümkün gözüküyordu. Askeri anlamda da kazanılacak birkaç zafer ile İspanyolların tüm Hollandalıları istedikleri gibi bir barışa ikna etmeleri çok da zor olmayacaktı.

Hollandalılara karşı Oostende zaferinin kazanılması ve İngiltere ile Londra Anlaşması'nın imzalanması sonucunda İspanyollar, Aşağı Ülkeler'de stratejik

¹³⁸ İsp. Flandre Ordusu Genel Kumandanı.

¹³⁹ Hollanda'nın kuzeyinde yer alan "Hollanda" eyaleti, isyancıların Orta Avrupa'ya açılan kapısı olarak Alman Prensleri ile yakın ticari ilişkiler içerisindeydi. Ama bu eyaletin lideri olan ve daha sonra Prens Maurits'in idam ettireceği Johann van Olderbarnavevelt, bölgesinin ticari çıkarlarını korumak adına Hollandalıların bir an evvel barış ilan etmesi gerektiğini düşünüyordu. Barış döneminde buradaki Prenslere rahat ticaret yapacağını düşünen Johann van Oldenbarnevelt İspanyollar ile yapılan savaşta isyancılar arasındaki en muhalif isim olarak kabul edilecekti.

üstünlüğü ele geçirdi ve 1594'ten beri ilk defa kuzeye doğru sefer yapma imkânını yakaladı. 1605'de, Spinola önderliğindeki İspanyol ordusu kısa bir süre içerisinde 8 Ağustos'ta Oldenzaal ve 19 Ağustos'da Lingen bölgelerini alarak ilk defa Hollanda'nın iç bölgelerine girme fırsatı elde etti (Duffy, 1979, s.89). Ekim ayında ise Spinola döneminde ilk defa Hollanda ve İspanya orduları karşı karşıya geldi ve Mülheim'de Prens Maurits ve ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Alınan bu yenilgi ise Hollanda'da Maurits karşıtı cephenin daha da güçlenmesine ve barış isteyenlerin sayılarının artmasına neden oldu (Prak, 2005, ss.30-31). Ertesi yıl İspanyolların taarruzu devam etti; önce Rjinberg, ardından 14 Ağustos'da Groenlo ve bir hafta sonra da Rheinberg, İspanyolların eline geçti. Prens Maurits'in Spinola karşısında oldukça başarısız olması, Johann van Oldenbarnevelt'in başını çektiği muhalefetin sesini yükseltmesine, 7 eyaletten biri olan Hollanda'da büyük isyanların çıkmasına zemin hazırladı (Steiberg, 1966, s.33). Maurits karşıtı cephe, bir an evvel İspanyollara karşı yapılan savaşa ara verilmesinden ve devletin kötüye gitmeye başlayan ekonomisinin toparlanmasından yanaydı. Nihayetinde, ilk defa iki ülke arasında ateşkes görüşmeleri yapılmaya başlandı.

Barış görüşmelerinin başladığı 1607 yılı ise İspanyollar adına büyük bir hayal kırıklığı ile geçmişti. Daha evvel, 1596 yılında iflas eden ve borçlarını 5 yıllık bir vadeye yayarak sahip olduğu borç yükünü hafifletmeye çalışan İspanyollar, Cenevizli bankerlere olan 80 milyon dukalık borçlarını ödeyemeyince Kasım 1607'de tekrar moratoryum ilan etti. İspanya'da kötü giden 1606 ve 1607 hasatları, yiyecek ürünlerindeki radikal fiyat artışı ve artan fiyatlara karşı *Vellón* isimli bir bakır para basılmasının yarattığı kaos neticesinde monarşi, tekrar iflas etmekten başka bir yol bulamadı. Bu durum, ordunun Hollandalılara karşı daha fazla savaşamayacağı anlamına geliyordu. Yaşanan bu iflas İspanyolların bir an evvel Hollanda ile anlaşma zemini bulmasında etkili oldu; bir buçuk sene boyunca süren görüşmelerden sonra nihayet 44 yıldır devam eden Hollanda-İspanya mücadelesine ara verildi. 9 Nisan 1609 yılında imzalanan anlaşma ile taraflar ateşkes ilan etti ve bu ateşkes kendi iç meseleleri ile ilgilenmeleri için onlara büyük bir rahatlama sağladı.

Hollanda ile İspanya arasında imzalanan bu anlaşma; Avrupa'da iki ülke arasında yapılan savaşın geçici bir süre için sona ermesi, kralın izin verdiği ölçüde Hollandalıların denizaşırı bölgelerdeki yerler ile ticaret yapabilmesi ve hatta İspanyol krallığının kontrolünde olmayan yerlerin Hollandalılar tarafından ele geçirilme izninin verilmesi gibi konuları ihtiva etmekteydi.¹⁴⁰ Ancak İspanyollar adına büyük bir önem taşıyan ve devletin temel ideolojisi olan Katolikliğin muhafazası ve Katoliklerin Protestanlar ile eşit haklara sahip olabilmesi konusunda İspanyollar istedikleri şartları sağlayamadılar. Aynı şekilde, İspanya'nın kontrolünde olan Güney Aşağı Ülkeler'in Almanya'yla ticari ilişki kurabildiği yegâne kanal olan Scheldt nehrinin Hollandalılar tarafından ticarete açılmaması da İspanyolların prestijinin zarar görmesine neden oldu (Brightwell, 1974). Hollanda ile İspanya arasında imzalanan ve İspanyollar tarafından hayal kırıklığı olarak görülen bu anlaşmanın monarşi üzerinde daha fazla olumsuzluğa sebep olmasını engellemek ve ona karşı gelebilecek tepkileri azaltmak adına 9 Nisan 1609 günü önemli bir politik hamlede bulunuldu. Kral III. Felipe'nin imzasını taşıyan bir kararname ile İber yarımadasında yaşayan tüm Müslüman Arapların ülkeden sürülmesine karar verildi. Böylece, 800 yılı aşkın bir süredir İspanyol coğrafyasında yaşayan Araplar adına yolun sonu gözükmeğe başladı.

Genel itibarıyla Hristiyan bir yönetim altında yaşayan Müslüman Arapları tanımlamak için kullanılan *Morisco*¹⁴¹ İspanya'nın 1492'de *Reconquista* hareketini tamamlayarak İberya'da bulunan son Müslüman devlet olan Gırnata Emirliği'ne son verilmesi ile ciddi bir problem haline geldi. Gırnata Emirliği'nin yıkılmasından sonra bölgede yaşayan Müslümanlara *dini serbesti* sağlanacağıının garantisi verilmiş olsa da 1500'lerin başından itibaren İspanyollar meşhur din adamı Kardinal Jimenez de Cisneros önderliğinde, onları zorla Hristiyanlaştırma süreci içerisine girdi (Rawlings, 2006, s.79). Sayıca fazla olan Müslüman Arapları ise Hristiyanlaştırmak çok kolay bir iş değildi. 16. yüzyılın başından itibaren sistematik bir Hristiyanlaştırma politikası uygulansa da İspanyollar bu konuda pek başarılı olamadı. 1530'lardan sonra da Kral V.

¹⁴⁰ Ateşkes maddeleri için bakınız; Van Meteren, Emmanuel. *Historie van de oorlogen en geschiedenissen der Nederlanden, en derzelven naburen 1315-1611* (Cilt:10). Goetzee, 1763, ss.104-108.

¹⁴¹ "Reconquista" hareketi sonrasında İspanyolların hâkimiyeti altında yaşayan Müslüman Araplara verilen isim.

Carlos'un Almanya'daki Protestan meselesi ile uğraşmaya başlaması ve kralın İspanya'dan ayrılarak sürekli yurtdışında seferlere katılması bu konunun geri planda kalmasına neden oldu. 1556'da tahtın yeni sahibi II. Felipe döneminden itibaren Müslüman Araplara yönelik Engizisyon davalarının sayıları radikal oranda arttı ve Arapça konuşma, Arapça kitap okuma, çocuklara Arapça isim koyma ve bir toplulukla beraber ibadet etme veya cenaze töreni düzenleme gibi gelenekler yasaklandı (Serrano, 1950, s.19; Sultz, 2001, s. 422). Bu yasakların uygulanması ve Müslüman Araplar üzerinde yoğunlaşan baskı 1568-1571 yılları arasında İspanya'nın güneyinde geniş çaplı bir isyanın patlak vermesine ve Türklerin Araplar ile işbirliğine giderek Güney İspanya'yı işgal edeceğine yönelik büyük bir endişe ortaya çıkmasına neden oldu.¹⁴² 1570'lerde Türklerin neden olduğu bu endişe farklı zamanlarda Moriscoların İberya'yı işgal edeceği fikrinin de temelini oluşturdu; 1590'larda onların Fransa ve hatta İngiltere ile müttefik oldukları ve güneyden bir saldırı planladıkları bile düşünülmüştü (Rawlings, 2006, s.82). Moriscoların farklı gruplar ile işbirliği içerisinde olduğuna inanılması ise onların krallık içerisindeki geleceklerine önemli oranda şekil vermeye başladı. 1580'lerden itibaren bu tehdit algısı Türklerle veya Kuzey Afrika'daki Berberiler ile işbirliği içerisinde olduğuna inanılan Moriscoların önemli bir kısmının Hristiyan nüfusun fazla olduğu iç ve kuzey bölgelere sürgün edilmesine neden oldu. Küçük parçalar halinde ve birbirlerinden koparılmış bir şekilde farklı bölgelere gönderilen ve böylece, daha kolay asimile edileceğine inanılan *Moriscolar*, kendi kültürlerini her yerde muhafaza etmiş ve bu yolun da başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştu.

1600'lere gelindiğinde ise devletin farklı sıkıntılar yaşamaya başlaması neticesinde *Moriscoların* durumu hakkında çeşitli yazarlar, onların toplumun ve devletin içerisine nasıl entegre olabileceğine dair fikirler ortaya atmaya başladı. Bu isimlerden biri olan Valensiyalı Pedro'ya göre, İspanyolların *Moriscolara* yönelik politikalarının başarısız olmasının nedeni, onlara yönelik sevgi ve

¹⁴² İspanya'da yaşayan Arapların Türkler ile teması için bakınız; Hess, Andrew. "The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in the Sixteenth Century" *The American Historical Review*, Cilt: 74, Sayı: 1 (Ekim, 1968), ss.1-25.

hoşgörünün yeterince sağlanamamasından kaynaklanıyordu.¹⁴³ İspanyolların onlara yönelik teşhisleri iyi yapamadığını düşünen ve onlara daha hoşgörülü bir yaklaşımla muamele edilmesi gerektiğini savunan Valensiyalı Pedro, İspanyolların dünyanın farklı noktalarına yolladığı misyonerleri Gırnata, Valensiya, Mursiya ve Malaga gibi bölgelere yollaması gerektiğini ve böylece monarşinin kendi içindeki sıkıntılarının rahatlıkla giderebileceğini düşünmekteydi (De Valencia, 1844, s. 82).¹⁴⁴ Valensiyalı Pedro, Müslüman Arapları İspanyol toplumuna kazandırmak adına asimilasyona destek verirken sürgün düşüncesine karşı çıkmaktaydı. Valensiyalı Pedro'nun aksine bir Dominik keşişi olan Jaime Bleda ise tüm Müslüman Arapların İberya'dan sürülmesi gerektiğini düşünmekteydi. Müslüman Arapları *Hristiyanların düşmanları* olarak nitelendiren Bleda'ya göre, tüm *Moriscolar* İberya'dan sürülmeli ve bu konuda kati bir politika uygulanmalıydı; zira kralın çobanlığını yaptığı sürünün içerisinde onlar gibi *los lobos carniceros*¹⁴⁵a hiçbir şekilde yer verilmemeliydi (Bleda, 1618, s.913).¹⁴⁶ Tanrı'nın çobana verdiği sürüsünü koruma görevini ifa edebilmek adına Kral III. Felipe'nin bu *koyun postuna bürünmüş kurtları* sürüden temizlemesi, ona verilen ilahi bir misyonun da sonucuydu. Jaime de Bleda gibi *Moriscolar*ların sürgün edilmesi gerektiğini düşünen ve bu fikri şiddetle savunan isimlerden bir diğeri de Valensiya Başpiskoposu Juan de Ribera idi. Daha evvel Valensiya valiliği görevini yürüten Lerma Dükü Sandoval y Rojas ile yakın ilişkiler içerisinde olan de Ribera, Saray'ın sürgün kararını almasında çok önemli bir rol oynadı. Koyu bir

¹⁴³ Bu argüman uzun zamandır İspanyolların tartıştığı konulardan biri olmuştur. Zira önemli bir Müslüman topluluğun sahibi olan İspanyollar dini ve kültürel olarak kendilerinden çok farklı olan Müslüman Arapların topluma nasıl dahil edilmesi gerektiğine dair bir dizi fikir ortaya atsa da bunlar hoşgörü yanlıları ve sürgün yanlıları olarak iki farklı grup altında incelenebilir. Müslüman nüfusun en fazla yaşadığı yer olan Valensiya'da yaşayan Pedro de Valencia da hoşgörü fikrini benimsemiş ve çeşitli eserlerinde de bunu ifade etmiştir. Birçok İspanyol yazarın da düşündüğü üzere İspanyolların meselesinin Araplar olmadığını ifade eden Pedro, meselenin Hristiyanlığa davetin kapsamını ve yapılaş tarzını problemli bulmuştur. "*Mağriplilerin kanları ile İspanyolların kanlarının birbirine karışmasından korkmayınız; korkmayınız çünkü bu daha önceleri sıklıkla olmaktadır ve onlara hiçbir zarar gelmedi...*".

¹⁴⁴ "*Çok garip bir durum ki İspanya dağları, tepeleri ve denizleri aşip dinsizleri imana döndürmek için doğunun ve batının uçlarına, Şili'ye, Çin'e ve Japonya'ya gidiyorlar, bu durumun değişmesi için bir şey yapmasalar da çok suçlu olmazlardı. Diğer yandan, onlar aynı özeni, kararlılığı ve çalışkanlığı kendi evlerinin içerisinde yer alan ve dine dönmeyi veya onaylanmayı bekleyenler ve aynı zamanda vaftiz olarak eğitilmeleri ve onaylanmaları şart olanlar için göstermemekteler ki bunu gerçekleştirmek bu dünya ve öbür dünya için çok önemli. Bu nedenle, İspanyollara denmelidir ki Çin'i ve Japonya'yı kenara bırakarak yaptıklarımız hakkında çokça şey söylenen bu farklı ve uzak bölgelerde olanların benzerlerini kendi vatanımızda harika şekilde yapalım...*".

¹⁴⁵ İsp. Vahşi Kurtlar.

¹⁴⁶ "*İspanya'ya bu denli iyilik nereden geldi? Lordumuzun merhameti ve büyük yararları için Kutsal Engizisyon mahkemelerinin ateşlerinin korkunç duvarları ile onu arayan Katolik Krallarından. Bu şekilde onlar (Moriscolar) durdu ve Pirene dağlarına kadar ateş tüm vahşi kurtları, canavarları ve tilkileri vurdu...*".

Katolik olan de Ribera'ya göre, Hristiyan topraklarından Müslümanların sürülmesi ile Monarşi, Tanrı'nın lütfuna tekrar mazhar olabilecekti. Daha evvel Aragonlu Katolik Fernando'nun tüm Yahudileri monarşiden sürme örneğinde olduğu gibi monarşiyi kötü unsurlarından arındırmak ve toplumu temizlemek adına kral tüm Müslüman Arapları İspanya'dan uzaklaştırmalıydı.¹⁴⁷ Bu sürgün topluma kötü örnek olabilecek ve var olan Katolik inanca tehdit olarak görülebilecek Müslümanları kapsadığından Tanrı'nın bu durumdan memnun olmaması gibi bir durum söz konusu değildi. Tanrı'yı memnun etmek de kralın en önemli görevlerinden ve sorumluluklarından biri olarak düşünüldüğünde krala ve monarşiye Müslümanları sürmekten başka çare kalmadı. Başarılı bir zamanlama ile Lerma Dükü Sandoval y Rojas, kendileri adına büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanan Anvers Barışını gölgede bırakacak şekilde *Morisco Sürgünü* bildirisini 9 Nisan 1609'da yürürlüğe koydu.

9 Nisan 1609'da Morisco nüfusunun en yoğun şekilde yaşadığı Valensiya'da başlayan bu sürgün süreci, 300 bin civarında bir topluluğu kapsamaktaydı. Buna göre, Valensiya'da 117 bin, Aragon'da 61 bin, Kastilya'da 45 bin, Endülüs'te 30 bin, Mursiya'da 14 bin ve Katalunya'da ise 4 bin civarında bir nüfus, zorunlu göçün bir parçası olarak Kuzey Afrika, Fransa ve Selanik gibi farklı bölgelere gönderilecekti (Elliott, 1963, s.307). 22 Eylül 1609'da başlayan bu sürgün süreci, 1614'ün başına kadar devam etti ve her yıl kademeli bir şekilde Morisco nüfusu İspanya'dan gönderildi. Onların gönderilmesi ise Valensiya Başpiskoposu Juan de Ribera, Dominiken Keşiş Jaime Bleda ve Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'ın beklediği gibi büyük bir fayda ile değil, aksine büyük bir fiyasko ile sonuçlandı. Hâlihazırda İspanya'nın İngiltere, Fransa ve Hollanda ile yaptığı savaşlar neticesinde artan askere alımlar, 1596-1601 arasındaki büyük veba salgını, her yıl on binlerce insanın Amerika'ya gitmesi, ekonomik sorunlar, açlık ve kıtlık neticesinde evlilik yaşının yükselmesi gibi nedenlerden büyük bir demografik çıkmazın içerisinde olan İspanya'da, yaklaşık 300 bin insanın zorunlu sürgüne tabi tutulması, var olan meselelerin daha da artmasına neden oldu.

¹⁴⁷ Juan de Ribera'nın Müslüman Araplar ile ilgili düşünceleri hakkında bakınız; Ehlers, Benjamin. *Between Christians and Moriscos: Juan de Ribera and Religious Reform in Valencia, 1568–1614*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.

1590'da 7,5 ila 8 milyon civarında olan İspanya nüfusu, 1610'larda 6 milyona düşerken bu düşüş kademeli olarak 1650'lere kadar devam edecek ve İspanya 1590'daki nüfusuna 1717'e kadar ulaşamayacaktı (Fernandez, 1997, s.476).

Diğer taraftan, 1609'da Hollandalılar ile imzalanan barış ile uzun bir zaman sonra ilk defa herhangi bir devlet ile savaşımadan yeni bir yıla giren İspanyollar adına bu süreç fazla uzun sürmedi. Bilindiği üzere, İspanya'yı diğer Avrupa devletlerinden ayıran en önemli özelliği, kıtada sahip olduğu topraklar idi. Lakin bu topraklar arasında coğrafi bir bütünlüğün bulunmaması, bölgeler arası iletişimin ve askeri ve mali yardımların yapılması adına büyük bir handikap teşkil ediyordu. 1556'da İmparator V. Carlos'un devleti ikiye bölerek oğlu Prens Felipe'ye Aşağı Ülkeler, Franche Comte, İspanya, Milano, Sicilya, Sardunya gibi bölgeleri vermesi ile bu coğrafi kopukluk iyiden iyiye kendini gösterdi. 1565 yılında çıkan Aşağı Ülkeler isyanı ile Madrid'den kuzeye asker, para ve haber yollamak adına bir iletişim ve lojistik ağının kurulması düşüncesi ortaya çıktı. Kurulması planlanan bu lojistik ağ sayesinde aralarında bir toprak bütünlüğü bulunmayan bölgeler arasında para, asker ve haber transferi mümkün olabilecek, bölgelerin birbirine daha iyi ve daha güçlü bir şekilde bağlanması da sağlanabilecekti. Aşağı Ülkeler'de isyanın patlamasından kısa bir süre sonra deneyimli devlet adamlarından biri olan Kardinal Granvelle Kral II. Felipe'ye Palermo-Napoli/Barselona-Cenoa, Milano, Savoy, Franche-Comté, Loren, Lüksemburg ve Brüksel üzerinden bir hat oluşturulması gerektiğini tavsiye etti (Parker, 1972, s.56). Bu tavsiye, Kral II. Felipe tarafından ivedilikle kabul edildi ve monarşinin hayat kaynağı olarak kabul edilen meşhur *İspanyol Yolu* kurulmuş oldu. Zaman zaman çeşitli güzergâh değişikliklerine uğramış da olsa toprakların birbirleri arasındaki iletişimi ve her türlü para ve asker geçişini sağlaması nedeniyle bu hattın güvenliği, krallığın en önemli dış meselesi haline geldi.¹⁴⁸ *İspanyol Yolu* sadece var olan monarşi topraklarını değil Savoy, İsviçre Kantonları ve çeşitli Alman prensliklerini de ihtiva ettiği için bu hattın güvenliğini sağlayabilmek için bahsi geçen devletlerle iyi ilişkiler kurmak bir zorunluluk haline geldi. Almanya'da patlak veren dini meselelerin kaygan bir diplomatik zemin oluşturması ve 1601

¹⁴⁸ İspanyolların "İspanyol Yolu"na yönelik dış politikaları için bakınız; Parker, Geoffrey. *Success Is Never Final*. New York: Basic Books, 2002.

yılında Fransa ile Savoy arasında imzalanan *Lyon anlaşması* ile İtalyanların Fransızların güdümüne girmesi İspanyollara tek bir seçenek bırakmıştı: İsviçre Kantonları. İspanyolların kuzeye gidebilmek adına tek şansı haline gelen İsviçre’de de dini problemlerin artması ile buradaki Katoliklerin çıkarlarının korunması monarşinin en önemli dış önceliklerinden biri oldu. Monarşinin dağınık topraklarının muhafaza edilebilmesi *İspanyol Yoluna* ve bu rota üzerindeki İspanyol çıkarlarının gözetilmesine bağlıydı.

Bu rotaya yönelik ilk tehdit ise coğrafi olarak Aşağı Ülkeler’e ve İspanyol Yolu’na oldukça yakın konumda bulunan *Jülich-Cleves Birleşik Düklüğünden* geldi. Jülich-Cleves Dükü Johann Willem’in arkasında herhangi bir varis bırakmadan ölmesi, bölgede büyük bir krizin doğmasına neden oldu. İsviçre gibi çok farklı dini grupların yer aldığı düklük içerisinde küçük çaplı bir mezhep savaşı başladı. Daha sonra tüm Avrupa’yı etkisi altına alacak *30 Yıl Savaşlarının* bir provasını niteliğindeki bu krize zaman içerisinde Protestan Bradenburg ile Katolik Neuburg Kontluğu ve daha sonra da Fransa ile Hollanda’nın müdahil olması bu krizin uluslararası bir hüviyet kazanmasına neden oldu (Questier, 2019, s.323). Fransızların ve Hollandalıların bu bölgede Protestanları hâkim kılabilmek adına önemli destekler sağlamaları, düklüğün bağlı olduğu Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun da bu mücadeleye girmesi ile sonuçlandı. İmparatorluk tarafından gönderilen Arşidük Leopold’un istenilen başarıları gösterememesi ve Protestanlara karşı yenilgiler alması üzerine Brüksel’de bulunan İspanya ordusu bu bölgeye intikal etti (Sutherland, 1992, s.608). Monarşinin güneyden kuzeye asker, para, teçhizat ve haber göndermelerini sağlayan ve devletin bekası için yadsınamaz öneme sahip olan *İspanyol Yolunun* korunması adına İspanyollar tüm düklüğü işgal etti. Kısa bir süre sonra İspanyolların kendi rotalarının ve Hollanda’daki pozisyonlarının güvenliğini sağlayacak yerleri almaları ve bölgede Katolikleri destekleyerek Protestanları yenmeleri sonucunda *Jülich-Cleves Birleşik Düklüğü* krizi çözülmüş oldu. Böylece, *İspanyol Yoluna* yönelik ilk büyük tehdit ortadan kaldırıldı.

Resim 1. İspanyol Yolu

İspanyolların *İspanyol Yoluna* yönelik ilk tehdidi ortadan kaldırmalarının ardından bu hat ile ilgili başka bir sorun patlak verdi. Yaşanan problem İspanyol Yolu'nun en önemli noktalarından biri olan Milano'ya oldukça yakın bir noktada bulunan Mantova&Monferrat Dükalığıyla ilgiliydi. 1612 yılında Mantova&Monferrat'ın son Dükü IV. Francesco Gonzaga (d.1586-ö.1612), 22 Aralık'ta arkasında veliht bırakmadan ölünce, eşi Savoylu Margareta (d.1586-ö.1655) kendini *Mantova&Monferrat Düşesi* ilan etti (Cox, 2008, s.187). Böyle bir durumun Kuzey İtalya'da Fransa yanlısı Savoy Devleti'nin etkisini artıracığını düşünen İspanya ise Margareta'yı *Mantova&Monferrat Düşesi* olarak kabul etmedi. Savoylu Margareta yerine düklüğün son hükümdarı Francesco Gonzaga'nın *Kardinal* olan kardeşi Ferdinando İspanyolların desteğiyle yeni *Mantova&Monferrat Dükü* olarak kabul edildi (Quazza, 1922, s.18). Bu hamleyi kabul etmeyen ve bunun

üzerine düklüğü işgal etmeye çalışan Savoy'un topraklarına giren İspanyol ordusu, taraflar arasında sükûnetin kurulmasını sağladı. Savoy ve İspanya arasında imzalanan Asti Barışı (21 Temmuz 1615) ile Savoy devleti Ferdinando Gonzaga'nın yeni *Mantova&Monferrat Dükü* olduğunu resmen kabul etti ve bölgede statüko korunmaya devam etti (Quazza, 1922, s.21). Patlak vermiş olan bu kriz yalnızca geçici bir süreliğine bertaraf edilmiş gibiydi zira düklüğün 1627'de aynı durumla karşı karşıya kalması üzerine bu kriz nüksedecek ve bu sefer işler pek de İspanyolların istediği gibi gitmeyecekti.

Önce Jülich-Cleves'de daha sonra da Mantova'da çıkan problemler üzerine İspanyollar *İspanyol Yolunun* güvenliğini pekiştirmek adına önemli bir hamlede bulundu. İspanya Kralı III. Felipe, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile sahip olduğu akrabalık ilişkilerinden ötürü imparatorluğa bağlı Macaristan ve Bohemya krallıkları üzerinde çeşitli haklara sahipti. Kuzeni İmparator Matthias'ın çocuğu olmaması üzerine Kutsal Roma Cermen İmparatoru olabilme hakkına sahip olan İspanya Kralı III. Felipe, var olan tüm haklarını Avusturya Arşidükü Ferdinand'a devretti ve buna karşılık, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun elinde bulunan Alzas ve birkaç ufak İtalyan kasabasını aldı (Sanchez, 1994, s.887). 20 Mart 1617'de Graz'da yapılan bu anlaşma ile İspanyolların elinden tüm haklarını alan Avusturya Arşidükü Ferdinand da kısa bir süre sonra Bohemya Kralı olarak taç giydi ve İmparator Matthias'tan sonra Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu için en kuvvetli aday oldu. Katolik bir kral olarak Protestan Bohemya'da kabul göreceğini pek düşünmeyen Ferdinand, Kutsal Roma Cermen İmparatoru olan kuzeni II. Rudolf'un (d.1552-ö.1612) Bohemya'da bulunan Katolik ve Protestanlara dini özgürlük veren *Majestätsbrief*'i tekrar uygulamaya koyduğunu ilan etti.¹⁴⁹ Fakat

¹⁴⁹ "Biz, Rudolf ve diğerleri, bu beratı sonsuza kadar akıldan tutulmak üzere tüm insanlara ilan ediyoruz: her iki türden, sevdiğimizden ve sadık kullarımızdan İsa'nın kanını ve vücudunu alan Bohemya Krallığımızın üç mülkünde, geçen yılki Exaudi gününden sonraki Pazartesi [19 Mayıs 1608] ve Yahya Peygamber bayramından sonraki Cuma günü [27 Haziran 1608] alçakgönüllülükle ve Bohemya kralı olarak bize sunulan itaatkârlık ile 1575 genel kurultayında kanunlaştırılan; kutsal babamız, şanlı ve onurlu üyemiz İmparator Maksimilyan'ın olurlarına arz edilen, bazıları tarafından Augsburg Günah Çıkartması olarak adlandırılan genel Bohemyalı Günah Çıkartmasını dikkate alarak, Prag Kalesinde 1608 Lord'un tarafından aynı yıl içinde yürütülecek Kurultaylar vardır. Konuyla ilgili güvenilir bilgilerden ve en sevgili babamızın kendi eliyle yazdığı mektuplardan saptadığımız ve Mülklerdeki arşivlerde saklanan bazı güvenilir belgelerden açıkça anlaşıldığı üzere, derhal Majesteleri tarafından kabul edildi. Ayrıca aynı Günah Çıkartmanın önsözünde dahil edilen aralarındaki uzlaşma ve açıkça kendileri tarafından Kurultayda ilave edilen dinle ilişkili diğer taleplerinin onaylanmasını, Hristiyanlık dininin serbestçe yaşanmasına, izin veya yasak söz konusu olmaksızın her iki türde de izin verilmesini ve mülklerine tarafımızdan yeterli güvenceler verilmesini talep ettiler." 9 Temmuz 1609 tarihinde İmparator II. Rudolf tarafından çıkartılan dini iznin tam metni için bakınız; Macartney, Callille.

Kral Ferdinand tarafından atanan Katolik vekillerin uygulamalarından memnun olmayan Çek aristokratların, krallığın yönetildiği Hradčany kalesini basarak buradaki vekillerden birini camdan aşağı atması ile meşhur Bohemya İsyanı başlamış oldu. Katolik bir kral yerine Protestan bir kral tarafından yönetilmek isteyen Bohemyalılar, bölgede büyük bir krizin fitilini de ateşleyerek bu krizin tüm Avrupa'yı sarmasını tetiklediler.

Monarşinin dış politikası bu şekilde seyrederken içeride ise 1590'lardan itibaren ortaya çıkan kriz dönemi daha şiddetli bir hale geldi ve tüm İberya'yı etkisi altına alarak buhrana dönüştü. II. Felipe'nin son dönemlerinde, İspanya'nın artan borçları, Fransa, İngiltere ve Hollanda ile devam eden savaşlardan ötürü azalan ticari ilişkiler ve bu savaşları sürdürmek için askere alım sayılarının artması, yükselen enflasyon ve vergi artışları gibi etmenler nedeniyle ekonomik, sosyal ve ticari anlamda İspanya toplumu önemli sıkıntılar ile karşı karşıya kaldı. 1596'da yaşanan iflas ve aynı yıl ortaya çıkan büyük veba salgını ise bu sıkıntıları daha da ağırlaştırdı ve bir an evvel devletin bu alanlara yönelik adım atmasını zaruri hale getirdi. Birkaç yıl sonra yerine geçen oğlu III. Felipe'den beklenen de bu alanlarda iyileşme sağlaması ve toplumu ve devletin bir an önce bu krizden çıkarması idi.

Yeni kralın başa geçtiği dönemde tüm İspanya'yı etkisi altına alan veba salgını ise bu durumun pek de kolay olmayacağını göstermekteydi. 1596'da İspanya'nın kuzeyinde patlak veren ve hızlı bir şekilde güneye doğru inen bu salgın yaklaşık 600 bin kişinin hayatını kaybetmesine neden oldu. Daha ziyade kırsal nüfusu etkisi altına alan ve açlık, kıtlık ve kötü beslenme gibi faktörlerle etki alanını genişleten bu salgın 16. yüzyılda monarşinin önemli tarım merkezleri olarak kabul edilen Valladolid, Segovya, Burgos ve Cuenca gibi bölgelerin üretimlerine büyük bir darbe indirirken bu bölgelerde tarım alanında çalışacak büyük bir işgücü ihtiyacını da doğurdu. İş gücü noktasında önemli bir açığın oluşması ise tarım alanında istihdam edilen köylülerin maaşlarında radikal artışlara sebep oldu (Vilar, 1964, s.61).¹⁵⁰ Artan bu ücretlere rağmen İspanya'da tarım alanında

The Habsburg and Hohenzollern Dynasties in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. Londra: Macmillan, 1970, ss.37-45.

¹⁵⁰ 17. Yüzyılın başlarından itibaren sürekli bir artış gösteren köylülerin kazançları birçok askerin de kendi işlerini bırakarak toprak ve tarım ile ilgilenmesine neden olmaktaydı. İrgatlık yaparak toprağı işleyen

çalışabilecek insan bulmak oldukça zor bir hale geldi; zira bu dönemlerde iklimin de kötü hale gelmesiyle İspanyol köylüsü arka arkaya kötü giden hasatlardan dolayı borçlarını ödemekte zorlanmaya başladı (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ 1.45). Artan iş gücü açığı ve fiyatların sürekli yükselmesi ile borçlarını ödeyemeyen köylüler, borçlu oldukları soylulara topraklarını devrederek para kazanmak ve iş bulmak için başkent Madrid'e, Amerika'ya ve Amerika-İspanya bağlantısının sağlandığı tek liman olan Sevilla'ya doğru göç ettiler. Bilhassa, başkent Madrid'e yapılan bu göçler neticesinde 1600'de 49 bin olan şehir nüfusu 1650'de 130 bine çıktı ama çevresinde bulunan şehirlerin nüfusları da buna paralel olarak sürekli bir düşüş eğilimi gösterdi. Madrid'in başkent olması ve nüfusunun da sürekli artmasıyla krallık, hemen hemen tüm yatırımlarını buraya yapmaya başladı. Başkent, tüm komşu şehirlerin insan kaynağını bir mıknaş gibi emerken başta eski başkent Valladolid olmak üzere birçok bölge giderek fakirleşmeye ve verimsizleşmeye devam etti. Monarşi İspanyol coğrafyasında büyük bir *yığın* ile karşı karşıya kalırken köyler, kasabalar ve şehirler çoktan ölmeye başlamıştı (De Olivares, 1621, s.3).

Şehir	Nüfus (1600)	Nüfus (1650)
Valladolid	40.000	15.000
Segovya	28.000	16.000
Toledo	50.000	20.000
Medina del Campo	14.000	3.000
Palencia	12.000	4.000
Burgos	13.000	3.000
Salamanca	25.000	15.000
Cuenca	25.000	3.000
Madrid	49.000	130.000

köylülerin kazandığı ücretlere benzer paralar kazanmak için birçok asker hasat zamanı askerlikten firar etmekteydi. Detaylı bilgi için bakınız; White, Lorraine. "The Experience of Spain's Early Modern Soldiers: Combat, Welfare and Violence" *War History*, Cilt:9, Sayı: 1, 2002, ss.1-38.

Tablo 2: İspanya'nın bazı şehirlerinin yaklaşık nüfusları (1600-1650)(Lees, 1989, s.444).

1600'lerin başından itibaren Amerika'dan gelen gümüş miktarının azalmaya başlaması, nüfus azlığı ve ona bağlı olarak vergi gelirlerinin düşmesi, Hollanda ile süren savaş, artan enflasyonu azaltabilmek adına bakır paranın basılmasının yarattığı kaos ve bir türlü ödenemeyen *Juros* nedeniyle krallık, 1607 yılında bir kez daha iflas etti. İki yıl sonra ise krallık içerisinde yaşayan tüm Müslüman Arapların zorunlu sürgüne tabi tutulduğu kararnamenin yayınlanması, işleri daha da karışık hale getirdi. Zorunlu sürgün belki de Lerma Dükü Sandoval y Rojas'ın yönetimi boyunca aldığı en yanlış kararlardan biri olarak görülebilirdi; zira İspanya'nın büyük bir demografik kriz yaşadığı süreçte aldığı bu karar, zaten tarım üretiminde gerileyen ülkenin daha da büyük sıkıntılara girmesine neden oldu. Ağırıklı olarak tarımda istihdam edilen, kalanları da zanaatkar olarak çalışan ve aynı zamanda başta *Morabti* olmak üzere Hristiyanlara kıyasla çok daha fazla vergi veren Müslüman Arapların krallıktan sürülmelerinin ardından yerlerine geçen Hristiyan tebaa, hiçbir şekilde onların yerlerini dolduramadı (Elliott, 1961, s.307).¹⁵¹ Müslümanların aksine haşin çalışma koşullarını yerine getirmekten ve ağır işleri yapmaktan imtina eden Hristiyan tebaa nedeniyle Arapların bıraktıkları etkiler, beklenenden daha ağır oldu. Özellikle, Valensiya, Aragon ve Güney İspanya'da tarımda çalışacak pek kimsenin bulunamaması nedeniyle Fransa'dan mevsimlik işçi getirilmeye başlandı (Kamen, 2004, s.46). Toplum içerisinde artan yabancı nüfusla beraber birçok İspanyol yazar zenofobik bir algı içerisine girdi. Onlara göre, krallığın aldığı yenilgiler, toplumun geleneksel yapısının bozulması ve erdemli olarak görülen davranışların azalmaya başlaması gibi etmenler, yabancı karşıtı düşüncelerin temelini teşkil etmekteydi. Gelenekselliğin bozulmasının en önemli nedeni olarak görülen yabancıların ahlaka aykırı hareketleri, pahalı kıyafetler, gösterişli aksesuarlar, gereksiz sofralar, lüks tüketim gibi kötü alışkanlıklarına göstermiş oldukları ilgi ve insanlara kötü örnek olarak onları çalışmaktan alıkoymaları gibi etmenler *iyi ve erdemli*

¹⁵¹ *Moriscolar* hakkında farklı bir görüş için bakınız; Casey, James. "Moriscos and the Depopulation of Valencia" *Past & Present*, Cilt. 50, Sayı: 1, (Şubat 1971),19-40. *Moriscoların* nüfus açısından çok büyük bir tehdit olduğunu düşünen ve onların sürülmelerinde bu düşüncenin önemli olduğunu savunan Casey'e göre, İspanyollar 1620'lere kadar Arapların boş bıraktığı toprakları iyi işlese de onların etkisi bu tarihten sonra kademeli olarak azalmaktadır.

yerel ve kadim kültürün aşınmasına sebep olmuştu. Yabancıların kendi ülkelerinden getirdikleri bu kötü alışkanlıklar İspanyolların ülkesini *büyülenmiş* bir hale getirmiş ve ülkenin, toplumun kadim geleneklerinden uzak kalmasına sebep olmuştu (De Cellorigo, 1600, s.60).

1609'dan itibaren Hollanda ile ateşkes ilan eden ve 1595 tarihinden beri Hollandalılara uygulanan ambargoyu kaldırarak onların kendileriyle ticaret yapabilmesini sağlayan İspanyollar, ekonomik anlamda yeni bir tehdit ile karşı karşıya kaldı. 1590'dan itibaren bulunduğu ekonomik darboğaz nedeniyle üretim anlamında problemler yaşayan İspanyollar, 1600'lerin başından itibaren Amerika'nın kendilerine olan bağımlılığının azalmasından ve buna bağlı olarak kendi mallarına yönelik talebin düşmesinden de muzdarip oldu. 16. yüzyıl boyunca Amerika'ya katma değeri fazla olmayan şarap, zeytin, zeytinyağı, tekstil gibi temel ürünleri satan İspanyollar, Peru ve Meksika'nın bu ürünleri üretebilir hale gelmesi ve ateşkesten sonra Hollandalıların da bu ürünleri kendilerinden daha uygun meblağlara temin etmesi üzerine Amerika'ya ihraç yapamama tehlikesi ile karşılaştı (Elliott, 1963, s.293). Amerika'dan 10 bin ton civarında gümüşün gelmiş olduğu İspanya'da tarımsal faaliyetleri ve manüfaktür üretimi destekleyecek yatırımların fazla yapılmaması, ticaret ve zanaat üretimi ile uğraşan orta sınıfın güçsüzleşmesi, ticaret ve üretim yapan grupların yurtdışı ile rekabete hazır olmaması, üretim yapabilmek için girişimciliğin ve teşebbüslerin sınırlı kalması, bankacılık ve kredi sistemlerinin zayıf olması ve üst zümrenin parayı parayla kazanmaya çalışarak herhangi bir üretim faaliyetine girmemesi gibi nedenler İspanyolların 1590'lardan itibaren Hollanda, Fransa, Ceneviz, Venedik ve İngiltere gibi ülkelerin gerisinde kalmasına neden oldu (De Moncada, 1619, 13.kısım). Bunların yanında, 1600'lerin başında da Amerika ticaretinde yaşanan hacim daralması, Amerika'dan gelen gümüş miktarlarında yaşanan dalgalanma ve bu ticaretin eskisi gibi karlı olmamasının da etkisiyle İspanyolların iç ve dış ticaretinde yabancı tüccarlar ve unsurlar ön plana çıkmaya başladı. Bilhassa, Sevilla'da bulunan ve İspanya'nın Amerika ile olan tüm bağlantısını kontrol eden *Casa de Contratacion*'da¹⁵² Fransız ve Hollandalı tüccarlar etkin

¹⁵² Sevilla'da bulunan ve *Ticaret Evi* olarak bilinen bu kurum 16. ve 18. yüzyıllar arasında İspanyolların denizaşırı tüm koloniler ile yapılan ticaretini kontrol etmekle görevliydi.

birer aktör haline geldi (Kamen, 2004, s.53). İspanyolların ticari aktivitelerde zayıflamaya başlaması ve onların etkisizleşmesiyle açılan boşluğu yabancıların doldurmasıyla İspanya Avrupa'nın *Amerikas*ı haline gelmişti. Ticari anlamda yabancı tüccarların etkisi altına giren monarşide *yapabilenler istemiyor, isteyenler ise yapamıyordu* (De Cellorigo, 1600, s.57). *Yapabilenlerin* ürettikleri Amerika'nın ihtiyacını karşılamıyordu; Amerika'nın ihtiyacı olanı ise İspanya üretemiyordu.

Kral II. Felipe'den sonra var olan sorunların daha da şiddetlendiği ve bunların yanında yeni problemlerin de ortaya çıktığı İspanya'da birçok kişinin söz konusu sorunların nasıl çözülmesi gerektiğine dair önemli bir gayret gösterdiği aşikârdı ama krallıktaki en önemli mevkilerden birinde bulunan Lerma Dükü Sandoval y Rojas için bunun doğru olduğunu söylemek pek de mümkün değildi. Kralın sahip olduğu yetkilerinin önemli bir kısmını kendisine devrettiği ve kendisine karşı olanların devlet kadrolarından uzaklaştırıldığı Lerma Dükü Sandoval y Rojas, 1600'lerin başından itibaren devlet işlerinden ziyade kendisinin ve çevresinin refahı ile ilgilenmeye başladı. Kendi yakınlarını önemli kadrolara getiren Lerma Dükü, sahip olduğu ve devlet içerisinde kendisini kraldan sonra en güçlü ikinci kişi yapan *Sumiller de Corps* unvanının ailesi içerisinde kalabilmesi ve kendinden sonra büyük oğlu Cristobal de Rojas'ın bu pozisyonu koruyabilmesi için çaba sarf etmeye başladı. Bu nedenle, 1608 yılında sahip olduğu yetkilerin bir kısmını oğlu Cristobal de Rojas'a devreden Lerma Dükü, iki sene sonra, onu, *Uceda Dükü* ilan etti (Tomas y Valiente, 1982, s.70). Oğlunun *Uceda Dükü* olmasıyla onu saraya dâhil etmeyi başaran Lerma Dükü, onu sahip olduğu gücün, prestijin ve gelirlerin korunabilmesi adına kendi pozisyonuna hazırlamaya başladı (Pery, 1993, s.97). Uzun bir zamandır Fransisken tarikatına girerek inzivaya geçmek isteyen Lerma Dükü için oğlu Uceda Dükü Cristobal de Rojas'ın hızlı bir ilerleme kat etmesi önemliydi. Diğer taraftan, gençliğinde yoksul bir yaşam sürdüren Lerma Dükü Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, 1598'de Kral III. Felipe'nin gözdesi olarak *Sumiller de Corps* görevini devraldığında yıllık 8 bin duka kazanan ortalama gelire sahip bir soyluydu. Ama kralın yetkilerinin kendisine devredilmesi ve kral ile soylular arasındaki tek iletişim mekanizmasının kendisi olması, Lerma Dükü'nü kısa bir sürede hatırı sayılır bir maddi güce ulaştırdı. 1620'lerin başında yıllık 900 bin dukalık bir gelire sahip olan Sandoval y Rojas, muhtemelen İspanya'nın en

zengin adamı haline geldi (Williams, 1989, s.311). Bundan dolayı, var olan bu zenginliğin ve kendisine bu zenginliği getiren söz konusu devlet görevinin aile içerisinde kalması gerekiyordu. Lerma Dükü görevinden ayrılmadan evvel kendi yerine geçecek kişiyi de belirlemişti.

Hollandalılar ile ateşkes anlaşmasının imzalanması ve Müslüman Arapların krallıktan sürülmesinden sonra Lerma Dükü Sandoval y Rojas'ın üzerindeki baskı daha da arttı; zira her iki olayın sonuçları beklenenin dışında gerçekleşmeye başladı. Hollandalılar ile ateşkes anlaşmasının imzalanmasından sonra tarafların arasındaki mücadelenin sona ereceğini düşünen Lerma Dükü bu konuda yanıltı (Brightwell, 1974, ss.281-282).¹⁵³ Amerika ve Yeni Dünya ile ticaret yapabilme hakkını elde eden Hollandalılar bu bölgelerdeki İspanya ve Portekiz tekelini kırmaya başladı. Gerek korsanlık faaliyetleri gerekse krallığa ait çeşitli noktaların ele geçirilmesi ile başta Portekizliler olmak üzere Monarşi içerisinde kimse imzalanan bu ateşkes anlaşmasından memnun olmadı.¹⁵⁴ Uzun zamandır Portekizlilerin tekelinde olan şeker ve köle ticareti yavaş yavaş Hollandalıların eline geçmeye başladı. Afrika, Asya ve Amerika'da çeşitli noktalar Hollandalılar tarafından işgal edilirken bu noktalara kendi kalelerini kurarak olası ateşkes sonrası döneme daha hazır bir şekilde adım atmanın yollarını aramaya koyuldular. Atlantik ticaretindeki etkisi günden güne azalmaya başlayan Portekiz ise dış politikada daha agresif olarak Hollandalıların bu aktivitelerini engelleme ve kaybedilen yerleri geri alma düşüncesi içerisindeydi. Bu nedenle, üzerinde büyük bir baskı hisseden ve 1616'da ilk defa *Consejo de Guerraya* katılarak İspanyollara güvence vermeye çalışan Lerma Dükü bu konuda başarılı olamadı (Yañez, 1723, s.143).¹⁵⁵ Bunların yanında, krallığın nüfusunun azalmaya devam etmesi, krallığın fakirleşmesi, şehirlerin küçülmesi, yapacak işlerin azalması ve

¹⁵³ Aynı şekilde, 1620 yılında Brüksel'den Madrid'e gönderilen ve ateşkes ile ilgili son durumu anlatan bir raporda da bahsedildiği üzere işleri yoluna koymak ve iyi bir intizam oluşturmak isteyen İspanyolların var olan süreci devam ettirmelerinin pek kolay olmayacağı ifade edilmişti.

¹⁵⁴ Hollandalıların elde ettikleri haklar vasıtasıyla Amerika, Afrika ve Asya gibi noktalarda etkili olarak Portekizlilerin tekel olduğu alanlarda güçlenmesine karşı onlar Hollandalı tüccarların ticaret yapabilmelerini engellemeye çalışmaktalardı. Bu durumlarla alakalı Brüksel'den Madrid'e sürekli şikâyet mektupları gönderilmekteydi. Çoğunlukla Portekizliler çeşitli nedenlerden dolayı Hollandalı tüccarların mallarına el koymaya çalışırken onların ticaret yapabilmelerine mâni olmaktalardı. İlgili bilgi için bakınız; Arşidük Alberto. (1618, 24 Aralık) Kral III. Felipe'ye gönderilen mektup. Simancas Genel Arşivi (Estado, Dosya: 1090) Valladolid.

¹⁵⁵ Lerma Dükü'nün son dönemlerdeki politik tavrı hakkında detaylı bilgi için bakınız; Williams, Patrick. "Lerma, 1618: Dismissal or Retirement?" *European History Quarterly*, Cilt: 19, 1989, ss. 307-322.

ona yapılan uyarıların bir işe yaramaması gibi faktörlerin de etkisiyle Lerma Dükü görevi bırakmaktan başka çare bulamadı (Meneses, 1631, s.11). Sonunda, 26 Mart 1618'de görevini oğlu Cristobal de Rojas'a devrederek 20 yıldır yürütmüş olduğu Kral III. Felipe'nin *Sumiller de Corps* görevinden ayrılan Lerma Dükü, 4 Ekim 1618'de de saraydan ayrılarak Valladolid'de inzivaya çekildi (Novoa, 1875, s.159). Şimdi ise Lerma Dükü'nün çözmediği tüm sorunlar daha da kök salmış bir durumda oğlu Cristobal de Rojas'ın gündeminde bulunmaktaydı. Fakat babasının çözmediği bu sorunlar, kısa bir süre içerisinde onun görevden alınması ile sonuçlanacak ve 20 yıllık yönetim hem Lerma Dükü hem de İspanya için büyük bir hayal kırıklığı ile neticelenecekti. Kraliyet içerisinde etkin bir iş görevi dağılımı yapmak ve kendi üzerindeki yükü hafifletmek isteyen Kral III. Felipe Lerma Dükü ile büyük bir stratejik hata yapmış, İspanyol bir tarihçinin belirttiği üzere bakmakla yükümlü olduğu *koyunları zayıflatmış* onların düşmanları *kurtları* ise *şişmanlaştırmıştı*.¹⁵⁶

2.3. DEVLETİN VE TOPLUMUN RESTORASYONU: OLİVARES DÜKÜ DÖNEMİ

Lerma Dükü Sandoval y Rojas 26 Mart 1618'de *Sumiller de Corps* görevini oğlu Uceda Dükü Cristobal de Rojas'a devrettikten kısa bir süre sonra Kral III. Felipe, 6 Haziran'da *Consejo de Estado*'dan krallığın son durumuna ve var olan krizden krallığın nasıl kurtulacağına dair bir rapor hazırlamasını istedi. Lerma Dükü Sandoval y Rojas'ın 20 yıl süren yönetiminden sonra Kral III. Felipe, ilk defa krallığın içerisinde bulunduğu buhranı anlamaya ve bu buhrana çözüm yolları bulmaya yönelik bir teşebbüse geçti. Onun bu isteği ise 1 Şubat 1619'da yerine getirildi ve Kral III. Felipe'ye bir rapor sunularak krallığın bundan sonra nasıl bir yol haritası çizmesi gerektiği anlatıldı etmekteydi (AHN. Con. /1427/1, 1619). Krallığın içerisinde bulunduğu krizi 6 büyük nedene bağlayan, kralın ülkeyi tek başına yürütmesi gerektiğine dikkat çeken, devleti oluşturan krallıkların var olan tüm sıkıntıları ve tüm sorumlulukları eşit olarak devralması gerektiğini anlatan ve

¹⁵⁶ Lerma Dükünün son dönemlerini anlatan bir tarihçi ise şunları söylemiştir "Yağmur her yere eşit şekilde yağarsa çok faydalıdır ki; eğer bir taneye yağarsa o kuruluşunu kaybeder ama diğerleri ondan mahrum olur. Seneka'nın da dediği gibi bir kralın en büyük hatası koyunları zayıflatırken kurtları şişmanlaştırmasıdır..." Cespedes, *De la Historia de Don Felipe III*, 1631, s.11.

en önemlisi de kralın bu süreç içerisinde nasıl bir rol oynaması gerektiğinden bahseden bu rapor ile İspanya'da 1640'lara kadar sürecek bir restorasyon sürecinin de temelleri atıldı. 1619'daki bu raporun ardından birçok İspanyol yazar, toplumun ve devletin içerisinde bulunduğu sıkıntıların nasıl ortaya çıkmış olduğunu ve nelerden kaynaklandığını anlamaya çalışmış ve kendilerine göre bunların nedenlerini ortaya koyarak krallığın bu süreç içerisinde nasıl bir yol izlemesi ve ne tür çarelere başvurması gerektiğini anlatmıştı.

6 Haziran 1618'de ülkenin içerisinde bulunduğu durumu anlatan ve var olan problemlerden kurtulma yollarını içeren raporu istemesinden kısa bir süre önce Kral III. Felipe, oğlu Prens Felipe'yi tahtın yeni veliahtı olarak hazırlamaya başlamıştı. Bu bağlamda ilk olarak, Endülüslü bir aileden gelen ve uzun süredir Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Papalık ve çeşitli Avrupa ülkelerinde İspanya elçiliği görevini yürütmüş olan Baltasar de Zúñiga, genç veliaht Prens Felipe'nin *Sumiller de Corps* ve *Ayo*¹⁵⁷su olarak atandı (Malvezzi, 1723, s.250). Baltasar de Zúñiga, daha önceden bu görevi yürütmüş olan Lerma Dükü Sandoval y Rojas'ın aksine, İspanyolların Avrupa'da daha agresif bir politika yürütmesini arzulayan ve İspanyolların sahip olduğu *Reputaciónu* koruyabilmesi adına aktif bir askeri tutumun izlenmesi gerektiğini savunan bir devlet adamıydı.¹⁵⁸ Bu atama, krallığın Lerma Dükü döneminden farklı bir dış politika ve yönetim tarzı benimseyeceğinin de işaretiydi. Nitekim, uzun zamandır Frankfurt'ta görev yapan ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile İspanya arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması adına çaba sarf eden Baltasar de Zúñiga'nın devlet yönetimi içerisinde dahil olması ile İspanyolların başta Hollanda olmak üzere tüm Avrupa politikası, yeniden şekillenmeye başladı. İlk olarak; Kral III. Felipe, başta Portekiz olmak üzere devletin farklı bölgelerinin de krallığa daha fazla vergi vermesi ve veliaht Prens Felipe'ye destek sağlaması için Nisan

¹⁵⁷ İsp. Yönetici.

¹⁵⁸ De Zuniga, krallığın içerisinde bulunduğu sorunların ve askeri anlamda kötüye gidişin nedeni olarak ekonomiyi değil, erdemi ve cesareti göstermekteydi. Ordunun yapılacak bir reform ile tekrar düzelebileceğini düşünen de Zuniga, insanların kendi onurları ve Tanrı hizmeti dışında savaşmayacağını düşündüğü için atılacak doğru adımlar sayesinde her şeyin düzeleceğini düşünmekteydi. Bu nedenle, İspanyolların kaybettikleri prestijlerini kazanabilmesi adına Hollanda ile imzalanmış olan ateşkes devam etmemeli ve onlarla daha iyi bir anlaşma imzalanana kadar mücadele devam etmeliydi. De Zuniga'nın Hollanda politikası adına bakınız; Brightwell, Peter. "The Spanish System and the Twelve Years' Truce" *The English Historical Review*, Cilt:89, Sayı:351, 1974, ss. 270-292.

1619'da Portekiz'e hareket etti (Meneses, 1631, s.12). Bu ziyaretin en önemli nedeni ise uygulanan politika değişikliğini ortaya koyuyordu; ziyaretin amacı, 1609 barışından sonra Hollandalıların Portekiz'in Asya ve Afrika'daki topraklarını birer birer ele geçirmeye başlaması karşısında Lizbon'da bulunan Portekiz meclisine bu durumun sona ereceğinin garantisini vermek ve Hollanda karşısında Portekiz dominyonlarının korunacağı sözünü iletmektir (Sturdy, 2002, s.115). 1609'da imzalanan barış sayesinde Hollandalılar, İspanyol topraklarına göre daha az korunaklı olan Portekiz topraklarına saldırılarını artırmış; Mindanão ve Borneo gibi yerlerle birlikte Kamerun, Gambiya, Sierra Leone, Batı Sahra ve Angola gibi bölgelere baskınlar yaparak oradaki altın ve değerli madenleri ele geçirmeye başlamışlardı. Portekizliler, Hollandalılara karşı durmaya çalışsa da bu taarruza karşılık verme konusunda pek başarı gösterememişlerdi. Hatta köle, baharat ve altın ticaretinin kilit noktaları olan Argüin, Sumatra ile Sao Jorge de Mina'ya da iki büyük kale yaparak bu iki hattı kontrol etmeye başlayan Hollandalılar, Portekizliler ve dolayısıyla İspanyollar adına büyük bir tehdit haline gelmişti (Brightwell, 1982, s.281). Güçlü ve etkili bir donanmaya sahip olan geniş korsan grupları nedeniyle de Hollandalıları Yeni Dünya'dan atmak artık imkânsızdı.¹⁵⁹ Ayrıca, 1610'dan itibaren Amerika'dan İspanya'ya gelen gümüş miktarında hatırı sayılır bir azalma meydana gelmişti; zira Amerika'dan İspanya'ya gönderilmesi gereken gümüş ve altınlar, Hollandalıların bölgede yarattığı tehlike nedeniyle buradaki kalelerin restore edilmesine ve farklı noktalara yeni kalelerin imar edilmesine harcanmaya başlanmıştı (Kamen& Israel, 1982, s.154). İspanyolların yaşadıkları bu zorluklar, onlara Hollandalılar ile devam eden ateşkesin geleceği hakkında önemli bir fikir vermekteydi.

¹⁵⁹ 1613 yılında Amerika'da artan Hollanda etkisini kırmak isteyen İspanya, Hollandalılara Karayipler'de ticaret yapma özgürlüğü sağlasa da bu adım istenilen başarıyı getirmedi. İspanyolların kontrol ettiği Peru ve Meksika gibi zengin bölgelerin aksine ciddi bir değerli maden zenginliği olmayan Karayipler, İspanyolların önem vermediği bölgelerdendi. İspanyolların bu bölgelere gereken önemi vermemesi ise ilerleyen dönemlerde Hollandalı ve İngiliz korsanların burada etkin olmasına ve 1628'de Piet Heyn'in meşhur kraliyet filosuna saldırısı başta olmak üzere bir dizi saldırının burada gerçekleşmesine neden oldu. Karayipler'in yanında Hollandalıların hedefinde, İspanyol topraklarına göre daha az korunaklı olan Portekiz toprakları vardı. Özellikle, Afrika ve Asya'daki kritik yerleri gözüne kestiren Hollandalılar köle, şeker, baharat ve altın ticaretinde yer alan önemli bölgeleri birer birer ele geçirmeye başladı. Portekiz topraklarının birer birer Hollandalıların eline geçmesi üzerine Hollanda ile İspanya arasındaki ateşkesin konuşulduğu "Consejo de Estado" toplantısında Don Pedro de Toledo şunları söyleyecekti: "Bu anlaşmanın iki taraftan oluşan bir perspektifi olduğu [söylenebilir]. Hollanda tarafından bu anlaşma güzel bir kadını temsil etmekteydi. Diğer taraftan, Amerika tarafından korkunç bir canavar... İsyankâr bölgeleri ikna ederek onları daha faydalı bir anlaşmaya ikna ediniz, efendim...". İlgili toplantı için bakınız; Yañez, *Memorias para la Historia de don Felipe III, Rey de España*, s.108.

İspanyolların 1609 yılında Hollanda ile imzaladığı ateşkesin en önemli nedenlerinden biri, ekonomik anlamda rahatlama sağlamaktı ama gelinen noktada, savaş ile barış dönemi arasında bir fark kalmamıştı (Elliott, 1963, s.325). Lizbon'dan gelen şikâyetlerin sayısı önemli oranda artarken İspanyollar gibi Portekizliler de bir an evvel iki taraf arasındaki barışın sona ermesini istiyordu.¹⁶⁰ Keza, Kral III. Felipe'nin Portekiz'e ziyareti, iki taraf arasındaki barışın sona ereceğinin ilk göstergesi olarak kabul edilebilirdi. Başta Baltasar de Zúñiga olmak üzere, savaş yanlısı politika izleyen tüm isimler için Portekiz'in desteği oldukça önemliydi.

Diğer taraftan, İspanyollar 30 Mayıs 1618'de Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na karşı Prag'da çıkan isyandan kısa bir süre sonra, isyanın bastırılması adına 1000 kişilik bir atlı birliğini Orta Avrupa'ya yollama kararı almıştı (AGS. Estado:1090, 1618). Ama Katoliklerin bir türlü kendi içerisinde birlik olamamaları ve Protestanlara karşı ortak bir şekilde hareket edememeleri nedeniyle bu desteğin gönderilmesi fikri ertelendi; bunun yerine, İspanyollar ve organize birlikler kuran Almanlar, Bohemya'da çıkan isyanı ve Orta Avrupa'daki Protestan tehlikesini ortadan kaldırmaya yönelik birlikte çalışmaya başladılar (AGS. Estado:1090, 1618). Nihayet Ocak 1619'da İspanyollar, Oberwesel'de tüm Katolik prenslerin katıldığı bir toplantı organize etti. Bu toplantıda Katolikler arasında bir *Katolik Birliği* kurulması ve kurulacak bu birlik liderinin Bavyera Dükü Maksimilian olması kararı alındı. Aynı zamanda, İspanyollar da Bohemya isyanının farklı bölgelere sirayet etmesi durumunda, İmparatorluğa ve tüm birliğe destek vereceğini taahhüt etti (Brightwell, 1982, s.399). Böylelikle, Katolik prensler ile yapılan görüşmeler ile İspanyollar, Bohemya isyanına ve dolayısıyla 30 Yıl Savaşları'na katılmış oldu.

¹⁶⁰ Portekizliler var olan ateşkesteden çok fazla zarar gördüklerini düşündüklerinden bir an evvel Hollandalılar ile savaşın yeniden başlamasını istemektelerdi. Özellikle, 30 Yıl Savaşlarının patlak vermesinden sonra birçok Hollandalı tüccarı tutuklayan ve savaşın çıkması için Madrid hükümetine baskı yapan Portekizliler savaşın çıkmasında son derece önemli rol oynamışlardı. Bu baskıyı sağlamak adına Madrid gönderilen 6 Mayıs 1619 tarihli bir mektupta Hollandalıların da savaşa hazırlık yapmaya başladıklarından bahsedilmiş ve tüm bu hazırlığın sadece savaşa yönelik değil; aynı zamanda, monarşinin başta Amerika olmak üzere çeşitli noktalarını işgal edebilmek adına yapıldığı anlatılmaktaydı. Hatta aynı mektupta Hollandalı Johann van Oldernevelt'in yargılanması da bu düşüncenin bir sonucu olarak değerlendirilebileceği düşüncesi ortaya konulmuştur. İlgili bilgi için bakınız; Ellicen? de Viquerque. (1619, 6 Mayıs) Madrid'e gönderilen mektup. Simancas Genel Arşivi (Estado, Dosya: 1090) Valladolid.

İspanyollar, Almanya'da Katolikler arasında bir mutabakat zemini ararken Mayıs 1618'de Bohemya'da Kral Ferdinand'a karşı patlak veren ve kısa sürede büyük bir dini hüviyet kazanan isyan, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu tarafından başarılı bir şekilde bastırılmış gibi gözüküyordu. Protestanlar tarafından Bohemya'da patlak veren isyana yeterli desteğin verilmemesi ve Alman prenslerin kendi aralarında oldukça dağınık şekilde hareket etmesi nedeniyle 1619'un başlarında bölgede tekrar sükûnet sağlandı. Bohemya Kralı Arşidük Ferdinand'ın Nassaulu John ile anlaşarak onu ve sahip olduğu 7000 civarındaki askeri bu bölgeye göndermesi ile Bohemya'da olası bir isyanın tekrar çıkmasının önüne geçildi (BNE, MSS.P.235). 20 Mart'ta İmparator Matthias hayatını kaybedince tahtın en güçlü adayı Arşidük Ferdinand'ın tahta çıkmasını istemeyen Protestanlar, yeni bir hamle yaptılar. Ancak 10 Haziran 1619'da Bucquoy Dükü Charles Bonaventure de Longueval komutasındaki Katolik ordusu, Ernst von Mansfeld tarafından komuta edilen Protestan ordusunu Zblat'ta ağır bir yenilgiye uğrattınca, imparatorluk sınırları içerisindeki ikinci Protestan tehlikesi de bertaraf edildi (Parker, 1987, s.52). Almanya'da sona eren Protestan tehlikesinden kısa bir süre sonra Arşidük Ferdinand, 28 Ağustos 1619'da Kutsal Roma Cermen İmparatoru oldu. Ama seçimden sadece 2 gün önce, 26 Ağustos'ta, Bohemya halkının krallıktan Ferdinand'ı azlederek yerine Palatinate Dükü Fredrik'i getirmesi bölgede işleri yeniden karıştırdı. 26 Ağustos 1619'da *Bohemya Kralı* olan Fredrik ise Hollanda, İsveç ve Danimarka tarafından *Bohemya Kralı* olarak tanındı (Sutherland, 1992, s.622). Ayrıca, İspanyolların Hollanda ve Almanya'ya asker, para ve haber göndermek adına kullandığı *İspanyol Yolu*'nun en önemli noktalarından biri olan *Valtellina* da Calvinist İsviçreliler tarafından kapatıldı. Bunun üzerine, İspanya daha evvel taahhüt ettiği 1000 atlı askeri Orta Avrupa'ya gönderme ve bir an evvel Bohemya isyanını bastırma kararı aldı (Meneses, 1631, s.15). Bu esnada, Portekiz'deki ziyaretini tamamladıktan sonra Madrid'e doğru yolan çıkan Kral III. Felipe ise başkent yakınlarında önemli bir rahatsızlık geçirdi ve hayatının geri kalanını yarı bilinçsiz bir şekilde sürdürmek zorunda kaldı. Bu

beklenmeyen durum nedeniyle İspanyollar, çok hızlı karar almaları gereken bir dönemde yeni bir kriz ile karşı karşıya kaldı.¹⁶¹

Ocak 1620'de Flandre orduları genel kumandanı Spinola, gayrimeşru olarak görülen Bohemya Kralı Fredrik'in ülkesi Palatinate'yi işgal etmesi adına krallık tarafından görevlendirildi. Bu ordu daha sonra Bohemya'ya giderek, burada İmparatorluk otoritesinin yeniden tesisine adına da görev alacaktı. Spinola'nın Orta Avrupa'ya geleceğinin duyulması üzerine Bohemya'da bulunan Kral Fredrik, Prag'dan ayrıldı ve hükümetin diğer bir Protestan bölgesi Silezya'ya taşınmasını sağladı (Sutherland, 1992, s.616). Çok ciddi bir maddi gücün Madrid'den Brüksel'e ulaşmasından sonra Spinola, İspanyol ordusu ile Ağustos 1620'de Palatinate bölgesini işgal etti. Aynı dönemde, Bohemya ve Valtellina da Bayvera Dükü Maksimilian liderliğinde Katolikler ve İspanyollar tarafından ele geçirildi (Parker, 1976, s.205). Kısa bir süre sonra da İspanyol ordusunun desteği ile Katolikler, Beyaz Dağ Savaşı'nda Bohemya Kralı Fredrik'i ağır bir yenilgiye uğrattı (Schiller, 1899, s.82). Böylelikle, 8 Kasım 1620 tarihi itibarıyla İspanyollar Orta Avrupa'da muzaffer olarak yüzünü Hollanda'ya döndü. Orta Avrupa'daki Protestan tehlikesinin bertaraf edilmesinden sonra Almanların ve Hollanda'daki

¹⁶¹ Bu dönemde İspanyolların temel stratejisinin ne olacağına dair ciddi bir sıkıntı vardı. Başta Ambrosio Spinola ve Aşağı Ülkeler Arşidükü Alberto olmak üzere orada yaşayanlar Hollanda ile İspanya arasındaki ateşkesin devam etmesi taraftarıydılar. Ambrosio Spinola'nın görüşleri için bakınız; Malvezzi, *Memorias para la Historia de Felipe III: Libro Primero*, 1723, 113-114. "Efendim uzun yıllardır Flandre'de savaşın başlarından beri bir dizi insan öldü, hatıralar soldu. Monarşinin en zengin kaynakları ve en değerli kanları buraya boşa aktı, boşa gitti ki ele geçirmekten ve kaybetmekten, daha fazla ele geçirmekten ve daha fazla kaybetmekten başka bir işe yaramadığını söyleyeyim sizlere... Doğru mu değil mi, bilmiyorum ama Flandre'deki savaşı yapmaya, İtalya'da barışı sağlamaya, hazineyi iyi yönetmeye ve bölgedeki İspanyol hükümetini idare etmeye dair bir gerekliliğin olduğu dillendirilmektedir, kesin olmamakla beraber biliyorum ki İtalya'da barış olmadıktan, Almanya'da silahlar konuşmaya devam ettikten ve monarşi hazinesi kötü yönetilmeye devam ettikten sonra Hollanda'daki savaş ne işe yaramaktadır? O bölgede bulunan askerlerin sizin ülkelerinizi bu kadar uzak bir mesafeden koruduğu düşünülmektedir. Onların orada kaybolduğu ve yardıma ihtiyaç duydukları aşikardır... Flandre'de kaybettiğiniz gibi yeniden Flandre'de kaybetmek istemiyorsanız bölgedeki iyi gelişmeleri ortadan kaldıracak olan savaşa söz vermeyiniz: Korkarım öyle olursa, o bölgeler yoksullaşan virane [hale getireceklerdir]..." Diğer bir grup ise İspanyolların bir an evvel Hollanda ile savaşa devam etmesi gerektiğine dair güçlü bir inanç içerisindeydiler: *İtalya'dan ve Flandre'den sonra Yeni Dünya'yı da kaybedeceksiniz; bu (durumun) İspanya'yı güvenli bir yere getireceğini de inanmayınız ki önce olduğundan daha (güvenli) olmayacak... Çocuklarını beslemek için kanlarını akıttı, onları desteklemek için zenginliklerini tüketti, denizi verimli hale getirmek için topraklarını verimsizleştirdi... Başka hiçbir nedenden dolayı olmasa da parasal problemlerden dolayı sizin büyüklüğünüze yakışmayan bir barışın sürdürülmesi gereklidir ama bu barışın tüm kazançları Amerika'da kaybedildi, İtalya'daki savaşlarda milyonlarca harcamalar yapıldı ve Flandre'de olanlarla inançlı ve kraliyetine düşkün tebaa fakirleşirken itaatsiz, zengin, kibirli ve mağrur olanlar zenginleşti... Diğer yandan, Almanya'daki kuvvetleriniz de destek sağlamak için orada, herhangi bir ilerleme sağlamak, bölgede ağırlığı kaldırmak veya sizleri orada hakim kılmak için değil... Deneyiniz efendim, takdir edilen, yeni halkınızı koruyun, eski ve isyankarları rencide edin, İtalya'ya ve Almanya'ya barış getirin, kendinizi silahlı olarak koruyarak mutlu olun..." içerisinde Malvezzi, *Memorias para la Historia de Felipe III: Libro Primero*, Madrid, 1723, 114.*

Katoliklerin desteği ile İspanyolların, diğer Protestan güç olan Hollanda'yı yenmesinin önünde hiçbir engel kalmadı. İspanyollar için yapılacak tek şey ateşkesin sona ereceği 9 Nisan 1621'i beklemektir (AGS. Estado:1047, 1620).¹⁶²

31 Mart 1621'de hayatını kaybeden Kral III. Felipe, ölümünden bir hafta evvel Hollanda ile süren ateşkesin yenilenmemesi adına gerekli talimatları vermiş ve İspanyollar bu sürece hazırlanmaya başlamışlardı.¹⁶³ III. Felipe'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu IV. Felipe de babası ile aynı şekilde hareket ederek savaşın devam etmesinden yana tavır aldı. 1 Nisan 1621'de İspanya'nın başına geçen IV. Felipe, daha evvel Lerma Dükü Sandoval y Rojas ile oğlu Uceda Dükü Cristobal de Rojas tarafından ifa edilen *Sumiller de Corps* görevine Baltasar de Zúñiga'yı getirdi.¹⁶⁴ IV. Felipe'nin gözdesi olarak devlet işlerinden sorumlu olan Zuniga, göreve geldikten kısa bir süre sonra var olan yetkilerini yeğeni Gaspar de Guzman ile paylaştı ve onu da devlet yönetimine dahil etti (Meneses, 1631, s.36). Zúñiga'nın bu ataması, bu önemli görevin aile içerisinde kalmasını sağlarken kendisi gibi devletin restore edilmesi gerektiğine inanan ve birçok noktada reform yapılması gerektiğini düşünen bir figürün, var olan düşüncelerini devam ettirmesine zemin hazırladı. Aynı zamanda, hem Baltasar de Zúñiga hem de Gaspar de Guzman İspanyolların eski gücüne kavuşması için askeri başarıların sürekliliğine inanmakta ve bu sayede V. Carlos ile II. Felipe'nin sahip olduğu *Monarquia Universal* fikrinin hayata geçebileceğini düşünmekteydiler.¹⁶⁵ Bunu gerçekleştirmek ise askeri başarıları ülkeye kazandıracak ordunun güçlü bir reform hareketine tabi tutulması ile mümkün olabilirdi. Bu bağlamda, yapılacak tüm reform hareketlerini merkezden yürütmek için 8 Nisan 1621'de *Junta de*

¹⁶² 1620 yılında Brüksel'den Madrid'e gönderilen ve ateşkes ile ilgili son durumu anlatan bir raporda da bahsedildiği üzere işleri yoluna koymak ve iyi bir intizam oluşturmak isteyen İspanyolların var olan süreci devam ettirmelerinin pek kolay olmayacağı ifade edilmişti.

¹⁶³ Ateşkesin yenilenmemesinde Hollandalıların muhalefet lideri olarak gördükleri Johann van Oldenbarnevelt'in yargılanması ve idam edilmesinin etkisinin büyük olduğu söylenebilir zira İspanyollar Hollanda'nın iç meselelerinden ötürü kendi içerisinde birliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını düşünmekteydiler. H. Lotz. Simancas Genel Arşivi (Estado, Legajo: 1090) Johann van Oldenbarnevelt'in yargılanma sürecini merkezi hükümete anlatmak adına hazırlanan rapor (13 Mayıs 1619), Valladolid.

¹⁶⁴ "Uceda Dükü'nün idare ettiği belgeler ve işler (IV. Felipe'nin yöneticisi) çok önemli bir seçim olarak deneyimli ve kıymetli bir kökene mensup Baltasar de Zuniga'nın ellerine bırakıldı..." içerisinde Cespedes, *De la Historia de Don Felipe III*, 1631, s. 35.

¹⁶⁵ Baltasar de Zúñiga ile Gaspar de Guzman'ın ilgili konu ile alakalı fikirleri için bakınız; Cuerva, Ruben Gonzalez. *Baltasar de Zúñiga y la Encrucijada de la Monarquía Hispana (1599-1622)* (yayınlanmamış doktora tezi), Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Historia Moderna, 2010, ss. 220-229.

*Reformacion*¹⁶⁶ isimli kurum hayata geçirildi (Elliott, 1963, s.322).¹⁶⁷ Bu kurum sayesinde devlet bünyesinde yapılacak tüm reform ve ıslahat hareketleri, sistematik ve kontrollü bir şekilde ele alınacak ve krallıktaki sorunlarla daha sağlıklı bir şekilde mücadele edilecekti. Kâğıt üzerinde de olsa 23 yıllık bir gecikmenin ardından İspanyollar, büyük bir dönüşüm ve reform hareketi başlatmayı başarmıştı.

1621'de Hollanda ile ateşkesin sona ermesinden itibaren İspanyollar, hızlı bir taarruz planıyla Almanya üzerinden Hollandalılar üzerinde baskı kurmak istemekteydi. Bu planın ilk adımı da Eylül 1621'de Jülich bölgesinin kuşatılmasıyla atıldı. 5 aylık bir kuşatmanın ardından Jülich daha fazla dayanamadı ve İspanyollar Şubat 1622'de bu bölgeyi ele geçirdi. Daha sonra ise Temmuz 1622'de Hollandalıların en büyük kalelerinden biri olan Bergen-op-Zoom, Spinola ve ona bağlı İspanyol ordusu tarafından kuşatıldı. Ama üç ay süren kuşatma, İspanyollar adına büyük bir fiyasko ile sonuçlandı. Hollandalıların deniz üzerinden yaptıkları destek atışlarını bir türlü engelleyemeyen İspanyollar, 11 bin asker kaybederken 10 bin civarında da firari verdi.¹⁶⁸ Üç ay gibi kısa bir sürede verilen bu zayıflar nedeniyle Bergen-op-Zoom'da alınan yenilgi İspanyolların uzun bir süre yeni bir askeri operasyon gerçekleştirmesine engel oldu. Aynı zamanda, Bergen-op-Zoom fiyaskosu, İspanyolların reform hareketine daha çok yönelmelerini ve onu bir an evvel hayata geçirmek istemelerini de tetikledi. Kral IV. Felipe'nin en yakınında bulunan Baltasar de Zúñiga ve Gaspar de Guzman, daha önce kurulan *Junta de Reformacion* aracılığıyla sosyal, ekonomik, idari ve mali alanları kapsayan geniş bir reform hareketini içeren büyük bir bildiri hazırlamaya koyuldular. Tam bu dönemde, Baltasar de Zuniga'nın ölmesi nedeniyle süreç biraz sekteye uğramış olsa da onun yerine geçen ve kralın yeni *Sumiller de Corpsu* olan Gaspar de Guzman bu hareketin devam

¹⁶⁶ İsp. Reformasyon Kurulu.

¹⁶⁷ Başında Burgos Başpiskoposu Fernando de Acevedo'nun bulunduğu bu kurum 1618 yılında kurulmuş olsa da ilk raporlarını bir yıl sonra sunma imkânı yakalamıştır. 10 üyeden oluşan bu kurum monarşi içinde yapılması gerekenleri rapor halinde krala ve çeşitli kurumlara sunmuştur. Ağırlıklı olarak, nüfus problemi ve savurganlık meselesi ile ilgilenen bu kurum 1620'lerin ortasına kadar çeşitli çalışmalar yapmışsa da monarşinin maddi sıkıntıları bu kurumu etkisizleştirmiştir.

¹⁶⁸ İlgili kuşatmada İspanyolların verdiği kayıplar için bakınız; Wilson, Peter. *Europe's Tragedy: A History of the Thirty Years War*. Cambridge: Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2011, ss. 339, 364.

etmesini sağladı. Böylece, 14 Şubat 1623'te 23 maddelik *Capitulos de Reformation*¹⁶⁹ bildirisi ilan edildi (Capitulos de Reformation, 1623).¹⁷⁰ İlan edilen bu bildiri ertesi gün tüm krallıklara gönderildi ve onların bu bildiriye uymaları istendi. Kral III. Felipe zamanında ortaya konan 14 Şubat 1619 tarihli rapordan tam 4 yıl sonra, ilk müspet adım da bu bildiri ile atılmış oldu.

Junta de Reformation ile Gaspar de Guzman tarafından hazırlanan bu raporda yer alan ve devletin ivedilikle hayata geçirmek istediği 23 maddelik bildiri; görev yapan devlet memuru sayısının azaltılması, ipek kıyafetlerin kullanımının kısıtlanması, altın veya gümüşün süs eşyası olarak kullanılmaması, süslü elbiselerin yasaklanması, kıyafet ve mücevher konularında daha sade davranılması, Latince öğreten *Gramatica* isimli okulların sayılarının kısıtlanması, lüks mobilya kullanımının ortadan kaldırılması, bölgelerini terk ederek saraya gelen soylulara ve aristokratlara 30 gün sınırının getirilmesi, evliliklerin teşvik edilmesi ve genelevlerin kaldırılması gibi maddeler yer almaktaydı (*Capitulos de Reformation*, 1623). Aynı zamanda, kralın kızlarına verdiği evlilik çeyizlerinin mahiyetinin daraltıldığı ve evlilik yoluyla kimseye herhangi bir mevki sağlanmayacağına beyan edildiği bu bildiri ile İspanya'nın tekrar V. Carlos veya II. Felipe zamanlarındaki gibi kuvvetli olmasının önü açılmıştı. Tanrı'nın da memnun edildiği adımların atılması ile İspanyolların tekrar onun lütfuna mazhar olmalarının önünde herhangi bir engel kalmayacaktı.

Gaspar de Guzman'ın *Junta de Reformation* ile ortaya koyduğu bildirin yanında askeri alanda da önemli bir restorasyon süreci başladı. Cadiz, Lizbon ve Bask bölgesinde inşa edilmeye başlanan donanma ile İspanyollar, deniz üzerinden Hollandalıların kuvvetini kırmak istemekteydi (Israel, 2003, s.44).¹⁷¹ 1622'nin sonlarına doğru hayata geçen ve kısa sürede büyük başarılar elde eden bu yeni donanma için kara ordusuna harcanan paralar gibi büyük meblağlar

¹⁶⁹ İsp. Reformasyon Maddeleri.

¹⁷⁰ İlgili metin Nicholas Bourne ve Thomas Archer isimli iki İngiliz tarafından İngilizceye de çevrilmiştir. *A Proclamation for Reformation: 10 February 1623*. Nathaniell Butter, 1623.

¹⁷¹ Kurulan bu donanma ile İspanyollar, Hollanda üzerinde güçlü bir ambargo uygulamak istemekteydi. İspanya'nın iflas ettiği 1627 yılına kadar etkin şekilde devam eden bu ambargo, Hollanda'da birçok isyana ve protestoya neden olacak ve azalan ürün tedariki nedeniyle birçok ürün aşırı fiyat artışı ile karşı karşıya kalacaktı. Özellikle, 1624-25'te Avrupa'nın en büyük tedarikçisi İspanya'nın Hollanda'ya tuz sağlamaması üzerine Haarlem ve Amsterdam bir dizi isyan çıkaracak, Johann van Oldenbarnevelt'in idamından sonra Prens Maurits'e karşı azalmış olan muhalif sesler tekrar artmaya başlayacaktı.

harcanmaması ve elde edilen mallar ile önemli bir maddi geri dönüşün olması, bu alana daha fazla ağırlık verilmesine neden oldu. Kara ordusuna harcanan tutarın %12'sine tekabül eden bir ücretle, birbirinden çok farklı bölgelerden ve coğrafyalardan oluşan devletin bütünlüğü korunabilirken düşman unsurlarına da daha güçlü darbeler indirilmesi mümkün oluyordu (Prak, 2005, s.35). Aynı zamanda, bu geniş filo ile İspanyollar kendi topraklarında gerçekleştirilecek potansiyel korsan saldırılarından denizlerini koruyabilme fırsatını elde ediyordu. 1609 yılında imzalanan ateşkes ile İspanya'da ve İspanya'ya bağlı krallıklarda ticaret yapma hakkına erişen Hollandalılar, birçok noktayı kendilerine bağlamış ve önemli ticaret noktalarında korsanlık faaliyeti yürüterek bu noktalarda monarşiye büyük kayıplar verdimişti. Bu nedenle, Hollandalıların İspanyol denizlerinden ve topraklarından uzak kalması son derece önemli idi. İspanya topraklarında ticaret yapamayan Hollandalıların önemli bir ekonomik darboğaza girebileceğini düşünen İspanyollar, onlara büyük bir ekonomik ambargo uygulayarak savaşı kazanabileceklerini düşünmekteydiler (Alcala Zamora, 1975, ss.229-231).

Diğer taraftan, Hollanda'ya ekonomik bir ambargo uygulayarak savaşı kazanmanın hesaplarını yapan İspanya, büyük bir buhranda olan ekonomisini de iyiden iyiye ateşe attı. 1620'den sonra İspanyol ekonomisi kayda değer bir şekilde gerileyerek 1621'de %10, 1622'de ve 1623'te %20 oranında küçüldü; zira 9 Nisan 1621'de ateşkesin sona ermesinden sonra İspanya'nın farklı noktaları arasındaki ticaretin devamlılığını sağlayan Hollanda gemileri, Akdeniz'den ve Atlantik'ten çıkarılmıştı (Israel, 2003, s.53). İspanya'nın en işlek limanları olan Sevilla, Barselona ve Alicante'ye mal taşıyan gemilerin büyük çoğunluğunun Hollandalı olması ve İspanya'nın Akdeniz ticaretinde Hollandalı nakliye gemilerinden yararlanması nedeniyle ateşkes sonrası dönemde, bölgeler arasında taşımacılık yapacak gemi bulabilmek oldukça zor hale geldi. Özellikle, 1621'den itibaren İspanya'ya bağlı Setubal, Mayorka ve Endülüs gibi noktalardan tüm Avrupa'ya dağıtılan tuzun, Hollandalı araçların Akdeniz ticaretinden atılması ile kıtaya ulaştırılamaması üzerine tüm kıtada meşhur tuz krizinin çıkması ve Sicilya tahıllarının İspanya'ya taşınamaması üzerine İberya'da kıtlığın baş göstermesi, İspanyolların Hollandalılara karşı uygulamaya başladığı sert ambargonun

sonuçlarından birkaçı idi (Israel, 2008, ss.202-204). İtalya-İspanya arasındaki ticaretin dibe vurmasına neden olan bu ambargo, sadece bu alanları değil; şarap, yiyecek ürünleri ve daha da önemlisi, İspanyolların bir numaralı ihraç ürünü olan yün ticaretini de oldukça olumsuz bir şekilde etkiledi (Steensgaard, 1976, s.36). Keza İspanyol hükümetinin ihraç edilen yünlerden aldığı vergi miktarı, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktaydı. İki farklı verginin alındığı bu ihraçat içerisinde, İspanyollar 1620'de 49 milyon maravediye aldıkları *Derecho Nuevo*¹⁷² da 1621'de 30 milyona, *Derecho Antiguo*¹⁷³ da ise 37 milyondan 20 milyona kadar düşecekti (Israel, 2008, s.198). 1622'de ise var olan şiddetli düşüş devam etti; *Derecho Nuevo*'da 11 milyonluk bir zarar daha meydana gelirken *Derecho Antiguo*'da ise 8 milyonluk bir zarar mevcuttu. Hollanda gemileri olmadan yerel üreticilerin üretmiş olduğu yünleri ülke dışına çıkaramayan İspanyollar ciddi bir kayıp ile karşı karşıya kalmışlardı. Var olan bu kayıp İspanyolların Hollandalılara yönelik uyguladığı ambargonun kaldırıldığı 1630'lara kadar sürecek ve o zamana kadar ellerindeki ürünleri satamayan birçok İspanyol üretici çalışmayı bırakarak Avrupa'da önemli bir yere sahip olan İspanyol yününün önemini kaybetmesine zemin hazırlayacaktı. Hollanda'yı saf dışı bırakmak isterken İspanyollar, en fazla zararı kendilerine ve kendi tebaasına verdi; ürettiği birçok ürüne ihtiyaç duyan Avrupa'ya yaşadığı ciddi dağıtım krizi nedeni ile mallarını ulaştıramadı. Bu nedenle, İspanya, Hollandalılardan evvel pes ederek birkaç yıl sonra bu ablukayı ve ambargoyu kaldırmak zorunda kalmıştı.¹⁷⁴

1624'ün ilk günlerinde ise Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Kral IV. Felipe'ye çok önemli bir rapor sunarak krallıkta gerçekleştirmek istediği reform hareketinin mahiyetini ve bu hareketle ne yapmak istediğini kendisine takdim etti. *Memorial*

¹⁷² İsp. "Yeni Hak". II. Felipe döneminden itibaren Kastilya'da üretilen yünler üzerinden alınan ve yünün kalitesine göre değişiklik gösteren vergiye verilen isim.

¹⁷³ İsp. "Eski Hak". 15. yüzyıldan itibaren İspanya'da üretilen yünlerin çuvalanmasından sonra her çuval başına devlet tarafından alınan %10 oranındaki vergi.

¹⁷⁴ İspanyolların Hollanda'ya uyguladığı ambargonun kaldırılmasında, Hollanda ile ticaret yapması yasaklanan Alman Prenslarının etkisi oldukça büyüktür. 1620'lerde Hollanda'nın Baltık ticaretinde geri planda kalması Danimarka-Norveç, Glükstadt ve Hansa Birliği gibi farklı bölgeleri ve teşekkülleri ön plana çıkarmış olsa da onların buradaki etkinliği 1630'da kaldırılan ambargoya kadar sürdü. Aynı dönemde, Danimarka'nın 1629'da Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile anlaşarak 30 Yıl Savaşları'ndan çekilmesi, Danimarka-Norveç'in etkisinin azalması ile İsveç'in ön plana çıkması, İsveç ile Polonya arasında büyük bir savaşın patlak vermesi ve Alman Protestanların ağır yenilgilere uğraması gibi etmenler de Hollanda'nın bu bölgede tekrar güçlü bir aktör olmasına katkı sağladı. Detaylı bilgi için bakınız; Israel, Jonathan. "A Conflict of Empires: Spain and the Netherlands, 1618-1648" *Empires and Entrepots: Dutch, the Spanish Monarchy and the Jews, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic, 1980, ss.1-43.

*Secreto*¹⁷⁵ olarak adlandırılan ve Gaspar de Guzman'ın yol haritası olarak kabul edilen bu rapor ile Guzman Kral IV. Felipe'yi dedesi II. Felipe gibi *El Grande* yapmak istediğini ve krallığın prestijininin her şeyin ötesinde olduğunu ifade etti (De Guzman, 1624, ss. 4, 31). Bunları yapmanın yolu ise Kral IV. Felipe'yi İspanya Kralı yapmaktan geçiyordu ve bu nedenle, İspanya'ya bağlı olan Aragon, Portekiz, Katalunya ve Sicilya gibi farklı krallıkların yasalarının yek hale getirilmesi ve bu bölgelerin krallığa daha fazla destek olarak herkesin monarşiyi kendi krallığı gibi görmesi gerekmektedir (De Guzman, 1624, s.32). Olivares Dükü Gaspar de Guzman, bu büyük planını *Union de Armas* olarak adlandıracak ve başarıya ulaşması halinde Kral IV. Felipe'yi dünyanın bir numaralı lideri konumuna getirecekti. İlerleyen dönemde, Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın Kral IV. Felipe'ye söylediği ifade ile bu proje sayesinde *ya her şey sona erecek ya da Kastilya dünyanın lideri olacaktır* (Elliott, 1984, s.87).¹⁷⁶

" Siz majestelerinin monarşinin en önemli işi olarak yerine getirmesi gereken husus sizin İspanya kralı olmanızdır; demek istediğim efendim, siz majesteleri Portekiz'in, Aragon'un, Valensiya'nın kralı ve Barselona'nın kontu olmaktan tatmin olmadığınız göz önüne alındığında sadece çalışın ve sağlam bir danışmanlık ve sekreterlik vasıtasıyla İspanya'yı oluşturan tüm bu krallıklar Kastilya'nın yönetim tarzına ve yasalarına bağlı olmalarını düşünün...Eğer siz majesteleri bunu gerçekleştirirseniz dünyadaki en kuvvetli hükümdar olacaksınız..." (De Guzman, 1624, s.32)

Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın ortaya koyduğu *Multa regna sed una lex*¹⁷⁷ düşüncesine dayalı *Union de Armas* projesi Kral IV. Felipe'ye sunulduktan hemen sonra hayata geçirilmeye başlandı. İlk olarak, 1624 baharında olağanüstü bir vergi olmasına karşın, Lerma Dükü zamanında sürekli hale getirilen ve yıllık 3 milyon dukalık bir getirisi olan *Millones* vergisi kaldırıldı (Elliott, 1985, s.70). Bu vergi yerine Olivares Dükü Gaspar de Guzman, İspanya'yı oluşturan tüm krallıkların kendi nüfuslarına göre belirlenen askeri birliklerin tüm giderlerini karşılamalarını hedeflediği bir proje ortaya koydu. Bu projeye göre, 10 farklı krallıktan oluşan İspanyol monarşisi, 140 bin kişilik bir orduya sahip olacak ve her

¹⁷⁵ İsp. Gizli Bildiri. İlgili bildiri için bakınız; De Guzman, Gaspar. El Gran Memorial. (09-09-2011). Erişim Adresi: <https://www.quillermoperezsarrion.es/files/2011/07/1624OlivaresGranMemorial.pdf> ve Elliott, John & De La Peña, José. Memoriales y Cartas del Conde Duque de Olivares. Centro de Estudios Europa Hispánica y Marcial Pons Historia, 2013, ss.77-87.

¹⁷⁶ 1627 yılında Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın Kral IV. Felipe'ye göndermiş olduğu mektupta yer alan ifade ve mektupla ilgili detaylar için bakınız; Elliott, John. *Richelieu and Olivares*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s. 87.

¹⁷⁷ Lat. Birçok krallık ama bir yasa.

bir krallık kendine düşen askerlerin tüm masrafını üstlenerek uzun zamandır Kastilya'nın sırtladığı yükü paylaşacaktı.¹⁷⁸ Kâğıt üzerinde uygulanabilir gibi gözükse de bu projenin uygulanabilmesi için çözülmesi gereken bazı problemler vardı. Bu problemler farklı şekillerde tezahür etse de hepsinin kaynağı, var olan krallıkların sahip oldukları imtiyazları kaybetmek istememelerinden ileri geliyordu (Elliott, 1955, s.256). Özellikle, İberya'da bulunan Katalanlar, Aragonlular ve Valensiyalılar *Fueros*¹⁷⁹ adı verilen yerel kurallarına sıkıca bağlı ve bu noktada pek de imtiyaz vermek istemeyen bir hüviyete sahiplerdi. Hepsi de kendi askerlerinin krallıkları dışında savaşmasına ve monarşinin onların verecekleri vergi oranlarını belirlemesine karşıydı. Bu problemlerin farkında olan Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Kral IV. Felipe'nin bu krallıkları ziyaret ederek projeye katılmaları için onları ikna etmesini istemekteydi (De Guzman, 1624, s.33). Kralın

¹⁷⁸ İspanyollar tarafından oldukça önemli olarak kabul edilen bu düşünce III. Felipe'ye sunulan 1619'daki raporda ortaya atılmıştır. Bu düşünce daha sonra birçok İspanyol yazar tarafından da kullanılacak ve bölgeler arasındaki mali ve askeri dengesizlik, krallığın yaşadığı problemlerin en önemli nedenlerinden biri olarak görülecekti. Consejo de Estado tarafından Kral III. Felipe'ye sunulan 1 Şubat 1619 tarihli rapor için bakınız; Archivo Historico Nacional, Con./1427, 1 Şubat 1619.

¹⁷⁹ İspanya'da yerel krallıkların ve bölgelerin sahip oldukları yasalara ve ayrıcalıklara verilen isim. İspanya'da monarşiyi oluşturan dört yerel krallık -Kastilya, Katalunya, Aragon ve Valensiya- kendi yasalarına dokunulmasına ve kendi yasaları yerine Madrid hükümetinin kurallarının ve yasalarının kabul edilmesine karşı çıkmışlar ve çoğunlukla bu duruma isyan ederek tepki göstermişlerdir. Bu krallıkların en güçlüsü olan ve İspanya nüfusunun %80'inin yaşadığı Kastilya, bu duruma karşı isyan eden ilk bölge olmuştur. *Comuneros* adıyla bilinen ve 1520'de başlayarak iki yıl süren bu isyan, İmparator V. Karlos ve ona bağlı kalmayı tercih eden yüksek aristokrat grubu tarafından şiddetle bastırılmıştır. İspanyolca bilmeyen bir kralın yönetimini istemeyen ve devletin başta vergi olmak üzere birçok konuda kendi yasalarını meclisten geçirmesine karşı gelen alt ve orta sınıf aristokratlar, bu isyandan sonra pasifize edilmiştir. Aynı zamanda, Kastilya meclisinin hemen hemen tüm yetkileri elinden alınmış ve kral sadece meclisi vergi toplamak adına toplamaya başlamıştır. Krallığın Kastilya meclisi üzerindeki etkisi 1500'lerin sonuna kadar devam etmiş ve daha sonra krallığın otoritesinin azalmasına karşın meclisin ve yerel odakların etkisi artmaya başlamıştır. Aynı dönemde, monarşinin diğer bölgeleri de monarşiye bağlamak istemesi üzerine ve başta vergi ve askere alma olmak üzere birçok noktada Kastilya üzerindeki baskıyı hafifletmek adına "*Union de Armas*" projesi ortaya atılmış ama monarşinin diğer bölgeleri Valensiya ve Aragon, monarşinin isteklerine fazla destek vermemiş, Katalanlar ise bu istekleri arzu etmemiş ve isyan etmiştir. Katalanların 1640'da çıkardıkları bu isyan ise 19 sene sürmüş ve monarşinin zayıfladığının en büyük göstergelerinden biri olmuştur. Bu isyandan faydalanan Fransa ise Katalan topraklarının önemli bir kısmını işgal etmiş ve Avrupa'da üstünlük Fransa'ya geçmiştir. Monarşinin bu krallıkları kendine bağlama isteği ise neredeyse 100 yıl sonra gerçekleşmiş ve bu bölgeler *İspanya Veraset Savaşları*'ndan sonra monarşiye bağlanmıştır.

1600'lerde *Fueros* hakkında çeşitli eserler kaleme alan yazarlar bölgenin merkezi otoriteye duyulan güvensizliğinin nedenini, sadece devletin kendi yasalarını kaldırmak istemelerine değil kendilerinin hiçbir şekilde monarşi içerisinde temsil edilmemelerine de bağlamaktadır. Başta Aragonlular ve Katalanlar olmak üzere İspanya'da yaşayan farklı gruplar Aragon Kralı ve Barselona Dükü Katolik Fernando'dan sonra kimsenin kendilerini merkezde temsil etmediğini ifade etmiştir. Doğal olarak, bu durum merkez ile periferi arasında büyük bir uyumsuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuş bölgelerin merkeze yabancılaşmasına ve kendi çıkarlarını merkezinkilerden daha üstte tutmasına zemin hazırlamıştır. 1500'lerin sonlarından itibaren Avrupa'nın farklı noktalarında ortaya çıkan bu mücadele, Rönesans devletleri ile Mutlak devletleri arasındaki geçiş süreci olarak adlandırılabilir. Bu geçiş süreci kral dışındaki otorite unsurlarının tamamıyla temizlenmesi ve kralın tek güç olduğu mutlak monarşi düzenin doğması ile sonuçlanmıştır. İspanyolların geleneksel yasaları olan "*Fuero*"lar hakkında detaylı bilgi için bakınız; Garcia, Ana Maria & Maria Luz Martin. *Textos de Derecho Local Español en la Edad Media: Catálogos de Fueros y Costums Municipales*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas Instituto de Ciencias Jurídicas, 1989.

her bir bölgeyi ziyaret etmesi, işleri Gaspar de Guzman ve monarşi için kolaylaştırabilirdi ama kralıkları ikna etmek pek de kolay olacak gibi gözüküyordu.

Kral IV. Felipe'nin bölgeleri ziyaretinden önce, Olivares Dükü Gaspar de Guzman *Unión de Armasa* son şeklini verdi. Buna göre, *Unión de Armas* sonucunda oluşacak ordu aşağıda görülen kompozisyona sahip olacaktı (AGS. Estado:2042, 1627):

Bölge	Asker Sayıları	Genel Toplam
Kastilya (Amerika dahil)	44.000	
Napoli	16.000	
Portekiz	16.000	
Katalonya	16.000	
Flandre	12.000	
Aragon	10.000	
Milano	8.000	
Valensiya	6.000	
Sicilya	6.000	
Akdeniz adaları	6.000	
		140.000

Tablo 3. *Unión de Armas* Katılım Sayıları

1625'in sonlarından itibaren Kral IV. Felipe, Aragon, Katalonya ve Valensiya bölgelerini ziyaret ederek onları bu projenin içerisine dahil olmaları için ikna etmeye çalıştı. İlk olarak, Aragon krallığının başkenti Zaragoza'ya giderek burada var olan projeyi yerel mecliste anlatan ve onlardan destek isteyen Kral IV. Felipe, istediği desteği almaya bir türlü muvaffak olamadı. Kral IV. Felipe, 10 bin kişilik asker desteği almayı beklediği Aragon meclisinden sadece iki bin kişilik piyade birliği desteği alabildi (Sanz, 1841, s.86). Aynı zamanda, Aragon meclisi Kral IV. Felipe'ye sağladığı iki bin kişilik piyade birliğinin kendi ülkelerinde bulundurulmasını şart koştu. Aragon meclisinin Kral IV. Felipe'den en önemli

beklentisi, kendi askerlerinin kendi ülkelerini korumaları idi. Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın düşündüğünün aksine, yerel güçlerin merkeze bağlanması ve kendi çıkarlarını geride bırakarak imparatorluğun çıkarlarını benimsemesi pek de mümkün gözüküyordu. İki bin kişilik askeri desteğin yanında Aragon meclisi, merkezi hükümete 15 yıl boyunca bir milyon duka vermeyi de taahhüt etti (Lopez Novoa, 1861, s.137). Madrid'e sağlanan bu mali destek vasıtasıyla Aragon, V. Carlos döneminden beri krallığa ilk defa düzenli bir şekilde katkı vermeye başladı.

Aragon'dan sonra Valensiya'ya geçen Kral IV. Felipe, bu bölgeden de Aragon'dan aldığı katkıya çok benzer bir destek aldı. *Unión de Armas* düşüncesine göre, 6 bin kişilik askeri desteğin beklendiği Valensiya krallığı sadece bin kişilik bir askeri birliği monarşinin hizmetine sunmayı kabul etti (Sanz, 1841, s.86). Ayrıca, yıllık bir milyon dukayı vergi olarak merkeze göndermeyi taahhüt eden Valensiya, *Reconquista* hareketinin tamamlanarak İspanya'nın birleştiği 1492'den beri ilk defa düzenli bir şekilde Madrid'e vergi vermeye başlamış oldu. Fakat ne Aragon ne de Valensiya, Olivares Dükü Gaspar de Guzman ile Kral IV. Felipe'nin arzu ettiği gibi monarşinin ihtiyaçlarına cevap verdi. Monarşiyi oluşturan krallıkların istenen desteği vermemesi Gaspar de Guzman'ın ortaya koyduğu ve İspanya'ya bağlı tüm krallıkların tek bir vücut olmasını sağlayan *Unión de Armas* projesinin geleceği hakkında önemli soru işaretlerini beraberinde getirdi. Zira Aragon'un ve Valensiya'nın büyük bir krizin içerisinde olan monarşiye arzu edilen katkıları sağlamamaları, bu bölgelerin kendi çıkarlarını hâlâ monarşinin çıkarlarına tercih ettiklerinin ve monarşinin problemlerini yeterince benimsemediklerinin delili idi. İspanya'ya bağlı krallıklar kendi çıkarlarını monarşininkiler ile birleştirmedikleri sürece bu projenin hayata geçirilmesi pek de mümkün gözüküyordu. Ama en azından her iki krallığın uzun zamandan beri ilk defa monarşiye düzenli bir vergi vermeyi kabul etmiş olmaları olumlu olarak kabul edilebilirdi. Aragon ve Valensiya'dan sonra sırada ise bu üç bölge içerisindeki en güçlü bölge olan Katalunya vardı.

Katalunya bahsi geçen krallıklar arasında en zengin olandı. Bu nedenle, Olivares Dükü Gaspar de Guzman, bu bölgeden yıllık 16 bin civarında askeri destek sağlanmasını beklemekteydi. 1626'nın ilkbaharında, 28 Mart günü Katalan meclisi *Cortsu* ziyaret eden Kral IV. Felipe'den, hem meclisin hem de Katalanların

beklentileri oldukça fazlaydı. Meclisin açılmasından sonra sözü alan Kral IV. Felipe, meclise *Union de Armas* projesinden bahsetti ve onlardan, krallığa kendilerinden istenilen desteği sağlamalarını istedi.¹⁸⁰ Verecekleri desteğe karşılık çeşitli imtiyazlar ve haklar isteyen, kendilerinin de sarayda etkili pozisyonlara gelmelerini talep eden Katalanların bu konuda gösterdikleri ısrarın bir türlü kırılmaması ve hem kralın hem de krallığın bu talepleri kabul etmek istememesi, kralın beklenenden daha uzun bir dönem burada kalmasına neden oldu.¹⁸¹ Nihayetinde, karşılıklı görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine 20 Haziran 1626'da Kral IV. Felipe, mecliste tartışmalar devam ederken önce meclisi, daha sonra da şehri terk etti (Fraga, 2013, s.46). Bu durum Katalanlar ile monarşi arasındaki bağların daha da zedelenmesine ve Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın ortaya koyduğu *Union de Armas* projesinin hayata geçirilememesine neden oldu. Katalanlar ile merkezi yönetim arasında kötüleşen bu ilişkiler ise Fransa'nın Mayıs 1635'te İspanya'ya savaş ilan etmesi ile kopacak ve Katalunya'da büyük bir isyanın fitilini ateşleyecekti.¹⁸²

Kralın ve Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın başkente dönmelerinden sonra, daha evvel kaldırılmış olan *Millones*'in yerine yeni bir vergi sisteminin ortaya konulamaması, Almanya'da savaşın daha da şiddetlenmesi, Hollandalı aracılardan yerine Akdeniz'de bölgeler arasında ticareti sağlayacak uygun bir yapının tesis edilememesi ve 1621 ile 1626 yılları arasında 20 milyon duka basılan bakır paranın neden olduğu yüksek enflasyonu azaltmak adına bakır para basımına son verilmesi gibi etmenlerden dolayı İspanyol ekonomisi, 1626'nın sonlarına

¹⁸⁰ Kral IV. Felipe ile Katalan meclisi arasında gerçekleşen tüm toplantıların detayları için bakınız; De Lario, Damaso. *Al Hilo del Tiempo: Controles y Poderes de Una España Imperial*. Valensiya: Universitat de Valencia, 2004, ss. 50-56.

¹⁸¹ Katalanların Kral IV. Felipe'den yerine getirmesini talep ettikleri en önemli şey, kraliyet tarafından soylulara ve bölgenin güçlü ailelerine daha fazla imtiyaz sağlanmasıydı. 1598'de tahta gelen III. Felipe'den beri sadece bir Katalan ailesi, kraliyet tarafından ödüllendirilmiş ve kendilerine yeni mevkiler sunulmuştu. Bu nedenle, bölgede bulunan Katalan aristokratlar yeni haklar, mevkiler ve unvanlar isterken güçlü aileler de kral tarafından belirli bir mevkiye gelmeyi arzu ediyordu. Katalan asillerinin 1626 ziyareti öncesi durumu için bakınız; Elliott, John. *La rebelión de los catalanes: Un estudio de la decadencia de España (1598-1640)*. Madrid: Ediciones Akal, 2018, Elliott, John. "A provincial aristocracy: the Catalan ruling class in the sixteenth and seventeenth centuries" içerisinde *Spain and Its World 1500-1700: Selected Essays*, John Elliott (ed.). New Haven: Yale University Press, 1989, ss. 67-91.

¹⁸² Kral IV. Felipe'nin Katalan meclisini herhangi bir söz söylemeden terk etmesi üzerine bölgede Katalanların "*Restaurar la Justicia Violentada*" yani "*Bozulan Adaletin Restor Edilmesi*" olarak adlandırdığı bir dönem başladı. Bu dönem Fransa ile İspanya arasında 1635 yılında çıkan savaşa kadar devam etti. Bu olaydan sonra İspanya hızlı bir şekilde Barselona ve çevresindeki otoritesini kaybetmeye başladı. Bu dönem hakkında detaylı bilgi için bakınız; Tarres, Antoni. "Corts i exèrcit. Catalunya en l'estratègia política del ministeri del comte duc d'Olivares (1632-1640)" *Revista D'història Moderna*, Sayı: 32, 2014.

doğru büyük bir likidite sorunu ile karşı karşıya kaldı. Kasım 1626'dan itibaren Cenevizli bankerlere olan borçların ödenmesinde sıkıntılar yaşanması ve krallığın yeni borç alabilecek banker bulamaması üzerine 31 Ocak 1627'de İspanya tekrar iflas etti. Bu iflas tüm krallığın geleceğini şekillendirecekti; 100 milyon dukayı aşan bir borçla İspanya'nın mevcut durumu devam ettirmesi neredeyse imkânsızdı (Parker, 2001, s.90).

1625 yılında Hollandalıların en büyük şehirlerinden biri olan Breda'yı almayı başaran İspanyollar, bu başarılarını, Fransızları Ceneviz'de yenerek ve yine Hollandalılara kaptırmış oldukları Bahia isimli şehri geri alarak taçlandırmışlardı. Kazandıkları bu zaferler ise 30 Yıl Savaşlarında İspanyolların almış oldukları son zaferler olacaktı. 1625'ten sonra İspanyolların gücü kademeli olarak azalmaya başladı. Breda'yı İspanyollara kaptırmış olan Hollandalılar, Prens Maurits'in ölmesinden sonra başa gelen *Stadtholder*¹⁸³ Frederik Hendrik (d.1584-ö.1647) kumandasında büyük bir taarruzi hareket ile İspanyol kontrolünde olan noktalara saldırmaya başladı. Kısa süre içerisinde, İspanyolların elinde bulunan Groenlo ve Oldenzaal'ı ele geçiren Hollandalılar, İspanyolların 1627'de iflas etmesi ile bölgede avantaj sağladılar (Van Nijmegen, 2014, s.166). İspanyolların yaşadığı iflas ve daha sonra Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın *Union de Armas* projesinin büyük bir fiyasko ile sonuçlanması üzerine İspanyollar, Hollandalılar ile tekrar anlaşma zemini aramaya başlasa da bu konuda başarılı olamadılar. 1625'te İspanyolların lehine esen rüzgâr, şimdilerde onların aleyhine dönmüş ve Hollanda'da da işler kontrolden çıkmıştı. Bir sonraki yıl 1628'de ise işler daha da içinden çıkılmaz bir hale dönüşecekti.

1610'larda İtalya'da ve daha sonra da Avrupa'da büyük bir krize neden olan Mantova& Monferrat Düklüğü problemi bu dönemde tekrar ortaya çıktı. Bölgede statükonun devamını sağlayan Asti Anlaşması ile 1615 yılında çözüme kavuşturulan Mantova& Monferrat Düklüğü veraset meselesi, 1627'de son Dük Vincenzo de Gonzaga'nın da arkasında bir veliaht bırakmadan ölmesi ile yeniden gündeme geldi. Bunun üzerine, İspanyollar, 1628 yılında bölgeyi kendilerine bağlayarak tüm meseleyi kalıcı bir şekilde çözme yoluna gitti. Bu bölgenin

¹⁸³ Fele. Hollanda Cumhuriyeti'nde devletin başındaki kişiye verilen unvan.

İspanyol Yolu için yüksek öneme sahip olması nedeniyle İspanyollar, bu konuda anlaşmazlık yaşayarak savaşa girdiği Savoy Düklüğü ile Mart 1628'de ittifak kurdu (Colección Doc. Para la Hist. España, 1854, s.359). Buna göre, düküğün başkenti Casale, İspanyollara bırakılırken geride kalan tüm topraklar Savoy'a bırakılacaktı (Quazza, 1922, s.317). Fakat ortada bu sefer büyük bir problem vardı. Her ne kadar, Dük Vincenzo arkasında bir veliaht bırakmadan hayatını kaybetse de bu dükük ile sahip olduğu akrabalık ilişkilerinden dolayı Fransız asıllı Nevers Dükü Charles (d.1609-ö.1631), bu bölge üzerinde hak iddia ediyordu. İspanyollar için bu durum hiçbir şekilde kabul edilemezdi ve yüksek derecede öneme haiz bu bölge bir Fransıza bırakılamazdı.¹⁸⁴ Bölgeye Fransızların girmesi demek İspanyolların burada yıllardır devam ettirdiği üstünlüğünün sonu anlamına gelebilir ve farklı bölgelerden oluşan dağınık imparatorluğun da can damarı olan İspanyol Yolu'nun büyük bir baskı ile karşı karşıya kalmasına neden olabilirdi.¹⁸⁵ Elini çabuk tutan ve Fransa Kralı XIII. Louis (d.1601-ö.1643) tarafından desteklenen Neversli Charles, Fransa'dan topladığı 6 bin asker ile bu bölgeyi kendine bağlamaya çalışsa da başarılı olamadı ve bunun üzerine 28 Temmuz 1628'de İspanyollar, Milano valisi Gonzalez de Cordoba (d.1585-ö.1635) ile Casale'yi kuşattı. Sahip olduğu 10 bin kişilik kuvvetle Casale'nin hemen teslim olacağını düşünen Gonzalez de Cordoba'nın kuşatmayı sürdürecektir topraklarının ve diğer kuşatma ekipmanlarının olmaması, kuşatmanın bir türlü sonlandırılmamasına neden oldu (Elliott, 1988, s.343). Oysaki İspanyollar ellerini çabuk tutmalıydı. Kuşatmanın bir türlü sonlanmaması La Rochelle'de büyük bir Protestan isyanı ile uğraşan Fransızların da istediği bir durumdu; zira İspanyol üstünlüğünün İtalya'dan geldiğini düşünen Fransa Kralı XIII. Louis'nin

¹⁸⁴ Nevers Dükü Charles'in Mantova Dükü Vincenzo de Gonzaga'nın ölümünün ardından 10 Mart 1628 tarihinde Paris'e gönderdiği mektupta şunlar yazmaktaydı: "*İspanyol yöneticilerin ve Savoy Dükünün görüşmelere başlamasıyla bölgedeki durumun bizim adımıza daha bir sorunlu hale getireceği göz önüne alındığında, (bu durumun) sizlere bizim hizmetimizle göstereceğimiz bağlılığın inancın, yakınlığın, sağduyuyu ve size karşı sahip olduğumuz saygının anlaşılabilirliği düşüncesinde olarak siz En Üstün Katolik Kral olan majestelerine ve İngiltere Kralına acilen bu mektubu göndermekteyim; bu konuda sizin tavrınız bizim ihtiyaçlarımızın giderilmesi sizleri hükümdar olarak tanıyan bizlerin adına son derece uygundur. Bu nedenle, bu konunun sizin tarafınızdan sağlanacak bir adalet düşüncesinin getireceği bir sonuçtan ileri gelmesinin bizlerin inka edilmesi hususunda faydalı olacağını düşünmekteyim...*" içerisinde Quazza, *Mantova e Monferrato nella politica europea all vigilia della guerra per la successione (1624-1627)*, s.318.

¹⁸⁵ Bu durumun farkında olan Nevers Dükü Charles ivedilikle Fransa Kralından kendisine askeri yardımda bulunması gerektiğini ifade etmekteydi. Detaylı bilgi için bakınız; Quazza, *Mantova e Monferrato nella politica europea all vigilia della guerra per la successione (1624-1627)*, ss. 317-320.

yardımcısı Kardinal Richelieu, bir an evvel buradaki isyanı sonlandırarak İtalya'ya hareket etme arzusundaydı (*Collection Des Memories Relatifs a L'Histoire de France*, 1821, s.307).¹⁸⁶ Ekim 1628'de La Rochelle isyanı İngilizlerin desteğiyle sona erince Kral XIII. Louis komutasında 28 bin kişilik bir ordu, ivedilikle İtalya'ya doğru hareket etti. Ocak 1629'da Savoy'u işgal eden ve başkent Torino'ya girerek onları saf dışı bırakan Fransızlar, Şubat 1629'da Kuzey İtalya'ya girdi. Fransızların bölgeye geldiğini haber alan Milano valisi Gonzalez de Cordoba önderliğindeki İspanyollar, Casale kuşatmasını kaldırarak bölgeden çekilmek zorunda kaldı. Mart 1629'da Casale ve tüm Mantova&Monferrat Düklüğü ise kısa bir kuşatmanın ardından Fransızların eline geçti. Böylece, Fransızlar 1559'dan sonra ilk defa İtalya'ya girebilme fırsatını elde etti ve bölgede 79 senedir devam eden *Pax-Hispanica* düşüncesi ilk defa bu denli büyük bir tehdit ile karşı karşıya kaldı.

İtalya'dan gelen bu kötü haberleri ise çok daha büyüğü takip edecekti. Zira Ekim 1628'de Hollandalı Piet Heyn ve onun komuta ettiği bir Hollanda filosu, Küba'da İspanyol kraliyet donanmasına saldırmış ve tüm Amerika'da krallık adına çıkartılan gümüş ve altın rezervini taşıyan bu filoyu yenerek yaklaşık 4 milyon duka değerindeki değerli madeni ele geçirmişti (McAlister, 1987, s.306). 1629 Ocak ayında ele geçirilen bu madenler ile Hollanda'ya gelen Piet Heyn sayesinde Hollandalılar var olan ordularını genişletme imkânına sahip oldu; 60 bin kişilik ordu ivedilikle İngiltere'den ve diğer Protestan bölgelerden gelen paralı askerler ile desteklendi. Birkaç ay içerisinde Hollanda ordusunun büyüklüğü 120 bini buldu (Van Nijmegen, 2010, s.46).¹⁸⁷ Bu takviyelerle hem İtalya'da hem de Hollanda'da İspanyollar için tehlike çanları daha evvel olmadığı kadar şiddetli bir şekilde çalmaya başladı. Artan bu baskılara karşı Olivares Dükü Gaspar de Guzman, "*Bu yıl monarşinin geleceği tayin edilecek ve biz ya onurlu biçimde tüm dünyanın*

¹⁸⁶ "Grisons, Almanların korkularını ortadan kaldırarak İtalyan hükümdarları silahlandırmak ve İtalya'nın kendi ülkelerinde bulduklarını düşündükleri düşmanlara yardım edemediğini göstererek, Almanya'da bulunanları cesaretlendirmek için mühimdi. İspanya'nın sahip olduğu toprakların kalbi durumundaki Milano ile Savoy Dükünü yola getirebilmenin asıl aracı olduğundan İtalya daha az bir öneme sahip değildi ki hücum edilmesi gereken yer burası idi. Ayrıca, Majestelerinin olası bir olağanüstü hâl durumunda her iki tarafta da kendisine katılabilecek müttefikleri olduğu göz önüne alınırsa -ki bu bizim aradığımız (savaşın) gerekçesidir-farklı noktalarda saldırıya uğrayabilecek İspanyolların kendi güçleri altındaki böyle bir birliğe boyun eğme zorunda kalmalarıdır...".

¹⁸⁷ Van Nijmegen Hollanda ordusunun asker sayısının 120 bine ulaşmış olduğunu söylese de ordunun operasyonel gücünü 60 bin civarında asker teşkil etmiştir. Aynı dönemde, Fransa ordusu 80 bin askere ve İspanyollar da 150 bin civarında bir asker gücüne sahipti.

hâkimi olacağız veya bu umudun bir kısmının veya hepsinin çökeceğini göreceğiz,” diyerek monarşinin ne kadar kritik bir eşikte olduğunu ifade etti (Elliott, 1985, s.87). Bu kritik eşikte tüm İspanyollara görev düşmekteydi. Başta soylular ve aristokratlar olmak üzere tüm İspanyollar, Kral IV. Felipe ve İspanya için yeni seferlere çıkmalı ve kazanılan zaferlerle monarşi tekrar onurlandırılmalıydı.¹⁸⁸

2.4. 1640: SONUN BAŞLANGICI VE İSPANYOL ÇÖZÜLMESİ

Ocak 1629’da Piet Heyn’in Küba’da ele geçirmiş olduğu değerli madenler ile ordularını genişletmeye başlayan Hollandalılara karşı İspanyollar, yeni bir kriz ile karşı karşıya kaldı. İtalya’da vuku bulan Mantova meselesinde alınan başarısızlık üzerine İspanya’daki en önemli mesele monarşinin hangi bölgeye ehemmiyet vermesi ve hangi bölgeye öncelik tanıyarak o bölgeye destek sağlaması gerektiği haline geldi.¹⁸⁹ Birkaç ay süren tartışmaların ardından aralarında Olivares Dükü Gaspar de Guzman’ın da bulunduğu grubun istediği oldu ve İspanyollar tüm ağırlığını Kuzey İtalya’ya vermeye karar verdi.¹⁹⁰ Böylece, İspanyol ordusunun bir numaralı ismi Ambrosio Spinola önderliğinde 40 bin asker kademeli olarak bölgeye gönderilmeye başlandı (Arnold, 1994, ss.113-130). İtalya’da yeniden bir başarısızlık istemeyen Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’ndan da destek alarak buradaki meseleyi kendi lehine çözmek

¹⁸⁸ “Bugün Felipe ve İspanya için büyüklük ışığı verebilecek bir sefere çıkınız. Evet, cesur askerler, geride hiçbir şey bırakmayınız! Gözüpek İspanyol, cesur Don Fernando da Silva, senin cesaretin, senin çaban, senin kolların, senin ünlü seferlerin Hector ve İskender’inkinden daha değerli. Bugün bize zafer verdiniz, kraliyeti kazanınız...” içerisinde Vega, Lope de. “La nueva victoria del marqués de Santa Cruz” içerisinde *Obras de Lope de Vega*, Menéndez y Pelayo (ed.). Madrid: Atlas, 1943, s. 248.

¹⁸⁹ Tartışmaların detayları hakkında bakınız; Stradling, Robert. “Olivares and Origins of Franco- Spanish War, 1627-35” *The English Historical Review*, Sayı: 101, 1986, ss. 68-94, Israel, Jonathan. “A Conflict of Empires: Spain and The Netherlands 1618–1648” *Past & Present*, Cilt: 76, Sayı: 1, Ağustos 1977, ss. 34–74, Guarino, Gabriel. “The Spanish Monarchy and the Challenges of the Thirty Years’ War” *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years’ War*, Olaf Asbach& Peter Schröder (ed.). Abingdon: Routledge, 2014, ss. 53-65. Parrott, David. “The Mantuan Succession, 1627–31: A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe” *The English Historical Review*, Cilt: 112, Sayı: 445, 1997, ss. 20-65. Stradling, Robert. “Olivares and the Origins of the Franco-Spanish War, 1627-1635” *The English Historical Review*, Cilt: 101, Sayı: 392, ss. 68-94.

¹⁹⁰ Bu dönemde tartışmalarda da öne çıktığı üzere İtalya hem monarşinin hem dünyanın merkezi olarak görülüyordu. Carlos Coloma da bu duruma istinaden önemli bir rapor kaleme alarak monarşinin kalbi olarak gösterdiği İtalya’ya ağırlık verilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Hatta dönemin Fransa Kralı 13. Louis’nin başbakanı olan Kardinal Richelieu da İtalya’yı “dünyanın merkezi” olarak görmekteydi. “İtalya tüm dünyanın merkezi olabilir, doğrusunu söylemek gerekirse İspanyolların büyük bir imparatorluk olmasında sahip oldukları bu bölgenin payı son derece büyük ...” içerisinde Richelieu, Kardinal. *Politique Testament*. Amsterdam: Janssons á Waesberge, 1709, s.130.

istemekteydi. Destek arayışının sonucu olarak meşhur Alman komutan Albrecht von Wallenstein'a bağlı askerlerin yola çıkması ile Spinola'nın Casale'yi alması ve Almanların da geri kalan düklük topraklarını ilhak etmesi planlanmıştı (Marino, 2002, s.108). Fakat bu planın hayata geçirilmesi pek kolay olmadı ve 19 Eylül 1629'da İspanyol birlikleri, Almanlardan evvel İtalya'ya varınca yapacakları Casale kuşatması için birkaç ay beklemek zorunda kaldı. İspanyollara yardım olarak gönderilmesi planlanan birliklerin bir türlü sonlandırılmayan Stralsund kuşatmasına katılması nedeniyle yapılması planlanan kuşatma ve işgal planı bir türlü hayata geçirilemedi (Externbrink, 2014, s.183).

Kral XIII. Louis komutasında Casale ve tüm düklük topraklarını ele geçiren Fransızlar, Nisan 1629'da daha evvel mağlup etmiş oldukları Savoy ile Susa barışını imzalayarak Savoy'un Neversli Charles'ı Mantova&Monferrat Dükü *I. Carlo* olarak tanımasını sağladı. 14 Nisan 1629'da imzalanan barışın ardından Fransızlar Casale'de birkaç bin asker bıraktıktan sonra ivedilikle Güney Fransa'ya hareket ederek çıkan Protestan isyanları ile ilgilenmeye başladı. Daha evvel büyük bir isyanın çıktığı ve Fransa'da Protestanların kalesi olarak bilinen La Rochelle'de tekrar patlak veren isyan nedeniyle Fransızlar, İtalya'da çok az bir askeri birlik bırakarak burada var olan zaferlerini korumaya çalışacaktı (Parrott, 2001, ss.93-95).

Kuzey İtalya'da soğuk geçen kış ve uzun süreden beri süre gelen savaşlar ve kuşatmalar nedeniyle bölgede süren kıtlık büyük bir veba salgınının patlak vermesine neden oldu. Ocak 1630'da Milano'da patlak veren ve şehrin nüfusunu sadece bir senede yarı yarıya düşürecek bu salgın nedeniyle İspanya ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na bağlı birlikler önemli kayıplar vermeye başladı (Arnold, 1994, ss.128-129).¹⁹¹ Her ne kadar sayıları azalmaya başlasa da Mayıs 1630'da bölgeye gönderilen Ambrosio Spinola ve İspanyol ordusu Casale'yi kuşatırken İmparatorluk ordusu da diğer tüm toprakları ele geçirmek için harekete

¹⁹¹ Bu dönemde Kuzey İtalya'da meydana gelen veba ve diğer salgınlar nedeniyle bölgede yer alan şehirlerde %22 ile %60 arasında değişen kayıplar tezahür etti. Bölgenin ve monarşinin en büyük şehirlerinden biri olan Milano'da ise bu oran %47 idi. Salgından evvel 130 bin civarında bir nüfusa sahip olan Milano'da bu sayı 70 bine kadar düştü. Şehrin ve bölgenin yaşadığı bu kayıplar bölgenin fakirleşmesine ve buranın rekabet halinde olduğu Felemenk, Hamburg, Amsterdam, Londra gibi yerlerin gerisine düşmesine neden oldu. Detaylı bilgi için bakınız; Cipolla, Carlo. *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy 1000- 1700*. Londra: Routledge, 2003, ss. 101-104.

geçti. Casale dışında kalan toprakları işgal etmekle yükümlü olan İmparatorluk ordusu üzerine düşen görevi Temmuz ayında yerine getirirken Ambrosio Spinola önderliğinde İspanyollar ikinci kez kuşattığı Casale'yi almayı bir türlü başaramadı. Kuşatma devam ederken iyice yaşlanan Spinola'nın 25 Eylül'de hayatını kaybetmesi nedeniyle İspanyollar, Casale'de tekrar büyük bir fiyasko yaşadı. Spinola'nın ölümünden sonra kaldırılan kuşatmanın neden olduğu bu fiyasko İspanyolların beklediklerinden daha büyük bir yıkımla sonuçlandı. İtalya'da patlak veren meseleye dahil olan Fransa ile Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu arasında 13 Ekim'de Ratisbon Anlaşması imzalandı. Her iki devlet de Neverslı Charles'ı Mantova&Monferrat Dükü *I. Carlo* olarak tanıdığını beyan etti ve Fransa, İtalya ile İsviçre arasındaki bölgelerden biri olan Grisons'da asker bulundurma hakkını elde etti (Stradling, 1986, s.77). Fransa, bu anlaşma sayesinde 1559'da imzalanan Cateau Cambresis Anlaşması'ndan sonra ilk kez İtalya'ya girmiş oldu ve burada uzun zamandır devam eden İspanyol üstünlüğü de böylelikle sona erdi. Daha da kötüsü, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Fransızlar ile anlaşmasına zemin hazırlayan "*Kuzey İstilas*" ile İsveç Kralı Gustaphus Adolphus'un Almanya'nın içlerine kadar girmesi ve buradaki Katolik üstünlüğünü yıkması sonucunda tüm Avrupa'da dengeler bir anda değişti (Wilson, 2011, s.459). Üst üste gelen bu krizler birkaç yıl önce, "*Bu yıl monarşinin geleceği tayin edilecek ve biz ya onurlu biçimde tüm dünyanın hâkimi olacağız veya bu umudun bir kısmının veya hepsinin çökeceğini göreceğiz,*" diyen Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ı haklı çıkarmış gibiydi. Savaşıkları her cephede büyük fiyaskolar ile karşılaşan İspanyollar adına umutlar hızla tükeniyordu; işlerin kötü gittiği İtalya'da da Fransızların üstünlüğünü kabul etmekten başka yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Hülasa, uzun zamandır tüm Avrupa'yı karıştıran ve İspanya, Fransa ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu gibi devletleri birbirine düşüren *Mantova&Monferrat Dükalığı* meselesi Fransa ile İspanya arasında imzalanan Cherasco Anlaşması ile sona erdi (Lynch, 2005, s.75). İspanyollar, Neverslı Charles'ı Mantova&Monferrat Dükü *I. Carlo* olarak tanırken, uzun yıllardan beri ilk defa bir toprak kaybederek Pinerolo'yu Fransızlara bırakmak zorunda kaldı. Bu kayıp ise henüz bir başlangıçtı. Bu küçük kayıptan sonra monarşi Hollanda ve Fransa'da önemli noktaları birer birer kaybetmeye devam edecekti. Monarşi

adına bu durumun doğması ise normaldi; zira haklı olmadıkları bir savaşın içerisine giren İspanyollar, Tanrı'nın tüm sempatisini ve övgüsünü kaybederek büyük bir kaosun içerisine sürüklendi. İspanyollar adına haklı bir savaşa girme nedeninin olmadığı Mantova'da meydana gelen savaşlar hiçbir şekilde *Guerras Justas*¹⁹² sayılamazdı ve bu nedenle, Tanrı'nın bu laneti İspanyolları tepetaklak edecekti.¹⁹³

İtalya'daki kriz nedeniyle geri planda bırakılan Hollanda cephesinde de tüm süreç İspanyolların aleyhinde gelişmeye başlamıştı. Daha evvel, 1626'da Groenlo ve Oldenzaal'ı ele geçiren Hollandalılar, Küba'da ele geçirmiş oldukları İspanyol kraliyet filosu sayesinde var olan ordularını genişletme imkânına sahip olmuş ve bu sayede, Danimarka, Norveç, İngiltere, İskoçya, Almanya ve Fransa gibi farklı bölgelerden gelen paralı askerler ile orduda bulunan asker sayısı 120 bine ulaşmıştı (Van Nijmegen, 2014, s.267). Hollandalıların ordularına yaptıkları bu takviyelere karşılık İspanyollar ise İtalya'da vuku bulan krizi çözebilmek adına yaklaşık 40 bin asker ile bölgedeki bir numaralı komutanları Spinola'yı buraya göndermeyi tercih etmişti. Azalan asker sayısı nedeniyle hâlihazırda büyük bir taarruzda bulunan Hollandalıları durdurmak pek de mümkün görünmüyordu. Nitekim çok geçmeden, 30 Nisan 1629'da Frederik Hendrik ilk büyük hamlesini yaparak isyanın ilk zamanlarından bu yana İspanyollara bağlı kalan ve bölgedeki en büyük kale olan 's-Hertogenbosch'u ve ardından Ağustos ayında da diğer bir stratejik nokta olan Wesel kalesini kuşattı (Prempart, 1630, s.19). Her iki kuşatma da Hollandalılar adına büyük bir başarı ile sonuçlandı ve İspanyollar 1588'deki Armada faciasından sonra ilk kez bu kadar büyük prestij kaybına neden olan bir olay ile karşı karşıya kaldı (Elliott, 1988, s.388; Israel, 1998, 507). Bu mağlubiyet

¹⁹² İsp. Adil savaşlar.

¹⁹³ "1635 yılında patlak veren bu son savaş ile alakalı olarak savaşa uygun bir neden bulma konusunda çok titizlik göstermiyorum. Zaten bana haber bile vermeden -ki önceden böyle olurdu- Fransa Kralı Flandre'ye güçlü bir ordu ile girerek, oradaki isyancılar ve sapkınlar ile bana karşı hareket ederek savaşı başlatmış oldu ve o zamandan bu zamana kadar o (savaş) devam etmekte. Monferrato meselesi nedeniyle İtalya'da vuku bulan önceki savaşlarda hatalı olduklarını konuşurken duydum; ben her zaman böylesine önemli meselelerde danışmanlarımdan düşüncelerini takip etmiş olsam da burada ben de bir noktada yanıldım ve Yüce Efendimizi daha az memnun edecek bir neden buldum ve olanlar oldu. Şu an Münster'de barışa yönelik emirlerim ile danışmanlarım bulunmakta ve onu çok fazla istemekteyim. Bir şey kaybetmiş olsam bile beni kendisiyle savaşa götürebilecek, Tanrı'ya bir hakaret ve kötülük yapmaktan kaçınmak için yine ona (barışa) gideceğim. Eğer Hristiyanlığın sakinliğini sağlayabilmek için hayatım gereklirse onu onun için seve seve feda ederim..." Kral IV. Felipe'nin Rahibe Maria'ya mektubu için bakınız; *Cartas De Sor María De Agreda Y Del Rey Don Felipe IV*, Cilt:1, Madrid: Impresores De La Real Casa, 1885, s.50.

daha sonrasında habercisi olurken Spinola sonrası İspanyol ordusunda büyük bir lider krizinin olduğunu da gösterecekti.

Hollanda'da ve İtalya'da işlerin yolunda gitmemesi, İspanyol ordusunun bir numaralı sorumlusu Ambrosio Spinola'nın yaşlanması ve onun halefi olarak uygun bir adayın henüz bulunamaması neticesinde Olivares Dükü Gaspar de Guzman, önemli bir hamle yaparak olası lider krizini engellemek ve orduyu komuta edebilecek yetenekli rütbeliler yetiştirmek adına büyük bir reform hareketi başlattı. Kendi döneminde yapılacak son büyük reform hareketi olarak kabul edilebilecek bu hareket ile 1620'lerin başından itibaren ortaya atılan *Falta de Cabezas Militares*¹⁹⁴ ortadan kaldırılmıyordu; zira Gaspar de Guzman için İspanya'yı eski günlerine döndürmek adına yapılması gerekli en önemli hamle; ordunun tekrar eskisi gibi tam bir savaş makinesine dönüşmesi ve monarşiye yakışır büyük seferleri ve kuşatmaları başarıyla ifa ederek krallığın *Reputaciónunu* pekiştirmesiydi (Elliott, De la Peña & Negro, 2013, ss.77-87). İspanyolların askeri alandaki başarısızlığını tümüyle lider eksikliğine bağlayan ve bu lider eksikliğinin giderilmesi ile başarıya ulaşılabileceğini ifade etmek için kullanılan bu terim, bu dönemde yapılan tüm askeri reformların temelinde yer alıyordu.¹⁹⁵ 16. yüzyıla damgasını vuran ve çok farklı coğrafyalarda monarşiye büyük zaferler getiren meşhur İspanyol ordusu, bir an evvel tam teşekküllü bir reform hareketinden geçerek eski kuvvetine ve kudretine erişmeliydi. Reform hareketinin en önemli noktasını ise ordu içerisindeki yetkin ve nitelikli rütbeli asker

¹⁹⁴ İsp. Askeri Liderlerin Yokluğu.

¹⁹⁵ Olivares Dükü Gaspar de Guzman'ın meşhur 1624 tarihli "Gizli Bildiri"si içerisinde: "Asaleti iki sınıfa ayırıyorum. İlki, unvanları ve mülkleri olan beylerden oluşur. . . İkincisi ise unvansız beyler olup, bağımlılardır ancak asilzadelerin yakın akrabaları değildir. Bu ikinci gruptan İspanya'da çok sayıda vardır ve siz Majestelerinin bunları, en çok fayda sağlayacakları savaşlarda görevlendirerek çalıştırmak suretiyle güçlendirmeniz, desteklemeniz ve teşvik etmeniz gerekir; bu şekilde bu meslekte onlara karada ve denizde büyük yetkiler vermeniz Majestelerinin hizmeti bakımından verimli olacaktır. Davranışlarının onlara terfi getireceğini, en yüksek ve en onurlu askeri rütbelere kavuşacaklarını, onlarla aynı yoldan gitmezlerse asilzadelerin bu rütbeleri almayacağını düşünsünler ve umut etsinler...Efendim, askeri yüksek şeref [askerler] rütbesine atanma nedenleri, yani onları erdemleriyle kazanacak özel kişiler sayısızdır. Bunlar, büyük zorluklar çekmiş, küçük rütbelere hataları için af beklemeden hizmet etmiş ve daha yüksek rütbelere ulaştığında kendilerine görev tevdi edilmiş, bunu en büyük fırsatı olarak görüp, hatalarının bedelini başlarıyla ödeyecekleri kesin bilgisiyse yerine getirmiş ve daima ilk göreve başladığında yaptıkları gibi hareketlerinde dikkatli davranmış, güçlerini destekle değil liyakatla almış deneyimli erkeklerdir. Majesteleri bu tür liderlerin alacağı sonuçlar gibi sonuç olmayacağından emin olabilir. Alacakları maaş Majestelerinin daha yüksek statüye sahip kişilere ilk başladığı dönemde ödediği maaştan daha azdır... Şayet bu [reform] hayata geçirilirse, en büyük askeri liderler tarafından hizmet verilecek, bu krallıklarda herhangi bir dönemde bilinen en şanlı monark olacaksınız. Bunun, hiç şüphesiz, İspanyol ordularının hem karada hem denizde saygınlığını yeniden kazanmasının tek yolu olduğunu düşünüyorum". Olivares Dükü'nün "Gizli Bildirisi" için bakınız; Elliott, John & De La Peña, José. *Memoriales y Cartas del Conde Duque de Olivares*. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica y Marcial Pons Historia, 2013, ss.77-87.

eksikliğinin giderilmesi oluşturduğundan öncelikli olarak bu sıkıntıyı ortadan kaldırmak adına Gaspar de Guzman başkent Madrid'de bir askeri akademinin açılması için girişimlere başladı. Açılması planlanan ve ordunun en büyük eksiklerinden birini ortadan kaldırması düşünülen *Colegio Imperial*¹⁹⁶ ile İspanyollar, 16. yüzyılda olduğu gibi büyük askeri liderlere kavuşabilecek ve onların önderliğinde tekrar büyük başarılar yakalayabilecekti. İspanyolca, Fransızca, Portekizce ve Katalanca dillerinde eğitim vermesi planlanan bu okul içerisinde ata binme, dans, askeri eğitim, matematik, kozmoloji, coğrafya, tarih ve navigasyon gibi farklı alanlarda ders verilmesi düşünülmekteydi (Elliott, 1987, s.21). 1629'da büyük bir coşku ile açılan ve önemli bir yere sahip olması beklenen *Colegio Imperial* birkaç sene boyunca sadece birkaç öğrenci ile idare etmek zorunda kaldı ve 1630'ların ortalarında büyük bir hayal kırıklığına dönüşen bir akademi haline geldi (De León, 2009, s.249; Navarro, 2005, s.192). Kralın büyük desteğine rağmen soyluların askeri görevlere eskisi gibi ilgi göstermemesi¹⁹⁷ ve Salamanca ile Valladolid başta olmak üzere civarda bulunan iyi üniversitelerin öğrenci kaybetmemek adına saraya sürekli baskı yapması gibi nedenlerden ötürü bu okulda kayda değer herhangi bir başarı sağlanamadı (Elliott, 1987, s.21).

Olivares Dükü Gaspar de Guzman, askeri eğitim ve askeri akademi konusunda istenilen başarıları elde edememesi üzerine daha farklı bir düşünce üzerinden liderlik meselesinin ele alınmasını sağladı. Ordunun güçlü liderlere ihtiyaç duyduğu düşüncesini temel alarak krallığın farklı noktalarında ve farklı krallıklarında bulunan yetkin insanları, monarşi bünyesine katmak adına hareket eden de Guzman, bu yol ile farklı krallıkları da İspanya'ya bağlı kılmak arzusunda idi.¹⁹⁸ İspanya sınırları içinde bulunan Sicilya, Katalunya, Aragon, Valensiya,

¹⁹⁶ İsp. İmparatorluk okulu.

¹⁹⁷ Askerliğin geri planda kalması ve soyluların bu alana yönelik isteksizliği, İspanya'da büyük bir aristokrasi krizinin yaşandığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, aşırı borçlanma, artan lüks tüketim, aristokrasinin kendi bölgeleri yerine sarayda veya saray çevresinde yaşaması, ticari aktivitelerden kaçınması, tahvil ve bonoya yönelmesi, askerlik görevine duyulan isteksizlik gibi durumlar İspanya'da 17. yüzyılda büyük bir aristokrasi krizinin yaşandığının delilleri olarak varsayılmıştır. Konuyla ilgili bakınız; Yun-Casalilla, Bartolomé. *Las Redes del Imperio Elites Sociales en la Articulación de la Monarquía Hispánica, 1492-1714*. Marcial Pons, 2009, Yun-Casalilla, Bartolomé. *La Gestión del Poder: Corona y Economías Aristocráticas en Castilla (Siglos XVI-XVIII)*. Ediciones Akal, 2002, Jago, Charles. "The Influence of Debt on the Relations between Crown and Aristocracy in Seventeenth-Century Castile" *The Economic History Review*, Cilt: 26, Sayı: 2, 1973, ss. 218-236.

¹⁹⁸ Gaspar de Guzman'ın bu düşüncesi, 1624 yılında ortaya konulmak istenen *Union de Armas* düşüncesinin bir benzeri olarak görülebilirdi. Her iki düşüncede de amaç monarşiyi oluşturan diğer krallıklar ve bölgelerden, diğer etnik kökenlerden gelen insanların kendilerini monarşinin parçaları olarak görmelerini amaçlamaktaydı. Ordunun orta ve üst kademesinde farklı etnik yapılardan insanların yer alması onların

Portekiz, Napoli, Güney Aşağı Ülkeler ve Milano gibi farklı bölgeler, kendi anayasaları ve kendi kuralları olması dolayısıyla ile krallığın bir bütünlükten uzak kalmasına neden olmaktadır. Her bir bölgenin kendi çıkarlarına dayalı bir sistem içerisinde yer alması da krallığın askeri ve ekonomik anlamda oldukça büyük sıkıntılar çekmesine yol açmaktaydı. Dolayısıyla, askeri anlamda başarılar kazanılması gerekiyorsa krallığın tek bir yapı içerisinde yönetilmesi gerekliydi. Daha evvel başarısızlıkla sonuçlanan *Union de Armas* projesi, böyle bir gerekliliğin sonucuydu. Portekiz'de veya Napoli'de bulunan bir soylunun da ordu ve krallık içerisinde aktif bir görev alabilmesi ile krallığın temelini daha da güçleneceğini ve daha güvenilir hale gelebileceğini düşünmek mümkündü. Krallık bünyesinde bulunan tüm tebaalara eşit bir şekilde muamele sunmak ve onların yabancı olmadığını ve Kral IV. Felipe'nin onların da kralı olduğunu göstermek mühim hususlardan idi. Monarşinin tüm tebaasını kucaklaması ve onların problemleri ile ilgilenmesi sonucunda burada bulunan bireylerin krallık hizmetine girmesi kolaylaşırken Kastilya temelli askeri yapının da genişlemesi ve onun sırtındaki yükü hafifletmesi de sağlanabilecekti. Bundan dolayı, orduda İspanya dışı unsurlara yer vermek ve onları da krallığın hizmetine almak monarşinin *conservaciónu* adına büyük bir gereklilikti.

Farklı etnik kökenlere sahip askerlerin rütbeli olarak İspanyolların üzerinde çeşitli mevkilere gelmelerine yönelik girişimleri ortaya koymaya çalışan Olivares Dükü Gaspar de Guzman için bu teşebbüs pek de istediği gibi gerçekleşmeyecekti. 1628'de Spinola'nın kuzeyden ayrılıp İtalya'ya gitmesinden sonra burada komuta Hendrik van den Bergh isimli Belçikalı bir komutana verildi (Grattan, 1830, s.217). Aslında bu karar başta Brüksel'de bulunan İspanyollar olmak üzere birçok kişiyi şaşırtdı, ailesinin Willem von Oranje tarafında yer alarak monarşiye karşı çıkarılan

krallığa ve monarşiye duydukları güveni ve sahip oldukları bakış açısını değiştirebilirdi. Aralık 1629'da Madrid'e gönderdiği mektupta Antonio Davila y Zuniga, " *En kötü düşmanımız Hollandalılar değil burada çalışan devlet memurları, yetkililer yani biziz kendi düşmanımız,*" diyerek bu düşüncenin işe yarayabileceğini ortaya koymaktaydı. Aynı şekilde, bu hamle İspanyol aristokratların yeterince ilgi göstermediği askerlik mesleğini yeniden canlandırabilir ve lider sıkıntısının çekildiği orduya önemli bir katkı sağlayabilirdi. 1629 Aralık'ta diğer bir komutan Carlos Coloma, " *Buraya İspanyol krallık kanından gelen ve kimsenin itaat etmekten kaçınmayacağı yüksek kalitede bir lider görevlendirerek bu sorunları çözmezsek, ne kadar para veya asker gönderirseniz gönderin, her şey mahvolacaktır*" diyerek bu problemin çözülmesinin ne denli önemli olduğunu gösterecekti. Bu konu ile ilgili olarak İspanyolların detaylı görüşleri için bakınız; De León. *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*, ss.218-221.

isyanı desteklemesi nedeniyle Hendrik van den Bergh'in¹⁹⁹ bu pozisyona getirilmesi pek de uygun bulunmamıştı. Ama van den Bergh'in Belçikalı olması nedeniyle Hollandalılara karşı yapılan savaşta onların daha fazla destek vermesi mümkün olabilirdi. Kısa bir süre sonra Hollandalılara karşı alınan 's-Hertogenbosch hezimetini ise bu düşüncenin sarsılmasına yol açtı. Güney Aşağı Ülkeler'de bulunan İspanyollar monarşinin prestijini derinden sarsan bu mağlubiyetin van der Bergh'in zayıflığından ve hatta düşmanla iş birliği yapmış olmasından kaynaklanabileceğini iddia ediyordu.²⁰⁰ Olivares Dükü'nün bu iddialara rağmen destek verdiği van der Bergh ordunun bir numarası olmaya devam ederken aynı dönemde Hollandalılara karşı mücadelenin verildiği Wesel'de ise işler daha da karıştı. Zira burada Hollandalılarla mücadele eden ve kuşatma altında olan İspanyol ordusunda yer alan Almanlar ve İtalyanlar İspanyollarla yaşadıkları problemlerden dolayı savaşmaktan vazgeçmiş ve bu bölgenin kaybedilmesinde büyük rol oynamışlardı. Buradaki sorun ise her iki grubun da yetersiz ve düşük profilli İspanyol komutanlardan emir almak istememeleri ve kendilerinden olanların kasıtlı şekilde yükseltilmemesi ile ilgiliydi (De León, 2009, s.164). Farklı etnik yapıların bir arada rahat bir şekilde ortak bir ülkü için mücadele etmelerini beklemek şu an için pek de mümkün gözüküyordu.²⁰¹

¹⁹⁹ Spinola'dan sonra ordunun devredildiği Van den Bergh, dönemin Brüksel yönetimi tarafından ahlaki yönü zayıf ve yetersiz bir komutan olarak görülmüştür. Hatta babasının Willem von Oranje ile savaşması nedeniyle de van den Bergh'in olası bir isyan çıkarması da olası görülüyordu. Van den Bergh'e gösterilen tepkiler için bakınız; van der Steelen, Jasper. *Memory Wars in the Low Countries, 1566-1700*. Leiden: Brill, 2015, ss. 163, 165-169. Aynı şekilde, Grattan da van der Bergh'in Hollandalılar ile savaşabilecek kapasiteye sahip olmadığını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bakınız; Grattan. *The History of the Netherlands*, s.217.

²⁰⁰ Van den Bergh'in ordu içerisinde yükselmesinden sonra İspanyol askerler ona çoğunlukla herhangi bir bağlılık göstermediler ve ona itaat etmediler. Onun yönetimine karşı İspanyolların tutumu için bakınız; De León. *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*, ss.215-220.

²⁰¹ 1630 yılı itibarıyla Flandre'de bulunan İspanyol ordusunda farklı etnik yapılardan gelen çeşitli komutanlar önemli görevlerde bulunuyordu. Bu komutanlar; Ottavio Piccolomini, Jean de Beck, Guillaume de Lamboy ve Johann von Werth idi. Bu isimlerin ordu içerisinde önemli görevlerde bulunmaları İspanyolları derinden rahatsız ediyordu. Onlara göre, askeri yapının içerisinde tümüyle İspanyollar yer almalı ve diğer etnik unsurlar ordunun önemsiz görevlerinde bulunmalıydı. Bu düşüncüyü paylaşan isimlerden biri komutan Carlos Coloma idi. Carlos Coloma'ya göre; "İspanyolları rütbelere eşit olduğu zaman çok açık nedenlerle her zaman olduğu ve olması gerektiği gibi, tartışılmaz durumdaki diğer milletlere hükmetme ayrıcalığından mahrum etmek, büyük ve mantıksız bir hataydı. Roma'ya tabi oldukları dönemde İspanyollar bugünkünden daha az cesur olmalarına rağmen, İspanya içinde ve dışında Romalılarla askeri şereflerde asla eşit görülmedikleri halde ve bu hak imparatorun yaşadığı yerdeki her millete kadim geleneğin bahsettiği bir hak olduğundan diğerlerine saldırmadan savunulabilecek bir ayrıcalık olduğundan, doğası akla ve kadim uygulamalara" dayanmaktadır. Detaylı bilgi için bakınız; Coloma, Carlos. *Las Guerras de Los Paises Bajos Las Guerras de los Estados Bajos: desde el año de 1588 hasta el de 1599*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2010.

Farklı etnik kökenlerden ve farklı krallıklardan gelen askerlerin de orduda yükseltilmesi ile bu grupların krallığa daha fazla bağlanması düşüncesine yönelik tepkileri doğuran en önemli olay ise 1632 yılında meydana geldi. Ambrosio Spinola öldükten sonra Brüksel’de bulunan İspanyol ordusunun bir numaralı ismi olan Felemenk asıllı Hendrik van den Bergh Hollandalılar ile temasa geçerek tarafını değiştirmek için adımlar atmaya başladı. Hollandalılar ile İspanyolları bölgeden atmak adına elinden geleni yapacağına dair Prens Hendrik Fredrik’e söz veren Belçikalı komutan, Temmuz ayında İspanyol tarafına bir mektup göndererek tarafını değiştirdiğini beyan etti (Van der Steen, 2017, s.301). Hendrik van den Bergh ile diğer bir Belçikalı komutan Rene de Renesse de tarafını değiştirerek Hollanda’ya geçti. *La Conspiracion de Nobles*²⁰² olarak bilinen bu olay ise sadece İspanya’nın prestijini sarsmakla kalmadı, yaklaşık iki sene boyunca burada bulunan ordunun başıboş kalmasına da neden oldu. Bu ihanetten sonra İspanyollar dışında kalan farklı tebaaların kritik görevlere gelebilme ihtimali ve İspanyol olmayanlara duyulan güven oldukça azalmaya başlarken Gaspar de Guzman, İspanyol asiller ve Cortes tarafından ağır eleştirilere maruz kaldı (De León, 2009, s.169). Ambrosio Spinola’nın ölmesi ve Hendrik van den Bergh’in taraf değiştirmesinden sonra, İspanya’da sürekli gündemde olan *Falta de Cabezas Militares* meselesi tekrar alevlendi.²⁰³ İspanya’nın buradaki savaşı kaybetmemesi adına güçlü bir askeri figürün bulunması şarttı. Aksi takdirde, Hollanda’da işler, *Tanrı’nın mucize yaratmasına* kalmıştı (van der Steelen, 2015, s.166).²⁰⁴

Flandre ordusunun başındaki komutan Hendrik van den Bergh’in taraf değiştirecek Hollandalıların yanına geçmesi ile büyük bir kaosun içerisinde kalan

²⁰² İsp. Soyluların Komplosu.

²⁰³ Bu mesele 1640'lara kadar kraliyetin gündemini meşgul etmişti. Nitekim 1940 yılında Olivares Dükü Gaspar de Guzman tarafından hazırlanan bir raporda şunlar söylenmekteydi: “*Her şey kaybedildi. Bununla birlikte bizim bu kaybımızın nedeni bizim kötü olmamız değil “Falta de Cabeza”nın ortaya çıkmış olması...*”. Mart 1640’ta hazırlanan bu raporun tam metni için bakınız; Del Castillo, Antonio Canovas. *Estudios Del Reinado De Felipe IV.* (Cilt:1). Madrid: Flor Baja, 1888, ss. 413-438. Aynı dönemde, Olivares Dükü Gaspar de Guzman askeri lider eksikliğinden sık sık bahsetmekteydi. “*Olivares Dükü konsülde her geçen gücün krallığın askeri liderlere olan ihtiyacının arttığını dile getirdi ve gittikçe sıkıntılı bir hal alan bu tutum karşısında aralarında Alburquerque ve Villahermosa Düklerinin de bulunduğu genç isimler onunla savaşta kraliyete hizmet edilmeleri hakkında konuştu...*” İlgili raporun metni için bakınız; Del Castillo, Antonio Canovas. *Estudios Del Reinado De Felipe IV.* (Cilt:2). Madrid: Flor Baja, 1888, ss. 396-400.

²⁰⁴ Bölgedeki yerel yönetiminden sorumlu Kastilyalı Isabel’in papazının Papalık temsilcisi Jean-François Guidi di Bagno’ya gönderdiği 8 Haziran 1632 tarihli mektup içerisinde; “*Tanrı mucize yaratmazsa, neler olacağını bilemiyorum...*”.

İspanyollara karşı Prens Frederik Hendrik, bugüne kadar gerçekleştirilen en geniş kapsamlı taarruz hareketini başlattı. 1 Temmuz 1632'den itibaren üç farklı koldan taarruz içerisinde bulunan Hollanda ordusu, ilk olarak Venlo, Roermond ve Sittard gibi bölgeleri ele geçirmeyi başardı. Birkaç gün sonra ise Aşağı Ülkeler'in en büyük şehirlerinden biri olan Maastricht'i kuşatan Hollanda ordusu yaklaşık bir aylık bir kuşatmanın ardından burayı da alarak İspanyollara önemli bir darbe vurdu (Israel, 1981, s.173). Eylül'de Limburg ve Aralık'ta da Orsoy Hollandalıların eline geçti. Arka arkaya lojistik açıdan önemli şehirlerinin Hollandalıların eline geçmesi ise İspanyolların bu bölgeye gönderecek adam bulamamasına neden oldu zira hiçbir soylu buraya giderek var olan prestijini kaybetmek ve sonucu belli bir mücadelenin içerisinde yer almak istemiyordu (De León, 2009, s.169). İspanyollar için bu savaşta yolun sonu gözüküyordu.

Alınan bu yenilgilerden sonra Hollanda'ya karşı Kral IV. Felipe'nin küçük kardeşi Fernando (d.1609-ö.1641) görevlendirildi ve güçlü bir ordunun oluşturulması adına Milano'ya gönderildi. Milano'dan başlayarak İspanyol Yolu boyunca kuzeye doğru hareket ederek kendisine güçlü bir ordu kurması beklenen Fernando, Almanya'da bir türlü sona ermeyen İsveç istilası nedeniyle ertesi yıla kadar Milano'da beklemek ve daha sonra da 6 Eylül 1634'te Katoliklerin büyük zaferi ile sonuçlanan Nördlingen Savaşı'na katılmak zorunda kaldı (*Viaje del Infante Cardenal Don Fernando de Austria*, 1635, s.1). İsveçlilerin yenilmesi ile İmparatorluktan güçlü bir destek alabileceğini düşünen Prens Fernando, İtalya, Avusturya ve Almanya'dan topladığı 30 bin asker ile Kasım 1634'te Brüksel'e girdi. Uzun bir zaman sonra İspanyollar önemli bir askeri figür ile Aşağı Ülkeler'de var olan askeri yapıyı ve organizasyonu yeniden tesis etme imkânı yakaladı (*Viaje del Infante Cardenal Don Fernando de Austria*, 1635, ss.190-199).

.Prens Fernando'nun Brüksel'deki varlığına rağmen Mayıs 1635'te Hollanda ile müttefik olan Fransa'nın İspanya'ya savaş açması ile İspanyollar iki ateş arasında kaldı. Kuzeyden Hollanda'nın ve güneyden de Fransızların ortaklaşa gerçekleştirdiği harekâtın salgın nedeniyle başarılı olamaması üzerine Prens Fernando karşı bir hamlede bulunarak Hollandalıların elindeki Goch, Cleves, Gennep ve Limburg'u aldı ve büyük bir kale olan Schenkenschans'ı da 30 Kasım'da ele geçirdi (Israel, 2003, s.36). 1625 yılında ele geçirilen Breda'dan

sonra İspanyollar ilk kez büyük bir Hollanda şehrini ele geçirmiş oldu. Aynı anda hem Fransa hem de Hollanda ile mücadele etmeye çalışan Prens Fernando ise büyük bir zafer elde ederek 1630'da ölen Spinola'nın boşluğunu doldurmuş gibi gözüküyordu.

Ertesi yıl ise Fransa'ya doğru sefere hazırlanan Prens Fernando Nisan 1636'da daha evvel önemli başarılar sonucunda kazandığı ve küçük miktarda bir garnizonla bıraktığı Schenkenschans'ı Hollandalılara kaptırdı ama Fransa'ya yönelik hazırlıklarından taviz vermeden Haziran'da Paris'e doğru yola çıktı. Kısa bir süre içerisinde La Capelle, Catelet, Somme ve Corbie gibi noktalar alınarak Fernando önderliğindeki İspanyol ordusu Paris'e birkaç saat uzaklıkta bulunan St. Jean-de- Luz'a kadar ulaşmış olsa da ordunun üst kademelerinin birbirine girmesinden dolayı bu seferden vazgeçilmek zorunda kalındı (Kamen, 2002, s.369). Başarısızlıkla sonuçlanan bu seferin ardından Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Prens Fernando'ya bağlı olacak bir dizi yeni ismin bu bölgeye gönderilerek kraliyetin var olan prestijinin daha da kötüye gitmesini engellemek ve en azından, 1630'dan sonra kaybedilen noktaları geri alabilmek için mücadele etmesine gayret gösterdi. Bu durum ise ordu içerisinde var olan dengelerin daha da bozulmasına ve yetersiz isimlerin önemli görevlere getirilmesine neden oldu. Olivares Dükü ordu içerisinde gerekli düzenlemeleri yapmak isterken ordunun düzeni daha da bozulmaya başladı (De León, 2009, ss.145-175). Her ne kadar bu atamalar Brüksel'de bulunan yerel yöneticiler ve yüksek rütbeliler tarafından önlenmeye çalışılsa da aristokratların desteğinin kaybedilmemesi adına önemli pozisyonlar ile görevlendirmelere devam etti.²⁰⁵ Yüksek asil sınıfa verilecek imtiyazlar ve mevkiler ile onların desteği sağlanabilir ve devlet yapacağı tüm hareketlerde daha güçlü bir tavır takınabilirdi. Ama daha evvel herhangi bir askeri geçmiş olmayan bireylerin önemli pozisyonlara getirilmesi ivedilikle Hollanda

²⁰⁵ İspanya'da eğitim açısından bir türlü istenen adımların atılamaması orada kalifiye ve yeterli insan bulmayı neredeyse imkânsız hale getirdi. Doğal olarak, bu durum ordu içerisindeki dengelerin bozulmasına ve yetersiz ve düşük profilli kişilerin önemli pozisyonlara sahip olarak büyük problemlere neden olmalarına zemin hazırladı. Yetersiz bireyler birçok mühendisin ve askerinin ordudan ayrılmasının veya taraf değiştirmesinin de bir numaralı nedeniyd. Bu dönemde İspanya'dan Brüksel'e yapılan atamalar için bakınız; De León. *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*, ss.220-230.

üstünlüğünü kırmak isteyen İspanya için yanlış bir hamle olarak görülebilirdi; birçok asker de bu durumdan fazlasıyla şikâyetçi idi (De León, 2009, s.173).²⁰⁶ İspanyol ordusunun zayıflığı nedeniyle Hollandalılar, 12 yıldır İspanyolların elinde bulunan Breda şehrini 21 Temmuz'da kuşattı ve birkaç aylık kuşatmanın ardından 11 Ekim'de şehri tekrar topraklarına kattı. Alınan bu zafer bir bakıma Hollanda ile İspanya arasındaki sınırlara da son halini vermiş gibiydi zira Münster'de başlayan barış görüşmelerine kadar taraflar arasında büyük bir toprak değişikliği yaşanmayacak sınırlar hemen hemen savaş sonrası dönem ile aynı kalacaktı. Diğer taraftan, Hollanda da Avrupa'daki savaştan ziyade taraflar arasındaki savaşı Amerika, Afrika ve Asya'ya doğru kaydırmaya başlamıştı. Köle ve altın ticaretinin önemli noktalarından biri olan Gana'yı Elmina Savaşı ile topraklarına katan Hollanda, Brezilya'da da Ceara bölgesini alarak 1637'de burada *Nieuw Holland* ismiyle resmi olarak Hollanda Brezilya'sını kurmuş oldu.²⁰⁷ Hollanda Brezilya'sı ise İspanyolların ve Portekizlilerin kıtalararası ticaretteki tekellerinin kırıldığı ve belki de iki devletin de eski gücünde olmadığı net bir göstergesi idi.

1638 yılında ise Hollandalıların yanında Fransızlar da İspanyollar için büyük bir tehlike haline geldi. Daha evvel Hollanda ile kuzeyden askeri operasyonları düzenlemeye çalışan Fransa, Haziran ayında Katalunya ile Fransa arasında yer alan Guipuzkoa'ya girerek Fuenterrabía'yı kuşattı (De Melo, 1645, s.4). 6 ay süren başarısız kuşatma sonucu geri çekilmek zorunda kalan Fransızlara karşı Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Katalanlardan oluşan yerel bir milis kuvvet kurmak istedi. Fakat bu istek Katalanlar tarafından pek sıcak karşılanmadı ve bu milis kuvvet bir türlü kurulamadı.²⁰⁸ Bu bölgede yerel bir direniş unsurunun ortaya konulamaması, Fransa ile yapılan savaşta Katalan bölgesini İspanyolların zayıf karnı haline getirdi. İspanyollar bu savaş ile ilgilenirken geri planda kalan çok

²⁰⁶ Savoylu Tommaso'nun Madrid'e gönderdiği Aralık 1638 tarihli rapor içerisinde "*Tecrübe ve cesaretin yanı sıra bu ülke, ordumuz ve savaştığımız düşman açısından, yetenekli kişileri tayin etmek çok önemlidir. Bu bilgiye sahip olmayan yeni bir kişi geldiğinde, savaş gazisi bile olsa, hepsini öğrenene kadar bir yıla ihtiyacı vardır ve bu süre zarfında Majesteleri'nin hizmeti zarar görecektir*". İlgili rapor için bakınız; De León, Fernando González. *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*. Leiden: Brill, 2009, s.173.

²⁰⁷ Detaylı bilgi için Israel, Jonathan, Schwartz, Stuart & Michiel van Groesen. *The expansion of tolerance: religion in Dutch Brazil (1624-1654)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.

²⁰⁸ Olivares Dükü ve Kral IV. Felipe burayı daha evvel ziyaret etmiş ve burada ordu kurulmasını istemişlerdi. Ama Katalanlar bu fikre sıcak bakmamışlardı. Dönemin yazarlarından birine göre bu durumun olmasındaki en önemli neden "*Katalanların askeri görevlere pek az alışık...*" olmaları ile açıklanmıştı.

önemli bir toprak kaybı yaşandı ve *İspanyol Yolu* üzerinde yer alan Breisach Saks-Weimarlı Bernard tarafından 18 Ağustos'ta işgal edildi (Sturdy, 2002, s.111). Fransızların da desteklediği bu işgal ile İspanyolların Avrupa'nın kuzeyi ile güneyi arasında kurduğu iletişim ve tedarik hattı da kopmuş oldu. *İspanyol Yolu* olmadan İspanya'nın kuzeyde kalan toprakları ile iletişim kurması imkânsızdı ve sadece tek bir şekilde bu iletişim sağlanabilirdi: deniz yolu.

Bir sene sonra, 27 Ağustos'ta, İspanyolların kuzey ile var olan irtibatının kesilmesinin ardından Prens Fernando'nun ve Brüksel yönetiminin ihtiyaç duyduğu parayı bölgeye getirebilmek adına 22 savaş gemisinden oluşan bir İspanyol filosu La Coruna'dan yola çıktı. 21 Ekim'de İngiltere'ye yakın Downs bölgesinde Maarten Tromp komutasındaki Hollanda filosu tarafından saldırıya uğrayan filo oldukça ağır bir yenilgi aldı (McAlister, 1987, s.284). Bu yenilgi, İspanyolların 1588'de İngilizlere karşı yaşadığı *Armada* hezimetinin ardından aldığı en büyük deniz yenilgisi oldu. İspanyol Yolu olmadan Hollandalılara karşı bu savaşın yürütülmesi imkânsızdı ve kısa bir zaman sonra taraflar arasında görüşmeler başlayacaktı. 10 Ağustos 1566'daki *İkonoklazm* olayları²⁰⁹ ile patlak veren isyan taraflar arasında sona ermek üzereydi. Hollanda ile savaşın bitmesi ise İspanyolların var güçleri ile Fransa üzerine gitmelerine zemin hazırlayacaktı. Dolayısıyla, bu savaşı sonlandırmak oldukça önemliydi.

İspanyolların Hollandalılar ile savaşmasından yararlanan Fransızlar ise bu sefer Katalan bölgesinde yer alan Roussillon bölgesine girdi (Sturdy, 2003, s.61). Fransız ordusu burada bulunan Salces kalesini kuşattı ve iki hafta içerisinde burayı ele geçirdi. Daha sonra, Madrid'den yola çıkan İspanyol takviyelerinin bu kaleyi tekrar kuşatması ve binlerce askerin bu kuşatma esnasında firari olması nedeniyle Olivares Dükü Gaspar de Guzman Katalunya'da bulunan valilikten yerel bir Katalan milis kuvveti kurulması adına alım yapılmasına ve bölgeden

²⁰⁹ "İkonoklazm Öfkesi", "Heykel Yağmalaması" veya "Büyük İkonoklazm" gibi isimlerle adlandırılan olaylar 10 Ağustos 1566'da Steenvorde isimli kasabada başlamıştır. Kısa süre içerisinde tüm bölgeye yayılan bu hareket ile kiliselerde, şapellerde ve diğer dini yapılarda bulunan heykeller, resimler ve rölyefler tahrip edilmiş, bu yapılardaki değerli eşyalar yağmalanmış ve ibadetlerin yapılması engellenmiştir. Ağırlıklı olarak, Katoliklere ait dini merkezlerin hedef alındığı bu olaylar meşhur Hollanda isyanının başlamasında önemli bir yere sahip olmuş; başta Kalvinistler olmak üzere farklı Hristiyan gruplar Ocak 1567'ye kadar bu yağmalama ve zarar verme olaylarını sürdürmüştür. Aşağı Ülkeler'de patlak vermiş olan olaylar hakkında detaylı bilgi için bakınız; Arnade, Peter. *Beggars, Iconoclasts and Civic Patriots: The Political Culture of the Dutch Revolt*. New York: Cornell University Press, 2008. Van Bruaene, Anne-Laure, Koenraad Jonckheere & Ruben Suykerbuyk. "Beeldenstorm : Iconoclasm in the Sixteenth-Century Low Countries" *The Low Countries Historical Review*, Cilt: 131, Sayı:1, 2016, ss.3-14.

toplanan vergilerin artırılmasına dair kararı Barselona'ya gönderdi (De Melo, 1645, s.21). Bu kararları kendi iç işlerine müdahale olarak algılayan Katalan halkı ise askerler ile çatışmaya başladı. Başta Girona olmak üzere birçok farklı noktada halk ile savaşmaya başlayan İspanyollar ise Haziran ayında büyük bir isyan ile karşı karşıya kaldı. Kendisi de bir Katalan olan Katalunya Valisi Dalmau de Queralt'ın sarayı 7 Haziran'da basıldı ve halk kaçmaya çalışan valiyi linç ederek öldürdü (De Melo, 1645, s.22).²¹⁰ Monarşideki hemen hemen herkesin öldürüldüğü bu olaylar ile Katalan isyanı başladı. Kısa bir zaman sonra Kral IV. Felipe'nin de krallık görevinden azledildiğini açıklayan Katalan meclisi, bu görevi Fransa Kralı XIII. Louis'ye devretti (Balaguer, 1850, s.184). Katalan krizi ile İspanyollar, savaşı ilk kez bu kadar yakından hissetmekteydi. Bu isyan her şeyin sonu olabilirdi ve bir an evvel bastırılmalıydı.

Katalunya'da işlerin karışması nedeniyle fazlaca asker ihtiyacı doğan İspanya'ya destek sağlamak amacıyla Olivares Dükü Gaspar de Guzman, Portekizli bir soylu olan Bragançalı João'yu (d.1604-ö.1656) görevlendirdi. Ekim ayında Lizbon'a gelen João ise Portekizli aristokratlar ile görüşerek bu vazifeyi yerine getirmek yerine Portekiz'in bağımsız olduğunu ve kendisinin de IV. João adıyla yeni Portekiz Kralı olduğunu ilan etti (Sturdy, 2002, s.115). Art arda gelen bu haberler ile sarsılan monarşi için başa çıkılmaz hale geldi. 1622'de monarşiyi yeniden eski gücüne kavuşturmak isteyen Olivares Dükü Gaspar de Guzman yönetiminde İspanyollar için her şey sona ermişti. Birkaç sene evvel Fransa'yı ve Hollanda'yı yenerek bu bölgelerde topraklarını artırmayı bekleyen krallık için şimdi tek gaye, İberya'daki monarşi topraklarını korumaktı. Dünyanın topraklarındaki güneş batmayan ilk monarşisi bir anda çökme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı.

²¹⁰"O anda öfkeli bir bağırış koptu: Birkaç insan intikam istedi, daha hırslı olanlar ise "Felipe'nin kötü yönetimi ölsün, yaşasın Katalonya ve Katalanlar" diyerek vatanlarının özgürlüğünü haykırmaktaydı..."

3. İSPANYOL GERİLEMESİ: KAYNAKLAR, İDEALLER VE DÜŞÜNCELER

1600 yılında Kral II. Felipe tarafından görevlendirilerek kraliyetin içerisinde bulunduğu kötü durumu anlamak, mevcut problemleri saptamak ve onlara karşı doğru ve etkin çözüm önerileri getirmek adına Valladolidli hukukçu ve Engizisyon üyesi Martin Gonzalez de Cellorigo hazırlamış olduğu *Memorial* isimli eseri kralına sunmuştu (De Cellorigo, 1600, s. i). Monarşinin gerilemekte olduğunu belirten bu eser kısa bir süre sonra devletin içinde bulunduğu ve gittikçe kötüye giden durumu anlayabilmek isteyen bir dizi yazarın benzer çalışmalar içerisinde yer almasını teşvik etmişti. Fakat aralarında Cervantes gibi önemli bir ismin de olduğu bir zümre ise krala sunulan bu eserlerin herhangi bir ehemmiyete sahip olmadığını savunmuş ve devletin içerisinde yer almayan insanların krala ve devlet yöneticilerine tavsiyelerde bulunmasını gereksiz bulmuştu. Nitekim De Cellorigo'nun krala sunduğu eserden sadece birkaç yıl sonra meşhur *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Kişot* isimli romanını tamamlayan Cervantes, bu çalışmayı kaleme aldığı anıtsal eserinde şöyle eleştirmektedir:

“Muhabbette hazır bulunan yeğen ve kâhya kadın, efendilerini böyle akli başında gördükçe, durmadan Tanrı'ya şükrediyorlardı. Ne var ki, rahip, başlangıçtaki, şövalyeliğe ilgili hiçbir şeye değinmeme kararından vazgeçip, Don Kişot'un akıllılığının gerçek mi, sahte mi olduğunu tam olarak sınamak istedi ve sözü saraydan gelen habere getirdi. Osmanlıların büyük bir filoyla çıkartma yapacaklarına kesin gözüyle bakıldığını, ama amaçlarının kesin olarak bilinmediğini, bu korkunç fırtınanın nerede patlayacağını belli olmadığını ve neredeyse her yıl duyulan, düşmanın bastıracağı tehdidiyle, bütün Hıristiyan âleminin seferber olduğunu, Majestelerinin, Napoli ve Sicilya kıyıları ile Malta Adasını tahkim ettirdiğini söyledi. Don Kişot buna şöyle cevap verdi:

Majesteleri, düşmana gafil avlanmamak için önceden eyaletlerini tahkim ettirmekle, tam tedbirli bir savaşçıya yakışır şekilde davranmış. Ancak, benim fikrim sorulacak olsa, ben Majestelerinin, şu anda aklından bile geçmeyen bir önlemi almasını tavsiye ederdim.

Rahip bunu duyar duymaz, kendi kendine dedi ki:

Zavallı Don Kişot, Tanrı seni elinden tutsun! Bana öyle geliyor ki, kendini deliliğinin yüksek zirvesinden, saflığının derin uçurumuna atıyorsun.

Rahiple aynı şeyi düşünmüş olan berber, Don Kişot'a, alınması gereken önlemin nasıl bir önlem olduğunu sordu; prenlere genellikle

sunulan, çok sayıdaki münasebetsiz önerinin arasına katılabilir türden olabilirdi.

"Benimki," dedi Don Kişot, "münasebetsiz değil, yerinde olacak, sayın berber."

"Ben de onu demek istemedim," dedi berber, "ama Majestelerine sunulan önerilerin hepsinin ya da çoğunun ya imkânsız ya saçma ya da kralın veya krallığın aleyhine olduğu, tecrübeyle sabittir."

"Ama benimki ne imkânsız ne de saçma," dedi Don Kişot. "Benimki akla gelebilecek en basit, en doğru, en etkili ve en kısa öneri" (Cervantes, 1992, 1. Kısım).

Cervantes, Martin Gonzalez de Cellorigo ve onun eserine karşı var olan eleştirilerini diğer bir eseri "Köpeklerin Diyaloğu"nda sürdürmekteydi:

"O ana kadar sessizliğini koruyan iktisatçı girdi lafa. "İşte fakirlik sebebi ile bu hastanenin çatısı altında bir araya gelen dört şikâyetçi" dedi. Tüm bu kötü düşüncelerle sahibine mutluluk getirmeyecek hiçbir işe koyulmam! Efendiler ben bir iktisatçıyım ve majestelerine zaman zaman kendi yararına olacak ve topraklarına hâlel getirmeyecek birçok öneri de buldum ve şimdi de majestelerine tüm borçlarını kapatacak yeni planımı sunacağım. Fakat diğer planlarımın başına geldiği gibi bunun da hüsrana uğrayacağına farkındayım. Her ne kadar benim kafadan çatlak biri olduğumu zannetseniz de, ben bu planımdan size bahsetmek isterim..."(Cervantes, 1841, s.385).

Kraliyetin içerisinde bulunduğu durumu düzeltmek için çeşitli eserler kaleme alan isimlere karşı çeşitli eleştiriler getirmesine karşın Cervantes'in bu tutumu toplumun ve devletin karşı karşıya kaldığı problemleri saptamaya çabalayan ve monarşiyi bu sıkıntılardan kurtarmaya gayret gösteren yazarları durdurmaya yetmemişti. 1620'lerden itibaren ciddi manada artan bu literatür monarşinin de reform hareketi içerisine girmesiyle hız kazanmış ve bir dizi yazar kendi bakış açısına göre gerilemenin ve bozulmanın nedenlerini göstermeye yöneltmişti. Çeşitli nedenlerden dolayı bir türlü istenilen sonucun alınamaması ise bu reform hareketinin etkisinin kısa bir süre sonra giderek azalmasına neden olmuş, İspanyollar kraliyetin muhtelif noktalarında çıkan isyan ve ayaklanmalar ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Cervantes'in de ifade ettiği üzere bu süreç ortaya koyduğu tüm fikirleri gülünç bulunan yazarın kendisinin de tavsiyelerini absürt bulması ile sonuçlanmıştı.

"Diğerleri iktisatçının planına gülmeye başladı hatta kendi de daha sonra bu kahkahaya ortak oldu..."(Cervantes, 1841, s.385).

3.1. İSPANYOLLARIN GERİLEME ALGISININ TARİHSEL TEMELLERİ

Toplumların ve devletlerin insanlar gibi hastalanabileceğine inanan ve bu noktadaki görüşlerini Roma İmparatoru Trajan (d.53-ö.117) zamanında yaşamış tarihçi Lucius Anneus Florus'a dayandıran İspanyol yazar Pedro Fernandez de Navarrete bu konuyla ilgili şunları söylemekteydi:

“Zenginliğin aşırılığının kendi dönemlerindeki alışkanlıkları olumsuz şekilde etkilediğini söyleyen Lucius Anneus Florus’u devletlerin ve krallıkların zenginliklerle hastalandığını söyleyerek onaylamaktayım...” (De Navarrete, 1626, 49. Kısım).

İspanyol yazara göre toplumlar ve devletler yalnızca insanlar gibi hastalanmamaktaydı. Aynı zamanda, yeryüzünde bulunan her bir şehir, bölge, toplum ve ulus da insanlar gibi belirli bir ömre sahip olarak gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi çeşitli evrelerden geçmekte idi. Yukarıda olduğu gibi İspanyol yazarın kabul etmiş olduğu bu fikri benimseyen başka bir yazar ise Romalı Marcus Velleius Paterculus (d.M.Ö.19-ö.M.S.31) isimli tarihçiydi:

“Marcus Velleius Paterculus’un söylemiş olduğu [şey]şehirlerin, bölgelerin, krallıkların ve ulusların gençlik, yaşlılık ve ölüm dönemlerinin olabileceğini işaret etmekteydi...” (De Navarrete, 1626, 49. Kısım).²¹¹

Toplumların ve devletlerin tıpkı insanlar gibi belirli bir yaşam döngüsü içerisinde hareket ettiği düşüncesinde olan tek İspanyol yazar Pedro Fernandez de Navarrete değildi. Çağdaş İspanyolların önemli bir kısmı benzer düşüncelere sahip olarak var olan fikirlerini çeşitli antik dönem yazarlarının eserleri üzerinden ele almaktaydı. Ağırlıklı olarak, Antik Yunan ve Roma dönemi yazarlarının etkisi altında kalan bu yazarlar ortaya koydukları tüm fikirleri onların düşünceleriyle destekleyerek doğru bir yol izlemiş olduklarını gösterme çabası içerisindeydiler. Mezkûr yazarların ortaya koymuş oldukları eserlerden çeşitli perspektiflerin ve

²¹¹ İspanyol yazarın Marcus Velleius Paterculus'a attığı bu görüşün orijinal metin içerisinde verilen Latince açıklaması Yunan tarihçi Tukidides'in meşhur eseri "Tukidides Tarihi"nde bulunmaktadır. "Tüm insanlar yaratılış gereği geriye gitmeye ve bozulmaya mahkumdur" açıklaması ile desteklenen bu görüş vasıtasıyla Tukidides de tüm toplumların ve devletlerin benzer bir süreçten geçeceği düşüncesini paylaşmıştır. Tukidides'in bu görüşleri de Yunan tarihçiler Theodectes ve Appianus gibi isimlerin eserleri vasıtasıyla geniş bir alana yayılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız; Tukidides. *The History of Thucydides*. Londra: Longman, 1829, s.445.

örneklerin sunulacağı bu bölümde erken modern dönem İspanya'sında var olan Antik Yunan ve Roma dönemi etkisi net bir şekilde görülecektir.

Geronymo de Zeuallos isimli diğer bir İspanyol yazar da Pedro Fernandez de Navarrete ile benzer bir görüşü paylaşmaktaydı. Tüm yaşamın birbirini takip eden zıtlıklardan ve döngülerden ileri geldiğini ifade eden Geronymo de Zeuallos için insanoğlunun yaşam döngüsü, rüzgârda savrulan bir *toptan* farksızdı (BNE. R/19258, 1623, s. 185). Var olan rüzgârın hızına bağlı olarak kimi zaman en tepeye çıkan bu top kimi zaman da oldukça aşağılara kadar inmekteydi. Dolayısıyla, tüm yaşam döngüsü birbirini tamamlayan çeşitli zıtlıklardan müteşekkildi. İnsanoğlunun yaşam döngüsü de *mutluluk* ile *üzüntü*, *fakirlik* ile *zenginlik* ve *gençlik* ile *yaşlılık* üzerine kurulu çeşitli zıtlıklar döngüsünden ileri gelmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s. 185). Hatta Geronymo de Zeuallos'un da ifade ettiği üzere bu yaşam döngüsü *hayat* ile *memat* arasında gidip gelen bir *savaşa* da benzemektedir (BNE. R/19258, 1623, s. 184). Diğer savaşımlardan farklı olarak çeşitli döngülerden teşekkül eden bu yaşam sürecinin sonu her şeyin yok olduğu bir ölüm safhası ile ikmal edilmekteydi. Her şeyin sona erdiği ölüm süreci ile noktalanmış yaşam döngüsü yalnızca insana has bir olgu değildi; toplumlar ve devletler de benzer bir sürecin parçası olarak gençlik ile yaşlılık arasında gidip gelmekteydiler. Öte yandan, Geronymo de Zeuallos da Pedro Fernandez de Navarrete gibi var olan düşüncelerini farklı isimlere dayandırmaktaydı. Mezkûr ismin tüm bu düşüncelerinin kaynağı ise Romalı yazar Lucius Annaeus Seneca idi.

Bahsi geçen isimlerin yanında monarşinin gerilediği fikrini ortaya koyan ilk isim olan Martin Gonzalez de Cellorigo da toplumların ve devletlerin çeşitli süreçlerden teşekkül eden bir yaşam döngüsüne tabi olduğunu ifade etmekteydi. Yazara göre, bu süreç *nacimiento*, *crecimiento*, *estabilidad*, *declinacion* ve *caida*²¹² olmak üzere 5 farklı dönemden ileri gelmekteydi (De Cellorigo, 1600, s.2). Tıpkı insanlar gibi yavaş yavaş gelişimini tamamlayan devletler de kendi güçlerinin zirve noktasına ulaşmaktaydılar. Ardından, bu noktada hiçbir şekilde sürekli olarak kalamayan devletler yavaş yavaş güçlerini kaybederek zayıflama

²¹² İsp. Doğum, büyüme, durağanlık, gerileme ve çöküş.

sürecine girmektedirler. Nihayetinde, zayıflamaya başlayan devletler kısa bir süre sonra kendi yaşlılık evrelerine girerek her şeyin sona erdiği ölümü tatmaktaydılar zira yeryüzünde hüküm süren tüm devletler insanlar gibi doğa kanunlarına tabiydi. Doğa kanunlarında hiçbir şeyin sürekli olarak var olmadığı düşüncesi göz önüne alındığında İspanyolların da diğer devletler gibi *gerileme* sürecine girmiş olması muhtemeldi. De Cellerigo'nun ortaya koyduğu bu düşüncelerin temel noktası da dünyada var olan tüm unsurların değişime uğrayarak doğum, büyüme, çürüme ve yok oluş gibi süreçlerden ileri geldiği fikrini ortaya atmış olan Yunan filozof Platon idi (De Cellerigo, 1600, s.2).

Devletlerin insanlar gibi ölümlü olduğunu ifade eden diğer bir İspanyol yazar da Sancho de Moncada idi. Ona göre, insanların sahip olduğu yaşam döngüsünün bir benzeri devletler için geçerliydi (De Moncada, 1619, 1.Kısım/2.Başlık). Güçlenen ve gücünün doruğuna erişen her bir devlet burada bir süre kalacak ve ardından da yavaş yavaş gücünü kaybederek etkisiz hale gelecekti. Ardından da insanlar gibi devletler de ölecek ve yerlerini kendilerinden sonra geleceklere bırakacaklardı. Devletlerin var olan güçleri hiçbir şekilde bu süreci engelleyemeyecek ama onların mevcut zenginlikleri, toprakları ve güçleri yalnızca döngünün süresini uzatma imkânı verecekti. İnsanların ölümlü olması gibi yeryüzündeki tüm devletler de ölümlüydü. Nitekim İspanyol yazar konuyla ilgili olarak *Restauración Política de España*²¹³ isimli eserinde şunu ifade etmekteydi:

“Birçokları sahip olduğu büyüklükten ötürü İspanyol monarşisinin ebedi olduğunu düşünmektedir ama onun her yerinin tehlikelerle dolu olduğu sıklıkla dillendirilmektedir ve son dönemlerde kaleme alınan eserlerde ve kitaplarda ekselansları uyarılmıştı... Zaten monarşiler de insanlar gibi ölümlüdür ve Monarşi [İspanyol]de birçok insan gibi ölümlüdür...” (De Moncada, 1619, 1.Kısım/1.Başlık).

Yukarıda bahsi geçen diğer yazarlar gibi Sancho de Moncada da İspanya'nın gittikçe kötüleşen durumunun farkındaydı. Dolayısıyla, De Moncada adına monarşinin günden güne kötüye giden durumu onun olası bir *gerileme* sürecine girmiş olabileceğinin işareti olabilirdi. Birçokları için İspanyolların mevcut güçleri, zenginlikleri, kaynakları ve toprakları ile pek mümkün gözükme de devletin var

²¹³ İsp. İspanya'nın politik restorasyonu.

olan hastalıklarını tedavi etmemesi ilerleyen dönemlerde onların yayılmasını sağlayarak monarşinin *ölmesine* neden teşkil etmekteydi. Monarşiyi böyle bir akıbete uğratmamak adına toplumun ve devletin hastalıklarının bilinmesi ve doğru bir tedavi uygulaması şarttı. Sancho de Moncada'nın da bahsettiği üzere *conservación de España*²¹⁴ kraliyetin önceliği olmalıydı (De Moncada, 1619, s.1). İspanyol yazarın böyle düşünmesine zemin hazırlayan isim ise bir başka Romalı tarihçi olan Titus Livius (d.M.Ö.59-ö.M.S.17) ile Geronymo de Zeuallos'u derinden etkileyen Seneca idi.

Devletlerin de insanlar gibi belirli bir ömre sahip olduğu fikrine dayanan *döngüsel tarih* düşüncesi ile *gerileme* fenomeni dışında çağdaş İspanyollar birçok farklı konuda Antik Yunan ve Roma dönemi yazarlarının fikirlerini benimseyerek onları kendi dönemlerindeki düşüncelerle harmanlamaya çalışmaktaydılar. Bu bağlamda, bu etkileşimin en yoğun şekilde yaşandığı diğer bir konu da devletlerin nasıl doğru bir şekilde yönetildiği ve ideal devletin ve devlet adamının hangi vasıflara sahip olması gerektiği ile ilgili tartışmalardı. Yunan filozoflar Aristo ile Platon ve Romalı tarihçi Tacitus bu konuda İspanyolları en fazla etkileyen isimlerdi. Aristo, Platon ve Tacitus'un bu konuyla ilgili görüşleri birçok noktada İspanyollar adına temel teşkil etmişti. İspanyol yazarlar onların daha önceden ortaya atmış oldukları görüşleri benimseyerek onları kendi dönemlerine uyarlamaya özen göstermekteydiler. 1621 yılında anonim olarak Kral IV. Felipe'ye ithaf edilen ve Kastilya bölgesinin karşı karşıya kaldığı demografik krizi anlatan *Discurso Breve y sumario de las causas porque se an disminuido y despoblado muchas villas y lugares en estos Reynos de Castilla y Leon* isimli eser bu düşüncenin güzel bir örneğiydi. Tüm eser boyunca Kastilya'da nüfusun azalmasına neden olan gerekçelerden bahseden yazar eserin ilk bölümlerinde var olan kaybın devlet yöneticilerinin bölgenin problemlerine yönelik duyarsızlığından ve ilgisizliğinden ileri geldiğini ifade etmekteydi. Devlet işlerine ve bölge sorunlarına duyarlı olmaları beklenen devlet adamlarının bölgede yaşayan *yozlaşmış bir dizi kadını ve erkeği* iyileştirmesi adına çok az ilgi göstermiş olmaları onları büyük günahların içerisinde itmiş ve devletin ihtiyacı olan

²¹⁴ İsp. İspanya'nın muhafazası.

yeni nesillerin meydana gelmesini sağlayacak evlilik kurumunun önemini kaybetmesine neden olmuşlardı (AHN. Con. /1427/12, 1621). Oysaki Aristo'nun da ifade ettiği üzere insanlar dünyaya ya *başkalarına hizmet etmeye* ya da *başkalarını yönetmeye* gelmekteydiler (AHN. Con. /1427/12, 1621). Vergilerini vermeye çalışarak monarşiye ellerinden gelen faydayı sağlayan tebaanın bu çabalarına karşı onları yönetmekle yükümlü olanlar üstlerine düşen görevleri yapmaktan kaçınıyorlardı. Doğal olarak bu durum, zamanında yapılacak ufak tedavilerle çözülebilecek sorunların büyümesine ve kökleşmesine neden olmaktaydı. Bölgenin yaşadığı nüfus krizinin kaynaklandığı husus da Yunan filozof Aristo'nun *diğerlerini yönetmekle* sorumlu kıldığı devlet adamlarının görevlerini yerine getirmemeleriydi.

Yunan filozof Aristo'dan yoğun bir şekilde etkilenen diğer bir yazar da devlet yönetimi düşüncesinin temelinde *ciencia*²¹⁵ ile *arte*²¹⁶'nin bulunmadığını ifade eden Fernando Alvia de Castro idi. 1616 yılında kaleme aldığı *Verdadera Razon de Estado* isimli eserinde devlet yönetimi düşüncesinin özünde Tanrı'nın ve onun koymuş olduğu ilahi kuralların olması gerektiğini savunan yazara göre devletin *ciencia* veya *arte* ile yönetilebileceğini söyleyenler büyük bir yanılğı içerisindeydiler. Yazarın bu düşünceyi benimsemesindeki en önemli nokta ise kendisi ile benzer düşünceleri paylaşan Aristo idi. Arte düşüncesinin mutlak ve kati temalara sahip olarak kazara ortaya çıkmayacağını savunan Aristo'ya göre sanatsal bir ürünü ortaya çıkarmak adına doğru kurallar ile bilgi gereklidir (Castro, 1616, s.2). Aynı şekilde, Yunan filozof için bir şeyin bilim veya bilimsel olabilmesi adına o şeyin hiçbir şekilde *fortuna*²¹⁷ faktörüne bağlı olmaması, tümüyle kalıcı şeylerden oluşması ve uzak ve yakın tüm nedenlerinin bilinmesi gerekmektedir (Castro, 1616, ss.3-4). Aristo'nun ortaya koymuş olduğu bu bilgiler ışığında, devlet yönetimi düşüncesi içerisinde sayısız etmenin rol oynaması, devleti ilgilendiren olayların her birinin diğerinden farklı bir yapıya sahip olması ve içinde sonsuz ihtimalleri barındıran bir alanın da *fortuna* faktörünü ortaya çıkarması devletin özünde *ciencia* ve *arte* bulunmadığını açık şekilde göstermekteydi.

²¹⁵ İsp. Bilim.

²¹⁶ İsp. Sanat.

²¹⁷ İta. Şans.

Kendi görüşünü ortaya koyabilmek için Aristo'nun fikirlerinden yararlanmaya devam eden İspanyol yazara göre devlet yönetiminde esas olanın *ciencia* veya *arte* değil; Tanrı, Tanrı korkusu ve onun ilahi kanunları olmalıydı zira ilahi olanın dışında bir unsurun devletin temelini konulması hükümdarın acımasız bir tirana veya zorbaya dönüşmesine neden olabilirdi (Castro, 1616, ss.5-6). Dinin ve ilahi olanın devlet yönetimi anlayışından soyutlanması hükümdarın ve devlet yöneticilerinin kendileri adına *faydalı ve kullanışlı olanın* peşinden gitmelerine imkân sağlamaktaydı. Diğer taraftan, bu dünyada yer alan hiçbir şey Tanrı kadar *iyi, adil ve doğru* olamayacağından tüm canlılar için örnek almaları ve taklit etmeleri gereken yegâne unsur O olmalıydı (Castro, 1616, s.5). Tanrı'nın koyduğu tüm ilahi kanunlara bağlı olarak hareket eden bir hükümdarın da *justo ve honesto* olmaması imkânsızdı zira Hristiyanlık gibi doğru bir inancın merkezine yerleştiği devlet anlayışında hükümdarlar ve devlet yöneticileri *adil ve doğru olanı* gözeterek onları *faydalı ve kullanışlı olanın* önüne konmasını sağlayabileceklerdi (Castro, 1616, s.10). Yunan filozof Aristo'nun meşhur eserinde olduğu gibi *sadece kendi iyiliklerini düşünen tüm hükümdarlar tirandır* zira *krallar* ile *tiranlar* arasındaki tek fark *dichos*²¹⁸ değil; *hechos*²¹⁹dur (Castro, 1616, s.6). Bu nedenle, her zaman hiçbir şeyin kendisinden gizlenemeyeceği Tanrı'dan korkarak ve onun ilahi kanunlarına bağlı kalarak devlet yönetenler bu yönetim anlayışını kavrayabilirlerdi. Nihayetinde, Aragonlu Katolik Fernando ve onun torunu İmparator V. Carlos bu anlayışın peşinden giderek atalarının yapmış olduğu *mükemmel eserleri* sürdürme başarısını elde etmişlerdi (Castro, 1616, s.11).

Kendi görüşünü ortaya koyarken Aristo'dan faydalanan İspanyol yazar yalnızca Fernando Alvia de Castro değildi. Devletin iyi şekilde yönetilmesi adına Tanrı'nın ve onun ilahi kanunlarının temel alınması gerektiği fikrini savunan de Castro'nun aksine devletin sanatla yönetilmesinin önemini anlatan Geronymo de Zeuallos da büyük oranda Yunan filozofun görüşlerinden faydalanmaktaydı. İronik bir şekilde, devleti iyi yönetmek adına birbirinden zıt iki fikir ortaya atan Fernando Alvia de Castro ve Geronymo de Zeuallos aynı kaynaktan beslenmekteydi. Neredeyse ortaya koyduğu düşüncelerin tamamını Antik Yunan ve Roma dönemi

²¹⁸ İsp. Söylemler.

²¹⁹ İsp. İcraatlar.

yazarlarıyla temellendiren Geronymo de Zeuallos *gouernar con arte*²²⁰ düşüncesini de Aristo üzerinden ele almaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 16). Yunan filozofun çeşitli eserlerinde devlet yönetiminin *felicissimos sucessos*²²¹ elde edebilmek adına sanatla idare etmeyi bilmesini şart koşması fikrini benimsediğini söyleyen de Zeuallos adına *arte* olmadan yapılan yönetim tümüyle tesadüfi olayların gerçekleştiği bir hüviyete sahiptir. Diğer taraftan, sanatla icra edilen yönetim ise zaman içerisinde tüm anlaşmazlıkları ve hataları ortadan kaldırdığından en iyi devlet yönetiminin ve devlet anlayışının ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır zira Yunan filozof Aristo'nun da söylediği üzere *arte experientia*²²²dan ileri gelmektedir ve *experientia*yı ortaya çıkaran yegâne unsur da *artedir* (BNE. R/19258, 1623, s. 18). De Zeuallos'un bu yönetim anlayışı ise hükümdara zaman içerisinde *adil ve doğru olanı kötü olandan* ayırma gücünü sağladığından *saber gouernar con arte*²²³ ona devleti daha iyi şekilde idare edebilme yetisi kazandırmaktadır. Hükümdarın iyiyi kötüden ayırmaya yarayan bu yetisi de kendisine zamanla *ciencianın* kapılarını açarak devlet yönetimi düşüncesini *evrensel bir bilgi* haline getirmektedir. Diğer bir Yunan filozof Platon ile Plutarco'nun (d.46-ö.119) da ifade ettiği üzere *arte* her zaman *ciencia*yı takip ederken *az bilmek* de sürekli *fortunanın* peşinden gitmektedir (BNE. R/19258, 1623, s. 17). Dolayısıyla, Yunan filozof Aristo'nun da söylediği üzere ideal bir hükümdar *gouernar con arte*yı bilerek zamanla iyiyi kötüden ayırma yetisi kazanacak ve elde ettiği bu deneyimle de daha iyi bir yönetim anlayışının kapılarını aralayacaktır (BNE. R/19258, 1623, s. 19).

Aristo'nun yanında diğer bir Yunan filozof olan Platon da Geronymo de Zeuallos'u derinden etkileyerek onun düşüncelerinin şekillenmesine zemin hazırlamıştı. Aristo'dan farklı olarak Platon'un düşünceleri İspanyol yazarı ideal devlet yapısının kurulması, onun muhafaza edilmesi ve devamlılığının sağlanması gibi konularda etkisi altına almıştı. Platon'un meşhur eseri "*Devlet*" üzerinden şekillenen bu düşüncelerin ilki adalet, cesaret ve bilgelik gibi çeşitli erdemlere sahip olan hükümdarların devleti iyi yönetebilmek için etrafında bulunanları doğru

²²⁰ İsp. Sanatla yönetmek.

²²¹ İsp. Güzel sonuçlar.

²²² İsp. Deneyim.

²²³ İsp. Sanatla yönetmeyi bilmek.

şekilde seçebilme yeteneğine sahip olması ile ilgiliydi. Platon'un da değinmiş olduğu üzere kralın etrafından aldığı tavsiyeler devletin mevcut durumuna doğrudan etkide bulunduğundan iyi danışman seçmeyi bilmek ideal bir devlet yapısı oluşturmanın başlıca kuralıdır zira kötü tavsiyeler devleti *yıkıma* götürürken iyi tavsiyeler de devletin *mutluluğa* ile *sıhhate* kavuşmasını sağlamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, ss.36-38). İspanyolların İmparator V. Carlos zamanında birbirinden farklı coğrafyalarda bulunan monarşi topraklarını başarılı şekilde himaye edebilmesinin altında etrafında bulundurduğu doğru danışmanlar yatmaktaydı. Bunun yanında, Platon'un İspanyol yazarı etkisi altına aldığı diğer bir alan da ideal devletin sahip olması gereken yasalar ile ilgiliydi. Genel olarak, ideal bir devlet yapısı içerisinde az ve net yasa bulunması gerektiğini savunan ve iyi olanı ödüllendirip kötü olanı cezalandıran bir devlet yapısından bahseden Yunan filozofun bu düşünceleri, İspanyol yazarın da düşüncelerinin bu minvalde oluşmasına zemin hazırlamıştı. De Zeuallos'un Yunan filozofa dayandırarak ortaya koyduğu düşünceye göre ideal bir kralın en önemli görevlerinden biri ülkesinde yasaların doğru şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetlemek olmalıydı (BNE. R/19258, 1623, s. 85). Kötüyü cezalandırmayan ve adil olmayan bir cezalandırma sistemi devletin gücünü etkisizleştireceğinden hükümdar yasaların herkes için geçerli olmasını sağlamalı ve ilgili yasalardan sadece tebaanın değil; kendisinin sorumlu olduğunu unutmamalıydı. Devlet içerisinde tüm halkın kralı örnek alarak onu taklit etmesi kralın da bu yasalara uyma zorunluluğunu doğurmaktaydı. Yeryüzünde Tanrı'nın vekili olarak hareket edebilme hakkına sahip olsa da ideal bir hükümdar gücünün Tanrı ve onun yasaları tarafından sınırlandırıldığının da farkında olmalıydı (BNE. R/19258, 1623, s. 86). Bu düşüncenin temelinde de Platon'un meşhur yasa koyucunun yasaların üstünde olması gerekliliği ilkesi yatmaktaydı. İspanyol yazara göre dünyada yasa koyucu yegâne unsur Tanrı olduğundan kralın da onun yasalarına uyması gerekmektedir (BNE. R/19258, 1623, s. 87). De Zeuallos bu durumu meşhur *Veni, Vidi et Deus Vincit*²²⁴ ilkesi ile açıklamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 93).

²²⁴ Lat. Geldim, gördüm ve Tanrı fethetti.

Antik Yunan medeniyetinin iki önemli filozofunun yanında İspanyol yazarlar Roma döneminden birçok yazarın da düşüncelerine eserlerinde yer vermektedirler. Cornelius Tacitus, Seneca, Plinio (d.??-ö.79), Claudiano (d.370-ö.404), Cicero ve Gnaeus Pompeius Trogus gibi isimlerin düşüncelerine sıklıkla başvuran İspanyol yazarlar onların görüşlerini daha ziyade devletin içinde bulunduğu elverişsiz durumdan kurtulmak adına izlenmesi gereken yolların belirlenmesinde kullanmaktaydılar. Birçok yazara göre Roma İmparatorluğunun gerileme süreci ile monarşinin gerileme süreci arasında ciddi benzerlikler vardı ve dolayısıyla, bu benzerlikler onların Roma dönemine daha fazla eğilim göstermelerine neden olmaktadır. Özellikle, Romalıların zayıflamasına ve gerilemesine neden olduğu düşünülen *efeminelik*, *miskinlik* ve *aşırılık* gibi meseleler çağdaş İspanyol yazarlar tarafından ziyadesiyle önemsenmekteydi zira birçoklarına göre monarşi de Romalıların yıkılmasına neden olan bu sorunlarla karşı karşıyaydı. Romalılar ile İspanyollar arasında kurulan bağlantılar neticesinde çağdaş yazarlar Romalıların bahsi geçen sorunlara karşı ortaya koymuş oldukları teşhis ve tedavi metotlarını incelemeye başlamışlardı. Monarşinin mevcut sorunlarının çözümü geçmişte benzer problemler ile karşı karşıya kalan Roma İmparatorluğunun gerilemesinde yatıyor olabilirdi. İspanyol yazarlardan Pedro Fernandez de Navarrete de gösterişli kıyafetlere, pahalı taşlara, şatafatlı sofralara ve görkemli evlere günden güne daha fazla para harcayan İspanyolları benzer bir süreçten geçtiğine inandığı Romalılara benzetmişti:

“İspanya’da aşırı harcamalarla uğraşma durumumeselesi yabancı uluslarla iletişimeiletişime geçilmesiyle ortaya çıktı; önceleri İspanyolların diğer uluslardan farklı olduğunu göstermek için ona verilmiş olan övgülerden birinin ılımlı olma [övgüsü] olduğu göz önüne alındığında geçmiş zamanların aksine şu an kötü bir durumda, olarak şu an örselenmiş ve yıpranmış olan bu krallıkların esas hastalığı bu olduğundan diğerlerinden daha fazla bu konu ile diğerlerinden daha fazla acı verici şekilde uğraşmak gerekebilir... Tıpkı İmparator Tiberius’un Roma halkına yazmış olduğu ve kendilerinden eski ılımlı ve ölçülü zamanlarına dönmelerini isteyerek, aşırılığa kaçan gereksiz harcamalardan kurtularak, pahalı heykeller ve resimlerle süslenmiş büyük ve ferah bahçelerden, kadınsı hale gelmiş ve efemineleşmiş odalarla bezenmiş, görkemli ve heybetli saraylardan... ötürü reform hareketini başlatıp başlatmaması konusunda ikilemde kaldığını ifade ettiği mektubundaki gibi. Yani, bu zor[bir durum] olabilir ama aşırı harcamanın olduğu yerde açgözlülük ve israf da vardır ki her ikisi de çoğunlukla monarşilerin ölümüne neden olan iki hastalıktır...” (De Navarrete, 1626, 31. Kısım).

Yapılan aşırı harcamalar bakımından İspanyolları, gerilemekte olan Romalılara benzeten Pedro Fernandez de Navarrete taraflar arasında farklı bağlantılar bulmaya devam etmekteydi. İmparatorluğun gerileme süreci içerisinde girmesine neden olan aşırı harcama, lüks takıntısı, tembellik ve efeminelik gibi problemleri yabancılarla yapılan ticaretin ve girilen etkileşimin bir sonucu olarak gören İspanyol yazar benzer bir akıbete monarşinin de uğrayabileceğini düşünmekteydi (De Navarrete, 1626, 17.Kısım). Bu düşüncesini Romalı tarihçi Tacitus'tan aldığı örneklerle pekiştiren İspanyol yazar için yabancılarla girilen tüm iletişime dikkat edilmeli ve hatta onlara monarşi topraklarında uzun süre kalma fırsatı tanınmamalıydı zira Romalı tarihçinin de ifade ettiği üzere hiçbir yabancı kendi ülkesi dışındaki bir ülkeye *inançla ve aşkla* bağlanamazdı (De Navarrete, 1626, 17.Kısım). Hatta Romalıların İmparator Honorius zamanında yabancıların ülkelerine gereksiz, pahalı ve kültürel yozlaşmaya neden olan ürünleri getirmelerini engellemek adına onlarla her türlü iletişimi kesmesi gibi bir yol da İspanyollar tarafından izlenebilirdi (De Navarrete, 1626, 17.Kısım). De Navarrete'ye göre, Roma'nın gerileme sürecine girmesine neden olan yabancılarla iletişim ve ticari ilişkiler İspanyolların da benzer sıkıntılar yaşamasına neden olmuştu. Bu nedenle, İspanyolların da Romalılarla aynı akıbeti yaşamamasının çözümü, ivedilikle çeşitli adımlar atması ve çeşitli tedavileri uygulamaya başlamasıydı. Romalı düşünür Seneca'nın da söylediği üzere *tedavi süreci* başladıktan sonra *hastalıktan korkmaya gerek yoktu* (BNE. R/19258, 1623, s. 123).

Tacitus gibi Seneca da İspanyol yazarların düşüncelerini önemli oranda etkileyen klasik dönem yazarlarından biriydi. Daha ziyade Romalıların gerileme sürecine bakış açısı noktasında onun eserlerinden faydalanmaya çalışan çağdaş İspanyol yazarlar onun aforizmalarını öne sürerek kendi düşüncelerini temellendirme eğilimi içerisindeydiler. Bu isimlerden biri olan Pedro de Guzman için bir devletin en büyük düşmanlarından biri *tiyatrolar* idi. *Tiyatronun* kötü alışkanlıkların okulu olduğu fikrini ortaya koyan de Guzman için *tiyatrolar, komedyalar ve temsiller* insanları tembelliğe ve kötü alışkanlıklara yatkın hale getirerek onların her türlü kötülüğü yapabilmesine zemin hazırlamaktaydı (De Guzman, 1614, s.81). De Guzman ortaya koyduğu bu fikri Romalı Seneca'nın gerileme ile ilgili

düşüncelerine bağlamaktaydı. Romalı Seneca'nın da ifade ettiği üzere *iyi alışkanlıklara bu tarz gösterilere katılmaktan daha fazla zarar veren başka bir şey* yoktu zira *kötü alışkanlıklar* bir ülkeye insanları etkileyerek ve onların gözüne hoş gelerek girmektedir (De Guzman, 1614, s.285). Birkaç saat boyunca tiyatroyu veya temsili izlemeye gelen insanlara *müstehcen danslar, hareketler ve müzik* sunulurken onların *süslemelerin, elbiselerin, kıyafetlerin, hikayelerin ve yalanların* büyümesine kapılması teşvik edilmekteydi (De Guzman, 1614, s.289). Hatta son dönemde İspanya'da kadınların da bu tarz gösterilere gelmeye başlaması da onların da bu *hastalığın* pençesine düşmelerine neden olmuştu. Bu bağlamda, tiyatrolar, temsiller ve komedyalar monarşi için *semilla de malesten*²²⁵ farksızdı (De Guzman, 1614, s.311). Seneca'nın da altını çizdiği gibi çağdaşları tarafından kendilerine *señor del mundo*²²⁶ denilen Romalıları zayıflatarak yıkılmasına neden olan bu gösteriler dönemin İspanyol toplumunu da *llena de gente ociosa, valdia ve mal ocupada*²²⁷ hale getirmişti (De Guzman, 1614, ss. 120, 126). Şimdi ise benzer bir akıbete İspanyolların da uğramaması için hiçbir neden yoktu.

Görüldüğü üzere çağdaş İspanyol yazarlar kaleme aldıkları eserlerde Antik Yunan ve Roma döneminden bir dizi düşünürün ve yazarın etkisi altında kalmış ve hem kendi fikirlerini desteklemek hem de geçmişi temel alarak mevcut durumu anlamak adına kendilerinden faydalanma yolunu tercih etmişlerdir. İspanyol yazarların Antik Yunan ve Roma dönemi yazarlarından faydalanmış oldukları alanlar sadece devletler ile insanlar arasındaki benzerlik ve döngüsel tarih anlayışı değildi; başta devletin doğru yönetilmesi adına yöneticilerin sahip olması gereken özellikler ve olası krizlerle ve problemlerle başa çıkma anlayışları olmak üzere farklı alanlarda da böyle bir etkileşim söz konusuydu. Seneca, Platon, Titus Livius ve Lucius Anneus Florus gibi isimlerin yanında Antik Yunan ve Roma döneminden bir dizi yazar İspanyolları derinden etkilemiş ve onların eserleri birçok noktada onlara rehberlik etmişti. Bilhassa, çağının en güçlü devleti olarak görülen ve tarihin de en görkemli imparatorluklarından birini kurmuş olan Romalılar gibi kendilerini dönemlerinin en güçlü devleti olarak gören İspanyollar

²²⁵ İsp. Kötülük tohumları.

²²⁶ İsp. Dünyanın efendisi.

²²⁷ İsp. Tembel, avare ve boş işlerle uğraşan insanlarla dolu.

onları birçok noktada örnek almışlardı. Bu durum da İspanyolların Romalılar döneminde yazılmış olan eserlere fazlasıyla rağbet etmesi ve onları okuyup kavrayarak yeni eserlerin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştı.

3.2. ERKEN MODERN İSPANYA'DA GERİLEME LİTERATÜRÜ

3.2.1. Memorial de la Política Necessaria, y Vtil Restauracion a la Republica de España (1600)²²⁸

Kaleme aldığı eseri ile İspanya'da önemli bir gerileme literatürünün ortaya çıkmasına katkı sağlayan Martin Gonzalez de Cellorigo birçok modern yazar tarafından ilham verici ve öncü olarak kabul edilmiştir. Anne Dubet, Gaetano Sabatini ve John Elliott tarafından ortaya koyduğu görüşler sayesinde monarşinin 17. yüzyılda büyük bir gerileme yaşadığı görüşünün de mimarlarından biri olarak görülen De Cellorigo'nun *Memorial de la Política Necessaria, y Vtil Restauracion a la Republica de España* isimli bu eseri 1992 yılında tarihçi Perez de Ayala tarafından düzenlenerek yeniden basılmıştır (Dubet, Anne & Sabatini, 2009; Elliott, 1961).²²⁹ Valladolidli bir hukukçu ve Engizisyon mahkemesi üyesi olarak görev yapan Martin Gonzalez de Cellorigo kaleme almış olduğu *Memorial de la Política Necessaria, y Vtil Restauracion a la Republica de España* isimli eserinden evvel İspanya'da yaşayan Araplar hakkında çeşitli eserler kaleme almıştı. Bu eserlerinde Hristiyanlığı kabul eden ve kendilerine *convertidos*²³⁰ adı verilen grupların İspanyol toplumuna verdiği zararları anlatan de Cellorigo *Memorial en que por segunda vez se avisan los daños que los nuevos convertidos de moros a estos reinos causan* adlı eserini Kral II. Felipe ile oğlu

²²⁸ İsp. İspanya Devletine Faydalı Restorasyonun ve Zorunlu Politikanın Bildirisi.

²²⁹ İlgili eser için bakınız; De Cellorigo, Martin. *Memorial de la Política Necessaria, y Vtil Restauracion a la Republica de España*. De Ayala, Perez (ed.), Madrid: Cooperacion Iberoamericana, 1992.

²³⁰ İspanya'da erken modern dönemde Müslüman Araplardan Hristiyanlığa geçenler için kullanılan ifadelerden biri olan bu tabir zamanla yerini *Moriscoya* bırakmıştı. Yahudi olup da Hristiyanlığa geçenler ise daha ziyade *Converso* (Dönme) ve *Cristiano Nuevo* (Yeni Hristiyan) tabirleri kullanılmaktaydı.

Prens Felipe'ye sunmuştu (BNE. VE/50/9, 1597).²³¹ Bu eserin ardından İspanyol hukukçu, Kral II. Felipe'nin görevlendirmesi ile monarşinin içerisinde bulunduğu kötü durumu anlamak ve bu kötü duruma neden olan faktörleri saptamak adına yeni bir eser hazırlamaya başlamıştır. Bu esnada, Kral II. Felipe'nin ölmesiyle hazırlanmış olduğu eserini yeni Kral III. Felipe'ye ithaf eden de Cellorigo çalışmasını 1600 yılında tamamlamıştır. Genel olarak, ilgili eserde monarşinin içerisinde bulunduğu kötü sürecin kökenleri anlaşılmasına çalışılmış, toplumsal, iktisadi, ahlaki ve mali meselelerin üzerinde durularak devletin bu süreç içerisinde nasıl kurtarılacağı konusu tartışılmıştır. 1600 yılında yazılan ve üç kısımdan oluşan 66 sayfalık bu çalışmanın ilk kısmında; monarşinin de aralarında bulunduğu devletlerin yıkılmasının altındaki nedenler üzerinde durulmuş ve ikinci kısımda da devletlerin gerileme sürecinden nasıl ve ne şekilde çıkabileceğinden bahsedilmiştir. Eserin son kısmında ise kralın ve kraliyetin tebaasına karşı sorumlulukları anlatılmıştır.

1600 yılında tamamladığı ve Kral III. Felipe'ye ithaf ettiği eseri içerisinde de Cellorigo monarşinin *declinacion* süreci içerisine girdiğini ifade etmiştir. Var olan bu sürecin olağan dışı bir durum olmadığını savunan İspanyol yazar için dünyadaki tüm devletler benzer evrelerden geçmekteydi. Monarşinin gerilemiş olduğuna dair düşünceleri dillendiren ilk isim olan Cellorigo devletin mevcut durumu ile ilgili şunları söylemekteydi:

“Kesin olan şudur ki devletimiz, eski haline oranla büyük ölçüde gerilemiştir çünkü hem bize çalışmamızı öğreten doğal kanunları reddettik hem de doğal ve beşeri yolla edinilen zenginliği, altın ve gümüşe değişip doğru yolu izlemeyi bıraktık...” (De Cellorigo, 1600, s.2).

Her devletin farklı nedenlerden dolayı böyle bir süreç yaşadığının altını çizen De Cellorigo İspanyolların da zenginlik düşüncesinin büyük bir dönüşüm içerisine girmesinin bu noktada önemli rol oynadığını düşünmekteydi. Ona göre, bir devletin gerçek zenginliği tebaasının ellerinde yatmaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.23). Halkı sürekli çalışan ve üreten bir toplum asla fakirleşmez, var olan zenginliklerini sürekli artırma fırsatına sahip olurlardı. Oysaki İspanyollar kendilerine olağanüstü bir imparatorluk kurma fırsatı sağlayan kadim ve

²³¹ İsp. Yeni Mürted Mağriplilerin İspanyol Krallıklarına Neden Oldukları Zararların İkinci Kez Anlatıldığı Bildirildiği.

geleneksel üretim ve çalışma anlayışını bırakmış ve onun yerine Amerika'dan gelen değerli madenler ile suni bir zenginleşme düşüncesini benimsemişlerdi. Bu durum da kraliyetin doğru yoldan sapmasına ve gerilemesine zemin hazırlamıştı.

Değişen zenginlik anlayışının neden olduğu sıkıntıların yanında, İspanyol hukukçu monarşinin içerisinde bulunduğu gerileme sürecini azalan nüfusa, *mediano*²³² adı verilen üretici zümrenin zayıflamasına, toplumun giderek tembelleşmesine, insanların üretim alışkanlıklarını kaybetmelerine ve toplumun ve devletin üretimi sürekli hale getirebilmek adına gerekli yatırımları yapmamasına bağlamıştı. Dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan İspanya var olan potansiyelini kullanma noktasında önemli sıkıntılar yaşamaya başlamış ve üretim noktasında son derece verimsiz bir coğrafya haline gelmişti:

“Verimlilikten memnun olan ve bunu insanlığın bir çabası olarak gören herkes için İspanya, her zaman verimli ve bol toprak olarak kabul edilmiştir. Eğer o verimsiz olarak görülüyorsa, bu Tanrı'nın erkeklere olan armağanına uygun bir karşılık verilmediğindedir. Doğanın kanunu gereği ve bize öğretilenlere göre yetiştirildikçe çok sayıda insanı desteklemek için bu topraklar yeterli olacaktır. Avrupa'daki en zengin ve en verimli toprak olduğunu ve hatta atlarının rüzgârdan bile daha hızlı olduğunu düşünen kişilerle şöhreti daha da artmıştır...”(De Cellorigo, 1600, s.1).

3.2.2. De Como Se Remediaran los Vicios de la Corte (1600)²³³

Dönemin şairlerinden ve tarihçilerinden biri olan Bartolomé Juan Leonardo de Argensola tarafından kaleme alınan ve dönemin hükümdarı Kral III. Felipe'ye sunulan bu eser 17 sayfadan oluşmaktadır. İlgili eserin dışında Leonardo de Argensola *Comentarios para la Historia de Aragón, Conquista de las Islas Molucas* ve *Los Anales de Aragón* gibi çeşitli eserler de kaleme almıştır. İspanyol

²³² İspanya'da ticaret, tarımsal üretim ve zanaat ile uğraşan insanlara verilen isim. Günümüzde ise bu tabir İspanyolların Proto- Burjuvazi sınıfını tanımlamak için kullanılmaktadır. İlgili grup 1520 yılında İspanya Kralı ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Carlos'a karşı çıkan meşhur “Comuneros” isyanını başlatmışsa da başarılı olamamış ve ciddi manada güç kaybetmiş, etkisizleşmiştir. “Mediano” ve “Comuneros” isyanı hakkında detaylı bilgi için bakınız; Pérez, Joseph. *La revolución de las comunidades de Castilla (1520-1521)*. Siglo XXI, 1998. Maravall, José Antonio. *Las comunidades de Castilla: Una Primera Revolución Moderna*. Alianza Universidad, 1994. Jerez, Jose. *Pensamiento político y reforma institucional durante la guerra de las Comunidades de Castilla (1520-1521)*. Marcial Pons, 2007. Amelang, James. *Studies in the Comunero Revolution 1520-1521*. Oberlin College, 1974.

²³³ İsp. Sarayın kötü alışkanlıklarının nasıl tedavi edileceğinin üzerine.

yazar 1601 yılında da Kral III. Felipe'nin halası Avusturyalı Maria'nın vaizliği görevine getirilerek sarayda yaşamaya başlamıştır. Avusturyalı Maria'nın 1603 yılında ölmesinden sonra bir süre daha sarayda yaşayan İspanyol yazar memleketi Aragon'a geri dönerek başkent Zaragoza'da sarayın baş tarihçisi olarak görev yapmıştır. 1631 yılında hayatını kaybeden İspanyol yazarın şiirleri birkaç yıl sonra adına yayınlanan *Rimas* isimli şiir kitabında toplanmıştır.

Leonardo de Argensola'nın Kral III. Felipe'ye sunmuş olduğu *De Como Se Remediaran los Vicios de la Corte* isimli eser ile sarayda yaşamaya başlayan insan sayısının günden güne arttığı ve sayıları artan bu insanların sarayın ve devlet nizamının bozulmasına doğrudan etki ettiği ifade edilmiştir. Yazara göre, saraya gelenlerin insanların önemli bir kısmı gereksiz, boş, tembel, avare, gösteriş meraklısı ve faydasız insanlar olduğundan onların bir şekilde saraydan gönderilmesi ve onların hiçbir şekilde bir saraya alınmaması gerekmektedir çünkü bu insanlar var olan kötü alışkanlıklarını ve özelliklerini de saraya taşıyarak sarayda bulunanları zehirlemektedir. Bu durum da yazarın *Saray Hastalığı* adını verdiği problemin doğmasına neden olmuştur. Çeşitli aşırılıklardan ve kötü alışkanlıklardan müteşekkil bu hastalık nedeniyle sarayda bulunan insanlar tragedya, komedy, temsiller, moda ve çeşitli eğlenceler ile ilgilenmeye başlayarak devlet işleyişini geri planda bırakmış ve monarşi bir dizi sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, bu hastalığın tedavisinde esas rolü oynayacak olan Kral III. Felipe sarayı bir an evvel bu hastalıktan arındırmalı ve o hastalığı taşıyan tüm insanları gelmiş oldukları topraklara yollamalıydı.

3.2.3. Razón y Forma de la Galera y Casa Real (1608)²³⁴

Nerede doğduğu ve öldüğü hakkında hiçbir bilgi olmayan Dominiken rahibesi San Jeronimolu Magdalena tarafından 1608 yılında yazılan *Razón y Forma de la Galera y Casa Real* 61 sayfadan müteşekkildir. Kaleme aldığı bu eseri dönemin kralı III. Felipe'ye sunan San Jeronimolu Magdalena tembel, ahlaksız, avare, hırsız ve kötü kadınları hapisanelere atıp ıslah ederek onları topluma yararlı

²³⁴ İsp. Kraliyet Evlerinin ve Kadın Hapishanelerinin Gerekçesi ve Oluşumu.

bireylere dönüştürmeyi ve toplumun masum üyelerini onların kötü davranışlarından korumayı hedeflemiştir. Beş kısımdan oluşan bu eserin ilk kısmında kurulmasını arzu ettiği kadın hapishanelerinin önemini anlatan San Jeronimolu Magdalena, ikinci bölümde bu hapishanelerin mimari yapısından, içerisinde bulunması gereken özelliklerden ve günlük işleyişinden bahsetmiştir. Ardından, bu reform programının getirmesini beklediği faydalar üzerinde duran Dominiken rahibe; monarşinin adalet sistemi ile hakimlerini överek eserini tamamlamıştır.

Yukarıda da söylendiği üzere ilgili eser yazarın *mal vivir*²³⁵ kadınlardan ve onların yarattığı hastalıkları iyileştirmek için yapılması gerekenlerden bahsetmek için kaleme alınmıştır (BNE. R/8812, 1608).²³⁶ Başta her toplumun kanseri olarak nitelendirdiği fahişeler olmak üzere tembel, hırsız, büyücü, miskin ve sorumsuz kadınların kendisinin *Galera* adını verdiği hapishanelere kapatılması gerektiği fikrini savunan San Jeronimolu Magdalena; toplumun ve monarşinin içerisinde bulunduğu kötü durumu tümüyle kadınlara ve onların neden oldukları hastalıklara bağlamaktaydı (BNE. R/8812, 1608).²³⁷ Bu bağlamda, ilk olarak, 1598 yılında yaşadığı şehir Valladolid'de *Casa de las Arrepentidas*²³⁸ isimli bir yer açarak burada kötü ve ahlaksız bir yaşam süren kadınların iyi ve ahlaklı bir yaşam sürdürebilmeleri adına onlara dini bir eğitim sağlamıştır. Burada kadınlara verilen ufak cezalar ve kısıtlı yemek ile onların *ıslah edilmeleri* sağlanmakta ve onların Tanrı hizmetine girmeleri amaçlanmaktaydı. Aynı zamanda, bu evde bulunan kadınlara dikiş, nakış gibi kendilerine para sağlayabilecekleri işler de öğretilmiş ve hayatlarını uygun ve doğru şekilde idame edebilmelerinin önü açılmıştır.

1600'lerin başında Madrid'e gelerek burada da benzer bir yapı kurması istenen San Jeronimolu Magdalena Kral II. Felipe'nin kızı Isabel Clara Eugenia ile Brüksel'e ve Paris'e gitmiş ve ardından da Madrid'e dönerek *Razón y Forma de la Galera y Casa Real* isimli eseri kaleme almıştır. Ona göre, esasen hastalıklı

²³⁵ İsp. Kötü Yaşayan.

²³⁶ "Uzun yılların deneyimiyle düşünüp, gördüm ki İspanyol krallığındaki alışkanlıkların büyük oranda bozulması ve tahribata uğraması birçok kadının özgürlüğünden, yozlaşmışlığından ve bozulmuşluğundan doğmuştur. Bu krallığı bu denli çaresiz ve batık bir şekilde görmek kadar yüce Tanrımızı ve efendimizi de bu kadar gücenmiş şekilde görmek de ruhumda büyük acılar açmakta..."

²³⁷ "İlaca ve çareye bu denli ehemmiyet ve gereksinim duyan hastalığın büyüklüğünün bilinmesinden dolayı 20 yıldır bu tarz kötü kadınların neden olduğu kötülöklere ve zararlara bir nokta koymak gerekli..."

²³⁸ İsp. Pişmanlık Yaşayan Kadınların Evi.

kadınların neden olduğu toplumsal bozulmayı ortadan kaldırmak ve onların var olan hastalıklarını masum erkeklere bulaştırmalarını engellemek için ivedilikle çeşitli önlemler gerekmekteydi (BNE. R/8812, 1608). Kadınların kadınlar tarafından anlaşılması ve onlar tarafından hazırlanan bir düşünce ile cezalandırılması gerektiğini söyleyen San Jeronimolu Magdalena için bu cezalandırma, yüreklerinde Tanrı korkusunu kaybetmiş olanların yeniden Tanrı'ya keşfetmeleri adına hayati bir öneme sahipti. Onun bu hapisane cezası *kadınların dilinden anlayan kadınlar* tarafından bulunmuş bir yöntemdi (BNE. R/8812, 1608).

San Jeronimolu Magdalena'nın kaleme aldığı bu eser ise kendisinden sonra birçok yazarın ve düşünürün de benzer eserler yazmasına ve ona destek vermesine zemin hazırlamıştı. Başta benzer bir hapisane düşüncesini dilenciler ve tembeller için geliştiren ve bu bağlamda, 1598 yılında Kral III. Felipe'ye *El Amparo de los Legítimos Pobres y Reformación de los Vagabundos*²³⁹ isimli eseri sunan hekim Cristobal de Herrera olmak üzere bir dizi düşünür ve yazar San Jeronimolu Magdalena'ya destek vermişti (BNE. MSS/18728, 1599, s. 26).²⁴⁰ Cristobal de Herrera'nın da söylediği üzere tembel, miskin ve serseri erkeklerin cezalandırılması yanında sayıları gün geçtikçe artan ve herhangi bir korku duymayan *perdidás* da cezalandırılması büyük bir zorunluluk haline gelmişti (BNE. R/8812, 1608).²⁴¹

3.2.4. Bienes del Honesto Trabajo (1614)²⁴²

Kendisini Hazreti İsa tarikatında rahiplik yapan bir Engizisyon görevlisi olarak tanıtan Pedro de Guzman tarafından kaleme alınan bu eser Kral III. Felipe'ye atfedilmiştir. 1614 yılında bir kitap olarak basılan ve kralın ön sözünü yazdığı bu eser 8 bölümden ve 439 sayfadan oluşmaktadır. Genel olarak, ilgili eser dönemin İspanya'sında en fazla tartışılan konulardan biri olan tembellik, miskinlik ve kötü

²³⁹ İsp. Avereliğin İslahı ve Meşru Fakirlerin Korunması.

²⁴⁰ Cristobal de Herrera San Jeronimolu Magdalena'nın krallığa *büyük hizmetlerde bulunan, erdemli ve sorumluluk sahibi* biri olduğu ifade etmekteydi.

²⁴¹ "Zayıflıklarına göre avare, kayıp ve suçlu kadınlar için ılımlı cezalar ve çeşitli tecrit (yöntemleri) uygulanmalı...".

²⁴² İsp. Doğru çalışmanın faydaları.

alışkanlıklar gibi olumsuz durumlar üzerinedir. Eser ile ilgili hazırladığı kendi ön sözünde tembelliği krallıkların *en bilinen* ve *en büyük* düşmanı olarak tanımlayan De Guzman kitabı kaleme alma nedenlerini; doğru ve dürüst çalışmanın önemini göstererek miskinliğe karşı bir tavır oluşturulmasını sağlamak, dönemin İspanya'sında büyük bir mesele haline gelen bir an evvel çözülmesi gereken tembellik sorununu ortadan kaldırmak, *aşırı şekilde çareye muhtaç* durumdaki İspanya'da yapılacak reform hareketi için krala destek verebilmek ve ülkeyi, tembellik, miskinlik ve kötü alışkanlıkların neden olduğu tüm olumsuz durumlardan kurtarmak olarak sıralamıştır (De Guzman, 1614, ss.3-4).

Daha evvel de söylendiği üzere sekiz kısımdan oluşan eserin ele aldığı temel konular tembellik ve miskinlik başta olmak üzere kötü alışkanlıklar ile onların neden olduğu zararlar üzerinedir. İlk olarak, *Tembelliğin İnsanların Doğasına Ne Kadar Yabancı Olduğuna Dair* adlı kısımda doğru bir şekilde çalışmanın öneminden bahsedilmiş, insan doğası ile çalışma arasındaki yakınlık üzerinde durulmuş ve çalışmanın devletlerin muhafazası için ne kadar mühim bir konu olduğundan dem vurulmuştur. Ardından, tembelliğin neden olduğu olumsuz durumların anlatıldığı *Tembellik Üzerine* isimli kısımda da İspanya'daki insanların tutumları ve tavırları üzerinde durulmuştur. Geçmiş dönemlerde benzer problemler ve sıkıntılar ile karşılaşan İspanyol hükümdarlarının yapmış olduğu reform ve ıslahat hareketlerinden de bahseden De Guzman tembellik probleminin devletlerin sonunu hazırlayan ciddi bir sorun olduğu düşüncesini benimsemiştir. İlgili bölümü *Fazla Uyuma Üzerine* adlı bölüm takip etmektedir. Bu kısımda ise İspanyol yazar, kraliyetin içerisinde bulunduğu hastalıkların ve sorunların önemli nedenlerinden biri olarak gösterilen aşırı uyumadan bahsetmektedir. *Tembelliğin Diğer Olumsuz Sonuçları Üzerine* ve *Boğa Güreşleri* isimli bölümlerin yer aldığı eserin altıncı kısmında tembelliğin okulları olarak görülen tiyatro ve komedyaların zararları ve onların devletler üzerindeki yıkıcı sonuçları anlatılmaktadır. *Temsiller ve Komedyalar ile Onların Zararları Üzerine* isimli bu kısmın ardından kumar ve zarla oynanan tüm oyunların toplumlar ve devletler üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilen *Çıkar Odaklı Oyunlar Üzerine* yer almaktadır. İspanyol yazarın bu kapsamlı eseri geçmiş dönemlerde yaşamış ve akıllı, dürüst ve dindar olarak görülmüş insanların dinlenmek ve boş vakitlerini değerlendirmek adına

yaptıkları etkinliklerden örneklerin verildiği *Doğru ve Faydalı Boş Zaman Değerlendirme Etkinliklerinin Yapılması Gerektiği Üzerine* adlı bölüm ile tamamlanmaktadır.

3.2.5. Verdadera Razon de Estado (1616)²⁴³

1616 yılında İspanyol ordusunda görevli bir asker olan Fernando Alvia de Castro tarafından kaleme alınan bu eser kralın ve devlet yöneticilerinin devleti iyi bir şekilde yönetebilmesi adına bilmeleri gereken *Verdadera Razon de Estado* düşüncesi üzerine oturtulmuştur. 71 sayfadan oluşan ve Kral III. Felipe'nin yakın adamlarından biri olan Don Antonio de Cuniga'ya atfedilen bu eserin yazılma amacı ise kötü amaçlarla veya cahilce devleti yönetebilmek için iki yüzlülük, yalan söyleme ve riyakârlık gibi kötü davranışların dâhil edilmiş olduğu politikayı bu kötü tutumlardan arındırmak idi (Castro, 1616, s.i). Ağırlıklı olarak, bu düşüncelerin sahibi olarak görülen İtalyan düşünür Niccolo Machiavelli'yi eleştiren Castro onun *ahlaksız* ve *etik dışı* düşüncelerini ortaya koyduğu dini ve ilahi çözümlenmelerle cevaplandırmaya çalışmıştır. Eserin tamamında da vurgulandığı üzere Machiavelli'nin aksine Castro devletin dinden bağımsız olarak yönetilemeyeceğini ve hiçbir şekilde din düşüncesinin devletin bir aygıtı veya enstrümanı olarak kullanılamayacağını ifade etmiştir. Böyle bir durumu son derece sakıncalı bulan Castro geçmişten örnekler vererek bu tarz adımlar atanların Tanrı tarafından nasıl cezalandırıldığını da anlatmıştır.

Genel itibariyle, Castro için politika içerisinde bu tarz olumsuz durumların ve tutumların yerine zorunlu, doğal ve faydalı olanlar yer almalıydı. Zorunlunun, faydalının ve doğalın ön plana çıkmasıyla İtalyan *ateist* ve *cahil* Niccolo Machiavelli'nin ortaya koyduğu *Falsa Razon de Estado*²⁴⁴ düşüncesi ortadan kaldırılabilir ve yerine doğru olan konulabilirdi (Castro, 1616, s.22). Zira Niccolo Machiavelli'nin belirtmiş olduğu gibi sadece kendi çıkarını ve geleceğini düşünerek hareket eden bir hükümdar zorbadan ve tirandan başka bir şey olamazdı. Bu nedenle, monarşiyi yöneten kral ve devlet yöneticileri bu düşüncüyü

²⁴³ İsp. Doğru Devlet Çıkarı.

²⁴⁴ İsp. Yanlış Devlet Çıkarı.

fark ederek kendilerini kötüye, faydasıza ve doğal olmayana götüren her türlü durumdan kendilerini koruyabilirlerdi. Bunu sağlayabilmek için ise Portekizli yazar Castro, temelinde Tanrı korkusu, Hristiyanlık ve ahlak ve erdeme sahip olma yer alan *Verdadera Razon de Estado* düşüncesinin hükümdarlar ve devlet adamları tarafından öğrenilmesinin gerekli olduğunu ifade etmekteydi. Tanrı'dan korkarak tüm devlet işlerinde onun emirlerini gözeten ve dindar bir Hristiyan olarak hareket eden hükümdarın her zaman Tanrı'yı yanında hissedeceğini de ifade eden Castro'ya göre bu anlayış, iyi devlet yönetiminin temelini oluşturmaktaydı (Castro, 1616, s.1).

İlgili eserin ilk kısımlarında devlet yönetimi düşüncesinin bir sanat veya bir bilim olamayacağını ifade eden Castro'ya göre, devlet yönetimi Hristiyanlık ve Tanrı korkusu üzerinden ele alınması gereken bir husustu. Devlet yönetiminin temeli Hristiyanlık ile Tanrı korkusu olarak görüldüğünden Portekizli yazar *Materia de Estado*²⁴⁵ tabirini kullanmış ve onu açıklamaya çalışmıştır. Sonrasında, İtalyan yazar Machiavelli tarafından ortaya konan ve Avrupa'nın birçok noktasında tartışılan *Razon de Estado* düşüncesini ele almış ve onun bu düşüncesinin her türlü kötülüğü ve ahlaksızlığı devlet yönetimi içerisine sokmuş olmasının zararlarından bahsetmiştir (Castro, 1616, s.46). Machiavelli ile riyakârlığın ve yalanın hükümdarlar tarafından kullanılmasının önünün açılması onun ortaya koymuş olduğu *Razon de Estado* düşüncesini *yanlış* kılmış ve bu nedenle, bu yanlış düşünce tüm Avrupa'ya sapkınlığı ve ateizmi getirmiştir. Machiavelli'nin bu düşüncesine karşı daha evvel ortaya koyduğu *Materia de Estado* düşüncesini doğru, doğal ve faydalı olanlardan oluştuğu için onu *Verdadera* olarak gören Castro için bu düşünce bir *Verdadera Razon de Estado* idi. Genel olarak, eserin ilerleyen kısımlarında bu tabiri detaylı bir şekilde anlatan yazar eserin son kısımlarında ise hükümdarın yapmaması gereken davranışlar ile benimsememesi gereken tutumlar üzerinde durmuştur.

²⁴⁵ İsp. Devletin Özü.

3.2.6. Discursos Sobre la Calidad del Principado de Cataluña (1616)

246

Aristokrat bir Katalan aileden gelen Francisco de Gilabert tarafından kaleme alınan *Discursos Sobre la Calidad del Principado de Cataluña* 1616 yılında Veliht Prens Felipe'ye sunulmuştur. Beş farklı bölümden teşekkül eden bu eser 143 sayfadan oluşmaktadır. Kral III. Felipe zamanında uzun bir dönem sarayda görev yapan ve krala yakın isimlerden biri olan de Gilabert daha sonra Lleida isimli bir Katalan şehrinin belediye başkanlığını ve birkaç dönem de Katalan meclis üyeliği görevini yürütmüştür. Yazarın ilgili eserinin dışında *d'Agricultura Práctica*²⁴⁷ isimli bir eseri daha vardır. Genel olarak, tarımsal üretimin ve verimliliğin artması üzerine temellendirilen bu eser 1626 yılında yazılmıştır.

Yıllar boyunca farklı devlet kadrolarında monarşiye hizmet eden bir Katalan olarak Gilabert kaleme aldığı eserde krala ve devlet yönetimine bir dizi uyarılarda bulunmuş ve bölgede işlerin yolunda gitmediğini anlatmaya çalışmıştır. Yüzyılın başlarından itibaren başta eşkıyalık ve yağma olmak üzere bir dizi suçun yaygın hale geldiği Katalan bölgesindeki bu kaotik durum bölgedeki İspanyol yöneticilerin yerel kanunları ihlal etmelerine dayandırılmıştır. 1615 yılında bölgeye merkezi hükümeti temsilen vali statüsü ile giden Alburquerque Dükü Fernández de la Cueva y de la Cueva'yı isim vermeden eleştiren Gilabert için var olan bu kötü durumun iyileştirilmemesi, yerel kanunların sürekli şekilde ihlal edilmesi ve merkezi hükümetin görevlendirdiği kişilerin keyfi uygulamaları ilerleyen zamanlarda daha büyük problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilirdi.²⁴⁸ Dolayısıyla, işleri eski haline getirebilmek için bölgeye yönelik müspet adımların atılması ve çeşitli reform hareketlerinin yürütülmesi oldukça mühimdi.

²⁴⁶ İsp. Katalunya Prensiğinin Durumu Hakkında Söylevler.

²⁴⁷ Kat. Pratik tarım üzerine.

²⁴⁸ Alburquerque Dükü Fernández de la Cueva y de la Cueva'nın Katalonya'daki yönetimi için bakınız; Elliott, John. *The Revolt of the Catalans*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, ss.118- 126. İngiliz tarihçi Jonathan Israel adına bölgede kraliyetin azalan otoritesinin tesis edilmesi ve kaotik ortamın bertaraf edilmesi için kraliyeti temsil eden devlet yöneticilerinin tek çaresinin yerel yasaları ihlal etmek olduğunu ifade etmiştir. Dönemin valisi Alburquerque Dükü Fernández de la Cueva y de la Cueva'nın da çok kez yerel yasaları ihlal ettiğini ifade eden İngiliz yazar geçici de olsa bölgenin sükûnete kavuşmasında onun sert ve katı yönetim anlayışının önemli olduğu ifade etmektedir. Daha fazla için bakınız; Israel, Jonathan. *Race, Class, and Politics in Colonial Mexico, 1610-1670*. Oxford: Oxford University Press, 1972, ss.251-252.

Yukarıda da bahsedildiği üzere *Discursos Sobre la Calidad del Principado de Cataluña* isimli eser 5 kısımdan teşekkül edecektir. Eserin ilk kısmında Katalan bölgesinin sorunlarına değinen yazar, başta eşkıyalık olmak üzere birçok suçun ciddi manada artış gösterdiğinden bahsetmiştir. Bu durumun yaşanmasında merkezi hükümetin önemli bir rol oynadığını ifade eden Gilabert'e göre, bölgenin yerel kanunlarını ve kadim geleneklerini çiğneyen kraliyet görevlileri kralın buradaki gücünü kötüye kullanılmasına ve onun suiistimal edilmesine neden olmaktadır. Kralın gücünün suiistimal edilmesinin yanında bölgeyi hiçbir şekilde tanımayan kraliyet görevlerinin yapmış oldukları yasaların da bölgedeki güvenliğin bozulmasının sorumlu tutulmuştur. Hayatlarının büyük bir kısmını Katalunya dışında geçirmiş olanların bölgenin sorunlarını ve ihtiyaçlarını anlayamayacağını düşünen Gilabert günden güne kötüleşen merkezi yönetimin kötü ve zorba bir yönetime dönüşebileceğinin de altını çizmiştir. Kötüleşen yönetim ve artan güvenlik sorunları ilerleyen zamanlarda krallığın buradaki otoritesini sarsabilecek isyanları ve ayaklanmaları tetikleyebileceğinden, Katalan yazar bir an evvel bölgede kralın kendi gücünü yeniden tesis etmesi ve ciddi bir reform hareketinin başlaması gerektiğini söylemekteydi.

Eserin ikinci kısmında ise daha ziyade yerel hükümetin işleyişi ve Katalan meclisinin sorunları üzerinde duran Gilabert, Katalan bölgesinin yeniden nasıl restore edilmesi gerektiğini geçmişten örnekler vererek anlatmıştır. Üçüncü kısımda asillik ve soyluluk kavramları hakkında bilgi veren yazar eserin diğer kısımlarında ise ideal bir kralın sorumlulukları ile ideal bir din adamının görevleri üzerinde durmuştur.

3.2.7. Conservacion de Monarquías y Discursos Políticos (1618)²⁴⁹

1618 yılında Santiago de Compostela Üniversitesi Rektörü olan kilise hukukçusu Pedro Fernández de Navarrete tarafından hazırlanmış olan bu eser Kral III. Felipe'nin 6 Haziran 1618 tarihinde *Consejo de Castilladan* istemiş olduğu ve devletin son durumunu gösteren bir raporu desteklemek adına kaleme alınmıştır

²⁴⁹ İsp. Monarşilerin Muhafazası ve Politik Söylevler.

(BNE, 1618, MSS/6918). Kraliyette yer alan çeşitli devlet yöneticilerinin ve *Consejo de Castilla* adlı kurumun isteği doğrultusunda kaleme almış bu eser içerik ve konu çeşitliliği açısından çağdaşlarından son derece farklı bir konumdadır. Bu dönemde kaleme alınan birçok eserin aksine tek veya belirli bir konu üzerine eğilmeyen de Navarrete sosyal, kültürel, iktisadi, politik ve askeri birçok konuya temas etmeye çalışmaktadır. Ağırlıklı olarak, Antik Yunan ve Roma dönemi yazarlarından etkilendiği görülen de Navarrete eserin birçok noktasında Tacitus, Platon ve Aristo gibi isimlerden bahsederek hükümdarın ve devlet yöneticilerinin onların yazdıklarını da göz ardı etmemeleri gerektiğinden bahsetmektedir zira de Navarrete'ye göre monarşi ağır bir hastalık geçirmektedir (De Navarrete, 1626, 50. Kısım). Geçmişte çeşitli dönemlerde hükümlanlık yapmış birçok devletin aksine İspanyolların bu hastalığının tedavisini klasik, geleneksel veya bilinen yöntemlerle olamayacağını belirten İspanyol yazar adına doğru bir teşhis, reçete ve tedavi süreci uygulanmalıdır (De Navarrete, 1626, 31. Kısım). Bu sürecin yegâne amacı da devletin var olan sınırlarını genişletmek ve yeni bölgeleri egemenlik altına almak değil; var olanı muhafaza etmek ve muhafaza ettiğini iyi bir şekilde idare edebilmek olmalıdır. Bu nedenle, kaleme aldığı eserinin başlığında *conservacion* kelimesini kullanan yazar, azalan nüfusu, bozulmaya yüz tutan yönetim anlayışı ve zayıflayan ekonomik gücü ile monarşinin var olan topraklarını koruyabilmesinin her şeyden daha önemli olduğunu da ifade etmektedir. Elindekileri muhafaza edemeyenin ve onları iyi şekilde yönetemeyenin güçlü bir devlet kuramayacağı fikrini de savunan İspanyol yazar için kral ve devlet yöneticileri muhafaza etmeyi ve doğru şekilde hükmetmeyi öğrenmelidir.

1 Şubat 1619 tarihinde Kral III. Felipe'ye *Consejo de Castilla* tarafından sunulan 32 sayfalık raporun genişletilmiş hali olarak değerlendirilebilecek bu eserin ilk hali 276 sayfalık bir el yazması şeklindedir. Daha sonra, İspanyol yazarın belirli noktaları genişleterek düzenlemiş olduğu bu eser 1626 yılında *Kraliyet Matbaası* tarafından kitap haline getirilmiştir (De Navarrete, 1626).²⁵⁰ Dolayısıyla, bu çalışmada de Navarrete'nin 1626 yılında genişleterek kitap haline getirdiği

²⁵⁰ İlgili eserin 1626 versiyonu ilk versiyonundan daha geniş ve daha kapsamlı bir şekilde hazırlanmış olduğundan işbu çalışma içerisinde 1626 yılındaki versiyonu tercih edilmiştir.

versiyonu tercih edilmiştir. 50 bölümden oluşan bu kitabın 1626 baskısı ise 344 sayfadır. Yukarıda da bahsedildiği İspanyolların yaşamış olduğu kötü durumu en kapsamlı şekilde anlatan eserlerden biri olan *Conservacion de Monarquías y Discursos Políticos* içerisinde toplumun ahlaki anlamda yozlaşması, yabancıların İspanyol ekonomisi üzerindeki hegemonyası, nüfusun azalması, Yahudilerin ve *Moriscoların* tabi tutulmuş olduğu zorunlu göçlerin toplum üzerindeki olumsuz etkileri, başta Amerika olmak üzere monarşinin sahip olduğu topraklara yapılan göçlerin İspanyolların sahip olduğu nitelikli insan havuzunu daraltması, avarelik, serserilik ve aylaklık yapan insan sayısında meydana gelen artış, tebaanın yüksek vergiler ödemek zorunda kalması, vergi sistemindeki bozukluklar, monarşiyi oluşturan krallıkların vergi yükümlülüklerindeki adaletsizlik, sahip olunan doğal kaynakların yeterince değerlendirilememesi, başta asiller ve zenginler olmak üzere birçok insanın sarayda kalabalık yaratmaları, şatolar, malikaneler, gösterişli sofralar, pahalı elbiseler, görkemli mücevherler başta olmak üzere bir dizi lüks tüketim aracına gösterilen aşırı eğilim, fakirler ile zenginler arasında var olan uçurumun genişlemesi, ılımlılık, sadelik ve mütevazılık gibi erdemlerin ehemmiyetini kaybetmesi, fakirliğin, yoksulluğun ve sefaletin artması, dini kurumların sayılarının günden güne artması ve insanların karınlarını doyurabilmek için çalışmayı bırakarak din adamı olmaya yönelmesi ve askerlere dağıtılması gereken ödüllerde adil davranılamaması gibi meseleler ele alınmıştır. Bu etmenlerin monarşiyi ağır bir hastalığa götürdüğü düşüncesini de paylaşan De Navarrete için bu hastalıktan kurtulmanın yegâne yolu kralın *remedios amargos*²⁵¹ uygulamasıdır (De Navarrete, 1626, 50.Kısım). İspanyolların içerisinde bulunduğu müşkül durumun *incurable*²⁵² olmadığını düşünen yazar için yanlış bir şekilde harcanan bolluk ve zenginlikle şişmanlamış olan monarşi sıkı bir diyetle ihtiyaç duymaktadır. İspanyol yazar bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Kimse krallıkların ve monarşilerin hastalandığına şaşırmmamalı; İspanya’da olduğu gibi sağlık çok görkemli, tabiat da çok sağlam olduğunda var olan büyüklüğün getirdiği keyifsizliklerden uzak kalınamaz... Krallığı hasta eden nedenlere özel bir ilgi gösteren ve onları anlamaya çalışan Consejo de Castilla’nın da yaptığı üzere (Consejo de Castilla) hastaya kendi

²⁵¹ İsp. Acı Reçeteler.

²⁵² İsp. İyileştirilemez.

kendini görebilmesini tasarladı zira hastalık oldukça derin ama hastaya iyi bir diyet uygulandığı takdirde iyileştirilemez değildir zira devletlerin hastalıklarının önemli bir kısmı kötü disipline edilmiş ve çarçur edilmiş zenginliklerin bolluğundan kaynaklanmaktaydı; bunun zıttı bir tedavi uygulamak şart...” (De Navarrete, 1626, 49.Kısım).

Kraliyetin var olan gücünü yeniden kazabilmesi ve doğru tedavi metotları bulabilmesi için kendileri gibi sahip olduğu aşırı zenginlik neticesinde iyi alışkanlıklarını ve kadim geleneklerini kaybeden devletlerin bu duruma karşı ortaya koymuş oldukları tedavi metotları iyi bir şekilde kavranmalıdır. Bu şekilde bir yöntemin izlenmesi hastalığın tanınmasına ve ona doğru teşhislerin konulmasına katkı sağlayacak ve *monarşinin doktorları* olan kral ve kralın etrafındaki mahir, bilgili, sağduyulu ve erdemli danışmanlar müspet ve faydalı adımlar atarak hastayı eskisinden de güçlü hale getirebileceklerdir (De Navarrete, 1626, 31.Kısım).

1626 yılında kitap olarak basılmasının ardından Pedro Fernández de Navarrete'nin bu kapsamlı eseri farklı tarihlerde yeniden düzenlenerek kraliyete yol göstermesi adına tekrar basılmıştır. Sancho de Moncada'nın *Restauracion Política de España* isimli eserinde olduğu gibi 18. yüzyılda yapılan reform hareketlerine yardımcı olabilmesi adına 1792 yılında basılan bu eserin giriş kısmına 1 Şubat 1619 tarihli *Consejo de Castilla* raporu da ilave edilmiş ve eserin yazılma nedeninin bu rapor olduğu ifade edilmiştir. İlgili eser üçüncü kez ise 1805 yılında düzenlenerek yeniden basılmıştır.²⁵³

3.2.8. Sobre las Causas de Despoblacion del Reyno (1619)²⁵⁴

23 vesikadan oluşan *Sobre las Causas de Despoblacion del Reyno* adlı eser *Consejo de Castilla* tarafından hazırlanmış bir rapordur. Raporun tümüyle ele almış olduğu konu 1590'lardan itibaren bölgede patlak vermiş olan nüfus krizi üzerinedir. Yer yer kraliyetin üzerine düşen sorumlulukları ve yükümlülükleri yerine getirmediğini ifade eden ve bu bağlamda, devlet yönetimini ve devlet

²⁵³ İlgili eserin 1792 yılındaki basımı için bakınız; Fernández de Navarrete, Pedro. *Conservacion de monarquias y discursos politicos sobre la gran consulta que el Consejo hizo al Señor Rey Don Felipe Tercero*. La Oficina de Don Benito Cano, 1792. 1805 yılı versiyonu için bakınız; Fernández de Navarrete, Pedro. *Conservacion de monarquias y discursos politicos sobre la gran consulta que el Consejo hizo al Señor Rey Don Felipe Tercero*. Imprenta de Don Tomas Alban, 1805.

²⁵⁴ İsp. Krallığın nüfusunun azalmasının nedenleri üzerine.

yöneticilerini eleştiren *Consejo de Castilla* var olan durumun düzeltilmemesi halinde büyük felaketlerin bölgeyi beklediği vurgusunu da yapmaktadır. Hatta mevcut vergilerin ağırlaşması, tarımsal üretimin düşmesi, çalışacak iş bulamamaları nedeniyle insanların geçimlerini sağlamaları adına göç etmeye başlamaları ve yeni bir hayat kurabilmek için Amerika'ya giden insan sayısının artması gibi etmenlerden ötürü Kastilya'da yaşayan popülasyonun önemli oranda azaldığını ifade eden yerel meclis, bölgenin ve monarşinin *gerileme* ve *çöküş* tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı uyarısında bulunmuştur (AHN. Con. /1427/187, 1619). Bu durumun ortaya çıkmasında zamanında gerekli tedbirlerin alınmamasının ve uygulanması gereken reçetelerin ve çözümlerin uygulanmamasının etkisi büyüktür. Raporda da bahsedildiği üzere hastaya gerekli tedavilerin zamanında uygulanmaması neticesinde bölgeyi terk eden insan sayısı sürekli artmış, insanlar evlerini ve topraklarını geride bırakmış, her yerde nüfus azalmış ve nüfusa bağlı olarak kraliyetin vergi gelirleri düşmüştür. Vergi olmadan ne krallık ne de kral ayakta kalabileceğinden kralın ve devlet yöneticilerinin sorunları tetkik ederek gerekli çözüm önerilerini uygulaması beklenmektedir.

“Bu nüfus azalmasının, tebaanın sefaletinin ve doğdukları evleri ile arazilerini bırakmalarına dair endişelerinin esas nedeni ve kökeni her zaman monarşileri gerilemesine zemin hazırlamış olan katkıların ve vergilerin oluşturduğu aşırı yükte yer almaktadır. Tebaayı korumadan hükümdar olamayacağı için her zaman onların yüklerini hafifletmeye yönelik iyi bir devlet çıkarına ve gerilemekte olan krallıkları bu şekilde tedavi edebilecek deneyime sahip olmalı...” (AHN. Con. /1427/187, 1619).

3.2.9. Restauracion Política de España (1619)²⁵⁵

Toledo Üniversitesi'nde teoloji profesörü olarak görev yapan Sancho de Moncada İspanya'nın içerisinde bulunduğu kötü dönemin nedenlerini anlayabilmek adına kaleme aldığı *Restauracion Política de España* adlı eseri 1619 yılında tamamlamıştır. 9 bölüm ve bu bölümlere bağlı 63 alt başlıktan oluşan bu eser aynı dönemde Pedro Fernández de Navarrete tarafından kaleme alınan

²⁵⁵ İsp. İspanya'nın politik restorasyonu.

Conservacion de Monarquías y Discursos Políticos ile benzer bir içeriğe ve yakın bir tarza sahiptir. Pedro Fernández de Navarrete gibi İspanyol monarşisinin içinde bulunduğu durumu tek bir nedene bağlamayan İspanyol yazar devletin sahip olduğu zenginliklere, nüfus azalmasına, elde edilen gelirlerin yeterince iyi kullanılamaması ve çeşitli toplumsal problemlere ilgi göstermiştir. Eser içerisinde dikkate aldığı ve yer verdiği tüm konuların monarşinin muhafazası adına olduğunu söyleyen De Moncada kralın, kilisenin ve kamu iyiliğinin mutluluğunu gözettiğini de ifade etmiştir (De Moncada, 1619, s.i). Genel olarak, monarşinin içerisinde bulunduğu kötü durumu ekonomik, sosyal, ahlaki ve kültürel konulardan ele alan De Moncada eserinde yer yer krala ve devlet yöneticilerine de tavsiyelerde bulunarak onlara atmaları gereken adımları ve yapmaları gereken hamleleri de açıklamıştır. Eserin birçok alanı kapsamaması, farklı sorunları ele alması ve yer yer didaktik bir yapıya sahip olması bu eseri benzer dönemde yazılan diğerlerinin önüne geçirmiştir.

Sancho de Moncada'nın bu eserinin sahip olduğu özellikler eserin 18. yüzyılda yeniden basılmasına imkân vermiş ve bu dönemde gerçekleşen *Borbon Restorasyonu* sürecine önemli bir katkı sağlamıştır. 1746 yılında tekrar basılan ve devrin kralı VI. Fernando'ya ithaf edilen bu eserin basılma nedeni, devletin içerisinde bulunduğu kötü durumu bertaraf edebilmek adına yerine getirilmesi gereken çarelerin uygulanmasında geç kalınmaması gereğinin duyulmuş olmasıdır (De Moncada, 1746, s.i). Zira aralarında 100 yılı aşkın bir zaman da olsa monarşinin birçok problemi çözülememiştir. Bu problemlerin ekseriyetle aynı kalması ise onların bir an evvel çözülmesini zorunlu kılmış ve bu nedenle, geçmişte hazırlanan eserlerden faydalanılmıştır. Toledolu Sancho de Moncada'nın *Restauración Política de España* adlı eseri dönemler değişse de monarşi için son derece mühim rehberlerden biri olarak görülmüştür. Eserin önemi konusunda yazar Sancho de Moncada şunu ifade etmekteydi:

“Majestelerinin ne olduğunu bilemediğine dair bir ihtiyaç ortaya koyuyorum çünkü o, onu göremiyor ve o sadece ona bilgi verildiği kadarını bilebiliyor...” (De Moncada, 1619, 1. Kısım/1. Başlık).

Sancho de Moncada'nın hazırlamış olduğu eserin ilk kısmında monarşinin büyük bir tehdit altında olduğundan bahsedilmiş, var olan problemlerin çözülmemesi

veya ortadan kaldırılmaması halinde geçmişte her devletin başına gelen yıkılma hadisesinin İspanyollar adına gerçekleşebileceği anlatılmış ve kraliyetin yabancılar yerine kendi tebaasına ehemmiyet vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Yoğun bir yabancı karşıtlığının olduğu bu bölümde monarşinin yaşamış olduğu fakirlik, yoksulluk, toplumsal bozulma, ahlaki çöküş ve ekonomik buhran yabancılarla bağlanmıştır. Normal şartlar altında kendi kadim gelenekleri ile dünyanın en güçlü devleti haline gelmiş olan İspanyollar yabancıların etkisi ile düşmanlarına benzemeye başlamış ve birçok noktada onların etkisi altına girerek güçlerini yitirmişlerdir. Bunun yanında, İspanyol yazar bu kısımda İspanyolların sahip olduğu zenginliklerden de bahsetmiş ve bu zenginliklerin onlara verilmesiyle birlikte devletin rahatlıkla eski gücüne ulaşabileceği anlatılmıştır. Devletin bir süredir sahip olduğu tüm zenginliği yabancılarla vererek kendi halkını unutmaya var olan problemlerin önemli noktalarından biri olarak görülmüştür. Eserin ikinci kısmında demografik problemleri ve üçüncü kısmında da finansal sıkıntıları anlatan Sancho de Moncada dördüncü kısımda kraliyetin gelirlerinin azalması üzerine yoğunlaşmıştır. Akabinde, *Alcavala*²⁵⁶ adı verilen vergi sisteminin değiştirilmesi gerektiğini söyleyen İspanyol yazar, *Millones* isimli diğer bir verginin de kaldırılmasını arzu ettiğini altıncı bölümde anlatmıştır. Yedinci başlık altında monarşiyi müşkül bir yola sürükleyen tarımsal üretim, devlet tahvili, yasaların karışıklığı, saraya gelen insan fazlalığı ve gereksiz ve pahalı kıyafetler gibi konular üzerinde durulmuştur.

“Diğer krallıklar adına hayat manasına gelebilecek olan zenginlik İspanya'nın ölümüdür. İspanya'nın tüm zenginliğinde yabancıların payı olduğundan dolayı onlar sadece onu emmiyor ve kenara bırakmıyor; aynı zamanda, her şeyi düşmanlara götürüyorlar ve onlar İspanya'ya karşı silahlanıyorlar ki buradan büyük bir tehdit gelecektir... Bu hastaya tüm yara kürleri biçare kaldığından ilk olarak yaradan kan akıtılmazsa zararlı bölgeleri ele geçirmek, devlet yöneticilerini reforme etmek ve kraliyet giderleri azaltmak gibi adımlar küçük birer çare olabilir...” (De Moncada, 1619, 1. Kısım/ 5. Başlık).

İlgili eserin sekizinci kısmında *gitanos* konusu ele alınmıştır. Müslüman Araplara uygulanan zorunlu göç politikasının bir benzerinin *gitanolara* uygulanması gerektiğini savunan İspanyol yazar onların toplum üzerinde neden oldukları

²⁵⁶ Erken modern dönem İspanya'sında kraliyetin her bir ürünün satışından aldığı vergi.

olumsuz durumları anlatmaya çalışmaktadır. Çalışmanın son kısmında ise kralın devleti yönetmesi adına *ciencia de govarnar*²⁵⁷ ismini verdiği ve devlet yönetiminin bilimsel bir anlayıştan ileri geldiğini savunan bir düşünce ortaya konulmuştur (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık). Ona göre, devleti iyi yönetebilmek adına gerekli donanımlı devlet adamları saray içerisinde kurulacak bir okulda eğitim almalı ve bu devleti yönetme bilimine hâkim bir şekilde kraliyeti yönetmeliydi.

3.2.10. **Politica Espanola (1619)**²⁵⁸

San Benito tarikatına bağlı bir din adamı olan Ioan de Salazar tarafından kaleme alınan 392 sayfalık bu eser Prens Felipe'ye ithaf edilmiştir. Eserin yazılma ve Prens Felipe'ye ithaf edilme gerekçesi olarak babasından sonra tahtın meşru sahibi olan prensin hükümranlığının mutluluk içerisinde sürebilmesine katkı sağlama ve önceki İspanyol hükümdarlarından sonsuz destek alan bir tarikatın üyesi olarak çeşitli zorunluluklara ve sorumluluklara sahip olma gösterilmiştir (De Salazar, 1619, s.i). Ağırlıklı olarak Katolik Krallar döneminden başlayarak İmparator V. Carlos, Kral II. Felipe ve Kral III. Felipe dönemlerini konu alan ve burada yaşanan gelişmeler üzerinde duran yazar İspanyol hükümdarın tarihsel bir bütünlük içerisinde olması gerektiği düşüncesi içerisindeydi. Bu dönemde yazılan diğer kitapların aksine didaktik bir özellik göstermesinin yanında tümüyle İspanyol hükümdarların yapmış olduklarından söz eden eserde, prensin kuruluşundan bu yana süregelen anlayışı devam ettirmesi de beklenmiştir. Bu anlayış ise İsrailoğullarından sonra İspanyolların Tanrı'nın *Yeni Halkı* olduğu düşüncesine dayanmaktaydı. Tanrı'nın *Yeni Halkı* olması İspanyolları dünya üzerindeki diğer Hristiyan toplumlardan farklı bir yere getirirken onları Müslümanlarla yapılması gereken mücadelenin de doğal bir aktörü haline getiriyordu. Yıllardan beri süregelen İspanyol-Türk mücadelesinin temelini de bu düşünce oluşturmaktaydı; hem Türkler hem de İspanyollar *Universal Monarquia* kurma arzusuna sahip iki devletti (De Salazar, 1619, 8. Kısım/ 4. Başlık). Bu

²⁵⁷ İsp. Yönetme Bilimi.

²⁵⁸ İsp. İspanyol Politikası.

nedenle, böylesine önemli benzerliklere sahip olan devletlerin rekabet halinde olması olağan bir durumdu.

Bunun yanında Sancho de Moncada gibi yabancı karşıtı bir düşünceye sahip olan De Salazar var olan İspanyol toplumunda Hristiyan olmayan tüm unsurların temizlenmesi gerektiğine inanıyordu. İspanyol krallarının en önemli görevlerinden birinin Hristiyanları birleştirmek olduğunu düşünen İspanyol din adamına göre bu birliği bozabilecek potansiyele sahip *Moriscolar* ve Yahudiler hiçbir şekilde bu mukaddes halkın içerisinde yaşamamalıydı. Bu nedenle, 1609 yılında monarşide yaşayan ve Türkler ve Protestanlar ile işbirliği yapan tüm *Moriscolar*ın sürülmesi vakasında olduğu gibi İspanyol kralları her zaman toplumu temizlemeyi ve ona homojen bir yapı kazandırmayı amaçlamalıydı (De Salazar, 1619, 2. Kısım/ 2. Başlık). Bu toplumsal arınma ve temizleme İspanyollara Katolik Krallar tarafından bırakılan bir mirastı. Onların Engizisyonu kurması ile başlayan bu süreç sonraki kuşaklar tarafından en iyi şekilde devam ettirilmeliydi.

3.2.11. **Discurso (1620)**²⁵⁹

Discurso adlı eserin yazarı olan Georges de Hennin ise hakkında çok fazla bilginin bulunmadığı isimlerden biridir. 110 sayfadan oluşan bu eser içerisinde devlet yöneticilerinin mevcut durumu eleştirilmiş, monarşinin Avrupa'yı ve dünyayı doğru şekilde analiz edemediği düşünülmüş, kıtalararası topraklardan müteşekkil monarşinin ayakta kalabilmesinin yegâne yolu olarak güçlü bir donanma sahibi olması gerektiğinin altı çizilmiş ve devlet içerisinde bu tarz düşünceleri hayata geçirebilecek çeşitli kurumların kurulmasının öneminden bahsedilmiştir. Uzun yıllar boyunca İngiltere ve Fas gibi ülkelerde diplomatik görevlerde bulunan Belçika asıllı Georges de Hennin adına monarşinin tüm zenginlikleri Hollandalılar ve İngilizler tarafından talan edilmekte ve çalınmaktadır. Dolayısıyla, Hennin devasa topraklara sahip olan monarşinin, topraklarının korunabilmesi adına denizciliğe ve deniz ticaretine ehemmiyet vermesi gerektiği fikri üzerinde durmuştur (BNE. 3/55257, 1620). Belçikalı

²⁵⁹ İsp. Söylev.

diplomat İspanyolların İngilizleri ve Hollandalıları iyi şekilde analiz etmesi gerektiğinin altını çizerek onların var olan kısıtlı güçleriyle monarşiye karşı nasıl böyle başarılar elde ettiklerinin anlaşılması gerektiği fikrinin öneminden dem vurmaktadır. Bu noktada, dünyadaki hiçbir devletin zenginlik ve maddi güç bakımından rekabet edemeyeceği monarşinin Hollandalıları ve İngilizleri taklit ederek çeşitli ticaret şirketleri kurmasının tüm dengelerin İspanyollar lehine değişebileceğini de ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, İngilizler ve Hollandalılar gibi denizciliğe ve deniz ticaretine önem vermeleri ile dünyada hiçbir devletin sahip olmadığı kadar büyük zenginliğe, kaynağa ve toprağa sahip olan İspanyolların potansiyellerini kullanmaya başlamaları ile herhangi bir devlet tarafından durdurulması imkânsızdır.

Öte yandan Belçikalı diplomatın üstünde durduğu diğer bir konu da monarşinin sahip olduğu coğrafi kopukluk ve aşırı genişlik nedeniyle neredeyse dünyadaki tüm güçlerin İspanyolların potansiyel düşmanı sayılması gerektiğidir (BNE. 3/55257, 1620). Var olan bu handikapı ortadan kaldırmak için yalnızca güçlü bir donanmanın yeterliği olmadığını da ifade eden yazar için ifa edilmesi gereken en önemli nokta dünyanın farklı noktaları ile ilgilenebilecek, yetkin, farklı diller bilen ve zeki kimselerden oluşan bir *Junta*'nın hayata geçirilmesidir. Kurulacak bu *junta* sayesinde monarşi dış ilişkilere de önem vererek her bir ülkeyi yakından takip edebilir ve onların monarşiye karşı olan tutumları ve politikaları anlaşılabilir. Aksi takdirde, şiddetli bir kriz sürecinin içerisinde kalan monarşi adına işler daha zor hale gelebilir, düşmanlarının ortak bir hareketi ile İspanyollar çok daha kötü bir duruma düşebilirlerdi.

Georges de Hennin tarafından 1620 yılında kaleme alınan *Discurso* isimli eser 6 farklı bölümden oluşmaktaydı. İlk bölümde, devlet içerisinde yeni birimlerin açılarak harici ve dahili meselelerin daha iyi ve yakından takip edilmesi gerektiğinin altını çizen Felemenk diplomat; ikinci kısımda, monarşinin nüfus problemi üzerinde durarak azalan nüfusun yeniden nasıl artırılacağı üzerinde durmuştur. Eserin geri kalan kısımları ise monarşinin denizcilik ve deniz ticareti politikası üzerine yazılmıştır. Bu kısımda, İngilizlerin ve Hollandalıların monarşi tarafından örnek alınması gerekliliğini belirten yazara göre, İspanyollar bir an evvel çeşitli deniz ticareti şirketleri kurmalıydı. Aksi takdirde, Hintlerin,

İranlıların, Türklerin ve hatta Çinlilerin olası saldırılarında monarşi kendini savunma konusunda yetersiz kalabilirdi.

3.2.12. Arbitrio para los remedios del Reino (1621)²⁶⁰

İlgili eser İspanyol devlet adamı Juan Paez de Valenzuela tarafından 1619 yılında kaleme alınmıştır. 10 sayfadan oluşan bu eserin yazılmasının temelinde yazarın *feliçissimos anos*²⁶¹ olarak verdiği döneme yeniden erişilmesi amacı yer almaktadır. Herhangi bir döneme veya hükümdara bağlamadığı bu kavramı tebaanın huzur ve barış içinde yaşadığı, refah seviyesinin yüksek olduğu ve devletin tüm düşmanlarını göndererek halkını rahatlattığı bir dönem üzerinden ele alan Valenzuela düşüncesinin temelinde Tanrı, Hristiyanlık ve ahlaki yükümlülükleri koymuştur. Dolayısıyla, eserin birçok noktasında da vurgulandığı üzere hem tebaa hem kral Tanrı'ya karşı var olan sorumluluklarının farkında olarak hareket etmeli ve aralarında iyi bir uyum sağlayarak devletin en iyi şekilde yönetilmesini sağlamalıdır. Krala koşulsuz ve şartsız itaat etmekle yükümlü olan tebaaya karşı Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilen kralların da ilahi kuralları takip ederek adil bir şekilde otoritesini kurması gerekmektedir (AHN. Con. /1431/177, 1621). Bunun dışında eserin ele aldığı diğer bir önemli konu ise devletin içinde bulunduğu kötü sürece karşı alınması gereken tedbirler ile ilgilidir. Çeşitli nedenlerden dolayı hükümdarın ve devlet yöneticilerinin üzerine düşen görevleri tam manasıyla yerine getiremediği fikrini ortaya koyan Valenzuela bu sürecin devam etmesi halinde büyük felaketlerin yaşanabileceği de ifade etmektedir.

Monarşinin son zamanda karşı karşıya kaldığı problemlerin daha önce karşılaşılmış olanlardan çok daha zorlu olduğuna inanan Valenzuela için tebaaya sürekli yeni vergilerin getirilmesi ve var olanların da ağırlaştırılması, toplum dengesini bozan ve tembellik başta olmak üzere çeşitli sıkıntılara neden olan devlet tahvillerinden ve bonolarından büyük kazançların sağlanması ve fakirlik ile yoksulluğun artması gibi durumlar kraliyetin öncelik vermesi gereken

²⁶⁰ İsp. Krallığın çareleri için tavsiyeler.

²⁶¹ İsp. Mutlu yıllar.

konulardandır. Bilhassa, kısa bir zaman önce müreffeh bir hüviyete sahip olan monarşiyi *büyük* bir *yığına* çeviren fakirliğe ve yoksulluğa karşı faydalı bir *remedio* bulunmasının monarşinin geleceği adına son derece önemlidir (AHN. Con. /1431/177, 1621). İspanyol yazara göre, monarşinin var olan yapısını bozan en önemli etmen ise Hollanda'da uzun yıllardır süren savaştır. Yıllardır buradaki savaşın kazanılması adına harcanan para ve insan kaynağının azalmaya başlamasıyla monarşi ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Devam eden savaşın bitirilmesi önerisi yerine düşmanın daha iyi analiz edilmesi ve onun durumunun anlaşılmasının önemli olduğunu savunan yazar *monarşi düşmanları* olarak nitelendirdiği Hollandalılar hakkında tüm gerçeklere ulaşılmalı, onların mevcut durumları kavranmalı ve buna bağlı olarak gerekli *remediolar* hayata geçirilmeli idi. Yazarın da söylediği üzere uygun bir *remedionun* bulunabilmesi tümüyle var olan *dañoların* anlaşılabilmesine bağlıydı (AHN. Con. /1431/177, 1621).

3.2.13. Informacion Breve (1621) ²⁶²

Hayatı hakkında neredeyse hiçbir bilgi olmayan ve *Compañía de Iesus* isimli tarikata bağlı bir din adamı olan Geronimo Velázquez tarafından 1621'de kaleme alınan *Información Breve* adlı eser 32 sayfadan oluşmaktadır. Geronimo Velázquez tarafından Gırnata ve çevresinde yaşayan hayat kadınlarının neden olduğu olumsuz durumlar üzerine bina edilen bu eser 1608 yılında San Jeronimolu Magdalena tarafından yazılmış olan *Razón y Forma de la Galera y Casa Real* ile önemli oranda benzerlik göstermekteydi (BNE. VE/188/34, 1621). Eserin bazı noktalarında ünlü rahibenin kötü olarak gördüğü miskin, tembel, hırsız ve ahlaksız kadınlar üzerine kaleme aldığı çalışmasına çeşitli atıflarda bulunan Geronimo Velázquez için Gırnata ile monarşinin içinde bulunduğu kötü durumun nedeni kraliyetin hayat kadınlarına sağlamış olduğu serbesti idi. Kraliyetin bu tarz *ahlaksız* ve *kötü* kadınlara günah işlemesi adına izin vermesi Tanrı'nın gözünde İspanyolların değerini düşürmüş ve onun bölgeye ve monarşiye bir dizi ceza göndermesi ile sonuçlanmıştır. Geçmişte benzer olaylar

²⁶² İsp. Kısa Bilgilendirme.

içerisinde bulunan toplumlara kıyasla Tanrı tarafından İspanyollara gönderilen tüm bu cezalar uyarı niteliğinde olduğundan kralın ve devlet yöneticilerinin gereğini yaparak bu tarz kadınlara serbesti sağlamamalı ve monarşi içerisinde yer alan tüm genel evleri kapatmalıydı (BNE. VE/188/34, 1621). Yukarıda da söylendiği üzere yaşadığı bölge olan Gırnata ile monarşinin içinde bulunduğu müşkül durumun kraliyetin hayat kadınlarına sağlamış olduğu serbestiden kaynaklandığı fikrini benimseyen Velázquez, kralın ve devlet yöneticilerinin onlara tanıdığı serbestiyi kaldırmaması halinde kraliyetin *Sodom* ve *Gomore* ile aynı kaderi yaşayabileceğinden korkmaktaydı (BNE. VE/188/34, 1621). Zira birçok masum kadın ve erkek bu tarz kadınlardan başta sodomi, ensest ve zina olmak üzere birçok büyük günahı öğrenmekteydi. Aynı zamanda, kadınlar ve erkekler burada lüks bir yaşam sürdürme arzusu kazanarak tüm toplumlara ve devletlere *savaş*, *salgın* ve *açlık* gibi felaketlerden başka bir şey getirmeyen kötü bir alışkanlık elde etmekteydi. Dolayısıyla, özünde Tanrı'yı taklit ederek içerisinde yaşadığı dünyayı iyi bir şekilde yönetmekle sorumlu olan yöneticiler; *homicidio*, *latrocinio*, *vsura*, *sodomia*, *bestialidad* ve *adulterio*²⁶³ gibi bir dizi suça ve günaha yataklık eden kadınları cezalandırmalıydı (BNE. VE/188/34, 1621). Bu sayede, bu kadınlardan ve bu kadınların bulunduğu yerlerden zehirlenerek günah işlemeye başlayan çocuklar ve gençler bu vebadan kurtarılabilir ve böylesine büyük suçlara ve günahlara büyük bir teşvik sağlayan krallık Tanrı'yı daha fazla gücendirmeden gerekli önlemleri alabilirdi.

3.2.14. **Invectiva en Forma de Discurso, Contra el Uso de las Casas Publicas de las Mugerres Rameras (1621)** ²⁶⁴

1621 yılında Gırnatalı Geronimo Velázquez'in kaleme almış olduğu *Información Breve* isimli eserin bir benzerini hazırlayan Gırnatalı din adamı Gabriel Maqueda da bölgedeki hayat kadınlarını bölgedeki ve monarşideki tüm kötülüklerin nedeni olarak görmektedir. 67 sayfadan oluşan eser içerisinde yazar Gabriel Maqueda kraliyetin hayat kadınlarına vermiş olduğu tüm serbestilerin İspanyol toplumu ve

²⁶³ İsp. Cinayetler, hırsızlıklar, faiz, sodomi, gaddarlık ve zina.

²⁶⁴ İsp. Hayat Kadınlarının Genel Evlerine Karşı Söylev Niteliğinde bir Tezyif.

devleti adına bir dizi olumsuz duruma yol açtığı fikrini benimsemiştir. Yazara göre, ünyada Tanrı'nın kurallarına en fazla bağlılık gösteren toplumunun böyle bir serbesti sağlaması ilerleyen dönemde büyük felaketlere neden olabilir ve bu durum da kraliyetin sonunu getirebilirdi.

Bunların yanında İspanyol yazar, hayat kadınlarının dünyadaki tüm devletlere *infame, asquerosa, suzia ve pernicioso*²⁶⁵ gibi kötü özellikler kazandırdığını ve bunların hepsi için benzer bir sonun başlangıcını hazırladığını düşünmekteydi (BNE. R/6854,1621, s.4). Son dönemde, bir dizi problem ve sıkıntı içerisinde kaldığı düşünülen monarşinin tüm bu hastalıklarının kaynağı da tam olarak bu idi. Toplum içerisinde *kötü bir adanmışlık* içerisinde olan kadınlar nedeniyle *incestos, adulteros, trayciones ve deshonestidades*²⁶⁶ gibi suçlar ve günahlar büyük bir artış göstermekteydi (BNE. R/6854,1621, s.5). Bu suçlar ve günahlar da toplumun ahlaki yapısını bozarak onun dejenere olmasına ve kraliyetin bir dizi sorun ile karşı karşıya kalmasına zemin hazırlamaktaydı. Mika isimli peygamber zamanında Samarya isimli şehrin başına gelen son gibi monarşi de benzer bir son ile baş başa kalabilir ve mevcut felaketlerden çok daha büyükleri patlak verebilirdi (BNE. R/6854,1621, s.8). Bu nedenle, Tanrı'dan korkan, tüm dindar ve sağduyulu devlet adamları gibi Kral IV. Felipe de kendi üzerine düşeni yapmalıydı. Gerekenin zamanında yapılmaması ise zaman kaybına ve boşa çaba sarf edilmesine neden olacağından bu hastalığın reçetesinin uygulanması ertelenmemeliydi.

Hayat kadınlarının sahip olduğu serbestinin monarşi üzerinde neden olduğu iki büyük olumsuz durum daha vardı. Bunlardan ilki, dünyanın farklı yerlerinde sürekli düşmanlar ile savaşmak zorunda kalan İspanyol askerlerinin savaş zamanlarında savaşmak yerine bu tarz kadınlarla vakit geçirmeye eğilim göstermeleriydi (BNE. R/6854,1621, s.18). Bu eğilim onların savaşmaktan kaçmalarına ve güçsüz düşerek kraliyetin girişmiş olduğu mücadeleleri kaybetmelerine neden olmakta idi. Aynı zamanda, bu eğilim onların bütün kötülüklerin kaynağı olarak görülen lüks düşkünlüğünü de tetiklemekte idi. Kraliyetin ve dinin iyiliği için savaşması gereken askerlerin lükse düşkün olması

²⁶⁵ İsp. Rezillik, iğrençlik, pislik ve kötülük.

²⁶⁶ İsp. Ensest, zina, ihanet ve sadakatsizlik.

onların savaşmaktan vazgeçmelerine ve var olan hayatlarını boş ve avare şekilde geçirmelerine zemin hazırlamaktaydı. Bu kadınların neden olduğu diğer bir olumsuz durum ise sahip oldukları kültür ve dini odaklı eğitim ile dünyanın en büyük gücü haline gelen İspanyolların bu alanlarda karşılaşmış olduğu problemlerdi. Hayat kadınlarının sadece zina ve sodomi gibi seksüel problemlerin kaynağı olmadığını savunan Maqueda'ya göre onlar aynı zamanda tabiata ve ilahi emirlere karşı olan her şeyi çocuklara ve gençlere öğreten öğretmenlerdi (BNE. R/6854,1621, s.21).²⁶⁷ Bu öğretmenler aracılığıyla çocuklar ve gençler sahip olmaları gereken doğru eğitim ve iyi alışkanlıklardan mahrum kalmakta; gönüllerinde Tanrı korkusu bulunmadan, herhangi bir ahlaki temele sahip olmadan ve doğru inancı tanımadan büyümektedirler.

Böylesi bir durumun ortaya çıkması kraliyetin prestijini günden güne azaltarak onun eski, parlak günlerinden uzak kalmasına sebep olmaktaydı. İnancını muhafaza etmekten kaçınan ve sahip olduğu başarılar ile Katolik dünyanın en büyük gücü haline dönüşen İspanya, diğer Katolik devletlere kötü bir örnek haline gelmiş ve şeytanın evlerinin açılmasına sürekli olarak izin verilmesi ile Tanrı gücendirilmişti. İspanyolların da Tanrı'nın rızasını yeniden kazanmadan başarılı olması imkânsız olduğundan kraliyet bir an evvel tebaasını bu vebadan korumalıydı (BNE. R/6854,1621, ss. 29, 30, 33).

3.2.15. Discurso Breve y Sumario de las Causas Porque se an Disminuido y Despoblado Muchas Villas y Lugares en Estos Reynos de Castilla y Leon (1621)²⁶⁸

Kim tarafından yazıldığı hakkında herhangi bir bilginin olmadığı eserlerden biri olan ve 21 vesikadan müteşekkil *Discurso Breve y Sumario de las Causas Porque se an Disminuido y Despoblado Muchas Villas y Lugares en Estos Reynos de Castilla y Leon* 1621 yılında yazılmıştır (AHN. Con. /1427/12, 1621).

²⁶⁷ "Cehennemden öğretmenleri bu kötü kadınlar sadakatsizliğin tüm türlerini lüks düşüncesi içerisinde göstererek çocuklara ve gençlere namussuz şekilde yaşama konusunda eğitim vermekte çünkü rahatlıkları, uygunsuz tavırları, şarkıları, ahlaksız dansları ve görgüsüz sözleri hırsız güvercinlerin yaptığı gibi birçok çocuğu ve yaşça ileri kişiyi kendi evlerine çekmekte...".

²⁶⁸ İsp. Kastilya-Leon Krallıklarındaki Birçok Bölgenin ve Kasabanın Küçülme ve Nüfus Kaybetme Nedenlerinin Özeti ve Kısa Bir Söylev.

Genel olarak, ilgili eserde yüzyıl başlarından itibaren yaşamakta olduğu demografik kriz bağlamında ciddi bir nüfus kaybetmeye başlayan ve Kastilya'da bulunan köylerin, kasabaların ve şehirlerin son durumu kritik edilmiş ve bu süreci doğuran etmenlerin üzerinde durulmuştur. Yazara göre, Kastilya'da ve monarşide son dönemde yaşanan demografik krizin temel nedeni olarak mevcut problemlere karşı devlet görevlilerinin dikkatsiz ve ilgisiz kalmalarıydı. Dolayısıyla, kral ve sağduyulu devlet adamları devletin içerisinde bulunduğu durumun geri döndürülemez bir hale gelmesini engellemeli ve bu yolda gerekli adımları atmalıydı. Devlet yöneticilerinin mevcut problemlere karşı kayıtsız kalmaları Kastilya'daki tebaanın *acabado*²⁶⁹ ve *consumido*²⁷⁰ bir hale gelmesine zemin hazırlamış kısa bir zaman öncesine kadar Avrupa'nın en fazla nüfus yoğunluğuna sahip bölgenin de *nüfusu azlığı* problemi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Sahip olduğu nüfus, zenginlik ve maddi güç sayesinde monarşinin en önemli bölgesi olan Kastilya'da vuku bulan bu problemin monarşinin diğer bölgelerini de olumsuz etkilemeye başladığını ifade eden yazar, zamanında gerekli tedavilerin yapılmamasından ötürü İspanyolların *perişanlık, zayıflık, güçsüzlük, elem ve fakirlik* gibi büyük sıkıntılar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Gittikçe kötüleşmeye başlayan bu durumun getireceği en büyük felaket halihazırda iyi durumda olan bölgelerin de benzer bir akıbete uğraması olduğundan var olan bu kriz bir an evvel bertaraf edilmeliydi. Aksi takdirde, monarşinin en önemli ve en güçlü bölgesinin büyük bir *ihtiyaç* içerisinde olduğu bir durumda diğerlerinin sorunlarının çözülmesi de pek olası gözükmemekteydi:

“Kraliyetin başı, dayanak noktası ve monarşinin diğer krallıklarının korunak noktası Kastilya- Leon bu kadar muhtaç durumdayken diğerlerine ne olması beklenmektedir?” (AHN. Con. /1427/12, 1621).

Krallığın ciddi bir biçimde üreten insan sıkıntısı çektiğini de söyleyen yazara göre başta zenginler ve asiller olmak üzere tebaanın önemli bir grubunun sahip olduğu tüm parayı devlet tahvillerine ve bonolarına yatırmasının da mevcut durumun ortaya çıkmasında büyük bir rol oynadığını söylemek mümkündür (AHN. Con. /1427/12, 1621). Birçok asil ve soylu ailenin sahip olduğu asillığe ve soyluluğa zarar veren bu kötü alışkanlık nedeniyle İspanyol toplumu tembelliğe meyletmiş,

²⁶⁹ İsp. Bitmiş.

²⁷⁰ İsp. Tükenmiş.

erdemlerini kaybetmiş, zamanı önemsiz hale getirmiş ve emekten uzaklaşmışlardır. Kraliyet kaybedilirken toplum tarafından kötü ve şeytani alışkanlıklar kazanılmıştır. Amerika'dan gelen bolluğun ve zenginliğinde etkisiyle insanlar monarşiye ciddi bir prestij, güç ve zafer kazandıran *iyi eğilimlerini* bırakmış ve kendilerini *tüm kötülüklerin anası* olan tembelliğe vermiştir. Bu tembellik ise erkeklerin ve kadınların *perdidias* olmasına neden olarak onları evlilikten uzak tutmuştur. İnsanların evlenmemesi ise toplumu doğal işleyişinin dışarısına çıkararak başta zina olmak üzere bir dizi günahın rahatlıkla işlenmesine uygun bir zemin hazırlamıştır (AHN. Con. /1427/12, 1621). Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle çeşitli kültürlerin etkisi altında kalarak kıyafetlere, mücevherlere, faytonlara ve diğer araçlara son derece fazla miktarda para harcamaya başlayarak tutumluluk, sadelik, ılımlılık gibi erdemleri unutan ve evlenecekleri erkeklerden büyük beklentiler içerisine giren kadınların etkisini yadsımak pek de mümkün değildir. "*İspanya'nın bugünkü kadınlarının finanse edilmesinin çok zor olduğunu*" söyleyen yazara göre erkeklerin evliliğe kötü gözle bakmalarının ve ondan kaçınmalarının altında bu neden yatmaktadır (AHN. Con. /1427/12, 1621).

"Bugünün kadınlarını idame ettirmek son derece masraflıdır ve bazıları hayatındaki düzensizlikten ve verdikleri kötü örnekten dolayı onurlarını ve asaletlerini kaybederken ki bu durum birçok erkeğin ahlaksız bir yaşam sürmesine temel teşkil ederken onlar kadınları finanse etmeye cesaret edemeyerek evlenme düşüncesini kenara atmalarına neden olmaktadır..." (AHN. Con. /1427/12, 1621).

3.2.16. A la Imperial Ciudad de Toledo (1621)²⁷¹

1600'lerin başlarından itibaren şiddetlenen ekonomik krizin en fazla etkilediği bölgelerden biri olan Toledo'da ipek üretimi ve tekstil gibi iki önemli üretim alanı ciddi kriz içerisine girmiştir. 1620'lerden itibaren durma noktasına gelen bu iki alanın neden olduğu zararı ve tahribatı göstermek adına çeşitli eserler hazırlamaya başlayan Damian de Olivares bölgeye yönelik çeşitli reçetelerin

²⁷¹ İsp. İmparatorluk Şehri Toledo'ya. İlgili eserin yegâne versiyonu Madrid'in Complutense Üniversitesinde bulunmaktadır. İlgili belge için bakınız; (UCM/BH/FOA. 1266, 1621).

hayata geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, 1620 yılında ilk eseri *Memorial* Kral III. Felipe'ye sunarak bölgedeki ipek üreticilerin korunması gerektiğini savunan De Olivares, kraliyetin Toledo'ya ehemmiyet gösterebilmesi adına bölgeyi tanıtan bir dizi eser hazırlamaya başlamıştır.²⁷² 1621'de 6 vesikadan oluşan *A la Imperial Ciudad de Toledo* isimli eseri yazan De Olivares, genel olarak, Amerika pazarında İspanyol ürünlerinin günden güne etkisizleştiğinden şikâyet ederek başta Toledo olmak üzere üretim hacmi ve kapasitesi azalan tüm bölgelerin güçlenebilmesi adına katı bir ithalat kısıtlamasına gidilmesini arzu etmektedir (De Olivares, 1621, s.1). Kısa bir süre evvel İspanya'nın en zengin ve en güçlü noktalarından biri ve önemli bir ihracat gücüne sahip olan Toledo'da 1600'lerin başlarından itibaren yerel üreticiler artan maliyetleri karşılayamamış ve yerlerini yabancılara bırakmak zorunda kalmışlardı. Bu nedenle, kraliyetin bu bölgedeki üreticilere destek vermesi gerektiğini savunan de Olivares monarşinin *Verdadera Contratacion*²⁷³ yapmasının önemine de dem vurmaktaydı (De Olivares, 1621, s.1). De Olivares'e göre, *Verdadera Contratacion* hammaddesi İspanya'da bulunmayan ürünlerin ülkeye sokulmasını ve oradan da tüm kıtalararası noktalara dağıtımını öngören bir ticari aktivite idi. İspanyollar bu durumdan uzaklaşan ipek ve yün gibi rahatlıkla üretebildikleri ürünlerin üretimini azaltmış ve bu hammaddelerden üretilmesi beklenen hiçbir manifaktür ürün üretilmemişti. Bu nedenle, yabancılar İspanya'da meydana gelen bu değişimden faydalanarak İspanyolların hammaddelerini ucuza almaya ve onların ülkelerine üretmiş oldukları malları çok daha pahalıya satmaya başlamış idi.

Bu eserin hazırlandığı dönemde Hollandalılar ile İspanyollar arasındaki barıştan da bahseden Damian de Olivares; normal şartlarda barış dönemlerinin bölgeler, toplumlar ve devletler için fayda sağladığını belirtse de 1609 yılında imzalanan Anvers Barışı ile İspanyollar ile ticaret yapmaya başlayan Hollandalıların bölgede oldukça etkin olmalarından son derece rahatsızlık duymuştur (De Olivares, 1621, ss.3-4). Bu nedenle, kraliyeti zehirleyen bu *serbest* ticaretin bir an evvel sona

²⁷² Damian de Olivares'in bahsi geçen eseri için bakınız; De Olivares, Damian. *Memorial a SM en defensa de los Mercaderes de Seda en la Ciudad de Toledo*. 1620. (BNE. R/37064, 1620).

²⁷³ İsp. Doğru Ticaret.

erdirilmesi ve başta yün ve ipek olmak üzere hammaddesi İspanya'da bulunan ürünlerin ülkeye sokulması yasaklanmalıdır zira *Razon de Estado* bunu gerektirmektedir.

3.2.17. Relacion (1621)²⁷⁴

Kral IV. Felipe'ye ithaf edilen diğer bir eser olan *Relación* Manuel Gaytan de Torres tarafından yazılmıştır. 44 sayfadan oluşan bu eserin yazarı Manuel Gaytan de Torres uzun yıllar Güney Amerika'da yaşamış ve burada kraliyete bağlı çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kraliyete bağlı görevlerde bulunması yazarın bu bölgelerdeki eksiklikleri daha net şekilde görmesine ve problemleri daha iyi şekilde anlatabilmesine salık vermiştir. Temel olarak, merkezi hükümetin ve merkezi hükümete bağlı görevlilerin başta Venezuela olmak üzere Güney Amerika'daki topraklara yeterince ilgi göstermediklerinin altı çizilmiştir. Güney Amerika'ya karşı var olan bu ilgisizlik karşısında bölgenin var olan sıkıntıları günden güne artmış ve birçoğu da neredeyse çözülemeyecek duruma gelmiştir. Bu nedenle, bir an evvel bölgenin sorunları ile ilgilenilmeli ve onlara çeşitli çözümler getirilmelidir.

Eserinin ilk kısımlarında, kraliyetin hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığını düşündüğü bu yerler hakkında çeşitli bilgiler veren Gaytan de Torres'e göre, bahsi geçen yerlerin sahip olduğu zenginlikler ve doğal kaynaklar monarşi tarafından verimli bir şekilde kullanılmalıdır zira bu durum, kraliyetin daha önce yeterince ilgi göstermemiş olduğu yerlerin kraliyete yakınlaşmasını sağlayabilir ve taraflar arasında daha güçlü ilişkiler kurulabilirdi (De Torres, 1621, s. 4). Doğal olarak, tarafların daha güçlü ilişkiler kurmaya başlaması onların birbirlerine daha fazla bağlılık göstermesine zemin hazırlarken monarşi tarafından burada kurulacak yeni şehirler ile devletin otoritesi daha geniş bir alana yayılabilirdi. Fakat öncesinde atılması gereken yegâne adım ise altın, gümüş, tuz, kereste ve deniz ürünleri gibi birçok zenginliğe sahip olan Venezuela ve diğer bölgelerin yaşamış olduğu problemlerin çözülmesidir.

²⁷⁴ İsp. Bildiri.

Bölgede kurulmuş olan şehirlerin geliştirilmesi ve aynı zamanda, burada yeni şehirlerin kurulması gerektiğini de ifade eden İspanyol yazar için burada yaşayan insan sayısının artmasıyla kraliyete daha fazla destek sağlanabilirdi. Kurulabilecek yeni şehirlerin farklı üretim alanlarında gelişebileceğini düşünen yazara göre doğal kaynakların ve yeraltı zenginliklerinin en verimli ve en kolay kullanılma yöntemi bahsi geçen bölgelerde kalıcı bir insan topluluğuna sahip olmaktır (De Torres, 1621, s. 9). Bu bölgelerden çıkarılacak madenler sayesinde krallık bol miktarda altın ve gümüşe sahip olurken burada oluşturulan şehirlerde yaşamaya başlayan insanlar da yapacakları üretimler yardımıyla monarşiye vergi verebilirlerdi.

3.2.18. Discursos (1622)²⁷⁵

1622'de yazılan eser Gırnatalı meclis üyesi ve asilzade Don Matheo Lisón y Biedma tarafından kaleme alınmıştır (BNE. MSS.10508, 1622). 344 sayfadan oluşan bu eser içerisinde İspanyol yazar Kastilya bölgesinin içinde olduğu durumu anlatmaya gayret göstermiş ve kraliyetin bu bölgeye yönelik iktisadi, toplumsal ve idari politikalarını eleştirmiştir. Yaklaşık 20 yıldır bölgeden yüksek miktarlarda mali destek toplayabilmek adına bölgede yaşayan tebaanın üzerine sürekli vergi konulduğunu ve gelineen noktada kraliyetin en zengin bölgesinin iflas etmiş olduğunu anlatan Lisón y Biedma mevcut sürecin daha fazla devam etmemesi gerektiğinden dem vurmıştır zira tükenmiş ve bitap düşmüş haliyle Kastilya'nın kraliyetin isteklerine cevap vermesi imkansızdır. Dolayısıyla, Kastilya'nın kendini toparlaması adına monarşiyi oluşturan diğer bölgelerin var olan maddi yükü sırtlaması gerektiği aşikardır. Var olan zamana kadar kraliyetin *ayaklarına* üzerine düşen tüm sorumlulukları yerine getirmekten kaçmamıştır ve doğal olarak, şimdi ise sıra monarşiyi doğru şekilde idare etmekle yükümlü kılınmış kraliyet *başı* olan hükümdar ve devlet yöneticilerindeydi (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ss.29-30). Bu bağlamda, Tanrı'nın kralı, kraliyetin ve ona bağlı olan tebaanın sorunlarını çözebilmesi ve onların kaybetmiş olduğu mutluluğu geri getirmesi adına yetkili kıldığını ifade eden Lisón y Biedma için Kral

²⁷⁵ İsp. Söylevler.

IV. Felipe'nin yapması gereken ilk ve en önemli adım vergilerin hafifletilmesini sağlamak olmalıdır (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ss.3-4). Halkın vergi ödemelerinde büyük adaletsizliklere maruz kaldığının ifade edildiği eserde, bu durumun kraliyetin dikkatsizliğinden kaynaklandığı düşünülmüştür (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/s.3). Ortadan kaldırılamayan bu dikkatsizliğin büyük bir tehdit ve tehlike oluşturabileceği düşünüldüğünde kraliyetin muhafaza edilmesi adına zor bir döneme girilebilirdi. Hatta monarşiye saldırmak adına fırsat kollayan düşmanların İspanyolların topraklarına girmeleri pek de zor olmayabilirdi zira bu süreç hem kraliyetin hem tebaanın zayıflaması ve birbirinden kopması ile sonuçlanabilirdi.

“Bu şartlar sahildeki bölgelerde, sınırlarda ve tahkimatlarda savaşan insanlara ödeme yapmak, güvenliği sağlamak ve kontrolü sağlamak için millonesin önemli bir kısmını üç ana gövdeden oluşan filoya iletilme ve dağıtılma düşüncesini doğurmuştur; bunun yapılmamış olması bu ilk kısımda bahsi geçen zararlar ile sonuçlanmış ve hazırlıkların noksanlığından ve az savunmadan ötürü düşmanların majestelerinin krallıklarının bazı bölgelerini yağmalanmış ve diğerleri de bu tehlike ile karşı karşıyadır... Bu nedenle, Hristiyanlık isteği ile hareket eden biri olarak majesteleri şunu göz önüne almalı bir kralın muhafazası kraliyetinin muhafazasında saklıdır ve krallığın muhafazası da kralın gücünde, kanunlarında, iyi yönetiminde ve hoşgörüsünde... Kraliyet sabırlı olmalı ve kralı ile doğal efendisine vergilerini, haraçlarını ve borçlu hizmetlerini vermeli ve aynı şekilde, majesteleri tebaasını iyileştirerek onların şikayetlerini, acılarını ve rahatsızlıklarını dinlemeli ve ihtiyaçlarını (karşılmalı). Umut ettiğimiz üzere bu durum her şeyi muhafaza edecek...” (BNE. MSS.10508, 1622, 12. Kısım/ ss. 39-41)

İspanyol yazarın da söylediği üzere kraliyetin sürekli artırdığı vergilerin neden olduğu en büyük olumsuz durum ise demografik olarak İspanyol toplumunun tükenmesiydi. Çözülmediği için günden güne daha da şiddetli bir hal alan bu nüfus krizi nedeniyle monarşinin birçok bölgesi insansız kalmış, insanlar geçim sağlayabilmek için evlerini bırakmış ve topraklar kendi kaderlerine terk edilmişti (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/s.6). Monarşi adeta *perdida* olmuş bir yapıya dönüşürken gerekli adımların bir an evvel atılması gerekmektedir (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/s.5).

Kraliyetin ihmalinin sebep olduğuna inanılan diğer bir alan ise kıyafetlere, sofralara, evlere ve diğer gereksiz alanlara yapılan yüksek harcamalar idi. İnsanların kendi zevklerine ve arzularına göre hareket etmeleri ve evlilik

düşüncesinin büyük masraflara neden olması nedeniyle evlenmekten vazgeçtiklerini ve bu şekilde toplumun önemli bir yozlaşma içerisinde olduğunu ifade eden Lisón y Biedma'ya göre bu şekilde tebaanın monarşinin isteklerine karşılık verebilmesi imkânsızdı (BNE. MSS/10508, 1622, 10. Kısım).

3.2.19. Arte Real Para Bven Gouierno (1623)²⁷⁶

Kral IV. Felipe'nin özel izniyle hazırlanan bu eser 1623 yılında Toledolu avukat Geronymo de Zeuallos tarafından kaleme alınmıştır. 1621'de vefat eden babası III. Felipe'den sonra İspanya'nın yeni kralı olarak tahta çıkan genç IV. Felipe'ye devlet yönetimi konusunda yardımcı olabilmesi adına yazılan bu eser kralın başdanışmanı Olivares Dükü Gaspar de Guzman'a ithaf edilmiştir. 433 sayfalık bu eser aynı dönemde kaleme alınan diğer eserlerden farklı olarak sadece devletin içerisinde bulunduğu kötü durumdan nasıl çıkarılabileceği üzerine yazılmamış; aynı zamanda, İspanyol hukukçu ideal bir hükümdarın, devlet yöneticilerinin ve devletin nasıl olabileceğine dair önemli düşünceler ortaya koymuştur. Bilhassa, çağdaş İspanyol yazarlarının ideal devlet yöneticisi olarak göstermiş oldukları Aragonlu Katolik Fernando isminin aksine İspanyol yazar İspanyolların ve tüm Hristiyan dünyasının kendilerine örnek alarak Romalıların büyük imparatoru Trajan'ı almaları gerektiğini ifade etmiştir. İmparator Trajan'ın İspanyol coğrafyasında doğmuş olmasından dolayı onu İspanyol olarak kabul eden yazar için onun sahip olduğu tüm erdemler kadim İspanyol geleneklerini yansıtmaktadır. Hatta İspanyol yazar Romalı devlet adamının sahip olduğu bu erdemlerin ve kültürel özelliklerin onun İspanyol kimliğini Romalı olmanın önüne koyabilmesine imkân verdiğini de iddia etmiştir (BNE. R/19258, 1623, s. 7).

Yazarın ilgili eseri yazmasındaki amaç, 16 yaşında tahta çıkmak zorunda kalan genç krala, devleti kusursuz bir şekilde yönetmesine yardımcı olacak *Arte de Governar* adı verilen düşünceyi ona gösterebilmektir (BNE. R/19258, 1623, s. i). Bilinenlerin sadece bir sanatla öğretilabileceğini düşünen De Zeuallos için Aristo'nun İskender üzerindeki etkisi de benzer bir durumun sonucuydu.

²⁷⁶ İsp. İyi yönetim için kraliyet sanatı.

Aristo'nun İskender'e *Arte de Governar* adı verilen düşünceyi anlatması ve ona bu konuda iyi bir eğitim sunması onun yönetimini tutarlı kılmış ve ona büyük başarıların kapısını açmıştı (BNE, 1623, R/19258/ii). Oysaki bu sanatı bilmeyen ve etrafında ona bu sanatı anlatabilecek biri olmayan bir hükümdarın başarılı olması pek mümkün değildi. Sanat olmadan yapılan bir yönetim hükümdarın dinsiz ve zorba olmasından başka bir işe yaramayacaktı.

“Sanatla yönetim sürekli etrafını aydınlatan bir ışık olduğundan o bilimlerin bilimidir ki o olmadan hiçbir şey iyi bir yönetime sahip olamaz...”
(BNE. R/19258, 1623, s. ii).

Zeuallos için her hükümdarın öğrenmesi gereken bu sanat ona adil olmayı, ılımlı ve uysal bir şekilde konuşmayı, iyi bir şekilde dinlemeyi, sıcak bir şekilde cevap vermeyi, rahat ve serbest bir şekilde ödüllendirip doğru şekilde cezalandırmayı göstermekteydi. İmparator İskender'e büyüklüğünü, Numa Pompilio'ya adaletini, Jül Sezar'a merhametini, Trajan'a dürüstlüğünü, Konstantin'e ılımlılığını, Antonino'ya dindarlığını, İmparator Augustus'a sabrını ve Jüstinyen'e Hristiyanlığını öğretende bu sanattı ki söz konusu imparatorların kendilerini büyük ve önemli kılan söz konusu erdemler tümüyle *Arte de Governar* ile kazanılmıştı (BNE, 1623, R/19258/s. ii). Aynı şekilde, İspanyol kralları da bir dizi özelliği ve erdemi bu şekilde kazanmıştı. İmparator V. Carlos cesaretini, Kral II. Felipe sağduyusunu ve Kral III. Felipe de dindarlığını bu sanat sayesinde elde etmişlerdi. Dolayısıyla, bir ressam bir tabloyu çizerken nasıl bir sanat izlemekteyse bir hükümdar da devleti yönetirken benzer bir sanat icra etmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s. 18). Hükümdarlar doğuştan hükümdar olabilirlerdi ama *Arte de Governar* adı verilen bu sanatı sonradan kazanabilirlerdi.

3.2.20. Prouechosos Arbitrios Al Consumo del Vellon, Consideracion de Plata, Poblacion de Espana (1623)²⁷⁷

Asturyalı bir komutan olarak neredeyse tüm askerlik hayatını İtalya'da geçiren Guillén Barbón y Castañeda tarafından kaleme alınan *Prouechosos Arbitrios Al Consumo del Vellon, Consideracion de Plata, Poblacion de Espana* 1623 yılında

²⁷⁷ İsp. İspanyol nüfusuna, gümüş meselesine, Vellon tüketimine faydalı tavsiyeler.

sunulmuş ve daha sonra 1628'de yeniden düzenlenerek basılmıştır (Barbón y Castañeda, 1628).²⁷⁸ 70 sayfadan teşekkül eden bu eser devletin içinde bulunduğu kötü durumdan çıkabilmesi adına ortaya konması gereken reçeteleri ve çözüm önerilerini ihtiva etmektedir. Para basımı, nüfus azlığı ve üretim düşüklüğü konularına ağırlık vermeye çalışan Barbon y Castaneda farklı ülkelerden örnek vererek İspanyolların iyi olanları kendi ülkelerine uygulamalarını da arzu etmekteydi. Ömrünün önemli bir kısmını yurt dışında geçirmesi sayesinde önemli bir bilgi sahibi olduğu görülen Barbón y Castañeda çağdaşlarına göre çok daha ılımlı bir perspektif ortaya koymaktadır. Bilhassa, 1600'lerin başlarından itibaren büyük bir nüfus krizi içerisinde olan monarşiye dini ve kültürel manada İspanyollara benzeyen toplumlardan insanların getirilmesi fikrini ortaya atan ve yabancılara son derece ılımlı bakan Guillén Barbón y Castañeda bu görüşleriyle tüm çağdaşlarından farklı bir yerde bulunmaktadır. Muhtemelen böyle bir düşünce sahibi olmasında İspanyol yazarın uzun süredir yurt dışında yaşamasıyla ülkenin iç dinamiklerine yeterince hakim olmaması ve kendisinin de bir yabancı olarak başka bir ülkede görev yapması etkili olmuştur.

Bunun yanında, Tanrı'nın monarşiye yardım edebilmesi adına var olan bozuklukların giderilmesini önemli gören İspanyol komutan, var olan reform hareketinin yapılması ve gerekli reçetelerin uygulanması adına tüm devlet görevlilerinin şahsi çıkarlarını kenara bırakmasının zaruri olduğunu belirtmiştir (Barbón y Castañeda, 1628, s.1). Devlet görevlilerinin kendi çıkarlarını düşünmeden sadece kamu çıkarını düşünmeleri ve kraliyete uygun şekilde hareket etmeleri Tanrı tarafından da kabul edileceğinden yapılacak her bir iyileştirme hareketinin sonuç vermesi olağandır.

Devletlerin üretim yaparak vergi veren köylüler ile onları korumakla yükümlü olan askerler üzerine kurulduğu düşüncesini paylaşan Barbón y Castañeda, monarşinin her zaman köylünün üzerindeki baskıyı hafifletmek ve onlara yardım etmek zorunda olduğunu ifade etmiştir (Barbón y Castañeda, 1628, 3. Kısım, ss.9-10). Aynı şekilde, kral ve devlet yöneticileri sahip oldukları devleti iyi şekilde

²⁷⁸ İlgili eserin 1623 yılında yazılmış olan hali günümüze ulaşmamıştır. Detaylı bilgi için bakınız; Wilkinson, Alexander & Lorenzo, Alejandra. *Libros Ibéricos Volúmenes II y III: Libros Publicados en España, Portugal y el Nuevo Mundo o Impresos en Otros Lugares en Español o Portugués entre 1601 y 1650*. Leiden: Brill, 2015, s.120.

idare edebilmek için askerlere adil davranarak onlara gereken hakları ve ödülleri sağlamalıdır. Monarşinin temelini oluşturan bu unsurların dikkate alınması devlete duyulan güveni ve adalet düşüncesini pekiştireceğinden son derece önemlidir. Oysaki son dönemde İspanyol monarşisi bu unsurları görmezden gelerek onları ihmal etmiş ve kendisini büyük bir kriz içerisinde bulmuştu. Köylülerin ve askerlerin ihmal edilmesi var olan kriz sürecinin ilk ve en önemli halkası olarak görülmüştür (Barbón y Castañeda, 1628, s.1).

13 başlıktan oluşan eserin ilk kısımlarında monarşinin *Vellon* adı verilen gümüş paralarının içerisinde bulunan gümüşün azaltılarak Avrupa'da yer alan diğer devletlerin paralarına göre şekillendirilmesi, Cenevizli bankerlere her yıl verilmesi gereken gümüşün %20'sinin kraliyet içerisinde üretimi artırmak için kullanılması ve monarşide yer alan para miktarını belirlemek için yeni bir mühür sistemi ile paraların kayıt altına alınması gibi ekonomik meselelerden bahsedilmiştir (Barbón y Castañeda, 1628, 1. Kısım, s.3). Sonraki kısımlarda, İspanyolların yaşadığı demografik problemler üzerinde durulmuş ve bu krizin nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Birçok İspanyol yazarın aksine monarşiye katma değer sağlayan ve kraliyet sınırları içerisinde çalışan yabancılara sempati ile bakan ve onların ülkeden gönderilmesi fikrini reddeden yazara göre, İspanya'nın nüfus değil; *kaliteli* nüfus problemi vardır (Barbón y Castañeda, 1628, 4. Kısım). Bu açıdan yabancılara karşı önemli bir antipati besleyen ve onlara büyük şüphe duyan Sancho de Moncada, Martin Gonzalez de Cellorigo gibi yazarlardan farklı düşünen Barbón y Castañeda için İspanyol olsa dahi avarenin, tembelin ve miskinlik kayda değer bir ehemmiyeti yoktur.

3.2.21. Discorsi in Torno a i Rimedii d'alcuni Mali (1623)²⁷⁹

Hakkında çok fazla bilginin bulunmadığı diğer bir isim olan Fabio Frezza Napoli'nin aristokrat ailelerinden biri olan *Frezza* ailesine mensuptur. Kaleme aldığı eserin girişinde kendisinden kısmen bahseden Napolili yazar 18 yaşında hukuk eğitimini yarıda bırakarak *Scienza Politica*²⁸⁰ alanına yöneldiğini ifade

²⁷⁹ İta. Bazı Bozuklukların Giderilmesine Yönelik Söylevler.

²⁸⁰ İta. Politika Bilimi.

etmektedir.²⁸¹ Meşhur İtalyan düşünür Girolamo Frachetta'dan eğitim alan ve tümüyle bu alan üzerine yoğunlaşan Frezza, ilk eseri olan *Massime, Regole et Precetti di Stato*'yu 1614 yılında kaleme almıştır (Frezza, 1614).²⁸² Ağırlıklı olarak, Roma dönemi yazarlarının eserlerinin bir derlemesi olan bu eseri ise 1617 yılında yayınlanan *Discorsi Politici e Militari* ²⁸³ isimli çalışma takip etmiştir (Frezza, 1617).

İlk eseri *Massime, Regole et Precetti di Stato*'da olduğu gibi bu eserde de Antik Yunan ve Roma dönemi tarih yazarlarının görüşleri toplayan yazarın en önemli eseri ise dönemin Napoli Valisi Alba Dükü Alvarez de Toledo'ya ithafen yazılan *Discorsi in Torno a i Rimedii d'alcuni Mal'*dir (Frezza, 1623). Eseri kaleme alma amacını Napoli ve Napoli krallığında son dönemde ortaya çıkan sıkıntıları giderebilecek reçeteleri ortaya koymak olarak gösteren yazara göre, bölgede acilen çeşitli reform hareketleri başlatılmalıdır (Frezza, 1623, i). Ağırlıklı olarak, ilgili eserde yazar Napoli'de ortaya çıkan sıkıntılardan bahsetmiş ve bu sıkıntıların nasıl ortadan kaldırılacağına dair çeşitli reçeteler ortaya koymuştur. Aynı zamanda, bölgede bulunan askeri organizasyonun da yeniden şekillendirilmesi gerektiği fikrini savunan Frezza Napoli'nin mevcut durumunun yerel halkı ve askeri birlikleri doyurmaktan aciz olduğunu da söylemektedir (Frezza, 1623, s. 40). Napoli'nin var olan popülasyona yetebilme sıkıntısı da bölgede yaşayan insanların et ve ekmeğe başta olmak üzere bir dizi temel besin maddesine erişimini zorlaştırmakta ve Napoli'de açlık, kıtlık gibi problemler sıklıkla görülür hale gelmektedir. Yerel hükümetin, askeri organizasyon ve tarımsal üretim açısından önemli problemlerle karşı karşıya kaldığını ifade eden Frezza, Napoli'nin var olan zenginliğinin yeniden eskisi gibi verimli kullanması gerektiğini düşünmektedir (Frezza, 1623, s.40). Bu nedenle, sorumlu ve sağlıklı devlet yöneticisinin halkının mutluluğunu sağlamakla yükümlü olduğu göz önüne alındığında Napoli'de çeşitli reform hareketlerinin başlatılması ve bölgenin ihtiyaçlarının giderilmesi zorunluluk halini almıştır. Şüphesiz bu işi gerçekleştirme gücüne

²⁸¹ Fabio Frezza ve Frezza ailesi hakkında detaylı bilgi için bakınız; De Lellis, Carlo. *Discorsi delle famiglie nobili del Regno di Napoli*. Gli Heredi di Roncagliolo, 1671, ss.162-170.

²⁸² "Devletin Yüksek Kuralları ve Prensipleri".

²⁸³ "Askeri ve Politik Söylevler".

sahip olan kişiler de Napoli Valisi Alvarez de Toledo ile İspanya Kralı IV. Felipe'den başkası değildir.

1623 yılında sunulan ve 10 kısımdan oluşan eserin ilk 4 kısmını bölgede yapılmasını istediği reform hareketlerine ayıran Frezza; eserin dokuzuncu ve onuncu kısımlarında Türkler üzerine sefer düzenlenmesi ve böylece, bölgede sükûnetin sağlanması gerektiğinin de altını çizmektedir. Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra zayıfladığını düşündüğü Osmanlı Devleti'nin yıkılması adına İstanbul, Yunanistan veya Mısır üzerinden düzenlenebilecek bir sefer belirleyici bir rol oynamaktadır (Frezza, 1623, s.91). İspanyol Kralı III. Felipe'nin diğer bir Katolik devlet olan Polonyalılardan alabileceği bir yardım ile buradaki savaşa odaklanacak olan Türkler Akdeniz'i geri planda bırakabilir ve bu durum da İspanyolların buradan İstanbul'a gidebilmelerine imkân sağlayabilirdi.

3.2.22. Dialogo Sobre el Comercio destos Reynos de Castilla (1624)²⁸⁴

Parmalı bir aileden gelen İtalyan Alberto Struzzi; 1570'lerden itibaren İtalyan komutan Alessandro Farnese'nin hizmetine girerek onunla İspanyol ordusuna katılmıştır. Parmalı Alessandro Farnese'nin 1592 yılındaki ölümünden sonra Aşağı Ülkeler Arşidükü Avusturyalı Alberto'nun sarayına geçen Struzzi, burada bölgenin askeri meseleleri ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. İlk olarak, 1614 yılında Prens Felipe'ye ithaf ettiği *Imagen de la Milicia y de vn Exercito Firme*²⁸⁵ eseri ile bölgenin askeri gücü hakkında prence bilgi veren İtalyan asker, 10 yıl sonra diğer bir eseri olan "*Dialogo Sobre el Comercio destos Reynos de Castilla*" yı hazırlamıştır (BNE. MSS/20062/17, 1624). Hayali bir diyalog üzerine oturtulan bu eserde Alberto Struzzi'ye 26 soru sorulmuş ve yazarın bu konular hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. 21 sayfadan oluşan bu eser içerisinde İtalyan yazar, ekonomik manada ciddi problemler ile karşı karşıya kalan monarşinin nasıl bir ticari yaklaşım sahibi olması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Çağdaş İspanyol yazarlardan farklı olarak devletin hiçbir şekilde

²⁸⁴ İsp. Kastilya Krallıklarının Ticareti Hakkında Söylev.

²⁸⁵ İsp. Sağlam bir Ordunun ve Askeri Yapının Görünümü.

ticarete karışmaması gerektiğini savunan Struzzi için ticari aktivitelerde tümüyle serbestlik sağlanmalı ve *kota*, *sınırlama* ve *vergi* gibi unsurlar etkisizleştirilmelidir.

“*Ticaret Nedir?*” sorusu ile başlayan eserde Struzzi; hiçbir bölgenin, şehrin, toplumun, devletin ve krallığın ticaret yapmadan ve dışarıdan ürün almadan gelişemeyeceği fikrini ortaya koymuştur (BNE. MSS/20062/17, 1624). Dünya üzerinde hiçbir devlet etrafındaki komşularına ihtiyaç duymadan var olamamıştır; geçmişte de görülebileceği üzere hiçbir devlet tüm ihtiyaçlarını kendi başına karşılayamamıştır. Dolayısıyla, bir bölgenin, toplumun veya devletin gelişebilmesi adına ticaret önemli bir yere sahiptir. *Ticaret yapma hakkı* tüm insanların doğuştan sahip olduğu en temel haklardan biridir ve hiçbir durum bu hakkın insanların ellerinden alınmasını meşru kılmamaktadır (BNE. MSS/20062/17, 1624). Son dönemde büyük bir ekonomik buhran içerisinde bulunan İspanya’nın yapması gereken en önemli hamle de bu olmalıdır; krallık tüm ticari aktiviteleri serbest bırakmalı ve onlardan çok düşük vergiler kazanmalıdır. Yüksek vergiler ticari aktivitelerle zarar vererek üretimin düşmesine neden olacağından düşük vergili ticaret üretimi teşvik edilmeli ve bu konuda sıkıntılı konumdaki monarşi ciddi bir yenilenme süreci içerisine girebilmelidir.

Bunun yanında monarşinin sahip olduğu tüm zenginlikleri diğer ülkeler ile paylaşmasının doğal bir zorunluluk olduğunun altını çizen Struzzi’ye göre altın ve gümüş rezervi konusunda dünyanın en zengin ülkesi konumunda bulunan İspanya’nın elindeki bu değerli madenleri paylaşması kendi üretimi, ticareti ve ekonomisi adına son derece mühimdir. Kraliyetin sağlayacağı düşük vergili ticari sistem ve serbesti ile değerli madenlerin serbest dolaşımı tümüyle monarşi içerisindeki maliyetlerin düşmesine zemin hazırlamalı ve bu şekilde İspanyollar yabancılar ile daha iyi rekabet edebilmelidir (BNE. MSS/20062/17, 1624). İspanyol üreticiler için en büyük sorunun üretim girdi maliyetlerinin yüksekliği olduğunu ifade eden Struzzi için Cenevizlilerin yaptığı gibi para ve ticaret serbest dolaşıma sokularak yerel üreticinin daha rahat ve daha ucuz şartlarda üretim yapabilmesi mümkün kılınabilmelidir (BNE. MSS/20062/17, 1624).

Devletin hiçbir şekilde üretim yapan veya üretim yapmak isteyen kişilere karışmaması gerektiğini de söyleyen Struzzi için en önemli husus üretimin sürekli

olarak sağlanmasıdır. Almanların hiçbir şekilde altın veya gümüş takı takmadıklarını fakat altın ve gümüş işlemeciliği konusunda dünyanın en iyileri oldukları örneği üzerinde duran İtalyan yazar; üreticilere sağlanacak ticari serbesti ve kolaylık ile İspanyolların da kendi eğilimlerine göre farklı alanlarda gelişebilecekleri kanısındadır (BNE. MSS/20062/17, 1624).

3.2.23. Discurso sobre la Principal Causa y Reparación de la Necesidad Común, Carestía General y Despoblación de los Reynos (1627)²⁸⁶

İspanyol bir hukukçu olan ve yerel hükümetlerde avukatlık görevi yürüten Miguel Caxa de Leruela tarafından kaleme alınan *Discurso* adlı eser 1627 yılında tamamlanmıştır. İlgili eseri Monterrey dükü Don Manuel de Fonseca'ya ithaf eden İspanyol yazar, bu eserini toplumun ve devletin gündem güne daha fazla *ruina*²⁸⁷ gelmesinden ötürü kaleme aldığını ifade etmiş ve bu *ruinayı* da hayvancılık alanındaki problemlere ve sıkıntılara bağlamıştır. De Leruela için *la ruina de los ganados de los reynos*²⁸⁸ tüm toplumu ciddi manada tehdit eden ve onun mevcudiyetini tehlikeye atan son derece mühim bir meseledir (BNE. VE/53/80, 1627, ön söz). Hatta İspanyol yazar adına ilgili meseleyi bu denli önemli kılan unsur monarşinin muhafazasının hayvancılıkta yatması ile ilgilidir (BNE. VE/53/80, 1627, ön söz). İnsanın tabiatı ve fitratı ile uyumlu olan bu meşguliyet devletin de yegâne dayanak noktası olduğundan sürekli desteklenmeli ve muhafaza edilmelidir. Miguel Caxa de Leruela konuyla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Aklınızda ilk olarak hayvancılığı geliştirmek ve muhafaza etmek olmalı ki bu sizin büyüklüğünüzün nedeninin ve gerekçesinin kaynağını pekiştirecek; onu öylece benimsemeye ikna olun ki krallığın tüm yükünün silahlara, maharete ve sanata üstünlük sağlayarak çobanlığın asil koyun yününün işlenmesi görevinde olduğunu görünüz çünkü eğer hükümdarların kendi yaptıklarının en büyük işine ve kendi düşüncelerinin en yükseğine erişmesinde ilahi olanın yer aldığı yazılmışsa bu düzenin ilk sırasında hayvancılıkla ilgilenmek yatar...”(BNE. VE/53/80, 1627, ön söz).

²⁸⁶ İsp. Krallığın Nüfusunun Azalması, Genel Yokluğun ve Gereksinimin Giderilmesi ve Temel Gerekçesi Üzerine Söylev.

²⁸⁷ İsp. Virane.

²⁸⁸ İsp. Krallığın hayvancılığının viraneliği.

İspanyol yazara göre çobanlığını kralın yaptığı bir toplum yapısı içerisinde uyum son derece yüksek olacağından ve sürünün tüm dengesi çoban tarafından düzenleneceğinden filozofların *maxima musica*²⁸⁹ ismini verdikleri süreç ortaya çıkacak ve toplum gerçek bir zenginliğe erişebilecektir. Dolayısıyla, gerçek bir hükümdar ve devlet yöneticisi sürünün *conseruacionu* ve *amentosu* ile yakından ilgilenmeli ve devletlerin bolluk ve bereket kaynağı olarak krallara var olan güçlerini pekiştiren iki kolunu ortaya çıkararak bu zenginliği korumalıdır (BNE. VE/53/80, 1627, 1.Kitap/1. Kısım). Aynı zamanda, hayvancılık, tarımı ve ticareti de olumlu manada etkilediğinden hükümdarlara ve devletlere yüksek bir zenginlik, bereket ve refah getirmektedir. Krallığın tüm zenginliğinin hayvancılıkta yatması devletin en güçlü çıkarının burada bulunduğunu da göstermektedir (BNE. VE/53/80, 1627, 1.Kitap/1. Kısım). Oysaki eski gücünden günden güne uzaklaşmakta olan İspanyollar bu zenginliklerini de kaybederek hayvancılıktan uzaklaşmaktadır. De Leruela'nın konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Krallığın çeşitli noktalarındaki nüfus azalmasının, malların genel kıtlığının ve tabii olanların genel ihtiyaçlarının ortaya çıkmasında birçok neden olduğu söylenmektedir; onun kaynaklandığı esas nokta büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın eksikliğidir...Ne kraliyetin Aşağı Ülkeler’de sürdürmekte olduğu savaş, ne yabancılarla ticaret, ne devlet tahvillerinin ve bonolarının neden olduğu doğal bir tembellik, ne yabancı ürünlerin ülkeye girişi, ne sayıları gittikçe artarak verimsiz bir hal alan manastırlar, ne vergilerin aşırı yükü, ne bakır para -ki hepsi İspanya’nın kendi sınırlarına hapsolarak güçsüz hale gelmesine neden olabilecek kadar yeterli ve fena nedenlerdir- - hepsinin bir araya gelmesiyle oluşturduğu yıkım devleti eksiklik ve yokluk ile cebelleşen bir hale düşüren hayvancılığın eksikliği kadar güçlü değildir...”
(BNE. VE/53/80, 1627, 1.Kitap/2. Kısım)

Genel olarak, iki farklı bölümden oluşan eserin ilk kısmında İspanya'nın içinde bulunduğu olumsuz süreç üzerinde durulmuş ve bu süreç hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda ilgili kısımda, hayvancılık ile monarşinin müşkül bir sürece girmesine sebebiyet veren neden arasındaki ilişkiyi ele alan İspanyol yazar, tembellik ile aşırı vergilendirmenin de sebep olduğu yıkımı göstermeye çalışmıştır. Eserin ikinci kısmında ise Miguel Caxa de Leruela, İspanya'da hayvancılığın nasıl bozulmaya başladığını anlatmaya çalışmış ve bu süreci çeşitli etmenler üzerinden ele almıştır.

²⁸⁹ Lat. Azami uyum.

3.2.24. Discurso (1629)²⁹⁰

Dönemin büyük komutanlarından ve tarihçilerinden biri olan Carlos Coloma²⁹¹ tarafından kaleme alınan bu eser 40 sayfadan müteşekkildir. İlgili eser askeri görevi nedeniyle Milano'da bulunan Coloma tarafından 1629 yılında yazılmıştır. Eserin yazıldığı tarih göz önüne alındığında yazar Carlos Coloma'nın amacının halihazırda Hollanda'da bulunan ordu aracılığıyla Hollandalılarla ve Almanya'daki Protestan birlikleriyle savaş halinde olan İspanyolların 1627 yılında İtalya'da patlak veren Mantova krizine karşı monarşinin hangi cepheye ağırlık vermesi gerektiğiyle ilgili tartışmalara katılmak olduğu söylenebilir.²⁹² 1627 yılında son Mantova& Monferrat Dükü Vincenzo de Gonzaga'nın arkasında bir veliaht bırakmadan ölmesiyle İtalya'da son derece stratejik öneme sahip bir coğrafyada bulunan düklüğün akıbeti büyük bir belirsizlik altındaydı. Son Mantova& Monferrat Dükü Vincenzo de Gonzaga ile akrabalık bağları bulunan Nevers Dükü Charles'in Fransız olması ve bölgede Fransa yanlısı bir tutum izlemesi nedeniyle bu bölgeyi ona ve Fransızlara bırakmak istemeyen İspanyollar bir an evvel bu düklüğün topraklarını almanın hesaplarını yapmaktalardı. Diğer taraftan, İspanyol ordusunun esas gücünün Hollanda'da bulunması ve aynı anda iki farklı cephede savaşması nedeniyle ordunun açılması muhtemel üçüncü bir cepheye katılmasının tehlike yaratabileceği düşüncesinde olanlar da vardı. Zor şartlar altında hareket etmeye çalışan ordunun lokasyon olarak son derece farklı bir alana kaydırılması Hollanda ve Almanya'da monarşi adına iyi giden savaşın seyrini değiştirebilirdi. Bu tartışmaların ışığında Carlos Coloma da monarşinin

²⁹⁰ İsp. Söylev.

²⁹¹ Babası da büyük bir komutan olan Carlos Coloma ve onun ailevi kökeni hakkında detaylı bilgi için bakınız; Bernal, Joseph Felix Antoine François de Azevedo Coutinho. *Généalogie de la Famille de Coloma*. Flandre, 1771. Askerliğinin yanında iyi de bir tarihçi olan Coloma, İspanyolların uzun bir savaş halinde olduğu Hollandalılar ile gerçekleştirmekte oldukları savaşları anlatan bir tarih kitabı da kaleme almıştır. İspanyolların yaşamış oldukları sıkıntılarının önemli bir kısmının buradan kaynaklandığını düşünen Coloma, bu nedenle, imparatorluğunun direnç noktasının Hollanda veya Aşağı Ülkeler değil; Lombardiya ve Kuzey İtalya olması gerektiğine inanmaktaydı. İlgili eser için bakınız; Coloma, Carlos. *Las guerras de los Estados Baxos desde el año de MDLXXXVIII hasta el de MDXCIX*. Pedro y Iuan Bellerio, 1625.

²⁹² İlgili tartışma için bakınız; Stradling, Robert. "Olivares and Origins of Franco-Spanish War, 1627-35" *The English Historical Review*, Sayı: 101, 1986, ss. 68-94, Israel, Jonathan. "A Conflict of Empires: Spain and The Netherlands 1618-1648" *Past & Present*, Cilt: 76, Sayı: 1, Ağustos 1977, ss. 34-74, Guarino, Gabriel. "The Spanish Monarchy and the Challenges of the Thirty Years' War" *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War*, Olaf Asbach & Peter Schröder (ed.). Abingdon: Routledge, 2014, ss. 53-65. Parrott, David. "The Mantuan Succession, 1627-31: A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe" *The English Historical Review*, Cilt: 112, Sayı: 445, 1997, ss. 20-65. Stradling, Robert. "Olivares and the Origins of the Franco-Spanish War, 1627-1635" *The English Historical Review*, Cilt: 101, Sayı: 392, ss. 68-94.

denge noktasının Lombardiya olduğunu söyleyerek Hollanda ve Aşağı Ülkeler'de bulunan birliklerin burada konuşlandırılabilceğinden bahsetmektedir (BNE. MSS/12931/1, 1629). Dolayısıyla, yazar için monarşinin *kalbi* ve *merkezi* olan Milano'nun tüm tehlikelerden uzak tutulması devletin öncelik vermesi gereken bir nokta olmalıdır (BNE. MSS/12931/1, 1629).

Carlos Coloma'ya göre *İspanyol Yolu* olarak adlandırılan rota üzerinde yeri doldurulamaz bir konuma sahip olan Milano, Kuzey ve Orta Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görülmüştür (BNE. MSS/12931/1, 1629). Almanya, Avusturya ve Fransa gibi yerlere son derece yakın olması buraya yapılacak tüm askeri seferlerin rahatlıkla düzenlenmesine imkân sağlamış ve 30 Yıl Savaşlarının devam ettiği bir dönemde İspanyolların Orta Avrupa'ya rahatlıkla müdahale edebilmesinin önünü açmıştır. Aynı zamanda, Aşağı Ülkeler'in aksine deniz üzerinden rahatlıkla ulaşılabilecek bir noktada olması da monarşinin askeri manada tüm ağırlık merkezinin Milano olmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, bu bölgede sükûnetin sağlanması ve yakın zamanda İtalya'da olası bir mücadeleden kaçınılması devletin temel politikası olmalıdır (BNE. MSS/12931/1, 1629). Diğer taraftan, İspanyolların tüm stratejisini Milano yerine Hollanda üzerine kurması ise kraliyetin çok fazla miktarda para harcamasına, çok sayıda asker kaybetmesine ve çok fazla askeri mücadeleye girmesine neden olmuştur. Bu noktada, krala ve devlet görevlilerine düşen en önemli yükümlülük kraliyetin tüm stratejisini düşünerek yeni bir organizasyon oluşturulmasıdır. Yapılacak doğru hamleler ile monarşinin eski gücüne ulaşması pek de zor değildir zira Coloma'nın da ifade ettiği üzere İspanyol ordusunun yozlaştığına ve eski değerinden uzaklaştığına dair görüşlerin hepsi bir yanılgıdan ileri gelmektedir (BNE. MSS/12931/1, 1629).

3.2.25. Inconvenientes que me ofrecen en la Jornada de Pernambuco (1630)²⁹³

²⁹³ İsp. Pernambuco seferinde tarafıma sunulan problemler.

1630 yılında Luis de Blanco tarafından kaleme alınan bu eser 6 sayfadan müteşekkildir. İlgili eserde, 1580 yılında monarşiye bağlanan Portekiz'in en büyük kolonisi Brezilya'nın en önemli şehri ve en büyük şehri olan Pernambuco hakkında çeşitli bilgiler verilmiş ve bölgenin coğrafi yapısı anlatılmıştır. Ağırlıklı olarak, bölgenin son dönemde yaşadığı sıkıntılardan dem vuran de Blanco İngilizler ile Hollandalılar nedeniyle ortaya çıkan güvenlik sorunlarını da anlatmıştır. İşbu eser 1621 yılında diğer bir İspanyol tarafından kaleme alınmış olan *Relacion* isimli çalışma ile benzer sorunları ele almıştır. Bölgeye yeterince yatırımın yapılmadığını ve son dönemde başta Pernambuco olmak üzere Brezilya'da yabancılar etkin bir rol oynamaya başladığını söyleyen yazara göre buraya yapılacak ufak yatırımlar ile bölgenin rahatlaması mümkün olabilecektir (BNE. MSS.18719/41, 1630). Bölgeye yapılan yatırımlar ve burada bulunması arzu edilen bir kraliyet donanması ile buradaki Hollandalı ve İngiliz üstünlüğü kırılacak ve İspanyol otoritesi yeniden tesis edilebilecektir. Sahip olduğu coğrafi konumu ve yapısı sayesinde bölgenin kolaylıkla savunulabileceği inancını taşıyan de Blanco'ya göre Brezilya'nın düşmanlardan korunması monarşinin Amerika'daki geleceği adına son derece önemlidir zira Brezilya'nın olası bir kaybı ile bölgede yer alan diğer yerlerin de düşmanların eline geçmesine neden olabilir ve çok kârlı bir ticari faaliyetin kaybedilmesi ile sonuçlanabilirdi.

3.2.26. **Discurso Contra los Malos Trajes y Adornos (1636)**²⁹⁴

1636'da İspanyol hukukçu Alonso Carranza tarafından kaleme alınan *Discurso Contralos Malos Trajes y Adornos* iki kitaptan oluşan 58 sayfalık bir eserdir. Kral IV. Felipe'ye sunulan bu eserin kaleme alınma nedeni yazar Alonso Carranza tarafından toplumun ve devletin güzel, kadim geleneklerini ve alışkanlıklarını kaybetmesi ve aynı zamanda, son dönemlerde İspanya'da etkili olan sapkınlık, ateizm ve sadakatsizlik gibi durumlar ile savaşılabilesi olarak gösterilmiştir (Carranza, 1636, 1. Kısım/ s.9).²⁹⁵ Ağırlıklı olarak, ilgili eser son dönemde başta

²⁹⁴ İsp. Kötü Süslere ve Kıyafetlere Karşı Söylev.

²⁹⁵ Alonso Carranza'nın yazmış olduğu bu eserden sonra Arias Gonzalo isimli İspanyol bir yazar da "*İspanya'daki Kadınların Kullandıkları Elbiselerin ve Takıların Savunusunun Bildirisi*" adlı eser kaleme almış ve Carranza'nın ortaya koymuş olduğu yozlaşma ve bozulma fikirlerini eleştirmiştir. Gonzalo, Arias. *Memorial*

Fransızlar olmak üzere yabancıların monarşiye getirmiş oldukları elbiselerin ve kıyafetlerin İspanyol toplumunu nasıl bozduğunu anlatmaktadır. Aynı zamanda, Alonso Carranza için kadınların ve erkeklerin son dönemde giymeye başladıkları elbiseler, kıyafetler ve taktıkları mücevherler ile takılar toplumun var olan kadim alışkanlıklarını unutturmuştur. 1500'lerin ikinci yarısından itibaren sarayda kullanılmaya başlanan pahalı, gösterişli, görkemli ve gereksiz elbiselerin ve kıyafetlerin toplumun yapısını değiştirdiğini söyleyen Carranza'ya göre, Fransızlar vasıtasıyla saraya ve oradan da tüm kraliyet topraklarına yayılan bu kötü alışkanlık *şeytanı* İspanya'ya taşımış ve birçok insan doğru yoldan saparak yanlış yollara girmeye başlamıştır (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1.Bölüm). Bu yanlış yollar da onları lüks tüketime, aşırı harcamalara, efemineliğe, tembelliğe, miskinliğe ve ahlaki çöküntüye götürmektedir.

Eserin ilk kısmında yazar Alonso Carranza, kadınların giymeye başlamış oldukları kıyafetlerin gereksiz harcamalara ve müsrifliğe neden olduğunu düşünmekteydi. İnsanların kıyafetlere ve elbiselere fazla para harcamaya başlaması ile onların temel kullanım amacı olan vücudun örtünmesi düşüncesi geri planda kalmıştır (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. ve 3. Bölüm). Bu düşüncenin önemsizleşmesi ise insanların kadim gelenekleri unutmalarının en önemli adımlarından biri olmuş ve toplum değişmeye başlamıştır. *Enaguas, Polleras, Verdugados* ve *Guardainfantes*²⁹⁶ gibi farklı kıyafetlerin Fransa'dan gelerek getirilerek kadınlar arasında yaygınlaşması ile toplumun farklı bir kültürün etkisi altında kaldığını da söyleyen Carranza, bu elbiselerin alınabilmesi adına her yıl büyük meblağların ülke dışına çıkarıldığını da belirtmiştir (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Bölüm). Bu açıdan ele alındığında bu pahalı, gösterişli ve gereksiz kıyafetlerin toplumu ve devleti birçok farklı noktada olumsuz olarak etkilediği aşikardır.

Eserin ikinci kısımda ise bu kıyafetlerin kadınların hareket edebilme yetisini kısıtladığını ve bu nedenle, onların ev işlerinden ve çocuk bakımından uzaklaştığını ifade eden Carranza; aynı zamanda, bu kıyafetlerin ölçsüz ve

en Defensa de las Mugerres de España y de los Vestidos y Adornos de que Usan. Antonio Alvares, 1636 (BNE, R/8171).

²⁹⁶ İsp. Kombinezon, büyük geniş etek, jupon ve panyer.

çirkin olduklarını, göze hoş görünmediklerini ve aynı zamanda, insanların kendilerini farklı göstermelerine zemin hazırladığını belirtmiştir. Son bölümlerde bu kıyafetlerin kadınlar ve erkekler üzerinde bıraktığı sağlık problemleri ile aile, toplum ve devlet üzerindeki olumlu etkilerini ele alan yazar adına erkekleri efeminiğe götüren de bu tarz kıyafetler ve elbise kullanımının yaygınlaşmasıdır. Bu tarz elbiseleri giyerek fiziksel anlamda kadınlardan bir farkı kalmamaya başlayan erkekler de var olan kimliklerinden uzaklaşarak geleneksel rollerini unutmışlardır (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 3. Bölüm).

3.2.27. El Politico: Don Fernando El Catolico (1640)²⁹⁷

Cizvit tarikatına mensup bir keşiş olan ve hayatının önemli bir kısmında Cizvitlere ait eğitim kurumlarında öğretmenlik yapan Baltasar Gracian tarafından yazılan bu eser Kral IV. Felipe'ye yol göstermek ve ona yardımcı olabilmek adına kaleme alınmıştır.²⁹⁸ İlgili eserde yazar Baltasar Gracian, İspanyolların en büyük hükümdarının Aragonlu Katolik Fernando olduğunu söylemiş ve onun yapmış olduklarını ve onu diğerlerinden ayıran özellikleri anlatarak bu iddiasını desteklemeye çalışmıştır. Tüm eser boyunca Aragonlu Katolik Fernando'ya övgüler içeren bu eser İspanyolların mevcut kralı IV. Felipe'nin kendisine onu örnek alması vurgusunu yaparken ideal bir kralda bulunması gereken tüm erdemlerin ve tutumların yalnızca Aragonlu Katolik Fernando'da toplandığını da söylemektedir.²⁹⁹ Bu nedenle, başta mevcut İspanyol Kralı IV. Felipe olmak üzere tüm İspanyol hükümdarları hüküm sürdükleri süre içerisinde Aragonlu Katolik Fernando'yu taklit etmeli ve onun hayatını kendilerine örnek olarak görmelidirler. Eserin çoğunlukla hükümdara yönelik tavsiyeler içermesi ve ona çeşitli örnekler sunması onu *Specula Principum*³⁰⁰ edebiyatının son büyük örneklerinden biri haline getirmiştir.

²⁹⁷ İsp. Politik: Don Katolik Fernando.

²⁹⁸ Baltasar de Gracian'ın hayatı için bakınız; Batllori, Miguel & Ceferino Peralta. *Baltasar Gracian en Su Vida y en Sus Obras*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1969.

²⁹⁹ İlgili eserin 1640 yılında hazırlanmış olanı günümüze gelememiş ve bundan dolayı, eserin 1646 ile 1674 yıllarındaki nüshalarından faydalanılmıştır.

³⁰⁰ Lat. Hükümdarlar için ayna. Orta çağ ve erken modern dönemde ideal bir hükümdar yapısının ortaya çıkması adına hükümdarlara ve devlet yöneticilerine rehber niteliği taşıyan eserlerin bulunduğu literatüre verilen isim.

Aragonlu Katolik Fernando'yu o güne kadarki en iyi hükümdar olarak tanımlayan Gracian için onun temellerini atmış olduğu İspanyol monarşisi de yönetim, krallık, din, değerler ve zenginlik bakımından tüm emsallerinin önündedir (Gracian, 1674, ss. 393- 394). Tarihe damgasını vurmuş Büyük İskender, Emir Timur ve Gustaphus Adolphus gibi devlet adamlarının aksine kurmuş olduğu devletin ölümünden sonra yıkılmamış olması da bunun göstergesiydi. Bu nedenle, Aragonlu Katolik Fernando kusursuz bir hükümdardır.

Sahip olduğu erdemler de Aragonlu Fernando'yu rakiplerinden ve tarihteki diğer büyük hükümdarlardan son derece farklı bir noktaya taşımaktadır. Birçok hükümdar yalnızca sahip olduğu bir veya birkaç özelliği ile ön plana çıksa da Aragonlu Katolik Fernando *evrensel* bir *kahraman* olarak büyük, mutlu, adil, sağduyulu, Katolik, politik, cesur, sevilen ve bilge bir karakterdi (Gracian, 1674, s.425). Dolayısıyla, Kral IV. Felipe'nin kusursuz bir şekilde devlet yönetebilmesi için çok farklı şeyler yapmasına gerek yoktu; *ideal* olarak kabul etmesi gereken örnek çok da uzaklarda değildir.

3.2.28. Juicio Interior y Secreto de la Monarquia (?????)³⁰¹

“*Juicio Interior y Secreto de la Monarquia*” isimli eser din adamı Juan de Palafox tarafından kaleme alınmıştır (BNE. MSS. 11306/ ss.180-217). Amerika’da piskoposluk ve başpiskoposluk görevlerini yürüten ve burada bulunan Cizvitler, Dominikenler ve Fransiskanlar gibi farklı dini teşekküller ile sert bir güç mücadelesi içerisinde kalan Juan de Palafox; bu dini gruplar ile girişmiş olduğu savaşı kaybedince İspanya’ya dönmek zorunda kalmıştır.³⁰² İspanya’ya döndükten kısa bir süre sonra hayatını kaybeden Juan de Palafox’u önemli ve popüler hale getiren ise 18. yüzyılda İspanyol krallığı ile Cizvitler arasında patlak veren güç mücadelesidir. Amerika’da bulunduğu dönem içerisinde Cizvitlere karşı bir dizi eser kaleme alan de Palafox’un birçok eseri yeniden düzenlenerek

³⁰¹ İsp. Monarşinin Dahili ve Gizli Düşüncesi.

³⁰² Juan de Palafox’un hayatı için bakınız; Bartoli, Daniel. *Istoria della Vita del Venerabile monsignor Don Giovanni di Palafox e Mendoza. Vescovi di Angelopoli e poi D’Osme*. Floransa, 1773.

krallık tarafından büyük bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.³⁰³ Papalığın da verdiği destek ile birçok eseri yeniden düzenlenen de Palafox'un monarşinin içerisinde bulunduğu kötü durumu anlattığı bu eseri ise konu olarak diğerlerinden farklı bir yerde olduğundan diğerlerinin gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür.

Tam olarak ne zaman kaleme alındığı belli olmayan ve 32 vesikadan oluşan bu eser içerisinde Juan de Palafox monarşinin içinde bulunduğu kötü durumun tarihsel süreci üzerinde durmuştur. Monarşinin var olan durumu hakkında çeşitli eserler yazan çağdaş İspanyol yazarların aksine de Palafox toplumsal meselelerin üzerinde neredeyse hiç durmamıştır. Daha ziyade devletin politik ve idari meseleleri üzerine eğilen de Palafox monarşinin gerileme sürecinde olduğunu kabul ederek bu sürecin ne zaman başladığını anlamaya çalışmıştır. Yer yer monarşiyi yönetenleri eleştirerek onların kötü yönetimlerinin de devletin gerileme sürecine girmesinde önemli pay sahibi olduklarını ileri süren İspanyol yazara göre Aragonlu Fernando ile İmparator V. Carlos gibi hükümdarların zamanında atılmış olan adımlar devam ettirilmemiştir. Bu durum da Kral II. Felipe'den itibaren monarşinin yavaş yavaş *gerileme* sürecine girmesine neden olmuştur. De Palafox'un mevcut gerileme sürecini anlatırken *Katalonya* ve *Portekiz* isyanlarından da bahsetmesi eserin 1640 yılı veya sonrasına ait olduğunu göstermektedir. Ağırlıklı olarak, farklı coğrafyalardan teşekkül eden monarşinin hayata geçirmek istediği yaklaşımların ve politikaların kraliyetin yapısı ve gelenekleri ile uyum göstermediği konusu üzerinde duran yazarın bu tutumu isyanların kısa bir süre evvel başlamış olabileceğini düşündürmektedir.

Genel itibariyle, krallığın içerisinde bulunduğu elverişsiz durum nedeniyle monarşinin gerileme sürecinde olduğu fikrine bağlı kalan De Palafox; savaşların yarattığı maddi zayıflığın ve prestij kaybının önemli olduğunu ve bu nedenle, devletin çözmesi gereken meselelere yeterince ehemmiyet gösteremediğini düşünmektedir. Bunun yanında, Olivares Dükü Gaspar de Guzman'nın Kral IV.

³⁰³ Juan de Palafox'un 18. yüzyılda basılan eserleri için bakınız; *Semanario Erudito: Que Comprehende Varias Obras Ineditas, Criticas, Morales, Instructivas, Politicas, Historicas, Satiricas, Y Jocosas, de Nuestros Mejores Autores Antiguos Y Modernos*. Antonio Valladares de Sotomayor (ed.), Cilt:5-6, Blas Roman, 1787-1790. De Palafox, Juan. *Obras Completas*. Imprenta de Don Gabriel Ramirez, 1762. De Palafox, Juan. *Juicio Interior y Secreto de la Monarquia*. Don Roman Blas, 1787.

Felipe'yi *İspanya Kralı* yapabilmek adına monarşiyi oluşturan her bir topluluğun imtiyazlarının, yasalarının ve haklarının kademeli olarak ortadan kaldırılması fikrinin de gerileme sürecini hızlandırdığını söylemek olasıdır zira Kastilyalıları Kastilya yasalarına, Valensiyalıları Valensiya yasalarına ve Katalanları Katalan yasalarına göre yönetmek gereklidir (BNE. MSS. 11306/ s.206). Bunun yerine, monarşiyi oluşturan tüm unsurların farklılıklarının ortadan kaldırılarak tek bir yasaya ve düzene bağlanmaları var olan problemleri daha da artırarak bölgeler arasındaki kaosu daha da tırmandırmıştır. Nitekim bir din adamı olan De Palafox monarşiyi oluşturan muhtelif bölgeler arasında farklılıkların ve zıtlıkların olması gerektiğinin altını çizerek bölgeleri tekipleştirmeyi şiar edinen bir politikanın ilahi kanunlara karşı gelebileceğini söylemektedir. Yazara göre bölgelerin farklılıklarını eriterek onları tekipleştirme düşüncesi doğada var olsaydı Tanrı herkesi ve her şeyi öyle yaratırdı (BNE. MSS. 11306/ s.204). Bu nedenle, Tanrı'nın oluşturduğu gibi bölgeler arasındaki farklılıkları korumak ve onlara saygı göstermek önemlidir. Aksi takdirde, farklı bölgeleri tekipleştirmeye çalışmak onların aralarının daha da açılması ve birbirlerine karşı güvensizlik duyması gibi sorunların doğmasına neden olmaktadır. Yazara göre, İspanyolların yapması gereken en önemli görev de monarşiyi var eden tüm toplulukların haklarına riayet etmek ve onların sahip olduğu imtiyazları, hakları ve kurumları korumak olmalıdır:

“Aralarında bir dizi fark olan bu ulusları aynı şekilde ve tarzda idare ederek tek bir yönetim, yasa ve bağlılık içerisine almak denendi ve bu denemeye uluslar direndi ve iyi bir niyetli şekilde onu gerçekleştirmek isteyen El Valido'ya- Olivares Dükü Gaspar de Guzman- karşı koyuldu...Gerçeği söylemek gerekirse yönetimde birliği sağlamak ve farklı olanı dışlamak uyumsuzluktan başka bir şeye hizmet etmez. Sadece Tanrı krallıkları birkaç küçük nüans ile yaratabilir ama onlar farklılıkları ile yaratıldıklarında onlara farklı yasalar ve yönetim biçimlerini de [yaratmak] gereklidir...” (BNE. MSS. 11306/ ss. 203-204).

3.3. İSPANYOLLARA GÖRE: İDEAL DEVLET ADAMI ERDEMLERİ

İspanyol yazar Pedro de Navarrete'ye göre ideal bir kralın yapmakla yükümlü olduğu görevlerden bazıları şunlardı:

“Halkın iyiliğinin gözetilmesi, tebaanın sevgi içerisinde korunması, tarımın geliştirilmesi, korsanların denizlerden atılması, suçluların cezalandırılması,

erdemlerin ödüllendirilmesi, bölgelerin rahatlatılması ve düşmanların topraklardan atılması..." (De Navarrete, 1626, 2. Kısım).

Aynı zamanda ideal bir devlet adamının sahip olduğu erdemleri kullanarak kendisinden evvel elde edilmiş tüm zenginlikleri muhafaza etmesi gerektiğini ifade eden Pedro de Navarrete için sağduyulu, ihtiyatlı ve iyi danışmanlarla çalışması gereken ideal bir kral, iyi bir kaptanın yaptığı gibi rota üzerinde çıkabilecek tüm fırtınaları öngörmeli ve halkını zor durumda bırakabilecek tüm durumlardan kaçınmalıydı (De Navarrete, 1626, 4. Kısım). İyi, sağduyulu ve ihtiyatlı olmayan veya yanında ılımlı, yetkin ve bilgili yardımcıları bulunmayan bir kaptanın önceden çıkabilecek fırtınaları öngörebilmesi ve karşılaşabileceği kötü hava şartları ile mücadele etmesi imkânsızdı. Böyle bir durumda ise gemi *alabora* olarak *denizin dibini* boylayabilirdi zira buhran zamanlarında *gemiyi* iyi bir kaptandan, *askeri* iyi bir komutandan, *hastayı* iyi bir doktordan ve *devleti* de iyi bir kraldan başkasının koruma ihtimali yoktur (De Navarrete, 1626, 4. Kısım). O halde, *kötü*, *bitap* ve *bitkin* durumdaki halkı teskin etmekle de yükümlü olan kral *tüm gönlünü Tanrı'ya vermeli*, *tebaası ile aşk ve sevgiyle iletişim kurmalı*, *tebaasına kalbini göstermeli*, *danışmanlarına çeşitli sırlarını vermeli* ve *devlet işlerine vakit ayırmalı* idi (BNE. R/19258, 1623, s.70). Üstüne düşen bu sorumlulukları yerine getirmesiyle varlığını devam ettirebilecek kral sayesinde fakirler kendilerini *teskin edebilecek*, hastalar *çare bulabilecek*, devletin *hazinesi korunabilecek* ve erdemlerin *daha fazla farkına varılabilecekti* (BNE. R/19258, 1623, s.59). Geronymo de Zeuallos da bu durumu şu sözlerle anlatmaktaydı:

"Bir hükümdarın hükümranlığını ve krallığını en iyi şekilde muhafaza etmesini sağlayan [erdemlerden] biri olan adaleti sağlama, onun sahip olabileceği de en destansı erdemdir çünkü o, Tanrı'nın insana bahsettiği ilahi ve mukaddes bir erdemdir. Efendimizin ismini gereksiz yere ağzına almayan kralımız tüm kralların kralıdır ki o Davut peygamberin de söylediği üzere ilahi hizmete giden yolu, adaleti ve barışı sağlayandır. Bunu başarması için İspanyol krallarının bu sorumlulukla devleti yönetmelerini sağlayan yardımcıları ve danışmanları ile kralın ve krallığın muhafaza temellerinin bulunduğu, barışın kökeni, sosyal ve politik hayatın öğretmeni ve ayrıca, politik yönetimin iyi bir ahenge sahip olmasını sağlayarak imparatorluğun dayandığı sütun ve güçlü bir zincir olan adalet sistemi ortaya koymuşlardı...Bu şekilde fakirler korunur, iyi olan ödüllendirilir, kötü olan cezalandırılır ve açgözlü olan da günahında can verir ama politik yönetim tarzının bu müziği ve uyumu sadece tek bir telli çalgı ile sağlanamaz; o şekilde iyi bir akort ortaya çıkmasına rağmen tüm müzik aletlerinin [bir arada] olması gerekmektedir; krallığında fakir tebaaya sahip kralın güçlülerin

pusulasından çıkamayarak iyi bir yönetim göstermemesi onu hükümranlığında krallıktan eder ki tıpkı gemisinde dümenini iyi bir şekilde idare edemeyen kaptanın akıbeti gibi nihayetinde denizin dibini boylayacaktır...” (BNE. R/19258, 1623, ss. 59-61).

Birçok İspanyol yazar *ideal* bir kralın yapmak zorunda olduğu bu görevlerden ziyade onun sahip olmasını beklediği erdemlerin üzerinde durmayı tercih etmişti zira onlara göre bir liderin veya bir kralın *büyük* ve *güçlü* olmasını sağlayan en önemli gösterge sahip olduğu erdemlerdi. Bu erdemler Roma'yı kuran Romulo'da ve Osmanlı Devleti'ni devasa bir imparatorluğa dönüştüren Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman'da *cesaret*, İran'ı güçlü bir imparatorluğa dönüştürerek Osmanlıları durduran Şah İsmail'de *bilgelik*, Bizans'a en parlak dönemini yaşatan Jüstinyen'de ve Portekiz'i kendisine bağlayarak kıtalararası tüm toprakların sahibi olan İspanya Kralı II. Felipe'de ise *sağduyu* olarak ortaya çıkmaktaydı (Gracian, 1674, ss.424-425). Bahsi geçen tüm bu başarılı kralların ve hükümdarların birbirinden farklı erdemleri olsa da başarılı olmalarını sağlayan temel erdemler hepsinde ortaktı. Her birinin sahip olduğu bu ortak erdemler onlara genç yaşlarında *fethetmeyi* gösterirken yaşlılık zamanlarında *yönetmeyi* öğretmekteydi (Gracian, 1674, s.397). Genç yaşlarında var olan enerjisi, gücü ve atikliği ile birçok toprağı veya krallığı kendisine bağlayan bir hükümdar, elde etmiş olduğu tüm bu toprakları yaşlanmayla beraber edindiği *bilgelik* ile başarıyla yönetebilirdi. Dolayısıyla, yaşlılık ve olgunluk döneminde eskisi kadar enerjisi kalmayan ve atik olmayan yöneticiler, olgunlaşmaya başladıktan sonra elde ettiği tecrübeleriyle dini aynı potada eriterek güçlü bir devlet yapısı kurabilirdi. Bu devlet yapısının ortaya çıkmasında Tanrı'nın anlaşılması ve onun ilahi kanunlarının bilinmesi son derece mühim bir yer tutuyordu ki bunun kral tarafından yeterince anlaşılabilmesi kişinin doğru erdemlere kavuşmasının önündeki en büyük engel olarak görüldüğünden *ideal* bir kral olabilmenin ilk koşulu *dindar* bir Katolik olmaktan ileri gelmekteydi.

Dindar bir Katolik olarak devletin başına geçen bir kralın yapmakla yükümlü olduğu tüm devlet işlerinin merkezine *Hristiyanlığı* koyması kralın, tüm yönetimi *Temor de Dios*³⁰⁴ unu gözeterek şekillendirmesine zemin hazırlamaktaydı. Kalbinde *Temor de Dios* bulunan her kral yapacağı tüm işleri bu korkuya bağlı

³⁰⁴ İsp. Tanrı korkusu.

olarak ifa etmeye çalışacağından devlet yönetimi faydalı işler yapabilecekti (Castro, 1616, s.18). Ayrıca hakkında bilim mi, yoksa sanat mı tartışmalarının yapıldığı *Materia de Estado*³⁰⁵ becerisinin manası ve içeriği kral tarafından bu şekilde net olarak anlaşılabilirdi. Tanrı korkusu ile şekillenen devlet yönetimi içerisinde ilahi olanın sürekli olarak gözetilmesi ve yeryüzünde *Vicario de Dios*³⁰⁶ olarak adlandırılan kralın Tanrı'yı taklit ederek kendisine emanet edilen tebaasını yönetmesi ona Tanrı'nın rızasını kazandırabilir ve daha da önemlisi, onun da kral ve krala bağlı yöneticiler ile hareket edebilmesini sağlayabilirdi. 1 Ocak 1492'de Gırnata'ya girerek yarımada'daki 700 yılı aşkın süredir devam eden Müslüman üstünlüğünü ortadan kaldıran Aragonlu Fernando'yu diğer İspanyol liderlerden farklı kılan tam da bu yönü idi. Aragonlu Fernando'nun Gırnata'ya girerek İspanya'daki Arap egemenliğini ortadan kaldırması, Engizisyonu kurarak toplum içerisinde *Lutherciliğe* sempati duyan *sapkınları* kaçırmaması ve İspanya'da yaşayan Yahudileri sürgün etmesi onun devlet yönetiminde Hristiyanlığı ve *Temor de Diosu* gözettiğini net bir şekilde ortaya koymaktaydı (Castro, 1616, s.32). Nitekim İspanyolların Aragonlu Fernando'yu "*Katolik Fernando*" olarak isimlendirmelerinin altında da onun bu yönü yatmaktaydı. İlahi ve adil olarak gördüğü tüm devlet işlerini diğer devlet işlerinin önüne koyan ve bu sayede Tanrı'nın hükümlerini koruduğunu düşünen *Katolik Fernando* ilahi bir mükâfat ile taçlanmıştı. Müslümanları yarımada'dan gönderdikten sonra, 1492'de Cristóbal Colón tarafından keşfedilen yeni kıta Amerika'da, krala tüm cesareti ve inancı ile hizmet eden Hernan Cortes'in (d.1485-ö.1547) 500 piyade ve 15 süvariden oluşan askeri gücü ile 50 bin kişilik Maya birliklerini yenmesi ve diğer bir İspanyol fatihi Francisco Pizarro'nun da 45 süvari ve 25 piyade ile 40 bin kişilik İnka ordusunu yenilgiye uğratması Tanrı'nın İspanyollara verdiği desteğin ufak bir göstergesi sayılabilirdi (Castro, 1616, s.32).³⁰⁷ *Katolik Fernando* önderliğinde

³⁰⁵ Tam çevirisiyle "devletin özü" manasına gelen *Materia de Estado* dönemin İspanyol yazarları tarafından devleti yönetmek adına kralın ve devletin sahip olması gereken temeli açıklamak için sıklıkla kullanılmıştır. Bu kavramı en çok kullanan isimlerden biri olan Fernando Castro için ideal devletin temelinde Hristiyanlık, ideal devlet adamının temelinde de Tanrı inancı ve Tanrı korkusu yatmalıydı. İdeal devlet adamının Hristiyanlığa bağlı kalarak hareket etmesi gerektiğini savunan yazara göre geçmişin getirdiği tecrübeler ile erdemler de kralın doğru şekilde devleti yönetebilmesine yardımcı olmaktadır.

³⁰⁶ İsp. Tanrı'nın vekili.

³⁰⁷ "Bu arada *Katolik Hükümdarlarımız Don Fernando ve Dona Isabel'in pek çok ve görkemli zaferi ve hükümdarlık eseri hakkında bir şeyler söylemek hiç de mümkün değil zira onlar geçmişe bile sığmamış durumdadırlar ki buna ben bile cüret edemem. Sadece inanç savunmasında, saflığında ve yayılmasında, adil bir şekilde yönetmek ve adaleti hâkim kılmak, saygılı ve ilahi emirlere uygun bir adalet anlayışı*

Tanrı'nın rızasını kazanmaya başlayan İspanyollar, Musevilerden sonra onun *Yeni Halkı* haline gelmeye başlamıştı (De Salazar, 1619, 8. Kısım/ s.81).

Tanrı ile İspanyollar arasındaki bu güçlü ilişkinin varlığı ve İspanyollar adına *ideal* bir kralın dindar bir Katolik olması gerekliliği ise *Katolik Fernando*'dan çok daha eski bir geçmişe dayanmaktaydı. 844 yılında Kurtuba Emiri II. Abdurrahman ile Asturya Kralı I. Ramiro (d.790-ö.850) arasında geçen *Clavijo* Savaşı, birçok İspanyol adına, Tanrı'nın Hristiyanlık için kalben mücadele edenleri ve kendi ilahi emirlerini takip edenleri ödüllendirdiği ilk mücadele olarak kabul edilmekteydi (De Salazar, 1619, 2. Kısım/ ss.27-28). İki gün süren savaşın ilk gününde sayıca üstün olan Müslümanlar karşısında direnemeyen Asturya Kralı'nın Tanrı ile konuşmak ve ondan kendisine destek vermesini sağlamak adına çadırında uykuya daldığına, ertesi gün ise Tanrı tarafından kendisine Santiago *Matamoros* isimli bir aziz gönderildiğine inanılmaktaydı. Sağ elinde kılıç, sol elinde ise beyaz bir bayrak tuttuğuna inanılan Santiago Matamoros'un yardımlarıyla savaşın ikinci gününde Hristiyanların tüm Müslümanları öldürerek savaşı kazandıkları ve bağımsızlıklarını bu şekilde elde ettikleri düşünölmekteydi. Daha sonra İspanyolların *koruyucusu* olarak kabul edilecek bu azizin Tanrı'nın yolunu takip eden ve onun emirlerine uyan İspanyol krallarına sürekli olarak gönderilen bir destekçi haline geldiği kabul edilmişti (Castro, 1616, ss.28-33). İspanyollar Tanrı tarafından kendilerine sağlanan bu desteği kaybetmemek adına ona bağlı kalmaya ve onun ilahi kurallarını uygulamaya çalışıyorlardı. Tanrı'nın rızasını kazanmanın tüm maddi ve dünyevi unsurlardan öte bir durum olduğunu düşönen İspanyollara göre, monarşi, Tanrı'nın krala en büyük mirası idi. Kral da Tanrı'nın bu mirasına sahip çıkarak onun dini için mücadele etmeli ve onun dünyadaki yegâne temsilcisi olduğunu unutmamalıydı (De Salazar, 1619, 2. Kısım/ 2. Başlık). İspanyolların Tanrı ile süren ittifakının devam ettirilmesi ve yeni zaferlerin kazanılması için idealize edilen kral figürünün ilk ve en önemli erdemi *dindarlık* idi.

Dindar olmanın dışında *ideal* bir kralda olması gereken diğere bir erdem ise *bilgelik* idi. İspanyollara göre, *bilge* bir kral yapması gereken tüm sorumlulukların ve

oluşturmak için yaptıklarına bakınız ki bu Tanrı'nın her şeyi onlarla yapacağına anlamına gelmekteydi ve bu nedenle, onu [onlara] büyük avantajlarla ödedi...".

yükümlülüklerinin farkında olan bir devlet adamı olarak tümüyle, esas işi olan devlet yönetimine odaklanmalı ve tebaasına doğru şekilde önderlik eden bir hüviyet içerisinde olmalıydı. Oysaki geçmişte yaşanmış olan olayların doğru şekilde incelenmesi, Tanrı'nın emirlerine göre hareket edilmesi ve zaman içerisinde yapılan hatalardan ders alınarak tecrübe kazanılması sonucunda ortaya çıktığına inanılan bu erdemin eksikliği geçmişte birçok kralın krallıklarını, topraklarını ve hayatlarını kaybetmelerine neden olmuştu (De Moncada, 1619, 9. Kısım/3. Başlık). Çünkü geçmişte farklı zamanlarda ve farklı topraklarda kral veya hükümdar olanların büyük bir kısmı sahip olduklarını iyi şekilde yönetmeyi başarabilecek bilgiye ve olgunluğa erişememişlerdi. Dünyada bir kralın sahip olduğu tebaayı ve krallığı iyi ve doğru şekilde yönetmesi kadar zor bir iş olmadığı göz önüne alındığında bu zor işin altından kalkabilmek adına kralın veya hükümdarın çok fazla çalışması ve çaba sarf etmesi gerekliydi (Gracian, 1674, s.397). Fakat geçmişte ise birçok kral ve hükümdar yerine getirmesi gereken asli görevini göz ardı ederek kendilerine farklı görevler ve uğraşlar bulmuştu. Örneğin, cesur bir komutan olarak bilinen ve tüm Avrupa'da bu özelliği ile tanınan Burgonya Dükü Cesur Charles savaşa olan düşkünlüğü nedeniyle esas işi olan devlet yönetimini ihmal etmiş ve Nancy Savaşı'ndaki ölümünden sonra devlet dağılmanın eşiğine kadar gelmişti (Gracian, 1674, s.405). Aynı şekilde, fanatik bir Hristiyan olarak bilinen ve Roma İmparatoru olduktan sonra Paganizme savaş açan Gratianus da devlet yönetimini ikinci plana atmıştı (Gracian, 1674, s.402). Gratianus'un devlet yönetimine karşı olan bu ilgisizliği ise imparatorluğun dört bir yanında kendisine karşı çıkan isyanlar ile sonuçlanmış ve bu isyanlar onun ve devletin sonunu getirmişti. Bu örneklerden de görüleceği üzere bir kralın veya hükümdarın yapması gereken ilk ve en önemli iş Tanrı'nın kendisine bıraktığı bu mirası korumak ve onu başarılı bir şekilde muhafaza edebilmektir. Bu nedenle, kralın ve hükümdarın asli görevinin dışında kalan diğer tüm işler önemsiz olarak düşünülmekteydi. Devleti iyi bir şekilde yönetemedikten ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getiremedikten sonra bir kralın iyi bir savaşçı olmasının, iyi bir komutan olarak bilinmesinin veya dindar bir insan olarak tanınmasının bir ehemmiyeti yoktu. Tarihsel olayların sağladığı bilgi ve tecrübe ile Tanrı'nın koymuş olduğu ilahi kanunların yardımıyla oluşan *bilgelik* adlı erdem de bu

noktada krallara ve hükümdarlara destek olarak onlara yerine getirmeleri gereken temel vazifenin farkında olmalarını salık vermekteydi. İtalyan yazar Giovanni Botero da bu durumun altını şu şekilde çizmekteydi:

“*Ele geçirmek büyük oranda fırsatın, düşmanların düzensizliğinin ve başkasının yardımı ile gerçekleşir, ama var olanı muhafaza etmek ise mükemmel bir erdemin sonucudur; güçle kazanılan bilglikle muhafaza edilir...*” (Botero, 1593, 1. Kısım/ 5. Başlık).

İspanyolların *ideal* bir kralın sahip olmasını beklediği önemli erdemlerden biri olarak gördükleri *bilgelik*, krala Tanrı'nın bıraktığı en büyük miras olan monarşiyi iyi ve doğru şekilde yönetme fırsatı sağladığı için onun en yakın dostu olarak görülmekteydi. Tarihsel bilgi, tecrübe ve Hristiyanlık öğretisi ile harmanlanmış *bilgeliğe* sahip bir kral; tebaanın ve devletin beklentilerini yerine getirebilir, var olan sorumluluklarını ve yükümlülüklerini ifa edebilir, kralın monarşinin *öğretmeni*, *doktoru*, *babası* ve *başı* olduğunu anlayabilir, var olan sıkıntılara karşı kayıtsız kalınmayacağına farkında olabilir ve tebaası ile kendisi arasında sevgiye bağlı güçlü bir bağ oluşturmanın gerekliliğini görebilirdi (Castro, 1616, s.18). Dolayısıyla, *bilgelik* krala yapması gereken esas iş olan *Yönetme Bilimi* veya *Yönetim Sanatı* hakkında kılavuzluk yapabilir ve onun *ideale* ulaşabilmesine yardımcı olabilirdi. *İdeal* bir kral devlet yönetiminin ilk zamanlarında büyük askeri seferlere ve savaflara katılarak var olan gücünü, otoritesini ve kudretini tüm düşmanlarına göstermeli ve sonraki dönemlerde yaşı da ilerlemeye başlayan hükümdar sahip olduğu erdemlerle elde etmiş olduklarını korumaya çalışmalı, topraklarında barışı ve sükûtu şiar edinmeli, halkın sıkıntı duyduğu konular üzerine reform yapmalı ve zamanı geçmiş ve etkisizleşmiş yasaları yenileri ile değiştirmeliydi (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 6. Başlık). Kralın sahip olduğu *bilgelik* ile ortaya koyduğu bu erdemler topraklarında yalnızca mutluluğu ve doğruluğu egemen kılmayacak; aynı zamanda, onun tüm işleri yoluna koyabilme gücünü de ortaya çıkararak devlet yönetimini başarılı şekilde yürütebildiğinin bir kanıtı olabilecekti (BNE. R/19258, 1623, s.105).³⁰⁸ Kendilerine verilen esas işi başarılı bir şekilde yerine getiren krallar ise var olan diğer uğraşlar sayesinde birçoklarının önüne geçerek cesaretini, azmini, kahramanlığını ve kudretini tüm

³⁰⁸ “*Kralların tebaası üzerindeki gücünün büyüklüğü geçici devletlerinin başı oldukları kadardır ki insan vücudunun başa tabi olması ile tüm organların ona bağlı kalmasıyla (benzerdir). Ama tüm bu güç ılımlı olmalı ve akıl, vicdan ve bilgelik ile yönetilmelidir...*”.

dünyaya gösterebilecekti. Başta İstanbul olmak üzere birçok şehri ve krallığı Osmanlı topraklarına katan Fatih Sultan Mehmet ile Valensiya, Mayorka, Mursiya ve Menorka gibi bölgeleri Aragon sınırları içerisine dâhil eden Aragon Kralı I. Jaime gibi isimler esas işleri olan devlet yönetimi konusunda son derece başarılı olurken bu başarılarını askeri alandaki zaferleri ile taçlandırarak kendilerinden önceki hükümdarlardan farklı bir yere gelmişlerdi (Gracian, 1674, s.405).

İspanyol yazar Fernandez de Navarrete'ye göre, *ideal* bir kral gerekli gördüğü durumlarda şiddete başvurma ve var olan problemlere karşı sert bir şekilde müdahale etme kararlılığına sahip olmalıydı Navarrete için kralın sahip olduğu doğal hakkın bir benzeri deneyimli bir hekimin kötü durumda olan hastasını iyileştirmek için uyguladığı acı reçetelerde ve aldığı sert tedbirlerde görülebilirdi (De Navarrete, 1626, 7.Kısım). Her ikisi de sert tedbirler alıp acı reçeteler çıkarma eğilimi içerisinde olsalar da hem hekimin hem de kralın amacı var olan hastalığı veya problemi ortadan kaldırmak ve hastaya ya da tebaaya sağlığını yeniden kazandırmaktı. Aynı şekilde, her ikisi de var olan problemin veya hastalığın nüksetmesini engellemek adına tebaayı veya hastayı yakından incelemeli ve onların sorunlarına karşı ilgisiz kalmamalıydı. Tebaası ile yakından ilgilenmesi Tanrı'nın yeryüzünde yükümlü kıldığı *dindar* ve *sağduyulu* bir prensten beklediği en önemli görevlerden biriydi. İspanyollar adına *iyi bir devlet yönetimini sanat haline getiren* unsur olan *sağduyu*, *ideal* bir kralın sahip olması gereken diğer bir erdem olarak kabul edilmişti. De Navarrete bu durumu şu şekilde açıklamaktaydı:

“Çünkü Hristiyan ve sağduyulu krallar, krallıkların bedeninin kötü geleneklerin yayılmasıyla birlikte binlerce tehlikeli hastalığa maruz kaldığını ve çeşitli mezheplerinkilerin çok bulaşıcı olduğunu biliyordu. Bu yüzden, çok büyük miktarlarda kan döktüler: İlk görüşte krallıklarını zayıf düşürdükleri düşünüldüğü halde, aslında amaçları krallıklarını daha sağlıklı bir hale getirmek idi...” (De Navarrete, 1626, 7.Kısım).

Aristo'ya göre, *consultacion*³⁰⁹, *eleccion*³¹⁰ ve *execucion*³¹¹ gibi üç farklı aşamadan müteşekkil olan *sağduyu* bir kralın hüküm sürmesini ve onun bir devleti yönetmesini sağlayan en önemli erdemlerden biriydi (Castro, 1616, s.16). İyi ile kötü arasında seçim yapabilme becerisini *sağduyu* olarak nitelendiren

³⁰⁹ İsp. Danışma.

³¹⁰ İsp. Seçme.

³¹¹ İsp. Yerine Getirme.

Yunan filozof, *sağduyulu* olmayan bir kralın devleti yönetme noktasında kendisine yardımcı olabilecek *doğru* ve *iyi* kişileri seçemeyeceğini, tebaası veya devleti ile ilgili sorunlarla yeterince ilgilenemeyeceğini düşünmekteydi (Gracian, 1674, s. 420). Bir kralın kendisini *iyiye* götüren seçimleri yapmaması ve gerekli tedbirleri almaması ise onun devlet yönetimini zayıflatabilir ve *pusula* kullanmadan denizlerde gezmek isteyen denizcilerin akıbeti ile benzer bir sonu paylaşabilirdi (BNE. R/19258, 1623, s.96). *Sağduyulu* olan hükümdar ise kendisine destek olabilecek danışmanları ve hizmetkarları yanında toplayarak tebaanın ve devletin tüm sorunlarını ortadan kaldırılabildi. Böylece, çevresine alacağı kişileri belirleme konusunda *sağduyu* gösteren krallar, etraflarındaki bu *sağduyulu* yardımcıları ile devleti daha iyi bir şekilde yönetme imkânına sahip olabilirdi:

“Bazıları bir kralın talihini iyi yardımcılarına bağlarlar ama dahası, onları seçmeyi becermek için sağduyu veya onların nasıl olacağını bilmek için bilim [gerektiğidir]. Her şeyden önce, bu konuyla ilgili olanlar, yardımcıların sağduyulu, doğal ve birçok alanda, politikada, hükümdarın iyiliğine ve krallığın doğasına yönelik uygun tavsiyeler ortaya koymak adına devlet çıkarını iyi bilmesi ve anlaması noktasında yetkin olması gerektiği konusunda mutabıktırlar...” (Gracian, 1674, ss. 419-420).

Kralın doğru, dürüst ve iyi olana yönelmesini sağlayan ve onun tebaasına ve devletine karşı hassas şekilde hareket etmesine imkân veren sağduyu vasıtasıyla hükümdar gökyüzünde bulunan *güneş* gibi herkesi aydınlatmakta, kafatasında yer alan bir çift *göz* gibi herkesi ve her şeyi görebilmekte, ömür boyunca görevini yaparak hiç durmadan atan bir *kalp* gibi hiç uyumadan sürekli çalışmakta, hastalık ve salgın dönemlerinde kendisine büyük rol düşen bir *hekim* gibi halkın yaralarını sarabilmekte, birkaç çocuk sahibi olan bir *baba* gibi tüm evlatlarına eşit ve adil bir şekilde yaklaşmakta, sınıf içerisinde bulunarak öğrencilerine emir, izin ve ceza veren bir *öğretmen* gibi tüm topraklarda kendi otoritesini tesis edebilmekte, sürüsünün etinden ve sütünden faydalanan bir *çoban* gibi tüm sürüsünü dış tehlikelere karşı koruyabilmekte ve her insanda bulunan bir *baş* gibi tüm diğer organlara kılavuzluk edebilmekteydi (BNE, 1623, R/19258/ss. 54-55). *Sağduyu* yeryüzünde Tanrı'nın temsilciliğini yapan ve buna bağlı olarak tüm evrenin “gözü” haline gelen kralların, Tanrı'yı taklit ederek kendi topraklarında olanları anlamasına ve kavramasına zemin hazırlamakta ve birçok şeyi örterek hiçbir şeyi

görmezden gelmemesine katkı sağlamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s.94).³¹² Hatta İspanyol Baltasar Gracian'ın da söylediği üzere, *sağduyu* yalnızca *ideal* olan kralları var etmemekte; aynı zamanda, devletlerin ortaya çıkmasını sağlamaktaydı (Gracian, 1674, s.393).

İspanyollara göre bir kralın halkın desteğini kazanmasının yegâne yolu kralın kendisini halkına sevdirmeyi başarmasından ileri gelmekteydi. Halkın desteğini kazanan bir kral ise yapacağı tüm işler için arkasında büyük ve sağlam bir güç bulacağından büyük zaferler elde edebilir, tebaayı ve devleti görkemli kılabilir ve muhafaza ettiklerinin yanına yenilerini ekleme fırsatı bulabilirdi. Kralın halka kendini sevdirmesinin yegâne yolu ise halka adil ve eşit bir şekilde muamele etmesiydi. *Adil olması ideal* bir kralın sahip olması gereken son büyük erdem olarak ön plana çıkmıştı. *Adil* şekilde hüküm süren bir kralın toprağında *adalet* düşüncesi hâkim olacağından kral herkes tarafından eşit mesafede görülebilir ve dolayısıyla, hiç kimse onu *büyük* veya *küçük*, *uzak* veya *yakın* olarak nitelendiremeyebilirdi (BNE. R/19258, 1623, s.59-61). Bir *baba* gibi var olan yükleri tebaası içerisinde eşit şekilde pay eden ve kimseye gereksiz iltimas, hak veya imtiyaz sağlamayan kral sayesinde *adalet* rahatlıkla *muhafaza* edilebilir ve herkes için geçerli olabilirdi (BNE. R/19258, 1623, s.206). Kralın herkese karşı *adil* olması var olan yasaların ve kuralların tüm devlet görevlileri tarafından yakından takip edilmesine ve uygulanmasına zemin hazırlayabilir ve böylece, *ideal* kralın topraklarında *barış* ve *huzur* hâkim kılınarak *ideal* bir devletin temelleri atılabildi:

“Buna göre, hükümdarın minnet borcunu karşılayamayacağı ayrıcalıkları Katalanlara sağlamasıyla onlarla hiçbir büyük başarı elde edemeyecektir; ona bu yolda sadece adaletten medet umması yardımcı olabilir ki onun aracılığı son derece etkilidir; o olmadan huzur içerisinde bir toprağa sahip olunması imkânsız...” (Gilabert, 1616, s.17).

İspanyollara göre, bir kralın *adil* olabilmesinin ilk şartı onun Tanrı'yı taklit ederek *lugarteniente*³¹³ ve *omnipotente*³¹⁴ olabilmesine bağlıydı (Castro, 1616, s. 64). *İdeal* bir kral sahip olduğu tüm topraklarda Tanrı'nın yaptığı gibi kendini

³¹² “Başka bir deyişle, Güneş tüm dünyanın gözü olduğu gibi, kral da tüm krallığın gözüdür. Aynı Tanrı'nın dünya yönetiminde yaptığı gibi, krallığında olan her şeyi görüp anlayarak, belki de pek çok şeyi gizleyerek ama hiçbir şeyi görmezden gelmeyerek onun tüm eylemlerini taklit etmelidir...”

³¹³ İsp. Her yerde olan.

³¹⁴ İsp. Her şeye kadir.

göstermeli, otoritesini hâkim kılmalı, her şeye gücü yetmeli ve her yerde olmalıydı. Hatta Geronymo de Zeuallos'a göre, kral kendi topraklarında adaleti sağlayabilmek adına tüm denizlerden daha engin, cehennemden daha derin, gökyüzünden daha yüksek ve yeryüzünden daha geniş olmalıydı (BNE. R/19258, 1623, s.22). *Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi* olarak kabul edilen kralın var olan düzeni koruması, adaleti sağlaması ve barışı tesis etmesi onun çeşitli tanrısal özellikler kazanması ile gerçekleşmekteydi. Dolayısıyla, bir hükümdar veya kral her zaman *adil* olanı, *faydalı* veya *kullanışlı* olanın önüne koymalıydı. Bir kralın sahip olabileceği en destansı erdem olarak kabul edilen *adil olma* ona var olan saltanatını ve hükümranlığını sürdürme imkânı sağlayan *ilahi* ve *ruhani* bir güç vermektedir. Diğer taraftan, bir hükümdarın bu ruhani erdeme bağlılık göstermemesi ve devlet içinde adaleti gözetmemesi tüm *ahlaki* erdemlere zarar verecek ve toplumun bozulmasına neden olacaktı. Tebaasına yeterince eşitlik ve adalet sağlamayan ve bir türlü adil bir toplum yapısı oluşturmayan tüm devletler *ölmeye* mahkumdu (BNE, MSS. 11306/ s.207).³¹⁵ *İdeal* bir kralın *adil* olması, suçluları ivedilikle cezalandırması ve adalete bağlı kalması hem ilahi hem doğa kanunlarının temel teşkil ettiği bir zorunluluktan (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 6.Başlık). İlahi ve doğa kanunlarının neden olduğu bu zorunluluk devletlerin ve krallıkların ortaya çıkmalarında da büyük rol oynamıştı. Aralarında adaleti ve eşitliği sağlayabilmek adına krallıklar kuran insanlar bu yapıların başındaki insanlara ilk dönemlerde kral veya hükümdar demek yerine yargıç veya hâkim demektedir (Botero, 1593, 1. Kısım/ 12. Başlık). Benzer bir görüşü benimseyen yazarlardan biri olan Fernando de Castro da ilahi ve doğal yasaların da kralı adil olmaya zorladığının altını çizmekte ve bu nedenle, devleti yönetebilmek adına onun yasalarına bağlı kalmanın öneminden dem vurmaktaydı:

“Doğal yasanın hükümdarı adil olmaya zorlaması gerekir. Çünkü Aristo'ya göre, o kesin, adil ve iyi yazılmış olandır... Çünkü Tanrı, yazar olduğu için, kanunu hiçbir zaman silmemesi nedeniyle onun üzerinde değişiklik yapmaz. Zaten [bu yasa] daima akla ve adalete göre ayarlanmıştır ve böylece onlara direnen kişi, Tanrı'nın kendisine direnmiştir...” (Castro, 1616, s.66)

³¹⁵ “Adalet yozlaştığından tüm politik ve ahlaki erdemler zarar görür ve bu durum da devlet yapısının ölümü ile sonuçlanır...”.

Kralı yeryüzüne gönderen Tanrı ve ona sahip olduğu statüyü sağlayan adalet; kralın yetkilerini sınırlayan ve onun her koşulda gözetmesi gereken iki güç olarak ortaya çıkmıştı. Kalbinde Tanrı korkusunu barındıran ve topraklarında da adaleti hâkim kılan bir kralın iyiyi kötüden ayırabilme yetisi gelişmiş olacağından kral *iyi* bir şekilde devleti yönetebilir ve *iyilik sanatını* öğrenebilirdi (BNE. R/19258, 1623, s.96). Bir halkın sahip olabileceği en güzel şeylerden biri olarak kabul edilen bu sanat sayesinde kral iyi olanı ödüllendirmekte ve teşvik etmekte; kötü olanı ise uzak tutmakta ve lanetlemekte idi. Tebaasını korumaktan, onlara eşit ve adil bir şekilde müdahale etmekten ve onların sıkıntıları ile ilgilenmekten kaçınmayan bir kralın gösterdiği sevgi, tebaasında da karşılık bulabilirdi (De Navarrete, 1626, 22. Kısım). Kendilerine sevgi ve ilgi gösteren krallara karşı tebaa, sonsuz bir destek, itaat ve yardım sağlayabilir; böylece, Martin Gonzalez de Cellorigo'nun söylediği üzere devlet tam manasıyla *birçok ailenin adil yönetiminden* oluşan bir yapıya dönüşebilirdi (De Cellorigo, 1600, s.8).³¹⁶Nitekim İspanyol yazar adil olmanın ve adaletin önemini şu açıklamasıyla vurgulamaktaydı:

“İnsanların gözünde, krallarının, savunduğu adaleti idare etmekte, kötüyü cezalandırmada, azarlama ve iyiyi ödüllendirmekte çalıştığı görmekten ve krallığın ciddi ve önemli şeyleriyle ilgilenmekten daha gerçek ve daha güzel bir şey yoktur...” (De Cellorigo, 1600, s.53).

3.4. İSPANYOLLARIN “İDEAL” LİDERİ: ARAGONLU KATOLİK FERNANDO

İtalyan düşünür ve devlet adamı Niccolo Machiavelli, var olan yönetimi ve politik duruşu ile *yeni tip* hükümdar olarak nitelendirdiği Aragonlu Katolik Fernando için şunları söylemişti:

“Büyük girişimlerde bulunmak ve iyi bir kişilik örneği göstermek kadar bir hükümdarı itibarlı kılan hiçbir şey yoktur. Zamanımızda örnek olarak şu anda İspanya Kralı olan Aragonlu Fernando vardır. Bu kişi için yeni bir hükümdar denebilir; çünkü zayıf bir kral iken ünü ve itibarıyla Hristiyanlığın en önemli kralı oldu. Yaptığı işleri incerseniz; hepsini çok yüce, kimisini de olağanüstü bulacaksınız. Kastilya baronlarının kafalarını Gırnata'daki savaşla meşgul ederek onların başka düşüncelere kapılmalarını önledi; bu şekilde onlar üzerinde itibar ve hakimiyet kazanıyordu; ama onlar bunu fark etmiyordu. Kilisenin ve halkın parası ile ordularını besleyebildi ve bu uzun savaşlar daha sonraları kendisine itibar kazandıran milisinin temelini attı.

³¹⁶ “Devlete birçok ailenin adil yönetimi de denenebilir...”.

Bunun dışında daha büyük girişimlerde bulunabilmek için her zaman dinden faydalanarak Marranoları kovarak ve ülkesini bunlardan temizleyerek mukaddes bir zalimliğe başladı; bu kadar zalim ve nadir bir örnek olmaz. Aynı bahane ile Afrika'ya saldırdı; İtalya seferini yaptı; son olarak da Fransa'ya saldırdı. Böylece hep büyük işlere girerek bunlarla tebaasının duygu ve düşüncesini şaşkınlık içinde ve olayların sonucunu bekler durumda tuttu. Yaptığı işler öylesine art arda idi ki rahatça kendi aleyhinde çalışabilmeleri için insanlara hiç fırsat vermedi..." (Machiavelli, 2013, s.201)

Aragonlu Fernando ve onun yönetimi hakkında olumlu düşüncelere sahip olan tek isim Niccolo Machiavelli değildi. İspanyol yazar Juan de Palafox da *ideal* bir hükümdarın sahip olması gereken tüm erdemlerin ve özelliklerin Aragonlu Fernando'da toplandığını ifade ederek onun zamanında ortaya çıkan devasa İspanyol monarşisinin *ideal* bir devlet yapısı benimsediğini söylemekteydi:

"Şu söylenebilir ki bu monarşiyi Katolik Fernando bilgeliği ve güçlü öngörüsüyle temellendirdi, V. Carlos ise ona cesareti ve arzusu ile şekil verdi ve II. Felipe de onu adaleti ve sağduyusu ile mükemmel hale getirdi. Katolik Kral Don Fernando'nun monarşiyi kurduğu erdemler ise hayranlık uyandırıcıydı çünkü sağduyu, feraset, dikkat, uyanıklık ve ihtiyat onu, onun kişiliğini, onun zamanındaki sakinliği, silahının prestijini, ordusunun disiplinini, gereksizliği ortadan kaldırmasını, iyi yasalar yapmasını ve onları doğrulukla yönetmesini sağlamaktaydı. Son olarak, barışta korkulan bir adalet sistemi oluşturmada, savaşta İspanyol ulusunu korumada ve kamusal düzenlemeleri muhafaza etmede örnek ve düşünce olarak mükemmeldi..." (BNE, MSS. 11306/ ss.184-185)

Aragonlu Katolik Fernando'yu İspanyolların o zamana kadar sahip olduğu "*El Mayor Rey*"³¹⁷ olarak nitelendiren ve aynı zamanda onu bir kralın erişebileceği son seviyeye erişen bir lider olarak tanımlayan Baltasar Gracian da onun ilerleyen zamanlarda hüküm sürecektir hükümdarlar adına örnek olabileceğini belirtmekteydi:

"Bütün tarihe bir kral bırakıyorum, tüm geleceklere ise bir kral öneriyorum: Yönetim sanatının büyük ustası ve devlet çıkarı düşüncesinin büyük ustası Aragonlu Katolik Fernando..." (Gracian, 1674, s.392)

Genel olarak, bilge, hassas, dikkatli, zeki, çevik, sağduyulu, dirayetli ve anlayışlı biri olarak kabul edilen Aragonlu Katolik Fernando sahip olduğu bu erdemler sayesinde dünyanın en önemli devletlerinden birinin temellerini atmıştı. 1469 yılında yapılan evlilik ile Aragon ve Kastilya krallıklarının birleştirilerek İspanya'da siyasi birliğin sağlanması, hem Aragon'da hem de Kastilya'da patlak veren iç

³¹⁷ İsp. En büyük kral.

savaşın başarılı şekilde neticelenmesi, uzun süredir devam eden *Reconquista* hareketinin 1492 yılında Gırnata'nın alınması ile sona ermesi, Arapların topraklarının ele geçirilmesi ile Yahudilerin yarımadadan sürülmesi, Avrupa'da artan sapkınlık hareketlerine karşı *Engizisyon* mahkemelerinin açılması, hammaddesi İspanya'da bulunan ithal malların ülkeye getirilmesinin yasaklanması, yerli üretimin teşvik edilmesi, kıyafetlere, lüks tüketime ve aşırılığa karşı sürekli reform hareketlerinin yapılması, 1600'lerin ortalarına kadar Avrupa'nın en elit piyade birliklerinden biri olarak kabul edilen *Terciosun* temellerinin atılması, Amerika'da yapılan fetih hareketlerinin desteklenmesi ile burada önemli toprakların ele geçirilmesi ve Akdeniz'de alınan topraklar ile İspanya'nın tam bir Akdeniz devletine dönüşmesi Aragonlu Katolik Fernando zamanında yaşanan önemli gelişmelerden sadece birkaçıydı. Onun yapmış olduğu bu hamleler devletin askeri, iktisadi, siyasi, ahlaki ve dini açıdan sağlam bir temele oturmasını sağlamıştı. Dolayısıyla, Roma İmparatorluğunu kurarak dünyanın en büyük devletlerinden birini oluşturan Romulo gibi Aragonlu Katolik Fernando da Aragon ile Kastilya'yı birleştirerek dünyanın en görkemli devletlerinden biri olan İspanya'yı kurmuştu. Bu nedenle, Aragonlu Katolik Fernando İspanya'nın kurucusu olarak onların "*Yeni Herkül*"ü olmuştu (Gracian, 1674, s.413).

Aragon ile Kastilya'yı birleştirerek devasa bir imparatorluğun temellerini atan Aragonlu Katolik Fernando tarihteki birçok liderden farklı olarak sadece kendi dönemini değil; kendi döneminden sonrasını da düşünmüştü (Gracian, 1674, ss.393-394). Bu bağlamda, Katolik Fernando, Kastilyalı Isabel ile evliliğinden olan kızları Juana'yı Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Maximilian'ın oğlu Philipp ile evlendirerek yeni bir hanedanlık kurmayı amaçlamıştı. 1496 yılında Juana ile Philipp'in evlenmesi ile bu düşünce gerçekleşmiş ve İspanya ile Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu *Habsburg* hanedanı etrafında yeni bir devlet yapısına bürünmüştü. Sahip olduğu topraklar ile Batı Akdeniz'de güçlü bir devlet olarak kabul edilen İspanya Aşağı Ülkeler, Lombardiya, Franche-Comté, Almanya ve Avusturya gibi bölgelerle birleşerek müstakil bir Avrupa İmparatorluğuna dönüşmüştü. Dedesi Aragonlu Fernando'nun mirasını iyi kullanan ve var olanı koruyarak ona yenilerini ekleme başarısı gösteren ilk Habsburg hükümdarı V.

Carlos zamanında İspanyollar dünyanın en büyük güçlerinden biri haline gelmişlerdi. Şüphesiz, İspanyolların tam manasıyla bir evrensel güç haline dönüşmesinde Aragonlu Fernando'nun attığı adımların etkisi büyüktü.

Diğer taraftan, var olan liderlikleri, yönetim bilgileri, cesaretleri ve askeri becerileri ile dünyanın en önemli hükümdarları arasında gösterilen Büyük İskender ve Emir Timur ise öngörü ve olayları önceden kavrama yeteneğine sahip olmadıklarından kurdukları devletler çok sağlam ve uzun ömürlü olmamıştı (Gracian, 1674, s. 394). Yayıdığı korkuyla düşmanlarını alt eden ve geniş bir toprak sahibi olan Emir Timur ile kendi zamanında bilinen dünyanın yarısına yakınına fetheden Büyük İskender saltanat dönemlerinde muazzam işlerin altına imza atmış olsalar da sahip oldukları devletlere sağlam bir temel teşkil edecek işlerden ve onlara uzun süre işlerlik kazandıracak politik düşünceden uzaklardı. 15. yüzyılın başlarından itibaren bir dizi iç savaşın ve kaotik dönemin içerisinde kalan İber Yarımadası ise birçok devlete, farklı etnik yapıya, çeşitli dillere, muhtelif karakterlere ve zıt iklime sahip, dağınık bir coğrafyayı andırıyordu (BNE, MSS. 11306/ s.181; Gracian, 1674, s.394). 1469 yılında Kastilyalı Isabel ile evlenen Aragonlu Fernando ise tüm bu sıkıntıları ortadan kaldırarak İspanya'yı birleştirmiş ve onu muhafaza ederek güçlü bir devlet haline getirmişti. Dolayısıyla, Emir Timur ile Büyük İskender'in yapamadığını Aragonlu Fernando yapmış ve aralarında ciddi farklılıklar bulunan coğrafyalardan güçlü bir organizasyon yaratmıştı. Kral II. Felipe'ye göre, dağınık halde bulunan İspanyolları bir araya getirerek onlarla devasa bir imparatorluk kuran tüm İspanyollar sahip oldukları her şeyi Aragonlu Katolik Fernando'ya *borçluydular* (Gracian, 1674, s.423).

Kurmuş olduğu devletin temellerini sağlam şekilde attıktan sonra Aragonlu Fernando esas işi olan devleti yönetme konusuna ayrı bir özen göstermişti. Yönetiminin ilk dönemlerinde sahip olduğu cesareti iyi şekilde kullanarak bir dizi yeni fetih hareketinin içerisinde bulunan Katolik kral, ilerleyen dönemlerinde ise sağduyulu hareket ederek elindeki en iyi şekilde muhafaza etmeye çalışmıştı. İspanyolların *bilgelik* olarak adlandırdığı ve kralın esas işi olarak görülen devlet yönetimine bağlılığı ifade eden bu erdem Aragonlu Fernando için belirleyici unsurlardan biri olarak kabul edilmişti (De Navarrete, 1626, 3. Kısım). Hükümrانlığının ilk yıllarında elde ettiği topraklar sayesinde düşmanları onun

gücünü görmüş ve ondan çekinmişlerdi. Dolayısıyla, kral ilerleyen zamanlarında devletin iç meseleleri ile daha fazla ilgilenme fırsatını yakalamıştı. Uzun yıllar sonunda İber Yarımadasına huzur ve barış getiren Aragonlu Fernando işlevsiz ve etkisiz yasaları ortadan kaldırmış, onların yerine yeni ve kendi dönemine hitap edenleri yürürlüğe koymuş ve toplumu olumsuz olarak etkileyebileceğini düşündüğü aşırılık, lüks tüketim ve gösterişe karşı tebaasını korumaya çalışmıştı (De Navarrete, 1626, 32. Kısım). Aynı zamanda, Katolik kral dönemin en zeki ve en bilge kişilerini saray hizmetine almış ve onların fikirlerinden ve tavsiyelerinden yararlanma yoluna gitmişti. İşin ehli ve mahir kişiler ile çalışması tebaasının mutlu olmasına zemin hazırlarken sağduyulu, bilge, deneyimli ve tarih alanında bilgili danışmanlarının fikirleri devlete sağlam bir işlerlik kazandırmaktaydı. Katolik Fernando'nun *iyi ve sağduyulu* danışman seçebilme konusundaki yetkinliği onun var olan tüm olayları ve durumları net ve berrak şekilde anlamasını da sağlamaktaydı. Devlet işlerine olan yatkınlığı ve tebaasına olan ilgisi, onun birçok İspanyol yazar tarafından önemli hükümdarlar ile kıyas edilmesi ile sonuçlanmıştı. Bu isimlerin başında ise Machiavelli'nin Roma İmparatorluğunda hüküm süren *Beş İyi Hükümdardan* biri olarak kabul ettiği İmparator Trajan gelmekteydi. İspanya'da doğan ve sahip olduğu erdem ve özellikleri ile İspanyol kimliğini Romalı kimliğinden üstte tuttuğuna inanılan Trajan tüm İspanyol hükümdarlar tarafından örnek alınması gereken önemli hükümdarlardandı:

“Tüm bu yönetme sanatını ve onun belgelerini iyi ve erdemli Trajan İmparatorluğunun politik hükümetinde saklı buluyorum. Devlet yönetiminde tüm Hristiyan hükümdarlara ve yöneticilere örnek olması gereken ve böyle bir evlada sahip olmayı hak eden İspanyol ulusumuzun saygısını çok daha fazla hak eden bir şahsiyettir...” (BNE,1623, R/19258/s.6).

Genel olarak, övünme ve kibire karşı olan, topraklarında tembel, avare ve işsiz kişileri barındırmayan, tebaasının faydalanabileceği yollar, köprüler ve su kemerleri yapmaya özen gösteren, yasaları denetleyerek onların adaleti sağlamasına imtina eden, fakirlerle ilgilenerek onları gözeten, halkına eşit ve adil şekilde muamele eden, etrafında bilge ve zeki insanlara yer vererek devlet işleri ile yakından ilgilenmeye çalışan ve kendine hizmet eden herkesi hatırlayan biri olarak görülen İmparator Trajan, Aragonlu Fernando gibi esas işi olan devlet yönetimi konusunda hassas ve sağduyulu davranan biriydi (BNE,1623,

R/19258/ss. 6-15). Daha da önemlisi, kapasitesi, gücü ve otoritesi yüksek liderlere ihtiyaç duyan Roma İmparatorluğu adına cesur ve sağduyulu bir imparator olarak büyük askeri seferler düzenlemesi ile halkın gözünde prestijini artırmış ve devletin sınırlarını Anadolu'dan Basra Körfezi'ne kadar genişletmeyi başarmıştı. Askeri zekâsı ve yeteneği sayesinde tebaasının ve devletin beklentilerine cevap vermesi İmparator Trajan'ı diğer Roma imparatorlarından farklı kılan en önemli noktaydı. Trajan gibi Aragonlu Fernando da tebaasının ve devletin beklentilerine cevap verebilmek adına Aragon ve Kastilya krallıklarını birleştirmiş ve temelde çok farklı iki devleti yekpare bir hale getirmeyi başarmıştı. Ardından Gırnata'yı alarak uzun süredir devam eden *Reconquista* hareketini sona erdiren Katolik kral, Napoli başta olmak üzere çeşitli Akdeniz şehirlerini ve bölgelerini alarak da devleti tam bir imparatorluğa dönüştürmüştü. Halkın ve devletin isteklerine cevap verebilmeleri ve bunları askeri başarılar ile süslemeleri, halihazırda devleti yönetme gibi zor bir işi başarıyla yapan İmparator Trajan ile Aragonlu Katolik Fernando'yu evrensel hükümdarlar haline getirmiş ve onları birçok alanda mükemmel kılmıştı. Hatta onların bu mükemmellikleri yüz kişiye yetebilecek övgülerin kendilerinde toplanmasını sağlamıştı:

“Kahramanlık süsü bir kralın askeri cesaretidir... Savaşçı ve şanslı olanlar ve aynı zamanda, politik sertliğe karşı iyi sınanmış ve krallığı sadece bir komutanlıktan öte götürün Hıristiyan Don Jaime ve Türk Mehmet gibileri ölümsüz bir prestij sahibi oldular... Zaten birçok saygınlığı kapsayan bu yükümlülük evrensel olduğundan Trajan, Şarlman veya Katolik Fernando gibi mükemmel bir prensin var olan yetenekleri, var olan süsleri ve ona atfedilen özellikleri paylaştırılmış olsa yüzlerce ünlü hükümdar ortaya çıkardı...”
(Gracian, 1674, s.405).

Aragonlu Fernando'yu diğer liderlerden farklı kılan en önemli noktalardan bir diğeri de İspanyollar arasında bütünlüğün sağlanması ile yabancılara İspanyolların gücünü gösterme başarısını elde eden ilk devlet adamı olmasıydı. Aragonlu genç bir prens olarak Kastilyalı Isabel ile evlenen ve ardından her iki krallıkta meydana gelen iç savaştan muzaffer olarak çıkmayı başaran Katolik Fernando, 1492'de Gırnata'yı alarak yarımadadan Müslümanları göndermiş ve kraliyetin nüfuz alanını tümüyle yeniden oluşturmuştu. İlk olarak, Katolik Fernando uzun bir zaman boyunca Aragon krallığına bağlı kalarak hareket eden ve 1450'lerin ortalarından itibaren müstakil bir devlet kuran Fernando, Napoli'yi tekrar topraklarına katabilmek için Fransızlar ile ciddi bir mücadelenin içerisinde

girmişti. 1494 yılında Fransa Kralı VIII. Charles'ın Napoli'ye girerek kendini *Napoli Kralı* ilan etmesini kabul etmeyen ve onları Napoli'den çıkarmak için tüm İtalyan şehir devletlerini ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunu bir birlik altında toplayan Katolik Fernando onların desteğiyle Fransızları Napoli'den çıkarmış ve burayı da kendisine bağlamıştı. Fransızların İtalya'ya yönelik ilgilerinin sona eremeyeceğini bilen Aragonlu Fernando İspanya'yı burada egemen kılabilmek için Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ve İngiltere ile müttefik olmuş ve taraflar arasında gerçekleşen evlilikler ile Fransızlar tüm Avrupa sahnesinde yalnız bırakılmıştı. Sonrasında İngiltere ile Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunun desteğiyle Aragonlu Fernando başta Venedik olmak üzere küçük İtalyan devletlerinin topraklarını ele geçirmeye başlamış ve İspanya'nın tam bir Akdeniz devleti haline gelmesine özen göstermişti. Devletin topraklarını önemli oranda genişleten Katolik Fernando son dönemlerinde ise var olanı korumayla uğraşmış ve torunu Carlos'un eğitimi ile ilgilenerek onu tahta hazırlamıştı. Dolayısıyla, Katolik Fernando tüm Avrupa'ya İspanyolların cesaretini ve sağduyusunu göstermiş ve politik konularda mahir olan Fransa Kralı XI. Louis, sağduyusu ile ünlenen Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Maximilian, sahip olduğu zekâ ve aklıyla *Papa* olmayı başarmış Papa VI. Alessandro Borgia ve kurnazlığı ile bir dizi başarılı politik manevra yaparak Milano Düklüğü'nü ayakta tutan Ludovico Sforza ile aynı döneme denk gelerek onlarla mücadele edebilmenin yollarını öğrenmişti (Gracian, 1674, s.408). Çağdaşı olarak kabul edilen bu önemli liderler ile mücadele edebilmek adına hiçbir şekilde sahtekârlığa, hileye, yanıltmaya ve riyakârlığa başvurmayan Katolik Fernando, Tanrı'nın öğretilerine bağlı kalarak tümüyle Tanrı korkusu ile hareket eden Hristiyan bir lidere dönüşmüştü. Hiçbir riyakârlığa ve sahtekârlığa girmemesi onu *Politico Prudente* haline getirmiş ve kısa sürede Avrupa'nın en meşhur politik isimlerinin önüne geçmişti (Gracian, 1674, s.408):

“Atalarının öğretilerinden gelen ve onu “mükemmel” bir “don” kılan ideal özelliği ile doğmuştur ki o [sonradan] kazanılmamıştır; o, çok çalışarak gelişmiş ve tecrübeyle kusursuzlaşmıştır. Kral olabilmenin bu büyük sanatı kralın politik temelinin kapasitesidir ki bu durum onu sadece tahtı dolduran bir kral olmasından ileri taşır ve ona büyük bir bakış açısı sağlar. Tıpkı Fransız XI. Louis'de, Macar Kral Matias Corvino'da, Alman İmparator Maximilian'da, Polonyalı Esteban Bator'da ve İspanyol Katolik Fernando'da olduğu gibi...”(Gracian, 1674, s.409).

Sahip olduğu yeterlilikleri, erdemleri ve prestiji, cesareti ve politik duruşu ile birleştirmeyi başaran Fernando sürekli olarak kazanan tarafta yer almış, Hristiyanlığın yeni kahramanı olmuş ve topraklarında cennet ile dünyayı birleştirmişti (Gracian, 1674, s.408).³¹⁸ Tanrı için fetheden ve yeryüzünde onun dinini hâkim kılan Fernando'nun bu tavrı insanların onu *Yeni Davut* ve *Tanrı'nın Oğlu* olarak görmeleri ile sonuçlanmıştı (Baladro del Sabio Merlín, 1907, s.162; Soldevila, 1962, s.786).

Aragonlu Katolik Fernando'yu diğer önemli ve güçlü liderlerden ayıran dikkate değer bir başka özelliği ise onun halktan toplamış olduğu vergileri harcarken çok ihtiyatlı davranmasından ve gereksiz masraftan kaçmasından ileri gelmekteydi. Aşırıktan ve gösterişten uzak kalmayı tercih eden Katolik Fernando, devlete çok fazla yük olabileceğini düşündüğü seferleri yapma konusunda gönüllü olmamış ve çoğunlukla gereksiz gördüğü birçok askeri seferi iptal etmişti (Gracian, 1674, s.414). Böylece, monarşinin var olan hazinesi muhafaza edilerek tebaanın yeni ve daha fazla vergi verme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştı. Savaş veya yokluk zamanlarını düşünerek fazla para harcamayan ve hem tebaasını hem devletini düşünerek hareket eden Fernando sayesinde monarşi büyük ekonomik sıkıntılar yaşamamıştı. Savaş veya yokluk zamanında devletlerin paraya ve maddi güce yönelik ihtiyacı arttığından barış zamanında *ideal* bir hükümdar, yaz boyu çalışarak kışın rahat eden karıncalar gibi hareket etmeli ve var olan hazinesini dikkatli bir şekilde kullanmalıydı (BNE,1623, R/19258/s.27).³¹⁹ Aynı zamanda, İspanyol siyasi düşüncesine göre, bir kralın en önemli hazinesi iyi gözetilmiş bir halk olduğundan monarşi onları ağır vergiler ile zorlamak yerine; onların üzerindeki yükü hafifleterek kralın hazinesini daha verimli şekilde kullanmaya çalışmalıydı etmekteydi (AHN. Con. /1427/1, 1619).

Halkına karşı merhametli davranarak onları ağır şartlar ve vergiler içerisinde bırakmamaya çalışan Kral Aragonlu Fernando, sahip olduğu tebaayı iyi şekilde

³¹⁸ "Gerçek ve ustaca politika Fernando'nun kesin ve sağlam [politikası] idi... Faydalıydı çünkü ona her yıl krallık verildi. Dürüsttü çünkü Katolik armasını almayı hak etti. Tanrı için krallıkları, Haçlı tahtı için kraliyetleri, inancın yayılması için toprakları fethetti ve sonunda, gökyüzünü yeryüzü ile birleştiren kişi oldu...".

³¹⁹ "Hükümdarın sahip olduğu krallığının muhafazası için dikkat etmesi gereken en önemli şeylerden biri düşman ile çarpışırken para konusunda hazır olabilesidir. Çünkü Aristoteles'in söylediği gibi bu, ihtiyaç duyulan, yokluk zamanları için kendisine yetebilecek olanı depo eden karıncanın sağduyusunu taklit ederek devletin esas güçlerinden biri haline gelir ki bu Pontifices tarafından da onaylanmıştır zira kenara atılmış para asker, mühimmat ve savaşın devamlılığı için gerekli olanları sağlar...".

yöneterek onların müreffeh ve üretken bir hale gelmesini sağlamıştı (BNE,1623, R/19258/s.150). Bir toplumun ve devletin müreffeh ve zengin olabilmesi adına bolca altına ve insana sahip olması gerektiğini düşündüğünden, Kral Aragonlu Fernando, monarşinin tüm ekonomik düzenlemesini bu fikir üzerine inşa etmeye başlamıştı. Onun döneminde, üreticilerin üzerindeki vergi yükümlülüğü hafifletilmiş, onlara bir dizi imtiyaz dağıtılmış, üretim yapılabilmesi adına gerekli altyapı oluşturulmuş ve hammaddesi İspanya'da bulunan ürünlerin ülkeye sokulması yasaklanmıştı (BNE,1623, R/19258/s.150). Aynı zamanda, başta Amerika olmak üzere dünyanın birçok noktasına üretilen bu ürünler gönderilmiş ve dolayısıyla, toplum ciddi manada zenginleşmeye ve gelişmeye başlamıştı. İpek, kâğıt, yün, yün dokuma, şarap ve hayvancılık gibi alanlarda önemli adımlar atan monarşi; altın ve gümüş dolu bir ülke haline gelirken sahip olduğu tüm zenginliği tebaasına uygun şekilde dağıtmayı başarmıştı (BNE,1623, R/19258/ss. 27-28). Böylece, tebaayı oluşturan insanların tembellik yapmak yerine sürekli olarak çeşitli işlerle uğraşması da toplum içerisinde kötü alışkanlıkların yayılmasını engellemiş ve insanların bu alışkanlıklar ile uğraşabilecek uygun vakit bulamaması ile sonuçlanmıştı. Tebaanın üretmeye başlamasıyla krallığın var olan tüm zenginliği, korunabileceği en güvenilir yer olan *halkın ellerine* emanet edilmişti (De Cellorigo, 1600, s.23). Tebaanın bu üretkenliği ve üretime yatkınlığı ise çoğunlukla Amerika'nın keşfinden sonra ortaya çıktığı düşünülen *tembellik* hastalığının yaygınlaşmasına kadar devam edecekti. En azından, kendi döneminde bu ve benzeri sıkıntılar yaşamayan Aragonlu Fernando önderliğinde İspanyollar birçok alanda kendi kusursuzluklarına ulaşmışlardı. Tıpkı Türklerin en parlak hükümdarlarından biri olan ve *cılız bir kuzudan öfkeli bir aslana* dönüşen I. Süleyman gibi Aragonlu Fernando da *zayıf bir hükümdardan evrensel bir kahramana* dönüşmüştü (Gracian, 1674, s.422). Onu evrensel bir kahraman olarak gören Gracian sözlerini şu şekilde sürdürmekteydi:

“Bu evrende benzersizliğin getirdiği alkışlarla yeniden hayat bulmuş olan yönetimin Zümrüd-ü Ankası, imtiyaz sahibi yegâne kişi Katolik Fernando idi. Büyük bir prestije sahip zafer ile Kastilya'ya girmiş ve bu monarşinin çaresi olduğunu söyleyebilecek büyük bir politik [figüre] dönüşmüştü ki eğer onu reddetseydi ondan başkası Katolik Kralı canlandıramaz ve onu [monarşiyi] da restore edemezdi. Burada monarşi yeniden kuruldu ve Katolik Fernando onu her türlü politik mükemmelliğin, kültürün ve süsün her türüsünde mükemmel hale getirdi...” (Gracian, 1674, s.422).

Jean Bodin *Devletin Altı Kitabı* isimli eserinde dinin, devletler için var olan otoritelerini halk üzerinde etkin kılabilmesi adına gerekli bir unsur olduğunu söylemekteydi. Dinin devletin ortaya çıkabilmesi adına ilk ve esas olgu olduğunu ifade eden Fransız yazar, onun varlığının *yasaların işlemesine, halkın itaatinin kontrol altında tutulmasına, yargıçların saygısının sürdürülmesinde, kötü işlerden korkulmasında ve herkesin karşılıklı arkadaşlığının muhafaza edilmesinde* büyük bir kolaylık sağladığını düşünmekteydi (Bodin, 1590, 4.Kısım/ 7.Başlık). Bu nedenle, var olan dünyevi otoritesini dine dayandırmayan bir kralın tahtını koruyabilmesi pek de mümkün değildi. Hatta devletlerin devamlılığı adına dinin gerekli olduğu düşüncesi, Machiavelli başta olmak üzere birçok ateist tarafından da kabul edilmiş bir gerçektir:

“Onların (*Devlet Çıkarı fikrini savunanların*) hocası Machiavelli, dinin, devletin korunması için gerekli olduğunu söylemekte. Aynı şekilde, Bodin de ateistlerin (*ne Tanrı'ya ne de herhangi bir dine inanmayanlar*) devleti korumak için dinden daha etkili ve güçlü bir şey olmadığını itiraf etmekte ve onun hükümdarların gücünün temelini oluşturduğunu kabul etmekteydi...” (De Salazar, 1619, 3.Kısım/ s.53).

Jean Bodin gibi düşünen isimlerden biri olan İspanyol Juan de Salazar da kaleme aldığı *Politica Espanola* isimli eserinde dinin, devletlerin muhafazası için hayati bir öneme sahip olduğunu söylemekteydi (De Salazar, 1619, 3.Kısım/ s.45). Bu nedenle, tarihin gördüğü en büyük imparatorluk olan Roma, varlığını kurucusu Romulo'ya değil; ondan sonra gelerek devlete uygun bir din oluşturan Numa Pompilio'ya borçluymuştu (De Salazar, 1619, 3.Kısım/ s.53). İspanyollar adına benzer bir durumun Aragonlu Katolik Fernando için de geçerli olduğu söylenebilirdi zira Hristiyanlığı yüceltmek adına yaptıklarından dolayı kendisine *Katolik* unvanı verilen Aragonlu Fernando göstermiş olduğu dini hassasiyeti ve ilahi bağlılığı monarşinin temelini oturtmayı başarmıştı. 1469 yılında birleşen Kastilya ile Aragon krallıklarında Katolik düşünceyi hâkim kılabilme adına kurulan *Santo Oficio de la Inquisición*³²⁰ aracılığıyla tüm İspanyol topraklarında önemli bir dini mücadele içerisine giren Aragonlu Fernando, 1492 yılında Gırnata'yı alarak tüm Yahudileri topraklarından sürmüş ve Müslümanların önemli bir kısmını da zorunlu göçe tabi tutmuştu. Engisizyonun kurulması ve farklı dini

³²⁰ İsp. Kutsal Engisizyon Kurumu.

grupların pasifize edilmesiyle kraliyetin en büyük düşmanları olarak kabul edilen *hereges*³²¹ ülkeden kaçmak zorunda kalmış ve İspanyol toplumu homojen bir yapı içerisine oturtulmuştu. Aragonlu Fernando'nun toplumu dini ve kültürel açıdan benzer bir hale getirmeye çalışması da İspanyollar adına *felices tiempos*³²²un başlangıcı olmuştu (De Salazar, 1619, 3.Kısım/ 4.Başlık/ s.90).

Aragonlu Fernando'nun temellerini attığı İspanyol monarşisinin sahip olduğu toplumun *Katolik* inanç üzerine inşa edilmesi ve homojen bir yapı kazanması devletin tüm stratejisini belirlemişti. Başta Amerika olmak üzere dünyanın farklı noktalarının da İspanyol egemenliğine girmeye başlaması ile tüm İspanyol hükümdarlar Hristiyanlığın büyümesi ve propagandasının yapılmasına gayret göstermiş ve Tanrı'nın otoritesini her yerde hâkim kılmaya çalışmışlardı. Bu nedenle, Hristiyanlık İspanyol monarşisi adına tüm harici ve dâhili meselelerin temelinde yer alan ve onlara yön veren bir unsur haline gelmişti. İspanyol bir yazarın da söylediği üzere her zaman İspanyolların yanında olan *Tanrı* İspanyol monarşisinin de gelişmesini sağlayan en önemli unsurdur (De Salazar, 1619, 2.Kısım/ s.31, 4.Kısım/ s.99).

Aragonlu Katolik Fernando sayesinde Hristiyanlığı, devletin sürekliliği ve muhafazasının temel enstrümanı haline getiren İspanyollar adına toplum içerisinde yer alan farklı dini grupların sürülmesiyle ortaya çıkan homojenlik onların daha sonra hiçbir zaman erişemeyecekleri *kusursuzluğu* sağlamıştı (De Cellorigo, 1600, s.31). Başta Engizisyon olmak üzere çeşitli dini kurumlar ve araçlar sayesinde toplumun temizlenmesi ve inancın daha saf bir hale getirilmesi ahlaki, toplumsal, siyasi ve ekonomik manada elde edilen tüm gelişmelerin ve başarıların anahtarı olarak görülmüş ve dolayısıyla, birçokları adına İspanyolların kendi *altın çağlarının* temeli atılmıştı. İspanyolların *ideal* lideri Aragonlu Katolik Fernando önderliğinde ortaya çıkan yeni siyasi yapı, onlara *ideal* devlet düzenine ulaşma fırsatı vermişti:

“Katolik ve Şanlı Krallar Don Fernando ve Dona Isabel, 1492 yılında, İspanya'nın bütün cami ve sinagoglarını ortadan kaldırarak kutsal inancımızın kati tüm düşmanlarını topraklarından sürdü ve Gırnata kentindeki ilk Hristiyan bayrağını dalgalandırdılar;o dönemde olduğu gibi

³²¹ İsp. Sapkınlar.

³²² İsp. Mutluluk Zamanları.

İspanya'mızda mükemmel bir devlet örneği verilemez; onlardan beridir o , bazı dönemlerde hiçbir zaman olmadığı kadar muhtaç durumda kalan kederli İspanya'yı restore edebilmek için mukaddes bir inanç ve Hristiyanlık ile bizleri yöneten bilge kralın [Kral III. Felipe] mutluluk verici yönetimine kadar süren bir gerileme süreci içerisine girmeye başladı; beşeri hayatın bir gerçeği olarak o, buraya kadar en fazla gerilemiş olan monarşi ile karşı karşıya kalmak gibi kötü bir şans sahibi oldu..." (De Cellorigo, 1600, s.31).

3.5. "İDEAL" DEVLETİN ÇÖZÜLMESİ: İSPANYOL MONARŞİSİNİN GERİLEME SANRILARI

Etrafı Aragon, Portekiz, Navarra ve Gırnata Emirliği gibi devletlerle çevrelenmiş olan Kastilya, Aragonlu Fernando ile Kastilyalı Isabel'in evliliğine kadar hiçbir zaman çok kuvvetli ve büyük bir devlet haline gelememişti. Kastilya'yı çevreleyen bu devletlerden Portekiz her zaman onların yapmak istediği seferlere ayak bağı olmuş, Aragon Katalunya, Valensiya, Mayorka, Menorka, Sicilya ve Napoli gibi yerleri alarak ve sınırlarını genişleterek güçlü bir düşman haline dönüşmüş, Navarra kuzeye ilerlemelerine engel teşkil etmiş ve Gırnata Emirliği de sahip olduğu Müslüman nüfus ile Kastilya'ya potansiyel bir tehdit oluşturmuştu. İber Yarımadası'nda var olan bu dağınık yapının ortadan kaldırılması ve burada rekabet halinde olan Kastilya ve Aragon krallıklarının birleştirilmesi ile ortaya çıkan İspanya, kısa bir zaman içerisinde Gırnata Emirliği ve Navarra gibi yerleri de kendisine bağlamış ve batıda Portekiz, kuzeyde de Fransa ile komşu olmuştu. Sahip olduğu geniş topraklar ve kendisine bağladığı farklı krallıklar ile güçlü bir monarşiye dönüşen İspanya, İmparator V. Carlos zamanında evrensel bir yapı kazanmış, onun cesareti ve dindarlığı ise devleti şekillendirmeye başlamıştı. 1492 yılında keşfedilen ve daha evvel kimselerin gitmediği farklı coğrafyalarda Hernan Cortes ve Francisco Pizarro gibi *Conquistadorlar* büyük fetihlerde bulunmuş, Hristiyanlık Amerika, Afrika ve Asya'nın ücra köşelerinde yayılma fırsatı elde etmiş ve sapkın Protestanlar ile Müslümanlara karşı bir dizi başarılı askeri seferler düzenlenmişti. Aynı zamanda, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile birleşen İspanyollar, Orta Avrupa'ya açılma fırsatı elde ederken Burgonya, Avusturya, Almanya ve Bohemya gibi bölgelerin de sahibi olmuştu. Kral II. Felipe'nin sağduyusu ve adalet anlayışı sayesinde mükemmel bir devlet haline gelen İspanya kendi döneminin süper gücü olmuştu. Geçmişte Asurlar,

Medler, Persler, Yunanlar ve Romalılar gibi büyük medeniyetlerin sahip olduğu bu role, 1500'lerin ortalarından itibaren İspanyollar da erişme şansı yakalamıştı. İspanyol yazarlardan De Salazar da İspanyolların büyüklüğünü ve döneminin en güçlü devleti olduğunu şu şekilde ifade etmekteydi:

“Bütün yazarlar, her zaman Asurluların, Medlerin, Perslerin, Yunanlıların ve Romalıların monarşilerinden, imparatorluklarından ve liderliklerinden bahsetmiş ve bahsetmektedir. Bugün, Tombias denerek İspanyolların adına da benzer şeylerden bahsedilmekte çünkü her biri kendi döneminde en fazla bilinen, en güçlü olan, en fazla krallığa ve toprağa sahip olarak burada yaşayan tüm halkları yöneten veya onlara hükmederek kendi korumaları ve himayesi altına alanlardı. Onlara saygı duyuyor ve onlardan korkuyorlardı. Bugün İspanya'da doğrulanan şey bu...” (De Salazar, 1619, 1.Kısım/ s.1)

Aragonlu Fernando'nun devletin temellerine yerleştirdiği sağduyu, feraset, dikkat, uyanıklık ve ihtiyat gibi erdemler, torunu İmparator V. Carlos'un devleti iyi bir şekilde yönetmesini sağlayan dini arzusu ve şuuru ve torunu Kral II. Felipe'nin Amerika ve Portekiz'i devlet yapısı içerisine entegre etmesini sağlayan politik duruşu İspanyolların monarşilerini *mükemmelleştirmelerinde* önemli pay sahibi olmuştu (BNE, MSS. 11306/ ss.186-187). Devletin savaş zamanında tebaa üzerinde yarattığı adalet duygusu, korkulan ve sürekli olarak kontrol altında tutulan yasaların varlığı, başta kıyafetler ve alışkanlıklar noktasındaki ılımlılık, yapılan harcamalardaki tutumluluk ve yöneticilerin devlet işlerinde sahip oldukları derinlik de *ideal* devletin temel özellikleri olarak kabul edilmiş ve bu noktalarda meydana gelen bozulmalar veya sıkıntılar devletin gerileme sürecini doğuran en önemli unsurlar olarak görülmüştü (De Cellorigo, 1600, s.31). İlk defa Kral II. Felipe zamanında ortaya çıktığı düşünülen bu problemler nedeniyle monarşi elde etmiş olduğu mükemmelliğini kaybetmeye başladı; 1570'lerden itibaren çeşitli noktalarda problemler arttı, 1590'larda Hollandalılar birçok noktayı İspanyollardan alarak kendi bütünlüklerini tamamladı, 1609'da isyancı Hollandalılar ile İspanya'ya neredeyse hiç prestij sağlamayan bir anlaşma yapılarak uzun süredir devam eden savaşa ara verildi, 1610'larda başta Hürmüz Boğazı, Malakka, Sao Jorge de Mina gibi denizaşırı topraklar Hollandalılara kaybedildi, 1620'lerde ise var olan kayıplar daha da arttı ve tüm bunların sonucunda kraliyetin çeşitli noktalarında isyanlar patlak verdi. Juan de Palafox tarafından kronolojisi bu şekilde verilen gerileme sürecine rağmen devlet

Tanrı'nın desteğini almaya devam etmekteydi ki onun desteği olmadan İspanyol monarşisinin daha ileri gidebilmesi pek mümkün gözüküyordu (BNE, MSS. 11306/ ss.189-190). Bu nedenle, bir dizi problem içerisinde bulunan monarşi eski gücüne ve şaşasına dönebilir ve Tanrı'nın isteği, dindar ve adil yöneticilerinin iyi yönetimi, halkın iyi niyeti, sağduyusu ve cesareti ile kaybedilen mükemmellik yeniden kazanılabilirdi.

İronik bir şekilde, Aragonlu Fernando'nun 1516 yılında hayatını kaybetmesinden sonra bir dizi toprak kazanmaya devam eden ve farklı krallıkları kendine bağlayan İspanyollar elde ettikleri bu kazanımlara rağmen sahip oldukları kusursuzluğu kaybetmeye başlamışlardı. Bu kusursuzluğun kaybedilmesi ise basit bir şekilde İspanyolların diğer uluslarla girişmiş olduğu mücadelelerde aldığı yenilgilere, ekonomik olarak çeşitli krizlerin yaşanmasına, tebaanın ahlaka aykırı bir hüviyet kazanarak kötü alışkanlıkların peşine düşmesine veya zayıf kralların başa gelerek devleti kötü yönetmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuç değildi; bu kusursuzluğun kaybı veya Martin Gonzalez de Cellorigo'nun ifade ettiği üzere bu mükemmelliğin kaybedilmesi olağan bir durum olarak görülmüş olsa da onun tam manasıyla neyi ifade ettiği ve nereden kaynaklandığı kolayca anlaşılabilir bir konu değildi. Beşeri yaşamda gerçek bir mükemmellik durumundan bahsedilmesi mümkün olmadığından insanlar ile yaşamları benzerlik gösteren devletler için de bu durum geçerli olabilirdi. Her bir devletin sadece kendi mükemmellik seviyesine ulaşabileceğini düşünen De Cellorigo için bu dönemin tam olarak nerede yaşandığının anlaşılması için gerileme sürecinin içerisinde bulunulması gerektiğini ifade etmekteydi:

“Sebebi şu ki krallıklar kendi mükemmellik seviyelerine eriştikten sonra şu an olduklarından daha fazla kusurlu olduklarını düşünmüşlerdi. Beşeri dünyada oldukça az, ölümlü olanlarda ise mükemmelliğin hiç olmaması göz önüne alındığında mükemmellik zirvesine çıkan gösterişli devletten bir şey anlayamayacak olmasına rağmen kendi büyüklüğünün ve güzelliğinin en yüksek mertebesine çıktığında veya diğerlerinin söylediği ve bizimkinde de görüldüğü gibi gerileme sürecinin ilerleyen zamanlarına kadar anlayamayan veya görülemeyen daha az kusurluluk olduğunda bir devletin gösterişli olmasından bahsedilebilir...” (De Cellorigo, 1600, s.31)

İspanya'nın gerileme süreci içerisine girdiği ifade eden Martin Gonzalez de Cellorigo için yaşanan bu gerileme süreci doğal sürecin dışında gelişen ve diğer devletlerin başına gelen olağan sapmalardan farklıydı. Aragonlu Katolik

Fernando ve torunu İmparator V. Carlos döneminde dünyanın en büyük gücü haline gelen İspanya zaman içerisinde olağan dışı bir yola girerek efsunlu bir topluma sahip bir krallığa dönüşmüştü:

“Görünen o ki bu krallıklar doğal işleyişin dışında yaşayan efsunlu insanlardan oluşan bir devlete dönüştü...” (De Cellorigo, 1600, s.25).

11. yüzyıldan itibaren yarımada bulunan Müslüman Araplarla kanlı ve haşin bir mücadele içerisinde giren İspanyollar için onlara karşı kendilerini koruyabilmek ve ortak bir şekilde hareket edebilmek için sadece askeri bir mücadele yeterli değildi. Askeri mücadelenin yanında Müslüman Araplara karşı başarılı olmalarının en önemli yollarından biri de başta dini olmak üzere sahip oldukları tüm kültürel, toplumsal ve kolektif öğelerin muhafaza edilmesinden ileri gelmekteydi. Araplarla İspanyollar arasındaki farklılıkların muhafazası İspanyol kimliğinin sürdürülmesi anlamına geldiğinden tebaanın ve devletin kadim geleneklere ve yerel kültüre daha fazla sadakat ve bağlılık göstermesi olağan bir durum olarak görülebilirdi. Nitekim Tanrı'nın İspanyollar ile beraber hareket ettiğine dair bir inancın ortaya çıkması ve onlara *cesaret* ve *sağduyu* isimli iki erdemi bahşetmesi ile onların pagan Roma'ya karşı 200 yıl boyunca direnmelerini sağlaması, onlara *Santiago* isimli bir aziz göndermesi, *Santiago*'nin desteğiyle başta Clavijo olmak üzere Müslümanlara karşı bir dizi savaşın kazanılması ve 400 yıldır kanlı şekilde devam eden *Reconquista* hareketinin başarıyla tamamlanması da bahsi geçen kültürel bağlılığın ve sadakatin pekişmesi adına ortaya çıkan düşüncelerden birkaçıydı. İspanyollar için başta yarımada bolca bulunan Müslümanlara karşı kendilerini korumak ve yoğun bir Hristiyanlık ile harmanlanmış bu kadim kültürü ve gelenekselliği muhafaza etmek temel gaye haline gelmişti. Keza Aragonlu Fernando'nun kadim olanı muhafaza edebilmek adına *Reconquista* hareketini bir an evvel tamamlamak istemesi, kendilerine beraber yaşama sözü verilmiş olmasına karşın *Yahudilerin* ve bir kısım Müslümanların yarımadadan sürülmesi, toplum içerisinde potansiyel tehdit olarak görülebilecek unsurların temizlenmesi adına İspanyol Engizisyonunun kurulması, *Sapkın* olarak görülen İspanyol protestanların kovulması ve başta *Alumbrados*³²³ olmak üzere temel Katolik

³²³ 1400'lerin sonlarından itibaren sahip oldukları inanışlar nedeniyle mistik olarak nitelendirilen ve zaman içerisinde İspanyol kilisesi ve Engizisyon tarafından sapkın olarak nitelendirilen dini grup. İlgili dini teşekkülün

inancının dışında görülen dini teşekküllerin yargılanması da bu gayeye ulaşmak istemenin sonuçlarıydı. Hatta 17. yüzyılda Gabriel Maqueda'nın Aragonlu Fernando'nun sahip olduğu kutsal inanç ışığının devam ettirilmesi adına devlet adamlarının en önemli görevlerinden birinin toplumu tüm pisliklerden temizlemek olduğunu ifade etmesi ve diğer bir yazar Juan de Salazar'ın yarımada kalan Müslümanların asimile edilmesini ve zorunlu göçe tabi tutulmasını emreden yasaların çıkarıldığı 1570 ile 1610 yıllarını *temizlenme* dönemi olarak görmesi ve bu dönemde *İspanya'nın yeniden doğduğunu* düşünmesi de sürecin ilerleyen dönemlerdeki yansımalarından birkaç tanesi idi (BNE, 1621, R/6854/s.9; De Salazar, 1619, 2.Kısım/s.32).

“Son olarak, diğer binlerce olayı kenarı bırakırsak İspanyol tarihinin (çok güzel olaylarla) dolu olduğu zamanımızda yaşanan iki muhteşem olayla teyit edilmiştir. Birincisi, 1570 yılında İspanya yeniden doğmuştur zira Afrika'daki Mağripliler ile anlaşarak Gırnata'da yaşayan Moriscolar Yeni Yıl zamanında İspanya'ya ikinci kez işgal etmeye çalışmış... ama onlar hak ettikleri gibi cezalandırılmışlardır... İkinci muhteşem olay ise hepimizin günümüzde gerçekleşmiş olduğuna tanık olduğu 1610 yılında çok gizli yerlere sakladıkları büyük miktardaki silah ile kendilerini benzer bir etki (1570 isyanı) yaratmak için hazırlayarak, İspanyolların ezeli düşmanları Türkler ile Sapkınlarla işbirliğine bulunarak İspanya'ya isyan çıkarmak isteyenler de aynı Moriscoları...” (De Salazar, 1619, 2.Kısım/ ss. 32-33)

Hatta İspanyol yazarlardan Fernandez de Navarrete de Arapları yarımada dan göndererek tüm İspanya'yı temizleyen Aragonlu Fernando ile eşi Kastilyalı Isabel'in yapmış olduğunun bir benzerini de dönemin İspanyol yönetiminin ifa etmesi gerektiğini söylemekteydi. Ona göre, toplumu temizlemek ve güçlü kılabilmek için monarşi topraklarında yaşayan ve son derece *tehlikeli*, dini açıdan *düzenbaz* bir halk olan çingenelerin de sürülmesi gerekmekteydi. Mevcut demografik krize rağmen bu adımın monarşinin ayakta kalabilmesi adına son derece kritik olduğunu düşünen De Navarrete için monarşi içerisinde yaşayan dini ve gelenekleri farklı insandan *dostluk* değil; sadece *düşmanlık* beklenmeliydi (De Navarrete, 1626, 7. Kısım). Varlıkları ile *temiz kanı* zehirlenme ihtimali bulunan tüm hastalıklar toplumdan atılmalıydı (De Navarrete, 1626, 7. Kısım).

Protestanlar ile yakın ilişkiler içinde olduğunun düşünülmesi onları Engizisyonun en önemli hedefi haline getirmiş ve başta *Moriscolar* olmak üzere çeşitli dahili meseleler geri planda kalmıştır.

Diğer yandan, sahip olduğu dini tutum sayesinde dönemin İspanyolları tarafından *Yeni Davud* olarak kabul edilen Aragonlu Fernando önderliğinde İsrailoğullarından sonra *Tanrı'nın Halkı* veya *Seçilmiş Halk* özelliğine erişen ikinci topluluk olan İspanyollar, sahip oldukları çobanlarının gayreti sayesinde içerisinde bulunan tüm koyun postlu kurtlardan arınmış bir sürü gibiydi (De Cellorigo, 1600, s.38). Kral Aragonlu Fernando tüm kurtları temizleyerek sürünün rahat bir şekilde hareket etmesini sağlamış ve onları tüm dış tehlikelere kapalı bir hale getirmişti. Sürünün sahip olduğu bu ahenk ve harmoni sayesinde Aragonlu Fernando, devleti kendisinden sonra hiçbir İspanyol hükümdarın erişemeyeceği bir mutluluk ve büyüklük seviyesine ulaştırmıştı (De Cellorigo, 1600, s.31).

Dünyanın gümüş ve altın konusundaki en zengin ülkesi konumunda olan İspanya sahip olduğu bu zenginlik sayesinde geçmişte hüküm sürmüş Asurlar, Medler, Persler, Yunanlar ve Romalılar gibi denklerinden çok daha güçlü bir askeriye ve orduya sahip olmuş, onlarinkinden çok daha masraflı savaşları finanse edebilmiş ve onlardan çok daha büyük askeri seferler düzenleyebilmişti (De Salazar, 1619, 1. Kısım/ s.18; De Navarrete, 1626, 22. Kısım). Aynı zamanda, monarşinin bu zenginliği Tanrı'nın İspanyollara verdiği sağduyu ve cesaret ile birleşerek onların geniş bir alana hükmetmesine, devasa bir donanmaya sahip olmasına, Hristiyanlığın dünyanın dört bir yanına yayılmasına ve daha evvel kimsenin gitmediği coğrafyalara gidilmesine zemin hazırlamıştı. Daha önce kimsenin hakkında bilgi sahibi olmadığı *Yeni Dünya* Amerika'nın keşfedilmesi tüm bu sürecin değişmesine doğrudan etki edecek ve zamanla monarşi üzerinde sahip olduğu etkiyle krallığın kaderinin çizilmesinde önemli bir faktör haline gelecekti. Sahip olduğu zenginlik ile monarşinin 1500'lerin başlarından itibaren bir dizi büyük seferi finanse edebilmesine imkân tanıyan bu yeni coğrafya, 17. yüzyıldan itibaren *tüm kötülüklerin kaynağı* haline gelerek kadim İspanyol geleneklerinin ve kaidelerinin şekillendirdiği toplumun bozulmasının sebebi olmak ile suçlanmaktaydı (De Moncada, 1619, 1. Kısım/ 7. Başlık, 3. Kısım/ 2. Başlık; AHN: Con. /1427, 1621). Zira Amerika'nın sahip olduğu zenginlikler İspanyol toplumunun tembelleşmesine ve miskinleşmesine neden olmuş; aynı zamanda, bu zenginliklerden faydalanmak isteyen yabancı tüccarların İspanya'ya yerleşmesine zemin hazırlayarak onların kötü alışkanlıklarını da beraberinde

getirmelerinin önünü açmıştı. Yurt dışından gelen tüccarların bu kötü alışkanlıkları ve kültürlerinin uzantıları sayılan aşırılık, gösteriş, şatafat ve gereksizlik gibi özellikleri monarşiye getirmeleri ile cesareti ve sağduyusuyla ünlü İspanyol toplumu kadim geleneklerini unutmaya başlamıştı (De Moncada, 1619, 11. Kısım; Carranza, 1636, 1. Kısım). Amerika'nın neden olduğu bu durum yalnızca toplumu dejenere etmemiş; aynı zamanda, toplum dinamiklerinin bozulmasıyla monarşinin gerileme süreci içerisine girmesine de neden olmuştu.

Bir taraftan da monarşiye gelerek burada çeşitli işlerle uğraşmaya başlayan yabancılar kadim İspanyol kültürü ve gelenekleri ile tanışma fırsatı elde etmekte ve kendilerine uygun olanları benimseyerek onları kendi ülkelerine götürmekteydi. Bu durum birçok yabancı ulusun ve devletin İspanya'yı ve İspanyol kültürünü taklit etmesine neden olmaktadır (De Guzman, 1614, 2. Kısım/ 8. Başlık). Yabancıların İspanyol kültürüne ve geleneklerine duydukları bu hayranlık zaman içerisinde İspanyolların kıskanılması ve hatta biraz daha öteye giderek onlardan nefret edilmesi ile sonuçlanmıştı (De Moncada, 1619, 2.Kısım/ 3. Başlık; BNE, MSS. 2237/ s.138; De Salazar, 1770, s.31). Bu nedenle, yabancılar İspanyol kültürünü ve geleneklerini tanımak için daha fazla İspanya'ya gelme isteği duymuşlar ve bu kuvvetli yapının yozlaşması adına ellerinden geleni yapmaya koyulmuşlardı. Dolayısıyla, Napoli'den Milano'ya, Oran'dan Filipenler'e ve Aşağı Ülkelerden Peru'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyanın sahibi olan ve döneminin evrensel gücü olma şansına erişen İspanyollar kendilerini var eden kültürel öğelerden yavaş yavaş koparak bir dizi kötü alışkanlık sahibi olmuşlardı (BNE,1623, R/19258/s. i). *Sadelik* ve *basitliği* ön plana çıkaran İspanyol gelenekleri tümüyle unutulmuş ve *aşırılığı*, *gereksizliği* ve *gösterişi* temel alan yozlaşmış bir kültürel yapı ortaya çıkmıştı (De Salazar, 1770, s.31).³²⁴

Diğer ulusların İspanyollara duyduğu kıskançlık ve nefret nedeniyle İspanyollar tarihte hüküm sürmüş diğer süper güçlerden çok daha kısa süreliğine dünyayı domine etme şansı yakalamışlardı. Dünyanın bu manada ilk süper gücü olan

³²⁴ “Bazı milletlerin İspanyollara karşı dikte etmeye çalıştıkları tek bir hata var ve onun, gururlu, kibirli, cüretkâr, dik başlı, çok acı çeken ve huzursuz olduğunu, bununla birlikte onun büyük bir nefret ve düşmanlık kazanmış olduğunu ve buna rağmen onun dünyanın en iyisi olarak tanımlamaktadır. Bana göre bu iftira İspanyollar için daha fazla zafer demektir zira herhangi bir temeli olmayan bu görüş iftiracıların onları yüksekte ve kendilerini aşağıda görmeleri ile İspanyolların bu kadar uçmasını ve kendilerinin yok olmasını sağlayan sebeplerden dolayı kendilerini düşük görmekten başka bir işe yaramamaktaydı...”

Asurlular yaklaşık 1200 yıl, Anadolu'dan Avrupa'ya doğru hızlı bir ilerleme sağlayan Türkler 800 yıl, tarihin en görkemli imparatorluğunu kuran Romalılar 600 yıl, Orta Çağ Avrupa'sının önemli devletleri olarak görülen Frankları ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluklarını kuran Fransızlar ve Almanlar 300 yıl ve sahip olduğu medeniyet seviyesi ile dünya tarihine yön veren Antik Yunanlar da 200 yıl boyunca tüm dünyayı kontrol etmişlerdi. Ancak birçok açıdan bu devletlerden daha görkemli ve güçlü olan İspanyollar sadece 30 yıl boyunca içerisinde buldukları dünyayı kontrol etme fırsatını elde etmiş ve bu fırsatı ise Aragonlu Fernando'nun kendisine bıraktığı büyük krallığın başına geçen İmparator V. Carlos zamanında yakalamışlardı. Daha sonraları, kademeli olarak gerilemeye başlayan monarşi, gündün güne güç kaybederek tüm dünyayı kontrol edebilme imkânını da elinden kaçırmıştı. Çok farklı coğrafyalarda toprakları bulunan İspanyollar; Fransızlar, Almanlar ve İtalyanlar tarafından bölünmüş ve bu nedenle devleti oluşturan Aşağı Ülkeler, İspanya, Napoli, Franche-Comte, Milano ve Oran gibi bölgeler arasında bir bütünlük kurulamamıştı (BNE, MSS. 11306/ s.198; AGS. Estado:2042, 1627; Botero, 1593, 1. Kısım/ 7. Başlık). Tüm dünyada etkin bir güç haline gelmek ve *evrensel* bir monarşi kurmak isteyen İspanyollar bu düşüncelerini Avrupa'da dahi hayata geçirmekte zorlanmıştı. 1560'larda Aşağı Ülkelerde meydana gelen isyanın ardından monarşi büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmış ve adeta kendi sonunu hazırlamıştı. *Derecho, Religion, Justicia, Prudencia, Los Reyes Santos ve Pios*³²⁵ gibi özellikleri ile ilahi olana bağlılık göstermeye çalışan ve doğru ve dürüst bir yönetim anlayışını benimseyen İspanyollar; *Ambicioso, Fuerza, Tirania, Supersticion ve Violencia*³²⁶ gibi özelliklere sahip diğer süper güçler kadar uzun süre dünyayı yönetememişlerdi (BNE, MSS. 11306/ s.190). Diğer bir deyişle, İspanyolların doğru yoldan çıkmaması ve diğerleri gibi zorba ve güç kullanan bir yönetim anlayışı benimsememesi monarşinin parlak döneminin oldukça kısa sürmesine neden olmuştu. Aragonlu Fernando ile torunu V. Carlos zamanlarında yaşanan görkemli hükümlanlık, Kral II. Felipe döneminde yerini gerileme sürecine bırakmıştı. Juan

³²⁵ İsp. Hak/Hukuk, din, adalet, sağduyu, aziz ve dindar krallar.

³²⁶ İsp. Hırslı, güç, zorbalık, batıl inanç ve şiddet.

de Palafox İspanyolların diğer güçlere kıyasla oldukça kısa süren evrensel olma sürecinin nedenini şu şekilde izah etmekteydi:

“Diğer krallıkların ömrünün ne kadar sürdüğünü görünce buna daha çok hayran olunur. Asurlar ve imparatorlukları 1200 yıldan fazla, Osmanlılar 800'den fazla, Romalılar 600'den fazla, Yunanlılar 200'den fazla, Franklılar veya Almanlar 300'den fazla sürmüştür ve bu açıdan bakıldığında [bu dönemler] onların diğer krallıklara karşı üstünlükleri gösterdiği çağlardı. Bizim krallığımız ise ortaya çıkışından, düşüşüne kadar neredeyse otuz yıl ayakta kalmıştı. Neredeyse tüm diğer monarşilerin hırs, güç, zulüm, batıl inanç veya şiddetten oluştuğunu görmek bu durumu çok da az göstermemekte; diğer taraftan, İspanyol monarşisi ise hukuk üzerine oturtulmuş, din üzerine şekillenmiş, adaleti tesis etmiş ve aziz, dindar ve mükemmel hükümdarlarının Hristiyanlığı ve sağduyusu ile yönetilmişti...” (BNE, MSS. 11306/ s.190).

Genel olarak, İspanyol yazarlar Kral II. Felipe döneminde yaşanan gerileme sürecini kralın kendisine bağlamaktan ziyade var olan sürecin monarşiyi birtakım sıkıntılar yaşamaya ittiği düşüncesine sahipti. Onlara göre, İspanyolların içerisinde bulunduğu gerileme sürecini doğrudan Kral II. Felipe'ye bağlamak büyük bir yanılığın ürünüydü (BNE, MSS. 11306/ s.192). İmparator V. Carlos'un son dönemlerinden itibaren monarşi içerisinde bir yangın ortaya çıkmış ve başta Aşağı Ülkeler isyanı olmak üzere yaşanan gelişmeler bu yangının daha geniş bir alana yayılmasına neden olmuştu. Ayrıca, 1550'lerden itibaren yabancıların ticaret yapmak ve para kazanmak için monarşiye gelmeye başlaması ile de *toplumsal kötü alışkanlıklar* yaygınlaşarak başta kralların ve devlet yöneticilerinin geçmişte monarşiyi kusursuza yakın şekilde yönetmelerini sağlayan tüm erdemlerin yozlaşması tetiklenmiş ve devlet ile tebaa arasındaki uyum bozulmuştu (Celorigo, 1600, s.32). Taraflar arasındaki ahengin kaybolmasıyla tebaa bir dizi kötü ve zararlı alışkanlık kazanırken, bunları önlemek adına çeşitli düzenlemeler yapması gereken yöneticiler ise kişisel çıkarlarını düşünerek gerekli tedbirleri almaktan imtina etmişlerdi. Oysaki kralın ve devlet yöneticilerinin rahatsızlık içerisinde olan monarşiye *leyes*,³²⁷ *buenas costumbres*,³²⁸ *ordenacion*³²⁹ ve *buenos consejos*³³⁰ gibi dört farklı ilahtan oluşan reçeteyi uygulamasıyla ortadan kalkacak tüm hastalıklar kökleşmeye başlayarak tebaaya

³²⁷ İsp. Yasalar.

³²⁸ İsp. İyi alışkanlıklar.

³²⁹ İsp. Yetkilendirme.

³³⁰ İsp. İyi tavsiyeler.

ve monarşiye ciddi zararlar vermeye başlamıştı (Cellorigo, 1600, s.45). Bu durum İspanyolların sahip olduğu monarşiyi çevreleyen Fransızlar, Almanlar ve İtalyanlar gibi düşmanların daha fazla imkâna sahip olması anlamına gelmekteydi. Başta ekonomik, ticari ve sosyal anlamda neden oldukları olumsuzluklar nedeniyle monarşiye gelmek isteyen tüm yabancılara *İspanya'nın kapıları* kapatılmalıydı (AHN: Con. /1427, 1621).

Kral II. Felipe döneminde kökleşmeye başlayan problemlere karşı yeterli önlemlerin alınamamasının yanında onun devrini İspanyollar adına gerileme süreci olarak adlandırmanın önemli bir nedeni daha vardı. Buna göre, müstakil bir devletin temellerini atarak onu torununa başarılı bir şekilde devreden Aragonlu Fernando ile dedesinden aldığı mirası başarılı bir şekilde kullanan ve devasa topraklara sahip olan imparatorluğun kolay yönetilmesi adına onu ikiye ayıran İmparator V.Carlos'un aksine Kral II. Felipe yönetmekte olduğu monarşiyi kendisinden sonraki hükümdarlara yönetilebilir şekilde bırakma konusunda başarısız olmuştu (BNE, MSS. 11306/ s.200). Uzun saatler çalışarak neredeyse tüm devlet işlerinin içerisinde yer alan Kral II. Felipe oğlu Prens Felipe'ye elverişli bir yönetim ortamı bırakamamış ve kötüleşmeye başlayan durumu kontrol edebilme noktasında sıkıntılar yaşamıştı. Oysaki *ideal* bir kral işler kötüye gitmeden ve kraliyet umutsuzluğa düşmeden tüm sıkıntıları bertaraf etmeliydi; daha da önemlisi o bunları sağlayabilecek bir yönetim ortamı hazırlamalıydı (BNE, MSS. 11306/ s.201). Kral II. Felipe'nin devlet yönetimi konusunda en büyük noksanlığı da buradan kaynaklanmaktaydı. Kral monarşinin tüm idari yükünü kendi omuzlarında taşıyordu ve bu yönetim tarzının süreklilik sağlaması pek de olası gözüküyordu.

Kral II. Felipe'nin süreklilikten uzak devlet yönetimi monarşinin sahip olduğu kaynakların uygun ve doğru şekilde kullanılmasını da engellemekteydi. 1556 yılında İspanya Kralı olduktan sonra İspanya üç farklı dönemde borçlarını ödeyemediğinden iflas etmiş, tebaadan toplanan vergiler sürekli olarak artmış ve kraliyetin mali yapısı her yıl bir önceki yıla göre daha da kötü hale gelmişti. Kral II. Felipe'nin devlet işlerinde ekseriyetle Kastilyalı devlet adamlarına, askerlerine ve soylularına öncelik tanınması ve kraliyetin boş pozisyonlarının sürekli olarak onlarla doldurulması farklı bölgelerden teşekkül eden monarşinin tüm dengesini

bozmuştu. Devletin vergi yükünün neredeyse tamamını karşılayan Kastilya'nın üzerindeki baskının sürekli olarak artması ve diğer bölgelerin birçok konuda dışarıda tutulması krallığı zayıflatmış ve bu durum monarşinin eski gücünden uzaklaşması ile sonuçlanmıştı (De Navarrete, 1626, 23. Kısım). Oysaki Katalunya, Portekiz, Aragon, Valensiya, Amerika, Aşağı Ülkeler, Napoli ve Sicilya gibi farklı krallıklardan oluşan monarşi askeri, idari, ekonomik ve politik konularda onlardan yararlanmalı, onları ödüllendirmeli ve şereflendirmeli ve onları, bu işlerle ilgilenmeleri adına teşvik etmeli idi (BNE. MSS. 12931, 1629, s.1). Monarşi içerisinde birçok noktada çeşitliliğin azalması ve kraliyet içerisinde tek sesli bir yapının hâsıl olması, kraliyete farklı düşüncelerde ve uyarılarda bulanabilecek insan sayısının azalmasına sebep olmuştu. Doğal olarak, monarşinin bu zenginliğinin azalması da kraliyetin devlet işlerinin sürdürülebilir olmasına mâni olmuştu. Zayıflayan ve bir dizi problem içerisinde kalan bölgelerin sorunlarının çözülememesi ve başta Kastilya olmak üzere yüksek vergi veren bölgelerin bir türlü bu yükten kurtulamaması İspanyolların gerileme sürecine girmesine neden olmuştu. Bu gerileme süreci ise birçoklarına göre İspanyolların en güçlü olduklarına inandıkları Kral II. Felipe döneminde başlamıştı:

“Kral II. Felipe ile V. Carlos gibi örnekten ikincisini daha iyi bulmaktayım çünkü onun zamanında monarşinin kurulmuşken onun oğlunun döneminde gerileme başladı. Ayrıca, Majesteleri II. Felipe Portekiz krallığına girdiğinde kendisini oraya yakınlaştırdı; Mağripilileri sakinleştirdiği zaman da Gırnata'ya; İspanya'dan ayrılmayan, Aşağı Ülkelere geçmeyen bir yönetim biçimi kurdu. Bu yönetim biçimi de krallığın ve kraliyetin tüm ciddi meselelerde kendisinin şahsen bulunması düşüncesini ortaya çıkardı...” (BNE, MSS. 11306/ s.200).

3.6. DEVLETİ YÖNETMEK: BİLİM Mİ, SANAT MI YOKSA TANRI KORKUSU MU?

1500'lerin sonlarından itibaren birçok alanda kriz yaşamaya başlayan İspanyolların içinde bulunduğu süreci anlamaya çalışan yazarlardan biri olan Sancho de Moncada, ortaya çıkmış olan problemlerin çoğunlukla devleti yönetme konusunu bir *ciencia* olarak görmeyen insanların hatalarından kaynaklandığını düşünmekteydi. De Moncada için devleti yönetmek de tarih, matematik ve fizik gibi bir bilim dalıydı ve üzerine çalışılarak bu alanda ihtisas sahibi olmak

mümkündü. Geçmişe bakarak gerekli dersleri çıkarmak, devlet yönetimi hakkında yazılan eserleri okuyarak belirli bir bilgi birikimi elde etmek, elde edilen bilgileri teoriden pratiğe çevirmek ve teoriden pratiğe geçiş noktasında deneyimden faydalanmak bu bilimin önemli aşamalarıydı. Çağdaş İspanyol yazarlarının bahsettiği üzere bu bilimde kesinlikle *fortunaya*, *dudaya*³³¹ ve *cosas inciertas*³³² yer yoktu. Diğer bilim dallarında olduğu gibi de Moncada'nın *Ciencia de Gobernar*³³³ adını verdiği bu yönetim bilimi dalında da kişilere göre değişiklik göstermeyen, kesin doğrular vardı (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık). Doğal olarak, duruma ve kişiye göre değişiklik göstermeyen, genel geçer, mutlak ve müspet prensiplerin ve kuralların olması da *gouernan* bir bilime dönüştürmekteydi. Bilinenin aksine bu bilim geçmişi çok eskilere dayanan bir fenomendi. Bu fenomenin temelleri devlet yönetiminin bilim olduğunu kavramış olan Süleyman peygamber tarafından atılmış ve o, ortaya koyduğu kurallar ve prensiplerle onu her türlü belirsizlikten arınmış bir yapıya bürümüştü (De Moncada, 1619, 9. Kısım). Zaman içerisinde de insanların kendilerine, çevrelerine ve doğalarına dair bilgilerini artırması ve tarihin günden güne önemiyetini göstermesiyle bu bilim daha sağlam bir zemin üzerine oturmuştur. Öyle ki, Süleyman peygamberden sonra gelen nice önemli düşünürler de *Ciencia de Gobernar* fenomeni kabul etmiş ve onun ideal bir devlet yapısının kurulabilmesi adına son derece mühim bir unsur olduğunu ortaya koymuşlardı:

“Ama yönetim biliminin olduğu bir gerçektir ki bu doktrin Platon, Aristoteles, Xenophon ve diğer büyük isimler ile Aziz Agustin tarafından alıntılanan Romalı şairin derin sözlerinden ileri gelmektedir...” (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık).

Buradan da görüldüğü üzere bu bilimin öğrenilmesi hükümdarların ve devlet yöneticilerinin işini kolaylaştıracak, onların devleti daha iyi idare edebilmesinin önü açılacak ve çıkması muhtemel problemlerle ve sıkıntılarla kolaylıkla mücadele edilebilecekti. Lakin başta İspanyollar olmak üzere birçok krallık ve devlet, devleti yönetmenin bir bilim olmadığını ileri sürerek pek çok hata yapmakta ve bu bilim dalının ortaya koymuş olduğu bütün prensipleri ve genel

³³¹ İsp. Şüphe.

³³² İsp. Belirsiz şeyler.

³³³ İsp. Yönetim Bilimi.

geçer doğruları göz ardı etmekteydi (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık).³³⁴ Doğal olarak, *Ciencia de Gobernar* konusunda cahillik sergileyen tüm devletler birçok alanda çeşitli sorunlar ile karşılaşmakta ve ortaya çıkan bu sorunlara karşı tutarlı ve etkin çözüm bulma konusunda sıkıntı yaşamaktalardı (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 2. Başlık). Bir süredir idari, ekonomik, siyasi ve sosyal problemler yaşayan İspanyol monarşisi de bu devletlerden biriydi. İspanya yeniden eski gücüne kavuşmak arzusundaysa bu alanın bir bilim olduğunu kabul etmeli ve ona göre bir devlet yapısı kurmalıydı.

Sancho de Moncada için bir şeyin bilim olarak kabul edilebilmesi onun çeşitli kabullere, prensiplere ve genelgeçer kurallara sahip olması ile ilgiliydi. Bir dizi genelgeçer kurala bağlı olan ve varlığı tümüyle pusula kullanımı ile rüzgâr, coğrafya ve akıntı bilgisine dayanan denizcilik; bir insanın vücudunda ortaya çıkan hastalıkları iyileştirmek ve onların acılarına son vermek adına çeşitli iyileştirme metotlarından yararlanan tıp ve üst düzey matematik ile cebir bilgisi ile insanların yaşamlarını kolaylaştırmaya çalışan mühendislik gibi alanlar nasıl önemli bilim dalları olarak görülüyorsa onlar gibi geçmişin bilgisini sunan tarihe ve birtakım genelgeçer kurallara ve prensiplere bağlı olan *Ciencia de Gobernar* da o denli öneme sahipti. Vücutta meydana gelen hastalıkları ve acıları sona erdirmek adına gerekli çözümleri ve çareleri zaman içerisinde anlamaya başlayan ve ona yönelik kesin ve yanılmaz kurallar ortaya koyan hekim örneğinde olduğu gibi bir hükümdar veya devlet yöneticisi de devletlerin gerilemesine, zayıflamasına ve yıkılmasına neden olan gelişmeleri inceleyerek benzer kesin ve yanılmaz kurallara erişebilirdi (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık). Devlet yönetimi konusunda var olduğuna inanılan bu kesinlik ve değişmezlik sayesinde başta Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Giovanni Botero gibi önemli siyaset yazarları devlet yönetimi konusunda çeşitli eserler kaleme almış ve hükümdarlara ve devlet yöneticilerine devleti yönetirken uymaları gereken kuralları ve politikaları anlatmaya çalışmışlardı. Onların bu tutumu da devlet yönetimi

³³⁴ “Birçokları yönetim sanatının bir bilim olmadığı iddiasından bulunur zira onlara göre, her olayda meydana gelebilecek kesin, mutlak ilkeler yoktur; diğer taraftan, çeşitli hataların pahasına rağmen insanlar tecrübeler vasıtasıyla keşfettikleri bilgilerle hüküm sürerek devletlerini dikkatli bir şekilde yönetmiş ve yönetmektedirler; zaten deneyim onlara Senatör olmayı öğretebilsin diye Roma’da senatörlerin çocuklarının da senatoya girmeye devam ettikleri de görülmekteydi...”.

konusunun bir bilim olduğunu göstermekteydi; birçokları tarafından kabul edilmeyen ve hükümdarlara ve devlet yöneticilerine ahlaksızlığı ve dinsizliği önerdiği düşünülen *Razon de Estado* düşüncesi de bu nedenle bu bakış açısının bir sonucuydu:

“Çünkü devleti yönetme veya devlet çıkarı krallıkların kurulması, muhafaza edilmesi ve gelişmesi için bir araçtır ve bu araç zamanla yerine oturur... Denizcilik biliminin gemiye doğru şekilde kerteriz aldirmayı bilmekten ve tıbbiyenin de acılara karşı doğru tedavi yöntemlerini uygulamaktan ileri geldiği gibi; insanları başka insanlara yönlendiren sıkıntılar ile ruhun ve vücudun rahatsızlıklarını tedavi edebilmeyi öğreten açık ve sapmaz kuralların var olduğu gibi; krallıkların başlarına gelen ortak sıkıntılarının giderilmesine yönelik de mutlak çareler vardır...” (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık).

Aynı zamanda, beşerî olanın aksine ilahi ve tanrısal olan her öge kendi içerisinde belirli bir düzene, intizama ve kesinliğe sahip olduğundan Tanrı'nın yeryüzünü yönetmeye yönelik tasarrufu da kendi içerisinde bir dizi kesin, mutlak ve şaşmaz kurala bağlı şekilde işlerlik göstermekteydi (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık). İlahi bir temele sahip ve bir dizi mutlak ve kesin kuraldan teşekkül eden yönetim tasarrufu da insanın her zaman daha iyiye ve kesine ulaşmasına yardım ederek ona ilmi bir hüviyet kazandırmaktaydı. Hatta tanrısal ve ilahi olan her şeyde olduğu gibi *Ciencia de Gobernar* içerisinde de var olan kusursuzluk ve mükemmel uyum bu bilim dalının mekanik bir düzene sahip olmasına yardım etmekteydi (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 2. Başlık). Var olan kuralları ve prensipleri insanoğlu tarafından anlaşıldığı takdirde bu bilimin; matematik, fizik ve simyadan pek bir farkı yoktu. Fizikçinin, matematikçinin veya simyacının bu alanda uzmanlaşması için gerek duyduğu mükemmel bilgi ve birikim *Yönetim bilimi*nde de uzmanlaşmak ve kusursuza varabilmek adına gerekliydi. Tebaayı ve devleti yönetecek tüm yöneticiler sıradan insanlardan farklı olarak bir dizi yeterliliğe sahip olarak onları yönetebilecek güveni herkese göstermeliydiler. Tanrı'nın kendisine sağlamış olduğu eğitim sayesinde kendi dönemini kusursuz ve mükemmel hale getiren Musa Peygamber ile babası Makedonyalı Filip'in yönetimin bir bilim olduğu fikrine sahip Aristo'yu görevlendirerek eğitmeye başladığı İskender örneklerinde olduğu üzere tüm devlet adamları *Politica* adı verilen eğitimi almalıydı (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 3. Başlık). Bu eğitim olmadan bir yöneticinin veya hükümdarın kusursuz bir anlayış veya öngörü sahibi

olması yeterli değildi. Bu tedrisattan geçmemiş olan veya bu bilimi kabul etmeyen birçokları yönetmeye çalıştıkları toplumların ve devletlerin bir dizi sıkıntı yaşamasına neden olmuş ve zaman zaman onların bu cehaletleri nice büyük devletin yıkılmasına zemin hazırlamıştı. Bu nedenle hem hükümdarlar hem devlet yöneticileri, Romalıların yaptığı gibi çocuklarını yanlarından ayırmamalı, onlarla *Politica* adı verilen eğitim ile yakından ilgilenmeli ve onların başta tarih olmak üzere birçok alanda muazzam bir yeterliliğe sahip olmasına çaba sarf etmeliydi (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık). Böylece, devletin mirasçıları olarak ilerleyen dönemlerde tebaayı ve ülkeyi yönetecek gençlerin bu bilimi öğrenerek devleti kusursuz şekilde yönetmesinin önü açılabilirdi. Hatta bu bilim devleti tüm hatalardan ve musibetlerden uzak tutacak bir *sigorta* görevi bile görebilirdi:

“Birinci başlıkta yönetmenin bir bilim olduğunu söylediğimden bu bilime yönelik cehaletin krallıkların başına gelen kötü olayların nedeni olduğu aşikardır; bütün bilimler açık ve yanılmazdır ve bu nedenle, Platon ve diğerlerinin söylediği üzere bu bilimin öğrenilmesi tüm hataların sigortasıdır...” (De Moncada, 1619, 9. Kısım/ 1. Başlık).

1616 yılında Kral III. Felipe adına *Verdadera Razon de Estado* isimli eseri kaleme alan Fernando Albia de Castro ise Sancho de Moncada'nın devlet yönetimi ile ilgili düşüncelerinden tümüyle farklı fikirlere sahipti. Castro'ya göre, devlet yönetimi Moncada'nın ileri sürdüğü gibi bir bilim dalı değildi zira tarihin hiçbir evresinde devlet yönetimi düşüncesi sadece müspet, kesin ve genelgeçer kurallara bağlı bir temele sahip olmamıştı (Castro, 1616, ss.3-4) Tıbbiye, matematik ve hendese gibi bilimlerin aksine devleti yönetebilmek sadece müspet ve kesin doğrulara bağlı olarak ilerlememekteydi; hiçbir bilim dalında etkisi olmayan *fortuna* devlet yönetimi düşüncesinin en önemli etmenlerinden biriydi. Aristo'nun da sözünü ettiği üzere dünyada şans faktörü üzerinden ele alınan hiçbir alan bilim olarak görülmemeliydi (Castro, 1616, s. 2). Ayrıca, Castro'ya göre bir alanın bilimsel olarak görülmesi onun evrensel ilkelere bağlı olmasından ileri gelmektedir; hiçbir evrensel ilkeye dayanmayan devlet yönetimi düşüncesi rahatlıkla manipüle veya speküle edilme ihtimali ile karşı karşıyadır. Devlet yönetimi düşüncesinin evrensel bir temele sahip olmaması ve her zaman spekülasyona açık olması onu büyük bir belirsizliğe iterek onunla alakalı hiçbir şeyin tam manasıyla kavranamayacağı fikrini de beraberinde getirmiştir. Romalı

tarihçi Tacitus'un da ifade ettiği üzere ölümlü olan her şeyde bir belirsizlik vardır ve ona göre devlet ve devleti yönetme konuları da bu belirsizliğin ortaya çıktığı alanlardandır (Castro, 1616, s. 4).³³⁵ Dolayısıyla, Castro için bir dizi belirsizlik içerisinde olan ve şans faktörüne bağlı olarak ilerleyen devlet yönetimi düşüncesi bir bilim değildir.

Devlet yönetimi düşüncesinin bir bilim olmadığı fikrini savunan Castro, hükümdarların ve diğer devlet yöneticilerinin sahip olması gereken en önemli unsurları Hristiyanlık ve daha da önemlisi *temor de Dios* olarak görmüştü (Castro, 1616, s. 1). Dindar bir Hristiyan olan, yaptığı her işte ilahi kanunları gözeten ve Tanrı korkusunu yüreğinde tutan hükümdarlar ve devlet adamları, bu sayede, iyi birer yöneticiye dönüşebilecek, tebaaya, devlete ve dine daha iyi şekilde hizmet edebilecekti. Bu nedenle, Fernando Albia de Castro; Sancho de Moncada'nın *Ciencia de Gobernar* kavramının yerine iyi bir devlet yönetimi adına gerekli gördüğü Hristiyanlığı ve Tanrı korkusunu nitelendiren *Materia de Estado* tabirini kullanmayı tercih etmişti. Ona göre, devlet yönetimi düşüncesi Hristiyanlık ve Tanrı korkusu gibi iki önemli unsur üzerine teşekkül edildiğinden devletlerin temelinde de bu iki unsur yer almalıydı (Castro, 1616, ss. 18-19). İyi bir hükümdar veya iyi bir devlet adamı olmak isteyen tüm yöneticilerin temelde bilmesi ve kavraması gereken en önemli husus da bu iki unsura dayanan *Materia de Estado* kavramı idi.

Temelinde Hristiyanlık ile Tanrı korkusunu barındıran *Materia de Estado* kavramının tüm Hristiyan hükümdarlar için geçerli olduğu fikrine bağlı kalan Castro; kendisinden evvel yaşamış Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Giovanni Botero gibi isimlerin üzerinde durduğu *Razon de Estado* kavramının da esasında benzer bir temele bağlı olduğunu ifade etmişti (Castro, 1616, ss. 1-2, 22). Hatta *Materia de Estado* ile *Razon de Estado* kavramları arasında hiçbir fark yoktu; tüm Hristiyan hükümdarların ve devlet yöneticilerinin yegâne amacı dini korumak olduğundan onların tüm var oluş nedenleri ve sahip oldukları çıkarlar Hristiyanlık ile paralellik göstermekteydi. Aragonlu Katolik Fernando örneğinde olduğu gibi

³³⁵ "Ayrıca denir ki bilim kesin ve zaruri şeyleri hedefleyerek bilgiden doğar. Onların *materia de estado* içerisinde yer almasının, sonunda hiçbir şekilde şaşmaz kanunlara erişmenin, onları tanımanın ne denli imkansız olduğu düşünülüşünde kimse onu reddedemez...".

yapmış olduğu her devlet işinde ilahi olanı takip eden tüm hükümdarlar *Katolik* unvanını almaya hak kazanır ve tüm din ve devlet işleri büyük bir ahenk içerisinde ilerleyebilirdi (Castro, 1616, s.1). Diğer taraftan, Niccolo Machiavelli başta olmak üzere bir dizi düşünürün dinsizliği ve ahlaksızlığı devletin temeline oturtma düşüncesine bağlı kalarak ortaya atmış oldukları *Razon de Estado* fikri son derece yanlıştı zira tahta çıktıktan veya devleti yönetmeye başladıktan sonra kendi çıkarını gözetmeye çalışan tüm hükümdarlar ve devlet yöneticileri zaman içerisinde tiran ve zorbaya dönüşmeye mahkûmdu (Castro, 1616, s.5). Sürekli kendi çıkarlarının peşinde koşanlar veya kendi iyiliğini düşünenler diğerlerini düşünmeden hareket edeceğinden tebaanın mutluluğu, dinin gereklilikleri ve devletin muhafazası gibi düşünceler geri planda kalmaktaydı. Hatta Sancho de Moncada'nın tarih, deneyim ve bilgi üzerine bir eğitim üzerine şekillendirdiği ve yönetimin bir bilim olduğu temeline dayanan *Ciencia de Gobernar* tabiri de hükümdarlara ve devlet yöneticilerine var olan durumları kendilerine çıkar sağlayabilecekleri şartlara döndürme fırsatı sağladığından doğru olarak görülmeyebilirdi (Castro, 1616, ss. 7-8). Hem *Ciencia de Gobernar* hem *Razon de Estado* hükümdarlara ve devlet adamlarına ilahi ve Tanrısal olanı geri planda bırakabilme imkânı sağladığından bu kavramların, Hristiyan hükümdarlar tarafından kullanılması büyük sakıncalar yaratabilirdi.

Castro'nun ortaya koyduğu *Materia de Estado* düşüncesi esasen bir hükümdarın veya devlet yöneticisinin *Hristiyanlık* öğretisi dışına çıkmamasını öngörmekteydi. İlahi olanın sürekli olarak korunması ve muhafaza edilmesi sayesinde her bir devlet yöneticisi adil ve doğru olanı kendisi adına faydalı olanın ve kendisine çıkar sağlayanın önüne koymak zorundaydı (Castro, 1616, s.10). Hükümdarın veya devlet yöneticisinin kendi çıkarlarını ve faydasını geri plana iterek Tanrı'nın kanunlarına ve hükümlerine sahip çıkması kendi hükümlerinin döneminde olumlu durumların doğabilmesi adına tüm işlerin yoluna girmesine zemin hazırlamaktaydı. Bu durum ona sadece ilahi bir erdemden gidebilme imkânı yaratmıyordu; aynı zamanda, ona bir *gereğe* kazandırmaktaydı (Castro, 1616, ss.5-6). *İyi* ve *adil* bir hükümdarın muhakkak sahip olması gereken bu *Razon* onun başta sağduyu olmak üzere kötüye kullanılabilecek tüm erdemleri doğru şekilde kullanabilmesini sağlıyordu. *Razon* sahibi olmayan bir hükümdar

veya devlet yöneticisi iyiyi kötüden ayırma yetisine sahip olmadığından içerisinde bulunduğu duruma bağlı olarak aldatma ve yanıltma gibi yollara başvurma eğilimi gösterebilir; açgözlülük, hırs ve diğer çeşitli kötü durumlara meyledebilirdi. (Castro, 1616, s.46). Bu eğilim ise onu Tanrı'nın en önemli düşmanlarından biri haline getirerek tümüyle ilahi ve doğal olanın unutulması ile sonuçlanmaktaydı. Nitekim Katolikler tarafından mukaddes olarak kabul edilen ve bu inancın merkezi durumunda bulunan Roma şehrinin üç kez yağmalanmasının altında da bu eğilim yatmaktaydı (Castro, 1616, s.11). Hristiyan bir hükümdarın veya devlet yöneticisinin ilahi olanı muhafaza etmemesi ve kendisini iyi hale getirecek *Razon* sahibi olamaması onun sahip olduğu tüm erdemleri kötüye kullanmasına neden olmuş, ona bir dizi kötü alışkanlık kazandırmış ve kendisini Tanrı ile *kazanamayacağı* bir *savaşın* içerisine itmişti (Castro, 1616, s.34).

Diğer taraftan, Hristiyanlık öğretisine bağlı kalarak yaptığı tüm devlet işlerinde ilahi olanı muhafaza eden hükümdar ve devlet yöneticileri zaman içerisinde beşerî bir bilgelik elde ederek doğru yola girme eğilimi göstermekteydi. Onları doğru yola sokan bu bilgelik ise onlara sahip oldukları sınırları ve kapasiteleri anlama fırsatı sağlamaktaydı; beşerî bilgeliğin getirdiği bu kavrayış insanoğlunun hiçbir şekilde ilahi olanla savaş halinde olamayacağını göstermekteydi (Castro, 1616, ss.18-19). Hiçbir şekilde mükemmel ya da kusursuz olmayan dünyevi güç, gücü ve kudreti sonsuz, sınırsız ve anlaşılabilir olan ilahi kudret ile mücadele edemezdi. Tanrı korkusu her bir hükümdarın sahip olması gereken beşerî bilgeliğin temellendiği yer olmalıydı. Bu nedenle, Castro ortaya koymuş olduğu *Materia de Estado* düşüncesini Hristiyanlık inancı ile *Tanrı korkusu* üzerine inşa etmişti. Onun bu düşüncesiyle, Niccolo Machiavelli'nin başlattığı *Razon de Estado* fikrinin noksanlıkları ve yanlışlıkları da giderilmiş oluyordu zira Castro için merkezinde doğru bir inancın veya dinin yer almadığı hiçbir dünyevi unsur hiçbir zaman doğru ve iyi olamazdı (Castro, 1616, s.21). Doğru bir düşüncenin ortaya çıkabilmesi tümüyle Tanrı'nın iyi bir şekilde anlaşılmasına bağlı olduğundan onun *Materia de Estado* fikri *Verdadera Razon de Estado*³³⁶ olarak görülmeliydi

³³⁶ İsp. Doğru Devlet Çıkarı.

(Castro, 1616, s.18). Tebaanın ve devletlerin mutluluk sahibi olmasını sağlayan yegâne araç olarak görülen *Verdadera Razon de Estado* sayesinde bir hükümdar veya devlet yöneticisi mutluluk verici gelişmeler yaşayabilir, tebaasını ve devleti daha kolay muhafaza edebilir, her noktada ilerlemesi kolaylaşabilir, kendisine duyduğu sevgi artabilir ve daha da önemlisi, kendisine duyduğu güven pekişebilirdi (Castro, 1616, s.18). Dolayısıyla, devletleri dinsizliğe ve ahlaksızlığa götürmekle suçlanan ve *dinsiz, ahlaksız ve cahil* biri olarak görülen Machiavelli'nin *Razon de Estado* düşüncesi bir an evvel merkezine doğru bir inancı, Tanrı korkusunu ve ahlaki erdemleri, almış *Verdadera Razon de Estado* ile değiştirilmeliydi.

Castro'ya göre, kendisinin ortaya koymuş olduğu *Verdadera Razon de Estado* fikrinin *Razon de Estado* ile değiştirilmesinin sonucunda tüm Hristiyan topraklarda Tanrı'ya duyulan sevgi artacak, ona yönelik inanç pekişecek ve daha da önemlisi, tüm Hristiyan hükümdarlar yapacakları her iş için Tanrı'nın ilahi desteğini alabileceklerdi (Castro, 1616, s.25). Hristiyan bir hükümdara Tanrı'nın ilkelerine göre hareket etme zemini hazırlayan *Verdadera Razon de Estado*, ona yoğun bir kutsal arzu sağlayacak ve onu daha cesur kılacaktı. Bu kutsal arzu ve cesaret aracılığıyla *Verdadera Razon de Estado* düşüncesine bağlı kalan her hükümdarda bir dizi zafer elde edebilecekti. Daha evvel bu düşüncüyü benimseyen İspanyol kralları I. Ramiro, Aragonlu Katolik Fernando, Don Alonso de Leon gibi isimlerin büyük zaferler ile taçlandırıldığını düşünen Castro, Portekizlilerin ve İspanyolların dünyanın farklı noktalarında başarılı keşif hareketlerinde bulunmalarını da hükümdarların ve devlet yöneticilerinin *Verdadera Razon de Estado* düşüncesine bağlılığından ileri geldiğini ifade etmekteydi (Castro, 1616, ss. 28-29). Tanrı'nın desteğinin alınması ve ona duyulan inancın artması Portekizli Duarte de Pacheco'nun (ö.1460-ö.1533) Hindistan'da 71 kişilik birliği ile 50 bin kişilik Müslüman Arap ordusunu yenebilmesini sağlamış, Hernan Cortes'in ve Francisco Pizarro'nun da Peru ve Meksika gibi bölgeleri zapt etmesine imkân hazırlamıştı (Castro, 1616, s.32).³³⁷

³³⁷ Yazarın burada bahsettiği savaş çeşitli tarihçiler tarafından "*Portekiz Termopylae*"si olarak kabul edilen ve Kalikut Krallığı ile Portekiz ordusu arasında Hindistan'ın Koçi bölgesinde vuku bulan bir mücadeleden ileri gelmektedir. 1504 yılında Hindistan'ın Koçi bölgesinde yapılan bu savaşta yer alan tarafların sayıları hakkında net rakamlar bulunmasa da Portekizli komutan Duarte de Pacheco'nun 50 ile 90 civarında

Öte yandan, Müslüman Türkler ile ittifak kurarak *Verdadera Razon de Estado* düşüncesine bağlı kalmayan Fransa Kralı I. François gibi isimler de düşmanlarının eline esir olarak düşerek ilahi bir cezalandırma ile karşı karşıya kalmışlardı. Hatta Türklerin hükümdarlarından biri olan I. Bayezid da kardeşi Süleyman'ı öldürerek kendine tahta çıkabilmek için çıkar ve fayda sağlamış olsa da Emir Timur ile girmiş olduğu savaşta çocuklarıyla beraber esir edilmiş ve Fransa Kralı I. François gibi ilahi bir cezalandırmaya çarptırılmıştı (Castro, 1616, ss. 39-40).³³⁸

Geronymo de Zeuallos isimli diğer bir İspanyol yazar ise Fernando Albia de Castro ve Sancho de Moncada gibi isimlerin aksine devleti yönetmenin bir *arte*³³⁹ olduğunu düşünmekteydi. Devleti sanatla yönetmenin başta Aristo olmak üzere bir dizi düşünür ve filozof tarafından kabul edildiğini savunan de Zeuallos'a göre, hükümdarın ve devlet yöneticilerinin yaptığı iş ile doğayı resmeden yetenekli bir ressam arasında bir benzerlik vardı (BNE. R/19258, 1623, ss. 17-18). Doğada bulunan her şeyi başarılı bir şekilde taklit eden ressamın yaptığı gibi hükümdarlar ve devlet yöneticileri de Tanrı'yı taklit ederek kendilerine onun tarafından bırakılan mirası en iyi şekilde korumakla yükümlüydü (BNE. R/19258, 1623, s. 20). Bu yükümlülüğü yerine getirmek Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak görülen hükümdarların en önemli göreviydi zira tebaanın mutluluğu ve devletin kurtuluşu burada yatmaktaydı. Tanrı'nın taklit edilmesi ile onun sahip olduğu kusursuz ve mükemmel özelliklerin, erdemlerin ve tutumların hükümdarlar tarafından anlaşılması ve gündelik hayata tatbik edilmesi ise onların ilahi ve doğal olanı dünyevi ve geçici olanla harmanlamalarına imkân hazırlamaktaydı. İlahi olanın kavranmasına dayanan *governar con arte*,³⁴⁰ onu takip eden her bir hükümdara iyiyi kötüden ayırabilme yeteneği kazandırarak karşılaştıkları tüm

Portekizli asker ile 3000 yerli takviyeye sahip olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık, Kalikut Kralı Zamorin'in ordusunda 57 bin asker bulunmaktaydı. Hatta bu rakamın çevre krallıklardan gelen takviyelerle 80 bine eriştiği düşünülmektedir. İlgili savaş için bakınız; Day, Francis. *The Land of the Permauls: Or Cochín, Its Past and Its Present*. Vepery: Gantz Brothers, 1863. Mathew, K.M. *History of the Portuguese Navigation in India, 1497-1600*. Yeni Delhi: Mittal Publications, 1988, s.145. Angelus, Jerold. *Battle of Cochín*. Duct Publishing, 2011.

³³⁸ Portekiz asıllı İspanyol yazar burada Pavya'da vuku bulan ve Habsburg üstünlüğü ile sona eren Fransa-İspanya savaşında İmparator V.Carlos'un birliklerine esir düşen Fransa Kralı I. François'nın Türklerle iş birliği yapmasından ötürü ilahi bir cezaya çarptırıldığını düşünmektedir.

³³⁹ İsp. Sanat.

³⁴⁰ İsp. Sanatla yönetmek.

problemleri ortadan kaldırmalarını sağlayacaktı. Bu yetenek hükümdara iyi olanı yapma yetisi kazandırdığından bu kişinin hükümdarlığı, tümüyle iyi bir *gereğe*ye dayalı bir sanat haline gelecekti (BNE. R/19258, 1623, s. 19).

Hükümdarın ve devlet yöneticilerinin yönetme sanatını başarılı bir şekilde icra edebilmesi onların sahip oldukları tecrübenin bir sonucu olarak görülebilirdi. Zeuallos tarafından yönetme sanatının geldiği yer olarak kabul edilen bu tecrübe, aynı zamanda, Fernando Albia de Castro tarafından ortaya konan *Materia de Estado* düşüncesinin de temelini teşkil etmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s. 18). Hükümdarın ve devlet adamlarının sahip olduğu tecrübe ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yönetme sanatı zaman içerisinde kendilerine evrensel bilgilerin kapılarını açarak onların devlet yönetimi konusunda mükemmelleşmelerine imkân vermektedir. Bu nedenle, hükümdarın evrensel bilgilere ulaşabilmesi ve devlet yönetimi konusunda mükemmelleşmesi tümüyle onun sahip olduğu tecrübe ve ona bağlı olarak ortaya çıkan yönetme sanatının bir sonucuydu (BNE. R/19258, 1623, s.19). Doğayı taklit eden bir ressamın yaptığı gibi iktidarının ilk zamanlarında sanat icra ederek devleti yönetmeye başlayan hükümdar, zaman içerisinde elde ettiği evrensel prensipler ile farklı farklı hastalıklarla uğraşarak birçoğu hakkında bilgi sahibi olan doktorun bilimine benzer bir ilme sahip olarak sanatı bir bilime dönüştürmeye başlamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 17).

Zeuallos'un devleti yönetebilmek ve yönetme sanatını icra edebilmek adına hükümdarların ve devlet yöneticilerinin sahip olması gerektiğine inandığı tecrübeye yeterince sahip olmayanlar ise bir an evvel kendilerine iyi ve yetkin danışmanlar tutarak onlarla hareket etmeliydiler (BNE. R/19258, 1623, s. 36).³⁴¹ Hükümdarın ve devlet yöneticilerinin etrafında bulunan ve onların tecrübe eksikliklerini kapatan danışmanların *buen consejoları* aracılığıyla kraliyetin devamlılığı, tebaanın mutluluğu, devlet işlerinin sağlıklı şekilde yürütülmesi ve olası felaketlerden kaçınılması mümkündür (BNE. R/19258, 1623, s. 36). Zaman içerisinde etrafında iyi ve yetkin danışmanlar bulunan hükümdarlar ve devlet yöneticileri de var olan tecrübelerini artırma şansına sahip olduklarından onlar da

³⁴¹ “İyi bir danışman etrafını aydınlatan bir ışığa sahip olduğundan birlikte etrafı daha fazla aydınlatacak ışık ortaya çıkar; bizim şimdiki altın çağımızdaki monarşimizin tecrübe ettiği üzere krallık güçlü bir hükümdara sahip olduğunda da iyi danışmanların ışıkları daha fazla [olacaktır] ...”.

yönetme sanatını icra etmeye başlayabilirlerdi. Bu şekilde, yönetme sanatını icra eden hükümdar ve devlet yöneticileri ile onlara verdikleri *buenos consejos* ile onların eksikliklerini kapatmaya çalışan iyi ve mahir danışmanlar dünya üzerindeki en kuvvetli ve en sağlam devletin temellerini atabilirlerdi (BNE. R/19258, 1623, s. 36). İspanyolları dünyanın diğer uluslarından ayıran en önemli fark tam olarak bu idi; Aragonlu Katolik Fernando'dan itibaren İspanyollar iyi ve yetkin danışmanları seçme noktasında büyük bir maharet göstermekteydi. Katolik Fernando'nun iyi danışmanları etrafında toplayabilme yeteneği, kendisinden sonra gelen V. Carlos ve II. Felipe gibi hükümdarlarda bulunan farklı özelliklere birleştikten sonra İspanyollar devasa bir imparatorluk kurma şansına erişmişlerdi (BNE. R/19258, 1623, s. 2).

Tanrı'yı taklit ederek tecrübeye dayalı yönetme sanatını icra etmeye başlayan hükümdarlar ve devlet yöneticileri zaman içerisinde evrensel prensiplere dayalı bir genelgeçer bilgi hazinesine erişmekteydi. Elde ettikleri bu evrensel prensipler ve genelgeçer bilgi hazinesi sayesinde her bir hükümdar ve devlet yöneticisi yönetiminin sınırlarını görerek sahip olduğu otoritenin mahiyetini anlamaya başlamaktaydı. Hristiyanlık ve ilahi kurallar ile çevrelenen ve sınırlandırılan bu yönetim otoritesi hükümdara ve devlet yöneticilerine dünyevi olan her unsurun gelip geçici olduğunu göstererek onların Tanrısal öğelere önem vermelerine yardımcı olmaktadır (BNE. R/19258, 1623, s. 86). Bu sayede, ilahi olanın peşinden gitmeye başlayan hükümdar ve devlet yöneticileri bu dünyaya ait olan zenginlik, para, prestij ve şöhret gibi unsurların kendileri adına belirleyici olmadığını anlamaktaydı. Belirleyici olan hükümdarın Tanrı'yı iyi bir şekilde taklit ederek onun rızasını kazanmasından ileri gelmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s. 90). Tanrı'nın rızasını kazanabilmesi ise adil biri olarak var olan tüm hakları, imtiyazları ve devlet görevlerini uygun şekilde dağıtması, kendi topraklarında adaleti sağlaması ve tebaasına faydalı olan işleri ön planda tutması gibi yükümlülükleri yerine getirmesi ile başlamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 91). Ardından, Tanrı ve onun kuralları dışında kendinden daha üstün bir gücün olmadığını anlayan hükümdar sahip olduğu *mundial*³⁴² ve *temporal*³⁴³ gücü ve

³⁴² İsp. Dünyevi.

³⁴³ İsp. Geçici.

otoritesi ile hüküm sürdüğü topraklarda yaşayan tüm insanları yönetme ve yönlendirme tasarrufunu kullanmaya yönelmeliydi. Temel olarak, onlara karşı ılımlı davranma, ferasete ehemmiyet verme ve etrafında olanların farkında olma gibi üç adımdan teşekkül eden tasarruf; hükümdara ve yöneticiye dinin gerekliliklerini hayata geçirebilme şansı tanımaktaydı. Tanrı'nın hükümdara vermiş olduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve onun tebaası üzerindeki tasarrufunu iyi şekilde kullanabilmesi ise en önemli erdemlerden biri olarak kabul edilen sağduyu ile gerçekleşmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s.95). Yönetimin bir sanat olarak icra edilmesini sağlayan tecrübenin fiiliyata dökülebilmesini salık veren en önemli unsur sağduyu idi.

Zeuallos'a göre, anlayışın temelinde bulunan sağduyu; *gobernar* ve *reynar* gibi iki önemli unsurun temel noktasını teşkil etmekteydi. Kralın sahip olması gereken sağduyuyu kafatasında yer alan gözlere benzeten İspanyol yazar için sağduyu; hükümdarın çevresinde bulundurması gereken danışmanların belirlenmesini ve yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin ifa edilmesini sağladığından tüm devlet adamlarına kılavuzluk eden ve onların hayatta kalmasını sağlayan yegâne erdemdi (BNE. R/19258, 1623, s. 96). Hatta Zeuallos, hükümdarın ve devlet yöneticisinin sahip olması gerektiğine inandığı bu erdem bütün mutlulukları içinde barındıran, denizcilerin pusulası gibi onlara her zaman doğruyu gösteren en önemli araçtı (BNE. R/19258, 1623, s. 96). Yönetme sanatı ile devlete ve devlet yönetimine ait olan her şeyi kavramaya başlayan hükümdarlar ve devlet yöneticileri sahip oldukları sağduyu ile bu sanatı *El Arte de Bien Governara*³⁴⁴ dönüştürebilirdi (BNE. R/19258, 1623, s. 99). Bu sanatı geçmişte iyi şekilde uygulamış olan İspanyol kralları sayesinde Hristiyanlığın bir numaralı gücü haline gelen İspanyollar; topraklarında yaşayan Aragonlular, Portekizliler, Katalanlar, Valensiyalılar, Napolililer, Belçikalılar ve Sicilyalılar gibi farklı toplulukları etraflarında bulunan düşmanlara karşı korumuş, Aşağı Ülkelerdeki sapkın Hollandalılar tarafından başlatılan isyanı durdurmuş, din düşmanları Türkler, Mağripli Araplar ve Lutherçiler gibi muhtelif grupları yenilgiye uğratmış ve hatta onların yayılmasına karşı bir dizi Hristiyan hükümdara birçok yardımda

³⁴⁴ İsp. İyi yönetme sanatı.

bulunmuştu (BNE. R/19258, 1623, s. 109). Bu sanatı yeniden icra ederek eski güçlü günlerine dönebilecek olan monarşi, Akdeniz’de artan Türk tehlikesine ve Avrupa’da güçlenen sapkın Protestanlara karşı da kraliyetin tüm gücünü kullanabilir ve Tanrı’nın inancını muhafaza ederek tüm Hristiyanları bir araya getirebilirdi (BNE. R/19258, 1623, s. 110). İspanyol kralı, *El Arte de Bien Governar* ile farklı köklerden beslenen bir ağaç gibi tüm Hristiyanları kendisine bağlayabilirdi. De Zeuallos’un da söylediği üzere bir hükümdara tüm iyi gerekçeleri sağlayabilecek yegâne araç, sanatla yürütülen bir yönetimden başka bir şey değildi:

“Majestelerinin yetki gücü sadece sahip olduğu krallıklarda veya bölgelerde, İspanya coğrafyasında sınırlı olmaması onun dünyanın dört bir köşesinde görülmesini açıklar. O, diğer tüm Hristiyan hükümdarlara ve devlet adamlarına destek vermeye ihtiyaç duyar ki aynı şekilde gerekli durumlarda da onlar ona yardım ederler. İspanyolların majestelerine verip, Valensiyalıların, Portekizlilerin, Aragonluların ve ona tabi olan diğer bölgelerin vermediği millones kendisine yardım ve para verilecek olan muhtaç krallıkların ve diğer Hristiyan hükümdarların muhafazası adına çok mazur görülmeyebilir çünkü majestelerinin kuvvetleri Lutherçilerin pervasızlığı ve inatçılığı, Türklerin ve Moriscoların sadakatsizliği, Hollandalı isyancıların kibri ve gücü ile uğraşmak zorunda kalmıştır...” (BNE. R/19258, 1623, ss. 108-109).

4. İSPANYOLLARA GÖRE “GERİLEME” NEDENLERİ

Babasının ölümünden kısa bir süre sonra tahta çıkan Kral IV. Felipe’yi uyarmak ve ona yol göstermek için İspanyol şair Jose Pellicer de Ossau Salas y Tovar tarafından kaleme alınan *Causas de Estar tan Arruinada Espana al Tiempo que Entro en el gobierno el Rey Nuestro Senor: 1621*³⁴⁵ isimli eserde monarşinin büyük bir krizde olduğu belirtilmişti. İspanya’nın son dönemde büyük problemler yaşadığı fikrini kabul eden Salas y Tovar, devletin içerisinde bulunduğu durumu *arruinada*³⁴⁶ olarak görmüş ve bu sürecin kendi belirlediği yaklaşık 50 nedenden dolayı ortaya çıktığını düşünmüştü. Salas y Tovar tarafından hazırlanan 50 maddelik gerileme nedenleri listesinin ilk 15 maddesi şu şekilde ortaya konulmaktaydı:

“1- İspanyolların kötü alışkanlıkları ve aşırılıkları

2- Kralın yıkımı kendi gözleriyle görmemesi

3- Diğer ulusların nefreti

4- Silah, insan, para ve at eksikliği

5- Gösteriş ve Efeminelik

6- Monarşinin Sınırları: Aşağı Ülkeler, Milano, Sicilya, Napoli, Amerika ve diğer kıtalararası topraklar gibi yerlerin muhafazasının zorluğu

7- Afrika, Batı Hindistan, Portekiz, Birleşik Eyaletler gibi yerlerde İspanya’nın 25 yıldaki büyümesi

8- İspanya dışındaki savaşlar

9- Fayda sağlayacak ve harcayacak insanların azlığından dolayı meyve ve diğer bereketli (ürünlerin) dağıtımının zayıflaması

10- Kıyafetlerin Fazlalığı: Eski Hastalık

11- Kuralların ve Yasaların Sertliği

12- Herkesin rant ve jurosa bağlı olması. İşin, gücün bırakılması

13- Yabancılarla ticaret

14- İspanya’nın ürünlerinin ve gümüşlerinin her zaman olduğu gibi götürülmesi

15- Aynı zenginliğin, verimliliğin, filoların ve alcabala muafiyetinin İspanya’yi öldürmesi ve yok etmesi...” (BNE. MSS. 2237, 1621).

³⁴⁵ İsp. 1621: Efendimiz Kral Hazretlerinin Başa Geldiğinde Büyük bir Harabe Durumdaki İspanya’nın Nedenleri.

³⁴⁶ İsp. Harap olmuş.

Krizin ağırlıklı olarak sosyal ve ekonomik temelli olduğu fikrini ortaya koyan Salas y Tovar'a göre, İspanya 1609 Morisco sürgününden sonra büyük bir yabancı istilasına uğramış ve dolayısıyla Moriscoların geride bırakmış oldukları yerler onların eline geçmiş; artan yabancı nüfus, var olan çalışkanlıkları sayesinde İspanya'nın zenginliklerinin yeni sahibi olmuş, sahip oldukları maddi güç vasıtasıyla *Juros* adı verilen devlet tahvillerinden ciddi kârlar elde etmiş; çeşitli nedenlerden dolayı yabancılar ile rekabet edemeyen yerel üreticiler etkisizleşmiş ve bunun sonucunda da yerel üretim önemli oranda zarar görmüştü (BNE. MSS. 2237, 1621). Aynı zamanda, hammadde bakımından bir dizi zenginliğe sahip olmuş olsa da İspanya bu ürünleri işlemeden Fransa, İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi yerlere göndererek bu ürünlerin işlenmiş hallerini daha yüksek ücretlerde geri almaya başlamıştı. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı 1600'lerin başlarından itibaren monarşi büyük sıkıntılar yaşamış, Salas y Tovar'ın da ifade ettiği üzere adeta *Arruinada* bir durum ortaya çıkmıştı. Bu süreci ve monarşinin içerisinde bulunduğu durumu endişeli gözlerle takip eden yegâne isim sadece Salas y Tovar değildi. Salas y Tovar'dan çok daha önce 1600'lerin başlarından itibaren çeşitli İspanyol yazarlar, var olan değişim, dönüşüm veya gerileme hakkında çeşitli eserler kaleme almış ve bu konu üzerinde kendi fikirlerini beyan etmeye başlamışlardı. Monarşinin problemlerinin ve sıkıntılarının artmasına bağlı olarak bu eserler sayıca artmış ve bu durum ilerleyen dönemde modern tarihçiler tarafından *İspanyol Gerilemesi* adıyla anılan düşüncenin temelini oluşturmuştur.

4.1. SOSYAL UNSURLAR

4.1.1. Toplumun Iskartaları: Kadınlar

17. yüzyıl İspanya'sında önemli bir yere sahip olan San Jeronimolu Magdalena'ya göre toplumun ve devletin buhran içerisine girmesinde avare, aylak, tembel ve serseri kadınların tutumları ve davranışları önemli bir yer tutmaktaydı (BNE. R/8812, 1608, s.14). Son dönemde sayıları ciddi oranda artmış bu *malas*

*mugeres*³⁴⁷ nedeniyle masum insanlar bir dizi günahın parçası haline gelmiş ve dolayısıyla İspanyollar daha önce kazandıkları başarılarında kendilerine en önemli desteği sağlamış olan Tanrı'nın lütfunu ve sevgisini kaybetmişlerdi. Ünlü İspanyol rahibe tarafından bu süreç şu şekilde gelişmekteydi:

“Ne hiçbir şeyden korkmadan ne de bir şeyi düzeltmeden üzgün erkeklere binlerce iğrenç ve bulaşıcı hastalık bulaştırdıklarından ve geçirdiklerinden ve önemli bir kısmı da utanmaz olduğundan bu tarz insanlar efendimize karşı bir dizi ciddi hakaretin içerisinde yer aldılar, devlette de büyük zararlar yaratmaya devam etmekte; sahip oldukları hastalıklarıyla birçok insanı zehirlemek için görevlerine devam etmekte... Bu acınası kadınlar, Tanrı düşmanları, devletin zehirleyicileri orada (hapishanede) ne yaparlar? Bu kötü ve yüz karası örnekleriyle onlar birçok dürüst ve namuslu kadınları benzer kötülöklere düşürmek veya en azından onların kendileri büyük bir cazibe görmelerini sağlamak, onlara günaha düşme tehlikesi yaşatmak fırsat kollamaktadı... “(BNE. R/8812, 1608, s.14).

Bu tarz kadınlara karşı olumsuz fikirlere sahip olan yegâne isim Rahibe Magdalena değildi. Aynı dönemde birçok İspanyol yazar, kadınların davranışları ve tutumları nedeniyle kadınları hedef tahtasına koymuş ve toplum ile devletin içerisinde bulunduğu zor durumun önemli bir müsebbibi olarak görmüştür. Toplumun eski haline dönebilmesi ve devletin eski gücünü yeniden kazanabilmesi için kabul edilen geleneksel profil dışında kalan *kötü* kadınların toplumdan tecrit edilmesi ve hatta *Galera* adı verilen hapishanelere atılması fikri tartışılmıştır (BNE. R/8812, 1608, s.22). Bu kadınların toplum hayatının dışında tutulması ile Tanrı'ya karşı gelenlerin ortadan kaldırılması, onların neden oldukları büyük günahların, tembelliğin ve avareliğin sona ermesi ve Katolik krallardan beri süregelen toplumu tüm pisliklerden arındırma misyonuna bağlı kalınması hedeflenmiştir (BNE. R/6854,1621, s.9). Böylece, tüm kötülöklükler arasında en kötü olarak kabul edilen kötü kadın figürü bertaraf edilirken yeniden Tanrı'nın lütfuna mazhar olacak olan monarşi, ivedi bir şekilde içerisinde bulunduğu müşkül süreçten kurtulma şansına erişebilecekti.

1600'lerin başlarından itibaren İspanyol yazarların ortaya koydukları ve ağır şekilde eleştirdikleri bu kötü kadın profili ise kişiden kişiye önemli derecede

³⁴⁷ İsp. Kötü Kadınlar.

farklılık gösteren varyasyonlara sahipti. Genel olarak, dört farklı profil üzerinden ele alınabilecek bu kadın tasvirlerini şu şekilde ele almak mümkündür:

- 1- **Las Moças & Ociosas**³⁴⁸: Krallık sınırları içerisinde sayıları en fazla olan bu kadınlar, kötü bir hayat tarzı haricinde bir hayata alışık olmayan, gün boyunca uyuyup başıboş gezip yemek yiyen ve masum erkekleri etkileyerek onları da kendi günahlarına ortak edenlerdir. Gün boyunca çalışmadan, aylak bir şekilde gezerek tembelliği teşvik etmekle suçlanan bu kadınlar, toplum içerisindeki birçok suçun ve ahlaksızlığın nedeni olarak görülmüştür.
- 2- **Las Pobres Fingidas**³⁴⁹: Bu kadınlar ise çalışmaya pek gönüllü olmayan ve eşleri ile çocuklarını alarak kapı kapı dolaşan dilencilerden oluşmaktadır. Bedensel ve ruhsal olarak herhangi bir işi yapmaya engelleri bulunmayan bu kadınlar, ahlaksızlığın sembolü olarak kabul edilmekte ve hem eşlerine hem de çocuklarına kötü davranmakla suçlanmaktadırlar.
- 3- **Las Muges Rameras**³⁵⁰: İspanyol yazarların *kötü* kadın figürü içerisinde en fazla eleştirilen ve en çok hor görülen kadın tipi olan *Las Muges Rameras*, ağırlıklı olarak, *fahişe* olarak çalışanlardan ileri gelmektedir. Birçok yazar tarafından oldukça sert şekilde eleştirilen bu kadınlar, toplumun ve devletin yaşadığı sıkıntıların ve problemlerin en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Yaşadıkları evleri *Tanrı'ya küfrün* yaşandığı yerler olarak gören yazarlar, bu kadınları da *toplumun dışkıları* ve *toplumun çöpleri* olarak görmüşlerdir (BNE. R/6854,1621, ss.8-9).
- 4- **Las Alcahuetas**³⁵¹: Son olarak, kendi başlarına kiraladıkları evlerde tam olarak ne yaptıkları belli olmayan ve kötü işlerle meşgul olduğu düşünülen kadınların yer aldığı bu grup ise sapkınlar ve büyücülerden oluşmaktadır.

³⁴⁸ İsp. Tembel Kadınlar.

³⁴⁹ İsp. Fakirmiş Gibi Davranan Kadınlar.

³⁵⁰ İsp. Hayat Kadınları.

³⁵¹ İsp. Simya veya Büyü ile Uğraşan Kadınlar.

Dönemin İspanyol yazarları, *kötü* kadınların dışında çağdaşları olan kadınları da sahip oldukları davranış ve tutumlar üzerinden ciddi şekilde tenkit etmiş ve onları aile, toplum, devlet, ahlak ve gelenek gibi önemli fenomenlerin bozulmasındaki en önemli nedenlerden biri olarak kabul etmişlerdir. Buna göre, kadınlar lükse, gösterişe, şatafata ve ihtişama gereğinden fazla kapılmış ve onların bu eğilimleri topluma zarar vermeye başlamıştır (BNE. R/8812, 1608, s.28; BNE. R/6854,1621, ss.16-17; Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Başlık). Elbiselere, kıyafetlere, ayakkabılara, aksesuarlara harcanan yüksek meblağlarda paranın toplumun dengesini bozduğunu düşünen yazarlar, bu durumun toplumun kanseri haline gelerek iyi, doğru ve dindar Hristiyan kızlarının da bozularak kültürlerinden ve geleneklerinden kopabileceklerinden korkmuşlardır (BNE. R/8812, 1608, s.20; BNE. R/6854,1621, s.51; BNE. MSS. 8755, 1600). Aynı zamanda, ekseriyetle Fransa ve Hollanda gibi ülkelerden gelen ve gereksiz olarak görülen eşyalara, kıyafetlere ve aksesuarlara verilen paranın İspanyol hazinesine ciddi bir zarar verdiğini düşünen yazarlar, bu nedenle kadınların aile içerisinde üstlenmiş olduğu görevlerin de geri planda kalmaya başladığını düşünmüşlerdir (Carranza, 1636, 5. Kısım/ 1.Başlık). Geleneksel İspanyol toplumunda; ev ve ev bütçesinin idaresi, çocukların eğitimi, aşırılığın ortadan kaldırılması gibi görevlerle yükümlü olan kadınlar, ortaya çıkan lüks ve şatafat eğilimleri nedeniyle aile içi dengelerin bozulmasına, çocukların ve eşlerinin ihmal edilmesine, ev işlerinin yapılmamasına, aile bütçesinin gözetilmemesine ve daha da önemlisi çevrelerinde bulunan küçük kızların olumsuz olarak etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, yazarların çağdaşları olan kadınlara yönelik en büyük korkuları ise erkeklerin onlarla evlenmekten kaçınması ve böylelikle halihazırda azalmakta olan İspanyol nüfusunun daha hızlı bir şekilde azalarak monarşinin geleceğinin açık bir şekilde tehlikeye atılmasından ileri gelmekteydi:

“Kıyafetlerde ve elbiselerde reform yapmak ve ılımlılık sağlamak bu krallıklarda (Kastilya& Leon ile Aragon) zorunludur ki durumun artık dayanılmaz bir hale gelmesinden veya burada başta aşırı masraf gibi çeşitli zararlara neden olduğundan erkekler aşırı gösterişe boğulduğu kadar masraflara da (boğuldu) ve dolayısıyla İspanyol ulusu eskiye oranla savaş dönemlerinde daha az faydalı bir ulusa dönüştü; her birinin (erkeğin) istediğini ve yapabileceğini fazlasıyla aşarak düğünlerde aşırı masraflı ve tahammül edilemez hale gelen kadınlar eşlerinin yaşamlarını zorlaştırdı ve hala birçoğu evlenmeye cesaret bile edememekte ki İspanya'nın nüfusunun

azalmasına ve insan eksikliği yaşamasına vurulan diğer bir darbe de budur...” (AHN. Con. /1427/12, 1621).

Yazarların kötü, tembel ve aylak kadınlar ile ilgili olarak altını çizdiği diğer bir önemli nokta ise bu kadınlardan zengin ve maddi gücü yerinde olanların monarşinin kıyafetler, harcamalar, müsriflik ve aile hakkında yapacağı olası reformlara karşı takınacağı olumsuz tavidir. İspanyol toplumu gibi dini hassasiyeti oldukça fazla olan bir toplumsal yapıda önceden kadınlar evlenecekleri erkekleri herhangi bir armağan vermeden kabul eder, erkeğin sahip olduğu maddi gücü pek de önemsemezlerdi. Bu sayede, aile düzeni içerisinde belirleyici ve güçlü bir yere sahip olan kadınlar, erkeklerin ılımlı, mütevazı ve sade bir hayat sürdürmelerine yardımcı olurdu (AHN. Con. /1427/12, 1621). Kadınların her türlü gösterişten ve aşırılıktan uzak durması ve bu konuda eşlerini de frenlemesi arzu edilirken evlilik kurumunun daha rahat şekilde işlemesinin de önü açılırdı. Fakat 1600’lü yılların başlarından itibaren bu gelenek ortadan kaybolmaya başlarken, evlenmek isteyen kadınlar evlenecekleri erkeklerin kendilerini donatmalarını istemekte ve düğün için bir dizi pahalı aksesuar, elbise, mücevher ve eşya talep etmekteydi. Bu durumun ise iki önemli sonucu vardı: Birincisi, kadınların bu istekleri ilerleyen zamanlardaki müsrifliğin, aşırılığın ve kötü arzuların temelini oluştururken, ikincisi de kadınların artan istekleri karşısında erkeklerin evlenmekten vazgeçmeleri idi (De Cellorigo, 1600, s.18). Dolayısıyla, monarşi bu sıkıntıyı giderebilmek için çeşitli *remedior* uygulamalı ve insanları bu yozlaşmış ve bozulmuş davranışlardan korumalıydı. Hatta Romalılarda olduğu gibi kadınların evlilik süreci içerisinde pahalı ve gösterişli elbiseler giyme yasağının bir benzeri de İspanya’da uygulanmalıydı (AHN. Con. /1427/12, 1621). Ahlakın ve erdemın en önemli düşmanlarından olan pahalılık ve gösteriş, böylece yerini mütevazılığa bırakırken, evlilik kurumu da eski prestijine kavuşabilirdi. İspanyol bir yazarın da söylediği üzere, önemli olan geleneklerde, tutumlarda ve davranışlarda ılımlı ve sade olmaktı; sade ve ılımlı olanın, görkem ve şatafat sergilemesine ihtiyacı yoktu zira o tümüyle insanın gönlünden gelmekteydi (De Navarrete, 1626, 33. Kısım). Yapılmak ve düzeltilmek istenen bu konu üzerinde, teorik olarak dikkate değer bir fikir alışverişi yapılmış olsa da İspanyol yazarlar tedavi sürecinin çok da kolay olmayacağını düşünüyorlardı. Bu isimlerden biri olan Pedro Fernandez de Navarrete’ye göre, monarşinin ortaya

koyacağı yasalar ve reformlar, zengin ve maddi gücü yerinde olan kadınlar tarafından istenmeyebilir ve bu yasalar şikâyet dahi edilebilirdi (De Navarrete, 1626, 33. Kısım). Bu noktada ise önemli olan geri adımın atılmaması ve *enfermedadın*³⁵² çaresine özenle bakılmasıydı:

“Zengin kadınlar fakirlerle kendilerini denk sayan düzenlemelerden şikâyet ederler; mücevherleri ve masraflı kıyafetleri bertaraf ederek onları alabilecek bütçeye sahip olmayanlar ile kendilerini farklı kılan şeylerden farksız hale gelir; onlara Valerio Caton ile cevap verilebilir; yapılan önemli şikâyetlere çok az kulak asan halkı sürekli olarak memnun eder çünkü zengin kadınlar fakir olanlardan farklı olabilmek için bir adım ileri atmak istemektedirler, onları zenginlerle eşitlemek gereklidir...” (De Navarrete, 1626, 33. Kısım)

Genel olarak aşırılığın, müsrifliğin ve gösterişin önlenmesi adına hayata geçirilmek istenen reform hareketlerinin karşısında olacağı kabul edilen zengin kadınların sahip oldukları mücevherler ve pahalı elbiselerle fakirlerden farklı olmak istemelerini eleştiren İspanyol yazarlar, bu kadınların maddi güçlerini sürekli sergilemek istemelerinin toplum içerisindeki eşitliğin yitirilmesine ve kendilerine göre daha aşağılarda yer alan kadınların da onları örnek alarak benzer tavırlar takınmasına neden olacağı görüşündeydiler. (De Navarrete, 1626, 33. Kısım). Gerek evlenmeden önce gerekse evlilikte ve evlilik sonrasında erkeklerden pahalı hediye, mücevher, elbise ve hatta fayton talep eden kadınların istediklerinin verilmesi, onların bu isteklerinin sürekli artmasına ve bunları alabilmek için gerekli paranın nereden geldiği ile ilgilenilmemesine yol açmaktaydı (De Navarrete, 1626, 33. Kısım). Bu nedenle, son dönemlerde kadınların bu ve benzeri alanlarda çeşitli farklılıklar göstermesi, İspanyol kadim geleneklerinden biri olarak görülen sadeliğe ciddi zararlar vermiş, atalarından kendilerine bırakılan mirası koruma görevi göz ardı edilmiş ve bu nedenle hem toplumu hem de devleti ciddi manada tehdit eden bir durum ortaya çıkmıştı.

Dönemin birçok İspanyol yazarına göre, İspanyol kadınlarında meydana gelen bu değişimlerin arkasında ise *casas publicasda*³⁵³ çalışan *las mugeres ramerar* yer almaktaydı. Genel itibarıyla, bu tarz kadınlar sahip oldukları ahlaksız ve uygunsuz hareketleri nedeniyle dünyadaki birçok ulusun rezil, pis ve zararlı bir yapı içerisine

³⁵² İsp. Hastalık.

³⁵³ İsp. Genelevler.

girmesinin bir numaralı nedeni olarak kabul edilmekteydi (BNE. R/6854,1621, s.4). Antik Yunan ve Roma döneminde bu tarz davranışları benimseyen kadınların sürekli cezalandırıldığını ifade eden yazarlar, bu kadınların neden oldukları sadakatsizlik, zina ve sapkınlık gibi büyük günahlar nedeniyle onların toplumun pis kısmını oluşturduğu düşüncesine varmışlardır (BNE. R/6854,1621, s.5). Sahip oldukları bu özellikler nedeniyle bu kadınlara ve bu kadınların çalıştığı *casas publicasa* karşı oldukça olumsuz bir tutum ortaya çıkmıştır. Bilhassa, bu kadınların işledikleri zinanın Hristiyanlıkta büyük bir günah olarak kabul edilmesi ve yaralama ve öldürme gibi günahların aksine herhangi bir cezasının olmaması, bu olumsuz tutumun şiddetinin artmasında başat bir rol oynamıştır. İlahi yasalara ve doğaya karşı işlenen bu günahlar, Tanrı'nın İspanyollara duyduğu sevginin azalmasına neden olurken, bu ve benzeri işler yapanlara göz yumulması da son derece sakıncalı olarak görülmüştür. Zira kral, yönetme gücünü ilahi yasalardan alması nedeniyle Tanrı'ya karşı sorumlu olduğu için Tanrı'nın hüküm sürdüğü yeryüzünde de Tanrı'yı taklit etmesi ve onun gibi *omnipotente* olması gerekmektedir (BNE. R/6854,1621, s.11). Tanrı dünyada kötülük işleyenleri yeryüzünde nasıl cezalandırıyorsa kral da benzer kötülükler işleyenleri cezalandırmalıdır. Aksi takdirde, çeşitli kötülükler müsamaha gösterilmesi, ilerleyen dönemlerde daha büyüklerinin doğmasına neden olmaktadır. Yönetmeyi ve izin vermeyi bilmek, bir kralın en önemli görevlerindendi. Yönetmeyi bilmenin önemi dönemin İspanyol yazarlarından biri tarafından şu şekilde vurgulanmaktaydı:

“Devlet yönetebilmenin en temel unsurlarından biri de izin vermeyi bilmektir; zaruri olarak bu durumun sürdürülmesi için izinlerin güvenliğini ve müspet kuralların belirlenmesi gereklidir ki iyi olanlar devam ettirilsin, kötü olanlar kapatılsın...” (BNE. R/6854,1621, s.12)

Las mugeres ramerasin toplumda neden olduğu en büyük sıkıntılardan biri ise kaldıkları evlerin adeta birer kötülük yuvası olmasıdır. Çeşitli yazarlar tarafından *uygunsuz davranışların* öğretmeni olarak nitelendirilen bu kadınların yaşadıkları evler, bu tarz davranışların öğretildiği *okuldan* farksızdır (BNE. VE/188/34, 1621, s.2). Burada *las mugeres ramerasin* sadece zina suçunu işlemekle yetinmemekte, kadın ve erkeklere eşcinselliği öğretmekte; ilahi kanunlara ve doğanın işleyişine karşı gelmekte; küçük çocukları kendi günahlarına ortak ederek onları onursuzca

çalışmaya teşvik etmekte, onlara ve çevrede bulunan kadınlara uygunsuz sözleri, müstehcen dansları, şarkı söylemeyi, şehvet uyandıran davranışları göstermekte; evlerinde ağırladıkları erkeklere sağladıkları özgürlük aracılığıyla onları suç işlemeye yöneltmekte; lüks, tembellik, aşırılık, şaşaa gibi olumsuz eğilimlerle tüm topluma kötü örnek olmakta ve tüm toplumun doğru yoldan sapmasına zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda, bu kadınlar, maddi ve manevi birçok hastalığın da kaynağı olarak *contaminodoras de la republica*³⁵⁴ haline gelmişlerdir (BNE. R/8812, 1608, s.20). Toplumda kötülükten başka bir şeye neden olmayan bu kadınların ortadan kalkmasıyla onlar için evlerini, eşlerini, çocuklarını geri planda bırakan erkekler yuvalarına geri dönebilecek, tüm kötülüklerin kaynağı olan kötü kadınlar ortadan kalkacak ve topluma yönelik reform yapmak isteyen yöneticilerin işleri kolaylaşacaktır (BNE. R/8812, 1608, s.50). San Jeronimolu Magdalena da bu durumdan şu şekilde bahsetmekteydi:

“Efendim çalışmanız ve çabanızla ne kadar çok mutlu ve şanslı olacaksınız; kısa bir süre içerisinde devletin yıkımına, hastalıklara, kötülüğe neden olan, iyiliğin düşmanları, şeytanın yardımcıları, cehennem zebanileri bu kötü kadınları sıkıştırarak onlarca günahın ve kusurdan kurtulacaksınız...” (BNE. R/8812, 1608, s.57)

Bu kadınların cezalandırılmaması ve toplumdan arındırılmaması halinde ise İspanyol toplumu tüm erdemlerini kaybedecek, kötü alışkanlıklar ve ahlaksızlık bütün insanları ele geçirecek ve daha da önemlisi, Kastilya ve Aragon birleştiğinden beri Hristiyanlık için mücadele eden İspanyollar, Tanrı'ya küfredilen yerlere müsamaha göstererek Tanrı'nın sevgisini kaybedecek ve tüm dünyadaki prestijleri önemli oranda zarar görecektir (BNE. R/8812, 1608, ss.42,50,57; Carranza, 1636; 2. Kısım/ 2. Başlık; BNE. R/6854,1621, ss. 28, 34). Hristiyanlığı şiar eden bir ülke sınırları içerisinde *Şeytanın Evleri* olarak kabul edilen yerler ile *Tanrı'nın Evleri* olarak kabul edilen dini yapıların bir arada olması, her ikisinin de aynı statüye sahip olduğunu gösterir ki bu, hiçbir şekilde kabul edilemez bir durumdur (BNE. R/8812, 1608, s.26). Böyle bir yanlışlık, krallığın başına daha büyük belaların açılmasına ve daha büyük felaketlerin yaşanmasına neden olacaktır. Dolayısıyla, Geronimo Velazquez, Rahibe Magdalena ve Gabriel de Maqueda gibi isimlerin değindiği üzere, bu kadınları toplumdan tecrit etmek ve

³⁵⁴ İsp. Devletin zehirleyicileri.

casas publicası kapatmak, yerine getirilmesi gereken bir zorunluluktur. Hatta Tanrı'nın öfkesini dindirmenin yolu da buradan geçmekteydi:

“Adaletin kılıcına ve ilahi onurun azmine sahip majesteleri bu şehirdeki bahsedilen bir dizi büyük günahın işlendiği genelevleri kapatınız; savaşların sona erebilmesi adına iyi beklentiler oluşacak, kafirler din değiştirecek, efendimizin krallıkları ihya edilecek, İspanya'nın karşı karşıya kaldığı diğer felaketler sona erecek, kraliyet mutlu ve refah dolu günler görecek ve Tanrı'nın öfkesi gevşeyecek...” (BNE. VE/188/34, 1621, s.15).

4.1.2. Evdeki Düşmanlar: Çingeneler ve Yabancılar

9 Nisan 1609 tarihinde ilan edilen bildiriyle beraber, uzun zamandır monarşi topraklarında yaşayan *Moriscolar* zorunlu bir göçe tabi tutulmuş ve böylece, sayıları 300 bini bulan Müslüman Arap nüfus, Kuzey Afrika ile Fransa'ya göç etmek zorunda kalmıştır. *Moriscoların* İspanya'dan ayrılmalarından sonra monarşi içerisinde sayıca en fazla nüfusa sahip olan grup olarak *Gitanos*³⁵⁵ ön plana çıkmıştır (De Moncada, 1619, 8.Kısım). 1600'lü yılların başlarından itibaren *Moriscolara* uygulanan zorunlu göç politikasına benzer bir düşüncenin uygulanmasına dair çeşitli görüşler ortaya atılmış olsa da İspanya'nın yoğun gündemi ve kabarık ajandası, *Gitano* konusunu tartışmaya fırsat bırakmamıştır. 1492'de sürgüne uğrayan Yahudilerin ve 1609 yılında zorunlu göçe tabi tutulan Müslüman Arapların aksine İspanyol toplumu, yarımada 15. yüzyılda geldiği düşünülen *Gitanos* hakkında herhangi bir müspet bilgiye sahip değildir.³⁵⁶

³⁵⁵ İsp. Çingeneler.

³⁵⁶ İspanyollar tarafından ilk defa 1425 yılında kullanılan *Gitano* terimi genel olarak İspanyol coğrafyasında göçebe bir hayatı tercih eden tüm insanlar için kullanılmıştır. Dönemin yazarları onların Mısır üzerinden İspanya'ya geldiklerine inandıklarından birçok belgede ve eserde *Gitano* kavramının yanında *Egipciano* yani Mısırlı tabiri de tercih edilmiştir. Geleneklerine ve törelerine bağlı, kendi kıyafetleri, dini inanışları, kuralları, dili ve kültürü olan *Gitanos* etnik ve sosyal manada İspanyol toplumunun dışında tutulmuştur. Hatta *Gitanosun* sürgün edilmesi fikrini en sert şekilde dile getiren isimlerden biri olan Sancho de Moncada için bu grup inançsızlardan, ateistlerden ve herhangi bir yasaya tabi olmayanlardan ileri gelmekteydi. 1490'lardan itibaren İspanyol hacıların Santiago'ya varabilmek için kullandıkları rota üzerinde bir dizi olayların çıkması üzerine toplum düzeninin sağlanması adına onlara karşı bir dizi yaptırım ortaya konulmuş olsa da monarşinin yoğun ajandası onlarla alakası müspet adımların ortaya konulmasına mâni olmuştur. Devletin birçok alanda sıkıntılar yaşadığı 1500'lerin sonlarından itibaren *Moriscolar* ile tartışılmaya başlanan ve adeta toplumun günah keçisi olarak kabul edilen *Gitanolar* toplumun tembelleşmesine ve kadim geleneklerinden uzaklaşmasına neden olan en önemli unsurların başında görülmüştür. Aynı dönemde, nüfusun ciddi manada düşmesi ve zorunlu *Morisco* göçünün beklenenden daha ağır sonuçlara neden olması *Gitanosun* onlarla aynı kaderi yaşamasını büyük oranda etkilemiştir. Sürgün fikri zaman içerisinde ortadan kalkarak onların toplumun bir parçası haline gelebilmeleri için çeşitli düzenlemeler yapılmış; çeşitli dönemlerde onların dillerine, kültürlerine ve kıyafetlerine yasaklar getirilmiştir. İspanya'daki “Çingeneler” hakkında detaylı bilgi için bakınız; Pym, Richard. *The Gypsies of Early Modern Spain, 1425-1783*. New Hampshire: AIAA, 2007 ve Martinez-Dhier, Alejandro. “Expulsión o Asimilación, Esa Es La Cuestión» Los Gitanos en Castilla

Dolayısıyla, *Gitanos* hakkındaki kısıtlı bilgi, haklarında çeşitli spekülasyonların ve dezenformasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum ise 17. yüzyılda birçok İspanyol yazarın, toplumun ve devletin içerisinde bulunduğu müşkül durumu ve buhranı *Gitanosa* bağlamasına neden olmuştur. Özellikle, yüzyılın başlarından itibaren birçok yazar tarafından gündeme getirilen ahlaki sorunların temelinde serseri, aylak, işsiz ve dinsiz oldukları düşünülen *Gitanosun* bulunduğu fikri ön plana çıkmıştır. Hatta Sancho de Moncada'nın da ifade ettiği üzere; *Gitanos*, İspanyolların sempati ile bakmadıkları Moriscolardan bile daha *faydasız insanlar ve tembelliğin çocuklarından* oluşan bir topluluk olarak görülmüştür (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık):

“İspanya’ımızda tecrübenin bizlere gösterdiği üzere tembelliğin çocukları Çingeneler son derece zararlı insanlardır ve bu nedenle, kesin bir çare bulunmalıdır ki onların çocukları bu zararlı halleriyle tüm krallıkta ellerini kollarını sallayarak gezemesinler...” (De Guzman, 1614, s.122)

Sancho de Moncada ve Pedro de Guzman gibi İspanyol yazarların haklarında pek bir bilgiye sahip olmadıkları ve nereden gelmiş olduklarını tam olarak bilemedikleri *Gitanos*; çalışmayı sevmeyen, kalabalık ve herhangi bir inanca mensup olmayan kişilerden oluşan bir grup olarak kabul etmişlerdir (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık). Sahip oldukları bu özellikler nedeniyle devletlere birçok zarar veren ve toplumun geri kalanı için kötü örnek teşkil eden *Gitanos*, Türkler ve Mağripliler arasında da varlıklarını Torlaklar ve Dervişler gibi marjinal gruplarla yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdi (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık; Hidalgo, 1779, s.205).³⁵⁷ Bu durum ise İspanyollar adına başlı başına bir handikaptı, zira Türkler ve Mağripliler gibi İspanyolların Akdeniz'deki baş düşmanları, monarşi içerisinde yer alan Çingeneleri ajan olarak kullanabilirdi (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık). Aynı zamanda, Çingenelerin farklı ülkelere rahatlıkla girebilmeleri, kolay bir şekilde ikna edilmeleri ve her dili rahatlıkla öğrenmeleri, onların monarşiye ihanet edebileceği düşüncesini doğurmuştu.

Durante el Gobierno de la Monarquía Absoluta” *Revista de la Inquisición (Intolerancia y Derechos Humanos)*, Cilt: 15, 2011, ss.173-230.

³⁵⁷ Metnin orijinal halinde Torlaklardan “Torlaquos”, Dervişlerden de “Dervislaros” olarak bahsedilmiştir. İlgili metinde, bu grupların yanında Simavlı Bedrettin’in müridi olan ve Sultan I. Mehmet zamanında isyan eden Torlak Hu Kemal ve onun etrafında yer alanlar da zikredilmiş ve kendilerine “Hugiemalaros” ismi verilmiştir.

Bunun yanında Çingenerin tembel, aylak, serseri, faydasız, çalışmayı sevmeyen ve başıboş olmaları da toplumun dengesini bozduğu ve benzeri kötü alışkanlıkları, yaygın hale getirmelerinden dolayı İspanyol yazarlar, onlara karşı çeşitli tedbirlerin alınmasından yanaydı (De Navarrete, 1626, 7.Kısım). *Moriscolardan* bile daha az faydalı olan bu insanların en iyi oldukları konu çalmak, talan etmek ve kaçıkmaktı (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık). Aynı zamanda, hırsızlık konusundaki maharetleri nedeniyle tüm İspanya’da oldukça kötü bir üne sahip olan Çingener, ıssız yerlerde daha büyük suçlar işliyor, toplumun huzurunu bozuyor ve neden oldukları ahlaksızlıklarla ciddi bir yozlaşmaya neden oluyordu. Bunun yanında, Çingene kadınlarının *las mugeres rameras* olarak görülmesi ve kendi çocuklarına uygunsuz sözler, küfürler, ahlaksız danslar ve davranışlar öğretmeleri, İspanyol toplumunun yapısını bozmaya ve toplumun her noktasına doğru sirayet etmeye başlamıştı. Hatta *Gitano* düşüncesi birçok İspanyolu da etkileyerek onu ve onun neden olduğu hırsızlığı ve tembelliği yeni bir yaşam tarzı olarak benimsemelerine de zemin hazırlamaktaydı (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 5. Başlık).³⁵⁸

İspanyollar tarafından başıboş, aylak ve serseri olarak görülen ve toplumun ahlaki değerlerini aşağıya çeken bir grup olarak değerlendirilen Çingenerin herhangi bir inanca mensup olmaması da önemli bir faktör olarak ön plana çıkmıştır (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 1. Başlık). Yahudilerin ve Müslüman Arapların aksine herhangi bir inançlarının olmamasından ötürü gittikleri her yere kolaylıkla uyum sağlayan Çingener evlilik, ahlak ve din gibi kurallara bağlılık göstermemektedirler. Kimsenin evlenmemesi, çocukların vaftiz edilmesi ile ilgili bilgilerinin olmaması ve iyi ile kötüyü ayırt edememeleri, onları Araplardan, Yahudilerden, Sapkınlardan ve Türklerden daha tehlikeli kılmaktadır (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 2. Başlık). Kolaylıkla Türklerle Türk, sapkınlarla sapkın olan bu insanlara karşı atılması gereken en önemli adım, daha evvel Yahudilere ve Müslüman Araplara yapıldığı gibi onları monarşi topraklarından sürmektir. İspanyol topraklarının dışında kalmaları, toplumun ve devletin eski

³⁵⁸ “Çingene kadınlarının çingene erkekleri tarafından ortak kullanıldığı söylenmektedir ve onlar; dansları, mimikleri, sözcükleri ve müstehcen şarkıları ile majestelerinin tebaası üzerinde büyük tahribat yaratmaktadırlar; bu durum onların son derece namuslu evlerde yaptıkları, evli kadınları eşlerinden ayırdıkları ve kızları yoldan çıkardıkları gibi sayısız zararda da aşikardır...”.

işleyişini kazanmasına katkı sağlarken Katolik Krallardan miras kalan *Limpiar las Republicas de Todo Contagio*³⁵⁹ ideolojisi de devam ettirilebilecekti (BNE. R/6854,1621, s.9). Geçmişte Osmanlıların, Aragonlu Fernando'nun ve Papa V. Pious'un yaptığı gibi *Gitanos* ile mücadele edebilmenin yegâne yolu onları bir an evvel monarşi sınırlarının dışına göndermekti (De Moncada, 1619, 8.Kısım/ 7. Ve 8. Başlık).³⁶⁰ Aksi takdirde, monarşinin geleceği tehlikeye düşebilir ve kraliyet topraklarını dahili ve harici düşmanlara karşı savunma noktasında sıkıntılar yaşayabilirdi.

Çingene meselesi ile İspanyollar yazarların 1600'lü yılların başlarından beri tartıştığı diğer bir konu ise salgınlar, savaşlar, açlık, kıtlık, fakirlik, sürgünler ve göçler nedeniyle oldukça sıkıntılı bir hal alan iş gücü ve insan eksikliğini kapatabilmek için Fransa, Almanya, Venedik, İngiltere ve İrlanda gibi ülkelerden monarşiye gelen yabancıların sayısının sürekli artış göstermesiydi. Birçok İspanyol yazar, farklı ülkelerden gelen bu yabancıların monarşinin yapısını bozduğunu ileri sürerek devletin içerisinde bulunduğu ahlaksızlığı, müsrifliği, aşırılığı, açgözlülüğü ve avareliği de monarşiye taşıdıkları görüşündelerdi (BNE. MSS. 2237, 1621, s.2; De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 10. Başlık; Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Başlık). Yöneticilerin dikkatsizlikleri nedeniyle İspanya'nın büyük bir nüfus kaybı yaşadığını ileri süren İspanyollara göre, monarşinin en zengin, en güçlü ve en fazla nüfusa sahip olan bölgesi Kastilya'da son dönemde yıkım, güçsüzlük, zayıflık ve fakirlik ortaya çıkmış ve bu durum yabancıların toplum içerisinde güçlenmesine zemin hazırlamıştı. Aynı zamanda, 1609 yılında 300 bin civarındaki Müslüman Arap nüfusun da İspanya'dan sürülmesi ile boşalan işlerin çok büyük bir kısmı Fransızlar ve Cenevizlilerin eline geçmiş, sayıları gittikçe artan yabancılar kendi kültürlerini İberya'ya taşımaya başlamışlardı. Bu durum Sancho de Moncada tarafından şu şekilde anlatılmaktaydı:

“Avarelik ve tembellik şeytanın zayıf gördüğü yerden sızarak İspanyollara çalışmalarına gerek kalmadan zaruri olan her şeyi buraya

³⁵⁹ İsp. Krallıkları tüm pisliklerden arındırma.

³⁶⁰ “Cortes'te yürürlüğe konulan İspanyol yasaları ile Çingenelere büyük şehirlerde yaşayabilmeleri için tercih hakkı verilmişti. Bu düşünce onları bu topraklardan sürmekten daha iyi gözükebilirdi ama engin insanların sahip oldukları tecrübeler gösterdi ki bu insanları kabul etmek iyi değildir zira onların evleri yeryüzünü soyabilecek insanların çıktığı hırsız yuvalarından farksızdır”.

getiren yabancılar tarafından iyi bilinen ve onlar tarafından buraya getirilen kötü alışkanlıklarındadır...” (De Moncada, 1619, 11. Kısım).

Bunun yanında, kendi ülkelerindeki kötü alışkanlıkların monarşiye taşınması ile İspanyollar, geleneksel ve kadim olanı koruyamamışlar, var olan zenginliklerini yabancılara kaptırırken onlardan lüks düşkünlüğü, aşırılık, tembellik, müsriflik, gösteriş ve diğer kötü alışkanlıkları öğrenmişlerdi (De Navarrete, 1626, 33.Kısım). İspanyollar, bu kötü alışkanlıklar nedeniyle ahlaki ve dini anlamda yozlaşmaya başlamış ve hatta kimse çalışmak istemeyerek tüm gününü yurt dışından gelen pahalı elbiseleri, ayakkabıları ve mücevherleri ile gezerek harcamaya koyulmuştu. İspanyolların yabancılara yönelik bu öykünmesi ise şu şekilde tasvir edilmekteydi:

“Bu pahalı elbiselerin kullanılmasının yarattığı zararların çok büyük olduğu daha evvel ifade edilmiş olsa da İspanyolların onları bir yıl boyu bile kullanılmayan sabit elbiseleri yapmayarak değiştirmeleri daha da büyük bir [zarardır]... Yarına herhangi bir katkısı olmayan ayakkabılara ve elbiselere binlerce düka veriliyor; 2 veya 3 tasarımcının arzusuna bağlı olarak elbiselerin yeni çeşitleri ortaya konuyor ki bu elbiseler 2 gün evvel geçerli ve değerli olanları ortadan kaldırıyor...” (De Navarrete, 1626, 33.Kısım).

Yabancıların ülkelerindeki alışkanlıklarını İspanya'ya taşıması ve dolayısıyla kadim İspanyol kültürünün bozulduğu düşüncesine bağlı kalan İspanyol yazarlar, Çingeneler gibi kendi ülkelerinde ikamet eden yabancıları kendi devletlerinin düşmanı olarak görmüşlerdi zira orada yaşayan tüm yabancılar, monarşinin iyiye gitmemesi adına çalışmakla ve kötülüğünü istemekle itham edilmekteydi. Monarşiye çalışmaya gelen yabancılar çoğunlukla bağlı oldukları ülkelerin ajanı olmakla, devletin sırlarını ifşa etmekle ve toplumun yozlaşmasına zemin hazırlamakla suçlanmaktaydı (De Navarrete, 1626, 27.Kısım). İspanyolların bu konuda en fazla eleştirdikleri grup ise aşırılığı ve efemineliği özendiren pahalı, gereksiz ve lüks malları ülkeye sokan Fransızlardı. 1500'lerin sonlarından itibaren çeşitli örgüler, danteller ve diğer gereksiz tekstil ürünlerini İspanya'ya göndermeye başlayan Fransızlar, kısa bir zaman içerisinde İspanya pazarında etkili olmaya başlamış ve kendi ülkesinde üretilen görkemli ve pahalı elbiseleri, kıyafetleri, ayakkabıları ve çeşitli aksesuarları pazarlayarak tüm toplumu etkisi altına almıştı (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Başlık). İspanyol ekonomisini tüketen unsurlardan biri olarak görülen bu ticaret vasıtasıyla Fransızlar, kötü alışkanlıkları ivedilikle İspanyollara öğreterek onları lüks tüketime ve aşırılığa bağımlı hale

getirmişlerdi. Dolayısıyla, İspanyollara karşı *natural odio* ve *envidiosa emulation*³⁶¹ ile bakan Fransızlar, İspanyolları zehirlemeye ve onları etkileri altına almaya başlamışlardı (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Başlık). Aynı şekilde, Katalanlar da Fransızları kendi bölgeleri için önemli bir tehlike olarak görmüş ve onlara karşı çeşitli önlemlerin alınması gerektiğinin altını çizmişti. Ağırlıklı olarak Katalan bölgesindeki işgücü açığını kapatmak için buraya gelen Fransızlar bölgede yaşayan insanların kötü yollardan para kazanmasına yardımcılık ve yataklık yaparak bölgenin huzurunu kaçırmakla ve güvenliği bozmakla suçlanmaktaydı (Gilabert, 1616, s.6).

Fransızların yanında monarşiye verdikleri devasa paralar karşılığında büyük imtiyazlar elde eden ve ciddi bir devlet tahvili ellerinde bulunduran başta Cenevizliler de devletin 1596 ve 1609 yıllarında yaşadığı iflasların ve halkın fakirleşmesinin temel nedeni olarak görülmüş ve yabancıların monarşinin iyiliğini istemediği sonucuna varılmıştı (AHN. Con. /1431/86, 1621, s.6; De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 6. Başlık; AHN. Con. /1427, 1619). Monarşinin en büyük düşmanlarından biri olarak görülen Hollandalılar ile İngilizler ise İspanyolların tüm ticari dengelerini bozan ve kraliyetin tüm prestijini sarsan bir topluluklar olarak düşünülmekteydi (BNE. 3/55257, 1620, s.23). Hatta dini olarak İspanyollar ile benzer bir görüşe sahip olan ve kültürel manada da çok tehditkâr olarak görülmeyen İrlandalıların bile monarşide sayılarının giderek artması ve diğer yabancıların aksine ciddi bir zanaat sahibi olmamaları nedeniyle onlara şüpheyle bakılmaktaydı (De Navarrete, 1626, 7.Kısım). Bu şüphe ise İspanyolların ülkelerine gelen yabancıların monarşi hakkında bilgi elde ederek bunları kendi ülkelerine verebileceğini ve böylece devletin kapılarının düşmana açılacağı düşüncesine dayanmaktaydı. Devletin sırlarının ifşa olması ve zayıflıklarının bilinmesi, monarşiyi dış saldırılara açık hale getirmekte ve olası isyanların ve ayaklanmaların fitili ateşlenmekteydi. Romalı tarihçi Tacitus'un da ifade ettiği gibi, yabancılar buldukları vatani ne aşkla ne de inançla sevemeyeceği düşüncesi üzerinde duran İspanyol yazarlar, bu nedenle, yabancılarla karşı mesafeli ve kısmen olumsuz bir bakış açısı geliştirmişlerdi (De Navarrete, 1626, 17.Kısım).

³⁶¹ İsp. Doğal nefret ve kıskançlık içeren bir özenme.

Kadim ve geleneksel olan yerel kültürün yeniden tüm topluma hâkim olabilmesi için yabancıların monarşiden gönderilmesi ve atalarından miras kalan kültürel özelliklerin hatırlanması elzemdi. Aksi takdirde, artan yabancı etkisi ile toplum iyiden iyiye yozlaşabilir, tüm gelenekselliğini kaybedebilir ve olası dış saldırılara karşı açık bir hale gelebilirdi:

“İmparatorluklarının gücünün sınırlarını ve itibarının temellendirildiği krallıkların durumunu ve kralların sırlarını bilen yabancıların neden olacağı olumsuz durumları bildiklerinden İmparator Honorius ve İmparator Arcadius gereksiz bir dizi ürünü ülkeye tanıtan ama erkekleri efemine hale getirmekten ve devletin özel sırlarını araştırmaktan ve bilmekten başka bir işe yaramayan diğer ülkelerin tüccarlarını kendi ülkelerine girmelerine yasak koymuştu...”
(De Navarrete, 1626, 17.Kısım).

İspanyollara göre kadim ve geleneksel olan yerel kültürün bozulması süreci, yabancılarla yapılan ticaret ile başlamıştı. Amerika ile ticaretin yoğunlaşmasından sonra İspanya'ya para kazanmak için büyük kitleler halinde gelmeye başlayan yabancılar sürekli olarak pahalı, gösterişli, aşırı ve efemine olan ürünleri ve malları monarşiye getirmeye çalışmış ve bunlara ilgi göstermeye başlayan kadınlar var olan onurlarını kaybederken aşırılığın, lüks düşkünlüğünün ve müsrifliğin büyümesine kapılmıştı (De Navarrete, 1626, 31. Kısım). Erkekler ise aldıkları saç boyaları, pahalı kıyafetler ve gösterişli aksesuarlar ile fiziksel olarak kadınlara benzemeye başlamış ve hatta aralarında birbirlerini farklı kılan hiçbir şey kalmamıştı (Carranza, 1636, 2. Kısım). Erkeklerin fiziksel anlamda kadınlara benzemeye başlaması, geleneksel erkek figürünün dışarısına çıkarak çalışmadan, emek vermeden ve terlemeden yemek istemesi ve askerlik görevine eskisi kadar bağlı olmaması da yabancıların İspanyol kültürüne kazandırdıkları kötü alışkanlıkların sonucunda ortaya çıkmıştı. İspanyollar tarafından yozlaşma olarak görülen bu süreç toplum içerisinde efemine olarak kabul edilen ve kendilerine *Afeminados*³⁶² adı verilen yeni bir grubu ortaya çıkarmıştı. İspanyolların geleneksel savaşçı ve cesur erkek düşüncesinin dışında kalan bu erkekler monarşinin farklı noktalarda almış oldukları ağır askeri yenilgilerin en büyük sorumlusu olarak görülmüştü (De Navarrete, 1626, 17. Kısım).³⁶³ Gününün

³⁶² İsp. Efemine Erkekler.

³⁶³ “Fernan Perez de Guzman'nin anlattığı üzere, Kral 6. Alfonso daha önceleri var olan cesaretlerini göstermek için fırsat kollayan Kastilyalı askerlerin savaştan kaçtığı görüncü bu yeni durumun nedeni hakkında dönemin önemli bilginlerine danışır ve ona derler ki gösteriş ve haz veren şeyler askeri becerileri zayıflatmıştır...”.

önemli bir kısmını kendine bakıma harcayan, zina, tembellik ve gösteriş gibi büyük günahları işleyen, askerliğe pek ilgi duymayan, aile kurmaya gönüllü olmayan ve herhangi bir işte çalışmak istemeyen bu erkekler monarşinin geleceğini tehlike altına atarak askeri başarılarla ayakta duran devletin yeni başarılar kazanmasının önündeki en önemli engel haline gelmişti:

“İspanya'nın düşmanları bu nedenle güzel ticari ürünleriyle onu [İspanya'yı] tüketmeye dair güzel bir gerekçeye sahipler ve bu şekilde ona sağladıkları ürünler vasıtasıyla o gittikçe zayıflayacak ve askeri gücünü yitirmeye devam edecek ve belki de onlarla alenen bir savaşa girecekler ve o aşırılıkların ve hazların neden olduğu bir rüyadan ve uyuşukluktan kalkacak...” (De Navarrete, 1626, 33.Kısım).

Genel kanının aksine İspanyol yazarlardan Barbón y Castañeda ise yabancılara karşı oldukça ılımlı ve pozitif bir tutum içerisindeydi. Dönemin birçok yazarının aksine İspanya'nın temel sıkıntısının nüfus kaybı olmadığını düşünen Barbón y Castañeda, monarşinin esas probleminin nitelikli insan bulamamasından ileri geldiğini öne sürmüştür (Barbón y Castañeda, 1628, 4.Kısım). İspanya'nın nüfusunun ciddi oranda azaldığını da kabul eden yazara göre, bir ülkenin gelişmesi için kendisinin *Buenos Pobladores*³⁶⁴ adını verdiği nitelikli insanlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Dolayısıyla, azalan nüfustan dolayı İspanyolların, kendi topraklarında çalışacak ve emek harcayacak yabancılara gereksinimleri vardı. Daha evvel çeşitli Avrupa ülkelerinde de yaşadığını söyleyen ve buralarda böyle durumların olağan karşılandığı fikrini de paylaşan yazara göre, İspanyol topraklarında emek veren, ter döken ve çalışan her yabancı, sokaklarda gezip tozan, serseri, aylak, avare İspanyollardan yeğdi (Barbón y Castañeda, 1628, 4.Kısım/ s.10). Burada önemli olan krallık adına insanların çalışması ve hem topluma hem de devlete fayda sağlaması idi. İspanya'da yaşayan Fransızlar, Venedikliler, İngilizler ve Almanlar gibi farklı gruplar da monarşi için ellerinden geleni yapmaktaydı. Bu nedenle, Barbón y Castañeda farklı ülkelerden gelen bu *Buenos Pobladorese* her türlü kolaylığın sağlanması gerektiğini ve hatta onların da İspanyollar gibi *Naturales Pobladores* olarak kabul edilmesi fikrini de paylaşmıştı (Barbón y Castañeda, 1628, 9.Kısım/ s.16). Aylak, işsiz ve serseri İspanyollar, ülkenin nüfusunun azalmasına neden olurken çalışkan ve üretici

³⁶⁴ İsp. İyi mukim.

yabancılar bu ülkenin daha iyi yerlere gelmesi adına çaba sarf etmekteydi. Yabancılar karşı sert bir tutum içerisinde olan dönemin İspanyol yazarlarına karşı Barbón y Castañeda, sahip olduğu ılımlı tavır ile diğerlerinden oldukça farklı bir perspektif çizmekteydi:

“Kralın tebaası olan ve İspanya’da bulunan ve ikamet eden tüm yabancıları göndereceklere onlar [yabancılar] şöyle yanıt verirdi: Bu deliller nüfusunu artırmak istediği yerde bulunanları göndererek nereye varmak istemektedir? İspanyol nüfusunu İspanya’da İngilizlerden, Almanlardan, Fransızlardan, Venediklilerden oluştuğunu zannedenler çıldırmış olmalı... Bugün İspanya’nın ihtiyaç duyduğu şey nüfus; avareler, başıboş gezenler, yorgun şövalyeler, yorgun efendiler, yorgun tüccarlar veya yorgun memurlar değil çalışacak toprak sahipleridir. Majesteleri bırakınız tüm yabancılar toprağı sürsün, toprak sahibi olsunlar, biçsinler, topraktan yararlansınlar ve öküz, inek, keçi ve koyun sahibi olup, onları beslesinler; onlar buranın insanı olsun zira onları sürmek adil değil...” (Barbón y Castañeda, 1628, 4.Kısım/ s.10).

Barbón y Castañeda’nın yabancılar karşı ortaya koyduğu tutuma karşılık dönemin İspanyol aydınlarından Sancho de Moncada, monarşi içerisinde artan yabancı sayısının tedirgin edici boyutta olduğunu ifade ederek İspanyol nüfusunu oluşturacak kişilerin gerçek İspanyol kanına sahip kişiler olması gerekliliğinin altını çizmekteydi. Zira de Moncada’ya göre, İspanya’ya yerleşen ve hatta ikinci veya üçüncü kuşağı *İspanyollaşan* insanların da tam manasıyla İspanyol olabilme imkânları yoktu (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 3.Başlık). İnsanlar atalarının mirasına sürekli ilgi duyduğu için Yahudiler, sapkınlar veya Müslüman Araplar gibi İspanyollar ile iyi tecrübeleri olmayan insanlar başta olmak üzere yabancıların monarşi için sürekli bir risk oluşturması mümkündü. Hatta İspanyolları Osmanlılar ile kıyaslayan de Moncada’ya göre Türkler, kendi geçmişlerine ait bir monarşi kurmak isteyen ve onları bu şekilde baskı altında tutan risk dolu bir devlete sahipken böyle bir tecrübeye sahip olmayan İspanyollar için tüm süreç büyük bir fiyasko ile sonuçlanabilirdi (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 3.Başlık). Daha evvel, monarşiye karşı çıkan *Morisco* isyanlarında da görüldüğü üzere yabancıların hâkim olduğu bir monarşi içerisinde benzer durumların yaşanması kaçınılmazdı. Bu nedenle, yabancılarla dolu bir monarşi, sadece azami seviyede risk içermekteydi:

“Diğerleri her zaman İspanya’ya gelen yabancıların öneminden dem vururlar çünkü onların birinci veya ikinci kuşakları İspanyoldur; İspanyollaşırlar ve yabancıların İspanyollaşmış olan örneklerinden

bahsederler ama majestelerini bu eserin birinci başlığındaki değerlendirmelerde buna karşı uyardım. Bunun gerekçeleri şunlardır: Birincisi, her şeyde değişmeyen bir kaide olarak çocuklar her zaman babalarının eğilimlerini takip ederler ve birçok kilise sapkın, Mağripli ve Yahudi kökenli olanları kabul etmemeyi desteklemektedir; İspanyollaşmış Morisco örneğinde de görüldüğü üzere tehlikeli bir devlet düşüncesi tecrübe edilmiş ve hemen hemen 1000 yıl sonra bile diğerlerinden gelenler ulusumuza karşı genel bir nefret duydukları görülmektedir. İkincisi, devletin güvenliği Amerika'da, efendimizin sahip olduğu kolonileri ile Avrupa topraklarında yattığından majesteleri buradaki halka güvenmek zorundadır çünkü onlar İspanyollardan gelen insanlardır ki atalarının ulusuna her zaman eğilim göstermektedir; geçmişlerinde olduğu gibi her zaman monarşi isteyen bastırılmış onlarca ulus ile dolu olan Osmanlı İmparatorluğunun büyük tehlikesi de burada yatmaktadır ve yabancılarla dolu olan İspanya için de aynı şey söylenebilir...” (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 3.Başlık).

4.1.3. Falta de Gente³⁶⁵

Dönemin İspanyol yazarlarından birinin İspanya'nın son dönemde yaşadığı demografik buhran ile ilgili düşünceleri şu şekildeydi:

“Az sayıda insanın olmasının zararı açıktır; insan olmadığı müddetçe krallık olmayacağından ve insan krallık demek olduğundan... insan olmadan krallığı muhafaza etmek imkansızdır...İş, ticaret, tarım ve insan üretimiyle ortaya çıkabilecek her türlü şeyin eksikliği hissedilmektedir, insanla her şey yolunda gider ve bu nedenle, hakikat krallığın altınları veya gümüşleri kadar değil insanları kadar zengin olabileceğini söyler; İspanya'yı fakir görüyoruz zira yeterli insana sahip değil ve fazlaca (insana) sahip olabileceği zengin bölgeleri de yoktur...” (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 1.Başlık).

De Moncada'nın, İspanya'da 1590'lardan itibaren baş gösteren demografik kriz ile ilgili endişe dolu bu düşüncelerini, çağdaşı olan yazarlar ve düşünürler de paylaşmışlardır. Genel itibarıyla, *falta de gente* meselesi, İspanyolların toplumun ve monarşinin içerisinde bulunduğunu varsaydıkları krizin en önemli tartışma alanını oluşturmuştur. Krala, kral danışmanlarına, diğer devlet yöneticilerine ve çeşitli devlet kurumlarına yönelik yazılan eserlerde bu mesele; nedenleri, sonuçları ve mahiyeti açısından oldukça büyük bir yer edinmiştir. Bu eserlerde ise çoğunlukla krala ve devlet yöneticilerine var olan bu *enfermedadın* daha da büyümeden tedavi edilmesi gerektiği tavsiyesi üzerinde durulmuş ve aksi takdirde, kraliyetin geleceğinin ciddi manada tehlikeye gireceği görüşü paylaşılmıştır.

³⁶⁵ İsp. İnsan Eksikliği.

Bu süreçle kralın bizzat ilgilenmesi gerektiği üzerinde mutabık olan yazarlar, kralın yapması gerekenin geçmişte benzer süreçlerden geçmiş olanların uygulamalarına bakmak, atalarından gelen kadim kültüre ve geleneklere bağlı kalmak ve kendisinin yönetim gücünün geldiği ilahi kaynağa tabi kalarak Hristiyanlık prensiplerinden ayrılmamak olduğu görüşündelerdi (AHN. Con. /1431/177, 1621). Böylece, meseleyi daha iyi idrak edecek ve anlayacak bir kral sayesinde tüm problemlerin çözülmesi veya onlara çare bulunması zor olmayacaktı zira birçok yazar, bu meselesinin yöneticilerin dikkatsizliği ve ilgisizliği sonucunda patlak verdiğini düşünmekteydi (AHN. Con. /1427/12, 1621). Krala gerekli bilgilerin sunulmasıyla kral ve sahip olduğu iyi ve yetkin danışmanlar tüm meseleyle ilgilenmeye başlayarak onun ve krallığın sahip olduğu en değerli hazineyi tüm tehlikelerden ve tehditlerden uzak tutmayı başarabilirlerdi. Bu nedenle, monarşinin içerisinde bulunduğu demografik kriz dikkat çekici bir şekilde krala anlatılmalı ve sorunun her noktası üzerinde gerekli bilgiler sağlanmalıydı.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren çeşitli sıkıntılar yaşamaya başlayan monarşinin bu süreçten bir an evvel çıkabilmesi için muhtelif eserler kaleme alan İspanyol yazarlara göre, devletin geleceğini yakından ilgilendiren bu nüfus kaybı meselesi, hayati bir öneme sahipti. Genel olarak, “*İnsan olmadan devlet olmaz,*” prensibi üzerinden fikirlerini şekillendiren bu yazarlar, nüfusun en parlak zamanında bile Fransa ve Osmanlı gibi kendilerinden daha fazla nüfusa sahip olan ülkelerle rekabet edebilmenin zor olduğunu ileri sürmekte ve yaşanan bu son demografik olumsuzluklarla bu mücadelelerin sürdürülmesinin pek de mümkün olamayacağını dile getirmektelerdi (De Navarrete, 1626, 20.Kısım). Sahip olduğu nüfusa oranla son derece geniş toprakları bulunan İspanyollar, Amerika, Afrika, Asya ve Avrupa'nın çeşitli noktalarında uzun zamandan beri süre gelen savaşların ve mücadelelerin içerisinde yer alarak hatırı sayılır oranda bir nüfusu buralara göndermek zorunda kalmıştı. Bilhassa, 1590'lardan itibaren nüfusun ciddi sıkıntılar içerisine girmesiyle başta Hollandalılar ile yapılmakta olan savaşa gönderilen insan nüfusunun monarşiye ciddi bir yük getirdiği söylenebilirdi. Aynı dönemde, İngiltere ve Fransa ile savaşların şiddetlenmesiyle krallık her sene daha fazla sayıda erkeği cephelere göndermek durumunda kalmaktaydı (AHN. Con. /1427, 1619). Bu durum ise monarşinin tarımsal ve ticari

üretimde etkisini görmeye başladığı demografik krizin daha da şiddetlenmesine neden olurken bu alanlarda çalışmaya çalışan insanların üzerindeki baskının ve vergi yükünün de gündün güne artmasına zemin hazırlamaktaydı:

“Tecrübenin anlattığı üzere Kastilya krallığının muhafazası adına çareye ihtiyaç duyulduğu [aşıkardır]... Her geçen gün askere daha fazla alım yapılıyor ve hazinenin ihtiyacından dolayı da insanlar kendilerine verilen topraklarla kendilerinden istenenleri karşılayabilecek imkanları yok, oldukça evrensel ve oldukça genel bir zararın çaresinin bulunması nasıl yararlı olur! Majestelerine zararın daha da büyümeden evvel olabilecek en iyi şekilde çarenin uygulanması sağlanması önerilir...” (AHN. Con. /1427, 1619).

Askere alınacak insan havuzunun daralmasının diğer bir olumsuz tarafı ise prestiji tümüyle parlak askeri başarılarından gelen monarşinin eskisi gibi büyük askeri seferler düzenleme kudretini yitirmesi ile ilgiliydi. Nüfusu İspanyol monarşisinin oldukça üstünde olan ve evrensel bir devlet kurabilmek için İspanyollarla büyük bir mücadele içerisinde kalan Türkler sahip olduğu geniş insan havuzu ile devasa askeri seferler düzenleyebiliyorlardı; zaman zaman aşırı ve beklenmedik kayıplar gerçekleşse de ordunun oldukça büyük ve geniş olması onların kolaylıkla telafi edilmesine imkân tanımaktaydı (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 1.Başlık). Oysaki İspanyollar için durum tamamıyla farklı idi. Halihazırda Türklerden daha fazla toprağa sahip olan ve Milano, Napoli ve Aşağı Ülkeler’de gerçekleşen savaflara ve Amerika, Afrika ve Asya’da yapılacak yeni keşiflere asker sağlamak zorunda kalan monarşi yeni, büyük ve gösterişli askeri sefer düzenleyebilecek kapasiteden uzaklaşmıştı. Hatta nüfusun önemli oranda azalmaya başlamasıyla sadece yeni seferler yapmak imkansızlaşmaya başlamamıştı; aynı zamanda, dünyanın dört bir yanında toprağa sahip olan monarşinin topraklarını muhafaza etmesi de gündün güne zorlaşmaktaydı. Bir krallığın büyük askeri başarılar kazanabilmesi ve farklı topraklarda kendini muhafaza edebilmesi için en büyük *ümidi* onun sahip olduğu *insan bolluğu* idi; İspanya ise bu bolluğu kaybederek büyük bir kuraklık dönemini girmiş, tüm ümitlerini kaybetmeye başlamıştı fakat İspanyol bir yazarın da söylediği üzere çaresi olan ve uygulanan hastalık nedeniyle Tanrı’dan *ümit* kesilmemeliydi (De Navarrete, 1626, 6. Kısım).

Muhtelif nedenlerden dolayı demografik anlamda önemli bir kayıp yaşayan monarşinin askeri anlamda azalan kapasitesi ise krala ve devlet yöneticilerine,

daha değerli hale gelen insan kaynağının korunması sorumluluğunu vermekteydi (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Bu noktada, monarşi yeni askeri seferler, yeni fetihler ve yeni keşifler yapmak yerine sınırlarını belirlemeli ve belirlenen sınırlar üzerinden organizasyonu şekillendirmeliydi. İspanyollar adına devleti muhafaza etme zamanı gelmişti.³⁶⁶ *Enervadas ve flacas*³⁶⁷ durumunda olan İspanyollar daha evvel düzenlemiş oldukları seferler ve yapmış oldukları fetihler vasıtasıyla kendilerinin ne kadar güçlü, zeki ve cesur olduklarını tüm dünyaya göstermişlerdi. Şimdi ise devletin muhafaza edilmesi gerekiyordu ve devletin muhafazası da en az fetihler, keşifler ve askeri seferler kadar değerliydi (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Hatta var olanı muhafaza etmek ve onu başarıyla yönetmek, fetihlerden daha zordu çünkü fetihlerde ve askeri seferlerde sadece harici unsurlar ile ilgilenmek yeterli olurken devlet muhafazasında ise hem dahili hem de harici unsurlar ile uğraşmak gerekiyordu (Botero, 1593, 5.Kısım). İspanyol Kral Bilge Alfonso'nun da kendinden sonra gelecek devlet yöneticilerine söylediği gibi, "*Var olanı korumak, olmayan bir şeyin kazanılmasından daha az erdemli,*" değildi (*Las Siete Partidas del Rey Don Alfonso el Sabio*, 1843, s.27). Geçmişte bu prensibe bağlı olarak hareket etmeyen devletlerin başlarına bir dizi büyük felaket geldiğinden krala ve devlet yöneticilerine büyük bir sorumluluk düşmeydi. Aksi takdirde, giderek azalan nüfusuyla monarşinin güçlü düşmanlarına karşı ayakta kalabilmesi mümkün değildi. Nitekim Mısır'ı işgal ederek onu topraklarına katmak isteyen Suriye Kralı Demeter bu planında büyük bir bozgun ile karşılaşmış ve sahip olduğu tüm toprakları kaybetmişti zira düşmanına kıyasla oldukça az bir nüfusa sahip olan Suriyeliler, ülkelerini korumakta başarılı olamayarak Mısır'ın egemenliği altına girmişti (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Aynı şekilde, ülkesini sürekli genişletme kapasitesine sahip olan meşhur fatih Pirus da Romalılara karşı kanlı ve çetrefilli bir mücadele içerisine girerek büyük zararlara uğramış ve devasa kayıplar vermişti. Beş yıl süren meşhur savaşlar sonucunda Romalılara karşı bir zafer kazanmış olmasına rağmen hemen hemen tüm ordusunu bu

³⁶⁶ Bu görüşü savunan en önemli isim olan Pedro Fernandez de Navarrete'nin hazırlamış olduğu eserin de isminin "*Monarşilerin Muhafazası*" olması önemli bir noktadır. İspanyolların var olan gücü ile var olanı korumaktan başka çaresinin kalmadığını düşünen De Navarrete monarşinin atması gereken en önemli adımın kralın ve devlet yöneticilerinin muhafaza edebilmeyi önemsemesi ve başta toprak, insan kaynağı ve zenginlikler olmak üzere kraliyet sahip olduğu her şeyin korunması olduğunu düşünmekteydi.

³⁶⁷ İsp. Zayıflamış ve dermansız.

savaşta kaybetmiş olduğu ve yerine yenisini koyamadığı için Kral Pirus tahtı bırakmak zorunda kalmıştı (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Bu örneklerden de yola çıkılarak sağduyulu ve erdemli bir kralın savaşmayı ve fethetmeyi bilmesi gerektiği kadar yönetmeyi ve muhafaza etmeyi de bilmesi son derece mühimdi. İspanyol yazar De Navarrete bu durumdan şu şekilde bahsetmekteydi:

“Fetihler için cesaret gereklidir ki İspanyollar daha evvel kimsenin bilmediği denizlerde seyahat ederek, uzak bölgeleri arayarak, barbar uluslarla savaşarak ve güçlü ve zengin krallıkları kralları adına ele geçirerek ona sahip olmuşlardı ama var olanın muhafazası için de aynı değer gereklidir...” (De Navarrete, 1626, 8. Kısım).

İspanyol yazarlar için dünyanın topraklarında güneş batmayan ilk imparatorluğu olan İspanya’da monarşiyi bu denli büyük bir sıkıntıya sokan *Falta de Gente* meselesinin başka nedenleri de mevcuttu. Bu sebeplerin başında 1500’lerin son dönemlerinde tüm İspanya’yı kasıp kavuran veba salgınları gelmekteydi. Bu dönemde, ülkede azalmaya başlayan nüfusun tarımsal etkinlerinin düşmesi ve temel besin ürünlerinin fiyatlarının birkaç kat pahalılaşması sonucunda ekme, buğday, et, şarap, zeytin ve zeytinyağı gibi ürünlere talebin azalması üretim yapanları etkilemiş, üretim yapmayı bırakanlarla bu ürünlerin fiyatları daha da yükselmişti (Barbón y Castañeda, 1628, 3.Kısım/ s.9). Var olan bu fiyat artışını da İspanyol yönetiminin her yıl artırmak zorunda kaldığı vergiler de eklenince birçok köylü toprağı ekmekten vazgeçerek büyük şehirlere doğru hareket etmeye başlamış, farklı noktalara göç etmiş ve Amerika’ya yerleşerek kendilerine yeni bir hayat kurmuşlardı. Köylünün üretmekten vazgeçmesi ise tarımsal ürünlerin pazarlarda bulunamamasına ve dolayısıyla, birçok bölgede açlık ve kıtlık gibi durumların yaşanmasına neden olmuştu. Doğal olarak, yetersiz beslenme, açlık ve kıtlık da Kastilya’da patlak veren veba salgınının şiddetini önemli oranda etkileyerek 600 bin ile 750 bin arasında insanın hayatını kaybetmesini tetiklemişti (AHN. Con. /1427, 1621; De Moncada, 1619, 2.Kısım/ 4. Başlık). Var olan bu salgınların, açlıkların ve kıtlıkların yanında zorunlu Morisco sürgünü ve başta Amerika olmak üzere kolonilerde görev yapmak için giden insan sayısının artması İspanyolların kendilerini büyük bir demografik problem içerisinde bulmasına sebep olmuştu. Gerekli önlemlerin bir türlü alınmaması neticesinde

büyük bir yığın altında kalma tehlikesi bulunan monarşinin tükenmeye devam ederek sona doğru yaklaştığı görülmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s.126).

1590'ların başlarında Kastilya'nın iç bölgelerinde patlak veren bu nüfus azalması, kısa bir zaman içerisinde diğer bölgelere sirayet ederek Mursiya, Valensiya ve Endülüs gibi yerlerde de benzer problemlerin yaşanmasına neden olmuştu (De Moncada, 1619, 2.Kısım/ 1. Başlık). Daha da önemlisi, bu şiddetli nüfus azalması, monarşi içerisindeki yerel ile merkez arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve kırsalda yaşayan insanların aşırı borçlanma, vergi, yüksek fiyatlar, iş gücü eksikliği, tembellik gibi nedenlerden ötürü hayatlarını idame ettiremeyerek Madrid'e ve Sevilla'ya göç etmesine neden olmuştu. Kırsalda köylüyü koruması ve onun haklarını savunması beklenen asillerin de topraklarını bırakarak saray ve saray etrafına taşınması, kırsal bölgelerde ciddi bir otorite zafiyeti doğurmuştu. Büyük topraklara sahip olan asillerin kırsalda sorumlu oldukları topraklarını bırakarak saraya doğru kaymaları, zorlaşan şartlara rağmen üretim yapmaya çalışan köylünün üretimi bırakmasına, kendi işlerinin dışında bir dizi angarya işe tabi tutulmasına, borçlarını kapatabilmek için tefecilerden yüksek faizli borçlar almasına ve aşırı vergi yükünün altında ezilmesine neden olmuştu (AHN. Consejos/1427, 1621; AHN. Consejo:1427, 1619) Bir veya iki sene süresince bir şekilde finanse edebilen köylüler ise ilk kötü hasatta büyük bir krizin içerisine girmekte ve bundan dolayı, topraklarını bırakarak merkezi yerlere göç etmeyi tercih etmekteydi (AHN. Con. /1427, 1621). Köylünün üretmemesi ise tarımsal manada krallığın içerisinde bulunduğu krizi daha da derinleştirirken maliyetleri artırarak üretimin daha da zorlaşmasına zemin hazırlamaktaydı. Bir dizi sıkıntının içinde kalan monarşide, tebaa *fakirleşirken* krallık da *üretimden mahrum* kalmaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.4).

Normal şartlar altında kral tarafından kendilerine lütfedilmiş bölgelerde kraliyet otoritesini hâkim kılarak burada yaşayan köylüyü her türlü angarya işten, aşırı vergiden ve diğer sorunlardan korumakla yükümlü olan asillerin kendilerine daha fazla hak ve imtiyaz sağlamak, adaletin daha iyi işlemesine yardımcı olmak ve devlet yöneticileri ile yakın ilişkiler içerisine girerek daha iyi yerlere gelebilmek için saraya gitmeleri kırsaldaki tüm işleyişin bozulmasına neden olmuştu (De Cellorigo, 1600, ss.65-66). Soyluların topraklarını geri planda bırakarak saray ve

saray etrafına taşınmaları devletin içinde bulunduğu demografik ve üretim sıkıntılarını çözebilmek için gerekli adımları atmalarına da engel olmaktadır. Kral tarafından kendilerine verilen bölgelerde kraliyet otoritesinin azalması nedeniyle birçok köylü toprağı rahatlıkla terk etmiş, üretimi bırakmış, evlilikten kaçmış, tefecilerin eline düşmüş, zina, tembellik ve başıboşluk gibi bir dizi kötü alışkanlık ile tanışmış ve başta Madrid olmak üzere büyük şehirlere giderek burada kendilerine yeni bir hayat kurmaya çalışmışlardı (AHN. Con. /1427/187, 1621). Oysaki soyluların sahip oldukları topraklarda kalmaları köylülerin topraklarında kalmalarını sağlayacak, kraliyetin onların sorunlarını görebilmesine imkân tanıyacak ve devletin otoritesinin buralarda yeniden tesis edilmesine yardımcı olacaktı (AHN. Con. /1427/187, 1621). Böylece, monarşinin temeli olarak görülen tarımsal üretimin yeniden süreklilik kazanmasının önü açılacak ve askerlerle birlikte devletin temel unsuru olarak görülen köylülerin de eskiden olduğu gibi topraklarına dönebilmeleri sağlanacaktı. Bu sayede de İspanyolların eski devletine dönüşün temelleri atılabilecekti (AHN. Con. /1427/187, 1621). Dolayısıyla, krallarını her şeyden fazla seven ve ona ziyadesiyle değer veren tebaanın yeniden eski gücüne kavuşabilmesi adına kral saraya gelen soyluları topraklarına geri göndermeliydi. Kralın adil bir şekilde tüm aristokratlara, soylulara ve tebaaya eşit davranması sayesinde gerçekleştirilebileceğine inanılan bu adım herkesin krallarını taklit etmesi ve onun gibi davranması ile sonuçlanacaktı (Castro, 1616, s.68).

Monarşinin karşı karşıya kaldığı demografik krizin nedenlerini anlayabilmek için 1617 ile 1618 yıllarına ait kilise defterlerini kontrol eden Sancho de Moncada'nın en önemli gözlemi çok fazla ölen İspanyolların zaman içerisinde daha az evlendikleri idi (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 4. Başlık). Birçok insanın karnını doyurmak için yaşadıkları yerleri terk ederek farklı yerlere gitmelerini ve kalanların da önemli bir kısmının kötü bir şekilde beslenerek hastalandıklarını aktaran İspanyol yazara göre, zor şartlarda ve fakirlik içinde yaşayan insanların evlenmelerini beklemek pek de olası değildi. İnsanların evlenerek aile kuramamasının en önemli sonucu ise verilen kayıplarla erimekte olan monarşi nüfusunun desteklenememesi ve kimsenin çocuk sahibi olmak istememesi idi. İspanya'da yaşayan insanların şiddetli bir şekilde hissettiği fakirlik, yoksulluk ve

sefalet gibi meseleleri bertaraf etmeden onlardan aile kurmalarını beklemek ve nüfusun yeniden artmasını sağlamak neredeyse imkansızdı. İspanya'da milyonlarca insanın fakirlik içinde yaşadığı söyleyen bir İspanyol yazara göre, fakirlik sadece evliliğe mâni olmamaktaydı; aynı zamanda, o, tüm günahların ve kötülüklerin üstünü de örtmekteydi (AHN. Con. /1427, 1621). Bu kötülüklerin en büyükleri ise müsrifliğin ve savurganlığın artması, gösterişe, dış görünüşe ve şatafata önem verilmesi ve çalışmak ve emek vermek yerine tembelliğin ön plana çıkmasıydı. Toplum içerisinde müsriflik, savurganlık, gösteriş ve lüks tutkusu gibi kötü alışkanlıklara ehemmiyet verilmesi İspanyolların kadim ve geleneksel değerlerini unutturmuş ve onların gereksiz, pahalı ve geçici olan her şeye büyük bir ilgi duymasına neden olmuştu. *İspanya'ya yeni gelen alışkanlıklardan biri olan pahalı kıyafet ve elbise isteği* diyen bir İspanyol yazara göre bu istek, *fakirliğin ve sefaletin de önemli nedenlerindendi*. (AHN. Con./1427, 1621). Alonso Carranza'nın pahalı ve gösterişli elbiselere karşı tutumu daha sert ve belirgindi. Carranza'ya göre, kadınların pahalı, gösterişli ve havalı elbiselere karşı aşırı isteğinden korkan ve onlarla evlenmekten vazgeçen erkekleri yeniden evliliğe razı edebilmek için çeşitli reform ve düzenleme hareketlerine girişmek gerekliydi. Bu reform hareketi kapsamında ortaya konacak olan düzenlemeler ve kanunlar sayesinde İspanya eski günlerine geri dönebilecek; yeniden *antigua riqueza de multitud de habitadorese*³⁶⁸ erişebilecekti (Carranza, 1636, 1. Kısım/ 1. Başlık). Dolayısıyla, yönetim bir an evvel bu *enfermedadın* çözümü için çeşitli *remediolara* başvurmalıydı. Bu hastalığa gerekli çarelerin bulunması sadece krallığa eski gücünü kazandırmayacak; aynı zamanda, onun ömrünü de uzatacaktı:

“Bu komisyon Kastilya krallığının insan eksikliğini ve nüfus azlığını ve onun [Kastilya'nın] eski devletine dönebilmesi için en etkin çareler olarak görülenlerin ona uygulanmasının ne kadar doğru olduğunu anlamıştı; onun [uygulanmasının] az bir zorluğu yoktur veya en azından onu elden gelen en iyi şekilde durdurarak ve tedavi ederek var olan zararın daha da ileri gitmesi engellenebilir ki kraliyetin parlak ve bol insanları ile nüfusu kadar hiçbir şey kralların büyüklüğü ile otoritesini önemli kılmadığından ve beşeri kadar ilahi olan yasalara da sahip olmalarıyla kralların, monarşilerin ömrü ve muhafazasının en önemli parçalarından biri olarak, (insan eksikliğine ve nüfus azlığına) dikkat etmelidir...” (AHN. Consejo/1427/187, 1621).

³⁶⁸ İsp. Mukim fazlalığının eski zenginliğine.

İspanya’da insanların evlilik düşüncesinden uzaklaşmasına neden olan diğer bir neden ise onların tembelleşmeye başlamaları olarak görülmüştü. Bu tembelleşme ise ironik bir şekilde krallığın zenginleşmeye başlaması ile ortaya çıkmış ve zenginliğin insanları zenginleştirmek yerine fakirleştirdiği düşüncesi benimsenmişti. İnsanlar sahip oldukları paralar, değerli madenler ve diğer zenginlik sayesinde üretmeyi bırakmış ve tümüyle *perdida* ve *oçiosa*³⁶⁹ bir hayat tarzının peşinden gitmişlerdi (De Cellorigo, 1600, s.23). Bu hayat tarzı ise krallığa açlık, kıtlık ve salgın hastalıktan başka bir şey kazandırmamıştı. Bunun yanında, tüm kötü alışkanlıkların başı olarak görülen tembellik, kadınlara ve erkeklere çeşitli kötü alışkanlıklar kazandırarak onları büyük günahlara itmiş ve onların evlilik kurumunun faydalarına karşı kayıtsız bırakmıştı. Girmiş oldukları günahların içinde evliliğe ilgilerini kaybeden erkekler ve kadınlar da topluma iyi insanları kazandırmaktan ve onların yasal, dürüst ve namuslu ebeveynleri olmaktan vazgeçerek toplumu daha fazla zayıflatmaktan başka bir şey yapmamışlardı (De Cellorigo, 1600, s.18). İspanyol bir yazarın da ifade etmiş olduğu “*İspanyol toplumunda iyi, güçlü ve onurlu ailelere dair güzel örnekler neredeyse tükenme noktasına*” gelmişti (AHN. Consejos/1427, 1621). Benzer düşünceyi paylaşan İspanyol yazar De Cellorigo da şunları nakletmekteydi:

“Birçok erkeğin açısından onların evlilikten nefret etme nedeni ahlaksız alışkanlıklar içinde kaybolarak çeyizleri olmayan çok namuslu kadınları ve evliliği bırakmaları ve onlardan uzak durmaları ki onların yabancıların evlerinde göremedikleri şeylerden ve aşağılık şeylerde ve masraflarda kendi zevklerini çılgınca takip ederek çeyizlerin aşırılığından dolayı [kadınlar] erdemlerini kaybederek köşeye sıkışmışlardır...” (De Cellorigo, 1600, s.18).

İspanyol toplumunun muhafazakârlaşması ise var olan demografik krizin diğer bir önemli nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. 15. yüzyılda Müslümanlara karşı uzun zamandır yürütülen *Reconquista* hareketi ve ardından bu mücadele sayesinde Tanrı’nın İspanyollara bahsettiği bir lütuf olarak görülen Amerika’nın keşfi, İspanyolların var olan dini motivasyonlarının artması ile sonuçlanmıştı (Castro, 1616, s.32). 1565 yılında patlak veren Hollanda isyanı, 1571 yılındaki İnebahtı Savaşı ve 1588’deki Armada Çıkarması gibi önemli olaylar bu güdülenmelerini ciddi oranda pekiştirmiştir. Öte yandan, İngilizlere karşı alınan yenilgi ile başlayan

³⁶⁹ İsp. Tembel.

ve 1590'da vuku bulan salgınlar, açlıklar, kıtlıklar ve savaşlar gibi etmenlerle devam eden dini karamsarlık süreci, İspanyolların kendilerini dini ve ahlaki yükümlülükleri yerine getirmedikleri ve Tanrı'nın lütfunu kaybettikleri fikrini tetiklemiştir (Ribadeneyra, 1945, s.1350).³⁷⁰ Doğal olarak, İspanyolların dini anlamda yozlaştıklarını düşünmeleri monarşi sınırları içerisinde bir dizi yeni dini kurumun açılmasıyla ve Tanrı'nın yolundan sapan halkı tekrar onun yoluna sokabilme arzusuyla neticelenmişti. Cizvitler, Fransiskanlar ve Dominikanlar gibi farklı dini oluşumlar tarafından açılan kurumlar, insanları inzivaya çekilerek din adamı olmaya veya manastırlara kapanarak kendilerini dine vakfetmeye yönelmişti. Bu durum ise halihazırda büyük bir nüfus krizi yaşayan İspanyol toplumunda evlenemeyecek kadın ve erkek sayısını önemli oranda artırmıştı (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 7. Başlık). Rahip, rahibe, frer veya keşiş olan erkekler ve kadınlar, evlenmeyerek ve sosyal yaşamdan çekilerek hem nüfusun azalmasına hem de nitelikli insan havuzunun daralmasına ciddi manada aracılık etmişlerdir. Lakin İspanyollara göre bu durumun yaşanmasında sadece dinin değil sosyal yaşamın da büyük bir etkisi vardır; evlenmek istemeyen kadın ve erkekler çalışmaktan, çocuk sahibi olmaktan ve tembelliğe dayalı karakterlerinden ödün vermemek için dini gruplara intisap etmektedir (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 7. Başlık). Çalışmak istemeyenlerin ilk tercihi dini gruplara girerek buralarda din adamlığı görevine gelmektir. Dolayısıyla, bir an evvel İspanya'da yeni dini kurumların açılmasına yasak getirilmeli ve din adamı olmak isteyen herkesin din adamı olmasının önüne geçilmeliydi. Her isteyen din adamı olduğu bir toplumda ahenk bozulmakta ve uyum kaybolmaktaydı (De Navarrete, 1626, 44. Kısım). Bu nedenle, din adamlarının sayıca artması hem İspanyol toplumu hem de monarşi adına büyük bir risk oluşturmaktaydı:

"İtalya ve Fransa'da derler ki çalışmanın düşmanı olanlar keşiş olabilmek için çaba sarf ederler ki dinin haysiyetini ve prestijini ayaklar altına alan ve birçoğunu zarar verirken gördüğümüz kusurlar ve hatalar da buradan gelmektedir..." (AHN. Con. /1427/12, 1621).

Bunların yanında, çok fazla kişinin dini kurumlara girerek buralarda çalışmaya başlaması, din adamlarının niteliğini düşüren en önemli nedenlerden biri olarak

³⁷⁰ "Hepimiz onun tebaası olarak daha fazla dindar kişiler haline gelerek onun (Tanrı'nın) mutluluğunu ve memnuniyetini dilemekle ve sağlamakla yükümlüüz; böylece şu an majestelerinin de mutluluğu Hristiyanlığın tümüyle iyi olmasına bağlıdır..."

görülmüş ve birçoğu rahat bir yaşam ve saygın bir meslek elde etmek için bu yolu tercih ettikleri için ciddi şekilde tenkit etmiştir (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 7.-8. Başlık; BNE. 3/55257, 1620, s.16; De Navarrete, 1626, 44. Kısım). Girdikleri dini kurumlardan yeterli eğitimleri almadan dini yaşama katılan bu insanlar, yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerin ağırlığını bilmeden din adamı olmaya çalışmış ve birçoğu kendi kötü alışkanlıklarını muhafaza etmeye devam etmişlerdi (AHN. Con. /1427/12, 1621). Bu nedenle, bu tür dini kurumlara girerek sorumluluklarının farkında olan insan sayısı azalmış, İspanyol toplumu hem demografik hem de manevi anlamda daha büyük krizlerle karşı karşıya kalmıştı. Nitekim bu durum dönemin İspanyol yazarları tarafından şu şekilde anlatılmaktaydı:

“Olması gereken iyi bir düzene sahip olmadan kabul edilmiş şeylerin [yarattığı] bazı sıkıntılara ve zararlara ve onların nedenleri ile temellerine bakmaksızın kısa bir zaman evvel burada ortaya çıkan, din ve dindarlık amaçlı din adamları, keşişler, rahibeler, manastırlar ve dini tarikatlar fazlalığı krallığın insanlarına zarar, kasabalarını da perişanlık getirmeyecek kadar küçük bir neden olmadığı [ortaya çıkmaktadır] çünkü şüphesiz bugün krallıkta bulunan din adamlarının önemli bir kısmının, karınlarını doyurabilmek için devleti güçlü Hristiyanlık mükemmelliğiyle yaşamaktan ziyade onu iş ve sanat ile yaşamaya çalışmışlardı ve bu nedenle, onların aralarında skandallara gebe ve kötü amaçlı bir dizi aptal da yer almaktadır ki hatta bazıları kilise devletine hakaret ve tahkir [sayılabilecek] kadar zavallı ve sefil şeylerdir; diğerleri de bahsi geçen kilise devletine geçmeye çalışır çünkü avam, naçiz ve alt tabakadan olarak din adamı olmanın değerli ve saygı duyulan bir şey olduğunu ve onu başararak güven açısından küstah ve kibirli kişiler haline gelirler ki her gün gördüğümüz ve tanıklık ettiğimiz kilise devletini onursuz ve küçük düşüren üzücü ve felaket dolu olaylara fırsat verenler de bunlardır...”(AHN. Con. /1427/12, 1621).

4.1.4. Demografik Krizi Yeniden Düşünmek: “Falta de Buenos Pobladores”

İtalyan yazar Giovanni Botero'ya göre, toplumu ve ülkeleri zenginleştiren, üretimin yapıldığı toprağı işleyen insan sayısının fazlalığıdır ki İspanya'nın durumu buna güzel bir örnektir. İspanya'nın oldukça verimsiz bir ülke olduğunu düşünen Botero, bu verimsizliğin topraktan kaynaklanmadığını, bilakis toprağın yüksek verimine karşın İspanyolların dikkate değer oranda insan verimsizliği yaşadığını söylemekteydi (Botero, 1593, 7. Kısım/11. Başlık). Botero'nun ortaya

koyduğu bu görüşlerin ardından benzer bir perspektif de İspanyol Barbón y Castañeda tarafından ortaya konmuş ve İspanya'nın *Falta de Gente* veya *Falta de Pobladores*den³⁷¹ ziyade *Falta de Buenos Pobladores*³⁷² çektiğini ifade etmişti (Barbón y Castañeda, 1628, 4.Kısım). Bununla anlatmak istediği, birçok çağdaşının aksine asıl problemin İspanyolların nüfusunun azalması değil; emek veren, üreten, girişimde bulunan ve kadim İspanyol geleneklerini devam ettirebilecek insan sayısında meydana gelen azalmaydı. Barbón y Castañeda'ya göre, İspanya'da toprağı ekebilecek, üretim yapabilecek ve hem topluma hem de monarşiye faydası dokunacak insan bulmak oldukça zorlaşmaktaydı. Bu nedenle hem kral hem de krallık bir an evvel bu problemin ortadan kaldırılması için çeşitli *remedios*lar bularak bu meseleyi kökten çözmeliydi.

Pedro de Guzman'a göre, tüm kötü alışkanlıkların anası olan *ociosidad*³⁷³ İspanyolları derinden etkileyen bir *pested*den³⁷⁴ farksızdı (De Guzman, 1614, s.83). Amerika'dan İspanya'ya büyük miktarda gelen altın, gümüş ve diğer zenginliklerin neden olduğuna inanılan *enfermedad*, önce insanları zenginliğe, şatafata, gösterişe ve lükse bağımlı kıldı; ardından madenlerin devamı gelmeyince bu salgına kapılmış olanların çalışmaya, emek vermeye ve üretmeye yönelik tüm becerilerini ortadan kaldırdı; sonrasında ise bu zenginlik başka insanların eline geçti (De Guzman, 1614, ss.82-83, 120-138). Çalışmayan, emek vermeyen ve üretmeyen insanlar da zamanla fakirleşti ve birçoğu günlük geçimlerini sağlayabilmek, yiyecek bulabilmek ve bu hastalıktan kendilerini kurtarabilmek için göç etmeye başladı. İspanya'nın farklı noktalarına sirayet eden bu *enfermedad* nedeniyle yarımadadan Hollanda'ya, İtalya'ya, Amerika'ya, Belçika'ya ve hatta Afrika'ya bir dizi hareketlilik yaşanırken halihazırda büyük bir nüfus sorunu olan monarşi adına işler daha da zorlaşıyordu. İspanya'dan göç etmeyip geride kalanların önemli bir kısmı ise boş işlerle uğraşmaya ve tiyatro, komedyaya, taverna gibi yerlere giderek zamanlarını harcayarak tembelliklerini pekiştirmeye devam etti. Hatta aralarında yiyecek ekmeğe muhtaç olanlar hapisane, hastane ve benzeri yerlere giderek yaşamlarını oralarda idame

³⁷¹ İsp. Mukim eksikliği.

³⁷² İsp. İyi mukim eksikliği.

³⁷³ İsp. Avarelik, tembellik.

³⁷⁴ İsp. Salgın.

ettirmeye başladı (De Moncada, 1619, 2. Kısım/1. Başlık).³⁷⁵ Tembellik, insanları çalışmaktan alıkoyarken çalışmamak da insanların tembelliğini artırıyordu. Bu şekilde İspanyol toplumu içinde bir kısır döngüye oluşan tembellik meselesi nedeniyle fakirlik gittikçe şiddetli bir hale gelirken toplum içindeki günahların ve ahlaka aykırı meselelerin de üzeri de rahatlıkla örtülüyordu.

Peru ve Meksika'dan elde edilen madenlerin yaratmış olduğu geçici zenginliğin neden olduğu tembellik ve miskinlik, İspanyollara gerçek zenginliğin kaynağını unutturarak onların topraktan, üretimden, zanaattan ve teşebbüsten uzak kalmasına sebep olmaktaydı (De Cellorigo, 1600, ss.1-2). Zira birçok yazar için gerçek zenginlik para, altın, gümüş ve değerli madenlerde değil, nitelikli ve kaliteli insanın içerisinde olduğu üretimde yatıyordu (Botero, 1593, 1. Kısım/11. Başlık). Bu gerçek zenginlik hem toplumların hem de devletlerin ayakta kalmasını sağlayan en önemli unsurlardan biriydi ve İspanyollar, Amerika'nın keşfi ile bunu kaybetmeye başlamışlardı. Amerika'dan her yıl sürekli olarak gelen tonlarca altın, gümüş ve diğer değerli madenler, bu akışın hiç bitmeyeceğine olan inancı pekiştirirken İspanyolların tüm meşguliyetlerini bırakarak zamanlarını boş ve beyhude işlere harcamalarına zemin hazırladı. Kırsalda ikamet eden insanların topraklarını bırakarak göç ettikleri en önemli merkez olan Madrid sokakları; tembel, başıboş, miskin ve serseri insanlardan geçilmiyordu (De Navarrete, 1626, 9. ve 11. Kısım).³⁷⁶ Kötü şartları kendilerine dert bile edinmeyen fakirler, sadece yiyecek bir şeyler bulma peşindelerdi. İspanya'ya gelerek canını dişine katarak çalışan, monarşiye vergisini veren ve kraliyetin üretimine çeşitli değerler sağlayan yabancılar ile kıyaslandığında topluma ve devlete hiçbir yarar sağlamayan bu insanlara sadece İspanyol olmalarından dolayı saygı gösterilmesi mantıklı değildi; Barbón y Castañeda için bu ve bu tarz insanlara *Poblador*³⁷⁷ bile denmemeliydi (Barbón y Castañeda, 1628, 4.Kısım, s.10). Onlar dururken üretim

³⁷⁵ "Büyük bir melankoli halinde en acı vereni de ahlaksızlık mekanları kumarhaneler, gösteri merkezleri ve taverna gibi yerlerin, memurlarla dolup taşan nobranlık mekanları olan terzi dükkanları ile bir lokma ekmek bulabilmek için girilen hastane, hapishane ve benzeri fakirlik mekanlarının insanlarla doluğunu görmek...".

³⁷⁶ "Bütün gün kumar oynayan, yemek yemek için manastırlara gitmeyi bekleyen ve evleri soyarak için vakit kollayan serseriler ve miskinlerle dolu Madrid sokaklarını hepsini temizlemek son derece değerli bir şey...".

³⁷⁷ İsp. Mukim.

yaparak monarşiye katkı sağlayan yabancıların gönderilmesinin tartışılması pek adil ve doğru değildi.

XV. ve XVI. yüzyılda önemli üretim ve ticari merkezleri olan güçlü bir monarşiye sahip İspanyolların maruz kaldıkları bu amansız *enfermedad* onları Avrupa'nın *Amerikas* ve *Yeni Dünya*sı haline getirmeye başladı. Tembellik, miskinlik, artan fiyatlar, artan vergiler, monarşinin yaşadığı iflaslar, nitelikli insan havuzunun daralması gibi etmenlerden dolayı ortadan kaybolmaya başlayan üreticiler, yerlerini Fransız, Venedikli, Cenevizli, Flaman ve Almanlara bırakmak zorunda kalmıştı. Böylece onların yalnızca Amerika'da, Afrika'da veya Uzakdoğu Asya'da olan ürünler için merkeze gitmelerine gerek kalmamıştı; zira İspanya tam manasıyla bu bölgeler ile Avrupa arasında bir köprü haline gelmişti. Bundan dolayı, İspanyollar için Amerika ne ifade ediyor ise Avrupalılar için de İspanyollar aynı anlama geliyordu (De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 12. Başlık). Avrupalıların monarşi toprakları üzerinde bu denli baskın bir role sahip olması ise bazı İspanyol yazarların bu süreci, monarşinin yaşamaya başladığı problemlerin tetikleyici unsuru olarak görmeleri ile sonuçlandı. Hatta bu dönem, meşhur *İspanyol Gerilemesi* sürecinin de başlangıcı olarak kabul edilebilirdi.

Birçok yazarın, sahip olduğuna inanılan ilahi misyondan ötürü kendilerini dünyada Katolik düşüncenin en önemli gücü olarak kabul eden İspanyolları eleştirdiği diğer bir nokta da nitelikli insanların azalmasıyla beraber birçok tembel insanın herhangi bir uğraşı içerisine girmeden, terlemeden, emek vermeden ve çalışmadan karınlarını doyurmak istemesiydi. Onlara göre, insanların bu istekleri ve arzuları, halihazırda ahlaki ve dini anlamda Tanrı'dan uzaklaşan monarşinin onun öfkesini ve gazabını üstlerine çekmeleri ile sonuçlanabilirdi (De Cellorigo, 1600, s.23). Askeri başarıların Tanrı'nın yardımıyla geldiğine inanan İspanyol toplumu için bu durum endişe vericiydi; zira Hristiyanlığın yayılması için Türkler, Müslüman Araplar ve Sapkın Protestanlar ile tek başına mücadele eden İspanyollar, en önemli müttefikini kaybetmek üzereydi. *Çalışmadan yemek yemek isteyen* İspanyollar, tekrar çalışarak Tanrı'nın kurallarına riayet etmek, gözüne girmek ve onun lütfuna yeniden mazhar olmak için çeşitli *remediolar* bulmak zorundaydı. Hatta bu düşünceyi paylaşan isimlerden biri olan De Cellorigo bu problemi ortadan kaldırmak için tüm bu hastalıklı davranışların

nedeni olarak gördüğü tembellerin ve başıboşların kraliyet topraklarından sürülmesi gerektiğini ileri sürmekteydi:

“Çalışmadan bu dünyadaki nimetlerini elde etmeyi istemek Tanrı'nın tüm düzenine aykırı gitmek ve diğer birçok hataya düşmeyi denemektir ki ellerimiz terlemeden o onu vermez. Bu nedenle, aralarında devlet içerisinde yer alan tembel ve avare insanlara çeki düzen vermenin de yer aldığı önlemlerle tembellik için vakit geçirilen yerleri düzeltmek işe yarayabilir... Hayatları ile kötü örnek olan ve aşırı masrafları ile Hristiyan zekatlarını ve hayırseverliği çalan, kötü bir dizi hastalığın ve onların buluşmalarını nedeni olan, yaptıkları günahlar ile tüm topluma Tanrı'nın öfkesini çekebilecek ve iyi alışkanlıkların bozulmasına müsebbib ve sadakaları gasp eden sahtekar, uç kağıtçı ve fakirmiş gibi yapan insanları İspanya'dan atmak başta olmak üzere çeşitli uygun çareler bu kötü alışkanlığa iyi gelebilirdi...” (De Cllorigo, 1600, s.23).

İspanya'da *Falta de Buenos Pobladores* yaşandığını gösteren önemli bir unsur da dönemin yazarlarının *Mediano* olarak isimlendirdiği ne zengin ne fakir olan zümrenin eskisi kadar etkin olamamasıydı (AHN. Con. /1427/12, 1621). Yazarların, köylülerle beraber toplumun üreticileri olarak gördüğü bu zümre, aynı zamanda monarşinin ve kilisenin vergi yükünü sırtlayan gruptu. Kâğıt, yün, ipek gibi ürünlerde etkili olan bu grubun etkisini yitirmeye başlaması ise toplumun ve monarşinin geleceği adına büyük bir tehlike içermekteydi, çünkü onların ortadan kalkması ile fakirler daha da fakirleşirken zenginler ise daha da zenginleşmekteydi (AHN. Con. /1427/12, 1621). Hatta onların maddi güçlerinin ve emeklerinin zenginlere geçmesi, zenginlerin aşırı güçlenmelerine, daha büyük harcamalar yapmalarına ve gücün belirli kişilerde toplanmasına zemin hazırlayabilirdi. Daha da önemlisi, kendi imkânları ölçüsünde çeşitli alanlarda üretim yaparak yerel ve uluslararası alanda hatırı sayılır bir ticari hareketlilik yaratan bu *Mediano* zümresinin ortadan kalkması ile güçlerinin zengin olanlara geçmesi, var olan üretimin sona ermesi anlamına gelmekteydi ki İspanyol asillerin zenginliklerini artırmak için kullandıkları yol, üretim yerine parayı devlet tahvillerine yatırmaktan ibaretti (De Cllorigo, 1600, s.54). İspanyol de Cllorigo'nun da belirttiği üzere, bu durum monarşi içerisinde *yapabilecek olanların istememelerine* neden olurken *isteyenlerin ise yapamamalarına* zemin hazırlamıştı (De Cllorigo, 1600, s.54). Zenginlerin ve asillerin hiçbir şekilde üretim süreci içerisinde yer almaması ve *Mediano* isimli zümrenin de etkisini kaybetmesi nedeniyle tüm üretim süreci köylünün üzerine bırakılmaya başlandı.

Bu büyük yükün altından kalkmayı beceremeyen köylüler ise topraklarını bırakarak göç etme yolunu tercih etti. Tüm zümrelerin birbiri arasında yaşadığı problemler ise monarşi adına *ruinadan* başka bir şey getirmemişti. Bu tabloyu ortadan kaldırmak için tüm görev ve sorumluluk krala aitti; tüm yazarlar ise kraldan, Tanrı'ya karşı en önemli yükümlülüklerinden biri olan toplum ahengini korumasını ve farklılıkları muhafaza etmesini beklemekteydi (De Navarrete, 1626, 44. Kısım).

“Birkaç insanın aşırı zenginliği ve diğerlerinin aşırı fakirliği kadar kötü bir şey yoktur ki bizim devletimizin dengesizliği de burada yatmaktadır...”
(De Cellorigo, 1600, s.16).

Bunların yanında evlilik müessesesinin zayıflaması da *Falta de Buenos Pobladores* kavramına dair ele alınabilecek diğer bir meseledir. Tembelleşen, miskinleşen, lükse bağımlı hale gelen ve çalışmaktan uzaklaşan erkeklerin ve kadınların monarşiye güç, fayda, ahlak ve erdem sağlayacak yeni kuşakların ortaya çıkması için gerçekleştirmeleri elzem olan evlilikten uzaklaşmaları ve yozlaşan bireylerin evlilik kurmaları, bu kurumun eskisi kadar güçlü bir zemine oturmasında ciddi bir handicap oluşturmaktaydı. Birçok erkek, sahip olduğu maddi yetersizlikten ve içerisinde bulunduğu boş ve avare hayata duyduğu memnuniyetten dolayı evlenmekten kaçarken, kadınlar da erkeklerden kendilerini donatmalarını, kendilerine pahalı, gösterişli hediyeler almalarını ve büyük bir maddi güç sağlamalarını beklemekteydi. Bu nedenle, dürüst, erdemli ve sade erkekler ile kadınlar, evlenecek uygun adayları bulamamakta ve dolayısıyla çocuk sahibi olamamaktaydılar. Aynı şekilde, evlendikten sonra birçok erkek *Las Mugerres Malasa* düşerek ailesini, evini, eşini ve çocuklarını ihmal etmekte, buna mukabil birçok kadın da kendi dış görünüşüne, giyimine, faytonla seyahat etmeye ve başka gereksiz işlere önem vererek yerine getirmekle yükümlü olduğu çocuk yetiştirme ve aile yönetimi konularını geri planda bırakmaktaydı (Carranza, 1636, 4. Kısım/ 1.Başlık). Bu tarz evliliklerde çocukların geri planda bırakılması ve hem annenin hem de babanın ona yol gösterecek dini ve ahlaki konularda yeterince destek olamaması, monarşinin arzu ettiği *Bueno Pobladorun* yetişmesine ket vurmaktaydı. Oysaki Hollanda'da ve Almanya'da üç veya dört yaşındaki çocuklara aileleri tarafından çeşitli meslekler öğretilerek onların çalışması

sağlanmakta; Paris, Milano ve Anvers gibi yerlerde bulunan mesleki eğitim kurumları çocuklara meslek öğretmekte idi; Çin'de ise tüm çocuklar, çolaklar, hastalıklı olanlar çalışmakla mükellefti (De Moncada, 1619, 1. Kısım/ 11. Başlık). Bundan dolayı, İspanya'da kraliyet tüm çocuklara çeşitli meslekleri öğretmeli ve kendisine fayda ve güç sağlayacak bireyleri kazanmalıydı (BNE. MSS/20062/17, 1624). En azından, bu yöntem monarşiye hiçbir *aşk* ve *sevgi* beslemeyen yabancıları ülkeye almaktan daha kullanışlı ve daha uygulanabilir bir metottu (De Navarrete, 1626, 17. Kısım). Küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlayacak ve bunu kendi düzenleri haline getirecek çocuklar sayesinde monarşi, var olan bu eksikliğini bertaraf edebilir ve eskiden olduğu üzere dünyanın en mutlu ülkesi haline gelebilirdi (De Navarrete, 1626, 21. Kısım).

İspanyol yazarların önemli bir kısmı, monarşinin yaşadığı demografik krizi, nüfusun azalması üzerinden ele almış olmasına rağmen, buradaki esas problemlerden biri de kraliyet içerisinde iş yapabilecek insan sayısının göçler, savaşlar ve sürgünler nedeniyle azalmış olmasıdır. Ekseri olarak bir devletin büyüklüğünü, nüfusunun büyüklüğüne bağlayan İspanyollar, nitelikli nüfus konusunu tümüyle göz ardı etmişlerdir. Nitekim gerçek zenginliğin üretimden geldiğini defaatle dile getiren İspanyollar, benzer bir tutumu kendilerinden çok daha az nüfusa sahip olan Cenevizlilere ve Hollandalılara karşı da sergilemiş ve her iki devletin de var olan başarılarının hepsi, ekonomik güçlerine bağlanmıştır. Oysaki İspanyollar kendi geçmişlerinde Hernan Cortes ve Francisco Pizarro gibi isimlerin önderliğindeki az bir grup ile Amerika'yı nasıl ele geçirdiklerini unutmuş ve belki de demografik meseleyi çok daha farklı bir yerde aramaya koyulmuşlardır.

4.2. KÜLTÜREL UNSURLAR

4.2.1. Los Mujeriles: Kadınsılaştan Erkekler

1637 yılında İspanyol asillerine yol göstermesi için *Nobleza Virtuosa*³⁷⁸ isimli eseri kaleme alan Luisa de Padilla, insanların soyluluğunun ve asaletinin tümüyle erdemli olmaktan ileri geldiğini söylemekteydi (De Padilla, 1637, s.4). Birkaç yıl sonra eserinin ikinci cildi olarak düşündüğü *Idea de Nobles*³⁷⁹ isimli eserinde de De Padilla, zengin bir asil ile fakir bir kimse arasındaki farkın, hiçbir şekilde zenginlerin sahip olduğu maddi güçten, gösterişli evlerden, pahalı kıyafetlerden, aksesuarlardan veya zarif mücevherlerden kaynaklanmadığını ifade eden de Padilla, her ikisi arasındaki yegâne farkın ruh güzelliğinden gelmesi gerektiğinin altını çizmekteydi (De Padilla, 1644, s.272). İnsanların hiçbir şekilde *vicioso*³⁸⁰ tavırlar içerisinde olmaması gerektiğini de söyleyen İspanyol düşünür için insanlar sade elbiseler giyerek görkemli ve şatafatlı gözükmekten kaçınmalıydı zira elbiselerin, insan vücudunu kapatarak onun çıplaklığını örtmesinden başka bir işlevi yoktu (De Padilla, 1644, s.272). Onun bir *gösteriş* amacı olması ise *vicioyu* güçlendirmekte, insanın cinsel yönünü beslemekte, onun iç güzelliği yerine dış güzelliği ile ilgilenmesine neden olmakta ve daha da önemlisi ruhun *efemine* olmasına zemin hazırlamaktaydı (De Padilla, 1644, s.272). Efemine olan biri ise çalışmamayı, sahip olduğu gösteriş ve azamet nedeniyle terlememeyi, savaşmak yerine daha beyhude işlerle uğraşmayı ve tüm zamanını gereksiz şeylerle harcamayı tercih etmekteydi. Oysaki hiçbir kıyafet, insanı iç güzelliğinden daha iyi gösteremezdi.

Erken modern dönemde, İspanyol asillerinin ve bilhassa asil ve zengin erkeklerin büyük bir erkeklik krizi ve *efeminelik* problemi ile karşı karşıya kaldığını düşünen de Padilla'ya göre, tüm asil ve zengin İspanyol erkekleri, kendilerine faydalı ve iyi işler bulmak zorundaydı. Kendilerine faydalı ve iyi işler bulduktan sonra tembellik yapacak vakit bulamayacak asil ve zengin erkekler, kendilerini *efemine* hale getiren hiçbir iş ile ilgilenemeyeceklerdi zira tembel erkekler, nerede olduklarını veya nereye gitmek zorunda olduklarını bilmeyenler gibiydi ve her türlü şeytani ve gayri ahlaki tuzaklara düşebilecek potansiyele sahiplerdi (De Padilla, 1644, s.408). Diğer taraftan, vaktini verimli işlere harcayan ve hem kendine hem de

³⁷⁸ İsp. Erdemli Soyluluk.

³⁷⁹ İsp. Asillerin Düşüncesi.

³⁸⁰ İsp. Ahlaksız.

topluma faydalı olan ise kendisini bu tuzaklardan korumakta ve dolayısıyla *efeminelik* gibi bir mesele ile uğraşmak zorunda kalmamaktaydı.

Müslüman Araplarla mücadelenin arttığı 14. ve 15. yüzyılda tarımda, zanaatta ve üretimin diğer kollarında çalışan ve aynı zamanda onlarla yapılan savaşlara katılarak kendi üstlerine düşen sorumlulukları yerine getiren zengin ve asil erkekler, bu dönemde birçok yazar tarafından idealize edilerek kendi çağlarındaki erkek algısı üzerinden bir kıyaslamanın içerisinde yer almaktaydı (Leon, 1635, s.19). Bu bağlamda, monarşinin birçok alanda büyük sıkıntılar yaşadığı bu dönemde, tembelliğin ve miskinliğin neden olduğu efeminelik, asillere yapmaları gereken ilk görev olan askerlik hizmetini unutturarak onların bu alana yönelik bakış açısını tümüyle değiştirmekteydi. Monarşinin büyük bir kriz içerisinde olduğu süreçte de asillerin askerliğe karşı ilgilerini kaybetmeleri, kraliyet adına büyük bir handikap yaratmaktaydı. Tembelliği *tüm iyilikleri ortadan kaldıran bir bombaya* benzeten de Padilla, onu *tüm kötülüklerin kaynağı ve tüm dünyaya bulaşan bir kanser* olarak görmekteydi (De Padilla, 1644, s.409). Bu bombanın ortadan kaldırdığı ilk olumlu gelişme ise herkesin kışkırdığı ve İspanyollara devasa bir monarşi kurma şansını tanıyan cesaret, azim, dayanıklılık, dindar olma, onur ve çalışkanlık gibi askeri erdemlerdi (Leon, 1635, ss.15-21). Tembellik ve askeri erdemlerin kaybolması o kadar büyük hastalıklardı ki bu olumsuzluklar, dünyanın en görkemli devleti olan Roma İmparatorluğunun yıkılmasındaki başat unsurlardı (De Navarrete, 1626, 31. Kısım).

“Justino Martir’in onurlarını ve erdemlerini muhafaza edebilmeleri için canlarını vermeye hazır, mutedil, dünyadaki başka hiçbir ulusun sahip olmadığı kadar çocukluklarından itibaren askeri konulara meyil göstererek işe, her türlü rahatsızlığa, susuzluğa, açlığa karşı koyduklarını söylediği İspanyollar neredeler?” (De Padilla, 1639, s.154).

İspanyol erkeklerinin idealden uzaklaşması ve efemineleşmeye başladıkları düşüncesini ortaya atan ilk isim Luisa de Padilla değildi. Ondan daha evvel çeşitli İspanyol yazarlar da monarşinin içinde bulunduğu durumu bu sürece bağlamayı tercih etmişti. Hatta bu isimlerden biri olan Francisco de Leon da Luisa de Padilla ile benzer düşünceleri paylaşarak onun gibi sert bir üslupla dönemin İspanyol erkeklerini eleştirmekteydi:

“Oruç tutan, dua eden ve kendini adanmış bir erkek olabilmek mümkünmüş gibi gelmiyor. Bu sayede, ruhlarını daha yakından hissedebilecek ve kendi kurtuluşlarını sağlayacak olan (erkekler)Tanrı'ya yaklaştıkları ve onunla bir bütün olabilecekleri başka hiçbir durum düşünemezler zira bu onlar için son derece tehlikeli bir hayat, temel ilkesi kendini alıkoymak olan tutarlılığın gösterilmesi gereken bir hayattır. Don Gonzalo da doğal güçler tarafından elde edilen ve hatta mucize olarak nitelendirilebilecek onlarca zaferi getiren bu reform düşüncesi ile yaşadı. Doğrusunu söylemek gerekirse zaferi elinde tutan Tanrı'nın kendisine hizmet edenlere onu verebilmesi için askerlerin ve komutanların iyi bir yaşam ve ıslah edilmiş geleneklerin ne kadar önemli olduğunu gösteren onlarca kanıt sahibiz... Biz onlardan (eski İspanyollardan) daha kötüyüz ve bu şekilde onlar çok da eski olmayan bir zamanda düşmanlarını ezer geçer ve farkını gösterirdi ki askerlerin ve geleneklerin farklı olduğu o tarihlerde İspanyol isminin duyulması [düşmanları] titretirdi. Şimdi ise ben bir komutan, asker, para veya büyük yükümlülükler içinde (yapılan) doğru işler göremiyorum, sadece kalıcı bir tembellik, zevkler, eğlenceler, yeme, içme, pahalı giyinme... İkaz edildiği üzere İspanya'da gelenekler olması gereken şekilde olduğunda tüm İspanyollar askerler farklı, tüm erkekler çeşitli işlerle meşguldü...” (De Leon, 1635, s.19).

İspanyol erkeklerinin dünyevi zevkler içerisinde kaybolduğunu söyleyen Francisco de Leon adına bir zamanlar dünyanın en güçlü monarşisi olan İspanyol krallığını yeni zaferler elde edebilmesi neredeyse imkansızdı zira elde etmiş oldukları kötü tutumları ve kırılğan yapıları ile ordu içinde görev yapan askerler başta olmak üzere toplumun erkekleri kadınlara benzemeye başlamıştı. Efemineleşmeye başlayan erkeklerin sayılarının sürekli olarak artması da İspanyol erkeklerinin sayısını azaltmış ve ne tarımda ne ticarete ne de askeri meselelerde iş yapabilecek İspanyol erkeği bulabilmek imkânsız hale gelmişti. De Leon İspanyol erkeklerine karşı eleştirilerini şu şekilde sürdürmekteydi:

“Şimdi Tanrı'nın ve onun kurallarının düşmanlarının en adi ve en iğrenç olanlarının yataklarımızda bizlere zarar vermeye geleceklerinden korktuğumuzdan dikkatlice bakınız ve görünüz. Komutanlar nerede? Askerler nerede? Silahlar nerede? Askeri güçler nerede? İspanya'nın erkekleri nerede? Benim gördüğüm efemine olabilme çabaları ile kadınlara dönüşen erkekler...” (De Leon, 1635, s.20).

Genel olarak, bu yazarlar *tembellik* ve *miskinlik* gibi hastalıkların neden olduğu ve başta asilleri olmak üzere İspanyolları askerlik görevinden alıkoymayan *efeminelik* kavramını, bugünkü anlamından daha geniş bir anlamda kullanmaktalardı. Günümüzde *kadına benzer davranışa*, *görünümüne* veya *tutuma sahip ve kadına*

benzeyen anlamlarında kullanılan *efeminelik*³⁸¹ tabiri, 1600'lerde bir erkeğin yalnızca kadına benzemesi ve kadınsal davranışlar göstermesinden ileri gelmemekte; fiziksel anlamda zayıflık gösteren ve ideal erkek olarak kabul edilen erkeklerden farklı davranışlar gösteren erkekleri tanımlamak için de kullanılmaktaydı. Bu bağlamda, İspanyolların kadınlarla girdikleri yersiz ve gereksiz ilişkiler, onların *efemine* olmasına neden olmakta ve özellikle ordu seferde bulunurken veya askeri talimler yapılırken askerlerin boş zamanlarında kadınlar ile eğlenmesi ve onlarla çeşitli ilişkiler kurması, onların gücünü azalttığı ve onları zayıflattığı için *efeminelik* nedeni olarak görülmekteydi (BNE. R/6854,1621, s.34; De Navarrate, 1626, 17., 31., 33. Kısım). Askerlerin savaflara veya seferlere fiziki açıdan yetersiz ve güçsüz şekilde katılmaları nedeniyle yegâne sorumluluklarını tam manasıyla yerine getiremediklerinden tembel, miskin erkekler ile temelde büyük bir benzerlik göstermekteydiler. İdeal bir erkekten ailesine sahip çıkması, çalışkan, dürüst, sadık, dindar, fiziki ve ruhsal açıdan güçlü, sağduyulu, namuslu ve iffetli olması bekleniyorsa ideal bir askerden de açgözlü olmaması, cesur, dakik, atılgan, fiziki ve ruhsal açıdan güçlü, gözü kara ve disiplinli olması bekleniyordu. Bu nedenle, ordu içerisinde kadının bulunması, erkeklerin kendilerinden beklenen bu özellikleri kaybetmelerine neden olduğundan görevlerini yerine getirememekte ve kadınların da savaflara herhangi bir katkısı olmadığı gibi askerler ne arkadaşlarına ne de orduya herhangi bir katkı sağlıyordu. Romalıların *casto* veya *castro* ismini verdiği ve kadınlarla kurdukları ilişkiler sonucunda yeterince güce sahip olamayan bu erkekler, çalışmanın düşmanı olarak görülmekte ve çeşitli cezalara çarptırılmaktaydı (De Padilla, 1644, s.748). Hatta zaman içerisinde Romalılar, bu tabire sadece fiziki yetersizliğe sahip olanları değil savaşta aç gözlülük yapanları da eklemiş, bu tarz askerlerin esas amaçlarının savaşmak olmadığını düşünerek bu kelimenin mahiyetini genişletmişlerdir.

³⁸¹ İspanyol Kraliyet Akademisine göre, *Efeminelik* tabiri başta görünümde ve davranışta kadınlara has özellikleri benimseyen erkekler için kullanılmaktadır. Diğer yandan, İspanyolların ilk sözlüklerinden biri olan "*Tesoro de la Lengua Castellana, o Española*"nın 1674 basımında ise Efeminelik yalnızca kadınsı özellikler gösteren erkekler için kullanılmadığı da ifade edilmiş; ilgili tabirin bir işi yerine getirmekte zorlanan kişiler için kullanıldığı, zayıf, kırılğan ve takatsiz gibi anlamları olduğu söylenmiştir. İlgili bilgi için bakınız; De Covarrubias, Sebastian. *Tesoro de la Lengua Castellana, o Española*. Madrid: Melchor Sanchez, 1674, s.13.

Efeminelik meselesi yalnızca asiller ve askerler üzerinden ele alınan bir mesele değildi. İspanyol yazarlara göre, tembelliğin yanında aşırılık ve lüks düşkünlüğü de efemineliliğin diğer nedenlerindendi. İspanyol toplumunda ortaya çıkmaya başlayan ve hem kadınları hem de erkekleri etkileyen pahalı kıyafetler, lüks aksesuarlar, gösterişli mücevherler, aşırılık ve şatafat gibi unsurlar, erkeklik algısının değişmesinde önemli bir yer tutmaktaydı (De Moncada, 1619, 5. Kısım/ 2. Başlık; Carranza, 1636, 2. Kısım, Leon, 1635, s.20). Eskisi kadar çalışmaya ve askerliğe vakit ayırmayan birçok erkek fakir olmasına karşın, kendi dış görünüşüne hatırı sayılır miktarda paralar harcamakta ve bu nedenle evlilik fikrinden uzaklaşmaktaydı. Evlilikten uzak kalmaları ise hem erkekleri hem de kadınları zinaya yönlendirerek daha büyük günahların işlenmesine, insanların dini ve ahlaki anlamda yozlaşmasına neden olmaktaydı. Ayrıca, erkeklerin de kadınlar gibi aşırı, pahalı ve gösterişli elbiselere ve aksesuarlara yüklü miktarda para harcamaya başlaması, onların ruhani yapılarını olumsuz etkilemekte, kendi bütçelerine zarar vermekte ve daha da önemlisi onların *efemine* bir hüviyet kazanmasına neden olmaktaydı. Erkeklerin bu şeytani alışkanlıkları ise kadim *Buenas Costumbresin*³⁸² ortadan kalkmasına, kadınlar ile var olan farklarının azalmasına ve daha kadınsı bir yapıya evrilmesine sebep olmaktaydı (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 2. Başlık). Bu durum ise Tanrı ve onun takdirine karşı gelmek demektir. Dolayısıyla, evlenmeyerek zaten büyük bir günah içerisinde olan İspanyol erkekleri, Tanrı'ya ve onun düzenine karşı gelerek gazabını İspanyolların üzerine çekmeye çalışıyordu. Tarih bu ve benzer olaylar karşısında Tanrı'nın cezalandırmış olduğu insanlar ile doluydu.

Toplum içerisinde giyilen kıyafetler, takınılan tutumlar ve ideal erkek düşüncesinden uzaklaşılması, kadınsılaştıran erkek tipini ortaya çıkardı. Dönemin yazarları tarafından *Mujeril* olarak adlandırılan ve fiziksel açıdan kadınlara benzeyen erkekler için kullanılan bu ifade, İspanyol toplumunun *gerilemesinin* önemli unsurlarından biri olarak görülmüştür. Kadınlar gibi lükse düşkün, aşırılığı seven, pahalılığa, gösterişe, şatafata önem veren bu erkekler, toplumun da geçirdiği olumsuz değişimin bir parçası olarak görülmüştür. *Mujeril* erkekler,

³⁸² İsp. İyi gelenekler.

İspanyolların yozlaşmasının ve ahlaki anlamda bozulmasının en önemli örneklerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Zaman içerisinde İspanyol erkekleri, ideal olandan nasıl uzaklaşmış ve yozlaşmış ise İspanyol toplumu da o idealden o oranda uzaklaşmış ve yozlaşmaya başlamıştır.

Mujeril olarak kabul edilen erkeklerin giydikleri kıyafetlerle birlikte en önemli özellikleri; saç modelleri ve saç boyları olmuştur. İspanyollar için kafada gereksiz saç tutmak, Tanrı'nın ve doğanın kadına verdiği önemli karakteristik özelliklerdendir. Bu nedenle, hiçbir şekilde erkeğe ait olmayan bu özellik, açık bir *superfluidad*³⁸³ nedeni idi (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık). Aynı zamanda, eski dönemlerde barbarların düşmanları korkutmak ve onları sindirmek için kullandığı uzun saç, erkekleri kadınsı kılan nüvelerden biri olarak görülmüştür. Genel olarak, doğa erkeğe, vücudun farklı yerlerinde ve kafasında fazla kıl ve saç bırakmayacak şekilde özellik verirken çeşitli istisnai durumlarda erkekler bu fazlalıkları alabilirdi. Bu nedenle, yılın sıcaklarına bağlı olarak erkeklerin kışın saçlarını kesmemesi olağan görülürken yazın vücudun ferahlaması ve gereksiz ağırlıklardan kurtulması gerekmektedir zira aşırılık ve fazlalık, erkeklerin *efemine* olmasına neden olan en önemli şeytani özelliklerden biri idi (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık). Nitekim, Antik Yunan döneminde erkeklerin saçlarını uzatmaları hiçbir şekilde hoş karşılanmazken, Roma İmparatorluğunun gerileme ve çöküş dönemlerinde uzun saç sahibi olmak, erkekler arasında bir moda haline gelmişti (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık). Açık bir şekilde, saçlarını uzatanlar, kendilerine kadınsı özellikler atfetmek isteyen *mujeril* erkeklerden başkaları değildi. Dolayısıyla, İspanyollar monarşinin eski gücüne kavuşması için kadınlar ile erkekler arasındaki ayrımı yeniden iyi şekilde oturtmalıydı:

“İyi bir politika bizlere kadınlar ile erkekler arasındaki kıyafetlerin farklı olmasının ne kadar faydalı olduğunu gösterdi. Aynı tabiat tüm hayvan türlerinde de vardır ki hindide ve sülünde de gördüğümüz üzere onların dışilerinde bulunmayan farklı renklerdeki tüyler onlarda bulunur. Bu nedenle, her zaman erkeğin kadına veya kadının erkeğe benzemeye çalışması dikkat çeken ve nefret edilen bir durumdur. Gerçekten de ilki çok daha iğrenilen bir durumdur zira erkek sadece kadınlara verilen eylemleri gerçekleştirebilecek ne belirtmeye ne de bir ize sahip olabilir...” (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık).

³⁸³ İsp. Gereksizlik.

Erkeklerin saçlarını uzatmasının yanında şekillendirmesi ve boyatması da İspanyol toplumunda *mujeril* göstergelerinden biri olarak düşünölmekteydi. 17. yüzyılın başlarından itibaren birçok erkek saçlarını kıvırcıklaştırmaya ve onlara çeşitli şekiller vererek fiziksel anlamda kadınlara benzemeye başlamıştı. İspanya'da henüz kadınlara saç boyama izninin verilmediğı bu dönemde, birçok erkek saçlarını Amerika'dan gelen boyalarla boyayarak sokaklarda gezmekteydi (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık). Hatta erkekler arasında saç kuyruğı ve lüle saçlar oldukça moda olmuş ve birçok erkek bu tarz saç modellerine ilgi göstermişti (Carranza, 1636, 2. Kısım/ 1. Başlık). Erkeklerin kadınlara ait olduğı kabul edilen özellikleri benimsemesi ve fiziksel anlamda kadınsılaşmaya başlaması ise çok büyük bir günah olarak kabul edilen eşcinselliğı doğuracağı korkusunu da beraberinde getirmişti. Birçok yazarın *Las Malas Mugerese* eleştirdiğı en önemli noktalardan biri olan eşcinsellik konusu, hem büyük bir günah olarak kabul edildiğı hem de erkeklerin yapmaları gereken en önemli iş olan askerliğı imkânsız hale getirdiğı için oldukça hassas davranılan bir alandı. Erkeklerin önemli bir kısmının kadınlara benzemesi ile askerlik mesleğinden kendilerini çekmeleri, başka devletlerin İspanyolları kolaylıkla yenebilmesinin önünü açabilirdi. *Efemine* ve *mujeril* erkekler, geçmişte İspanyollara büyük başarılar getiren ve zaferlerle onları dünyanın en muzaffer toplumu yapan askeri erdemleri unutmaya yüz tutmuşlardı. (De Leon, 1635, ss.19-20). Özellikle, saray ve çevresine toplanmış olan zenginler ve asiller, en önemli görevleri olan askerliğı bırakmış, onun yerine tiyatro veya komedyaya gibi gösterilere katılmayı tercih etmiş, zenginliklerini lükse ve gösterişe harcamış ve herhangi bir emek vermeden para kazanma yoluna gitmişti (De Guzman, 1614, ss.77-84). Dolayısıyla, monarşi kendisine asker ve askeri lider bulmakta zorlanırken Hollandalılara, Fransızlara, Protestanlara ve İngilizlere karşı yenilgiler almaya başlamıştı. Üst üste gelen bu yenilgiler ise monarşinin bir an evvel bu *efeminelik* meselesine karşı çeşitli adımlar atmasını zaruri hale getirmişti:

"Biliniz ki bir hükümdarın yükümlölüğü gümüş ve altının krallığından çıkarak krallığını efemineleştiren ve fakirleştiren kötü alışkanlıkların ve zevklerin ülkeye girebilmesi adına yapılan tüm ticari aktiviteleri sona erdirerek tebaasını tehlikeye atabilecek olanlara bir sınır ve çizgi çekmektir..." (De Navarrete, 1626, 31.Kısım).

Monarşide yaşayan tüm erkekleri tehdit eden efemineliğe karşı gerekli tedbirleri almaması onu kaçınılmaz bir son olarak gerileme sürecine sokabilirdi:

“*Aşırılık erkekleri fakirliğe itilmesine neden olarak onları efemine hale getiren tüm yumuşak alışkanlıklara kapıları açtığından tüm monarşileri de öngörülebilir bir gerileme sürecine de [iter]...*” (De Navarrete, 1626, 31. Kısım).

*Efemine*lik ve *mujeril* erkekler ile mücadele edebilmek için çeşitli çözüm önerileri sunan İspanyollar, temelde dört çözüm önerisinin etrafında toplanmışlardır. Bunlardan en fazla tartışılanı ise erkeklerin boş vakitlerini asgari seviyeye çekecek olan kolektif işlerdi. Bu işler sayesinde erkekler, dünyaya gelme nedenleri olan çalışmaya ve alın terine eğilim gösterebilecek ve kendileri ile ilgilenmeye eskisi kadar vakit ayıramayacaklardı. Temelde, *efemine*liğin boş zamandan ve tembellikten ileri geldiğini düşünen yazarlara göre çalışmayan veya çalışmak istemeyen tüm erkekler, zorunlu işlere alınmalı ve tıpkı Mısır’daki piramitlerin inşa sürecinde olduğu gibi kolektif bir şekilde sert, güçlü ve faydalı işlerde bulunmalıydı (De Guzman, 1614, s.14). *Tembellik* ve *miskinlik* ideal erkeğin tabiatına aykırı özellikler olduğundan tüm erkekler, fitratlarında bulunan çalışmanın tadını alarak kendilerini işlerine adayabileceklerdi. Son kertede, tüm insanlar dünyaya çalışmak için gelmişti (De Guzman, 1614, s.2).

Birçok yazar, kolektif işlerin yanında geçmişte benzer dönemlerden geçen devletlerin ve uygarlıkların aldıkları tedbirlere benzer uygulamaların hayata geçirilmesini arzu etmişti. Bunlardan biri de Romalılar devrinde, bekar erkeklerin yapılacak işlerde geri planda bırakılarak evli ve ailesi olanların tercih edilmesi ile ilgiliydi. Evli olanların devlet işlerinde ve askeri meselelerde tercih edilmesi sayesinde Romalılar, evliliğin yaygınlaşmasını ve bekarların da bir an evvel evlenerek boş vakitlerini onlarla geçirmesini istemekteydi (De Navarrete, 1626, 16.Kısım). Aynı şekilde, Yunan filozof Platon, Antik Yunan’da var olan benzer durumların önüne geçebilmek adına otuz yaşına kadar evlenmeyen erkeklerin para cezası almasını ve İspanya’ya bağlı bir ada olan Palma’da olduğu gibi evlenmeyenlerin birçok sosyal haktan mahrum edilmesini öne sürmüştü. (De Navarrete, 1626, 16.Kısım). Bu ve benzeri öneriler, krallığın artan *efemine*lik durumuna karşı alması gereken tedbirlerden birkaçı olarak ön plana çıkmıştı.

4.2.2. İspanyol Rüyasının Sonu: Tembellik Çağı

Çalışmanın son derece mukaddes bir fiil olduğunu ifade eden İspanyol yazar Pedro de Guzman onun önemini şu şekilde anlatmaktaydı:

“Şeytan kapını çalmaya geldiğinde bir iş ile uğraş, o seni meşgul bilsun ve onun girişine bir meşguliyet ve iyi savunma ile mâni ol... Çalışan bir rahibe sadece bir şeytan gelirken tembel olana onlarcası musallat olur...”
(De Guzman, 1614, s.72).

Bir işle iştigal olmak ve iyi bir işte çalışmak, insanın erdemlerini muhafaza ettirmesi, onları pekiştirmesi ve daha da önemlisi kişinin var olan hayatını rahat bir şekilde sürdürmesi için yerine getirilmesi gereken en önemli husus olarak görülmekteydi. Erdemlerini koruyan ve çalışmaktan geri kalmayan insanlar, büyük bir bereket ve bolluk içerisinde yaşayarak fakirlik ve yoksulluk gibi olumsuz durumlarla karşılaşmazlar zira doğru ve iyi şekilde çalışan, çalıştığına karşılığını her daim almaktadır. Aynı zamanda, çalışan kişi Tanrı'nın kendine verdiği fitrata ve tabiata uygun davrandığından tembellik ve miskinlik gibi yabancı ve doğal olmayan alışkanlıklar da uzak kalmaktadırlar (De Guzman, 1614, s.17). Diğer taraftan, faydasız işlerle meşgul olan veya az çalışan kimseler ise fakirlik, yoksulluk ve bereketsizlik ile mücadele etmek zorundadır (De Navarrete, 1626, 9.Kısım). Çünkü çalışmaya, işe, emeğe ve alın terine az vakit ayıran ve onlara ehemmiyet vermeyenler, tembelliğin esaretine düşerek kötü ve faydasız bir hayat benimsemişlerdir. Tembelliğin bu olumsuz sonuçlarına rağmen birçok insan, hâlâ zorlanmadan, emek vermeden ve çalışmadan hayatlarını sürdürmek ve karınlarını doyurmak istemektedir. Çalışana karşılığını vereceğini ifade eden Tanrı'nın kurallarını açık bir şekilde hiçe sayan bu insanlar, kendi sonlarını hazırlamakta ve kendi kaderlerini çizmektedir. Öldükten sonra insanları cennete ve cehenneme koyacak olan Tanrı için çalışmak çok önemli bir ölçüttür zira Tanrı, insanları cennete orayı ekip biçmesi, bakması ve daha güzel bir hale getirmesi adına koyacaktır. Bu nedenle, dünyada iyi ile kötü arasındaki savaşın bir benzeri de çalışkanlık ile tembellik arasında yaşanmakta ve doğal olarak, bu savaş sadece bu dünyayı değil ölümden sonraki dünyayı da kapsayacak sert bir mücadeleden ileri gelmektedir. 17. yüzyıl İspanya'sı da dünyada bu mücadelenin geçtiği en önemli cephelerden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

1600'lerin başlarından itibaren monarşinin kötüye giden durumu hakkında bir dizi layiha kaleme alan İspanyolların önemli bir kısmı, toplumun büyük bir kesiminin ciddi bir tembellik problemi yaşadığından şikâyet etmekteydi. İspanyol toplumunu büyük bir boşluğa düşüren *tembellik*, var olan tüm kötülüklerin anası olarak görülmüş, lüks düşkünlüğü, aşırılık, gösteriş, şatafat ve bilumum kötü alışkanlığın tetikleyici unsuru olarak değerlendirilmiş ve toplumda kadim ve iyi olan tüm geleneklerin ortadan kalkmasına temel teşkil etmişti. (De Guzman, 1614, ss.71-98; Cellorigo, 1600, s.15; Gracian, 1674, s.414; AHN. Con. /1427/187, 1621). Aynı zamanda, kadınları ve erkekleri yapacakları faydalı işlerden alıkoyan bu *enfermedad*, onların zina, eşcinsellik, sadakatsizlik gibi birçok büyük günah işlemesine, eşlerini ve çocuklarını ihmal eden erkeklerin ve aile reislerinin yuvalarına sahip çıkamamalarına, kadınların da çeşitli şeytani isteklere ve arzulara kapılarak masum erkekleri yoldan çıkarmalarına neden olmuştu (BNE. R/8812, 1608, s.14). Bu nedenle, Pedro de Guzman'ın da ifade ettiği üzere, dünyada tüm insanları yoldan çıkarmakla yükümlü olan şeytan, bir kişiyi ziyaret ettiği zaman onu tembel değil meşgul bulmalıydı (De Guzman, 1614, s.72). Meşgul olan ve faydalı işlerle uğraşan kişi, şeytanın isteklerine rahatlıkla karşı koyabilir ve ona herhangi bir şekilde fırsat hakkı tanımayabilirdi.

“Tanrı nazarında sayıları çok fazla olmasına rağmen kötü işlerle meşgul olan herkes ruhları için faydasız işlerle uğraştıklarından ötürü tembel ve hiçbir şey yapmayandır...” (De Guzman, 1614, s.192).

İspanyol toplumunun vebası haline gelen ve monarşinin kötüye giden durumunun en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilen tembellik olgusu, hemen hemen tüm İspanyol yazarlar tarafından ivedilikle çözülmesi gereken *günah kaynağı* ve *hastalık* olarak görülmüştür (BNE. R/8812, 1608, s.42). Asurlar ve Persler gibi birçok güçlü devlet ile kadim Yunan medeniyeti, bu *hastalığa* hiçbir şekilde çare bulamamış ve dolayısıyla tarihin tozlu sayfalarına karışmışlardı (Gracian, 1674, s.402). İspanyollar ise onların yaptıklarını ve yapmadıklarını göz önüne alarak bu hastalığa karşı çeşitli *remedíolar* geliştirebilir ve Tanrı'nın desteğiyle bu süreçten daha güçlü şekilde çıkabilirdi. Önemli olan hem kralın hem de kralın danışmanları ile devlet yöneticilerinin hastalığı doğru bir şekilde teşhis etmesi ve ardından da doğru bir yaklaşım ile tüm süreci rahat bir şekilde atlatmasıydı. Dolayısıyla, bu meselenin kökenini ve gelişimini anlamak son derece mühimdi.

İspanyollara göre İspanyol toplumunun tembellik ile tanışması yabancıların İspanya'ya gelmeleri ile gerçekleşmişti (De Moncada, 1619, 1. Kısım/11. Başlık). Aynı zamanda, Amerika'dan İspanya'ya gelen değerli madenlerin de sürekli bir artış göstermesi sayesinde hatırı sayılır bir zenginlik elde etmeye başlayan İspanyollar; çalışmayı, üretmeyi ve alın teri dökmeyi bırakarak lüks tüketime alışmış ve kendilerine gerçek zenginliğin kapılarını açan toprağı işlemeyi bırakmışlardı (Celorigo, 1600, s.2). Bu durum onların birçokları tarafından beyhude ve gereksiz olarak görülen tiyatro, dans ve komedy gibi sanatlara ilgi duymasına, kadim bir İspanyol geleneği olarak kabul edilen askerlik mesleğinin geri planda bırakılmasına ve toplum içerisinde aşırılık, gösteriş, efeminelik gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Ayrıca, lüks tüketime alışan ve çalışmayı bırakan İspanyolların açtığı boşlukları dolduran yabancılar, kendi ülkelerine ait kötü alışkanlıkları İspanya'ya getirerek onların monarşi içerisinde yayılmasını sağlamış, kendi ülkelerinden getirdikleri kıyafetler, aksesuarlar, mücevherler ve diğer ürünler İspanyol kültürünün yozlaşmasına zemin hazırlamıştı (BNE. MSS. 2237, 1621). Yabancılarla beraber *Tembelliğin Çocukları* olarak görülen *Çingeneler* ve *Las Mugerres Malas*, tembelliği teşvik etmiş ve kendi kötü alışkanlıkları ile toplumu zehirleyerek gündün güne daha fazla İspanyol yurttaşının bu hastalığa kapılmasını tetiklemişti (De Guzman, 1614, s.122; BNE. R/6854,1621, ss. 21-22). Monarşiye karşı olanların bir araya gelerek bu hastalığı daha da şiddetlendirmesiyle İspanyollar güzel günlerini geride bırakmış ve bir devletin sahip olabileceği *en güçlü düşman* ile baş başa kalmıştı (Gracian, 1674, s.414). Oysaki İspanyolların güçlü ve zengin olduğu dönemlerde hiç kimse tembel değildi ve böylece monarşi birçok savaşı sürdürme noktasında hiçbir problem yaşamıyordu.

“İspanya çok zengindi ve birçok savaşı finanse edebiliyordu ve tembel olan hiçbir erkek yoktu. Herkes boşta olduğundan çalışmaya ihtiyaç yoktu; kimsecikler işe gitmediği veya tembel olduğundan her şey majestelerine karşı çünkü onun büyüklüğü tebaasının fazlalığında yatmakta...” (BNE. R/19258, 1623, s. 150).

Amerika'nın keşfinden sonra çeşitli gruplar, araçlar ve durumlar tarafından beslenen tembellik olgusu, 1600'lere kadar pek gündeme gelmemiş ve bu nedenle, İspanyol bir yazar tembelliği İspanyolların mutluluklarını sona erdiren bir

kurda benzetmişti (Gracian, 1674, s.414). Yaklaşık bir asırdır birçok alandan beslenen bu *kurt*, büyüdükten ve güçlendikten sonra monarşiyi büyük bir krizin içerisine atmıştı. Doğal olarak, İspanyollar da bu zararlı *kurdun* nasıl beslendiğini anlamaya ve idrak etmeye ve bir dizi fikir ileri sürerek süreci analiz etmeye çalışmışlardı. Bu değerlendirmenin ilk ayağı ise İspanyolların gerektiğinden fazla boş zamana sahip olduğu fikrine dayanmaktaydı. Monarşinin bir dizi tembel, başıboş ve avare insan ile dolu olması, bu insanların günlük vakitlerinin çok az bir kısmını çalışarak geçirmesi ve bunun sonucunda kendilerine önemli miktarda boş zaman yaratması anlamına gelmekteydi. Dünyadaki bütün hazinelerden daha kıymetli olan bu boş zaman ise tembeller ve diğer aylak insanlar tarafından faydalı işler için kullanılmamakta, bilakis bu insanlar boş ve gereksiz işler ile uğraşarak zamanlarını harcamaktaydılar (De Navarrete, 1626, 9. Kısım; De Guzman, 1614, s.131). Fakat çok kısa bir ömre sahip olan insanoğlunun dünyada geriye alamayacağı yegâne zenginlik olarak görülen zaman, en iyi şekilde değerlendirilmeliydi (De Guzman, 1614, s.84). Zamanın iyi değerlendirilmesi ile insanlar hem kendilerine hem de topluma önemli faydalar sağlayabilir, bilhassa erkekler çalışmaya, askerliğe, ailelerine zaman ayırarak tembelliğe vakit bulamayabilirlerdi. Bu eski, zengin ve mutlu İspanya'nın en önemli özelliklerindendi ve zaman içerisinde kaybedilen bu *iyi gelenek* olmadan eskiye dönüşü sağlamak pek kolay değildi. Diğer taraftan, tembellerle dolmuş İspanyol toplumunda tembeller için her gün *Sabado*,³⁸⁴ her gün *Fiesta*³⁸⁵ demektir:

“Tembel için tüm günler Cumartesi çünkü tembeller için tüm günler tatil...” (De Guzman, 1614, s.99).

İspanya'daki yerel tatiller ve festivaller monarşi içerisinde insanların gereğinden fazla boş zamana sahip olmasına neden olan diğer bir faktördü. Çoğunlukla hasadın ve tarımsal manada iş yükünün en fazla olduğu Ağustos ve Eylül aylarında insanların çalışmak yerine tatil yapmaları hem çok önemli bir dönemi kaçırmalarına hem de gereğinden fazla boş zaman sahibi olmalarına zemin hazırlamaktaydı (De Navarrete, 1626, 13. Kısım). Gereğinden fazla boş zaman ise İspanyolların tembelleşmesine, üretimin olumsuz şekilde etkilenmesine ve

³⁸⁴ İsp. Cumartesi.

³⁸⁵ İsp. Tatil.

tatil dönemlerinde çalışmayan İspanyolların yerine yabancıların tercih edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca, fakirler de bu günleri kutlamak zorunda kaldıklarından ellerindeki kısıtlı miktarda parayı bu dönemde harcamak zorunda kalıyorlardı (De Navarrete, 1626, 13. Kısım). Bu durum ise daha büyük sıkıntıların baş göstermesine neden olmaktadır. Tüm İspanyolların ve Katoliklerin takip etmesi gereken Roma'daki Katolik Kilisesi, insanlara İspanya'dan çok daha az tatil hakkı tanımakta ve böylece insanlar, boş zamanlarında işlerinden geri kalmamakta, tembellik yapmaya fırsat bulamamaktaydılar (De Navarrete, 1626, 13. Kısım). İnsanların tembellik yapmaya fırsat bulamamaları da onların kötü alışkanlıklardan, oyun, gösteri ve diğer beyhude işlerden uzak kalmalarına katkı sağlamaktaydı. Birçok açıdan Roma'daki Katolik Kilisesi'ne bağlı olan İspanyollar, bu açıdan da onlara tabi olmalıydı. Bu hem toplum hem de monarşi için son derece önemliydi:

“Roma Katolik kilisesinin başı olduğundan onu takip ve taklit etmeliyiz ve o İspanya'dakinden çok daha az tatile sahip, onların bazılarında mahrum olması sahip oldukları dindarlıktan bir şey götürmedi: Azizlere en büyük hizmet onların anıldığı zamanlarda işi bırakmak olamaz; diğer yandan Villadiego'nun da söylediği gibi tüm paralar oburluğa, oyunlara ve çeşitli kötü alışkanlıklara harcanmakta ve tüketilmekte... Dışa vurulacak davranışlarla azizlerin dini taraflarını kutlamak için bir dizi önemli neden olmasına rağmen ki bunlar dahili adanmışlığı uyandırır bu tatillerin halka zararlı olmaması, fakirlere de maddi yük getirmemesi gerekir...” (De Navarrete, 1626, 13. Kısım).

Tatillerin ve boş zamanların yanında tembelliğin kendini gösterdiği en önemli alanlardan biri de uzun zamandır İspanyol toplumunun ve kültürünün parçası haline gelmiş boğa güreşleridir. Genel olarak, insanların faydalı ve iyi bir işinin olmaması sonucunda ortaya çıkmış bir aktivite olarak görülen boğa güreşleri, birçok İspanyol tarafından tembelliği ve boş işleri teşvik ettiği gerekçesiyle sert şekilde eleştirilmiştir (De Navarrete, 1626, 32. Kısım; De Guzman, 1614, ss. 82, 231). Başboşluğun bir yansıması olarak görülen boğa güreşleri, birçok özelliğinden dolayı Romalılar döneminde erkeklerin ayı, aslan, boğa ve muhtelif vahşi hayvanlarla güreştiği veya çeşitli turnuvalarda birbirleriyle çarpıştığı *Gladyatör* savaşlarının devamı olarak kabul edilmiştir (De Guzman, 1614, s.232). Romalıların yozlaşmasında önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülen bu savaşların benzerlerinin İspanyol monarşisinin büyük bir kriz içerisinde olduğu

dönemde popüler hale gelmesi de yazarların her iki aktivite arasında daha fazla bağ kurmasına zemin hazırlamıştır. Her ikisinin de sahip olduğu acımasızlık, şiddet ve kan dökme gelenekleri, bu aktivitelerin Tanrı'nın koyduğu kurallara aykırı olduğu düşüncesini doğurmuştu (De Guzman, 1614, s.243). Her iki gösteride de sürekli insan ve hayvan kanı akması, ölümlerin olması ve insanların bu şiddetten zevk alması çılgınlıktan başka bir şey değildi. O nedenle, *Gladyatör dövüşlerinin bir devamı olarak kabul edilen boğa güreşleri, bir insan icadından ziyade şeytanın bulunduğu eğlence olarak kabul edilmişti:*

“Tam manasıyla amfi tiyatrolara sıkıştırılmış yabaniliğin sonucu olan Gladyatörlerin eski acımasızlığına benzer benzer bir şeye sahip olan boğa güreşleri tüm krallıkta birçok insanı öldürmekte veya çeşitli yaralamalara neden olmakta; toplumsal bir keyif içinde arenalarda ve plazalarda boğalar koşturulmakta ve kendilerine mızrakla saldırılmakla... İnsanın değil ama şeytanın icadı olan bu acımasız ve terbiyesiz gösterilerin kaldırılmasını isteyerek düşünürüz ki boğaların ve yabani hayvanların plazalarda ve arenalarda koşturulduğu bu gösteriler Hristiyanlık merhametine ve dindarlığına son derece uzaktır... Tatiller halkın mutluluğu ve rahatlaması için bulunmuştu. Aristo başta olmak üzere bir dizi filozof da bunun böyle olması gerektiğini var olan düşünceyi onaylar şekilde söylemektedir. Oysaki boğa (güreşlerinin) ortaya çıkışı insanı hüznlendirmekten veya görenlere şarkı söyletmekten başka bir işe yaramadığından onun iyi amaçlarla düzenlenen bir tatil, bir gösteri olduğunu söylemek zor...” (De Guzman, 1614, s.232).

Boğa güreşlerinin yanında tiyatro, komedi, temsil ve dans gibi gösteriler de tembelliğin kendini gösterdiği ve insanların zamanlarını harcadığı beyhude oyunlar olarak görülmüştü. Boğa güreşlerinden tek farkı, şiddet içermemesi olarak kabul edilen bu gösterilerin ortaya çıkışı da boğa güreşleri ve gladyatör dövüşleri ile benzerlik göstermiş, *Idolatria*³⁸⁶ temelli olan bu etkinlikler, şeytan tarafından icat edilmiş gereksiz eğlenceler olarak kabul edilmişti (De Guzman, 1614, s.271). Romalılar zamanında oldukça popüler olan bu gösteriler, insanların tembelleşmelerine ve zamanlarını boş işlere harcamaya başlamalarına neden olarak görülmüş, burada sahnelenen kötü olaylarla birçok masum insanın kötü düşüncelere kapılmasına zemin hazırladığı düşünülmüştü (De Guzman, 1614, s.81). Romalılardan sonra bu şeytani etkinliği devralan birçok devlet, bu

³⁸⁶ İsp. Putperestlik.

gösterilerden ve temsillerden olumsuz şekilde etkilenmiş ve kendi toplumunu tembelleştirerek kendi sonunu hazırlamıştı.

Tiyatronun birçok kötü olayı canlandırması ve sahnelemesi ise birçok masum insanın bu durumdan etkilenmesine ve zina, cinayet, hırs, tutku, şehvet, aldatma ve sadakatsizlik gibi kötü unsurları tanımalarına neden olmuştu (De Guzman, 1614, s.279). Hayatın olumsuz taraflarını tanıtmaları nedeniyle kötü alışkanlıkların okulu, şeytanın ibadethanesi ve kötülüğün tecellisi gibi isimlerle anılan tiyatro, birçok kadının eşini, çocuklarını ve evini ihmal etmesine, ev ve bütçe yönetimini bırakmasına ve zamanını boş yere harcayarak büyük bir günahın parçası olmasına da zemin hazırlamıştı (De Guzman, 1614, s.313). Erkekler de var olan değerli vakitlerini bu gösterileri izleyerek efemine olmakla geçirmiş, askerliğe ve çalışmaya yönelik tüm erdemlerini kaybetmişlerdi. Hatta hem erkekler hem de kadınlar, bu gösterilerde başta zina, cinayet, ensest, tutku, şehvet ve sadakatsizlik gibi kötülüğü doğuran temaları tanıma şansı yakalamış ve onlardan etkilenerek yozlaşmaya başlamışlardı.³⁸⁷ Bu nedenle, Romalı düşünür Seneca, *“Bu gösterilerden birini izlemek kadar iyi alışkanlıklara zarar veren başka bir şey yoktur,”* demişti. (De Guzman, 1614, s.285).

Tembelliğin en şeytani tarafının ortaya çıktığı yerler ise kazanç odaklı oyunların oynandığı yerlerdi. İnsanlara sadece geçici kazanç sağlayan bu şeytani oyunlar, uzun vadede kayıptan başka bir şey getirmemekteydi. Aynı zamanda, insanların maddi, ruhani, yaşamsal zararlar tecrübe etmesine neden olan bu oyunlar, insanların kolay yollardan para kazanma hırslarını besleyerek onların tembelliğe alışmasını da sağlamaktaydı. Birçokları bu oyunları hayatının merkezine koyarak tüm yaşamlarını onlara bağlamakta ve ailesini, işini, eşini, çocuklarını ve diğer önemli değerlerini geri planda bırakmaya yönelik bir tavır sergilemekteydi. Bu nedenle, insanları bir dizi günaha bulaştıran bu oyunlar; şiddet, öfke, aileye itaatsizlik, Tanrı'ya itaatsizlik, küfür gibi olumsuz durumları da kapsamaktaydı (De

³⁸⁷ Pedro de Guzman'a göre İspanyol toplumunun yozlaşmasında tiyatronun ve temsillerin etkisi son derece fazladır. Ona göre, tiyatronun kötü bir okuldan, salgın bir hastalıktan ve şeytana ibadet edilen bir tapınaktan farkı yoktu. *“Bazıları tiyatrolara birçok kez temsil yapıldığından kötü alışkanlık okulları yaftalamasını yapar, bazıları ise salgın, öldürücü hastalık ile hata merkezleri, bazıları şeytanın ibadethanesi ile kilisesi, Venüs'ün sığınağı, dünyanın ve onun devasa kibrinin gereksiz gösterişleri, bazıları lüksün ve günahın atölyesi, kötülüğün mimarları, sahtekarlığın meclisi ile aptallığın oyun alanı; bazıları da birçok kötülüğün kaynağı ve pınarı, devletin salgını ve Babilon hapisanesi [derler]...”* (De Guzman, 1614, ss.280- 281).

Guzman, 1614, s.378). Şiddetin, öfkenin ve itaatsizliğin olduğu yerde ise doğal olarak yalan, kandırmaca, kiskançlık, haset, nefret, laf oyunları, adam yaralama, cinayet ve dine karşı çıkma gibi durumların yaşanması olasıydı (De Guzman, 1614, s.377). Beraberinde birçok günahı ve suçu getiren bu kazanç odaklı oyunlar, cehennemden çıkma bir icat olarak görülmüş, tembelliğin dostu, serserilik aracı, aldatmaca yeri, kötü alışkanlıklar yığını ve para kaybı olarak değerlendirilmiştir.

4.2.3. Aşırılık, Gösteriş ve Şatafat: Pahalı Kıyafetler, Görkemli Mücevherler ve İhtişamlı Sofralar

Geronymo de Zeuallos'un son dönemde İspanyollar arasında oldukça yaygınlaşan aşırılıklara getirmiş olduğu eleştirilerden biri şu şekildeydi:

“Juvenal’in söylediğine göre, zenginlik ve gösteriş, akıl karı olmayan gereksizlikle yemeğe ve elbiseye büyük paraların harcanmasıyla insanoğlunun iyi alışkanlıklarını ortadan kaldırmıştı... Ne elbiseler ne de kıyafetler bir kişiyi sahip olduklarından daha fazla değer vermez ki Pedro Gregorio'nun da söylediği üzere aşırı harcamalar ve aşırılık günah işlemekten başka bir şeye hizmet etmemektedir. Kıyafetlerin var olan çıplaklığı örtmek için kullanılmış olduğu düşünüldüğünde Aziz Bernardo'nun da söylediği üzere pahalı bir kıyafet normal olandan daha fazla örtmez. Aziz Cipriano'nun aşırı olan şeylere duyulan ilginin bir şeytan buluşu olduğunu söylediği gibi Cornelius Tacitus da kendi döneminde olanları da kınamış ve azarlamıştı. Bu nedenle, dünyanın yaratılmasıyla Tanrı insanoğlunun çıplaklığını hayvani bir deri ile örtmüştü; nasıl bir suçlunun suçunu göstermesi için ona Sambenito veya köleye de yüzük takıldığı gibi... Temel olarak ziyafetler ve aşırı meblağların harcandığı yemekler ne insan sağlığına, ne bütçeye, ne hayata faydalıdır çünkü çok yemek yaşlanmayı hızlandırır, hafızayı zayıflatır, yaşama gerekçesine zarar verir, yaşam enerjisini olumsuz etkiler, ölçülülükle beraber Mario Valerio'nun 100 yıldan fazla yaşamasını ve Sokrates'in tüm ömrünün hastaliksız geçirmesini sağlayan ruhani dinginliği ortadan kaldırır çünkü yemeden yaşam olmayacağından yaşamak için yemeli ki majestelerine de tavsiye ettiğim üzere tebaasının aşırılıklarına karşı uyanık olmalı çünkü düzensiz harcamalar sizin hazinenizden çıkmakta...” (BNE. R/19258, 1623, ss. 32-35).

Benzer bir eleştiri diğer bir İspanyol yazar tarafından şu şekilde yapılmaktaydı:

“İspanya'da yalnızca kıyafetlere aşırı harcamada günah işlenmiyor; aynı zamanda, bahçeli büyük görkemli evler ve büyük bir aşırılığa varmış olan ve bundan 70 yıl evvel büyük (aristokratlar) için yeterli olanlara hiyerarşinin daha alt tabakasında yer alanlar yüz çevrilen pahalı mücevher süslemeler için de [günah işlemekte]... İspanyol ölçülülüğünü destekleyen yünlü ve yamalı ürünler Floransa ile Milano'dan gelen zararlı farbela

kumaşlara, Brüksel'den pahalı döşemelik kumaşlara ve yabancıların kurnazca öngörüsüyle İspanya'nın tüm zenginlikleri ele geçirmesinin yanında İspanyolların cesaretini kırılğan hale getirmesiyle beraberinde binlerce müstehcen süslemenin geldiği, birçoğunun Hristiyan evlerine uygun düşen az bir dürüstlük bulundurduğu, sadece eserleri yapanların ününden dolayı değerli kılınan ve hatta olağanüstü çizimlerin getirilmesine karşın asılmadığı değerli parçalara dönüşmüştü..." (De Navarrete, 1626, 35. Kısım).

1600'lerin başlarından itibaren İspanyol toplumunda etkisini iyiden iyiye gösteren aşırılık ve gösteriş problemi, birçok yazar tarafından monarşinin içerisinde bulunduğu kötü durumun esas faktörlerinden biri olarak görülmüştü. Genel itibarıyla, pahalı kıyafetler, görkemli mücevherler ve taşlar ile ihtişamlı sofralar üzerinden ele alınan bu problemler, toplumun lüks tüketime alışmış ve yabancılar ile ticarete giren İspanyolların kadim geleneklerini ve iyi alışkanlıklarını kaybetmiş olmasının sonucuydu (De Moncada, 1619, 1. Kısım/ 11. Başlık). Amerika'dan gelen zenginlik sayesinde hatırı sayılır miktarda değerli madenin sahibi olan İspanyollar, bu zenginliklerini şık ve pahalı elbiseler, aksesuarlar ve gösterişli mücevherlerle gösterme çabası içerisinde girmiş, yabancılar ile ticaretin ve etkileşimin artmasıyla bu gösteriş büyük bir trend haline gelmiş ve aşırılık ile şatafat İspanyol toplumunun önemli özellikleri sayılmıştı (BNE. MSS. 8755, 1600, s.13). Diğer taraftan, İspanyolların Müslümanlara karşı başarılı olmasını ve başta Avrupa olmak üzere birçok farklı noktada ciddi zafer elde etmesini sağladığı düşünülen ılımlı olma, sade giyinme, gösterişten uzak durma gibi kadim alışkanlıklar da bu trendin gölgesinde kalmış ve zamanla etkisini kaybetmişti (De Navarrete, 1626, 31. Kısım). Bu çözüme birçoklarına göre monarşinin içerisinde bulunduğu tüm sorunların kaynağıydı zira İspanyolların mutlu günlerinde sahip oldukları bu güzel ve iyi alışkanlıklar kaybolmaya yüz tutmuştu. Şimdilerde bu alışkanlıkları devam ettiren kimseleri bulmak neredeyse imkânsızdı (De Leon, 1635, s.19). Önceleri çalışkan ve onurlu oluşları, askerliğe ve işlerine özen göstermeleri, her türlü zorluğa karşı vakur kalmaları ve adanmışlıkları ile birçok toplumun kışkırdığı bir toplum olan İspanyollar, bu özelliklerini kaybederek efemine, kırılğan ve zayıf bir topluma dönüşmüştü (De Navarrete, 1626, 35. Kısım):

"Trogo Pompeo yapmış olduğu onlarca savaştan sonra İspanya'nın büyük bir kısmının hâkimi olan büyük İspanyol Valiato'dan övgüyle bahsedirdi; o ordusundaki en düşük rütbeli asker ile benzer şekilde giyinerek

hiçbir zaman kıyafetlerini daha iyi hale getirmedi; sarayda pahalı elbiselerin kullanımı mazur görünmüş olsa da onlar orada sadece İspanya'nın sahip olduğu tüm zenginlikleri ortadan kaldıracak ve tüketecek masrafları taşımadı; aynı zamanda, o en iyi şekilde Cambraylı yabancıların yumuşak tüylü kadifelerinden ziyade kapa kumaşlarda ve evde yapılan basit kanvaslarda muhafaza edilen askeri değerlere de sağlam bir darbe vurdu; bu şekilde, konseyin önerdiği değişiklikler yapılamamakta..." (De Navarrete, 1626, 33. Kısım).

İspanyolların bu denli kırılğan ve zayıf bir topluma dönüşmesine neden olan aşırılık ve gösterişin kendisini en fazla gösterdiği yer, toplumun her kesiminden kadın ve erkeklerin tercih ettiği pahalı kıyafetlerdi (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 1.Başlık). Toplum içerisinde insanların doğuştan gelen çıplaklıklarını örtmek için kullanılan kıyafetlerin yerini alan bu son derece gösterişli kıyafetler, basit birer gösteriş ve fiyaka aracı haline gelmişti (BNE. R/19258, 1623, s. 33). Avrupa'nın farklı ülkelerinden gelerek İspanyol kültürünün bozulmasına zemin hazırlayan *Enaguas, Polleras, Vergudaros* ve *Guardainfantes*³⁸⁸ gibi görkemli elbiseler, altın-ipek işlemeli aksesuarlar ve pahalı ayakkabılar ile tamamlanmaya başlamıştı. Kadınların ve erkeklerin bu tarz elbiselere ve kıyafetlere yüklü miktarda para harcamaları ise İspanyolların paralarının ve zenginliklerinin yabancıların eline geçmesine ve toplumun adeta kanseri haline gelen *enfermedadın* iyi alışkanlıkların yerini almasına neden olmaktaydı (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 1.Başlık). Özellikle, fakirlerin de var olan tüm paralarını bu elbiselere ve aksesuarlara harcamaları ile kendilerinin zenginlerle denk olabileceklerini düşünmeleri de Tanrı'nın kurallarına ve öğretilerine karşı gelmek anlamı taşıdığı için ilahi bir tehlikeye de sahipti (BNE. MSS. 10508, 1622, 1. Kısım/ s.35). Fakirler zenginmiş gibi giyinerek kendilerini görenleri aldatma yoluna girerek sahtekârlık yapmakta ve bu şekilde Tanrı'nın kendilerine verdiği hayatı beğenmediklerini göstermekteydi (De Navarrete, 1626, 33. Kısım; (BNE. MSS. 10508, 1622, 1. Kısım/ s.35). Dolayısıyla, İspanyollar bir an evvel bu kötü alışkanlıkları bırakarak kendi kadim geleneklerine geri dönmeli ve mutluluğu orada aramalılardı:

"Babalarınız ve atalarınızın ölçülü ve sadece kıyafetlerine geri dönünüz, ülkenizin kadim ılımlılığına geri dönünüz, efeminelik veren zevkleri bırakınız ki bu şekilde savaşlarda sizin düşmanlarınız silahlarıyla birlikte çok

³⁸⁸ İsp. Kombinezon, büyük geniş etek, jupon ve panyer.

daha güçlü hale gelmekte, depolardaki kıyafet odalarını değiştiriniz...” (De Navarrete, 1626, 33. Kısım).

Giyilen bu gösterişli ve şatafatlı kıyafetlerin tercih edilmesinin altındaki nedenlerden biri olan *Pompa Hinchada*,³⁸⁹ toplumun geçirdiği değişimin anlaşılması açısından önemlidir. İspanyolların giydikleri bu kıyafetleri çirkin, orantısız, sahte ve gereksiz bulan Alonso Carrasca, özünde güzel olanların, bu ve benzeri gereksiz işlerle kendi güzelliklerini kapatarak kendilerini çirkin hale getirdiğini ifade etmekteydi (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 3.Başlık). Bu düşünce, iyi ve ılımlı toplumun kırılma ve zayıf bir hale gelmesini anlamak için de kullanılabilir çünkü lüks düşkünlüğü, dürüstlük, iyilik ve iffeti ortadan kaldırarak herkesin zina ve şehvetin peşinde koşmasına imkân vermekteydi (AHN. Con. /1427/ 196, 1621, s.1). Böylece, önceleri daha az günahın işlendiği İspanyol toplumu dejenere olmuş; gösteriş, şehvet ve heves gibi şeytani duyguların önderliğinde büyük günahların yaşandığı günahkâr bir yapıya bürünmüştü. Tanrı'ya karşı gelen ve ona karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen Hıristiyanlar, fiziksel olarak kendilerini iyi hissediyor olsalar da büyük bir gaflet içerisindeydiler (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 3.Başlık). Kadınların ve erkeklerin Tanrı'nın kendilerine verdikleri vücudu farklı gösteren kıyafetler giyerek memnuniyetsizliklerini ortaya koymaları, şeytani ve şeytani düşünceleri beslemekteydi (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 3.Başlık). Tüm bu olumsuzluklara karşın, kendilerine çekidüzen vermeyenlerin Tanrı'nın ebedi gazabını üstlerine çekmiş *Las Malas Mugeresten* bir farkı kalmamakta, bu hususta ısrarcı olanlar, süregelen tutumlarını dürüst ve iyi insanlara aşılıyarak onları da kendi günahlarına teşvik etmekte ve toplumu zehirlemeye devam etmekteydiler. Lükse, gösterişe ve pahalılığa alışmaya başlayan kadınlar, evlilik öncesinde, düğünde ve evlilik sonrasında bu beklentileri karşılayacak erkekler ile evlenmeye önem vermekteydiler (AHN. Con./1427/ 196, 1621). Evlendikten sonra ise kendi süsü, elbiseleri, aksesuarları gibi beyhude işler ile ilgilenen kadınlar da evliliklerini, ailelerini, eşlerini ve çocuklarını ihmal etmekteydiler. Erkekler ise kadınların kendilerinden bekledikleri aşırı maddi sorumlulukların altına girme konusunda pek istekli değillerdi ve bu nedenle, onlar evlenmek yerine başıboş şekilde

³⁸⁹ İsp. Gösterişli faydasızlık.

gezmeyi tercih etmekteydiler (De Cellorigo, 1600, s.18). Evlenenler de kadınlar ile benzer günahları paylaştıklarından kendilerine verilen en önemli yükümlüklerden biri olan eşlerini ve ailelerini harici tehlikelere karşı koruma ve aile birliğini sağlama görevlerini ifa etmekte zorlanmaktaydılar (BNE. MSS. 10508, 1622, 1. Kısım/ ss. 36-37). Keza, İspanyol bir yazarın da söylediği gibi muhafaza edilmedikçe elde edilenler, hiç elde edilmemiş gibi kaybedilirdi (Carranza, 1636, 5.Kısım/ 1.Başlık). Bu nedenle, ataları tarafından kazanılanların *muhafazası*, tüm toplumun ve monarşinin en önemli dayanak noktası olmalıydı.

Bunların yanında kadınların giymekte olduğu gösterişli ve pahalı elbiseler, onların rahat hareket etmelerine ve doğru şekilde nefes almalarına engel olmakta, kadınlar, başkalarının yardımı olmadan oturamamakta, hareketlerini yavaşlatmakta ve sağlıklarına zarar vermekte olduğundan birçokları tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. Bu gösterişli elbiseler hamile kadınların düşük yapmasına neden olduğu için Tanrı'nın insanlara yasakladığı kürtajı mümkün kılmıştı (Carranza, 1636, 5.Kısım/ 3.Başlık). Tanrı'nın bir insana verdiği en önemli hediyelerden biri olan çocuğa yeterince özen gösterilmemesi, dini açıdan büyük bir tehlike içermekteydi. Bu düşük tehlikesini ortadan kaldırmak için kullanılan çeşitli aksesuarların ise bel ve kasık bölgelerinde yarattığı aşırı ısının kısırlığa neden olduğuna inanılması, bu kıyafetlerin bir an evvel yasaklanması gerektiğine dair güçlü bir baskı doğurmuştu (Carranza, 1636, 5.Kısım/ 3.Başlık). Ayrıca, bu elbiseler kadınların hamileliklerini saklamaları adına oldukça elverişli olduğundan birçok kadına rahatlıkla zina yapma imkânı sağlamakta ve hem kadınları hem de erkekleri büyük günahlar adına kışkırtmaktaydı. Sahip olduğu tüm olumsuz sonuçlar göz önüne alındığında bu elbiselerin bir insan ürünü değil şeytan icadı olduğu aşikârdı. İspanyollar bir an evvel bu şeytani elbiselerden kurtulmalı ve onların bir daha krallığın içerisine girmesine izin vermemeliydi.

İspanyolların kendi kültürleri ve toplumları adına büyük bir tehlike olarak gördükleri pahalı ve gösterişli elbiselerin yanında, onları tamamlamak adına kullanılan görkemli taşlar ve mücevherler de benzer tehlikeleri ihtiva eden önemli bir mesele haline gelmişti. Direkt olarak Avrupalı ülkeler ile yapılan zararlı ticaretin sonucunda İspanyol toplumunu zehirlemeye başlayan bu taşlar, zenginlere sahip olduklarını sergileme fırsatı sağladığından toplum içerisinde zengin-fakir

ayrımının derinleşmesine zemin hazırlamaktaydı (De Navarrete, 1626, 34. Kısım; BNE. MSS. 8755, 1600, s.13). Aynı zamanda, çok pahalı ve aşırı gösterişli olmaları, onları takanların dini ve kültürel anlamda yozlaşmasına neden olmaktaydı. Bu bozulma ise geçmişte birçok devletin zayıflaması ve yıkılması ile sonuçlanmıştı. İspanyollar da kendilerini muhafaza edebilmek ve eski güzel günlere dönebilmek için bu zararlı alışkanlıktan tüm toplumu ve monarşiyi arındırmalıydı (BNE. MSS. 8755, 1600, s.13).

“Şans eseri yabancılar ile ticaretten gelen mücevher ve gösterişli elbiseler ile diğer aşırı harcamalar imparatorluklar ile monarşilerin gerileme temellerinin bulunduğu kökenleri okumuş olan sağduyulu ve akıllı adamlara motivasyon kaynağı sağlarken onlar İspanya'nın (gerilemesinden) korkuyorlar veya en azından ondan şüphe ediyorlar...” (De Navarrete, 1626, 33. Kısım).

Yurt dışı ile yapılan ticaretin sonucunda İspanyol topraklarına girmeye başlayan pahalı mücevherler ve taşlar, İspanyollar tarafından pek bilinmeyen ve sadece çok küçük bir grup tarafından kullanılmaktaydı (De Navarrete, 1626, 33. Kısım). Bu dönemlerde değerli taşlar ve mücevherler, birçok kişi tarafından kullanılmaya başlanmış ve toplumun her kesiminden insanlar bu gereksiz ve pahalı bağımlılığın bir parçası haline gelmişti. Bu pahalı ve gereksiz süsleri, zenginler kendilerini fakirlerden farklı kılmak için kullanırken, fakirler ise kendilerini zengin olarak göstermek için takma ihtiyacı duymaktaydı. Oysaki İspanyolların eski, mutlu günlerinde bu pahalı süsleri kullanan insan sayısı, son derece az olduğundan monarşi dindar, mütevazı ve kanaatkâr bir topluma sahip olarak büyük başarılar elde etmekteydi (De Navarrete, 1626, 33. Kısım).³⁹⁰ Şimdi ise erkekleri askerlik görevinden ve çalışmaktan alıkoyarak onları efemine yapan, kadınları da eşlerine, evlerine ve çocuklarına karşı sahip oldukları yükümlülüklerden uzak tutarak onları kötü ve günahkâr kılan bu zararlı ve şeytani istek, İspanyol toplumunun da Tanrı yolundan sapmasına neden olmuştu. Romalıların yaptığı gibi İspanyollar da insanların bu zenginliklere ulaşabilmesini sağlayacak *grandes males*, *injusticias* ve *robolardan*³⁹¹ toplumu korumak için

³⁹⁰ “Eski İspanyollar hakkında konuştuklarında İspanya’da birçok insanı ahlaksızlaştıran ve onların onurlarını ayaklar altına alan zümrüt, yakut, elmas, kırmızı yakut ve diğer binlerce taşın ne olduğu hakkında hiçbir şeyin bilinmediği dönemlerin [olduğu söylenebilirdi] ama şimdi tüm uluslar kendilerinin en tatmin edicilerini krallığımızı getirmekte ki onlar gücün zayıflamasını, zenginliklerin ortadan kalkmasını ve geleneklerin bozulmasını hedeflemekte...”.

³⁹¹ İsp. Büyük kötülükler, adaletsizlikler ve hırsızlıklar.

çeşitli yasalar oluşturmalı ve böylece, kral bir çoban olarak kendi sürüsünü dışarıdan gelebilecek tehlikelere ve tehditlere karşı dayanıklı kılmalıydı (Carranza, 1636, 1.Kısım/ 1.Başlık). Aksi takdirde, büyük bir zafiyet içerisinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeyen kral, yardımcılara ve tebaasına kötü örnek olarak tüm devletin bozulmasına neden olabilir ve kendini var eden krallığı kaybedebilirdi. Bir çoban olarak kral, sürüsü içerisinde bulunabilecek tüm kuzu postuna girmiş kurtlara karşı dikkatli olmak zorundaydı.

Pahalı kıyafetler ve görkemli mücevherler gibi İspanyol toplumunun bozulmasına ve yozlaşmasına neden olan diğer bir unsur ise aşırı ve şatafatlı sofralardı. Aşırı ve şatafatlı sofralar; zenginler, asiller ve din adamlarının en büyük gösteriş kaynaklarından biri olarak kabul edilmiş ve açgözlülüğü, paylaşımcı olmamayı ve savurganlığı tetiklediği için hem büyük bir günah hem de geleneksel İspanyol toplumunun büyük bir sorunu olarak görülmüştü. Bu sofralar sahip oldukları nitelikler, özellikler ve sorumluluklar nedeniyle fakir ve yoksul halka destek vermek zorunda olan zenginlere ve din adamlarına yapmaları gerekeni unutturmuş, zenginler ve asiller kendi bölgelerini bırakarak saray hayatı içerisinde bu şatafatın bir parçası olmuştu. Daha da önemlisi sahip oldukları dünya görüşleri gereği fakirlere çok fazla destek olması gereken din adamları ve dini kurumlar, bu hassasiyetlerini kaybederek güzel ve kadim olan geleneksel yapının bozulmasına etki etmişlerdi (De Moncada, 1619, 7. Kısım/ 7.Başlık). Oysaki İspanyolların eski, parlak günlerinin ortaya çıkmasında onların yemek ve sofraya konusundaki ılımlılıkları ve sadelikleri ön planda olmuştu. Sadelikleri ve kanaatkârlıkları ile bilinen İspanyollar, büyük bir günahın parçası haline gelmiş, iyi ve kadim olanı kaybetmişlerdi (De Navarrete, 1626, 31.Kısım). Dolayısıyla, böyle bir yapı içerisinde de İspanyolların eskisi kadar başarılı olması pek mümkün değildi. İspanyol yazarlardan birisi de bu durumun altını şu şekilde çizmekteydi:

“Tanrı ister ki aynı şey eski yazarlar tarafından ölçülü yemelerine övgüler dizilen İspanya’nın başına da gelmesin. Diğer bir kısımda söylediği üzere Asya’da bazı bölgelerin fethedilmesinden hemen sonra bir dizi şekerleme ile farklı çeşitlerde ilaçlar ve baharatlar geldi; bu durum da askeri değerimizi ve diğer gücümüzde çeşitli zayıflıklara neden olan yeni ve büyük hastalıkların kökeni monarşiye getirdi...” (De Navarrete, 1626, 31.Kısım).

Görkemli ve şatafatlı sofralara harcanan paranın İspanyol kültürü üzerinde yarattığı tahribatin yanında, halihazırda İspanyol toplumunun büyük bir problemi olarak görülen aşırılık da bu zararlı alışkanlığın bir uzantısı haline gelmişti. İnsanların en temel gereksinimlerinden biri olan yemek yeme ihtiyacını gidermek adına hazırlanan sofraların gereksiz, faydasız ve gereğinden fazla şekilde donatılması, onların aşırı olarak görülmesine neden olmuştu. Bu sofraların kurulması adına israf edilen onlarca yiyecek ve onları almak adına harcanan para, monarşinin kaynaklarının sömürülmesine ve kraliyetin maddi anlamda zayıflamasına da zemin hazırlamıştı (De Navarrete, 1626, 32.Kısım). Hatta bu gösterişli ve görkemli sofralarda aşırı beslenen bireylerin olası sağlık problemleri de onların yapmaları gereken işlerden uzak kalmasını tetiklemiş, bir süredir büyük bir demografik problem yaşayan monarşinin gittikçe küçülen insan havuzunu daraltmıştı. Bu nedenle, İspanyol toplumunu birçok açıdan tehdit eden bu zararlı alışkanlık, onların mutlu günlerinde olduğu gibi ortadan kalkmalı ve bertaraf edilmeliydi. Kral bu *enfermedadı* çözebilmek için uygun *remedioyu* bulmalı ve bu geriye dönüşe ön ayak olmalıydı.

4.3. POLİTİK UNSURLAR

4.3.1. Unutulan Topraklar: İspanyol Yeni Dünyası

22 Haziran 1622'de Gırnatalı İspanyol meclis üyesi Don Matheo Lisón y Biedma, Kastilya'nın kötüleşen durumuna dikkat çekmek amacıyla krala gönderdiği bir raporda şunları söylemekteydi:

“50, 60 kadar muhtaç durumda kalmış olan bazı bölgelerdeki birçok yerde nüfus azalmış ve kaybolmuştu; ortadan kalkan tapınaklar, boşalan evler, boşa giden yurtluklar, ekilmeyen topraklar. Oralarda oturan tebaa eşleri ve çocukları ile bir yerden başka bir yere taşınarak, çeşitli çareler arayarak, karınlarını doyurmak için ot ve kök yiyerek sokaklarda gezmektedir. Diğerleri ise farklı krallıklara, majestelerine millones, alcabalas ve diğer vergileri vermeyecekleri yerlere doğru gitmektedirler ki bu ödemeler, hususlar ve vergi memurlarının öfkesi bu nüfus azalmasının ve kayıpların nedeni olmuş ve ivedilikle tedavi edilmedikçe daha büyüklerinin de kapıda olduğunu göstermekteydi...” (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.13).

Don Matheo Lisón y Biedma'ya göre, Kastilya'nın bu bozulan durumu, bölge halkının günlük geçimlerini sağlamalarını zorlaştırmış, artan vergilerin baskısıyla onların farklı bölgelere göç etmelerinin önünü açmış ve bölgeden göçlerin başlamasıyla da halkın vergileri ödeyememesinin temel nedeni olmuştu. Bu müşkül ve acıklı tablo karşısında İspanyol yazar, alınabilecek çeşitli önlemler vasıtasıyla bu süreçten ivedilikle çıkılması gerektiğinin altını çizmişti. Don Matheo Lisón y Biedma'nın kaygıları, sadece kendisine veya son dönemde kötüleştiğini düşündüğü Kastilya bölgesine özgü değildi; 1600'lerin başlarından itibaren birçok yazar, monarşinin İspanya dışında kalan topraklarını ihmal ettiğini ve bilhassa, yeni keşfedilen Amerika ile Afrika'da bu durumun ciddi bir problem haline geldiğini düşünmekteydi (BNE. 3/55257, 1620; BNE. MSS/20062/17, 1624, BNE. MSS.18719/41, 1630; De Torres, 1621; AHN. Con. /1401/107, 1619). Bariz bir biçimde bir dizi sıkıntı ve problem içerisinde olan İspanyol monarşisi Amerika, Afrika ve Asya'daki toprakları unutmuş ve onları kendi kaderlerine mahkûm etmişti. Bu durum 17. yüzyılın başlarından itibaren Hollanda ile İngiltere'ye büyük fırsatlar sağlamış ve her iki devlet de İspanyolların bu durumundan ziyadesiyle faydalanmaya başlamıştı. İngilizler Karayipler'e girerek buradaki İspanyol topraklarına saldırırken Hollandalılar da İspanyolların Portekiz'den devraldığı Asya ve Afrika topraklarını ilhak etmekteydi. 1600'lere kadar Baharat Yolu ve Atlantik ticaretinde tekel olan İspanyollar, bu avantajını kaybetmiş ve birçok noktada her iki devletin de üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla, birçok İspanyol yazar, bu sorunların çözümü konusunda Gırnatalı Don Matheo Lisón y Biedma ile benzer görüşleri paylaşmaktaydı. Bu topraklar daha fazla ihmal edilmemeli ve unutulmamalıydı.

Bu ihmale dikkat çeken isimlerden biri olan Jorge de Henin'e göre, ihmalin temelinde İspanyolların dünyayı takip etmekte zorlanması ve bunu sağlayacak insan kaynağına sahip olamaması yatmaktaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.3). Dünyadaki gelişmeleri anlamak ve gerekli düzenlemeleri yapabilmek için uzun ve detaylı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğunun ve bunun da sağlam bir tecrübe ile birleşmesi gerektiğinin önemine vurgu yapan İspanyol yazar, mevcut monarşi yapısı içerisinde yurt dışında İspanya'yı temsil eden devlet yöneticilerinin, gelişmeleri kraliyete açıklama ve raporlama noktasında ciddi zafiyet içerisinde

olduğunu da ifade etmekteydi (BNE. 3/55257, 1620, s.4). Halihazırda kraliyeti ciddi manada etkilemiş nitelikli insan eksikliği kendini burada da göstermişti. Birçok devlet yöneticisi, yurt dışında tiyatro, komediya, gösteri ve oyun gibi beyhude alanlarla ilgilenerek esas işlerini ihmal etmişlerdi (BNE. 3/55257, 1620, s.4). Bu ihmal de başta Amerika ve Afrika olmak üzere, monarşinin deniz aşırı topraklarının büyük bir karmaşa yaşamasına zemin hazırlamıştı. Monarşinin deniz aşırı topraklarında vuku bulan bu karmaşa ve kaos, halihazırda coğrafi anlamda bütünlükten uzak olan İspanya'nın yaşayabileceği sorunların şiddetlenmesinin önünü açmaktaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.7). Diğer devletlerden en büyük farkı ve gücü, sahip olduğu topraklar olan İspanyollar için bu durum, aynı zamanda büyük bir tehlike içermekteydi. Bu bölgelerin refahının ve mutluluğunun göz ardı edilmesi, buradaki tebaanın krala duyduğu sevgiyi ortadan kaldırabilir, onların farklı güçlerle beraber hareket etmesine neden olabilirdi. Bu bölgelerin güçlü ve mutlu olması, kraliyetin de mutlu ve güçlü olması demektir (BNE. R/19258, 1623, s. 119). Dolayısıyla, monarşinin bu ihmali ortadan kaldırması ve toprakları arasındaki bütünlüğü ve birlikteliği sağlaması gerekliydi.

İspanyolların sahip olduğu bu devasa imparatorluk ve geniş coğrafya, kendilerini diğer tüm dünya güçlerinden ayırmaktaydı. Sahip olduğu topraklar ile dünyanın ilk *evrensel* ticari gücü olan bu büyük imparatorluk, bu avantajının önemini farkına varmalı ve neredeyse tüm Avrupa'yı zengin eden ürünlerin ve yeraltı kaynaklarının yegâne sahibi olduğunu hatırlamalıydı (De Moncada, 1619, 3., 4., 6. Kısım). Bu sayede, İspanyollar daha evvel olduğu gibi tüm evrensel ticaretin efendisi olabilir ve sahip olduğu bu gücü diğer Avrupa devletlerine gösterebilirdi. Var olan deniz aşırı toprak ihmalinin sürmesi ise İspanyolların sahip oldukları toprakları ve zenginliklerin İngiltere ve Hollanda gibi düşmanların eline geçmesine neden olurken, onları sefalet ve yoksulluğa mahkûm edebilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.21). O halde, bu ihmali bertaraf etmek için İspanyollar tarafından yapılacak ilk hamle, dağınık halde bulunan monarşi topraklarının bütünlüğünü sağlayabilecek denizcilik ve ticaret hamlelerinin geliştirilmesiydi (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Monarşi bünyesinde kurulabilecek ve denizcilik ile ticareti genişletebilecek hamlelerin neler olabileceğini belirleyecek ve hatta bu hamlelerin yapılabilmesi adına finansman sağlayabilecek bir kurum kurmak, bu hastalığın

remediosu olabilirdi. Hatta monarşiye bağılı olarak kurulabilecek bu kuruma destek sağlaması için İngilizlerin ve Hollandalıların sahip olduğu denizcilik şirketlerine benzer şirketlerin kurulması da mümkündü. Sevilla ve Lizbon gibi şehirlerin merkez olacağı bu şirketler, geniş İspanyol coğrafyası içerisinde yapılan ticaretin özel teşebbüs tarafından desteklenmesini sağlarken, farklı bölgeler arasında ticaret temelli bir bağın ortaya çıkmasına katkı sağlayabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Böylece, uluslararası ticaret konusunda İspanyollar yeniden baskın güç olabilir, Atlantik, Ümit Burnu, Batı Afrika ve Hint Okyanusu gibi farklı yerlerde ticaret yapan İspanyol gemilerinin sayıları artabilir ve monarşi o eski ve güzel günlerine kavuşabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.21).

İspanyolların ticareti teşvik etmek ve denizciliği geliştirmek adına kurmak istedikleri şirketlerin benzerlerini kendi ülkelerinde kurmuş olan İngilizler ve Hollandalılar, bu şirketler vasıtasıyla İspanyolların tekelinde bulunan kıtalararası ticarete ortak olmuş ve hem doğuda hem de batıda neden oldukları savaşlarla ele geçirdikleri topraklardaki devletlerin kendilerine geçmesine katkı sağlamışlardı (BNE. 3/55257, 1620, s.22). Kendi nüfuz alanlarını sürekli büyüterek İspanyollar adına güçlü birer tehdide dönüşen bu şirketler, onların kıtalararası ticarete büyük darbe almasına ve hatta var olan güçlerini kaybederek gerilemesine de sebep olmuşlardı. Günden güne aldığı darbelerde hazinesi adeta bir *fantasmaya*³⁹² dönüşen monarşinin bir an evvel Hollanda ile İngiltere gibi güçlerle girdiği askeri mücadeleye bahsi geçen şirketler ile girmesi ve onlarla ticari bir savaş içerisinde yer alması gerekmektedir (BNE. 3/55257, 1620, s.24). Amerika başta olmak üzere deniz aşırı topraklarını ihmal eden monarşi, bu savaşı göz ardı etmemeliydi zira bu noksanlık İspanyolları ticari aktivite ve organizasyon gibi alanlarda geride bırakmış ve her yıl farklı noktalardan İspanya'ya ulaşan zenginliklerin çok büyük bir bölümünün Hollanda ve İngiltere gibi düşmanların eline geçmesine zemin hazırlamıştı (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Oysaki hiçbir devletin sahip olamayacağı kadar fazla yeraltı zenginliğine ve değerli madene sahip olan İspanyollar, bu zenginlikleri, noksanlıkların ve ihmallerin giderilmesi adına kullanarak ticaret ve üretim odaklı güçlü bir monarşi kurabilirlerdi (De

³⁹² İsp. Hayalet.

Navarrete, 1626, 21.Kısım). Böylece, birbirinden oldukça farklı topraklardan oluşan muhtelif bölgelerde zenginleşen bir yapı içerisinde, kendi çıkarlarından çok monarşinin çıkarlarını düşünebilir, tek bir sancağın etrafında teşekkül eden bu bölgeler, güçlü bir *evrensel monarşinin* parçası olabilirdi. Tarihin gördüğü en büyük monarşi olan Roma'yı farklı, güçlü, gösterişli ve erişilemez kılan da bu husustu (BNE. 3/55257, 1620, s.31). Sahip oldukları güçlü limanlar ve güçlü donanma sayesinde Romalılar, güçlü bir ordu ve devasa bir nüfus sahibi olmuştu. İspanyolların onlardan tek farkı ise sahip olunan bu özellikleri *Bien Olvidada*³⁹³ olarak görememesiydi (BNE. 3/55257, 1620, s.31). Farklı kıtalardan, coğrafyalardan ve denizlerden oluşan bu görkemli monarşi, tüm kaynakları ihmal edilen bölgeleri monarşiye tekrar bağlamalı idi ve bunu sağlamak için de denizciliği geliştirmek zorundaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.31)³⁹⁴. Sadece bu yol ile krallığın *kaybolan prestiji* geri kazanılabilir ve İspanyolları kendi *yugoları*³⁹⁵ olarak gören farklı ulusların desteği alınabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.31).

İspanyolların deniz aşırı topraklarını ihya etmek, bayındır hale getirmek ve ekonomi başta olmak üzere farklı alanlarda gelişim göstermelerini sağlamak gibi konularda yeterince desteklememesi ise diğer bir önemli sorun olarak ön plana çıkmıştı. Monarşinin daha ziyade krallığın İspanya'daki topraklarına odaklanması ve bu bölgenin dışında kalan noktaların çıkarlarına ehemmiyet göstermemesi sonucunda bölgeler, kendi menfaatlerini düşünen bir yapıya bürünmeye başlamışlardı. Bilhassa, İngilizlerin ve Hollandalıların var olan yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden ötürü sürekli olarak saldırı altında tuttuğu ve Peru ile Meksika gibi iki büyük coğrafyanın gerisinde kalan Venezuela ve Brezilya, oldukça kilit konumdalardı. İspanyolların içerisinde bulunduğu müşkül durumun monarşinin Amerika'da bulunan topraklarına yeterince yatırım yapmamasından ileri geldiğini düşünen Manuel Gaytan'a göre, Venezuela sahip olduğu değerli madenler, zengin topraklar, coğrafi konum gibi özelliklerinden ötürü tüm krallığın sorunlarını

³⁹³ İsp. İyi unutulmuş.

³⁹⁴ "İspanya farklı krallıklarda binlerce insanın kazanç kapısı olarak dünyaya taşıdıkları ürünlerin önemli bir kısmından teşekkül hammaddelerden oluşan krallığının değerli ürünlerinin fazlalığıyla dünyanın evrensel ticaretinin ilk hareketi olduğunu iyi organizasyonu ile hesaba katmalı ve bilmelidir... Ayrıca, o sahip olduğu denizlerinde filolarında görevlendirmek için denizlerin hakimiyetini sağlayabilecek denizcilerin bolca yetişeceği gemilerden büyük sayıda yüzdürerek dünyadaki tüm krallıkları ile güçlü bir iletişim kurmaya devam edecek...".

³⁹⁵ İsp. Boyunduruk.

çözebilecek potansiyele sahip bir yerd (De Torres, 1621, s.4). Kaleme aldığı *Relacion* isimli eserinde kralın ve tüm İspanyol monarşisinin yapması gereken ilk vazifenin tüm Amerika'yı keşfetmek olduğunu ifade eden Gaytan, bu coğrafyada yaşayan insanların Tanrı'yı tanımaları ve daha iyi şartlarda yaşamaları için İspanyollara ihtiyaç duyduklarını düşünmekteydi (De Torres, 1621, s.9). Amerika'da yaşayan tüm insanlara Hristiyanlığı tanıtarak Tanrı'ya karşı sorumlu olduğu en önemli görevi yerine getirecek olan monarşi, ardından keşfettiği yerlerden faydalanabilecek ve buralarda yeni şehirler kurarak bu bölgelerin nüfuslandırılmasına katkı sağlayacaktı (De Torres, 1621, s.9). Keşfedilen bu yerler monarşiye daha fazla değerli maden ve daha fazla vergi getirebilecekti. Bu nedenle, İspanya içerisinde bulunduğu tüm sıkıntıların çaresini bu topraklarda aramalıydı.

İspanya'nın Venezuela konusunda yapması gerekenler ise oldukça basitti. Bunlardan ilki, yeraltı zenginlikleri ile verimli arazilere sahip yerlerde çeşitli yerleşim yerleri kurmalı ve bu bölgeler nüfuslandırılmalıydı. Yerleşimin olmadığı ve monarşinin gözden kaçırdığı ilk bölge ise Nirva isimli yoğun altın madeni yataklarının olduğu bir bölgeydi (De Torres, 1621, s.10). Daha evvel küçük bir nüfusa sahip olan ama zaman içerisinde onu kaybeden Nirva bölgesine kurulacak bir şehir ile monarşi, buradaki altın madenlerini işleyerek kendine ciddi bir gelir kaynağı yaratabilirdi. Bu bölgenin ihtiyaç duyduğu en önemli konu, burada bir şehrin kurulmasıydı. Nirva gibi yeraltı anlamında oldukça zengin olan Casamia da yerleşim yerlerinin bulunmadığı bölgelerden biriydi. Yoğun bakır ve altın madenleri ile ünlü bu bölge, sahip olduğu zengin ve verimli toprakları nedeniyle tarımsal anlamda büyük bir potansiyele sahipti (De Torres, 1621, s.11). Daha da önemlisi bu bölgenin sahip olduğu iklim ve toprak yapısı nedeniyle az emekle çok fazla ürünün alındığı bir yer olması, monarşinin Casamia'ya ivedilikle yatırım yapmasını gerektiriyordu. Casamia ve Nirva gibi bir şehir yapılanmasına ihtiyaç duyan diğer bir bölge de denize yakın bir yer olan Burburata idi (De Torres, 1621, s.11). Diğer iki bölgeden farklı olarak bölgeye yakın bir limanın yer alması, bu bölgeye İngilizlerin sürekli olarak saldırmasına ve buraya ciddi zararlar vermesine neden olmaktaydı (De Torres, 1621, s.12). Dolayısıyla, burayı İngilizlerden koruyabilmek ve bölgenin gelişmesini sağlamak için uzun zamandır

ihmal edilen ve büyük zenginliklere sahip olan Burburata'ya bir şehir kurulmalıydı. Nirva ve Casamia'da olduğu gibi Burburata'ya yapılacak yatırımlar sonucunda bu bölgelerde monarşi ciddi gelirler elde edebilir ve Amerika'da hem otoritesini hem de güvenliğini yeniden tesis edebilirdi (De Torres, 1621, ss.15-16). Aynı zamanda, bu bölgede yaşayanların monarşiye duydukları bağlılık artabilirdi. Monarşinin İspanyol coğrafyasına yaptığı yatırımların bir benzeri ile buradan fayda sağlaması çok da zor değildi.

Sahip olduğu değerli madenlerin yanında yoğun ormanları sayesinde kereste ve demir başta olmak üzere, gemi yapımında kullanılan tüm ürünlerin fazlasıyla bulunduğu Burburata'daki bu bolluk, var olan tüm ürünlerin İspanya'ya kıyasla çok daha ucuza mal edilmesini sağlamaktaydı (De Torres, 1621, s.16). Monarşinin Lizbon, Sevilla, Cebelitarık veya Bask bölgesi gibi farklı bölgelerde gemi üretebilmek adına yapılan yatırımların Burburata'ya yapılması sayesinde bu bölge kalkınırken krallığın bütçesi de ciddi oranda korunabilirdi. Yapılacak bu üretim hem monarşi hem de Venezuela için büyük kazanç kapısıydı. Ayrıca, Venezuela değerli maden zenginliği ile top ve silah başta olmak üzere monarşinin ihtiyaç duyduğu tüm gereçlerin üretilebileceği bir yer haline gelebilirdi. Uzun bir zamandır herhangi bir yatırımın yapılmadığı ve monarşinin ihmal ettiği bu bölge, sahip olunan zenginlikler ile Sevilla, Malaga, Zaragoza ve Lizbon gibi yerlerle rekabet edebilecek potansiyele sahipti (De Torres, 1621, s.25). Aynı zamanda, bu ürünlerin burada bolca bulunması, İspanya'daki yerlerden farklı olarak üretimin daha cüzi miktarlara yapılmasını sağlayabilirdi. Böylesine önemli bir hamle ile unutulmuş bölgeler yeniden hatırlanabilir ve hatırlanan bu bölgeler, krallığın değerli bir parçası haline gelebilirdi. Nasıl bir baba evlatları arasında bir ayırım gözetmemekteyse var olan tebaasını kendi evlatları olarak görmesi gereken bir kral da halkı arasında bir ayırım yapmamalıydı (BNE. MSS. 11306/ s.206). Hem Tanrı'nın hem de tebaanın dindar bir Hristiyan kraldan beklentisi bu idi. Bu nedenle, kral unutulmuş bölgelerdeki sorunları çözmeli ve buradaki kanseri tedavi etmeliydi (AHN. Con. /1431/177, 1621). Aksi takdirde, kanserin tüm vücuda yayılması an meselesiydi ve kanserin tüm vücuda yayılmasından sonra yapılacak tedavi beyhude bir çabadan başka bir şey değildi:

“Kanı ve canı çıkmış durumda bulunan devletin içinde bulunduğu fakirliği ve sefaleti iyileştirmek eğer mümkün değilse bu durum bir defalığına büyük bir çöküşün müjdecisi olur; eğer gerekli çareler uygulanmazsa daha da kötüsü ve hissetmesi en acısı kanser ölü alınamayacak şekilde vücudun her yerini çoktan sarmış olur...” (AHN. Con. /1431/177, 1621).

Venezuela gibi monarşinin ihmal ettiği ve unuttuğu diğer bir bölge ise 1580’de Portekiz krallığının İspanyolların eline geçmesinden sonra İspanya’ya bağlanmış olan Brezilya idi. Hem coğrafi konumu hem de köle ve şeker ticareti ile Amerika’nın önemli bölgelerinden biri olan Brezilya, İngilizlerin ve Hollandalıların ciddi saldırılarına maruz kalmaktaydı (BNE. MSS.18719/41, 1630). Bilhassa, Hollandalılar, Brezilya’nın en önemli bölgesi konumundaki Pernambuco’yu sürekli olarak yağmalamakta ve buradaki zenginliğin önemli bir kısmını korsanlar aracılığıyla kendilerine almaktaydı. Dolayısıyla, monarşi bir an evvel bu bölgenin yeniden imar edilmesine ve düşmandan korunmasına ihtiyaç duymaktaydı (BNE. MSS.18719/41, 1630). Mevcut sahillerinin çok küçük ve erişilmez, iç bölgelerinin de nehirlerle parçalanmış olması nedeniyle Brezilya’nın savunulması oldukça kolay olacağından bu coğrafyaya fazla miktarda paranın harcanmasına gerek yoktu. Yapılacak en önemli hamle sağlam bir donanmayı Brezilya’ya konuşlandırmaktı. Bu sayede, Brezilya’da bulunacak olan bu donanma hem İngilizlerin hem de Hollandalıların Amerika üzerinden yapabileceği saldırıları engelleyebilecek, onların sahil kesimlerini yağmalamalarına mâni olabilecek ve başta Brezilya olmak üzere tüm Amerika’yı düşmandan koruyabilecekti (BNE. MSS.18719/41, 1630). Ayrıca, Brezilya’nın korunması ve Hollanda ile İngiltere’nin bölgeden uzaklaşmasıyla şeker pancarı ve köle ticareti gibi oldukça kârlı alanlarda İspanyollar yeniden baskın güç olabilirdi (BNE. MSS.18719/41, 1630). İki büyük düşmanın saf dışı kalması sayesinde onların ellerine geçecek olan zenginlik, kraliyet içerisinde tutulabilir ve bu para uzun zamandır unutulmuş toprakların canlanmasına zemin hazırlayabilirdi. Bir kralın görevi sadece topraklarını korumak veya topraklarına yeni yerleri katmak değildi; aynı zamanda, halkının refahını düşünerek onların zenginleşmesini sağlamaktı (De Navarrete, 1626, 2. Kısım).³⁹⁶

³⁹⁶ “Varsayılır ki bu devasa monarşinin sayısız şehri, bölgesi ve krallığı onun haleflerinin [yönetiminde] mutlu bir şekilde devam ettirilecek meşru bir verasetin haklı gerekçesiyle majestelerine aittir. [Majestelerinin]

4.3.2. Gelenekselliğin Bozulması: İlgisizliğin, Kötü Yönetimin ve Tiranlığın Ortaya Çıkması

Devrin İspanyol müelliflerine göre bir devletin iyi bir şekilde yönetilmesi, iyi bir devlet yapısı kurulabilmesi, içeride ve dışarıda barışı egemen kılması ve toplum içerisinde dinginliği ve huzuru sağlaması; hakimlerin verdikleri kararların takip edilmesinden, doğru ve dürüst kişilerin kraliyet görevlerine seçilmesinden ve belediyede çalışanların yükümlülüklerini yerine getirmelerinden ileri gelmekteydi (BNE. MSS.10508, 1622, ss.19-20). Bu sayede, zenginler ile fakirler arasında daha doğru bir ilişki kurulabilir, devlet yöneticileri kendilerine düşen sorumlulukları ve yükümlülükleri daha iyi kavrayabilir, toplum içerisinde gayriahlaki davranışlar azalabilir, güçlüler güçsüzlerin haklarına riayet etmek zorunda kalabilirdi. Böyle bir toplum yapısı ise adil olmayı ve adaleti ön plana çıkaran bir anlayışı hâkim kılacağından suçlular suç işlemekten korkabilir, iyilik ve erdem toplumun temel taşlarından biri haline gelebilirdi (BNE. MSS.10508, 1622, ss. 22-23). Aynı zamanda, toplumsal düzenin adil olması, devletin hem içeride hem de dışarıdaki düşmanlarına karşı daha güçlü durabilmesini sağlarken onun prestijini ve otoritesini pekiştirebilirdi. Tüm bu olumlu durumların yaşanabilmesi ise yetenekli, iyi huylu, sağduyulu, anlayışlı, kendini düşünmeyen, halkına bağlılık gösteren ve çalışmaktan usanmayan kişilerin, kralın ve kraliyetin hizmetine alınmasına bağlıydı (AHN. Con. /1431/177, 1621). Bu özelliklere haiz olmayan kişilerin devlet kademelerine girmesi, kraliyet ile tebaası arasındaki uyumu ortadan kaldırabilir ve kral, en değerli hazinesi olan tebaasının desteğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirdi (*Las Siete Partidas del Don Rey Alfonso el Sabio*, 1807, s.35). Dolayısıyla, sağduyulu bir kral, böyle kişilerin kendi hizmetinde bulunmasından kaçınmalı ve hem kendisini hem de kraliyeti en iyi şekilde temsil edenleri görevlendirmeliydi. Ama bazı durumlarda doğru kişilerin veya yukarıda bahsi geçen özellikleri taşıyanların da kraliyet hizmetinde bulunması tek başına yeterli olmayabilirdi (BNE. R/19258, 1623, s. 175).³⁹⁷ Bir kral kendisine yüksek derecede sadakat gösteren, sorumluluk sahibi, güçlü, otoriter ve sağduyulu görevlileri

Onlara kendinden öncekilerin baktığı gibi sadece onun muhafazası ile değil; aynı zamanda, onun daha bayındır hale getirilmesi ile ilgilenmesi gereklidir...".

³⁹⁷ "Bir kör kılavuzluk ederse herkes yıkılmaya mahkumdur,".

hizmetine almış olsa bile kendisinin bu özellikleri taşıması veya onlara iyi bir liderlik yapamaması da zaman içerisinde var olan tüm düzenin bozulmasına neden olabilirdi. O halde, Hıristiyan bir kral kendi hizmetinde bulunan tüm görevlilere doğru şekilde kılavuzluk yapmalı ve kendisinin onlar adına en önemli örnek olduğunu unutmamalıydı (BNE. R/19258, 1623, s. 85; De Cellorigo, 1600, ss.37-38; De Navarrete, 1626, 38.Kısım). Kötü bir kralın yönetimi altındaki tüm dürüst ve erdemli görevliler, zaman içerisinde iyi taraflarını kaybedebilir ve kendilerine örnek aldıkları krallarının ardından gidebilirdi. Böyle bir durum ise kral ve kraliyet adına hiçbir şekilde geri dönüşü olmayan bir yola girilmesine zemin hazırlayabilirdi; esas görevi sahip olduğu sürüsünü dışarıdaki tehlikelerden korumakla yükümlü olan bir çoban da bir kurda dönüşürse sürüyü koruyabilecek kimse kalmazdı (BNE. R/19258, 1623, s. 175; BNE. MSS.10508, 1622, s.20).³⁹⁸

İyi bir kralın, hizmetinde bulunanlara doğru örnek olmasının yanında yapması gereken en önemli işlerden bir tanesi de sahip olduğu monarşinin devamlılığını sağlayan ceza ve ödül sistemini etkin şekilde uygulaması idi (AHN. Con. /1427/12, 1621). Sağduyulu bir kralın egemen olduğu topraklarda suç işleyenleri ivedilikle cezalandırması ve kendisine bağlılık göstererek ona karşı sadakat gösterenleri ödüllendirmesi, monarşinin muhafazası adına oldukça hayati bir ehemmiyete sahipti. Kralın ceza ve ödül konusuna hassasiyet göstermesi, tebaasının ona duyduğu güvenin ve sevginin artmasına doğrudan etki etmekteydi ki bu hassasiyet kralın adil olduğunu ve herkese eşit mesafede durduğunu göstermesine yardımcı olacağından halk ona şartsız ve koşulsuz bir bağlılık ve destek sunabilmekte, halkın rızasını kazanan kral da yapacağı işlerde daha rahat hareket edebilmekteydi. Kralın bu sağduyulu tavrı ve adaleti gözetilen anlayışı kendisine Tanrı'nın da rızasını kazandırarak yaptığı tüm işlerde işlerinin samimi bir Hıristiyan olarak davrandığının yaptığının bir kanıtı idi. Tanrı'nın rızasının kazanılmasıyla bu kurala riayet gösteren ve topraklarında ceza ve ödül düşüncesini iyi bir şekilde uygulamaya özen gösteren hükümdarın sahip olduğu

³⁹⁸ "Düşünülür ki krallarının ve devlet yöneticilerinin iyi hayatları ile onların örneğini takip etmeye çalışanlar iyi eserlerin altına imza atarlar, diğer taraftan, hakimlerden ve kötü devlet yöneticilerinden kaynaklanan zararlar ise onarılmazdır..."

krallığın veya devletin gerileme içerisinde olması da pek mümkün değildi (BNE. 3/55257, 1620, s.20).

Kralın sağduyusunu gösterdiği en önemli alanlardan biri de toplum ve devlet nezdinde ortaya çıkan bozukluklara ve olumsuzluklara karşı atılan adımlar ve onun bu tarz sıkıntılara karşı takındığı tutumlardır. Esasen, iyi bir kral, var olan bozuklukları ve hastalıkları ortadan kaldırmak için doğru çareler bulmalıydı zira ilgisiz reçetelerin uygulanması hem sıkıntıların ve hastalıkların şiddetlenmesine hem de hasta olmayan yerlerin bozulmasına neden olmaktadır. Hatta kral var olan sıkıntıların ve hastalıkların giderilmesi için gerekli noktalarda sert ve acı çarelere de başvurmalı ve onları uygulamaktan çekinmemeliydi (De Navarrete, 1626, 50.Kısım). Basit, hükmünü yitirmiş ve yetersiz reçeteler, sıkıntıları şiddetlendirmekten başka bir işe yaramadığından bu meselelere zamanında gerekli şekillerde müdahale etmemek de krallığa yıkımdan başka bir yol bırakmamaktaydı (AHN. Con. /1427, 1619). İspanyol bir yazarın da ifade ettiği üzere, ağıt zamanında çalınan müziğin hiçbir hükmü yoktu (BNE. MSS. 11306, s.214). Bu nedenle, bir krala düşen en önemli görevlerden biri monarşinin ömrünü uzatan ve onun daha sağlam şekilde ayakta durmasını sağlayan doğru reçetelerin uygulanmasından ileri gelmekteydi.

En azından, 1600'lerden itibaren birçok İspanyol yazar, iyi bir kralın yapmakla yükümlü olduğu vazifelerden bazılarını bu şekilde anlatmaktaydı. İspanyol monarşisinin temeli iyi bir kralın devleti yönetmesine bağlı olduğundan, kralın var olan bu *iyi* erdemleri muhafaza etmesi devletin de yaşamını şekillendirmekteydi. Diğer taraftan, birçokları için kendi dönemlerinde hüküm süren krallar ve ona hizmet eden devlet yöneticileri ise kendilerinin geleneksel *iyi* anlayışının dışında kalmaya başlamış ve bu durum krallığın her bir noktasında patlak veren krizlerin esas aktörlerinden biri olarak kabul edilmişti. Birçok devlet yöneticisi devletin sorunlarına karşı her geçen gün daha da dikkatsiz ve ilgisiz bir duruma gelmiş ve doğal olarak, bu durum da var olan problemlerin, sıkıntıların ve monarşinin hastalığının derinleşmesine neden olmuştu:

“Bazı devlet adamlarının fethedilen yabancı krallıklar ile onların muhafazası konularına göstermiş olduğu ilginin yanında ne kadar zor olursa olsun hiçbir (fethedilen bölgenin) güvenliğini düşünmeden monarşi ağacının

başı, kökleri ve gövdesini unutan onlarca dikkatsiz devlet adamını görmek oldukça acı verici... Bunu yapabilecek güce sahip olmadıklarından her şeyin acı bir felakete doğru evrilebilecek olduğu kesindir ve kendi suçumuzun utancıyla zamanında önlemleri alınabilecek acı dolu olaylara tanıklık ederek ağlayacağız; eğer kendimizi ölümün ıstırapıyla fakir tebaanın sefaletinin ve endişesinin verdiği seslere ve gerekçelere kendimizi ikna etmeyi istemezsek telafi olmayan bir kayıp (görülecektir)...” (AHN. Con. /1427/12, 1621).

Kraliyetin en zengin, en güçlü ve en fazla nüfusa sahip bölgesi olarak ön plana çıkan Kastilya'nın kötüleşen durumu üzerine çeşitli eserler kaleme alan yazarların vurguladığı noktalardan biri, kralın ve devlet yöneticilerinin iyi olmalarının en önemli göstergelerinden olan adil olma ve kendi problemleri ile ilgilenme hassasiyetini kaybetmeleri idi. İspanyol monarşisini oluşturan Aragon, Sicilya, Napoli, Flandre, Valensiya gibi krallıkların aksine monarşiye çok ciddi miktarlarda vergi veren Kastilya, ekonomik yapının bozulmasıyla beraber monarşiye eskisi kadar yüksek vergiler sağlayamamaya başlamıştı (AHN. Consejo/1427/12, 1621). Vergilerden elde edilen gelirin azalması ise bölgeye yeni vergilerin eklenmesi ile sonuçlanmaktaydı. Miktarları ve sayıları sürekli olarak artış gösteren vergiler ise bölgenin var olan krizini daha da şiddetlendirerek onlarca insanın bölgeden göç etmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak görülmekteydi (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.51; AHN, Consejo/1427/182, 1619). Ekonomik olarak tükenmiş durumda olan Kastilya, bu problemten kaynaklanan tüm sorunlarla başa çıkmak zorundaydı:

“Majestelerinin sahip olduğu tebaasının üzerinde artık dayanılamayacak olduğu görülerek haddinden fazla vergi ve haraçtan doğan sorun; açlıktan ölmek adına (erkeklerin) çocuklarını, eşlerini ve evlerini terk etmelerini ve yaşadıkları ve kendi paylarına düşmüş olan az gelirin yönetiminden ve kendilerinin [topraklarındaki] işlerden mahrum kalarak kendi hayatlarını idame ettirebileceklerini ümit ettikleri topraklara gitmelerini zorunlu kılmıştır; uygun bir çare olarak görülmüştü ki hala geçerli olarak söylendiği üzere şahsi ve kraliyet vergilerinin ağır boyunduruğunun bilinen nedeni majestelerini onun kraliyet aşkı, hürmeti ve merhameti ile var olan yükü düzeltmek ve hafifletmek için uygun hale getirmiştir...” (AHN. Consejo/1427/12, 1621).

Aynı zamanda, monarşinin borçlarını ödeyebilmek için bu bölgenin verdiği vergileri artırması ve her yıl yeni vergiler yüklemesi, Kastilya'nın daha fazla fakirleşmesine, ekmek, zeytinyağı ve tuz gibi temel besin fiyatlarının aşırı şekilde artmasına, yüksek maliyetler nedeniyle üretimin düşmesine ve halkın Amerika ve Afrika başta olmak üzere monarşinin diğer topraklarına göç etmesine neden olmaktadır (De Moncada, 1619, 2.Kısım/1. Başlık& De Guzman, 1614, s.126).

Bölgenin içerisinde bulunduğu bu ekonomik ve sosyal buhran da aşırı vergilerden bunalan köylülerin topraklarını ekmekten vazgeçmesi, tarımsal üretimin düşerek kırsal ile kentsel yapı arasındaki dengenin bozulması, çalışmaktan vazgeçen insanların herhangi bir ekonomik teşebbüs içerisinde yer almaması, zenginlerin ve para sahiplerinin paralarını üretim yerine kârlı bir iş olarak gördükleri devlet tahvillerine yatırmaları ile sonuçlanmıştı. Böylelikle, 16. yüzyıl Avrupa'sındaki en gelişmiş bölgelerden olan Kastilya'nın güzel günleri geride kalmış ve bölge tam manasıyla *iflasın* eşiğine gelmişti (AHN. Con. /1427/12, 1621). Hatta De Cellorigo'ya göre krallık *tükenmiş*, krallık gelirleri *azalmış* ve tebaa da *virane* bir hale gelmişti:

“Bugün tükenmiş bir krallık, düşmüş kraliyet gelirleri, virane hale gelmiş bir tebaa ve bitap bir devlet görmemizin nedeni açıktır; bu bir suiistimaldir ve son dönemde krallıkta ortaya çıkan kar odaklı bir hayat sürmeyenin asil olmayacağına dair yozlaşmış bir gelenektir ki her şeyi (vurmakta) ve şimdi de tarımı, ticareti ve soyluluğa zararlı iyi ve adil olan herhangi bir işi vurmaktadır; bununla birlikte iyi yönetilen bir devletin en fazla ihtiyaç duyduğu şey ortadan kalkmıştır; bunlar tarım ve ticarettir ki bunların biri sayesinde İspanya'mızın ürettiği doğal ve işlenmiş tüm nimetler satın alınır; diğerinin ticaret yoluyla da diğer krallıkların...” (De Cellorigo, 1600, s.26).

Bunun yanında 1600'lerin başlarından itibaren Hollanda, İngiltere ve Protestan Prenslar ile savaş halinde bulunan monarşinin artan asker ihtiyacını karşılamak için her yıl binlerce erkeğin orduya alınması da bölgedeki problemlerin şiddetlenmesine sebep olmuştu zira monarşinin sahip olduğu devasa ordunun çekirdeğini Kastilyalılar oluşturduğundan askeriyenin neredeyse tüm insan ihtiyacı bu bölgeden karşılanmaktaydı (De Navarrete, 1626, 23. Kısım). Askeri manada monarşinin tüm ihtiyacı bu bölgeye bırakılmıştı. Sürekli olarak zorunlu askere alımların yapılması ve bölgeden farklı noktalara göç verilmesi, tarımsal üretim alanında ciddi bir iş gücü açığına ortaya çıkarmıştı. Köylerde, tarlalarda ve bahçelerde çalışacak köylülerin farklı noktalara göç etmesi, askere alınması veya üretim yapmaktan kaçınması nedeniyle büyük toprak sahipleri Fransa ve Portekiz başta olmak üzere farklı noktalardan insanları geçici olarak çalıştırmaya başlamış, bölgede yabancı nüfusu günden güne artış göstermişti (De Moncada, 1619, 2. Kısım/ 2., 4. Başlık; De Navarrete, 1626, 6. Kısım). Bölgede İspanyol nüfusu azalırken yabancı nüfusu artmakta ve bu durum birçokları için monarşinin

geleceği adına büyük bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Dolayısıyla, Kastilya'nın yaşadığı bu düşüş ve içerisinde bulunduğu durum, İspanyolların yaşadıkları gerilemenin altında yatan sebeplerden biriydi. Monarşinin eski gücüne dönebilmesi için Kastilya'nın dinlenmesi ve toparlanması oldukça önemliydi:

“Beşinci olarak gerilemeyi tetikleyen diğer bir şey de tüm yükün Kastilya'nın sırtına konularak İspanya'nın diğer önemli ve savaşçı krallıklarına çok fazla yer verilmemesiydi çünkü hiç şüphesiz Aragon'da Aragonlulardan, Katalonya'da Katalanlardan, Valensiya'da Valensiyalılardan ve Portekiz'de de Portekizlilerden oluşan askeri birlikler yaratmak ve her birini kendi ulusu ile yönetmek veya kendi filolarını yaratarak, onları onurlandırarak, onlardan faydalanarak, onlara yardım ederek ve her birinin en fazla meyilli olduğu hususlar göz önüne alınarak Portekiz'in fethinden onlardan dikkatlice yararlanmak Kastilya'yı dinlendirirdi ve onlar da çeşitli kademelere gelirdi ve daha da fazlası, onların kanları sağda solda eşkıyalık yapmalarından dolayı değil iç huzuru bozmalarından ve kraliyete karşı girişilmiş olan çeşitli durumlardaki zararlı unsurları temizlemek için akıtılırdı. Bu açıdan bakıldığında, bilinebileceği üzere sağduyulu ve ferasetli bir yönetim kral, krallıkların büyük prestiji ve askere alımlarda takatsiz kalmış Kastilya'nın rahat bir nefes alabilmesi için son derece önemli idi...” (BNE. MSS. 11306, s.208).

Kastilya'nın içerisinde bulunduğu kötü ve ağır durum nedeniyle çıkış yolları arayan yazarlar, bu sürecin devlet yöneticilerinin problemlere karşı ilgisizliğinden ve duyarsızlığından ileri geldiğini öne sürmüşlerdi. Bu nedenle, krala uyarı mahiyetinde bir dizi eser kaleme alan yazarlar, bir an evvel bu ilgisizliğin ve duyarsızlığın bertaraf edilmesini isteyerek Kastilya'nın üzerindeki ağır vergi ve zorunlu askeri alım şartlarının hafifletilmesini talep etmişlerdi (AHN. Con. /1427/12, 1621; AHN, Con. /1427/182, 1619; BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ ss.9-11). Kastilya'nın üzerindeki bu ağır ve askeri yükün monarşiyi oluşturan diğer krallıklar tarafından bölüşülmesi gerektiğinin altını çizen birçok İspanyol yazar, *iyi* ve *adil* bir kral olarak İspanya Kralının tüm tebaasına eşit şekilde davranmasını ve onların mevcut problemlerine çeşitli çareler bulmasını istemekteydi (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ ss.10, 31; De Navarrete, 1626, 25.Kısım). Kralın tüm tebaasına eşit şekilde muamele etmesi ile her bölge kendi üzerine düşen sorumluluğu yerine getirirken onların problemlerine çeşitli çözümler bulması da onların aralarındaki ilişkinin daha da güçlenmesine önayak olacaktı. Aynı şekilde, taraflar arasındaki ilişkiler güçlenirken kral kendinden öncekilerin yaptığı gibi bu bölgeyi sadece muhafaza etmemeli, aynı zamanda Kastilya'nın daha fazla gelişmesine, halkının ve bölgenin sakinleştirilmesine,

tarımın kuvvetlendirilmesine, çıkan isyanların bertaraf edilmesine, korsanların denizden atılmasına, suçluların cezalandırılmasına ve erdemli hareketler ile iyi işleri ödüllendirmesine özen göstermeliydi zira hem kralın hem de onun krallığının muhafazası, bu adımların doğru şekilde atılmasının bir sonucu olarak görülmekteydi (De Navarrete, 1626, 2.Kısım).

Üzerindeki ağır vergi ve askeri yükün kalkması ve problemlerinin çözülmesi ile monarşinin en zengin ve en fazla nüfusa sahip bölgesi Kastilya, yeniden eski, parlak günlerine dönebilecekti. Monarşinin en önemli bölgesinin yeniden eski gücüne kavuşması ise İspanyol monarşisinin kuvvetlenmesine destek olurken onun daha iyi şekilde muhafaza edilmesine de yardımcı olacaktı. Keza İspanyol bir yazarın da söylediği üzere, mevcut monarşinin muhafazası, yeni topraklar fethetmekten değil; eldekileri korumaktan ve var olanı tüketmeyerek onları az harcamaktan ileri gelmekteydi (De Navarrete, 1626, 8.Kısım). Bu nedenle, *tükenmiş* bir halde olan Kastilya'nın gücünü geri kazanması, İspanyolların içerisinde bulunduğu olumsuz durumu da ortadan kaldıracak, monarşinin *gerileme* döneminden çıkarak ilerlemesinin önünü açacaktı.

Kastilyalıların yanı sıra monarşinin önemli topluluklarından biri olan Katalanlar da mevcut yönetimden son derece gayrimemnun bir tavır içerisindeydiler. Genel olarak, buradaki kraliyet yönetimini *mal gouierno* ve *tirania*³⁹⁹ olarak kabul eden Katalanlar için kralın buradaki gücü, birçok yönetici tarafından suiistimal edilmekte ve bu nedenle, kralın halkına daha iyi hizmet sunabilmesinin önüne geçilmekteydi (AHN. Con. /1431/43).⁴⁰⁰ Krallığın gücünü kullanan devlet yöneticileri, buradaki halkın fakirleşmesine, toplanan vergilerin ağırlaştırılmasına, uyguladıkları kötü politikalar ile tebaa içerisinde huzursuzluk çıkmasına, var olan kanunların doğru şekilde uygulanamamasına ve bir dizi başıboş ve suçlu insanın rahat hareket edebilmesine neden olmaktadır (Gilabert, 1616, s.4; AHN. Con. /1431.43). Böylesine kötü bir yönetime dayanacak gücü kalmayan Katalanlar ise kralın burada çeşitli reform hareketleri uygulayarak hastalıkları tedavi etmesi

³⁹⁹ İsp. Kötü yönetim ve tiranlık.

⁴⁰⁰ "Orada kötü bir yönetimin ve tiranlığın tatbik edildiğini görüyorlar ve deneyimleriyle ödedikleri vergilerden kurtarılmaları gerektiğini düşünmekte... Yerel yönetiminin tatbik ettiği şey artık hiçbir şekilde dayanılır tarafı kalmayan zorbalık ve tiranlıktır ki bir gün majesteleri bu duruma el koymalı ve herkesi göndermeli veya çok fazla şeyi düzeltmeli..."

gerektiğine inanmaktaydılar (AHN. Con. /1431/43). Bu sayede, kraliyet içerisinde hiçbir bölgenin sahip olamayacağı kadar fazla imtiyaza sahip olan Katalan bölgesi, yeniden bu zenginliğinin keyfini çıkarabilirdi. Aksi takdirde, buradaki kötü ve zorba yönetim ile İspanyol monarşisinin tiranlığa dönüşmesinin önü açılabilir, bölgede daha büyük felaketler ve sorunlar ortaya çıkabilirdi (AHN. Con. /1431/43).

Geleneksel olarak bölgenin yerel özelliklerinin ve kültürlerinin korunması taraftarı olan ve daha önce kurmuş oldukları krallıklarda yerinden yönetime ağırlık veren Katalanlar, kraliyeti ve kraliyet için çalışan görevlileri kendi geleneklerini ihlal etmekle suçlamaktalardı (AHN. Con. /1431.43). Barselona ve diğer önemli Katalan şehirlerinde yer alan kraliyet kurumlarında ekseriyetle Kastilyalıların istihdam edilmesi hem Katalanların iç dinamiklerinin anlaşılmasına hem de kraliyet ile aralarına mesafe koymalarına neden olmuştu. Monarşi içerisinde çeşitli görevlerde bulunarak krala ve kraliyete hizmet etmek isteyen Katalanlar, günden güne bu umutlarını kaybederek monarşinin kendilerine karşı adil olmadığını düşünmekteydiler (AHN. Con. /1431/43). Oysaki 1469 yılında Kastilyalı Isabel ile Aragonlu Fernando'nun evlenmesi ile birleşen Katalanlar ve Kastilyalılar, ortaya çıkan yeni monarşi içerisinde eşit haklara sahip olmuşlardı. Aynı zamanda, her iki krallık da birbirlerinin yerel yasalarına, kültürlerine ve geleneklerine saygı duyacağını beyan etmişti. Zaman içerisinde sahip olduğu güçlü ekonomik, sosyal ve demografik yapıdan dolayı ön plana çıkan Kastilya, kraliyetin motor gücü olarak ön plana çıkmış ve Katalanlar birçok alanda onların gölgesinde kalmıştı. Katalanları ilgilendiren meselelerde Katalanlara pek söz hakkı tanımayan Kastilyalılar, onları ilgilendiren devlet ve kraliyet görevlerine de kendilerinden olanları getirerek geleneksel Katalan düşüncesine riayet etmemeye başlamışlardı (AHN. Con. /1431.43). Kendi yerel haklarına ve yasalarına son derece düşkün olan Katalanları artık Katalanlar değil Kastilyalılar yönetmekteydi. Dolayısıyla, Katalanları kendilerinin değil farklı bir grubun yönetmesi, çıkarlarının geri planda bırakılması ve sahip oldukları özgürlüklerin tehdit altında kalması ile sonuçlanmıştı. 1469 yılında birleşen İspanya'nın kurucu unsuru ve Barselona, Valensiya, Zaragoza, Sicilya ve Napoli gibi bölgelerin sahibi olan Katalanlar, yönetenden yönetilen haline geçmek üzereydi. Yerel imtiyazlar

ile bölgesel çıkarların geri planda bırakılması ve daha da önemlisi kendilerini temsil eden bir kralın bulunmaması, Katalanlar adına kabul edilebilecek bir durum değildi. Katalanların dilini, kültürünü ve toplumunu bilmeyenlerin yönetmeye başladığı Katalonya'da işler *koleraya* yakalanmış bir insanın hastalık öncesinde yaşadığı *acı* bir *tatlılık* kıvamındaydı (Gilabert, 1616, s.18).

Katalanların devlet yönetiminden uzaklaştırılmalarının en önemli sonucu ise bölgenin kültürünü bilmeyen Kastilyalıların burada yararlı ve doğru yasalar çıkaramaması ve dolayısıyla bölgede adaletin bir türlü sağlanamamasıydı (Gilabert, 1616, ss.3-4). Katalanların da kabul ettiği üzere temel olarak devlet, adil bir yapı içerisinde suç işleyenleri cezalandırmalı ve hüküm sürdüğü topraklarda barışı ve huzuru sağlamalıydı. Oysaki mevcut durumda *bitap* olarak kabul edilen yerel yönetim, bu konuda büyük bir zafiyet göstererek bölgede gündün güne huzursuzluğun artmasına engel olamamaktaydı. Katalan bölgesini bilen yöneticilerin devlet görevlerinde geri planda kalması, suçluları cezalandırmak adına uygun yasaların çıkarılmasına engel teşkil etmekteydi (Gilabert, 1616, s.4). Dolayısıyla, Katalanlar tarafından krala yazılan eserlerin önemli bir kısmında Katalan topraklarında adaletin ve barışın sağlanması adına kralın cömertliğini göstererek Katalanları yeniden faydalı kılması istenmekteydi. *İyi ve zorba olmayan* bir kraldan da beklenen tebaasının isteklerine karşılık vererek onların sorunlarına çare bulmasıydı. Kralın Katalanları yeniden devlet görevlerine alması yalnızca bölgede huzurun ve asayişin yeniden sağlanmasına hizmet etmeyecek, aynı zamanda kralın Katalanlar gözündeki prestiji ve sevgisi artacak, Fransa ve deniz gibi iki büyük düşman ile çevrelenmiş Katalanlar bu iki ezeli düşman ile daha iyi şartlarda savaşabilecekti (Gilabert, 1616, s.21).

Kastilyalıların ve Katalanların mevcut yönetimden duydukları rahatsızlıklar ve kralın ve devlet yönetiminin kendilerine karşı adil olmadıklarını düşünmeleri ise İspanyol yazar Juan de Palafox tarafından monarşinin yaşadığı gerilemenin en önemli nedenlerinden biri olarak görülmüştü. İspanya'nın mutlu ve güçlü dönemlerinde kralların sahip oldukları toprakları ziyaret ederek mutlu olanları daha da mutlu kılmak, üzüntü içerisinde olanları teskin etmek gibi önemli misyonları olduğunu ifade eden Palafox, bu durumun monarşinin geleceği adına büyük bir problem doğurduğunu düşünmekteydi (BNE. MSS. 11306, ss.202-203).

Kralın sahip olduğu tebaaya görünmemesi ve onları kucaklamaması, tebaasının kraliyete duyduğu güveni azaltırken, kadim geleneklerin unutulmasına da zemin hazırlamaktaydı (BNE. MSS. 11306, ss.202-203).⁴⁰¹ Kralın varlığı ve farklı toprakları gezmesi, halkı adına sahip olduklarının bir güvencesiydi. Kral ve bu güvencesi olmadan farklı krallıklardan oluşan İspanyol monarşisini muhafaza etmek pek de mümkün değildi.

“*Bir krallığı korumak için bir kralın halkının desteğini kazanmış olmasından daha güçlü bir dostu olmaz,*” diyen Roma İmparatoru Tito’ya göre, devleti en iyi şekilde yöneten kral veya imparator, sahip olduğu toprakları gezerek kendisini halkına en iyi şekilde tanıtmalıydı zira halkın krala dair duyacağı sevginin ilk koşulu bağlı oldukları kralı yakından tanımaları idi (De Cellorigo, 1600, s.38). Halkın bağlı olduğu kralı yakından görmesiyle halk onun niyetini rahatlıkla anlayabilir ve onun hakkında daha derin bilgi sahibi olabilirdi. Ardından, niyeti ve amacı anlaşılan kral da halk tarafından sevmeye başlayabilirdi. Kralın halkı tarafından sevilmesi ise kendisini yeryüzüne tüm dünyada dirlik ve düzen sağlaması adına gönderen Tanrı’nın emirlerini tatbik edebilmesine fırsat verebilirdi. Aristo’nun da söylediği üzere bir insanın bilmediği bir şeyi sevmesinin imkânsızlığı, farklı coğrafyalardan müteşekkil bir monarşiye sahip İspanyol kralının kendisine bağlı toprakları ziyaret etmesini zaruri kılmaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.38). Aksi takdirde, halkını ziyaret etmeyerek onu ihmal eden bir kralın ayakta kalabilmesi imkânsızdı. Niccolo Machiavelli’nin *Yeni bir hükümdar* olarak nitelendirdiği Aragonlu Fernando’yu İspanyollar adına *ideal bir devlet adamı* yapan en önemli hususlardan biri de onun eşi Kastilyalı Isabel ile sahip olduğu tüm monarşi topraklarını gezerek tüm tebaayı sahiplenmesi idi (BNE. MSS. 11306, s.202). Bu şekilde, krala ve kraliyete duyulan sevgi ve bağlılık artabilir ve kralı ile tebaası arasında daha güçlü bir ilişki ortaya çıkabilirdi:

“*Kralın halkı koruduğu, sevdiği ve onurlandırdığı yerde o sevilir, korkulur ve Tanrı’nın ona vermiş olduğu gerçek anlamda sonsuz mevkiye hizmet edilir...*” (AHN. Con. /1427/187, 1621).

⁴⁰¹ “*Katolik kralımızın sürekli yaptığı gibi ve Kraliçe Isabel de elbiselerini daha güçlü bir teselli için ziyaret ettiği uluslara göre değiştirdi ve onlar onun Katalonya’da Katalan, Aragon’da Aragon ve Kastilya’da da Kastilyalı olduğunu bilirdi çünkü o gerekliydi ve hatta savaşçı uluslar için daha fazlasıydı; onlar kendi muhafazaları için güçten daha fazla güvene ihtiyaç duyardı...*”.

İspanyol kralının sahip olduğu bu kadim gelenek muhtelif bölgelerden oluşan İspanyol monarşisinin tek bir elden veya merkezden yönetilmesini imkânsız kılmaktaydı zira İspanya’da sadece Kastilyalılar değil, Katalanlar, Aragonlular ve Galiçyalılar gibi farklı halklar da vardı. Onların kanunlara göre yönetilmesi ve sahip oldukları tüm sosyal, ekonomik ve hukuki imtiyazların muhafaza ettirilmesi, tüm konulardan çok daha önemliydi. Farklılıkları korunan ve birbirine saygı duyarak ortak bir monarşi çatısı altında buluşan topluluklar sayesinde, İspanyol monarşisi yeniden eski gücüne kavuşabilirdi. Tanrı’nın farklılıkları yaratması ve onları yeryüzünde kendisini temsil eden krala emanet etmesi *iyi ve dindar* bir kralın en önemli özelliklerinden biriydi. Krallık içerisinde bir tebaanın diğeri üzerinde üstün olarak görülmesi hem Tanrı’nın hem de doğanın hükümlerine aykırıydı. Dolayısıyla, her bir ulus kendi geleneklerine ve kanunlarına göre yönetilmeliydi. İspanyol monarşisinin temeli, bu mühim geleneğin muhafazasından ileri gelmekteydi:

“Tanrı farklılıkları yarattı ve tüm Vizcaya’da bir tane bile portakal bulunmazken, Valensiya’da da ne bir kestane; diğer yandan, Valensiya’da portakaldan başka bir şey yoktur, Vizcaya’da da kestaneden başka bir şey çünkü [Tanrı] bu bizim tabiatımızı daha fazla iç içe kılmak veya diğer birtakım nedenler için bölgelerin birbirlerine ihtiyaç duymalarını istedi ki aynı zamanda yasalar da vücudun farklı bölgeleri için giyilen farklı kıyafetleri izlemeleri gerekmektedir; her biri kendi krallığına ve ulusuna göre farklılık göstermeli...” (BNE. MSS. 11306, ss.204-205).

4.3.3. Düşmanı Tanımak

İspanyol Juan Baez de Valenzuela İspanyolların uzun zamandır içerisinde bulunduğu Aşağı Ülkeler’deki savaş için şunları söylemekteydi:

“Açık bir şekilde konuşabilmek için var olan konuyu bir noktaya bağlayarak yeteneğimin de noksanlığı ile varmak istediğim nokta şudur ki Flandre bize zarar veren ve acilen bir çarenin bulunması gereken derin bir uçurumdur. Oradaki isyancıların ve düşmanların güçleri ve büyüklüklerini göz önüne getiren gerçek bilgileri daha iyi şekilde elde edene dek orası ile ilgili genel bir düşünce veya söylev ortaya koymak zor olacaktır.” (AHN. Con. /1431/177, 1621).

Valenzuela’ya göre, 1500’lerin sonlarından itibaren İspanyolların başta Hollanda ile İngiltere olmak üzere farklı düşmanları tarafından mağlup edilmesinin altında, monarşinin düşmanlarını yeterince iyi analiz edememesi ve onların güçleri

hakkında doğru ve derin bir bilgisinin olmaması yatmaktaydı. Monarşinin düşmanlarına yönelik sahip olduğu bu zafiyet ise İngilizlerin ve Hollandalıların monarşiye karşı gerçekleştirmekte olduğu işlerin ve faaliyetlerin anlaşılmasına neden olurken, başta ticari ve askeri olmak üzere birçok noktada İspanyollar düşmanlarının gerisinde kalmaktaydı (AHN. Con. /1431/177, 1621). Zaman içerisinde monarşideki toprakları ve zenginlikleri ele geçirmeye başlayan İngiltere ve Hollanda da sahip oldukları ile sadece İspanyolları değil dünyadaki tüm ulusları geride bırakmaya başlamışlardı. Düşmanlarını yeterince tanıyamayan İspanyollar ise kaybetmeye başladıkları ile büyük bir para, güç ve itibar erozyonu içerisindeydi. Bu nedenle, monarşinin eski günlerine dönebilmesi adına düşmanlarını tanıması ve bu alanlarda çeşitli çareler araması elzemdi. Öncelikle, monarşinin içerisindeki *tahtakurdu* olarak kabul edilen ve İspanyollara bir yığın para, insan, zaman ve emek kaybına neden olan Aşağı Ülkeler savaşı sona ermeliydi (De Moncada, 1619, 1.Başlık/4. Kısım).

Aşağı Ülkeler'de devam eden savaşın bir an evvel sona ermesi gerektiğini düşünen isimlerden biri olan Juan de Palafox'a göre, hem Kral III. Felipe hem de Kral IV. Felipe dönemlerinde monarşinin tüm kontrolü, devlet yönetme konusunda en deneyimli ve en olgun kişilerin elindeydi (BNE. MSS. 11306, s.188). Hatta Kral III. Felipe ile Kral IV. Felipe, tüm devlet idaresini onlardan almış oldukları tavsiyelere ve düşüncelere göre yürütmeye çalışarak iyi bir politika oluşturmaya çalışmışlardı. Buna rağmen monarşi bu dönemlerde birçok alanda büyük felaketler ile karşı karşıya kalmış ve İspanyolların çeşitli hastalıkların pençesine düşmüş olduğu net bir şekilde görülmüştü. İspanyolların yeniden iyi bir politika üretebilmesi adına çeşitli gerekli şeylerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Kral, devlet yönetimi ve onların yardımcıları monarşiyi kendi kaderine terk etmemeli ve onu düşüşten kurtarabilecek gerekli adımların ve tedavi yollarının benimsenebileceği *buena politica* ortaya koymalıydı.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren İspanyolların yaşamış olduğu sorunların yönetim kaynaklı olduğunu düşünen isimlerden birisi olan Juan de Henin'e göre monarşinin ivedilikle ihtiyaç duyduğu iyi bir politika gerçekleştirememesinde ve Hollanda ile İngiltere başta olmak üzere bir dizi düşmana karşı girişilen mücadelenin yeterince etkili olamamasında, monarşiyi yurt dışında temsil eden

soyluların ve devlet yöneticilerinin yeterli derinliğe ve kapasiteye sahip olamaması yatmaktaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.7). Kral tarafından çeşitli yurt dışı görevleri ile vazifelendirilen soylular ve devlet yöneticileri, buldukları devletlerin yapmakta oldukları faaliyetleri anlamaktan ve onları monarşiye rahatlıkla anlatabilecek ve raporlayabilecek beceri ve bilgiden uzaklardı; uzun süreli bir tecrübe ile çalışma sonucu ulaşılabilecek bu derinliği kazanmak yerine bu soylular ve devlet yöneticileri komedi, tiyatro ve oyun gibi boş işlere kendilerini kaptırmış ve vakitlerini gereksiz işlerle doldurmuş durumdadılar (BNE. 3/55257, 1620, s.4). Bu durum da yurt dışında monarşi düşmanlarının İspanyollara karşı yürütmekte oldukları faaliyetlerin bilinmemesine ve tüm dünyadaki gelişmeleri takip edebilecek kişi sayısının sürekli olarak azalmasına neden olmaktaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.4). Halbuki önceleri rahatlıkla mücadele ettiği devletlere karşı çeşitli yenilgiler almaya başlayan İspanyolların ihtiyacı olan; dünyayı bilen, gelişmeleri yakından takip eden, var olan şartları ve nedenleri rahatlıkla anlatabilecek ve hatta gerekli noktalarda hem krala hem de diğer üst düzey devlet görevlilerine destek verebilecek insanlardı (BNE. 3/55257, 1620, s.4). Mevcut soylular ve devlet yöneticileri ile kraliyetin bu ihtiyacının karşılanması pek de mümkün görünmemekteydi. Bu yetersizlik ise monarşinin düşmanlarının yeterince tanınmamasına ve onlar hakkında derin ve gerekli bilgilerin öğrenilememesine neden olmaktaydı.

Georges de Henin'e göre, bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için tüm monarşideki en yetenekli ve en kabiliyetli kişiler tarafından oluşturulan yeni bir *junta* kurulmalıydı. Monarşinin diğer organları ile yakın bir ilişkiye sahip olması beklenen bu *junta* gerekli yerlere açıklamalarda bulunmalı, tüm monarşinin en önemli kurumu olan *Consejo de Estado*ya sunulacak raporlara son şeklini vermeli ve devletin dış ilişkilerde izlemesi gereken yollar hakkında çeşitli öneriler ortaya koyabilmeliydi (BNE. 3/55257, 1620, s.3). Aynı zamanda, bir akademi olarak hizmet vermesi istenen bu kurum, kendi üyelerini kendisi yetiştirecekti. Kendi üyelerini yetiştirmek için belirli dönemlerde yetenekli ve zeki kişileri bünyesine katması arzu edilen bu kurum sayesinde kan bağı veya akrabalık ilişkileri ile önemli pozisyonlara gelenlerin azalması hedeflenmekteydi. Kralın bahsi geçen *Junta* içerisinde yer alacak kişilere vereceği statüleri, onların yeteneklerine ve

kapasitelerine göre vermesi de yetkin kişilerin kraliyet hizmetine alınmasına zemin hazırlayabilirdi. Önemli olan doğuştan değil, var olan yetenekler ve maharetler ile soyluluğu hak etmek ve dolayısıyla krala ve monarşiye en iyi şekilde hizmet etmektir. Yüzyıllardır Türkleri güçlü ve farklı kılan en önemli nokta da yabancı bile olsa devlet yönetiminde sultana bağlı mahir, yetenekli ve becerikli kişilerin bulunmasıydı (BNE. 3/55257, 1620, s.6).⁴⁰² Böylesine bir sistem devlet içerisinde sağduyu ve ihtiyat gibi iki önemli erdemi muhafaza ettiğinden sultanlar dünyayı daha iyi anlayabilmekte ve var olan süreçler hakkında daha doğru bilgilere haiz olmaktaydı. Dolayısıyla, tüm dünyada onlarca farklı coğrafyada toprağı olan monarşinin de ihtiyacı, tam da bu anlayışın hayata geçirilmesiydi.

Dünyadaki gelişmeler ile yakından ilgilenecek bu *Junta* sayesinde İspanyollar dünyanın farklı noktalarında kendi aleyhlerine olan gelişmeleri daha net idrak edebileceklerdi. Monarşi aleyhinde yürütülen birlikleri, ittifakları, görüşmeleri ve diğer politik hamleleri tahlil edebilen kişiler sayesinde İspanyollar düşmanlarını daha yakından tanıyabilir ve onlarla ilgili derinlemesine bilgi sahibi olabiliyorlardı. Böylece, başta İngiltere ve Hollanda olmak üzere tüm düşmanların monarşiye karşı girişmiş olduğu mücadelelerde daha müspet ve daha olumlu sonuçlar elde edilmesiyle kraliyetin muhafazasını sağlayabilecek erdemli ve mahir insanların kraliyet hizmetinde daha fazla yer alması sağlanabilecekti. Erdemli ve mahir insanların monarşi içerisinde daha fazla hizmet etmesi sayesinde monarşi, sadece kendi problemlerinin farkına varmakla kalmayacak; aynı zamanda, onların çareleri hakkında da derin bilgiye ve tecrübeye sahip olabilecekti. Nitekim Jorge de Henin'in de söylediğı üzere, İspanyolların esas problemi mevcut durumu teşhis etmek ve monarşinin kötü bir dönemden geçtiğini bilememek değil, daha ziyade, bu problemlerin nasıl çözülebileceğine ve bertaraf edilebileceğine dair stratejinin bir türlü ortaya konamaması ile ilgiliydi (BNE. 3/55257, 1620, s.9).

Monarşi bünyesinde kurulması düşünülen ve tüm dünyadaki gelişmeleri yakından takip edecek olan bu *Junta* sayesinde İspanyolları büyük bir buhrana ve kaosa sokan ve hatta neden oldukları kayıplar nedeniyle onların gerilemesinde de pay sahibi olan üç düşmanın daha iyi ve daha derin şekilde tanınması mümkün

⁴⁰² "Türkler ve Mağripliler soyluluğu erdem üzerine inşa ederler ve hükümdarlarına duydukları hürmetten ötürü aralarında yabancıların da olduğu yetenekli insanları onlara armağan etmeye büyük önem verirler...".

olabilecekti. Düşmanın daha iyi tanınması ile onun zayıf ve kırılğan noktaları görülürken monarşinin onlara karşı izlemesi gereken politikanın temeli daha sağlam bir zemine oturtulabilecekti. O nedenle, bir an evvel monarşi, düşmanları hakkında gerekli analizleri yaparak ihtiyaç duyulan adımları atmalıydı. Monarşinin ivedilikle önlem alması gereken ilk düşman, uzun zamandır monarşiye karşı giriştiği faaliyetleri ve emelleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunamayan Müslümanlardı (BNE. 3/55257, 1620, s.9). İspanyollar ile sahip olduğu derin geçmiş nedeniyle monarşinin diğer düşmanlarından çok daha farklı yerde bulunan Müslümanların Türkler önderliğinde Endülüs bölgesi üzerinden büyük bir taarruza geçeceği düşünölmekteydi. Tümöyle Türkler tarafından liderlik edilen ve Berberiler ile İspanyollaşmış Arapların desteğiyle kurulabilecek 150 bin kişilik orduyla İber Yarımadası'na gelmelerinden korkulan Müslümanların olası bir saldırısı karşısında monarşinin onlarla başa çıkması imkânsızdı (BNE. 3/55257, 1620, s.9). Halihazırda Avrupa'nın ve dünyanın çeşitli noktalarında muhtelif devletlerle savaş halinde olan İspanyolların kalbine yapılacak bir saldırı, monarşinin sonunu getirirken İberyada yeniden Müslümanların egemen güç olması mümkündü. Özellikle, İspanyol yazarların Müslümanların liderleri olarak gördükleri Türklerin monarşiye karşı sadece Müslümanları değil Rusları, Lehleri, Macarları ve Protestan Almanları bir araya getirebileceklerini ve hatta *Yeni Dünyaya* doğru bir saldırı gerçekleştirebileceklerini düşünmeleri, onlara karşı bir an evvel gerekli adımların atılmasını zaruri kılmaktaydı (BNE. 3/55257, 1620, ss.7-8). Türklerin önderliğinde diğer bir Müslüman topluluk olan İranlılar da Moğollarla müttefik olarak Hindistan'a saldırabilir ve monarşinin Asya'daki toprakları büyük bir hızla düşmanlarının eline geçebilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.7). Uzun bir zamandır geri planda bırakılan ve monarşiye karşı organize bir saldırıda bulunması beklenen Müslümanların emellerinin anlaşılması ve faaliyetlerinin öğrenilmesi, doğru bir dış politikanın yürütölmesi adına kritik bir ehemmiyete sahipti:

“Muhammedi devletleri ortaya çıktıkları ilk dönemden ve geçmişte yapmış olduklarından itibaren takip ettim; onların sadece günümüzdeki hareketleri ile ilgilenmedim; aynı zamanda daha da ilerisini öngörüyorum ve düşünüyorum ki bu devletler Hristiyanlığa karşı bir girişim yapabilirler, özellikle Türkler zamanı geldiğinde onun tadını çıkaracak olan Fas ve Fes krallıkları aracılığıyla İspanya'ya karşı...” (BNE. 3/55257, 1620, s.9).

Türklerin ardından kraliyetin ivedilikle ehemmiyet vermesi gereken ve hakkında yeterli değerlendirmelerin yapılmadığı diğer düşman ise İtalyanlardı. Monarşinin en önemli noktalarından birçoğuna ev sahipliği yapan İtalya'da güç dengesi 1600'lerin başlarından itibaren Fransızlara doğru değişmeye başlamıştı. Bu nedenle, İtalya'daki statükonun korunması gerektiğini savunan İspanyol yazarlar, monarşinin buradaki küçük krallıkları bir araya getirerek kendi otoritesini bölgede tesis etmesi gerektiğinin altını çizmekteydiler (BNE. MSS/12931/1, 1629, ss.1, 4-5; BNE. 3/55257, 1620, s.8). Monarşinin en hassas noktalarından biri olmasına rağmen kendi kaderine terk edilen İtalya'da işler, Tanrı'nın desteğiyle kötü bir noktaya varmadan ilerlemeye devam etmişti ama ilerleyen zamanlarda bunun böyle devam etmesi son derece zordu. Bu nedenle, İspanyollar bu bölgedeki krallıklar hakkında gerekli değerlendirmeleri yaparak her birine çeşitli roller vermeli ve onlar da kendilerine verilen bu rolleri oynamaya çalışmalıydı (BNE. MSS/12931/1, 1629, s.1). Aksi takdirde, Venedik, Ceneviz ve diğer küçük İtalyan devletleri arasındaki çıkar çatışmaları İspanyolların bölgedeki otoritesine zarar verebilir ve stratejik açıdan monarşinin en önemli noktalarından biri olan Milano, büyük bir tehlike ile baş başa kalabilirdi. Hatta İtalyan krallıklarının çıkar çatışmaları ve İspanyol otoritesinin sarsılması sonucu Fransa başta olmak üzere monarşi düşmanları bu bölgede istedikleri gibi hareket edebilirdi (BNE. MSS/12931/1, 1629, s.9). Böylece, İtalya'da işler çığrından çıkabilir ve başta Roma olmak üzere birçok noktada gücü azalmaya başlayan monarşi büyük bir kriz ile karşı karşıya kalabilirdi (BNE. MSS/12931/1, 1629, s.9). Hatta uzun zamandır göz ardı edilmesi nedeniyle bölgenin önemli krallıklarından biri olan Mantova Düklüğü'nde olası bir veraset savaşı çıkması muhtemel olduğundan burada yegâne vasi olarak tahtın sahibi olması beklenen Nevers Dükü Charles ya İspanyol tarafına çekilmeli ya da bu krallığın stratejik noktaları, yapılabilecek bir anlaşma ile monarşinin olmalıydı (BNE. MSS/12931/1, 1629, ss.9-10). Mantova Düklüğü hakkında gerekli adımların atılmaması, ilerleyen dönemlerde İspanyolların buradaki otoritesini sarsabilir ve aslen Fransız olan Nevers Dükü Charles'ın Fransızları İtalya'ya sokması mümkün olabilirdi (BNE. MSS/12931/1, 1629, s.9). İtalya'da İspanyolların acilen *buena politica* izleyerek bölge barışını korumayı amaçlaması gerekmekteydi. Bölge barışı İspanyolların buradaki

topraklarını korurken onun diğer Avrupalı güçlere karşı en önemli avantajı olan stratejik üstünlüğü devam ettirilebilecekti. İspanyol komutan Carlos Coloma'nın da dediği üzere İspanyollar farklı organlardan ve uzuvlardan oluşan İtalyan coğrafyasının *başı* olmaya ve onlara önderlik etmeye devam etmeliydi (BNE. MSS/12931/1, 1629, s.1).

İspanyolların gündeminde olması gereken son düşman ise monarşinin uzun yıllardır savaş halinde olduğu Hollandalılar idi. Hollanda-İspanya mücadelesinin monarşiye yıkım ve tahribattan başka bir şey vermediği fikrinde mutabık olan İspanyollara göre, bu mücadelenin devam etmesi halinde başta İngiltere olmak üzere Fransa, İsveç ve Danimarka ile yeni savaşların çıkması kaçınılmazdı (BNE. 3/55257, 1620, s.8). Aynı zamanda, uzun zamandır devam eden mücadeleye karşın İspanyollar, savaştıkları Hollandalıların gerçek gücü hakkında gerekli bilgiye erişememiş ve bu konuda doğru bir politika ortaya koyamamıştı (AHN. Con. /1431/177, 1621). Oysaki Hollanda, İspanyolların düşündüğünden daha güçlü ve daha büyük bir devlet olarak 1500'lerin sonlarından itibaren Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinden birine dönüşmüştü. Esasen, Avrupa'nın deposu olarak kabul edilen Hollanda, kıtanın neredeyse tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılayan devasa bir ticaret ağına sahipti (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Fakat onları ve onlara benzer bir politika yürüten İngiltere'yi zengin edenler ise İspanyolların sahip olduğu kolonilerdi. Her iki gücün de İspanyolların sahip oldukları kolonilere saldırımları ve saldırdıkları yerleri kendi toprakları haline getirmeleri ile geniş bir ticaret ağına sahip olan Hollandalılar, monarşinin hazinesinin boşalmasına, monarşiye bağlı tebaanın fakirleşmesine, keşif hareketlerinin aksamasına ve daha da önemlisi monarşinin gerileme süreci içerisine girmesine doğrudan etkide bulunmuştu. Doğal olarak, İspanyolların var olan topraklarını ve zenginliklerini düşmanlarına kaptırması, sadece kendisinin zayıflaması ve gerilemesi ile sonuçlanmamakta; aynı zamanda, monarşi düşmanlarının da kuvvetlenmesine zemin hazırlamaktaydı. Öncelikle İspanya düşmanını iyi tanımalı ve onu tanıdıktan sonra doğru bir strateji ile onu saf dışı bırakmalıydı (BNE. 3/55257, 1620, s.31). İspanyolların bünyesinde yer alması arzu edilen erdemli, yetenekli ve mahir kişilerin sayesinde İspanya kendisini yeniden tüm evrenin sahibi konumuna getirebilir, şimdilerde Hollanda'yı ihya eden bu zenginlikler yeniden

monarşinin eline geçerek onların zayıflamasına ve fakirleşmesine sebep olabiliirdi:

“Bununla birlikte açık bir şekilde biliyoruz ki alım satımlar ve ticaret vasıtasıyla Hollanda ve Zelanda isyancıları zengin, güçlü ve onurlu bir hale geldi ve gelmektedir; onlar bu ticaretten ne vazgeçmek ne de onun tersini işaret eden bir kelime daha duymak istemediler; ticaret yaptıkları tüm bölgelerden daha üstün oldukları görülerek İspanya'nın tüm gücüne ve büyüklüğüne büyük bir darbe vurmuşlardı...” (AHN. Con. /1431/177, 1621).

Sahip olduğu geniş ticari bağlantılar sayesinde Avrupa'nın ticari merkezi olarak kabul edilen Hollanda'nın ticaret konusunda birçok devleti geride bırakması ve kurmuş oldukları şirketler ile İspanyollara büyük zararlar vermesi, devletin monarşi tarafından dikkatle takip edilmesi gerektiği fikrini de ortaya çıkardı. Hollandalıların ticari aktivitelere yönelik geliştirmiş olduğu stratejilerin benimsenmesi ve kurmuş oldukları şirketlerin benzerlerinin monarşi topraklarında kurulması gibi adımların görülmesi ve anlaşılması İspanyolların da benzer girişimleri hayata geçirmelerine zemin hazırlayabiliirdi (BNE. 3/55257, 1620, ss.30-32). Böylece, Hollandalılardan çok daha fazla imkâna, toprağa ve zenginliğe sahip olan İspanyollar, daha güçlü bir yapı ortaya çıkararak kaybettiklerini telafi edebilirlerdi. Hatta sağlam bir denizcilik ve ticaret bağı ile tüm denizlerde baskın güç olması beklenen İspanya, kendisinden çaldıkları ile zengin olan Hollanda'yı büyük bir sefaletin içerisinde atabiliirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Uzun bir zamandır Afrika, Asya ve Amerika'da yapmakta oldukları ticaret ile büyük bir zenginliğe, refaha ve güce kavuşan Hollandalılar tümüyle monarşinin dikkatsizliği ve ilgisizliği sonucunda önemli bir güç haline geldiğinden İspanyolların, onların girişimleri, faaliyetleri ve emelleri hakkında bilgi sahibi olması İspanyolları gerileme sürecinden çıkarabilecekti (BNE. 3/55257, 1620, s.21).⁴⁰³ Dolayısıyla, İspanyolların düşmanlarını tanıması ve onların farkına vararak daha sağlam hareket etmesi, atılması gereken ilk adımdı. 3 Aralık 1627 tarihinde Madrid'den Brüksel'e gönderilen bir mektupta da bahsedildiği üzere,

⁴⁰³ *“Avrupa'nın tüm ihtiyaçlarını karşılayan ve dünyanın her yerinden gözetimle ve üretimle gelen ürünlerin sahibi olarak bu devasa ticaretten büyük karlar elde eden Hollanda'nın kesinlikle Avrupa'nın deposu veya ticaret merkezi olduğu son derece aşikardır; İngiltere de aynı şekilde, onunla [Hollanda] ile İspanya hazinesini ve başta İspanyol monarşisi olmak üzere çeşitli devletlerin gücünün gerilemesi ile beri gelen halkların fakirleşmesi, ticaretin ve denizcilik faaliyetlerinin zayıflaması ile devam eden çeşitli Atlantik devletlerinin kazançlarını boşaltmakta...”*.

“Monarşinin tüm tebaasının çok fazla güçlü düşmanı olduğuna ikna edilmesi,” gerekmekteydi (AGS. Estado:2042, 1627).

4.3.4. “Saray” Hastalığı

Erdemli ve iyi bir kral ile yardımcıları, krallıkta ortaya çıkan hastalıkların sadece çözümü ile ilgilenmemeli; onları ortaya çıkartan şartları ve nedenleri göz önüne alarak bozuklukların ve şartların düzeltilmesine de aynı hassasiyetle yaklaşmalıydı. Hastalığın nedenlerini bilmek onun hakkında değerli bilgiler sağlayacağından kökenlerini bulmak ve teşhisi doğru yapmak, onu tedavi etmek kadar mühimdi. Tedavinin doğru uygulanması ve doğru çarelerin bulunması ciddi şekilde takip edilen bir tanı ve teşhisin bir sonucuydu. Keza 1600’lerin başlarından itibaren bir dizi siyasi, politik, sosyo-ekonomik ve kültürel sıkıntıyı bertaraf etmeye çalışan İspanyol monarşisi de çoktan yukarıda anlatılan hastalıklardan birine tutulmuştu. *Kötü alışkanlıklar, açgözlülük, gaspçılık ve yalancılık* gibi belirtilere sahip olan bu hastalığın adı *La Enfermedad de la Corte*⁴⁰⁴ idi (BNE. MSS. 8755, 1600, s.1).⁴⁰⁵ Soylular, davalılar, davacılar, çeşitli konularda hak talep edenler başta olmak üzere birçok insanın saraya gelmesi ile ortaya çıkan bu hastalık, kısa sürede monarşi üzerinde büyük bir etki bırakarak tüm işleyişin bozulmasına neden olmuştu (AHN. Con. /1427/12, 1621). Günden güne kötüye giden hastanın eski sağlığına kavuşabilmesi adına kraliyetin doktoru olarak görülen kral çeşitli önlemler almalıydı.

Genel olarak, kraldan daha iyi bir statü, daha fazla lütuf, daha fazla adalet, daha fazla imtiyaz ve daha fazla yetki talep edebilmek için saraya gelmeye başlayan soylular, davalılar, davacılar ve askerler gibi gruplar, zaman içerisinde gösteriş meraklıları, yalakalar, fırsatçılar, tembeller, zayıf karakterliler, görevlerini yapmayan devlet ve kilise görevlileri ile köyünde toprağını ekmeyen köylüler gibi farklı grupların da buraya gelmesine ve hatta kalmasına zemin hazırlamıştı (BNE. MSS. 8755, 1600, s.2). Bir dizi insanın saraya gelmesi ise devletin günlük

⁴⁰⁴ İsp. Saray hastalığı.

⁴⁰⁵ “Hastalık bilindiği zaman çarenin uygulanması noktasında yol göstermeyen gereksiz unsurlar tartışılır ama onları netleştirmek için onun [hastalığın] nedenlerinin bilinmesi ziyadesiyle gereklidir. Saray Hastalığı: *Kötü alışkanlıklar, açgözlülük, gaspçılık ve yalancılık...*”.

işleyişini bozmuş ve monarşinin idaresi büyük bir yıkım ile karşı karşıya kalmıştı. Saraya farklı amaçlar ile gelenlerin kötü alışkanlıklarını, ahlaksızlıklarını ve aşırılıklarını buraya taşıması ise devleti yönetenleri de etkisi altına alarak birçoklarının üzerine düşen görevleri ihmal etmesinin sebebi olmuştu zira saray içerisinde kötü ve zararlı alışkanlıklar, tüm sınırları zorlarken iyi ve faydalı olanların sınırları daralmaktaydı (BNE. MSS. 8755, 1600, s.13). Saray içerisinde gösteriş, şatafat, aşırılık, kumar, tembellik ve efeminelik gibi kötü arzular hızla yayılırken, erdemli ve ahlaklı olan devlet görevlilerinin sayısı düşmekteydi. Kötü alışkanlıklar içerisinde kalanlar ise toplumdan koparak kendilerine ait suni bir hayat yaratmaktaydılar ki bu kopuş toplum dengesini bozmaya başladığından birçok İspanyol yazar tarafından sıkıntıların en büyük nedenlerinden biri olarak kabul edilmişti. Monarşi, Aşağı Ülkeler, Kuzey Afrika, İtalya, Amerika, Afrika ve Asya gibi yerlerde zor askeri şartlarda görev yapmaya çalışırken sarayda ise şeytanın icatları olarak kabul edilen tiyatro, havai fişek, parti, opera, mücevher, pahalı elbiseler, gösterişli yemekler ve ipek gibi bir dizi lüks unsurdan müteşekkil bir hayat yaşanmaktaydı (BNE. MSS. 8755, 1600, ss.10-13). İspanyolların kadim bir geleneği olan, “*Orduda acı ve gözyaşı varsa sarayda dans olmamalı,*” kaidesi çoktan unutulmuş ve devlet iyi bir yönetim tarzından uzak kalmaya başlamıştı (BNE. MSS. 11306/ s.213). Bu durum İspanyol yazarlardan biri tarafından şu şekilde anlatılmaktaydı:

“Krallığın kasabalarının, şehirlerinin ve çeşitli bölgelerinin nüfus azalmasının nedenlerinden biri birçok insanın tahvillerin tadını çıkararak ve toprağı ekmeden sarayın gösterişli yaşamına gelmesi ve onların beraberinde trajedilerin ve komedyaaların temsil edildiği tiyatrolara gibi beladan başka bir şey getirmeyen işlere yönelmesidir; bu durumdan kaçınmanın zorunluluğu düşünülürse sadece saraya daha fazla insan alınmasının yasaklanması ve onun yürürlüğe konması değil; aynı zamanda onun bugün sahip olduğundan fazlasından temizlenmesi ve arındırılması [gereklidir]...” (De Navarrete, 1626, 26. Kısım).

Toplumsal uyum ve krallık ile tebaası arasındaki ahenk, devletin ömrünü uzatan en önemli unsurlardan biridir. Devletlerin bu uyumu görmezden gelmesi veya kralın tebaası arasındaki ahengi aksatacak adımları atması ise kendi ömürlerinin önemli manada kılınmasına neden olacağından, krallar ve devlet yöneticileri bu uyumun korunması adına gerekli adımları atmamakla mükelleftir zira toplumsal ahengini kaybetmiş ve devlet ile tebaa arasında uyumsuzluk peyda olmuş

yerlerde küçük meseleler hızlıca büyük problemlere ve büyük krizlere dönüşebilmektedir (Botero, 1593, 1.Kısım/13.Başlık; De Cellorigo, 1600, ss.42-44). Diğer taraftan, bu uyumun olduğu devletlerde ise büyük meseleler rahatlıkla çözülebilmekte ve var olan uzlaşmacı bakış açısı devletin daha uzun süre hüküm sürmesine zemin hazırlamaktaydı. Antik Yunan medeniyetinin herhangi bir direnişe başvurmadan Makedonya Kralı Filip'e teslim olmasının altında yatan da bu durumdu. Bu dönemde söylenen, *“Bizi yenen başkasının gücü değil; aramızdaki uyumsuzluk,”* sözü, bahsi geçen ahengin önemini net bir şekilde ortaya koymaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.43). Aynı şekilde, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu içerisinde kanlı bir dizi mücadelenin ortaya çıkmasına neden olan Guelf ile Gibellin mücadelesi de bu uyumsuzluğun bir sonucu idi (De Cellorigo, 1600, s.43). Normal şartlar altında toplumsal uzlaşma ve toplumsal sağduyu ile rahatlıkla çözülebilecek meseleler, bahsi geçen unsurların eksik olduğu toplumlarda büyük felaketlere neden olmaktadır. İngilizlerin de tarihlerinin acı dolu olaylarla neden olması da bu uyumsuzluğun ve bir türlü bitmek bilmeyen iç çekişmelerin bir sonucuydu (De Cellorigo, 1600, s.43). Bu nedenle, ideal bir devlet yapısının ortaya çıkmasında, tebaa ile kral arasındaki uyum ve bağ son derece mühim bir rol oynamaktaydı. Sağlıklı bir insan vücudunu oluşturan tüm organlar nasıl belirli bir ahenk ve uyum içerisinde çalışmaktaysa ideal bir devlet düzeninde de kral, devlet yöneticileri, askerler ve tebaa belirli bir ahenk içerisinde kraliyetin iyiliği için çalışmalıydı (BNE. R/19258, 1623, s.56). Bir devletin güvenliğinin kaynağı da tümüyle bu ahenk ve uyumdan ileri gelmekteydi. De Cellorigo bu birliğin ve uyumun önemini şu şekilde anlatmaktaydı:

“Birçok iyilik kral ve onun tebaası arasındaki uyumdan ileri gelmektedir; birçok kötülük de onlar arasındaki uyumsuzluktan, iyi düzenlenmiş bir devlet tüm vücudun neşesini, güzelliğini ve sağlığını muhafaza etmek için tüm organları ve uzuvları beraber hareket eden ve bu sayede güçlü ve diri bir hale gelen insan vücudu ile benzerlik gösterdiğinden bu durumun aynısı kendisi için geçerlidir ki onun sağlığı ve güvenliği tebaa ile onu yönetenler arasındaki birliğe ve uyuma bağlıdır...” (De Cellorigo, 1600, s.43).

Sarayın ciddi manada kalabalıklaşması, devletin olağan işleyişinin dışına çıkması, tembeller, miskinler, gösteriş meraklıları ve dalkavuklar gibi grupların devlet görevlilerine ayak bağı olması nedeniyle kral ile tebaası arasında kaybolmaya başlayan uyumun ve ahengin yeniden kazanılması için sarayda

bulunan tüm fazlalıklar kendi topraklarına gönderilmeliydi (AHN. Con. /1427/12, 1621).⁴⁰⁶ Sarayda fazlalık olarak bulunanların ikamet ettikleri yerlere gönderilmeleri, yalnızca devletin eski düzenine dönmesine yardımcı olmayacak; aynı zamanda, birçoğunun sahip olduğu kötü alışkanlıklar nedeniyle zehirlenmeye başladığı sarayın temizlenmesine de zemin hazırlayacaktı. Kraliyetin eski ve kadim işleyişine kavuşabilmesi ve tüm işlerin yeniden yoluna girebilmesi adına herkesin kendi görevini yapması ve bu bağlamda, saraya gelerek gereksiz bir kalabalık yaratan tüm soyluların da topraklarına dönerek devlet otoritesini tesis etmesi ve çeşitli gruplar tarafından sıkıntıya sokulan tebaaya yardım edebilmesi mümkün olabilecekti (De Cellorigo, 1600, s.64). Böylece, köylünün üzerindeki yük hafifleyecek ve onlar rahatlıkla üretime destek verirken azalan kraliyet gelirleri de yeniden artma şansına erişecekti. Dolayısıyla, teşhisi konulan ve tedavi yolları bilinen *saray hastalığı* ile mücadele bir an evvel başlamalıydı.

Kraliyetin eski, parlak günlerine geri dönebilmesi için uygulanacak tedavilerin baştan başlaması ve kralın bu reform hareketine liderlik etmesi ziyadesiyle mühimdi. Sahip olduğu misyon neticesinde çevresindekilere iyi bir örnek olmakla mükellef İspanyol kralının yapılması istenen reform hareketinin başında yer alması, ona gönülden bağlı tebaasının da koşulsuz destek vermesine ve onu örnek almasına önyak olabilecekti. Farklı uzuvlardan ve organlardan oluşan bir insan vücudu gündelik işleyişini gerçekleştirme adına nasıl beyne ihtiyaç duyuyorsa çeşitli unsurlardan oluşan monarşi de var olan tüm görevleri yerine getirmek için kendi başları olan krala o denli ihtiyaç duymaktaydı (De Navarrete, 1626, 22.Kısım). Bu noktada, tebaası ile arasındaki bağ ve uyum zayıflamaya başlayan erdemli ve sorumluluk sahibi bir kralın yapması gereken diğer bir görev de var olan sıkıntıları görerek tüm işleyiş eski haline getirmesi ve diğerlerine liderlik ederek yapılması gereken hareketleri onlara göstermesi idi. Kralın gerekli adımları atmaması ise vücudun ve krallığın sonu anlamına gelebileceğinden onun bu sorumluluktan kaçmaması gerekiyordu. Nitekim geleneksel olarak da

⁴⁰⁶ “Herkes kendi bölgesine geri dönmeli ve soylular da kendi topraklarına ki orada kendi tebaalarını gözetmeli ve sarayda yaptıkları büyük harcamalardan kaçınmalı; bu şekilde hükümdarı adalet konusunda yardıma ihtiyaç duyanların hükümdarı aramaya gelenler için saray daha yaşanabilir bir yer olacaktır... Adaletin yerini bulabilmesi için saraya çağrılan veya zorla gelenler geldiğinde onlara rahatlıkla kalabilecekleri yerler tesis edilebilecektir...”.

İspanyol kralı kendine bağlı tüm unsurların çalışmasını sağlamakla yükümlü olduğundan o tebaasın da iyiliği ile mutluluğu ile ilgilenmek zorunda ve onların sıkıntılarına duyarsız kalmamalıydı (De Navarrete, 1626, 22.Kısım). Kralın üzerine düşen bu görevi yapması ise insanlar kalplerine sınırsız bir değer sunabilir, onu koruyabilir ve hatta aralarında güçlü bir sevgi de ortaya çıkabilirdi (De Navarrete, 1626, 22.Kısım). Kral ile tebaası arasındaki bu sevgi, monarşinin temelini teşkil etmekteydi:

“İnsanın en sevdiğinin kendi kalbi olması gibi bizler de kendi kralımızı sevmeliyiz ve onlar bizlere karşılıklı bir sevgi ile yaklaşabilir; monarşilerin güvenliğini sağlayan unsur olduğundan krala karşı sevgi eksik olursa tüm krallık kısa bir zaman içinde yerle bir olur...” (De Navarrete, 1626, 22.Kısım).

Kralın alacağı önlemler, çıkaracağı yasalar ve hayata geçireceği reformlar ile saraydan gönderilmesi beklenen gruplar şunlardı: tembellik ve gösteriş yanlıları, var olan kararlardan memnun olmayan askerler ve kendi topraklarını bırakarak saraya yerleşen soylular. Bu gruplar arasında en fazla eleştirilen tembeller ve gösteriş yanlıları, saray içerisinde boş boş gezerek devlet işleyişine ayak bağı oldukları için son derece zararlı bir grup olarak kabul edilmekteydi. Avare bir şekilde saray ve çevresinde gezerek topluma ve devlete herhangi bir katkı sunmayan bu insanlar, evlenmekten kaçan, vergi vermek istemeyen ve dolayısıyla halkın üzerine büyük bir kambur oluşturan kimselerdi (De Navarrete, 1626, 10.Kısım). Para kazanmak yerine soyluları taklit ederek onlar gibi yaşamaya çalışan ve hayatlarını çalışmadan kazanmaya adanmış bu insanlar, burada kurmaya çalıştıkları bağlantılar ile asilzade ve soylu olmayı denemekteydi. 17. yüzyıl İspanya’sında soylulara ve asillere verilen *Don* unvanını almaya çalışan bu insanlar alacakları bu unvan sayesinde kârlı devlet veya kraliyet görevlerine getirilebilecek, vergi vermeyecek ve herhangi bir çaba içerisinde olmadan hayatlarını idame ettirebileceklerdi (De Navarrete, 1626, 10.Kısım). Böylece, *Don* unvanını alarak kendi çıkarlarını korumaya çalışan bu tembel ve gösteriş yanlılarının bu unvan için birçok günahı işleyebileceği düşünüldüğünden onların bir an evvel saraydan gönderilmesi şarttı. Son kertede, dünya üzerinde hiçbir toplum sadece tek bir gruptan oluşmamıştı ve dolayısıyla, herkesin asil veya soylu olmasına gerek yoktu (De Navarrete, 1626, 10.Kısım).

Önemli olan farklı seslerden ve enstrümanlardan oluşan müzik orkestraları gibi farklı gruplardan oluşan toplumun ahenginin ve çeşitliliğin korunması idi. Platon'un da söylediği üzere çeşitliliğin azalması ve aşırılıkların artması, bir devletin büyük felaketlerle karşılaşmasına neden olabilirdi (De Cellorigo, 1600, s.54).

Tarihin gördüğü en görkemli imparatorluklardan birine sahip olan Romalıları askeri anlamda diğerlerinden üstün kılan en önemli özellik; belirli bir askeri derinliğe sahip olan, erdemli, otoriter, cesur, sağduyulu askerleri desteklemeleri, onları hızlıca ödüllendirmeleri ve onları uygun şekilde yönetmeleri idi (Barbón y Castañeda, 1628, s.18). Hatta ordu içerisinde birçok farklı görev olsa dahi her askere tek bir görev verilirdi ve onlardan bu görevleri rahatlıkla yerine getirmesi istenirdi. Ödüllendirilen, maaşları zamanında ödenen ve adil bir şekilde yönetilen ordu da savaş alanında tüm hünerlerini sergileyerek memnuniyetlerini tüm devlete gösterme fırsatına erişmekteydiler. Birbirlerini seven ve birbirlerine saygı duyan askerlerden oluşan ordu içerisinde herkes başkası için dövüşür ve hayatını tehlikeye atardı (Barbón y Castañeda, 1628, s.18). Böylesine bir durum da zaferi perçinlerdi zira erdemli bir asker için önemli olan prestij elde etmek, çok para kazanmak ve canını kurtarmak değil; yönetenlerin kendisini ödüllendirmesi ve askerleri adil bir şekilde yönetmesi idi. Aksi takdirde, askerler kendilerini yönetenlerin adil olmadığını düşünebilir ve kendilerinden beklenenleri savaş alanında uygulayamayabilirlerdi. Bu nedenle, savaş alanında çok fazla ter akıtan ve kan dökenler, hızlıca ödüllendirilmeli ve bu ödüllendirme yapılırken hak etmeyenlere herhangi bir ödül verilmemeliydi zira ödüller herkese verilirse onun bir anlamı kalmaz ve savaş alanında kimse çok fazla emek vermezdi (De Navarrete, 1626, 30.Kısım). Eski bir İspanyol sözünde olduğu gibi, “*Onur, kimseye bedava verilmemeli,*” idi (De Navarrete, 1626, 30.Kısım). Bu ve benzeri durumlar da askerlerin yöneticileri adil bulmamalarına neden olacağından ordu içerisinde huzursuzluk peyda olabilir ve 1600'lerin başından itibaren İspanyol sarayında sıklıkla görüldüğü gibi genel durumdan rahatsız olan askerler saraya gelmek zorunda kalabilirlerdi. Askerlerin kendi adaletlerini sağlamak adına saraya gelmeleri, askerlik görevinin geri planda kalmasına ve orduda bir kaos çıkmasına neden olacağından tüm askerler de görev yerlerine döndürülmeliydi

zira bir topluma ve bir devlete adalet en fazla *düşman* ile savaşırken gerekmekteydi (De Navarrete, 1626, 30.Kısım).

Kendi topraklarını bırakarak saraya yerleşen soylular ise saraydan gönderilmesi gereken diğer bir grup idi. Genel olarak, buldukları bölgede üretimi denetlemekle, vergilerin zamanında toplanmasıyla, kırsal noktalarda olası huzursuzlukları engellemekle ve fakirlerin haklarını güçlülere karşı korumakla yükümlü olan büyük toprak sahipleri, Kral III. Felipe'nin 1601'de Valladolid'e taşınmasından sonra Madrid'e doğru hareket etmeye başlamışlardı (De Moncada, 1619, 7.Kısım/5.Başlık). Kral III. Felipe'nin sahip olduğu hakların önemli bir kısmını baş yardımcısı Francisco Gomez de Sandoval y Rojas'a bırakması nedeniyle soylular onunla görüşerek daha fazla hak ve imtiyaz elde etmek adına merkeze gitmek zorunda kalmışlardı. Kralın yetkilerini başka bir soyluya teslim etmesi ile soylular arasındaki uyumun ve ahengin bozulduğunun düşünülmesi, soyluların sürekli olarak merkezde kalmasını tetiklemiş ve soylular, burada kalarak kendi adaletlerini sağlamaya çalışmışlardı. Zaman içerisinde saray ve çevresine yerleşenler de prestijlerini, zenginliklerini ve güçlerini birbirlerine hava atmak ve birbirleri ile yarışmak için kullanmaya başlamışlar, lüksün, aşırılığın ve gösterişin şaşaasına kendilerini kaptırmışlardı (AHN. Con. /1427/12, 1621; BNE. MSS. 8755, 1600, s.13; De Guzman, 1614, s.124). Aynı zamanda, tiyatro gösterileri, kâğıt oyunları ve boğa güreşleri gibi şeytani icatlar ile vakitlerini harcayan asiller ve soylular, kendilerinden öncekilerin yapmış olduğu askerlik ve devlet görevlerini ihmal etmişler ve kraliyetin askeri ve idari alanda büyük bir sıkıntı içerisine girmesine neden olmuşlardı (BNE. MSS. 8755, 1600, s.7). Çünkü askerlik ve devlet görevlerini ihmal eden soylular da pahalı kıyafetler, gösterişli aksesuarlar, büyük faytonlar ve gösterişli sofralar gibi alışkanlıkları sayesinde efemine bir hale gelmeye başlamışlardı. Soyluların sahip oldukları bu kötü alışkanlıklar da sarayda bulunanlar tarafından görülerek örnek alınmaya çalışılmış, İspanyollar kadim kültürlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardı. Bunların yanında, soyluların bıraktıkları topraklarda yaşayan köylüler ile kimsenin ilgilenmemesi, angarya işlerin artırılması, toplanan vergi miktarlarının sürekli artırılması, soylu yerine çeşitli tefecilerden borç para almak zorunda kalanların topraklarını bırakmak zorunda kalması gibi nedenler de

üretimin düşmesine ve vergi gelirlerinin azalmasına doğrudan etki etmekteydi (AHN. Con. /1427/12, 1621). Aşırı vergilerden bunalan, yüksek faizli kredileri ödeyemeyen ve kendilerine uygulanan adaletsizliklerden bıkan köylülerin başta Madrid olmak üzere belirli merkezlere gitmeye başlaması, halihazırda çok büyük sıkıntıları olan monarşinin durumunun daha da kötüye gitmesine neden olmuştu. Düşen üretim nedeniyle vergi gelirleri azalırken gösterişin ve debdebenin arttığı sarayda, masrafların her yıl katlanarak artması da bunun bir sonucuydu. Bu nedenle, kral bir an evvel saraydaki fazlalıkları göndermeli, monarşinin uyumunu geri getirecek düzeni tesis etmeli ve herkese hak ettiği imtiyazları ve lütufları adil bir şekilde paylaştırmalıydı. Kral, Bilge Alfonso'nun da söylediği üzere, "*yaptığı her işte adil olmayı,*" ilke edinmeliydi (*Las Siete Partidas del Rey Don Alfonso el Sabio*, 1843, s.43).

4.3.5. Coğrafi Dağınıklık ve Aşırı Büyüklük

"Romalıların başlıca fetihleri cumhuriyet zamanında tamamlanmış oldu. İmparatorlar, hiç değilse bunların çoğunluğu, senatonun derin usçuluğunun, konsülüslerin etkin atılganlığının ve halkın savaştan coşkunluğunun meyvesi olarak elde edilmiş bulunan bu ülkeleri imparatorluk içerisinde tutmakla yetindiler. İlk yedi yüzyıl hızlı zaferlerin birbirini izlemesiyle geçti; ne var ki İmparator Augustus evreni boyunduruk altına almak gibi tutkulu bir tasarımı bırakmayı gerekli görmüştü. Halk meclislerine ılımlı ruhu sokmasına neden, bu olmuştur. Barış yaşamına yönelince, durum gereği olduğu gibi kendi yaradılışına da uygun olarak, Roma'nın büyüklükte doruğa vardığını görmüş ve yeni fetihler peşinde koşma konusunda umuda değil korkuya kapılmıştı. Gerçekten, uzaklarda yapılan savaşların kazanılmasında işler her gün biraz daha güçleşiyor, başarılar daha kuşkuyla duruma giriyor ve elde edilen yeni kazançlar daha az verimli oluyordu..." (Gibbon, 1987, s.22).

Edward Gibbon, meşhur eseri *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*'nde, Romalıların yapmış oldukları fetihlerle kendilerine devasa bir imparatorluk kurarak sınır ve toprak noktasında güçlerinin doruğuna ulaştıklarını ifade etmekteydi. Batıda Atlantik Okyanusu, kuzeyde Ren ve Tuna, doğuda Fırat, güneyde Arabistan'ın ve Afrika'nın kızgın çölleri ile çevrelenmiş devasa bir devlete sahip olan Romalıların sahip olduğu bu doğal engeller, yeni fetihlerin yapılmasında ve yapılan savaşların kazanılmasında büyük güçlük çıkarmaktaydı (Gibbon, 1987, s.22). Sahip oldukları doğal sınırlar ile yeni fetihlerde bulunma ve

evrensel bir devlet kurma ideallerinden vazgeçen Romalılar, sahip oldukları topraklarda kendi otoritelerini tesis etmek zorundaydılar. Hatta İmparator Augustus ölümünden sonra senatoda okunan vasiyetnamesinde, bu kuralı, haleflerinin uymaları gereken bir zorunluluk olarak göstermişti (Gibbon, 1987, s.23). Romalılar adına asıl zorlu dönem şimdi başlıyordu; imparatorluk dışarıda topraklarını düşmanlara karşı müdafaa etmeye çalışırken içeride halkın mutluluğu, refahı ve huzuru ile ilgilenmek zorundaydı. Kısa bir süre sonra ise Augustus'un korkuları gerçek olmuş gibiydi; İmparator Trajan'ın ölümünden sonra Romalılar, "*Kendi topraklarında yaşayan ve kendilerine baskıyla kabul ettirilen güçlü yumruktan artık korkuları kalmayacağı için bütün bu uzak ülkelerdeki ulusların boyunlarındaki tutsaklık halkasının kırılıp atılabileceği korkusu,*" ile yüzleşmeye başlamıştı (Gibbon, 1987, s.26). İmparatorluğun büyüklüğü, aynı zamanda, imparatorluğun zayıf karnını teşkil etmekteydi.

Gibbon gibi benzer bir düşünceye sahip olan İtalyan düşünür Giovanni Botero da Augustus zamanında gücünün doruğuna ulaşan Roma İmparatorluğunun, ülkeyi yönetme konusunda büyük bir sıkıntıya düştüğünü ve bilhassa, dahili etmenlerin Roma İmparatorluğu ve diğer büyük ülkeleri yıkıma götürdüğünü ifade etmekteydi:

"Büyük devletler komşularını kıskançlığa ve şüpheye iter ki onların kendi aralarında çoğu zaman birleşmelerinin ve birlik kurmalarının nedeni budur ve birleşenlerin birçoğu bunu tek başına yapamayacağını bilir ama onlar [büyük devletler] burada bir kayıptan ziyade iç meselelere daha fazla maruz kalır çünkü büyüklükle zenginlik artar, zenginlikle hırs, lüks, açgözlülük, tüm kötü şeylerin kökenleri ve bu devletler bolluğun zirvesine eriştiklerinde zenginlikten yoksun kalırlar. Bunun yanında, büyüklük beraberinde var olan güce dayanan bir inanç getirir ve bu inanç tembelliği ve tebaası ile düşmanın hafife alınmasını da; aynı şekilde, benzer devletler de çoğunlukla mevcut temel veya cesaret ile kazanılan geçmiş olaylar üzerine inşa edilmiş bir prestij ile kendilerini devam ettirirler... Roma İmparatorluğu Augusto Cesar zamanında en büyük olduğu dönemi yaşadı; dünyevi zevkler ve lüks Tiberius zamanında erdemleri bastırmaya başladı ve Caligola ve diğer imparatorların dönemlerinden sonra büyük bir rekabete girdiler; Vespasiano ise var olan cesareti ile kısmen restore etti ama Dominicano sahip olduğu kötü alışkanlıklarla onu daha da derinleştirdi ve Trajan'ın iyiliği her şeyi eski haline döndürdü ve ondan sonra çok azı onu takip etti ama onlar sonunda her şeyi kaybettiler ve hatta bazı zamanlar onları muhtaç ve yardıma ihtiyaç duyan bir hale soktu; bu yardım Romalıların cesaretinden değil yabancı komutanlar ile imparatorlardan geldi..."(Botero, 1593, 1. Kısım/6. Başlık).

Roma İmparatorluğu'nun diğer büyük devletlerin yaşadığı benzer dönemlerden geçerek yıkıldığını düşünen Botero'ya göre, benzer bir durum Avrupa, Afrika, Asya ve Amerika gibi farklı kıtalarda toprak sahibi olan İspanyolların başına da gelebilirdi. Aşağı Ülkeler, Portekiz, Milano, Napoli, Sicilya, Sardinya, Mayorka, Kanarya Adaları, Yeni İspanya, Meksika, Burgonya, Kastilya ve Katalonya başta olmak üzere bir dizi farklı coğrafyadan teşekkül eden İspanyolların sahip olduğu bu topraklar, yönetmek için çok büyüktü ve dolayısıyla monarşi, bu topraklara yenilerini eklemek yerine eldekileri başarılı şekilde yönetmeliydi (Botero, 1593, 1. Kısım/6. Başlık). Bir devletin ömrünü belirleyen de bu düşünceydi zira devletin birçok bölgeyi almasını sağlayan güç ve kuvvet, birçoklarına verilen bir özellikken onları yönetme imkânı tanıyan bilgelik ve sağduyu, çok azının sahip olduğu bir karakterdi. Elde edilenlerin muhafazası, "*Mükemmel bir erdemın tatlı meyvesi,*" gibiydi (Botero, 1593, 1. Kısım/5. Başlık). Buna rağmen Botero'nun da altını çizdiği üzere; İspanyollar, Romalılardan çok daha büyük bir zorluk ile karşı karşıyaydı. Roma toprakları arasında bulunan bütünlük, İspanyolların topraklarında bulunmamaktaydı ki bu durum monarşinin düşmanlarına büyük bir avantaj ve kolaylık sağlamaktaydı. Coğrafi olarak birbirinden kopuk olan topraklar arasında hiçbir zaman bir bütünlük bulunamayacağından böyle devletlerin ömrü, toprak bütünlüğü olanlara göre daha kısa sürmekteydi (Botero, 1593, 1. Kısım/6. Başlık). İspanya devasa kaynaklara, zenginliklere ve imkânlara sahip olsa da bu özellikleri, onun zayıf noktalarını teşkil etmekteydi. Birçok İspanyol yazarın da düşüncesi bunu destekler nitelikteydi.

Avrupa'da Aşağı Ülkeler, Franche-Comté, Napoli, Milano, Sicilya, Sardinya, Portekiz, Kastilya, Navarra ve Katalonya gibi farklı topraklardan teşekkül eden İspanyol monarşisi, çok büyük coğrafi farklılıklara sahipti. İspanya ile Aşağı Ülkeler arasında Fransa, Napoli ile Milano arasında Papalık ve çeşitli İtalyan krallıkları, Aşağı Ülkeler ile Franche-Comté arasında; Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu ve Aşağı Ülkeler ile Milano arasında da İsviçre, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ve çeşitli Alman prenslikleri yer almaktaydı. Bahsi geçen bölgeler arasında yer alan Fransa, İtalyan krallıkları ve Protestan Alman prenslikleri gibi yerlerin İspanyollar ile iyi ilişkilere sahip olmamaları monarşinin tüm toprakları adına büyük bir güvenlik zafiyetine neden olmuş ve her bir bölge

potansiyel bir tehdit ile baş başa kalmıştı (BNE. MSS. 11306, s.198). 1500'lerin ortalarında patlak veren ve monarşinin gücünü ve prestijini sarsan Aşağı Ülkeler isyanının bastırılmamasında da bu durumun etkisi çok büyüktü. Aşağı Ülkeler ile İspanya arasında bir coğrafi yakınlığın ve toprak bütünlüğünün olmaması kraliyetin bu noktaya müdahalesini zorlaştırırken, bu bölgeye asker ve para yollamak oldukça güç bir hale gelmişti. Monarşinin sahip olduğu ve kendisini Türkler, Fransızlar, İngilizler ve Venedikliler gibi rakiplerinin önüne geçiren Avrupa toprakları, aynı zamanda, onun en büyük handikabı olarak görülmekteydi (BNE. MSS. 11306, ss.191-192). Açık bir şekilde, V. Carlos ile II. Felipe dönemlerinde bir dizi fetih hareketinde bulunan İspanyollar, gereğinden fazla büyümüştü; var olan toprakları ile yönetimi neredeyse imkânsızlaşan bu toprakların kazanılmasında sadece İspanyol askerleri yer aldığından azalan insan kaynağı ile bunu sürdürmek olası gözükmemekteydi (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Romalılarda da görüldüğü üzere Tanrı tüm büyük güçlere belirli bir kota koyarak kendi sınırlarını aştıkları zaman geri çekilmelerini sağlamaktaydı (De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 4.Başlık). İspanyollar da kendi monarşilerini muhafaza edebilmek adına bu kurala riayet etmek zorundalardı:

“Tanrı'nın takdiri her zaman monarşilerin büyüklüğüne bir sınırlama getirdi ki sınırlarını aşanlar geri dönmeliydi, tıpkı denizlerdeki dalgalar gibi ve bu Roma İmparatorluğu'nda da görüldü ve aynı şekilde 120 yıl gibi süre zarfında Afrika'nın bir bölümü, Portekiz, Sicilya, Milano, Napoli, Batı ve Doğu Hindistan ile büyüyen İspanyol İmparatorluğu'nun da benzer bir süreçten geçip geçmeyeceği düşünülürdü; Roma'yı korkutan şey -ki o, refah içerisindeki bir cam olarak adlandırıldı- onun (camın) parladığı kadar kırılacağı idi...” (De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 4.Başlık).

Monarşiye bağlı tüm fetihlerin İspanyollar tarafından yapılması, fethedilen yerlerin İspanyol askerleri ile yöneticileri tarafından korunması ve idare edilmesi, bu bölgelerin nüfuslandırılması adına doğal İspanya sınırlarından insanların buralara göç etmesi, yazarların endişelerini artıran diğer unsurlardı. Birçok asker Amerika, Asya ve Afrika'nın korunması, Aşağı Ülkeler'deki isyanın bastırılması ve Fransa, İngiltere ve Osmanlı ile yapılmakta olan savaşların kazanılması için canlarını feda ederken birçokları da Hıristiyanlığı farklı topraklara yaymak için Amerika ve Afrika'nın ücra köşelerine giderek tüm hayatlarını burada geçirmekteydi (De Moncada, 1619, 2.Kısım/ 1.Başlık). İspanya dışına çıkan İspanyolların çok azının ülkesine dönebilmesi, bu durumun *sürdürülebilir* görülmemesi ile sonuçlanmıştı.

Halihazırda büyük bir demografik kriz yaşayan ve sayıları her geçen gün biraz daha azalan İspanyolların ise muhafaza edilmesi için yeni fetihlerin ve yeni keşiflerin yapılması son derece tehlikeliydi. Monarşinin mevcut durumu, böyle bir yükü kaldırabilecek yapıda değildi ve bu durum da çeşitli İspanyol yazarın dikkatini çekmekteydi:

“İnsan eksikliği yaşayan bölgelerde yeni fetihler ve yeni keşifler denemek uygun değildir ki sayıları oldukça az olan İspanyolların tükenmesi ile son bulabilir. Zaten öyle olmasıydı, monarşinin prestiji, Katolik inancının muhafazası ve ilerlemesi için onlar zorunlu kılınırdı...” (De Navarrete, 1626, 8. Kısım).

İspanyol yazarlar, insan kaynağının azalmasının yanında var olan büyüklüğün neden olduğu zenginliğin başta Romalılar olmak üzere birçok imparatorluğun yıkılmasında önemli bir rol oynaması sebebiyle daha fazla fetih ve daha fazla genişleme yapılmasına karşı çıkmaktaydılar. Yeni fetihlerin, keşiflerin ve hareketlerin getireceği zenginlikler; açgözlülük, hırs, ihtiras, doyumsuzluk, aşırılık ve efeminelik gibi istenmeyen durumların yayılmasına doğrudan etki etmekteydi (De Navarrete, 1626, 8. Kısım). Aşırı bir zenginlik içerisine giren tüm büyük imparatorluklarda olduğu üzere, insanların ahlaki yönleri zayıflamakta, toplumu güçlü kılan erdemler unutulmakta ve kadim gelenekler yerlerini kötü alışkanlıklara bırakmaktaydı. Bu durum da erkeklerin askerlik görevlerinden uzaklaşarak tembelleşmesine ve efemineleşmesine zemin hazırladığından devasa imparatorluklar zayıflamakta ve nihayetinde de yıkılmaktaydı (De Navarrete, 1626, 8.Kısım). Askeri manada en güçlü dönemlerini yaşayan Romalılar ile Perslerin zayıflamalarının altında yatan neden buydu. Ahlaki anlamda zayıflamış ve kendisini var eden erdemlerini unutmuş bir topluma sahip olan devasa imparatorlukların başka bir düşmana ihtiyaçları yoktu. Toplumu var eden ahlak ve erdem gibi temel unsurların etkisizleşmesi ile nefret, baskı, zulüm, acı, düzensizlik, düşmanlık ve güvensizlik ortaya çıkacağından böyle devletlerin ömürleri pek de uzun olmamaktaydı (De Navarrete, 1626, 8.Kısım). Benzer bir süreçten geçen İspanyol monarşisinin de muhafaza edilmesi ve ömrünün uzaması adına gerekli önlemlerin alınması gerekmekteydi:

“İspanyolların sona ermesinden ve tükenmesinden kaçınmak için imparatorluğun geniş topraklarına bir sınır ve hat çekilmesi mantıklı olabilirdi. Başlarda aşırı büyüme zenginliği artırdığından o hırsı azdırır ve hırs da tüm kötülüklerin kaynağı olan açgözlülüğü tetikler ve bu şekilde, İspanya’da ve

diğer tüm büyük monarşilerde de net bir şekilde tecrübe edildiği üzere onların yıkımı aynı büyüklükten ileri gelir zira bu büyüklükle kadim olanların kötü alışkanlıklar ve aşırılıklarla ortadan kaldırılması durumu ortaya çıkar ki bunun sonucu askeri geleneğe ve denizcilik sanatına ehemmiyet vermeyen tembel ve dikkatsiz insanların doğmasıdır...” (De Navarrete, 1626, 8.Kısım).

Genel olarak, İspanyol yazarlar kralın ve devlet yöneticilerinin monarşinin devasa topraklarını yönetebilmek ve düşman tehditlerini ortadan kaldırmak için fetih hareketlerinin sona erdirilmesi ve Amerika ile Afrika gibi kıtalarda ilerleme hareketlerinin askıya alınması görüşünü ortaya koymuşlardı (De Navarrete, 1626, 8.Kısım). Böylece, buraların fethedilmesi adına birçok kayıp vermiş, kimsenin cesaret edemediği yerlere giderek cesaretini göstermiş ve barbar uluslarla savaşmış İspanyol ulusunun üzerindeki baskının hafifletilmesine ve var olan toprakların daha iyi yönetilmesine önem verilmeye çalışılmıştı (De Navarrete, 1626, 8.Kısım). Coğrafi anlamda birbirinden kopuk toprakların birbirine yakınlaştırılması ve dolayısıyla, monarşinin daha iyi yönetilmesi için birçok yazar İspanyolların güçlü bir donanma kurması gerektiği fikri üzerinde birleşmişlerdi zira denizlerde güçlü ve etkin olmadan sahip olduğu bölgeler arasında karalar, denizler, kıtalar ve okyanuslar bulunan bir devlet, var olan topraklarını koruyamayabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.31). Aşağı Ülkeler’de patlak veren ve monarşinin ciddi bir prestij kaybetmesine neden olan isyanlar gibi olayların devamı gelebilir ve merkezin baskıdan korkmamaya başlayan bölgeler de bu harekete benzer adımları atabilirlerdi. Bu nedenle, bu toprakların muhafaza edilmesi ve onların düşmanları ile etkin şekilde mücadele edebilmesinin yolu, sağlam bir donanma kurmaktan ileri gelmekteydi. *Denizlerin Efendisi* olmadan İspanyol monarşisi gibi dağınık ve devasa bir imparatorluk ayakta kalamayabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.31).

4.4. EKONOMİK NEDENLER

4.4.1. Aşırı Vergilendirme: Devletin Ayaklarının Ağırması

Genel olarak, kralların ve devlet yöneticilerinin, tebaanın güvenliğini sağlamak, doğru ve faydalı yasalar çıkarmak ve devleti doğal ve ilahi kanunlara uygun yönetebilmek için hatırı sayılır bir otoriteye sahip oldukları düşünölmekteydi.

Kaynağının ilahi veya tabii nedenlerden ileri geldiğini iddia eden bu düşünce, krala ve devlet yöneticilerine vergi toplama hakkını da *doğal* bir imtiyaz olarak sunmuş ve bu sayede, yöneten ile yönetilen arasındaki en önemli fark ortaya çıkmıştı (De Olivares, 1621, s.3). Var olan bu *doğal* hakkın kral ve devlet yöneticileri tarafından suiistimal edilmesi veya kötüye kullanılması, onların meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuş, tebaanın gözünde kralın veya devlet yöneticisinin iyi veya kötü olarak kabul edilmesinde, bu tasarrufun nasıl kullanıldığı belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmıştı. Doğal olarak, tebaa, vergilerin az ve ölçülü olmasını istediğinden bunu sağlayan krallar veya devlet yöneticileri iyi olarak görülmüş; halkın iyiliğini düşünmeyerek vergileri ağırlaştıran veya çok fazla vergi toplayan krallar veya devlet yöneticileri ise adaletsiz olmakla ve ilahi kanunlara karşı gelmekle itham edilmişti (AHN. Con. /1431/177, 1621). Kendisinin Tanrı tarafından görevlendirildiğine ve onun ilahi kanunlarına bağlı kalacağına inanılan kralın tebaasının iyiliğini düşünmemesi ve ona gereğinden fazla yüklenmesi, onun yönetiminin sorgulanmasına neden olmuştu (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.43-45). Kralın ve ona bağlı devlet yöneticilerinin de böylesine büyük bir sorun ile karşılaşmaları, halk gözündeki itibarlarına gölge düşürerek yapmak istedikleri hareketlerde onlardan bir destek alamamaları ve dolayısıyla, devletin yıkılmasına kadar gidebilecek bir dizi felaketin yaşanması ile sonuçlanmaktaydı. Keza, 1600'lerin başından itibaren birçok İspanyol yazar ve düşünürün de benzer kaygıları paylaştığı aşikârdı; bu kaygıları en fazla dilen getiren isimlerden biri olan ve halkın daha fazla vergi veremeyecek durumda olduğunu ifade eden Don Matheo Lisón y Biedma'nın söylediği üzere, "*monarşiyi korumak günden güne daha da zorlaşmakta,*" idi (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ s.10).

Monarşinin tebaadan topladığı vergileri aşırı ve fazla bulan isimlerden biri olan Don Matheo Lisón y Biedma'ya göre, bu bölgeler *acı içerisinde* kalan *ruhsuz* bölgelere dönüşmüştü zira yoğun vergi baskısından usanan birçok insan, hayatlarını daha rahat devam ettirebilmek için başka bölgelere gitmeye başlamış ve bir önceki yüzyılda Avrupa'nın en parlak ve en zengin bölgelerinden olan Kastilya, yok olmanın eşiğine kadar gelmişti (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.51). Monarşinin en güçlü ve en zengin bölgesinin böyle büyük bir krizin içerisinde olması da devletin gücünü azaltarak onun askeri ve ekonomik açıdan

Avrupalı rakiplerinin gerisinde kalmasına neden olmuştu. Aynı zamanda, tebaanın üzerindeki bu yoğun vergi baskısı, onların her gün biraz daha fakirleşmesine ve daha sefil bir yaşam sürmesine sebep olmaktaydı. Oysaki daha az vergi toplanan bölgelerde ve ülkelerde huzur ve refah daha kolay sağlanmakta ve monarşinin aksine nüfus sürekli olarak artmaktaydı. Bu nedenle, Tanrı tarafından yeryüzündeki insanları yönetmek ve onlara dirlik ve düzen getirebilmek adına görevlendirilen kral, üzerine düşen görevleri yerine getirerek bu hastalığı tedavi etmeli ve tebaaya yeni vergilerin yüklenmesini engelleyerek onun daha da şiddetlenmesinin önüne geçmeliydi ((BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ s.41, 2.Kısım/s.49). Bugüne kadar var olan güçleri ile monarşinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan tebaaya yüklenebilecek olası yeni vergiler, kraliyetin maddi sıkıntılarını gidermeyeceği gibi mevcut sorunun daha da büyümesine neden olacaktı. Krala da bu noktada düşen en önemli görev var olan krizi daha da derinleştirmek değil; onu hafifleterek bir an evvel ortadan kaldırmasıydı (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ ss.49-51). Var olan sorunlara doğru şekilde yaklaşılması sadece krallığın gücünü yeniden kazanmasına zemin hazırlamayacaktı; aynı zamanda, krallığı oluşturan unsurların da rahatlamasına aracı olacaktı. Don Matheo Lisón y Biedma da bu durumu şu şekilde anlatmaktaydı:

“Monarşinin iyiliği ve ömrü kralın ve krallığın muhafaza edilmesinde yattığından her ikisine eşit şekilde bakmaya çalışmak zaruridir. Birine (gerekli) çarelerin uygulanmaması durumunda o diğerini de sıkıntıya sokacağından ve tüketeyeceğinden bu durum boğaz ağrısı ile baş ağrısı olan bir hastayı o bölgelerin iyi hale gelebilmesi adına bacaklarını ovmayı tavsiye ederek hastasını tedavi eden doktorun durumuna benzeyecektir ki bir bölgeyi tedavi etmeden bir diğerine geçmekten daha iyi bir rahatlama sağlayabilme yolu yoktur...” (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.45).

Don Matheo Lisón y Biedma'nın monarşinin mevcut durumu hakkında sahip olduğu endişe dolu görüşlerinin birçoğu farklı İspanyol yazarlar tarafından da dile getirilmekteydi. Don Mateo Lison y Biedma'nın görüşlerine ilave olarak birçok İspanyol yazar, ağır ve aşırı vergilendirme düşüncesini kral ile tebaasının arasındaki ilişkinin bozulmasının ve kraliyet gelirlerinin düşmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak görmekte idi. Buna göre, kralın vergileri sürekli olarak artırması, kral ile tebaası arasındaki karşılıklı sevgi ve sadakat ilişkisinin bozulmasına neden olurken kralın halkın iyiliğini koruma yükümlülüğüne riayet

etmediğini de göstermekteydi (AHN. Con. /1431/177, 1621; AHN. Con. /1427, 1619, ss.2-3). Bu nedenle, halkın iyiliğini düşünmeden hareket eden ve onların acı içerisinde kalmalarına sessiz kalan kral, onların desteğini kaybedebilir ve akabinde, tüm krallık geri dönüşü olmayan bir sürecin içerisine girebilirdi. Aristo'nun da söylediği üzere bir kralın en büyük hazinesi onun *tebaası* olduğundan onun gözetilmesi ve tehlikelerden korunması, kendisinin öncelikli işleri arasında yer almalıydı (De Navarrete, 1619, 18.Kısım). Aynı şekilde, monarşinin artan borçlarını karşılamak ve halen Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle devam eden savaşları finanse edebilmek için sürekli olarak artırılan vergiler, tarımsal ve manifaktürel üretimi düşürdüğü gerekçesiyle monarşinin gelirlerinin azalmasının en önemli nedeni olarak görülmekteydi (AHN. Con. /1427, 1621). Vergi baskısından bunalan köylüler topraklarını, zanaatkârlar zanaatlarını ve diğer üreticiler de üretimlerini bırakarak başka bir bölgeye göç etmeyi veya boş boş gezerek tembelleşmeyi seçmekteydi (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.13). Dolayısıyla, üretimin azalması İspanyolların temel besin ve gıda ürünlerine ulaşma imkânlarını kısıtlamış ve o ürünlerin fiyatlarında radikal artışlar meydana gelmiş, kötü beslenmeye bağlı olarak açlık, kıtlık ve salgın gibi durumların yaşanma sıklığı artmış, tüketimin azalmasına bağlı olarak temel gıda ürünlerinin dışında üretim yapanların üretim kapasitesi daralmış, tarım alanında büyük bir iş gücü açığı ortaya çıkmış, kırsal ile kent arasındaki denge bozulmuş, üretim yapanların maliyetleri artmış ve daha da önemlisi, monarşinin insanların tüketmek zorunda olduğu temel besin ve gıda ürünlerine daha fazla vergi koymasına neden olmuştu.

Monarşinin temel gıda ve besin ürünlerine yüksek vergiler koymaya başlaması ise birçok yazar tarafından ciddi oranda tenkit edilen en önemli konuların başında gelmekteydi. Buğday, ekmeke, şarap, zeytin, zeytinyağı ve et gibi temel besin maddelerinin fiyatlarının artması nedeniyle nüfusun ciddi oranda azalmaya başladığını düşünen İspanyollar, evlilik düşüncesinin önemini kaybetmesini de yükselen vergilere bağlamaktaydı (Barbón y Castañeda, 1628, s.9). İnsanların kendi karınlarını doyurma noktasında sıkıntı yaşamaları, evlilik fikrinden uzaklaşmalarına neden olmuş, evlilikten uzak kalan insanlar tembellik, gösteriş, aylıklık, lüks, zina ve kumar gibi şeytani günahların içerisine girmiş ve bu durum,

toplumun temel unsuru olan aile kurumunun önemini kaybetmesi ile sonuçlanmıştı. Bu nedenle, insanların tüketmek zorunda kaldıkları temel gıda ve besin maddelerine konulan yüksek vergiler, kralın ve devlet adamlarının beklediği gibi monarşiye olumlu etki sağlamamış; bilakis, insanların evlenmekten kaçmaları ve çeşitli günahların içerisine girmeleri ile toplum yapısı erozyona uğramaya başlamıştı (BNE. R/19258, 1623, s. 125). Geleneksel toplumsal yapısını kaybetmeye başlayan ve her gün biraz daha *sefil* ve *fakir* hale gelen monarşi, aynı zamanda, *tehlike* altında bulunan bir devlete dönüşmekteydi (BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ s.10).

Kralın ve devlet yöneticilerinin balık, zeytinyağı, şarap, ekmek ve et gibi temel gıda maddelerine uygulamaya başladığı yüksek vergilerin neden olduğu sosyal, mali ve iktisadi buhranı hafifletmek adına birçok İspanyol, vergi sisteminin değiştirilmesi gerektiğinin altını çizmekteydi. Zenginlerden ziyade yeterli parası olmayan fakirler ve toprağı ekerek üretim yapmaya çalışan köylüler üzerinde yoğunlaşan bu vergi baskısını kırabilmek için monarşinin *zorunlu tüketim* maddeleri üzerine koymuş olduğu aşırı vergi; mücevher, altın veya gümüş aksesuar, ipek, pahalı elbise, koku, parfüm, tiyatro, kumar ve fayton gibi zorunlu olmayan ve lüks tüketime giren ürünler üzerine kaydırılmalıydı (De Moncada, 1619, 5. Kısım/2., 4. Başlık) Bu sayede, insanları tembelliğe ve efemineliğe ittiği, toplum yapısını bozduğu, geleneksel değerlerin unutulmasına neden olduğu, her yıl bu ürünlere harcanan paraların monarşi düşmanlarının eline geçtiği ve İspanyolları yabancı kültürlerin egemenliği altına soktuğu gibi gerekçeler nedeniyle eleştirilen bu *şeytani* icatların yayılmasının önüne geçilebilir ve bu ürünleri kullanmak isteyenler etkili bir yöntem ile cezalandırılabilirdi (Carranza, 1636, 1. Kısım/2. Başlık, 2.Kısım/2. Kısım). Aynı zamanda, İspanyol toplumunun en büyük çarpıklıklarından biri olarak kabul edilen fakirlerin zenginlerden daha fazla vergi vermesi durumu da değişebilir ve sayıları üç milyonu bulan fakir insan, günlük geçim kaygılarından kurtulabilirdi (De Moncada, 1619, 5. Kısım/4. Başlık). Halihazırda, kilise, yerel yöneticiler, yerel idareler, monarşi ve toprak sahipleri gibi farklı gruplara bir dizi vergi veren insanların temel yiyecek ürünlerine de vergi verdiği göz önüne alındığında bu ürünlerin vergilerinin daha da artması bu ürünlerin tüketimini azaltabilir, üreticilerin üretim yapma kapasiteleri düşebilir ve

köylüler toprağı ekmeı bırakabilirdi. O halde, tüketim ürünleri üzerindeki bütün vergiler akıllıca değiştirilerek daha adil bir düzen hâkim kılınmalıydı (De Moncada, 1619, 6.Kısım/2. Başlık; BNE. MSS.10508, 1622, 1. Kısım/ ss.39-40):

“İlk olarak teologların düşüncelerine göre yaşamak için gerekli olan şeylere vergi koymak çok yasal bir durum değilmiş gibi gözükteğünden ve (onun) kanuni bir karşılığı olduğundan ve aynı zamanda, tahıl, et, balık, zeytinyağı ve şarap gibi ürünlere o verginin konulmasından ötürü bu genel düşüncenin yasal olup olmadığına dair İspanya’da bir tartışma söz konusu... İkincisi çiftçilere vergiler yüklendikçe onlar çalışmayı bırakacaktır... Üçüncüsü de fakir zenginden daha fazla verirdi zira zengin az ekmeı yiyip diğer şeylerin tadına bakarken fakirin tek yiyebildiği şey ekmeı...” (De Moncada, 1619, 4.Kısım/6.Başlık).

İspanya’da monarşinin ekmeı, buğday, et, zeytin, şarap ve zeytinyağı gibi temel tüketim ürünlere konulan yüksek ve ağır vergilerin neden olduğu diğer bir olumsuz durum da krallık içerisinde köylülerin toprağı ekmeı bırakması neticesinde tarımsal faaliyetlerin durma noktasına gelmesiydi. Geleneksel İspanyol siyasi düşüncesi içerisinde toprağı ekerek ve vergi vererek monarşinin ayakta kalmasını sağlayan ve devletin en önemli unsuru olarak görülen köylüleri güçlü kılmak ve onların üstlerindeki baskıları hafifletmek, İspanyol krallarının en önemli görevlerinden biri olarak görölmekteydi (AHN. Con. /1427, 1619). Dolayısıyla monarşi, köylülerin rahat bir şekilde toprağı ekebilmelerini sağlamak amacıyla tarım ürünlerinin ve köylülerin üzerindeki vergi yükünü düşük tutmalı, onların daha fazla üretim yapabilmesi için çeşitli teşvikler ve yardımlar sağlamalı ve kral, sahip olduğu tüm zenginliklerin onların alın terinden ve el emeğinden geldiğini unutmamalıydı (De Navarrete, 1626, 18. Kısım). Keza Tanrı evreni yarattıktan sonra insana bir armağan olarak toprağı ekmeı ve onu işlemeı görevini vermiş, bu görev onun ilk vazifesi olmuştu (De Guzman, 1614, ss.2-3). Cicero’nun da söylediği üzere, “*Tarım, devletin ilerlemesini sağlayan en önemli etmen,*” idi (BNE. R/19258, 1623, s. 172). Hatta Roma’yı kuran ve Roma Krallığının ilk kralı olmayı başaran Romulus’un da bunu başarmasının altında toprağı iyi eken, işleyen ve biçen bir tebaaya sahip olması yatmaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 174).

Yunan filozof Aristo’dan etkilenererek *ideal devletin* kurulması adına askerlerin, köylülerin, din adamlarının, hakimlerin ve memurların bir arada olması gerektiği fikrini savunan Geronymo de Zeuallos’a ve Barbón y Castañeda’ya göre, bir

devletin ayakta kalabilmesi tümüyle köylünün ürettiği tarım ürünlerine bağlı olduğu için köylüler toplumun diğer unsurlarından daha önemliydi (Barbón y Castañeda, 1628, s.2; BNE. R/19258, 1623, s. 171). Köylünün toprağı işlememesi durumunda kralın ve krallığın bir hükmü kalmayacağını düşünen Zeuallos için köylüler ve çiftçiler, ideal bir devletin *ayakları* konumundaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 171). Nasıl bir vücut ayakları olmadan temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında bir acziyet içerisine girmekteyse tarımla uğraşarak toprağı işlemeye çalışan köylüler olmadan devlet de benzer bir duruma düşebilirdi. Köylüler olmadığı sürece tüm toplumun veya tüm devletin güçlü, soylu ve asil kişilerden oluşması hiçbir anlam ifade etmemekteydi. *İdeal* bir devlete ulaşabilmenin yegâne yolu, Aristo'nun ifade ettiği üzere, toprağın ürünlerini yetiştirerek ve onları çoğaltarak *faydalı bir sanat* yapan köylü ve çiftçi nüfusa sahip olmaktan geçmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s. 171). Hatta Aristo'ya benzer şekilde Zeuallos da dünya üzerindeki en iyi devletin tüm halkın çiftçilik yaptığı devlet olduğunu söyleyerek onların bir devlet için ne kadar mühim bir role sahip olduğunu şöyle ifade etmekteydi:

“Eğer vücudun temel bölgelerini muhafaza edebilecek olan aşağı (bölgeler) ve ayaklar olmamış olsaydı tümüyle başlardan, güçlülerden ve efendilerden oluşan bir devletin ne hükmü olurdu? Eğer toprağı ekebilecek kimseler olmasaydı askerlerin ve hakimlerin ne hükmü olurdu? İyi bir doktor vücudun her bölgesini iyileştirmeli çünkü o sadece başı iyileştirirse tüm yükü kendisinde hissedecek olan ayaklar zayıf kalır ve tüm vücut yere kapaklanır...” (BNE. R/19258, 1623, s. 172).

Birçok İspanyol yazar köylüler ve çiftçilerin önemi hakkında bir dizi yazı kaleme almış olsa da 1500'lerin sonlarından itibaren monarşinin tüm vergi yükü köylüler, çiftçiler ve tarımsal üretim yapmaya çalışanların omuzlarına yıkılmıştı. Köylülerden alınan vergilerin sürekli artırılması, var olan vergilere ek vergiler çıkarılması, vergi artışına bağlı tüketimin düşmesiyle üretimin azalması ve çeşitli nedenlerden ötürü tefecilerden yüksek faizli borç almak durumunda kalan köylülerin borçlarına karşılık topraklarını bırakmak durumunda kalması gibi etmenlerden ötürü insanlar toprakları ekmekten vazgeçmeye başlamışlardı. Romalılar döneminde tarımsal faaliyetlerdeki başarıları ve çalışkanlıkları sayesinde *İyi İnsanların Ülkesi* olarak bilinen İspanya, 1600'lerin başlarından

itibaren tarımsal faaliyetlerin sona ermek üzere olduğu *zayıf ve kırılğan* bir ülkeye dönüşmüştü (De Navarrete, 1626, 39.Kısım).

Tarımsal üretim noktasında yaşanmakta olan *zayıflığın ve kırılğanlığın* temelinde ise monarşi yönetiminin geleneksel yapıdan uzaklaşması yer almaktaydı. Tarımın hayati bir rol oynadığı İspanyol toplumlari içerisinde kral, toplumun ve devletin temel unsuru olarak gördüğü köylünün ve çiftçinin tüm dertleri ile yakından ilgilenmekte, onların üzerindeki vergi yükünü asgari ölçülerde tutmakta ve onların rahat şekilde üretim yapabilmesi adına gerekli zemini hazırlamaya çalışmaktaydı. Aynı zamanda, İspanyol krallar ve devlet adamları, köylülerin ve üreticilerin daha fazla tarımsal üretim sağlayabilmesi adına onlara sürekli olarak yardım etmekte ve onlara çeşitli teşvikler sağlayarak onların daha fazla para kazanabilecekleri işlere girmelerini engellemeye çabalamaktalardı zira yetiştirdikleri ürünler ile toplumun temel ihtiyaçlarını gidermeleri ve elde ettikleri gelirler ile önemli miktarlarda vergi vermeleri sayesinde monarşiyi ayakta tutan köylülerin ve üreticilerin durumu devletin geleceği açısından büyük bir ehemmiyet taşımaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s. 171). Monarşi sağlam bir şekilde ayakta durmak istiyorsa sadece baş, kalp veya kollar ile ilgilenmemeli; bilakis, kendi temel ihtiyaçlarını giderebilmesi adına önceliği *ayaklarına* vererek onların sağlıklı olmasına özen göstermeliydi (BNE. R/19258, 1623, ss.171-173). Yürüyemeyen bir insan kısa bir zaman içerisinde nasıl yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırsa köylü, çiftçi ve üretici ile ilgilenmeyen bir monarşi de yiyeceksiz ve vergisiz kalacağından yıkılma tehlikesini derinden hissetme riskini taşıyabilirdi. İspanyol bir yazarın da ifade ettiği üzere, "*Silahsız barış, parasız silah ve vergisiz para,*" olmayacağından köylülerin ve üreticilerin göz ardı edilmesi monarşi adına büyük felaketlerin geleceğinin bir habercisi idi:

"İspanya'nın aziz kralları halklarının herhangi bir şekilde gözyaşı dökmesi ile sonuçlanacak olaylardan onların menfaatini sağlayabilecekleri ihtiyatla yaşamışlardır; onlar tadını çıkardıkları sakinliğin ve barışın faydasının farkında olarak krallığın içinde bulunduğu ağır rahatsızlıkların çok fazla kan dökmekle tedavi edilmeyeceğini ve silah olmadan barış, para olmadan silah ve vergi olmadan da paranın olmayacağını bilmeleri isabet olacaktır..." (De Navarrete, 1626, 18. Kısım).

Geleneksel olarak kralın tebaası ile yakından ilgilenmesine alışık olan İspanyolların ortaya çıkan yüksek ve ağır vergi problemi başta olmak üzere

köylülerin, üreticilerin ve çiftçilerin sorunları ile ilgilenmemesi ağır bir dille eleştirilmekteydi. Kralın ve ona bağlı devlet yöneticilerinin monarşinin *çobanları* olarak görülen İspanya'da onların en önemli görevi sürü içerisinde vuku bulan problemler ile yakından ilgilenerek bir an evvel onu ortadan kaldırmaktı (BNE. R/19258, 1623, s. 175). Kralın ve devlet görevlilerinin üstlerine düşen bu görevi ihmal etmeleri sonucunda sürünün geleceği tehlike altına girebilir, sürü harici ve dahili düşmanlarına daha kolay yenik düşebilirdi. Bu nedenle, kral ve devlet görevlileri kendilerine verilen bu görevi layıkıyla yerine getirmeli ve sürüyle en iyi şekilde ilgilenilmeliydi (BNE. R/19258, 1623, s. 175). 17. yüzyıl İspanya'sında ise daha farklı bir tablo ortaya çıkmıştı zira sürünün geleceğinden sorumlu olan çobanlar kurtlara dönüşmüş ve sürüyü oluşturan koyunları koruyabilecek kimse kalmamıştı. Kralın ve devlet görevlilerinin, fakir halkın, köylülerin ve üreticilerin yaşadıkları sefalete ve yoksulluğa rağmen bir türlü vergilerin düşürülmemesi ve onlara destek sağlanmaması onların birer aç kurda dönüşmelerine neden olmuştu. Dolayısıyla, kral İspanya'da işlerin *irreparable*⁴⁰⁷ olmasından evvel bir şey yapmalı, egemenliği altında yaşayan insanların çekmekte oldukları acıları anlamaya ve onları çözmeye çalışmalı ve hiçbir zaman fakir bir halkın zengin bir kralı olmayacağını unutmamalıydı. Napoli Kralı I. Ferdinando bunun güzel bir örneği idi:

“Halkın gözyaşı dökmesine neden olan vergiler hükümdara mutluluk getirmez; birçok kez kan dökülmesi ile sonuçlanır; Napoli Kralı Fernando'ya giderek krallığın topladığı vergilerin birçoğunda fakirin kanının olduğunu söyledikten sonra kralın onu hissetmesi ve anlaması için kalkanını alarak kendisini keserek kendi kanını akıtan Aziz Paulalı Francisco'da tecrübe edildiği üzere kral her şeyin eskisi gibi olması gerektiği emrini vermiş ve tüm şikayetler aniden kesilmişti...” (De Navarrete, 1626, 18. Kısım).

4.4.2. Evrensel Ticaret mi Gerçek Ticaret mi?

Çeşitli İspanyol yazarların yabancılar ile ticaretin askıya alınmasına dair yapmış olduğu yorumlara karşı İtalyan asıllı İspanyol yazar Alberto Struzzi şöyle bir karşılık vermektedir:

“Son olarak dünyada ticaret ve alışveriş yapmadan zengin olan bir şehir, devlet veya krallık var mıydı, bilinmemektedir ama hakkında bilgi sahibi

⁴⁰⁷ İsp. Tamir edilemez.

olduğumuz tüm şehirleri ve bölgeleri zengin ve güçlü hale getiren onların ticaretleri ve alışverişleri idi. Örnekler: Lizbon, Sevilla, Meksika, Londra, Napoli, Amsterdam, Cenoa, Paris, Venedik, Floransa, Nürnberg, Anvers, İstanbul, İskenderiye, Kahire, Şam, Milano, Hamburg, Danzig ve Atlantik'te bir dizi şehir daha var ki lafı uzatmamak için dahasını söylemekten kaçınıyorum. Bu nedenle, bu durumun mevcut ticaret yasağıyla acılar içinde olan Kastilya'nın uğradığı zararları yeterince temsil etmekte olduğunu düşünüyorum; aynı nedenlerden dolayı İspanya ve diğer birçok bölge için anaskot ve diğer birçok ticari ürün üretilen Flandre'deki Lille şehrindeki birçok görevli de kapı kapı dolaşarak yardım istemekten bitap düşmüşlerdir..." (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.11).

Monarşinin 1500'lerin sonlarından itibaren askeri, siyasi ve ekonomik alanda karşı karşıya kaldığı tüm problemlerin yabancıların ticari aktivitelerden uzaklaştırılarak *comercio universal*⁴⁰⁸ reddetmesinden kaynaklandığını ileri süren Alberto Struzzi'ye göre, dünyadaki tüm tabii hukuk kuralları ticaretin evrensel bir faaliyet olduğunun altını çizerek onun serbestçe yapılması ve her türlü sınırlamadan ve kısıtlamadan uzak tutulması gerektiğini vurgulamaktaydı (BNE. MSS/20062/17, 1624, ss.10-11). Dünya üzerindeki hiçbir topluluk ve hiçbir devlet, ihtiyacı olan her şeyi tek başına üretemeyeceğinden ticari faaliyetler özgürce gerçekleşmeliydi. Oysaki İspanyollar, tabii hukuk kurallarına karşı gelerek ticareti ve ticari faaliyetleri kısıtlamaya çalışmakta ve monarşinin düşmanı olarak gördüğü yabancıları dışlayarak kendisine büyük zararlar vermekteydi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.12). Başta Hollanda ve İngiltere olmak üzere monarşinin savaş halinde olduğu ve 1590 yılından itibaren kendilerine ticari ambargo uygulanan ülkeler, kendi ticari faaliyetleri adına zaruri olarak düşündükleri mallara ulaşma noktasında sıkıntılar yaşadığından bu ürünlerin Amerika, Asya ve Afrika'da bulunan kaynaklarına hareket etmeye başlayarak buralardaki toprakları ele geçirmekteydi. Özellikle, Hollandalılar, kurmuş oldukları şirketler vasıtasıyla kârlı şeker ve köle ticaretinde etkin bir aktör haline gelirken eski Portekiz sömürgelerinin tüm kontrolü kuzeye doğru kaymaktaydı. Hürmüz Boğazı, Kamerun, Malakka, Gambiya, Sierra Leone, Batı Sahra ve Angola gibi bölgeler Hollandalıların nüfuz alanına girerken Karayipler, Baharat Adaları ve Atlantik Okyanusu gibi bölgelerde monarşinin otoritesi ortadan kalkmak üzereydi. Bu bölgeler ve diğer topraklar olmadan monarşi ayakta duramayacağından kral

⁴⁰⁸ İsp. Evrensel ticaret.

bir an evvel bu hatalı reçeteyi uygulamaktan vazgeçmeli ve ticareti herkese açık hale getirmeliydi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.12).

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Hollandalı ve İngiliz tüccarları her türlü ticari faaliyetten menederek onların monarşi içerisinde kendi ürünlerini pazarlamalarını ve yerel ürünlere ulaşmalarını engellemek isteyen İspanyollar, bu konuda istedikleri ölçüde başarılı olamamışlardı zira hem İngilizler hem de Hollandalılar tüm işlerini yerel tüccarlar üzerinden yapmaya başlamış ve var olan bu yasak *göstermelik* bir hal almıştı (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.3). Uygulanan bu yaptırıma rağmen İspanyol tüccarlar, düşmanlarına mal satmaya devam etmiş ve birçok noktada da onların mallarını dağıtmaktan geri kalmamıştı. Aynı zamanda, yerel tüccarlar ile kıyaslandığında monarşiye daha fazla vergi veren yabancı tüccarları ticari faaliyetlerden menetmek, monarşinin gelirlerinin azalmasına da neden olduğundan, bu yasaklama ve kısıtlama anlamsızlaşmaya başlamıştı. Dolayısıyla, savaş zamanlarında Türkler, Hollandalılar veya İngilizler gibi toplulukları ticari faaliyetlerden uzak tutmak iyi bir fikir olarak görülse de bu fikrin neden olduğu olumsuzluklar krallığa, var olan ticaretin sürdürülmesi düşüncesinden çok daha fazla zarar ettiği için tercih edilmemeliydi (BNE. MSS/20062/17, 1624, ss.3-4). Monarşinin ticari faaliyetlerden yabancıları uzaklaştırması yabancıların da İspanyolları kendi ticari faaliyetlerinden uzak tutması ile sonuçlanacağından tebaanın ürettiği ürünler ihraç edilmeme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir ve ürünlerini satabilecek yer bulamayan üreticiler üretmeyi bırakabilirdi. Alberto Struzzi'nin de altını çizdiği üzere *yasaklamak* çok kolay bir eylem olarak gözükmekle birlikte sonuçları son derece ağır bir karardı:

“Yabancı malların ülkeye girişinin yasaklanması büyük olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilir. İlk olarak, bu durum komşu ve dost diğer krallara ve hükümdarlara da olumsuz bir tavrın doğmasına sebep olarak onların krallıklarımızdan çıkan mallar için aynı şekilde hareket etmesine zorunlu kılabilir... Malları yasaklamayı söylemek çok kolay bir şey olabilir ama burada olduğu gibi gerçekleştirme konusunda son derece zordur. Son kertede, özellikle alışveriş ve ticaret karşılığında herhangi bir malın girişinin yasaklanması Milano, Flandre, Sicilya, Napoli krallıkları ile bu (İspanya) krallığının tümünün üzerinde büyük bir dizi zarar yaratacağı düşünülmelidir...” (BNE. MSS/20062/17, 1624, ss.3-4).

İspanyolların *comercio universal* düşüncesine riayet etmeyerek yabancılar ile var olan ticaretlerine çeşitli kısıtlamalar ve yasaklar getirmesi İspanyol üreticilerini

rekabete kapalı bir hale getirdiği için sıklıkla eleştirilmekteydi. Monarşinin Akdeniz'deki rakiplerinden Venedik, Ceneviz ve Floransa gibi devletlerin izlediği serbest ticaret düşüncesi sayesinde yerel üreticilerin Fransız, Alman, Hollandalı, Milanolu, Belçikalı ve İngiliz denkleri ile yarışabildiğinin altını çizen İspanyollar, kraliyetin yürürlüğe koymuş olduğu yasakların yerel üretime ve ticari yatırımlara büyük zararlar vereceğini düşünmekteydiler (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.4). Nitekim rekabetten uzak bir bölgede maliyetlerin ve fiyatların artacağını, üretim, tüketim, ticaret ve yatırımların düşeceğini düşünen İspanyol yazarlar, tüm Avrupa'da kâğıt, yün ve ipek üretimi ile tanınan Segovya, Burgos ve Toledo gibi şehirlerin eski zenginliklerini kaybetmeye başlamalarını da azalan rekabet imkânlarına bağlamaktaydılar (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.3). Rekabet olmadan üretimin gelişmesi, ticari ilişkilerin kuvvetlenmesi, var olan zenginliklerin muhafaza edilmesi, vergi gelirlerinin artması ve devlet hazinesinin ihya olması pek mümkün gözüküyordu. Dolayısıyla, İspanyollar monarşi içerisinde var olan rekabeti artırabilmek adına çeşitli ülkelerden tüccarlara ve üreticilere iltimas geçmeli ve onları ülkelere davet ederek üretimi, ticareti ve rekabeti canlandırmalıydı (BNE. MSS/20062/17, 1624, ss.3-4). Sahip oldukları zengin demir yatakları ile var olan ticari rekabetleri sayesinde demir ve ona bağlı üretimde oldukça merhale kat eden Fransa ve Almanya örneklerinde olduğu gibi İspanyollar da sahip oldukları kaynakları olumlu şekilde kullanabilir ve dünyada hiçbir ülkenin sahip olmadığı kadar doğal zenginliğe sahip olan monarşinin potansiyeli ortaya çıkabilirdi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.3; BNE. 3/55257, 1620, s.21). Monarşinin sahip olduğu potansiyeli, zenginliği ve kudreti De Navarrete şu şekilde anlatmaktaydı:

“Dünyadaki hiçbir bölgenin bu denli bir avantaja sahip olmadığını ve pek azının da İspanya ile zenginlikte ve verimlilikte yarışabilecek bir yeterliliğe sahip olduğunu ileri sürerek sadece onun imparatorluğunun büyüklüğünden değil; onun keyfini sürdüğü zenginliklerden ve temel verimliliğinden bahsetmekteyim; keza İspanya'yı anlatan tüm yazarlar da harika gözükken bir dizi abartması ve mübalağasıyla kanıt bile ortaya koymadan onu onaylamaktadır... Onun her noktasına her zaman hazineler yağıyor zira o sadece zengin değil; bereketli de; onun mağaralarında sadece cehennem tanrıları değil; Plüton ve Dis gibi bereket ve zenginlik tanrıları da yaşamaktadır. İspanya sadece sahip olduğu zenginlik, verim ve sağlıklı, ılıman havası ile övülmez; aynı zamanda, o bir dizi parlak imparatorun da anavatanıdır ki o Roma'ya Nerva'yu, Trajan'ı, Adriano'yu, Galba'yu, Antonino Pio'yu, Konstantin'i ve imparatorluktan putperestliği söküp atan Büyük

Teodosius'u vermiştir. Hiçbir beşerî söz İspanya'ya yapılan övgüler için yeterli değildi zira güneş doğduğunda Amerika ona elveda der; atlarıyla zengin, maden yönünden eşsiz, tahıl deposu ve dindar ve inançlı hükümdarların vatani İspanya'da güneş battığına ise orada güneş doğar..."
(De Navarrete, 1626, 21.Kısım).

Bunların yanında İspanyollar, zenginliklerini artırmak ve son dönemde monarşi içerisinde zuhur eden fakirliği ortadan kaldırmak için yabancı tüccarları ülkelerine kabul etmek ve onlarla yeniden kuvvetli ilişkiler kurmak zorundaydılar. Çünkü dünyada hiçbir toplum, hiçbir bölge veya hiçbir ülke yabancıların katkısı veya yardımı olmadan zenginliklerini artırma şansına sahip değildi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.5). Yabancıların talepleri olmadan Napolili, Sicilyalı veya Toledolu köylülerin veya üreticilerin üretmiş oldukları ipekler, Burgos, Medina del Campo ve Valladolid gibi şehirlerdeki köylülerin kırpmış oldukları yünler ve Valensiya ve Lizbon gibi yerlerde zeytincilikle uğraşanların yapmış oldukları zeytinyağları ihraç edilmeyebilir ve üreticiler büyük zararlar ile karşı karşıya kalabilirlerdi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.4). Zarar etmeye başlayan üretici ise üretimi bırakabilir ve doğal olarak, monarşinin üretim kapasitesi düşerken vergi gelirlerinde de ciddi düşüşler meydana gelebilirdi. Bu nedenle, monarşinin herkesin rahat bir şekilde ticaret yapabildiği, çeşitli grupların belirli hak ve imtiyazlara sahip olduğu ve üretimin, ticaretin ve ticari yatırımın teşvik edildiği bir ortam hazırlaması hem tebaasının hem de kendisinin muhafazası adına son derece mühimdi. Böyle bir ortam içerisinde ciddi bir gelişme gösteren ve dünyanın bir numaralı ticaret merkezi haline dönüşen Amsterdam'ın durumu göz önüne alındığında, hiçbir devletin sahip olamadığı zenginliklere, madenlere ve doğal kaynaklara sahip olan İspanyolların da benzer bir gelişme göstermesi mümkün olabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.24). Keza, 16. yüzyılın sonlarından itibaren Hollanda'ya benzer şekilde özgür ve serbest ticari faaliyet alanı yaratmaya başlayan Toskana Düklüğü de İspanyollar adına güzel bir örnek olarak görülebilirdi. Sahip olduğu coğrafi konumu itibarıyla düklüğün en önemli şehirlerinden biri olan Livorno'da kurulan pazarlar ve panayırlar, sağlanan teşvikler ve imtiyazlar sayesinde Türkler, Venedikliler, Cenevizliler, Fransızlar, Almanlar ve Floransalılar güçlü bir ticari etkileşim içerisine girmişlerdi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.5). 17. yüzyılın başlarından itibaren getirilen ticari serbesti ile Akdeniz'in *Hollanda'sı* haline gelen Toskana Düklüğü'nün

Amsterdam'ı ise Livorno olmuştu. Livorno ve Amsterdam gibi şehirler ise İspanyolların örnek alması gereken yegâne noktalar değillerdi zira yabancılara benzer haklar ve imtiyazlar sağlayarak güçlü ve kudretli bir ticaret alanı yaratan İskenderiye, Londra, Hamburg, Venedik ve Paris gibi şehirler de İspanyollar tarafından takip edilmeliydi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.11). Dünyada “*kendisine yardım edecek komşuları ve dostları olmadan bir krallığın tüm ihtiyaç duyduğu şeylere sahip olması imkânsız*” olduğu düşünülürken İspanyolların rakiplerinin ve düşmanlarının geride kalmasına neden olan en önemli unsur, monarşinin evrensel ticaretten uzak durmasıydı (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.6)

Başta Alberto Struzzi olmak üzere çeşitli İspanyol yazarlar tarafından ortaya atılan ve monarşinin içerisinde bulunduğu kaotik süreci *evrensel ticaretin* reddedilmesine bağlayan düşüncelerine karşı Damian de Olivares, Sancho de Moncada, Jose Pellicer de Ossau Salas y Tovar ve Don Matheo Lisón y Biedma gibi yazarlar, mevcut fikre tümüyle zıt bir fikir ortaya koyarak meseleyi farklı bir bakış açısı üzerinden ele almaya çalışmışlardı. Bu yazarlara göre, *verdadera contratación*⁴⁰⁹ bir krallığın sahip olduğu ürünleri bir başkasına götürmesi ve sahip olmadığı ürünleri kendi topraklarına getirmesi üzerine kurulan bir faaliyetler bütünü idi (De Olivares, 1621, s.3). Bu yapı içerisinde her bir krallığın amacı, eksikliklerini üretmiş olduğu fazlalıkları ile tazmin etmek ve bu doğrultuda, tebaasının ihtiyaçlarını karşılayarak onların mutluluğunu ve huzurunu sağlamaktı. Oysaki İspanyolların uzun zamandır yabancı tüccarlar ile yapmış olduğu ticaret *gerçek* bir ticaret değildi zira yabancı tüccarların İspanyol topraklarına girmelerinden sonra yerel tüccarlar etkilerini ve nüfuz alanlarını kaybetmeye başlamış, monarşinin zenginlikleri ve doğal kaynakları onların eline geçmiş, onların beraberinde getirdikleri ürünler ve mallar nedeniyle İspanyollar kendi kültürlerinden koparak efemine ve tembel bir hüviyet kazanmış, krallık sınırları içerisinde sefalet, yoksulluk ve fakirlik peyda olmuş ve hem toplum hem de devlet güçsüzlüğe yüz tutmuştu (De Olivares, 1621, s.3). Hatta İspanyol bir yazarın tabiriyle, yabancı ürünlerin İspanya'ya girmesinden sonra İspanyollar bu ürünlerle birlikte kendi hayatlarını da tüketmeye başlamışlardı. Adeta bir *salgın* gibi

⁴⁰⁹ İsp. Gerçek ticaret.

kendilerine geniş bir yayılma alanı bulan yabancı tüccarlar kendileri ile rekabet etmekte zorlanan İspanyol tüccarlar adına büyük bir tehdit haline gelmişti (De Moncada, 1619, 1.Kısım/5.Başlık). Bilhassa, İspanyollar adına oldukça kârlı bir ticaret alanı olarak görülen Amerika'da monarşinin ürettiği şarap, tahıl, sabun, kâğıt, zeytin ve zeytinyağı gibi ürünlerin üretilmeye başlanması, monarşi adına tüm sürecin tersine dönmesi anlamına gelmekteydi. Amerika'nın ihtiyaç duyduğu manifaktür ve işlenmiş ürünleri üretmekte zorlanan İspanyolların yerine bu ürünlere sahip olan yabancı tüccarlar ön plana çıkmış ve zaman içerisinde yabancı tüccarlar bu ticaretin esas aktörü konumuna gelmişti. Dolayısıyla, monarşi adına pek parlak gözükmeyen bu durum, büyük bir sorunu da beraberinde getirmişti. Kraliyet içerisinde yaşayan yabancı tüccarlar ile yapılan ticaret aracılığıyla Amerika'dan gelen tüm zenginlikler İspanya'da durmadan doğrudan yabancıların eline geçiyordu. Böylece, İspanyollar zayıf düşerken kraliyetin düşmanları ise kuvvetleniyordu. Bu süreç İspanyol Damian de Olivares tarafından şu şekilde tasvir edilmekteydi:

“Biz yeryüzündeki ticareti ve alışverişi kontrol ettik ve onun efendisi haline geldik ve ürünlerimiz ile ticaretimiz onlarınkini ortadan kaldırırken onları büyük bir sefalet iterken fakirleştirdi ve aynı fakirlik ve sefalet onların öldürdü ve tüketti. Aynı şekilde, efendim bugün krallığımızdaki ticaretin ve alışverişin efendiliğini yürüten yabancılarla bizlere aynı şeyler oluyor ve bizimkilerini bitirerek bizleri sefalete ve fakirliğe itekliyor ve bununla biz hayatlarımızı tüketiyor ve yok oluyoruz...” (De Olivares, 1621, s.3).

Yabancı tüccarların ticaret yapabilmek adına beraberinde getirdikleri manifaktür ve işlenmiş ürünlerin sadece Amerika'da değil İspanyol topraklarında da rağbet görmesi sayesinde İspanya'ya gelen tüccar sayısında büyük artışlar meydana gelmiş; Hollanda, Fransa, İngiltere, Venedik ve Ceneviz gibi ülkelerden bir dizi insan sahip oldukları ürünleri buralarda satabilmek ve ticaret yapabilmek için monarşiye hareket etmişlerdi (BNE. R/19258, 1623, s.152). Yabancı tüccarların sayılarının artmasıyla yerel pazarda dolaşıma giren yabancı ürün sayısında da önemli artışlar yaşanmaktaydı. Yabancı tüccar ve mal sayısının artması ve insanların bu ürünlere ilgi göstermesi nedeniyle yerel üreticiler ve yerel tüccarların kötüye giden durumları daha da şiddetlenmişti. Avrupalıların İspanyolların da ürettiği birçok ürünü daha ucuza ve daha kaliteli şekilde üretmeye başlaması, onların Avrupalı denklere ile rekabet edebilmesinin imkânsız

olduğu düşüncesini doğurmuştu (De Moncada, 1619, 1.Başlık/17.Kısım). Fiyatların artması, iş gücü eksikliği, üretimin düşmesi, fakirleşen halkın ucuz olana meyiletmesi, maliyetlerin yükselmesi ve yüksek vergiler gibi nedenlerin de etkisiyle İspanyol tüccarlar yerlerini Avrupalılara bırakmaya başlamışlardı. Kısa bir zaman öncesine kadar Avrupa'nın en fazla üretim yapan ülkelerinden biri olan İspanya'nın tüm ticareti 1600'lerin başında *yabancılar tarafından ele geçirilmiş* durumdaydı (BNE. 3/55257, 1620, s.26). 1492 yılında Cristobal Colon tarafından keşfedilen Amerika'ya İspanyollar nasıl bir tavır ve tutum içerisine girmiş ise Avrupalılar aynı tavır ve tutum ile İspanya'ya yaklaşmaya başlamışlardı. Açık bir biçimde, İspanya Avrupa'nın yeni keşfedilen bölgesi, *Amerika'sı* haline gelmişti (De Moncada, 1619, 1.Kısım/12. Başlık). Yabancılar çok uzun seyahatlerde bulunmadan ve çok fazla emek ve para harcamadan Amerika'daki mallara Avrupa'nın *Amerika'sı* üzerinden erişebilmekteydi:

“Kötü olan şu ki yabancıların artık Amerika'ya gitmelerine gerek yoktur zira bizimkiler onu onlara hizmet ederek onu kaynağından İspanya'ya getirmektedirler ki bu onlar için tehlikesiz ve maliyetsiz denize açılmak demektir; İspanya dışında çok daha fazla değere sahip olan altın ve gümüş para onların elde ettikleri kazançları ülkelerine götürmelerine temel teşkil etmekte...” (BNE. R/19258, 1623, ss.151-152).

Yabancı ürünlerin İspanyol ve Amerikan pazarında etkili olmaya başlamasından sonra var olan işlerini bırakmaya başlayan yerel üreticiler, köylüler ve tüccarların çalışmaması veya başka işlere girmemesi ise İspanya'ya gelen insanların onları *tembellik* ve *aylaklık* ile itham etmelerine neden oldu (De Moncada, 1619, 1.Kısım/7. Başlık). İspanya'ya ticaret yapmaya gelen tüccarların başını çektiği yabancıların durumu yerel kültürün bir parçası olarak görmesi ve onu İspanyol kültürü ile özdeşleştirmeye başlaması, İspanyolların ve İspanyol kültürünün Avrupa'da çok farklı tanınması ile sonuçlandı. Genel itibarıyla, yabancılar İspanyolları tembel ve aylak bir topluluk olarak görme eğilimi gösterirken İspanyollar yabancıları kendilerine karşı büyük bir nefret ve kıskançlık beslemekle itham etmekteydi (De Moncada, 1619, 1.Kısım/ 2.Başlık; Carranza, 1636, 1.Başlık/ 1.Kısım; BNE. MSS. 2237, 1621). Dolayısıyla, birçok yazar için monarşinin yabancılar ile ticareti kesmesi ve bu ticaretin yeniden düzenlenerek İspanya'ya *muhtaç* olan Avrupalıların monarşiye tabi olması sağlanmalıydı (De Moncada, 1619, 1.Kısım/15. Başlık). Hollandalıların sahip olduğu ticaret

şirketlerine benzer şirketlerin kurulması ile Amerika, Afrika ve Asya'dan gelecek ürünler Lizbon ve Sevilla gibi yerlerde yabancılara satılabilir ve onların sadece bahsi geçen şehirlerin limanlarına gelerek bu ticareti gerçekleştirmesi mümkün olabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.21). Böylece, yabancılardan ürünlerine kısıtlamalar getirilerek onların malları daha iyi şekilde kontrol edilebilir, İspanyolların şirketleri tüm dünyada tekel olabilir ve yabancılardan İspanyol topraklarına girmesi engellenebilirdi. Aynı zamanda, yabancılardan dâhil olduğu ticarete daha fazla vergi konulabilir ve bu sayede, kraliyetin vergi gelirleri artarken yabancılardan ellerine geçen ve monarşi dışına çıkan para azalabilirdi (BNE. 3/55257, 1620, s.27; De Moncada, 1619, 4.Kısım/ 4.Başlık). Dünyada hiçbir devletin sahip olmadığı zenginliğe, ticari güce, toprağa, doğal kaynaklara ve değerli madenlere sahip olan İspanyollar, Hollanda ve Venedik'in yaptığı gibi ticaret ile zenginleşen bir devlete dönüşebilir ve monarşi içerisindeki fakirliğin nedeni olarak görülen ve Aragonlu Fernando tarafından 1511 yılında yerel yasalara uymaları şartıyla kendilerine ticaret yapma hakkı verilen yabancı tüccarların kraliyet üzerinde artmakta olan baskıları da kırılabilirdi (De Moncada, 1619, 1.Kısım/12. Başlık). Nihayetinde, İspanyolların bu zenginliği, hiçbir toplumun veya hiçbir devletin kaybetmeyi göze alabileceği bir zenginlik değildi:

“Her şekilde ikinci olarak söylediğim şey şudur; İspanya'nın ticareti her zaman faydalıdır zira Avrupa'da onun sahip olduğu kadar filoya ve gümüşe sahip, ticari olan başka bir krallık daha yoktur... ve bu nedenle, onların İspanya'nın dostluğunu bırakabilmesi pek inanılabilir bir durum değildir.” (De Moncada, 1619, 1.Kısım/15. Başlık).

4.4.3. Üretmeden Sürekli Tüketen “Şişman” Toplum

Pedro Fernandez Navarrete, İspanyolların sahip olduğu gücün, zenginliğin ve büyüklüğün diğer tüm yabancı devletlerin dikkatini çektiğini ve bu nedenle, onların monarşiyi kıskanarak İspanya'ya karşı beraber hareket ettiği düşüncesini ifade etmekteydi (De Navarrete, 1626, 2.Kısım). Kendisine karşı beraber hareket eden tüm uluslara karşı İspanyollar ise sahip oldukları tebaanın dindar yapısı ve gökyüzünden gelen ilahi bir destek sayesinde var olan gücünü onlar üzerinde

egemen kılmayı başarmış ve bu sayede, dünyanın en güçlü hükümdarları olma unvanını korumuşlardı. Harici olarak gelebilecek her türlü tehlikeyi bertaraf etmeyi başaran İspanyollar da halkının huzur, mutluluk ve güven içinde bir yaşam sürmesine zemin hazırlayarak monarşinin temelini de son derece sağlamlaştırmışlardı. Huzur ve mutluluk içinde yaşayan tebaanın da rahat bir ortamda üretim yapabilmesi ve tarım ve ticaret ile ilgilenmesi krala ve krallığa daha fazla zenginlik getireceği için son derece mühimdi zira İspanyolların büyük hükümdarı Bilge Alfonso'nun da söylediği üzere kralın yönetmekte olduğu tebaanın zenginliği kralın da zenginliği anlamına gelmekteydi (*Las Siete Partidas del Don Rey Alfonso el Sabio*, 1807, s.10). Dolayısıyla, kral her zaman halkının iyiliğini gözeterek hareket etmeli ve onların zenginliklerini artırmak için çaba sarf etmeliydi. Halkının ve krallığının elde etmiş olduğu zenginlikleri koruyabilmesi adına da krala düşen en önemli görev var olan huzurun ve sakinliğin sürdürülmesinden ileri gelmekteydi (De Navarrete, 1626, 2.Kısım). Bu huzurun ve sakinliğin sürdürülmesi ise tümüyle krala bağlı tebaanın ona verdiği vergilere, haraçlara ve desteklere bağlıydı. Vergi olmadan asker ve ordu olmayacağından monarşi etrafında yer alan düşmanlarına karşı mücadele edemeyebilir ve tüm topraklarını onlara kaptırabilirdi. Güçlü bir ordunun temeli olan verginin miktarları, ağırlığı ve fazlalığı birçok yazar tarafından eleştirilmiş de olsa onun mevcudiyeti krallığın ayakta kalabilmesi adına hayati bir rol oynamaktaydı (De Navarrete, 1626, 18. Kısım). Diğer taraftan, başta ekonomik ve demografik olmak üzere birçok problem içerisinde olan İspanyollar ise kraliyete istenen desteği sağlamaktan son derece uzaktaydı. Ticaretin, tarımın ve daha da önemlisi üretimin olmadığı bir bölgede yüksek vergilerin toplanabilmesi pek de mümkün gözüküyordu (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.49).⁴¹⁰ Birçok alanda tümüyle yabancıların monarşiye getirmekte olduğu ürüne bağlılık hissetmeye başlayan İspanyollar üretmedikçe yabancı tüccarlara daha fazla bağlanmakta ve onlara da daha fazla bağlanarak üretmekten vazgeçmekte idi (De Moncada, 1619, 1.Kısım/12.Başlık). Böylece, kraliyetin tebaasından almakta olduğu vergi

⁴¹⁰ "En varlıklı şehirlerden üçü olarak -Sevilla, Valladolid ve Toledo- hiç para harcamamalı, diğerlerinde de olduğu gibi yoğun bir zaruriyetle bir hayli fazla olan millones (vergisine) ve birçok işin yürütülmesine yardımcı olacak ve bu istekler ve yükümlülükler yeni vergilerle ve artan zorunluluklarla karşılanırsa (onlar) ne ödenebilir ne de çare aranan kayıplar (giderilebilir)...".

ve haraç desteği sürekli olarak azalmaktaydı. İronik bir şekilde, krallığın azalan vergi gelirleri ise var olan vergilerin daha da artırılmasını ve ağırlaştırılmasına neden olurken insanların üretimden kaçarak tembelleşmelerine ve farklı yerlere gitmelerine zemin hazırlamaktaydı (BNE. MSS.10508, 1622, 2. Kısım/ s.51).

Var olan güçleri ile tebaanın istenen vergi gelirini sağlayamayacağını farkında olan İspanyol yazarlara göre, bereketli ve verimli topraklara, değerli madenlere ve uygun bir iklime sahip olan İspanya'nın zengin bir ülke olabilmesi çok da zor bir iş değildi. Zengin ve refah bir devlet kurabilmek adına gerekli olan tüm unsurlara sahip İspanyollar, ülkelerine gelen yabancı ürünlerin yasaklanarak kendi hammaddelerinin kullanılmaya başlanması ve onların işlenerek yabancıların bıraktığı boşluğun doldurulması gerektiğini düşünmekteydi (BNE. 3/55257, 1620, s.26). Yabancıların mevcut İspanyol kaynaklarını düşünerek büyük bir zenginlik ve güç elde ettiği düşünülürken bu kaynakların yerel üreticiler ve tüccarlar tarafından kullanılması, tüm zenginliğin kraliyet içerisinde kalmasını sağlayabilir ve tebaa *fakirlik* ve *sefillik* ile mücadele etmek zorunda kalmayabilirdi. Ülkeye soktukları mallar ve ürünler ile yerel kültürün bozulmasına neden olan, toplumun *tembellik* ve *avarelik* gibi olumsuz durumlarla baş başa kalmasına zemin hazırlayan ve kötü alışkanlıkların ve büyük günahların etkisinde kalanların iş veya zanaat peşinde koşmalarını engelleyen yabancıların mallarıyla beraber ülkeden gönderilmesi son derece önemliydi (BNE. R/19258, 1623, ss.150-151; De Olivares, 1621, s.4; BNE. MSS. 2237, 1621). Yabancı tüccarların monarşi dışına gönderilmesi ile elindeki ürünleri işleyerek yüksek kârlar elde etmek isteyen monarşi, insanların üretmeden yüksek meblağlarda para harcayarak tüketme alışkanlığına nokta koyabilirdi. Böylece, zenginliklerin korunması ile İspanyollar bunları girişime ve üretime harcayabilir, zenginliğine zenginlik gücüne de güç katabilirdi:

“Tüm devletlerde zanaatin kullanılması son derece önemlidir zira yeryüzünün envai çeşit ürünleri zanaati destekler... aynı zamanda yasalarımızın da söylediği üzere bir devletin devamlılığına uygun olarak onun başka devletlerin üretimine ihtiyaç duymadan ve onlara para vermeden zanaat kullanımına ait tüm şeylerin ortaya çıktığı sivil ve politik hayata gerekli her şey buradan gelmektedir. Bu nedenle, hükümdar çalışmaya meyil gösteren bir tebaa sahibi olarak vergi gelirlerini sürekli olarak artıracak şekilde nüfusunu artıracak ve tüm nimetlere ziyadesiyle sahip olmakla

kalmaz; onlar sayesinde o büyüklüğünü ve otoritesini de [artırır]...” (De Cellorigo, 1600, s.23).

İspanya sadece sahip olduğu güzel havası, verimli toprakları, doğal zenginlikleri ve değerli madenleri ile diğer bölgelerden ayrılan bir coğrafya değildi; bu topraklar Teodosio, Trajan, Nerva, Antonino Pio ve Magno Clemente gibi önemli devlet adamlarının memleketiydi (De Navarrete, 1626, 21.Kısım). Hatta askerlik konusunda çok mahir olduğu söylenen İspanyolların tek ihtiyacı olan, daha evvel çıkarmış olduğu gibi becerikli devlet adamları yetiştirmek ve onların önderliğinde yeniden başarılı günlere dönebilmektir. İspanyolların yaşamakta olduğu üretim problemi ile gittikçe ağırlaşan bir hastalığa dönüşen ve monarşinin en büyük düşmanlarından görülen *aşırı harcama* ve *gereksiz tüketim* de bu noksanlığın bir sonucu idi (De Navarrete, 1626, 31.Kısım). Yabancıların sürekli kendi ürünlerini İspanya pazarına getirmesi ve yerli üreticiler ile tüccarların onlara karşı yalnız kalması, kadim İspanyol geleneklerine büyük zararlar vererek insanların bu gelenekleri unutmalarına zemin hazırlamıştı. İspanyollar sadece kadim geleneklerini unutmak ile kalmamış, Tanrı'nın emrettiklerinin dışına çıkmaya başlamış ve dini anlamda yozlaşmaya başlayan toplumun yeniden eski haline gelebilmesi için Tanrı onlara çeşitli musibetler göndermişti (De Cellorigo, 1600, ss.23-24). İspanyolların önemli bir kısmı pahalı elbiselerin, tiyatro oyunlarının, güzel kokuların, rengârenk bahçelerin, görkemli evlerin, devasa yemek masalarının ve ışıltılı mücevherlerin gösterişine kapılmış ve monarşi *aşırılıklar* ve *düzensizlikler* ile şişmanlamış bir yapıya dönüşmüştü (De Navarrete, 1626, 32.Kısım).⁴¹¹ Önü alınmadığı takdirde başına daha büyük felaketler gelebilecek olan bu şişman adamın, bir an evvel diyetle sokulması gerekmektedir. Bu işi yapabilecek yegâne kişi ise imparatorluğun *kalbi* olarak kabul edilen kraldan başkası değildi.

Hemen hemen tüm tebaanın çeşitli günah ve kötü alışkanlıkların etkisinde olmasından dolayı, tekrar eski düzene dönülebilmesi için gerekli düzenlemeleri yapması beklenen kral, bu hastalıkla mücadele ederken hassas olmalı, atalarını takip etmeli ve doğru düzenlemeleri yapmalıydı. İnsanların tüm organlarının

⁴¹¹ “İspanya düzensizliklerle ve aşırılıklarla hastalığa yakalandı ve onu bir diyetle tedavi etmek ve işleri yoluna sokmak gereklidir. Aristo'nun söylediği üzere insanların getiren nedenler hakkında bilgi sahibi olunması “zıtlığı zıtlıkla tedavi et” doktrininde olduğu gibi zıt ilaçların uygulanmasını gerektirmektedir...”.

dinlendiği uyku esnasında çalışan tek organ olan *kalp* insan için ne kadar kritik bir rol oynamaktaysa kral da herkesin gaflet içerisinde olduğu bir yapıda benzer bir göreve sahip olduğunun bilincinde olmalıydı (AHN. Con. /1427, 1619). Bu bilinç ile hareket etmesi beklenen kral geçmiş dönemlerde vuku bulan benzer olayları incelemeli ve onları anlayarak kendi dönemine uygulamaya çalışmalıydı. Özellikle, sahip olduğu *ılımlılık* ve *ölçülülük* erdemleri ile ön plana çıkan Aragonlu Fernando dönemi, kral adına rehber kabul edilmeli ve hazinenin yönetilmesi, üretimin sağlanması ve tüketimin azaltılması konularında bu iki erdemini altı çizilmeliydi (De Navarrete, 1626, 32.Kısım). 1479 yılında sona eren ve Kastilyalı Isabel'in *Kastilya Kraliçesi* olarak kabul edilmesini sağlayan Kastilya Veraset Savaşları'ndan sonra bölgede bozulan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için çaba sarf eden Aragonlu Fernando, ilk dönemlerinde bu konuda başarılı olamamış ancak sahip olduğu ılımlı ve ölçülü yapısı ile başta soyluların ve devlet adamlarının desteğini almış, yerli üreticileri ve tüccarları korumaya çalışmış, hazineyi iyi kullanmış, saray masraflarını azaltmış ve dolayısıyla, Akdeniz'in önemli bir kısmını kapsayan devasa bir imparatorluk kurma fırsatını yakalamıştı (De Navarrete, 1626, 32.Kısım; BNE. R/19258, 1623, s.150; De Moncada, 1619, 1.Kısım/10. Başlık). Hazineyi ölçülü kullanmak, üretimi teşvik etmek ve aşırılıkların önüne geçmek bir sanat olduğundan Aragonlu Fernando, bu sanatı en iyi şekilde icra eden devlet adamlarından biri haline gelmişti. Kralın ılımlı ve ölçülü olması ve insanları üretim yapmaları için teşvik etmeye çalışması ise herkesin birçok farklı alanda üretim yapmasına destek sağlarken dışarıya hammadde satması yasaklanan tüccarlar sayesinde ipek, yün, demir ve kereste temelli büyük üretim ağlarının oluşmasının önü açılmıştı (BNE. R/19258, 1623, s.150). Bu sayede, monarşi, dünyanın farklı yerlerinde patlak veren çeşitli savaşları finanse etmekte bir problem yaşamamış, sınırlarını dört farklı kıtaya kadar genişletmişti. Şimdi ise monarşi adına son derece farklı bir süreç yaşanmaktaydı; Hollanda'da devam eden savaşın finanse etmekte zorlanan İspanyollar, Asya ve Afrika'da önemli miktarda toprak kaybetmeye başlamış, birkaç kez iflas etmiş, borçları sürekli artmış ve daha da önemlisi sahip olduğu zenginliklerin tümünü yabancılara vermişti. Vücudun diğer uzuvlarına kan

pompalayarak onların hayatta kalmasını sağlayan kalbin aksamaya başlaması, İspanya'yı *miserable*⁴¹² bir ülkeye dönüştürmüştü (AHN. Con. /1427, 1619).

Devletin ve hazinenin başında bulunan kral, kraliyet gelirlerinin artmasından sorumlu olduğundan kendi topraklarında yaşayanların daha fazla üretebilmesine yönelik çalışmalar yapmalıydı. Normal şartlarda başka bir devletin elinde olmasıyla onu zengin edecek olan tüm kaynaklar, tebaa tarafından kullanılmadığından o, her geçen gün daha fazla fakirleştirmekte ve böylece, monarşinin geleceği tehlikeye girmekteydi (De Cellorigo, 1600, s.29). Tebaanın verdiği vergiler ile ayakta duran monarşinin kendini finanse edememesi, savaşların kaybedilmesine ve sadece zenginliklerin ve kaynakların değil, toprakların da yabancıların eline geçmesine neden olabilirdi. Dolayısıyla, monarşinin sağlam şekilde ayakta durabilmesinin en önemli adımlarından biri, onun gerçek zenginliğe sahip olması, diğer bir deyişle, onun üretim yapan bir tebaadan oluşması idi. Genel olarak, tebaanın üretim becerilerinin sürekli olarak azalması nedeniyle üretim maliyetlerinin artması, hammaddenin yeterince iyi kullanılmaması, insanların zanaat veya iş sahibi olma konusunda isteksizlik duyması gibi sorunlar üzerinde duran İspanyol yazarlara göre, ailelerin çocuklarına küçük yaşlarda mesleki eğitim vererek onların ivedilikle iş hayatına katılması büyük bir önem taşımaktaydı. İnsanların farklı zanaat ve iş dallarını görmeleri onların üretime katılmasını ve bir geleneğin ortaya çıkmasını sağlayacağından küçük yaşta birden fazla alanda verilen mesleki eğitimin teşvik edilmesi kraliyetin geleceğine yön verebilirdi (De Navarrete, 1626, 11.Kısım). Babaların erkek çocuklarına kendi mesleklerini ve annelerin de kız çocuklarına dikiş, örgü ve işleme gibi zanaatları öğretmesi ile çocukların ilgileri küçük yaşlarda bu alanlara kayabilir ve tebaanın yeniden bir şeyler üretmesinin önündeki engeller ortadan kalkabilirdi (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.6; Barbón y Castañeda, 1628, s.13). Örneğin, altın ve gümüş takı, elmas kolye ve mücevher gibi takılardan hiç hoşlanmayan ve bunları günlük hayatlarında hiç kullanmayan Almanların bu alanlarda ciddi bir zanaat geleneğine sahip olması, bu dalların kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamakta, ortaya çıkan ürünlerin yurt dışına

⁴¹² İsp. Sefil.

gönderilmesi ile var olan zenginlik ülke içerisinde kalmakta ve toplumda aylak ve tembel insan sayısının artmasının önüne geçilmekteydi (BNE. MSS/20062/17, 1624, ss.4-5). Diğer taraftan, Almanlardan bir dizi mücevher, altın veya gümüş takı ve pahalı ürünler satın alan İspanyollar, eldeki zenginliğini onlara kaptırmakta, ihtiyaç duyduğu ürünleri üretmeden dışarıdan almaya daha fazla meyilli olmakta ve üretme düşüncesi günden güne önemini kaybetmekteydi. Oysaki Almanların aksine topraklarında bir dizi değerli maden bulunduran İspanya, onlardan daha zengin olabilecek kapasiteye ve güce sahipti.

İspanyolların sahip olduğu üretim ilgisizliğinin yanında kralın ortadan kaldırması gereken diğer bir önemli mesele de üretim yapmak isteyen veya zor durumda kalan üreticilerin, köylülerin ve diğer tebaa unsurlarının maddi anlamda desteklenmesini sağlayabilecek finansal bir organizasyonun eksikliği idi. Martin Gonzalez de Cellorigo, Don Matheo Lisón y Biedma, Pedro Fernandez Navarrete ve Jose Pellicer de Ossau Salas y Tovar gibi isimlerin üzerinde durduğu bu konu, kraliyet içerisinde zor durumda kalan ve borçları nedeniyle herhangi bir şekilde nakit para bulamayan insanların rahatlayabilmesini, topraklarını, işlerini, zanaatlarını ve görevlerini bırakmadan üretime devam edebilmesini ve en önemlisi de gelişime ve üretime neredeyse hiç yatırım yapmayan İspanyolların bu alanlara da kaymalarını sağlayabilmekte. İspanyolların üretim yapmaları ve mevcut üretimlerini geliştirmek için çeşitli yatırımlarda bulunmaları, onların yabancılar ile rekabet edebilmesini sağlayabilecek, var olan zenginlikler ve kaynaklar onlar gibi faydalı işlerde kullanılacak ve başta Amerika olmak üzere farklı coğrafyalarda bulunanların ihtiyaçlarına yönelik ürünler ortaya konulacaktı. Böylece, monarşi içerisinde yaşayan tebaa yabancı ürünlere daha az ilgi duyarken maliyetleri azalan ve kalitesi artan ürünler vasıtasıyla İspanyolların tüm zenginlikleri krallık içerisinde kalabilecekti. *Erario*⁴¹³ adıyla kurulması arzu edilen bu kredi sağlayan kurumlar, İspanyolların *mutluluk dolu* dağlarında hayvancılığın, nehirlerin yavaş akmasından dolayı *bereketli* ve *verimli* topraklarında tarımın, dünyanın en büyük gümüş rezervine sahip Peru'daki *Potosi* bölgesi kadar zengin

⁴¹³ Erken modern dönem İspanya'sında köylüler ve üreticiler başta olmak üzere nakit ihtiyacı olanlara kredi sağlaması düşünülen ve onları tefecilerden ve faizle para verenlerden korumak için açılması düşünülen kurumlar.

maden yataklarına sahip noktaları kullanarak madencilik ve dünyanın dört bir tarafında topraklara sahip olarak hiçbir ülkenin sahip olamadığı bir ürün, insan ve coğrafya çeşitliliğine sahip dünyanın *en mutlu* ülkesinde üretimin yapılabilmesi ve tarım ile ticaretin gelişmesi mümkün olabilirdi (De Navarrate, 1626, 21.Kısım).

Erario adı verilen kredi kurumlarının getireceği diğer bir olumlu etki de var olan işlerini bırakarak hayatlarını kâr odaklı devlet tahvili ve bono gibi kâğıtlara yatırımların ve tüm hayatlarını çalışmadan sürdürenlerin yeniden üretim ağı içerisine dâhil olmalarını sağlamaktı. Çalışmadıkları için tüm gün aylak aylak gezen ve herhangi bir şekilde topluma ve devlete faydalı bir iş içerisine girmediklerinden ve devlete hiçbir şekilde vergi vermediklerinden son derece zararlı olarak görülen bu grup elde ettikleri gelirleri daha fazla tahvile ve bonoya yatırmakta veya gereksiz ve pahalı ürünler almak için harcamaktalardı (BNE. R/19258, 1623, s.128; De Moncada, 1619, 7.Kısım/9.Başlık; De Cellorigo, 1600, s.23). Bu insanların var olan kazançları hiçbir şekilde emeğe dayalı olmadığından *beyhude* olarak görülmekte ve elde ettikleri bu gelirlerin toplum içerisindeki kötülüklerin ortaya çıkmasında mühim bir rol oynadığı düşünülmekteydi (De Cellorigo, 1600, s.23). Nitekim bütün gün boş gezen ve çalışmadan ciddi bir gelir sağlayan bu insanlar toplumun diğer kesimlerine *olumsuz* bir örnek teşkil etmekte, tembelliği ve aylaklığı özendirmekte, kadim geleneklerin ve erdemlerin yok olmasına neden olmakta ve bunun sonucunda asilliğin değerini düşürmekle suçlanmaktaydı (AHN. Con. /1427/12, 1621).⁴¹⁴ Ayrıca, insanların yapacak bir işleri olmaması, onları gereksiz ve beyhude işlere yönlendirdiğinden toplum içerisinde büyük günahların işlenmesinin ve Tanrı'nın emirlerine karşı gelinmesinin de altında insanların kâr odaklı, üretmeden elde ettiği gelir yatmaktaydı (De Cellorigo, 1600, s.23). Emek verilmeden ve alın teri dökülmeden kazanılan para kişiliği bozmakta ve paranın pahalı kumaşlara, süs

⁴¹⁴ “Şüphesiz devlet tahvilleri ve bonolar devletimizin birçok asil ailesinin zarar görmesine ve aşağı ve avam tabakadan gelenlerin hızlıca yükselmesine neden olmuştur. Devlet tahvillerinin ve bonolarının toplanmasıyla birçok kâğıt sahibi ve hiçbir şekilde saygıya ve adalete sahip olmadan bazılarının borçlu fakirlere zarar vererek onlardan paralarını alan ve kötü niyetli ve ahlaksız insanlar hayatlarını idame ettirmekteler. Bu devlet tahvilleri ve bonolar ve hazineyi tüketen, kudreti düşüren, zamanı öldüren, erdemleri ortadan kaldıran, tüm kötülüğün ve kötü alışkanlık tetikleyicisidir. Bu şekilde, daha evvel de söylendiği üzere köylü çalışmayı bırakmakta, alt tabakadaki soylular büyük bir yıkıma düşmekte, yüksek soylular batmakta, adi ve hor görülen isim yapmakta, aşağıda olan övülmekte, ahlaksız olan onurlandırılmakta, arsız olan muhafaza edilmekte, en kötü olan ihya edilmekte ve doğal olarak, krallık da acı çekmektedir...”

eşyalarına, gösterişli evlere, resimlere, bahçe düzenlemesine, mücevherlere ve gereksiz görülen diğer unsurlara harcanmasını kolaylaştırmaktaydı. *Alın teri* ile kazanılan para ise emek verilmeyene göre daha zor harcanmakta ve insanların gerçekten ihtiyaç duyduğu ürünlerin alınması adına kullanılmaktaydı. Dolayısıyla, insanlara sağlanacak nakit para ile işlerini bırakmış ve devlet tahvili ve bono gibi faydasız işlere yönelmiş olanlar, üretmenin de fazlasıyla kâr sağladığını görebilecek ve paralarını mevcut işlerini geliştirmek adına yatırıma harcayabilecekleri (BNE. MSS/20062/17, 1624, s.11).

Dönemin önemli yazarlarından biri olan De Cellorigo ise toplumun geleneksel yapısını bozduğu ve İspanyolları diğerlerinden farklı kılan tüm erdemleri öldürerek onları büyük bir tembellik belasının içine ittiği için bu değerli kağıtların monarşinin geleceğinin büyük bir tehdit altında olduğunu ifade etmekteydi. Bir zamanlar dünyanın en büyük devletlerinden biri olan İspanya bu kağıtlar nedeniyle *kadim soyluluğunu* kaybetmiş, tehlikeli bir monarşiye dönüşmüştü:

“Bir tüccar devlet tahvillerinden ve bonolarından gelen garanti kazancın keyfine süren biri haline gelerek ticareti bırakmakta, memur memuriyeti önemsiz bir iş olarak görmekte, köylü işini bırakmakta, çoban da sürüsünü, asiller ise topraklarını satmakta... Bu tahviller ve bonolarla refah içinde olan evler yıkıldı, diğer avam insanların evleri de işlerden, ticaretten ve çalışmaktan tembelliğe dönüştü ve eski krallığımızın kadim, iyi ve asil olan neyi varsa ortadan kalkarak ve kötü olan ne varsa gücünü artırarak yerlerini tümüyle tembel ve avare bir devlete bıraktı. Yaklaşık bir milyon kâğıt sahibi ve kötü niyetli onlarca insan asillere ve krallığa zarar vermekten başka bir işe yaramayan insanların hayatlarını sürdürmelerine imkân vermektedir. Bu kağıtlar ki devletin kötü ve aşağılık taraflarını eski ve parlak asil İspanya'nın önüne koyarak monarşiyi tehlikeli bir durumun içerisine atmıştı...” (De Cellorigo, 1600, s.23).

Yazarlara göre monarşi içerisinde üretim kapasitesinin az olmasına neden olan ve yerel üreticilerin üretim yapmalarına mâni olan son engel ise var olan *Real* isimli İspanyol gümüş paranın diğer ülkelerin benzer para birimlerine göre çok daha değerli olmasından ileri gelmekteydi. Fransa, Ceneviz ve İngiltere gibi ülkelerde bulunan muadillerine göre çok daha değerli olan *Real* nedeniyle birçok yabancı tüccar İspanya'ya gelerek gümüş paraları kendi ülkelerine götürmekteydi (BNE. R/19258, 1623, s.151). Hatta herhangi bir gümüş rezervine sahip olmayan İtalyan şehir devleti İspanyollar sayesinde elde ettikleri gümüş paralar sayesinde Avrupa'nın gümüş merkezi haline gelmişti (Barbón y Castañeda, 1628, s.3).

Diğer taraftan, Ceneviz başta olmak üzere tüm Avrupa'ya devasa miktarlarda gümüş sağlayan İspanyollar ise ciddi bir para kıtlığı yaşamaktaydı (BNE. R/19258, 1623, s.151; De Moncada, 1619, 3.Kısım/ 1., 3., 4. Başlık). Aynı zamanda, para kıtlığı yaşandığı için sürekli olarak para basmak zorunda kalan monarşide paranın alım gücü düştüğünden maliyetler ve üretim kalemleri artış göstermekte, üretim yapmak zorlaşmakta ve var olan enflasyonun etkisiyle ürünlerin fiyatları radikal artışlar yaşamaktaydı (De Moncada, 1619, 3.Kısım/ 2.Başlık). Üretimi kolaylaştırmak ve var olan ürünlerin fiyatlarının düşmesini sağlamak adına piyasada bulunan *Real* isimli gümüş paralar toplanarak onların değerleri düşürülmeli ve paralara özel mühürler vurularak onların dışarıya çıkışı zorlaştırılmalıydı (Barbón y Castañeda, 1628, ss. 3-4, 8). Basılan mühürler sayesinde paranın kontrol altında kalması ve onun dışarıya daha az çıkması, ülkede yaşanabilecek kıtlığı ortadan kaldırabilirdi. Monarşi içinde para kıtlığının ortadan kaldırılmasıyla üretim giderleri ile maliyetlerin düşmesi insanların üretim yapmasını kolaylaştıracağı için üretime yönelen insan sayısı yeniden artış gösterebilir ve tarımsal üretim ve ticari kapasite ciddi manada gelişebilirdi. Avrupa'nın *Amerika'sı* ve Avrupalıların altın ve gümüş tedarikçisi haline gelen İspanya, bu madenleri muhafaza edebilir ve onlara daha farklı ürünler ihraç etme fırsatını yakalayabilirdi. Aksi takdirde, herhangi bir üretim içerisinde olmayan ve sürekli dışarıdan almış olduğu aşırılıklar nedeniyle *şişman* bir yapıya bürünen monarşi elindeki tüm zenginlikleri düşmanlarına kaptırarak onların kendisine karşı silahlanmasını sağlayabilir ve İspanyol bir yazarın da söylediği üzere *monarşiyi soydukları kadar* ona karşı *savaş* ilan edebilirlerdi (De Moncada, 1619, 3.Kısım/ 4.Başlık). Dolayısıyla, krallıkta işleri yoluna sokabilmek için şişmanlamış hastayı bir an evvel sert bir diyet ile eski haline döndürmek gerekliydi:

“Hastalık çok ağırdır ama hastaya bir diyet uygulandığı vakit hiçbir şekilde tedavi edilemez [durumda] değildir zira krallıkların hastalıklarının önemli bir kısmının kaynağı kötü harcanan ve çöpe giden zenginliklerin fazlalığından ileri gelmiştir; bu durum da onun zıtlıklarıyla tedavi edilmesini zaruri [kılmıştır]...” (De Navarrete, 1626, 49.Kısım).

DEĞERLENDİRME

Çalışmanın sona erdiği 1640 yılı, yaşanan olaylar nedeniyle İspanyol monarşisi adına büyük bir fiyaskonun yaşandığı bir seneydi. 1620'lerde merkezi hükümetin yerel toplumların haklarını, imtiyazlarını ve yasalarını ortadan kaldırarak onların yerine Kastilya krallığına ait olanları dikte etmeye çalışması ile derinleşen merkez ile periferi arasındaki problemler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan iktisadi ve toplumsal sorunlar önce Katalonya, ardından da Portekiz'de sert isyanların çıkması ile sonuçlanmıştı. Katalanlar ve Portekizliler tarafından çıkarılan bu isyanlar neticesinde Araplara ait son toprak parçası olan Gırnata'nın 1492 yılında fethedilmesinin ardından İspanyolların doğal sınırlarından birini teşkil eden Pireneler ilk defa büyük bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştı. Monarşiyi dış dünyadaki tehlikelere karşı koruyan bu sınır hattının bu denli büyük bir tehdit altında olması halihazırda Fransa ile savaş halinde olan İspanyollar için hiç de arzu edilen bir durum değildi. Öte yandan, XVII. yüzyılın başlarından itibaren yaşamakta olduğu sıkıntılar ile bir dizi problemle karşı karşıya kalan monarşinin kendi coğrafyasında bulunan iki topluluğun isyanını bastırmaya muvaffak olabileceğini söylemek de son derece güçtü. Çağdaş İspanyol yazarlar tarafından durumu *declinada*⁴¹⁵, *arruinada*⁴¹⁶, *agotada*⁴¹⁷ ve *acabada*⁴¹⁸ gibi kelimelerle ifade edilen monarşinin uzun zamandır ağır bir mücadele içinde olduğu Almanya, Fransa, Hollanda, Amerika, Asya ve Afrika coğrafyalarına iki yeni cephenin eklenmesi var olan bu acı tablonun daha da şiddetlenmesi anlamına gelmekteydi. Birçok yazara göre *declinación* periyoduna girdiği ve daha evvel hiçbir devletin tutulmadığı kadar şiddetli bir *enfermedad*a kapılan bir yapının bu yükü sırtlaması imkânsızdı.

Yukarıda bahsi geçen tarihten birkaç yıl sonra 1643'te Fransızlara karşı Rocroi'da alınan yenilgi ile İspanyol üstünlüğünün Avrupa'da sona erdiğini söyleyen klasik tarih yorumu adına bu zaten uzun bir zamandır *gerilemekte* olan İspanyollar adına beklenen bir sonuçtu. Nitekim 1607 ve 1627 yıllarında İspanyolların iki kez

⁴¹⁵ İsp. Gerilemiş.

⁴¹⁶ İsp. Mahvolmuş.

⁴¹⁷ İsp. Tükenmiş.

⁴¹⁸ İsp. Bitmiş.

iflas etmesi, ekonominin borç miktarının ve bütçe açığının günden güne artması, dağınık bir coğrafyaya sahip monarşinin bölgelerarası para ve insan transferlerini başarılı şekilde yapamaması, Ambrosio Spinola'nın ölümünden sonra ortaya çıkan askeri lider boşluğunun bir türlü doldurulamaması, aksatılan veya verilemeyen maaşları nedeniyle bir dizi askeri mühendisin firar ederek Hollanda ve Fransa gibi ülkelerin ordusuna katılması veya birçok askerin ordudan kaçması, İspanyol Yolu'nun kapatılması ile farklı bölgelerden oluşan devletin dahili tüm bağlantılarının kesilmesi, halihazırda Almanya ve Hollanda gibi noktalarda savaşmakta olan ordunun yeni açılan cephelere gönderilmesiyle bu iki ana noktada yenilgilerin alınmaya başlanması, artan ekonomik baskılardan ötürü merkezi hükümetin sürekli vergi miktarlarını artırması ve monarşi içerisinde üretim yapmanın zorlaşması, Amerika'dan gelen değerli maden miktarının giderek azalması ve bu ticaretin de eskisi gibi kârlı olmaması, monarşiye oldukça fazla miktarda gelmiş olan değerli maden bolluğunun yüksek enflasyonu beraberinde getirmesi, 1609 yılında Hollanda ile imzalanan Anvers Anlaşmasının neden olduğu hayal kırıklığını gölgede bırakmak adına sayıları 300 bine yakın Müslüman Arap nüfusun zorunlu göçe tabi tutulması, Müslümanların zorunlu göçe tabi tutulmasıyla kraliyet içerisinde tarımsal üretim noktasında büyük bir iş gücü açığının doğması, Kral II. Felipe'nin ölümünden sonra yerine gelen kralların devlet işleri ile eskisi kadar ilgilenmemesi, kraliyet içerisinde üretim yapmak isteyenlere kredi sağlayabilecek kurumların olmaması, Amerika'dan gelen değerli madenlerin üretimi kuvvetlendirmek veya yatırım yapmak yerine tümüyle ordunun borçlarını kapatmak için kullanılması ve genişleyen sınırlar ile devleti farklı düşmanlara karşı koruyabilmenin imkânsız hale gelmesi gibi birçok gösterge üzerinden ele alınan bu *gerileme* düşüncesi ile çağdaş İspanyol yazarların gerileme algısı arasında ciddi bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Bu farkı ortaya çıkaran en önemli unsur ise Earl Hamilton'un meşhur *Fiyat Devrimi* tezi ile ortaya koyduğu İspanyol Gerilemesi fikrinin sürekli farklı noktalar üzerinden ele alınarak İspanyolların kendi iç dinamiklerinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Hatta 19. yüzyılda Napolyon'un İspanya'yı işgalinden sonra kendi istilasını meşru kılabilmek adına bu meseleyi kullanarak devletin zaten gerileyerek yolun sonuna geldiğini söylemesiyle Avrupa'da İspanyollara yönelik

olumsuz imajın pekişmesinin getirdiği ön kabuller ve ön yargılar da burada hatırı sayılır bir rol oynamaktadır. Fransız düşünürlerden Masson de Morvilliers'in İspanyolları modernleşen Avrupa düşüncesinin dışında bırakarak onların dini manada fanatik, tembel ve cahil bir toplumdaki ileri geldiğini ifade etmesi,⁴¹⁹ Rotterdamlı Erasmus'un İspanyolların kültürel ve düşünsel manada Avrupalılardan ziyade Müslümanlara ve Yahudilere yakın olduğunu söylemesi⁴²⁰ ve Meksikalı filozof Leopoldo Zea'nın düşünsel faaliyetlerden ve entelektüel işlerden ziyade kılıca ve savaşa yatkın olduğunu ifade ettiği İspanyolların bu barbar yatkınlıkları nedeniyle Batı Avrupalılara tümüyle yabancı kaldığını düşünmesi⁴²¹ bu ön yargılara ve ön kabullere örnek olarak gösterilebilir. Doğal olarak, bu tarz bir düşünce de İspanyolların dahili meselelerin göz ardı edilmesine neden olurken *modernleşen ve medenileşen* Avrupa tahayyülünün dışında kalan *barbar ve fanatik* İspanyolların da ilerleyen tarihsel akış içerisinde gerilemesini olağan hale getirmektedir zira monarşiyi geride bırakan unsur kendi iç dinamikleri değil; gelişmişliği, entelektüel seviyesi ve rasyonel dünya görüşü ile muasır medeniyet seviyesine ulaşmış Avrupa'nın ta kendisidir. Bu bağlamda, modern araştırmacılar ve tarihçiler adına İspanyolları gerilemeye götüren etmenleri anlamak adına harici ve genel bir perspektif ortaya konmalıyken; çağdaş İspanyol yazarların gözünden gerilemeyi anlayabilmek için tümüyle monarşinin dahili yapısına eğilmek gereklidir.

Genel olarak, çağdaş İspanyol yazarlar tarafından ortaya atılan gerileme düşüncesi kendi çevrelerinde vuku bulan sosyal ve kültürel temelli bir fenomendir. Yukarıda bahsi geçen ve modern tarihçiler tarafından açık bir şekilde gerileme sürecinin bir göstergesi olarak ele alınan göstergelerin çok büyük bir kısmının İspanyollar tarafından sosyal veya kültürel nedenlere bağlanması da bu durumun mahiyetini göstermektedir. Nitekim çağdaş İspanyol yazarlar adına halka ve devlet yöneticilerine örnek olması gereken sarayın yabancı kültürlerin etkisi altına girerek kadim İspanyol kültüründe asla yer almadıklarını düşündükleri aşırı,

⁴¹⁹ Masson de Morvilliers'in görüşleri için bakınız; Masson de Morvilliers, Nicolas. "Espagne" *Encyclopédie Méthodique: Géographie Moderne*. Paris: Panckoucke, 1782, ss.554-568.

⁴²⁰ Erasmus'un İspanya ile ilgili görüşleri için bakınız; Bataillon, Marcel. *Erasmus y España: Estudios sobre la Historia Espiritual del Siglo XVI*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 1950.

⁴²¹ Leopoldo Zea'nın görüşleri için bakınız; Zea, Leopoldo. *The Role of the Americas in History*. Maryland: Rowman & Littlefield, 1992.

gösterişli, şatafatlı ve gereksiz bir hüviyet kazanmış olanların merkezi haline gelmesi, kralın var olan yetkilerini başka odaklar ile paylaşarak geleneksel kral imgesini değiştirmesi, yabancıların ürettikleri ürünlere eğilim gösteren kadınların ve erkeklerin kültürel ve sosyal manada bozulmasıyla evlilik kurumuna yönelik arzunun azalması, zina başta olmak üzere bir dizi günahın yaygınlaşması, toplumsal ahlaki yapının yozlaşması, toplumu ayakta tutacak yeni nesillerin ortaya çıkmaması ve ahlaki yapısı bozulan ailelerin değerlerine bağlı çocuklar yetiştirememesi, yabancıların insanları gereksizliğe, aşırılığa ve kötü alışkanlıklara teşvik eden ürünleri monarşiye getirmeleriyle tembellik ve miskinlik gibi durumların çalışkan ve üretken İspanyol karakterini yok etmesi, tembelliğe ve miskinliğe meyleden kadınların ve erkeklerin üretim yapmak, tarımsal üretime katkıda bulunmak veya herhangi bir faydalı iş yapmak yerine tüm güçlerini yatarak, eğlenerek, kart veya kumar oynayarak kendi bakımlarına harcıyarak geçirmesi, tüm günü kendi süsleri için harcayan erkeklerin ağır ve zor işleri bırakarak tarımda, orduda veya üretimde yer almaya yönelik isteklerini kaybetmesi ve debdebeli sofralara, lüks mücevherlere, pahalı kıyafetlere ve gösterişli evlere eğilim gösteren kadınların da geleneksel kadın düşüncesini yıkarak erkekleri evlilik fikrinden soğutması, başta Müslüman Araplar ve Çingeneler olmak üzere dini ve kültürel manada çoğunluk ile uyum göstermeyenlerin toplumu zehirlemesi, tembel, avare ve başıboş kadınların da masum erkekleri ve genç kızları yoldan çıkararak onları kendilerine benzetmesi, yabancı kültürlerle ilgi duyarak asıl işlerini yapmaktan vazgeçmiş olan devlet yöneticilerinin sırtlarındaki vergi yükü nedeniyle tükenmiş halkın çığlıklarına ve monarşiye düşman olan unsurların mevcut durumlarına karşı son derece ilgisiz ve kayıtsız kalması, ilgisiz ve var olan durumdan bihaber devlet adamlarının devleti zengin ve fakir olarak ikiye bölen adaletsizliği düzeltmek için hiçbir teşebbüste bulunmaması, zengin zümrenin üretmek yerine parasını daha garanti olarak gördüğü devlet bonosuna ve tahvillerine yatırması, fakirlerin de açlıktan ve kıtlıktan kurtulmak için başta Amerika olmak üzere muhtelif noktalara göç etmesi, geleneksel devlet yapısı içerisinde farklı olanın imtiyazlarının ve haklarının korunması fikrinin terk edilmesiyle tiranlığın ortaya çıktığının düşünülmesi gibi durumlar var olan gerileme sürecinin kaynaklandığı noktalardan birkaçıdır. Doğal

olarak, tüm bu etmenler ve bunlara bağlı olarak meydana gelen durumlar göz önüne alındığında çağdaş İspanyollar adına gerileme süreci sosyal ve kültürel gerekçelere bağlı olarak ortaya çıkmış bir süreçtir.

XVI. yüzyılda İspanyollara dünyanın en güçlü devletlerinden biri olma şansını sunan kadim İspanyol kültürünün ve sosyal yapısının bozulmasını sağlayan en önemli unsur ise hiçbir zaman monarşinin iyiliğini istemeyen yabancılardır. İspanyol topraklarına ticaret yapmak, üretmek, tarımsal üretime katılmak ve orduya girmek için gelen bu yabancılar İspanyolları dünyanın en güçlü devleti haline getiren bu kültürel yapıyı yerinde görmüş ve ondan fazlasıyla etkilenecek onları kıskanmaya başlamışlardır. Kıskançlığın başladığı bu nokta İspanyolların gerilemeye başladığı noktadır zira o döneme kadar geçmişte Romalıların, Asurluların, Perslerin ve Medlerin oynadığı rolü üstlenmiş olan İspanyollar bahsi geçen devletlerden farklı olarak tebaasına adil şekilde davranmış, ilahi kaidelere bağlı bir devlet anlayışı benimsemiş ve sağduyulu hükümdarlara ve devlet yöneticilerine sahip olmuştur. Dolayısıyla, İspanyolların bu iyi ve ilahi kanunlara bağlı kalma isteği her türlü fenalığı yapan, zorba ve kötü denklere kıyasla çok kısa bir süre dünyaya egemen olma fırsatı sağlamıştır. Başta Fransızlar olmak üzere monarşinin düşmanları kadim İspanyol kültürünü bozarak ve halkına kültürel geçmişini unutturarak devletin hızlı bir *declinación* sürecine girmesine zemin hazırlamıştır. Farklı kültürlerin oyun ve etki alanı haline gelmeye başlayan monarşinin akıbeti ise daha evvel kendilerinin Amerika'yı keşfettiklerinde o bölgelere medeniyet götürme iddiası ile paralellik göstermiş ve tüketebilmek adına tümüyle yabancılara ihtiyaç duyan İspanyollar Avrupa'nın Amerika'sı haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm kendi içinde bir bağımlılığı barındırdığından gerileyen İspanyollar yabancılara muhtaç hale gelerek farklı bir dönüşüm izlemişlerdir. Keza İngiliz tarihçi Henry Kamen'in de İspanyolların gerilemediğini söyleyerek onların sadece Fransa'ya bağımlı hale geldiği ifadesinin kısmen de olsa doğru olduğu düşünülebilir. Belki de burada bu kırılmanın yaşanmasında etkili olan faktör başta Fernandez de Navarrete tarafından sıklıkla vurgulanan bir ifade olarak ön plana çıkan *conservación* tabiridir.

Conservación tabiri sözlük anlamıyla muhafaza edebilme, koruma gibi manalara gelmektedir. Çağdaş İspanyol yazarlar adına bu tabirin bu manada kullanıldığı da

aşikârdır fakat birçoğu bu tabiri devletin var olan yapısıyla *gouernar*⁴²² noktasındaki eksikliğini göstermek adına kullanılmıştır. Devletin ideolojik olarak ilahi bir zemine sahip olması sebebiyle dünyanın farklı noktalarında Hristiyanlığı ilgilendiren tüm meselelere müdahil olma çabası ve 1588 yılındaki Armada faciası ile başlayan felaketlerin neden olduğu prestij kaybının ortadan kaldırılması için İspanyolların içinde bulunduğu müşkül durumu göz önüne almayıp agresif bir politika benimsemesi monarşinin sahip olduklarının değerinin anlaşılamadığını göstermektedir. Bazı İspanyol yazarların da monarşinin gittikçe kötüleşen bu durumu karşısında devletin keşiflere ve fetihlere sınır getirmesinin gerekliliğini vurgulamaları ve Tanrı'nın her bir devlete belirli bir büyüme ve ilerleme sınırı koyduğunu söyleyerek Roma İmparatorluğunun yıkılışını bu ilahi nedene bağlamaları son derece önemlidir. Her ne kadar fetih kadar prestij, şan, şöhret ve para getirmese de var olanı iyi yöneterek muhafaza etmek en az fethetmek kadar zor bir iştir. Hatta sadece harici faktörlerin uygunluğuna bağlı olarak gerçekleştirilen fetih hareketlerinin aksine var olanı iyi yöneterek muhafaza etmek sadece dahili faktörlere bağlı olarak gerçekleştirilen bir eylem değildir. Hükümdarın dahili meselelere ilgili olması kadar harici meselelere de dikkat kesilmesi gereklidir. Birçok noktada sosyal ve kültürel manada kendinden öncekileri örnek almayan ve onlardan gelen kültürel mirasa çok fazla eğilim göstermeyen İspanyollar burada da benzer bir durum içerisine girmişlerdir. Krallar ve devlet yöneticileri *conseruan*⁴²³ *conquistardan*⁴²⁴ üstte tutan ve bir devlet yöneticisinin öncelikli işinin var olanı muhafaza ederek sonrakilere aktarması gerektiğini söyleyen *Bilge* lakaplı Kral X. Alfonso'nun öğütleri unutulmuş ve tümüyle onun söylemlerine zıt bir yönetim anlayışı ortaya konulmuştur. Doğal olarak, sosyal ve kültürel manada kendinden öncekilerin koymuş olduğu kurallara riayet etmeyen ve ilahi olana eskisi kadar rağbet etmeyen İspanyollar yollarından sapmış ve *declinación* süreci başlamıştır.

XVII. yüzyıldan itibaren iyiden iyiye kutuplaşmaya başlayan Katolik ile Protestan mücadelesinde Katoliklerin safhında yer alan en güçlü devlet olan İspanya, Kral

⁴²² İsp. Yönetmek.

⁴²³ İsp. Muhafaza etmek.

⁴²⁴ İsp. Fethetmek.

II. Felipe'nin katı yönetimi ile Avrupa'yla süregelen ilişkilerini peyderpey azaltarak onların sapkın fikirlerinin monarşiye sirayet etmesini engellemiştir. Kral II. Felipe'nin bu adımı Avrupa ile bağları kopmaya ve onları sapkın olarak görmeye başlayan İspanyolların kendi kültürlerini üstün ve doğru görmeleri ile sonuçlanmıştır. Bernard Lewis tarafından klasik İslam kültürünü ve Osmanlıları tarif edebilmek için kullanılan *en üstün olma ve kendi kendine yettiğine inanma* düşüncesinin bir benzerinin İspanyollar adına söylenmesi mümkündür (Lewis, 1958, s.176). *İspanyol Rönesansı* olarak bilinen XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında tepe noktasına erişen bu süreç İspanyol üniversitelerinin ve eğitim sisteminin kendi döneminin en iyilerinden olmasına zemin hazırlarken İspanyol hümanizminin temelleri atılmıştır. Keza bu süreç Avrupa'nın ilk dilbilgisi kitabının ve ilk çok dilli İncilin ortaya çıkması ile taçlanmıştır. Rotterdamlı Erasmus ile Juan Luis Vives gibi iki önemli ismin İspanya ile Avrupa arasında bir köprü görevi gördüğü bu süreç Protestan tehlikesi ile sekteye uğramış ve Kral II. Felipe döneminde de sona ermiştir. Böylece, Avrupa ile İspanya arasındaki etkileşim ortadan kalkarken Lewis'in tabiriyle günden güne Protestanlığın yayıldığı Avrupa'da İspanyollar adına *öğrenilecek hiçbir şey* kalmamıştı (Lewis, 1958, s.176). İmparator V. Carlos zamanında Alman Protestanlarının ve oğlu Kral II. Felipe döneminde Fransızların ağır yenilgilere uğratılması bu düşüncenin doğru olduğunu desteklemiş ve daha da önemlisi, İspanyolların kendilerine ilahi bir misyon edinmelerinin önünü de açmıştır. Kendilerini Hristiyan dünyanın koruyucusu ve kurtarıcısı olarak kabul eden İspanyollar önce Protestan Hollandalılar ile ardından da Müslüman Türkler ile amansız bir mücadeleye girmişlerdir. 1571'de İnebahtı'da ve 1574'te de Hollandalı isyancıların lideri olan Oranjlı Willem'in iki kardeşinin öldürüldüğü Mookerheyde'de alınan zaferler İspanyolların ilahi ve mukaddes ideolojilerini daha da beslemiştir. İspanyolların sapkın Avrupa karşısındaki üstünlüğünü perçinleyen en önemli adım ise 1583 yılında İspanyol Engizisyonu tarafından yürürlüğe konulan ve sakıncalı olarak görülen kitapları ihtiva eden *Index Librorum Prohibitorum* idi.⁴²⁵ Bu sansür listesi diğer ülkelerde uygulanan denklelerinden farklı olarak kilise kontrolünde değil; Kral

⁴²⁵ Index Prohibitorum hakkında detaylı bilgi için bakınız; Anglo, Sydney. *Machiavelli- The First Century: Studies in Enthusiasm, Hostility, and Irrelevance*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

II. Felipe'nin ve İspanyol Engizisyonunun isteğine göre belirlenmiş bir listeydi. Tanrı'nın da desteğiyle onun İsrailoğullarından sonra ikinci seçilmiş halkı olan İspanyollar gerilemekte ve yoldan sapmakta olduğunu düşündüğü Avrupa'dan tümüyle koparken sahip olduğu prestijin ve gücün büyümesine kapılmaktaydı.

İspanyolların sapkın Avrupalılardan ve Müslümanlardan üstün olduklarına dair inançlarının askeri zaferlerle süslenmesinin getirdiği aldatıcı ve tehlikeli hissiyat birçok İspanyol yazarın monarşi dışında kalan dünyaya yönelik bakış açısını olumsuz etkilemiştir. Bu bakış açısı dönemin çağdaş İspanyol yazarları tarafından Avrupa'nın yeterince takip edilmemesine ve monarşinin toprakları dışında gerçekleşen olayların tam manasıyla idrak edilememesine neden olmuştur. Bürokratik sistemin daha organize bir hale gelmesiyle krala artan devlet işlerinde yardımcı olan *gözdeler*in ön plana çıktığı devlet yapısı birçok İspanyol tarafından geleneksel devlet yapısına aykırı bulunduğu gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Dönemin Avrupa'sında da yüzyıl başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlayan bu sistem kral dışında çeşitli isimlerin de ön plana çıkmasına ve başta dış politika ve diplomasi olmak üzere birçok alanın onlara bırakılmasına zemin hazırlamıştır. İngiltere'de Buckingham Dükü George Villiers, Fransa'da Kardinal Richelieu ve İsveç'te de Axel Oxenstierna gibi isimler kralın gözdeleri olarak sivrilmiş ve krallar birçok konuda bahsi geçen devlet adamlarına bağlı olarak hareket etmiştir. Lerma Dükü Sandoval y Rojas ile Olivares Dükü Gaspar de Guzman yaygın hale gelmeye başlayan bu sistemin İspanya'daki temsilcileri olmuştur. Hatta birçok noktada her iki devlet adamının da başarısız olması bu sistemin ilga edilmesi ile değil; bu görevi yöneten devlet adamlarının yerine başkalarının gelmesiyle sonuçlanmıştır. İspanyollar var olan bu sistemi kralın otoritesini zayıflattığı, Tanrı'nın vekili olarak dünyada hüküm verme yetkisine sahip yegâne kişi olarak var olan yetkilerini başkalarıyla paylaşmasının ilahi kanunlara aykırı olduğu ve kral ve gözdesi ile ortaya çıkabilecek çift başlılığın devlet işlerine zarar verebileceği gerekçeleri ile eleştirmiş ve hatta ortaya çıkan bu sosyal ve kültürel erozyonu da bu duruma bağlamıştır zira ideal bir devletin hükümranlığını yapan ideal bir devlet adamı tüm ilahi ve tabii kaidelere bağlılık göstereceğinden onun topraklarında böyle durumların yaşanması imkânsızdı.

Dolayısıyla, İspanyollar kendi geleceklerini geçmişte arayarak hastalıklarına gerekli tedavileri uygulamalıydı.

Aynı şekilde, ateist ve dinsiz Niccolo Machiavelli ile onun takipçilerinin ortaya koymuş oldukları tüm fikirlerin kabul edilmemesi de sapkın Avrupalılardan *öğrenilecek hiçbir şeyin olmadığı* düşüncesini desteklemekteydi. Birçok İspanyol yazar tarafından ciddi manada tenkit edilen İtalyan yazar ve takipçileri sapkınlığın Avrupa'daki temsilcileri olarak görüldüğünden onların ortaya koymuş olduğu düşüncelerin herhangi bir ehemmiyeti de yoktu. Dini unsurların devlet organizasyonu içerisinde erimesi, kralın her zaman dini, ilahi ve ahlaki kaidelere bağlılık göstermemesi, yapılan devlet işlerinde Tanrı'nın rızasının gözetilmemesi ve en önemlisi de Hristiyanlığın devlet yönetimi içerisinde faydalı bir enstrümana dönüşmesi sapkın Avrupa'nın bahsi geçen mütefekkirler aracılığıyla İspanya'ya göndermek istediği fikirlerdi. Oysaki Jean Bodin, Giovanni Botero ve Pedro de Ribadeneyra gibi isimlerin sapkın Avrupalıların İspanya'ya sokmak istedikleri bu sapkın düşüncelerinin kaynaklandığı *Razon de Estado* fikrini atfettikleri Floransalı Niccolo Machiavelli'nin bu fikri çağdaş İspanyol yazarlar tarafından kabul görmüş ve üzerinde çeşitli oynamalar yaparak onun Katolik devlet düşüncesi içerisine uyarlanmasına ciddi bir çaba sarf edilmiştir. Devletin tüm çıkarlarının Hristiyanlığın çıkarları ile örtüşmesi, yapılan her devlet işinde ilahi olanın ve Tanrı'nın rızasının gözetilmesi ve kralın ve devlet yöneticilerinin ilahi ve ahlaki tüm kaidelere bağlılık göstermesi düşüncesi üzerine bina edilen bu kavrama çağdaş İspanyollar *Verdadera Razon de Estado* adını vermişlerdir. İtalyan düşünür tarafından ortaya konan kavrama ise İspanyollar *Falsa Razon de Estado* adını vermişlerdir. Tanrı'nın tarafında yer alarak *iyiliğin* muhafazası konusunda olan İspanyollar ile şeytanın tarafını tutarak *kötülüğün*, sapkınlığın ve ateizmin yayılması noktasında Avrupalılar kendilerine yeni bir cephe açmışlardır. İşin belki de ironik tarafı ise sapkın Niccolo Macchiavelli'nin ideal hükümdarı olarak görmüş olduğu Aragonlu Katolik Fernando'nun çağdaş İspanyol yazarlar tarafından da idealize edilerek ideal devlet adamı olarak kabul edilmesiydi. Çok uzun yıllardır onlarca farklı cephede yüzlerce savaşın ve mücadelenin içerisindeki *gerileyen* İspanyollar ile *ilerleyen* Avrupalılar bir noktada uzlaşma başarısını savaş

alanında deęil; dūşünsel bir mecrada gerçekleřtirerek ilerleyen zamanlarda meydana gelecek yeni mutabakatların da mūjdecisi olmuřtur.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Kaynaklar

Archivo General de Simancas, Valladolid

Estado. Legajo: 1047, 1090, 2042

Archivo Histórico Nacional, Madrid

(AHN. Consejo/1427/187, 1619)

(AHN. Consejo/1427/1, 1619)

(AHN. Consejo/1431/177, 1621)

(AHN. Consejo/1427/12, 1621)

(AHN. Consejo/1427/49, 1623)

(AHN. Consejo/1431/43)

Biblioteca Nacional de España, Madrid

(BNE. VE/50/9, 1597)

(BNE. MSS/18728, 1599)

(BNE. MSS. 8755, 1600)

(BNE. R/8812, 1608)

(BNE. MSS/6918, 1618)

(BNE. 3/55257, 1620)

(BNE. R/37064, 1620)

(BNE. VE/188/34, 1621)

(BNE. MSS. 2237, 1621)

(BNE. R/6854,1621)

(BNE. MSS.10508, 1622)

(BNE. R/19258, 1623)

(BNE. MSS/20062/17, 1624)

(BNE. VE/53/80, 1627)

(BNE. MSS/12931/1, 1629)

(BNE. MSS.18719/41, 1630)

(BNE. VE/153/18, 1635)

(BNE, R/8171)

(BNE. MSS. 11306)

(BNE. MSS. 13312)

Universidad Complutense de Madrid/Biblioteca Histórica, Madrid

(UCM/BH/FOA. 1266, 1621)

Gazeteler

Marx, Karl. "Revolutionary Spain" *New-York Daily Tribune*, 9 Eylül, 1854. İşbu yazıya <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1854/revolutionary-spain/ch01.htm> adresi üzerinden 26 Haziran 2019 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Yayınlanmış Kaynaklar

Acuña, D. L. (1644). *Idea de nobles y sus desempeños en aforismos*. Zaragoza: Hospital Real y General de Nuestra Señora de Gracia.

Acuña, P. M. (1637). *Nobleza Virtuosa*. Zaragoza: Juan de Lanaja y Quartanet.

Annals of Kingdom of Ireland. (1856). Dublin: Grafton-Street: Hodges, Smith, And Co.

Ariosto, L. (1825). *Furious Orlando*. Londra: John Murray.

Argensola, L. d. (1609). *Conquista de las islas Molucas*. Madrid: Alonso Martín.

Bentivoglio, G. (1687). *Las Guerras de Flandes*. Anvers: Barrois.

Bleda, J. (1618). *Coronica de los moros de España*. Valensiya: Felipe Mey.

Bodin, J. (1955). *Six Books of the Commonwealth*. Oxford: Basil Blackwell.

Botero, G. (1593). *Razon de Estado*. (A. d. Herrera, Çev.) Madrid: Luyz Sanchez.

Cabrera de Córdoba, L. (1857). *Relaciones de las cosas sucedidas en la corte de España, desde 1599 hasta 1614*. Madrid: Imprenta de J. Martín Alegria.

- Cabrera de Córdoba, L. (1877). *Filipe Segundo: Rey de España*. Madrid: Aribau.
- Cadalso, J. (2006). *Defensa de la nación española contra la «Carta Persiana LXXVIII» de Montesquieu*. Madrid: Biblioteca Saavedra Fajardo de Pensamiento Político Hispánico.
- Carranza, A. (1636). *Discurso contra los malos trajes y adornos lascivos*. Madrid: Imprenta de Maria de Quiñones.
- Cartas De Sor María De Agreda Y Del Rey Don Felipe IV* (Cilt 1). (1885). Madrid: Impresores De La Real Casa.
- Castañeda, G. B. (1628). *Provechosos arbitrios al consumo del vellón, conservación de plata, población de España*. Madrid: Andres de Parra.
- Castro, F. d. (1616). *Verdadera Razon de Estado*. Lisbon: Pedro Craesbeeck.
- Cervantes, M. (1615). *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*. Madrid: Iuan de la Cuesta.
- Céspedes y Meneses, G. d. (1631). *Primera parte de la historia de D. Felipe el III., rey de las espanas*. Madrid: Imprimio Pedro Craesbeeck.
- Cevantes, M. d. (1841). *Obras de Miguel de Cervantes Saavedra*. Paris: Baudry's European Library.
- Colección de Documentas Para la Historia de España*. (1854). Madrid: Imprenta de la Viuda de Calero.
- Collection Des Memories Relatifs a L'Histoire de France*. (1821). Paris: Libraire: Rue De Sorbonne.
- Coloma, C. (1625). *Las guerras de los Estados Baxos desde el año de MDLXXXVIII hasta el de MDXCIX*. Pedro y Iuan Belleró.
- Coloma, C. (2010). *Las Guerras de Los Paises Bajos Las Guerras de los Estados Bajos: desde el año de 1588 hasta el de 1599*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- Colon, C. (1892). *Relaciones y Cartas de Cristobal Colon*. Madrid: Libreria de la Viuda de Hernando.
- De Aleman, M. (1996). *Guzman de Alfarache*. Madrid: Akal.

- De Cellorigo, M. (1992). *Memorial de la Politica Necessaria, y Vtil Restauracion a la Republica de España*. (P. De Ayala, Dü.) Madrid: Cooperacion Iberoamericana.
- De Covarrubias, S. (1674). *Tesoro de la Lengua Castellana, o Española*. Madrid: Melchor Sanchez,.
- De Deza, L. (1618). *Gouierno Polytico de Agricultura*. Madrid: Alonso Martin de Balboa.
- De Mariana, J. (1599). *De Rege Et Regis Institutione*. Pedro Rodriguez: Toledo.
- De Melo, F. (1645). *Historia de los Movimientos, Separación y Guerra de Cataluña*. San Vicente: Impresor de las Ordenes Militares.
- Dios, J. d. (1611). *Diez lamentaciones del miserable estado de los ateístas de nuestro tiempo*. Brüksel: Roger Volpio.
- Frezza, F. (1610). *Massime, regole, et precetti di stato*. Venedik: Evangelista Devchino.
- Frezza, F. (1617). *Discorsi politici, et militari*. Napoli : Tarquinio Longo.
- Frezza, F. (1623). *Discorsi in torno a i rimedii d'alcuni mali*. Napoli: Per li heredi di Tarquinio Longo.
- Fernández de Navarrete, P. (1792). *Conservacion de monarquias y discursos politicos sobre la gran consulta que el Consejo hizo al Señor Rey Don Felipe Tercero*. Madrid: La Oficina de Don Benito Cano.
- Fernández de Navarrete, P. (1805). *Conservacion de monarquias y discursos politicos sobre la gran consulta que el Consejo hizo al Señor Rey Don Felipe Tercero*. Madrid: Imprenta de Don Tomas Alban.
- González de Cellorigo, M. (1600). *Memorial de la politica necessaria y vtil restauracion à la Republica de España y estados de ella, y del desempeño vniuersal de estos reynos*. Valladolid: De Bostillo.
- Goodman, G. (1616). *Fall of Man*. Londra: F. Kyngston.
- Gracian, B. (1674). *Obras de Lorenzo Gracian*. Madrid: Impr. Real.
- Gilabert i d'Alentorn, F. d. (1616). *Discursos Sobre la Calidad del Principado de Cataluña*. Lerida: Luys Manescal.
- Giustiniano, P. (1609). *Delle guerre di Fiandra (Cilt 4)*. Anvers: Ioachimo Trogniesio.

- Guicciardini, F. (1775). *Della istoria d'Italia*. Freiburg: Michele Kluch.
- Guzman, P. d. (1614). *Bienes de el honesto trabajo y daños de la ociosidad*. Madrid : laques Veruliet.
- Haldun, İ. (1997). *Mukaddime* . (Z. K. Urgan, Çev.) İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Iñiguez de Lequerica, J. (1601). *Sermones funerales, en las honras del Rey nuestro Señor don Felipe II con el que se predicò en las de la serenissima Infanta D. Catalina Duquesa de Saboya*. Madrid.
- Leonardo de Argensola, B. (2016). *Comentarios para la historia de Aragón*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- Leroy, L. (1594). *Of the interchangeable course, or variety of things in the whole world and the concurrence of armes and learning, thorough the first and famousest nations: from the beginning of ciuility, and memory of man, to this present*. Londra: Charles Yetsweirt Esq.
- Malvezzi, V. (1723). *Memorias para la Historia de Don Felipe III, rey de España*. Madrid: Nicolás Rodríguez Franco: Oficina Real.
- Maria, J. d. (1615). *Republica y Policia Christiana*. Barsezona: Lorenzo Deu.
- Masson de Morvilliers, N. (1782). Espagne. *Encyclopédie Méthodique: Géographie Moderne*, 554-568.
- Moncada, S. d. (1619). *Restauracion política de España*. Madrid: Luis Sanchez.
- Moncada, S. d. (1746). *Restauracion política de España, y deseos publicos*. Madrid: Juan de Zuñiga.
- Montaigne, M. d. (1877). *The essays of Montaigne*. (W. C. Hazlitt, Dü.) Londra: Reeves and Turner.
- Montesquieu, C. (2011). *Kanunların Ruhü Üzerine*. (F. Baldaş, Çev.) İstanbul: Hiperlink.
- Navarrete, P. F. (1626). *Conservacion de Monarquias. Discursos politiquos*. Madrid: Imprenta Real.
- Novoa, L. (1861). *Historia de la Muy Noble y Muy Leal Ciudad de Barbastro*. Barsezona: Impresa de Pablo Rivera.

- Novoa, M. d. (1875). *Documentos Ineditos para Historia de España*. Madrid: Imprenta De Miguel Ginesta.
- Ribadeneyra, P. d. (1945). *Historia de Contrareforma*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- Richelieu, K. (1709). *Politique Testament*. Amsterdam: Janssons á Waesberge.
- Sabio, A. E. (1843). *Las siete partidas del rey don Alfonso el Sabio*. (G. López, Dü.) Paris: Lecointe y Lasserre.
- Salazar, J. d. (1619). *Política Española*. Logroño : Diego Mares.
- Sempere y Guarinos, J. (1788). *Historia del Lujo y de las Leyes Suntuarias de España*. Madrid: Impr. Real.
- Tacitus, C. (1996). *Annals*. Londra: Penguin.
- Tacitus, C. (2016). *Germania*. (M. Sarucan, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Thou, J. A. (1634). *Histoire Universelle*. Londra.
- Torres Villaroel, D. (1796). *Sueños Morales, Visiones y Visitas de Torres con Don Francisco de Quevedo*. Madrid.
- Torres, M. G. (1621). *Relacion*. Gírnata: Ediciones Granata.
- Tucidides. (1829). *The History of Thucydides*. Longman: Londra.
- Viaje del Infante Cardenal Don Fernando de Austria, desde 12 de abril 1632 que Saliò de Madrid con Su Magestad D. Felipe IV. su Hermano para la Ciudad de Barcelona, hasta 4 de Noviembre de 1634 que Entrò en la de Bruselas*. (1635). Anvers: Ivan Cnobbart.
- Voltaire. (1901). *The Works of Voltaire: Age of Louis XIV* (Cilt 12). New York: E.R. Dumont.
- X, A. (1807). *Las siete partidas del Don rey Alfonso el Sabio*. Madrid: Imprenta Real.
- Yañez, J. (1723). *Memorias para la historia de don Felipe III, rey de España*. Madrid: Oficina Real.

Araştırmalar

- Abou-El-Hajj, R. (1991). *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire Sixteenth to Eighteenth Centuries*. New York: State University of New York.
- Adorno, R. (1987). *Guaman Poma: Writing and Resistance in Colonial Peru*. Austin: University of Texas Press.
- Adorno, T. v. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (N. Ülner, Çev.) İstanbul: Kabalıcı.
- Alcala Zamora, J. (1975). *España, Flandes y el Mar de Norte (1618–1639)*. Madrid: Planeta.
- Alighieri, D. (1988). *Il Convivio*. Torino: Einaudi.
- Ambler, W. (2018). Court Potraits during the Reign of Philip III. I. C. Zaho içinde, *Spanish Royal Patronage 1412-1804: Portraits as Propaganda* (s. 34-60). Cambridge: Cambridge University Press.
- Amelang, J. (1974). *Studies in the Comunero Revolution 1520-1521*. Oberlin: Oberlin College.
- Anglo, S. (2005). *Machiavelli - The First Century: Studies in Enthusiasm, Hostility, and Irrelevance*. Oxford: Oxford University Press.
- Arnade, P. (2008). *Beggars, Iconoclasts and Civic Patriots: The Political Culture of the Dutch Revolt*. New York: Cornell University Press.
- Arnold, T. F. (1994). Gonzaga Fortifications and the Mantuan Succession Crisis of 1613-1631. *Mediterranean Studies*(4), 113–130.
- Aston, T. (1965). *Crisis in Europe 1560-1660: Essays from Past and Present*. Londra: Routledge & Kegan Paul.
- Atard, V. (1949). *Derrota, Agotamiento, Decadencia, En La Espana Del Siglo XVII*. Madrid: Biblioteca Del Pensamineto Actval.
- Balaguer, V. (1850). *Monserate: Su historia, Sus Tradiciones, Sus Alrededores*. Barselona: Imprenta de A. Brusi.
- Baldry, H. (1952). Who Invented the Golden Age? *The Classical Quarterly: New Series*, 1(2), 83–92.

- Bartoli, D. (1773). *Istoria della Vita del Venerabile monsignor Don Giovanni di Palafox e Mendoza. Vescovi di Angelopoli e poi D'Osme*. Floransa.
- Bataillon, M. (1950). *Erasmus y España: Estudios sobre la Historia Espiritual del Siglo XVI*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Economica.
- Batllori, M. C. (1969). *Baltasar Gracian en Su Vida y en Sus Obras*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- Benedict, P. G. (2006). *Early Modern Europe: From Crisis to Stability*. Delaware: Delaware University Press.
- Bey, K. (1993). *Koçi Bey Risalesi*. (Z. Danişman, Dü.) Ankara: MEB.
- Black, J. (1991). *A Military Revolution? Military Change and European Society 1550–1800*. Basingstoke: Macmillan Education.
- Brading, H. C. (1972). Colonial Silver Mining: Mexico and Peru. *The Hispanic American Historical Review*, 52(2), 545-579.
- Brightwell, P. (1974). The Spanish System and the Twelve Years' Truce. *The English Historical Review*, 89(351), 270-292.
- Brightwell, P. (1974). The Spanish System and the Twelve Years' Truce. *The English Historical Review*, 89(351), 270–292.
- Burke, P. (1976). Tradition and Experience: The Idea of Decline from Bruni to Gibbon. *Daedalus*, 105(3), 137–152.
- Burke, P. (1991). Tacitism, scepticism, and reason of state. M. G. Burns içinde, *The Cambridge history of political thought, 1450-1700* (s. 477- 498). Cambridge: Cambridge University Press.
- Burton, P. (2019). *Roman Imperialism*. Leiden: Brill.
- Casalilla, B. T. (1994). *The Castilian Crisis of the Seventeenth Century: New Perspectives on the Economic and Social History of Seventeenth-Century Spain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Casey, J. (1971). Moriscos and the Depopulation of Valencia. *Past & Present*, 50(1), 19–40.
- Chaunu, P. (1981). *Histoire et Decadence*. Paris: Perrin.

- Cicero, M. (1619). *Libri Tres De Officiis*. Basel: Basiliae ex Officina Hervagiana.
- Cicero, M. T. (2004). *A Commentary on Cicero, De Legibus*. (A. Roy, DÜ.) Michigan: University of Michigan Press.
- Cipolla, C. (2003). *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy 1000-1700*. Londra: Routledge.
- Cohn, N. (1970). *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages, Revised and Expanded Edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Cowans, J. (2003). *Modern Spain: A Documentary History*. Pennsylvania : University of Pennsylvania Press.
- Cox, V. (2008). *Women's Writing in Italy, 1400–1650*. Baltimore: John Hopkins University.
- Cuerva, R. G. (2010). Baltasar de Zúñiga y la Encrucijada de la Monarquía Hispana (1599-1622) . *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Madrid: Universidad Autonoma de Madrid, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Historia Moderna.
- Çelebi, K. (1982). *Düstürü'l-Amel li Islahi'l-Halel*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dalia, S. (2014). *Il viaggio e i luoghi di Carlo V in Sicilia*. Palermo: Fondazione Federico II Palermo.
- De Lario, D. (2004). *Al Hilo del Tiempo: Controles y Poderes de Una España Imperial*. Valensiya: Universitat de Valencia.
- De Las Casas, B. (2014). *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*. İstanbul: İmge Yayınları.
- De Lellis, C. (1671). *Discorsi delle famiglie nobili del Regno di Napoli*. Napoli: Gli Heredi di Roncagliolo.
- De León, F. G. (2009). *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567-1659*. Leiden: Brill.
- De Vries, J. (2008). *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750*. Cambridge: Cambridge University Press,.

- De Vries, J. (2009). The Economic Crisis of the Seventeenth Century after Fifty Years. *Journal of Interdisciplinary History*, 40(2), 151-194.
- Del Castillo, A. C. (1888). *Estudios Del Reinado De Felipe IV* (Cilt 2). Madrid: Flor Baja.
- Drnic, Z. M. (2015). CARLOS V: La idea de una monarquía universal. *TIEMPO Y ESPACIO*(7-8), 146- 168.
- Dronke, P. (1992). *A History of Twelfth-Century Western Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dubet, A. S. (2009). Arbitristas. Acción política y propuesta económica. J. M. Visceglia içinde, *La monarquía de Felipe III. La corte* (s. 867-70). Milano: Fundación MAPFRE.
- Duffy, C. (1979). *Siege warfare: the fortress in the early modern world, 1494-1660*. Londra: Routledge.
- Dumont, P. E. (1935). Primitivism in Indian Literature. A. L. Boas içinde, *A Documentary History of Primitivism and Related Ideas in Antiquity* (s. 433-447). Baltimore: John Hopkins Press.
- Dussel, E. (2013). *Ethics of Liberation: In the Age of Globalization and Exclusion*. Kuzey Carolina: Duke University Press.
- Duverine, A. (1840). *Cuadro Histórico de los Abusos y Espíritu de Reforma Política en España*. Madrid: Boix.
- Ehlers, B. (2006). *Between Christians and Moriscos: Juan de Ribera and Religious Reform in Valencia, 1568–1614*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Elliott, J. (1955). The King and the Catalans:1621-1640. *The Cambridge Historical Journal*, 11(3), 253-271.
- Elliott, J. (1961). The Decline of Spain. *Past & Present*(20), 52-75.
- Elliott, J. (1963). *Imperial Spain 1469-1716*. New York: Penguin.
- Elliott, J. (1969). Revolution and Continuity in Early Modern Europe. *Past& Present*, 42, 35-56.
- Elliott, J. (1977). Self Perception and Decline in Early Seventeenth Century. *Past& Present*(74), 41-61.

- Elliott, J. (1984). *The Revolt of Catalans*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elliott, J. (1985). *Richelieu and Olivares*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elliott, J. (1987). The court of the Spanish Habsburgs: a peculiar institution? P. J. M. Mack içinde, *Politics and Culture in Early Modern Europe: Essays in Honour of H. G. Koenigsberger*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elliott, J. (1988). *The Count-Duke of Olivares: The Statesman in an Age of Decline*. New Haven: Yale University Press.
- Elliott, J. (1989). A provincial aristocracy: the Catalan ruling class in the sixteenth and seventeenth centuries. J. Elliott içinde, *Spain and Its World 1500-1700: Selected Essays* (s. 67-91). New Haven: Yale University Press.
- Elliott, J. (2018). *La rebelión de los catalanes: Un estudio de la decadencia de España (1598-1640)*. Madrid: Ediciones Akal.
- Elliott, J. D. (2013). *Memoriales y Cartas del Conde Duque de Olivares*. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica y Marcial Pons Historia.
- Erdoğan, M. (2000-2001). Hikmet-i Hükümetten Hukuk Devletine Yol Var mı? *Doğu-Batı*(13), 45-59.
- Externbrink, S. (2014). The Thirty Years' War in Italy 1628–1659. T. A. War içinde, *Olaf Asbach & Peter Schröder*. Abington: Routledge.
- Feldman, G. (2014). Money, Prices and the Silver Industry during the Price Revolution. *Review of Political Economy*, 24(4), 557-573.
- Fernandez, A. (1997). The Repression of Sexual Behavior by the Aragonese Inquisition between 1560 and 1700. *Journal of the History of Sexuality*, 7(4).
- Feros, A. (2002). *El Duque de Lerma: realeza y privanza en la España de Felipe III*. Madrid: Marcial Pons.
- Feros, A. (2003). Twin Souls: Monarchs and Favourites in Early Seventeenth-Century Spain. R. K. Parker içinde, *Spain, Europe and the Atlantic World* (s. 27-47). Cambridge: Cambridge University Press.
- Figueira, G. (1926). D'un sirventes for. V. Crescini içinde, *Manuale per l'avviamento agli studi provenzali* (s. 281–286). Milano: Ulrico Hoepli Editore.

- Flavio, B. (2016). *Rome in Triumph*. Cambridge: Harvard University Press.
- Flynn, D. (1982). Fiscal Crisis and the Decline of Spain (Castile). *The Journal of Economic History*, 42(1), 139–148.
- Fontenrose, J. (1974). Work, Justice, and Hesiod's Five Ages. *Classical Philology*, 69(1), 1-16.
- Fraga, J. M. (2013). Three revolts in images: Catalonia, Portugal and Naples (1640-1647). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Universitat de Barcelona.
- Garcia, A. M. (1989). *Textos de Derecho Local Español en la Edad Media: Catálogos de Fueros y Costums Municipales*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas Instituto de Ciencias Jurídicas.
- Gates, J. (1963). Model Emperors of the Golden Age in Chinese Lore. *Journal of the American Oriental Society*, 56(1), 51–76.
- Genç, Ö. (2012). Charlemagne ve Karolenj Rönesansı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi.
- Gibbon, E. (1840). *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Cilt 4,5,6,7,8). Paris: Baudry's European Library.
- Gil, X. (1995). Imperio, Monarquía universal, equilibrio. Europa y la política exterior en el pensamiento político español de los siglos XVI y XVII. *Colección: Lezioni*(12), 3-23.
- Gómez Asencio, J. J. (2008). El trabajo de la Real Academia Española en el siglo XVIII (y después). *Península: Revista de Estudios Ibéricos*(5), 31–54.
- Grant, J. (1999). Rethinking the Ottoman Decline: Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries. *Journal of World History*(1), 179–201.
- Grattan, T. C. (1830). *The History of the Netherlands*. Philadelphia: Carey & Lea.
- Greidanus, S. (2012). *Preaching Christ from Daniel: Foundations for Expository Sermons*. Michigan: Grand Rapids.
- Guarino, G. (2014). The Spanish Monarchy and the Challenges of the Thirty Years' War. O. A. Schröder içinde, *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War* (s. 53-65). Abingdon: Routledge.

- Gundersheimer, W. (1966). *The Life and Works of Louis Le Roy*. Cenevre: Librairie Droz.
- Hamilton, A. (2008). *Trade and Empire in the Eighteenth-Century Atlantic World*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Hamilton, E. (1938). Revisions In Economic History: The Decline of Spain. *The Economic History Review*, 8(2), 168-179.
- Hernandez, S. (1999). Pedagogía en palacio: el Marqués de Velada y la educación del Príncipe Felipe (III), 1587-1598. *Reales Sitios*, 142, 34-49.
- Herranz, F. M. (2016). *Lindos y tornadizos: El pensamiento filosófico hispano (siglos XV-XVII)*. Madrid: Editorial Verbum.
- Hesiodos. (1977). *Hesiodos: Eserleri ve Kaynakları*. Ankara: TTK.
- Hess, A. (1968). The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in the Sixteenth Century. *The American Historical Review*, 74(1), 1-25.
- Hirschman, A. O. (1997). *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism Before Its Triumph*. Princeton: Greenwood Publishing Group.
- Hobsbawm, E. (1954). The General Crisis of the European Economy in the 17th Century. *Past & Present*(5), 33-53.
- Hobsbawm, E. (1960). The Seventeenth Century in the Development of Capitalism. *Science and Society*(24), 97-112.
- Hodes. (1897). *The Odes*. Londra: James Parker and Co.
- Hohenberg, L. H. (1989). Urban Decline and Regional Economies Brabant, Castile, and Lombardy, 1550-1750. *Comparative Studies in Society and History*, 31(3), 439-461.
- Howard, D. (1988). Ottoman Historiography and the Literature of 'Decline' of the Sixteenth and Seventeenth Centuries. *Journal of Asian History*(22), 52-77.
- Ianziti, G. (2012). *Writing History in Renaissance Italy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Iarocci, M. (2006). *Properties of Modernity: Romantic Spain, Modern Europe, and the Legacies of Empire*. Nashville: Vanderbilt University Press.

- Israel, H. K. (1982). The Seventeenth-Century Crisis in New Spain: Myth or Reality? *Past & Present*(97), 144-156.
- Israel, J. (1972). *Race, Class, and Politics in Colonial Mexico, 1610-1670*. Oxford: Oxford University Press.
- Israel, J. (1977). A Conflict of Empires: Spain and The Netherlands 1618–1648. *Past & Present*, 76(1), 34–74.
- Israel, J. (1981). The Decline of Spain: A Historical Myth? *Past & Present*(91), 170-80.
- Israel, J. (1981). The Decline of Spain: A Historical Myth? *Past & Present*, 91.
- Israel, J. (1998). *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477-1806*. Oxford: Clarendon Press.
- Israel, J. (2003). *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic.
- Israel, J. (2003). *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic.
- Israel, J. (2003). *Empires and Entrepots: the Dutch, the Spanish Monarchy, and the Jews, 1585-1713*. Londra: Bloomsbury Academic.
- Israel, J. S. (2007). *The expansion of tolerance: religion in Dutch Brazil (1624-1654)*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Jago, C. (1973). The Influence of Debt on the Relations between Crown and Aristocracy in Seventeenth-Century Castile. *The Economic History Review*, 26(2), 218-236.
- Jago, C. (1981). Habsburg Absolutism and the Cortes of Castile. *American Historical Review*, 86(2), 307–326.
- Jerez, J. (2007). *Pensamiento político y reforma institucional durante la guerra de las Comunidades de Castilla (1520-1521)*. Madrid: Marcial Pons.
- Kafadar, C. (1997–1998). The Question of Ottoman Decline. *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*(4), 30–75.
- Kagan, R. (1971). Universities in Castile, 1500-1700. *Past & Present*(49), 44-71.
- Kamen, H. (1978). The Decline of Spain: A Historical Myth? *Past & Present*(81), 24-50.

- Kamen, H. (2002). *Spain's Road to Empire: The Making of a World Power 1492-1763*. Londra: Penguin.
- Kamen, H. (2004). *Golden Age Spain*. Londra: Macmillan Education.
- Koenigsberger, H. (2003). The Crisis of the 17th Century: A Farewell. H. Koenigsberger içinde, *Politicians and Virtuosi: Essays in Early Modern History*. Londra: Bloomsbury Academic.
- Kottman, K. (2001). *Catholic Millenarianism: From Savonarola to the Abbe Gregoire*. Springer-Science& Business Media.
- Kramer, S. N. (1998). *Tarih Sümer'de Başlar*. (M. İ. Çığ, Çev.) Ankara: TTK.
- Kugler, P. B. (2007). *The Price Revolution in the 16th Century: Empirical Results from a Structural Vectorautoregression Model*. Basel: University of Basel.
- Lehfeldt, E. (2008). Ideal Men: Masculinity and Decline in Seventeenth-Century Spain. *Renaissance Quarterly*, 61(2), 363- 394.
- Lewis, B. (1958). Osmanlı İmparatorluğunun İnhitâtı Üzerine Bazı Düşünceler. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 161-178.
- Lynch, J. (2005). *Historia de Espana: Edad Moderna Crisis y Recuperación, 1598-1808*. Madrid: Critica.
- Macartney, C. (1970). *The Habsburg and Hohenzollern Dynasties in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Londra: Macmillan.
- Machiavelli, N. (2013). *Prens*. İstanbul: Kabalıcı.
- Machiavelli, N. (1961). *Il Principe*. Torino: Einaudi.
- Magnier, G. (2010). *Pedro de Valencia and the Catholic apologists of the expulsion of the Moriscos: Visions of Christianity and kingship*. Leiden: Brill.
- Maravall, J. A. (1984). *Poder, honor y élites en el siglo XVII*. Madrid: Siglo XXI.
- Marino, J. (2002). *Early Modern Italy 1550- 1796*. Oxford: Oxford University Press.
- Martinez, S. (2011). *Translating Tacitus. The reception of Tacitus's works in the vernacular languages of Europe, 16th-17th centuries*. Pisa: Plus.

- Martinez-Dhier, A. (2011). Expulsión o Asimilación, Esa Es La Cuestión» Los Gitanos en Castilla Durante el Gobierno de la Monarquía Absoluta. *Revista de la Inquisición (Intolerancia y Derechos Humanos)*, 15, 173-230.
- Mehmet, Ö. (2015). *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Merriman, R. (1937). *Six Contemporaneous Revolutions*. Glasgow: Jackson.
- Mommsen, T. E. (1942). Petrarch's Conception of the 'Dark Ages. *Speculum*, 17(2), 226–242.
- Navarro, J. J. (2005). *La Compañía de Jesús y el poder en la España de los Austrias*. Madrid: Catedra.
- Ortiz, A. D. (1989). *Crisis y Decadencia en la España de los Austrias*. Madrid: Ariel.
- Ortiz, A. D. (2009). *La Sociedad Española en Siglo XVII*. Granada: Editorial Universidad de Granada.
- Parker, G. (1970). Spain, Her Enemies and the Revolt of the Netherlands 1559-1648. *Past and Present*(49), 72-95.
- Parker, G. (1972). *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659. The logistics of Spanish Victory and Defeat in the Low Countries' Wars*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parker, G. (1976). The "Military Revolution," 1560-1660--a Myth? *The Journal of Modern History*, 48(2), 195-214.
- Parker, G. (1987). *The Thirty Years War*. New York: Barnes & Noble.
- Parker, G. (1988). *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West, 1500- 1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parker, G. (2001). *Europe in Crisis: 1598-1648*. Londra: Wiley-Blackwell.
- Parker, G. (2002). *Success Is Never Final*. New York: Basic Books.
- Parker, G. (2002). The Place of Tudor England in the Messianic Vision of Philip II of Spain: The Prothero Lecture. *Transactions of the Royal Historical Society*, 167-221.

- Parker, G. (2007). The Limits to Revolutions in Military Affairs: Maurice of Nassau, the Battle of Nieuwpoort (1600), and the Legacy. *The Journal of Military History*, 72(2).
- Parker, G. (2013). *Global Crisis: War, Climate Change and Catastrophe in the Seventeenth Century*. New Haven: Yale University Press.
- Parker, G. S. (1997). *The General Crisis of The Seventeenth Century*. Londra: Routledge.
- Parrott, D. (1997). The Mantuan Succession, 1627–31: A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe. *The English Historical Review*, 112(445), 20-65.
- Parrott, D. (2001). *Richelieu's Army: War, Government and Society in France, 1624-1642*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pérez, J. (1994). *La revolución de las comunidades de Castilla (1520-1521)*. Siglo XXI, 1998. Maravall, José Antonio. *Las comunidades de Castilla: Una Primera Revolución Moderna*. Alianza : Alianza Universidad.
- Philips, C. R. (1982). The Spanish Wool Trade, 1500-1780. *The Journal of Economic History*, 42(4).
- Pidal, R. M. (1955). *Idea imperial de Carlos V*. Espasa: Calpe.
- Pienda, J. (2003). La lógica del Gran Tiempo en Joaquín de Fiore. *Teorema: Revista internacional de filosofía*, 22(3), 131-142.
- Plutarch. (1919). *The Parallel Lives*. Cambridge: Loeb Classical Library.
- Prak, M. (2005). *The Dutch Republic in the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pym, R. (2007). *The Gypsies of Early Modern Spain, 1425-1783*. New Hampshire: AIAA.
- Quazza, R. (1922). *Mantova e Monferrato nella politica europea all vigilia della guerra per la succession (1624-1627)*. Mantova: Casa Editrice G. Mondovi.
- Questier, M. (2019). *Dynastic Politics and the British Reformations, 1558-1630*. Oxford: Oxford University Press.
- Rabb, T. (1975). *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press.

- Rady, M. (1990). *From revolt to Independence: the Netherlands, 1550-1650*. Londra: Hodder Education.
- Rawlings, H. (2006). *The Spanish Inquisition*. Oxford: Wiley& Blackwell.
- Rawlings, H. (2012). *The Debate on the Decline of Spain*. Manchester: Manchester University Press.
- Rocher, L. (1986). *The Purāṇas*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Rodríguez Campomanes, P. (1774). *Discurso sobre el fomento de la industria popular*. Madrid: Imprenta de D. Antonio de Sancha.
- Rodríguez, A. (2016). *Messianism and Puritanical Reform*. Leiden: Brill.
- Rogers, C. (2010). Tactics and the face of battle. F. Tallett içinde, *European Warfare, 1350–1750*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Romano, R. (1962). Una Crisi Economica, 1619-1622. *Rivista Storica Italiana*,(74).
- Rowen, H. (1972). *The Low Countries in Early Modern Times: A Documentary History*. Londra: Palgrave.
- Rubenstein, J. (2008). Godfrey of Bouillon Versus Raymond of Saint-Gilles: How Carolingian Kingship Trumped Millenarianism at the End of the First Crusade. M. G. Stuckey içinde, *The Legend of Charlemagne in the Middle Ages Power, Faith and Crusade* (s. 59-75). Londra: Palgrave.
- Rucquoi, A. (1996). Mesianismo y Milenarismo en la Espana Medieval. *Medievalismo*(6).
- Sáinz y Rodríguez, P. (1962). *Evolución de las Ideas sobre la Decadencia Española*. Madrid: Librería J. Cintas.
- Sancar, M. (1997). Devlet Akli, Hukuk Devleti ve Devlet Çetesi. *Birikim*(93-94), 80-90.
- Sancar, M. (2016). *Devlet Akli" Kiskancında Hukuk Devleti*. İstanbul: İletişim .
- Sanchez, M. (1994). A House Divided: Spain, Austria, and The Bohemian And Hungarian Successions. *Sixteenth Century Journal*, 25(4).
- Sanford, E. M. (1937). Contrasting Views of the Roman Empire. *The American Journal of Philology*, 58(4), 437-456.

- Sanz, J. O. (1841). *Historia general de España*. Madrid: Impresa de Alejandro Gómez Fuentenebro.
- Saunders, J. J. (1963). The Debate On The Fall Of Rome. *History*, 48(162), 1–17.
- Schaff, P. (1900). *A Select Library of The Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church* (Cilt 14). Michigan: Hendrickson Publishers.
- Schaff, P. (2004). *Leo the Great & Gregory the Great*. Michigan: Grand Rapids.
- Schiller, F. (1899). *The History of the Thirty Years' War in Germany*. New York: A.L. Burt.
- Serrano, J. A. (1950). *Reformas Politico- Administrativas y Morales en el Desgobierno de Felipe*. Madrid: Industrias Gráficas Diario-Día.
- Siecienski, A. (2017). *The Papacy and the Orthodox: Sources and History of a Debate*. Oxford: Oxford University Press.
- Soldevila, F. (1962). *Història de Catalunya*. Barcelona: Editorial Alpha.
- Sotomayor, A. V. (Dü.). (1790). *Semanario Erudito: Que Comprehende Varias Obras Ineditas, Criticas, Morales, Instructivas, Politicas, Historicas, Satiricas, Y Jocosas, de Nuestros Mejores Autores Antiguos Y Modernos*. Madrid: Blas Roman.
- Spengler, O. (1997). *Batı'nın Çöküşü*. (G. Scognamillo, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Squatriti, P. (2004). Pornocracy. C. Kleinhenz içinde, *Medieval Italy: An Encyclopedia* (Cilt 2). Londra: Routledge.
- Starn, R. (1975). Meaning-Levels in the Theme of Historical Decline. *History and Theory*, 14(1), 1-31.
- Steen, J. v. (2017). The Political Rediscovery of the Dutch Revolt in the Seventeenth-Century Habsburg Netherlands. *Early Modern Low Countries*, 1(2).
- Steiberg, S. (1966). *The Thirty Years War*. Londra: Hodder & Stoughton Educational.
- Stradling, R. (1986). Olivares and Origins of Franco- Spanish War, 1627-35. *The English Historical Review*(101), 68-94.
- Stradling, R. (1986). Olivares and the Origins of the Franco-Spanish War. *The English Historical Review*, 101(383), 68–94.

- Sturdy, D. (2002). *Fractured Europe, 1600-1721*. Oxford: Oxford University Press.
- Sturdy, D. J. (2002). *Fractured Europe: 1600-1721*. Oxford: Blackwell.
- Sultz, R. (2001). Morisco Women, Written Texts, and the Valencia Inquisition. *The Sixteenth Century Journal*, 32(2).
- Swart, K. (1964). *The Sense of Decadence in Nineteenth-Century France*. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Tarres, A. (2014). Corts i exèrcit. Catalunya en l'estratègia política del ministeri del comte duc d'Olivares (1632-1640). *Revista D'història Moderna*(32).
- TePaske, J. K. (1981). The Seventeenth Century Crisis in New Spain: Myth or Reality. *Past and Present*(90), 116-135.
- Theodore, J. (2016). *The Modern Cultural Myth of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Londra: Palgrave.
- Toro Pascua, I. (2003). Milenarismo y profecía en el siglo XV: la tradición del libro de Unay en la Península Ibérica. *Revista de Estudios Ibericos*(0).
- Toynbee, A. (1995). *Tarih Bilinci*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: Bateş .
- Trevor-Roper, H. (2001). *The Crisis of the Seventeenth Century: Religion, the Reformation and Social Change*. Indiana: Liberty Fund.
- Van Bruaene, A.-L. K. (2016). Beeldenstorm : Iconoclasm in the Sixteenth-Century Low Countries. *The Low Countries Historical Review*, 131(1), 3-14.
- van der Steelen, J. (2015). *Memory Wars in the Low Countries, 1566-1700*. Leiden: Brill.
- Van Meteren, E. (1763). *Historie van de oorlogen en geschiedenissen der Nederlanden, en derzelven naburen: 1315-1611* (Cilt 10). Goetzee.
- Van Nijmegen, O. (2014). The Dutch–Spanish War in the Low Countries 1621–1648. O. A. Schröder içinde, *The Ashgate Research Companion to the Thirty Years' War*. Abington: Routledge.
- Vico, G. (2007). *Yeni Bilim*. (S. Ö. Akkaş, Çev.) İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Vilar, P. (1962). *La Catalogne dans l'Espagne Moderne*. Barselona: S.E.V.P.E.N.

- Vilar, P. (1974). *El Tiempo Del Quijote*. E. G. Raventós içinde, *Crecimiento y Desarrollo*. Barcelona: Ariel.
- Vives, J. V. (1964). *Manual de Historia Economica de España*. Barselona: J. Vicens Vives.
- Voth, M. D.-J. (2014). *Lending to the Borrower From Hell: Debt, Taxes, and Default in the Age of Philip II*. Princeton: Princeton University Press.
- Weisser, M. (1973). The Decline of Castile Revisited: The Case of Toledo. *Journal of European Economic History*(3), 214-240.
- Weisser, M. (1982). The Agrarian Depression in Seventeenth-Century Spain. *Journal of Economic History*, 42(1), 149-154.
- White, T. (1842, Ekim). (T. White, Dü.) *Southern Literary Messenger*, 8(10).
- Williams, P. (1973). Philip III and the restoration of Spanish government, 1598-1603 . *The English Historical Review*, 88(349), 751-769.
- Williams, P. (1989). Lerma, 1618: Dismissal or Retirement? *European History Quarterly*, 19, 307-322.
- Williams, P. (2009). *The Great Favourite: The Duke of Lerma and the court and government of Philip III of Spain, 1598-1621*. Manchester: Manchester University Press.
- Wilson, P. (2011). *Europe's Tragedy: A History of the Thirty Years War*. Cambridge: Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.
- Wood, N. (1991). *Cicero's Social and Political Thought*. California: University of California Press.
- Wooten, C. W. (1983). *Cicero's Philippics and Their Demosthenic Model*. Kuzey Carolina: University of North Carolina Press.
- Yun Casalilla, B. (1994). *The Castilian Crisis of the Seventeenth Century. New Perspectives on the Economic and Social History of Seventeenth Century Spain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yun-Casalilla, B. (2002). *La Gestión del Poder: Corona y Economías Aristocráticas en Castilla (Siglos XVI-XVIII)*. Madrid: Ediciones Akal.

Yun-Casalilla, B. (2009). *Las Redes del Imperio Elites Sociales en la Articulación de la Monarquía Hispánica, 1492-1714*. Madrid: Marcial Pons.

Zea, L. (1992). *The Role of the Americas in History*. Maryland: Rowman & Littlefield.

EKLER

Ek 1. Dialogo Sobre el Comercio destes Reynos de Castilla (Alberto Struzzi)

Ek 2. Discurso (Carlos Coloma)

Ek 3. De Como Se Remediaran los Vicios de la Corte (Bartolomé Juan Leonardo de Argensola)

Ek 4. Juicio Interior y Secreto de la Monarquia (Juan de Palafox)

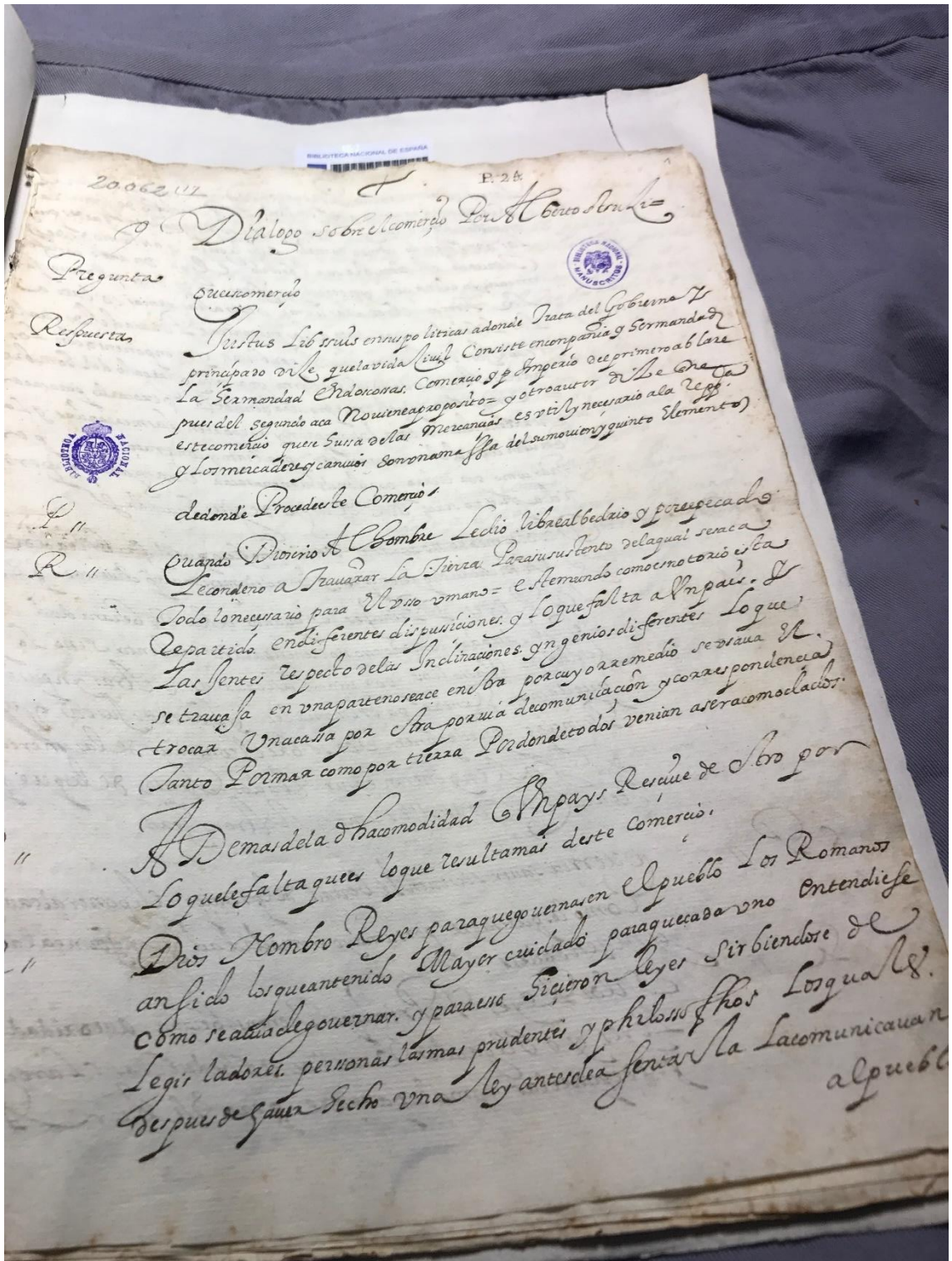
Ek 5. Acerca de los Moriscos de Espana (Pedro de Valencia)

Ek 6. Discurso (Georges de Hennin)

Ek 7. Sermon Predicado (Francisco de Leon)

Ek 8. Orijinallik Raporu

Ek 9. Etik Kurul İzni Muafiyet Formu

2006211

P. 24

Dialogo sobre el Comercio

Pregunta

Que es Comercio

Respuesta

Este es Libro en un po lizias adonde trata del Gobierno y principio de este que la vida civil consiste en compañía y Sormandad La Sormandad es adonias. Comercio es el Imperio de primer ab lare pues del segundo aca Noumea y oporitoz y otro aucter de lre Comercio este Comercio que es lura de las Mercanias es vti y necesario ala Reg. y los mercaderes y canuis Sormandad de lre sumouion y quinto Elemento

de donde Procede el Comercio

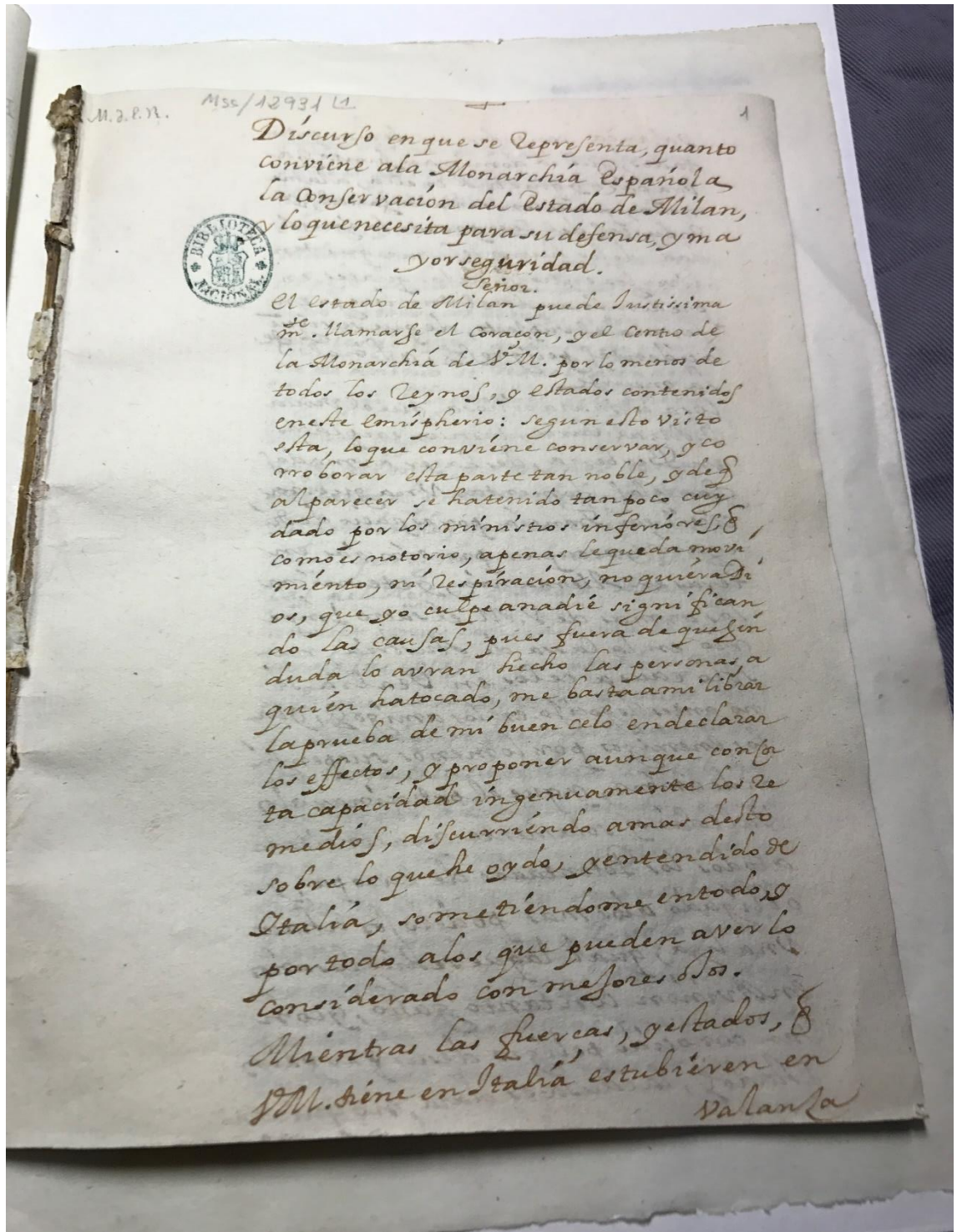
P. 11

R. 11

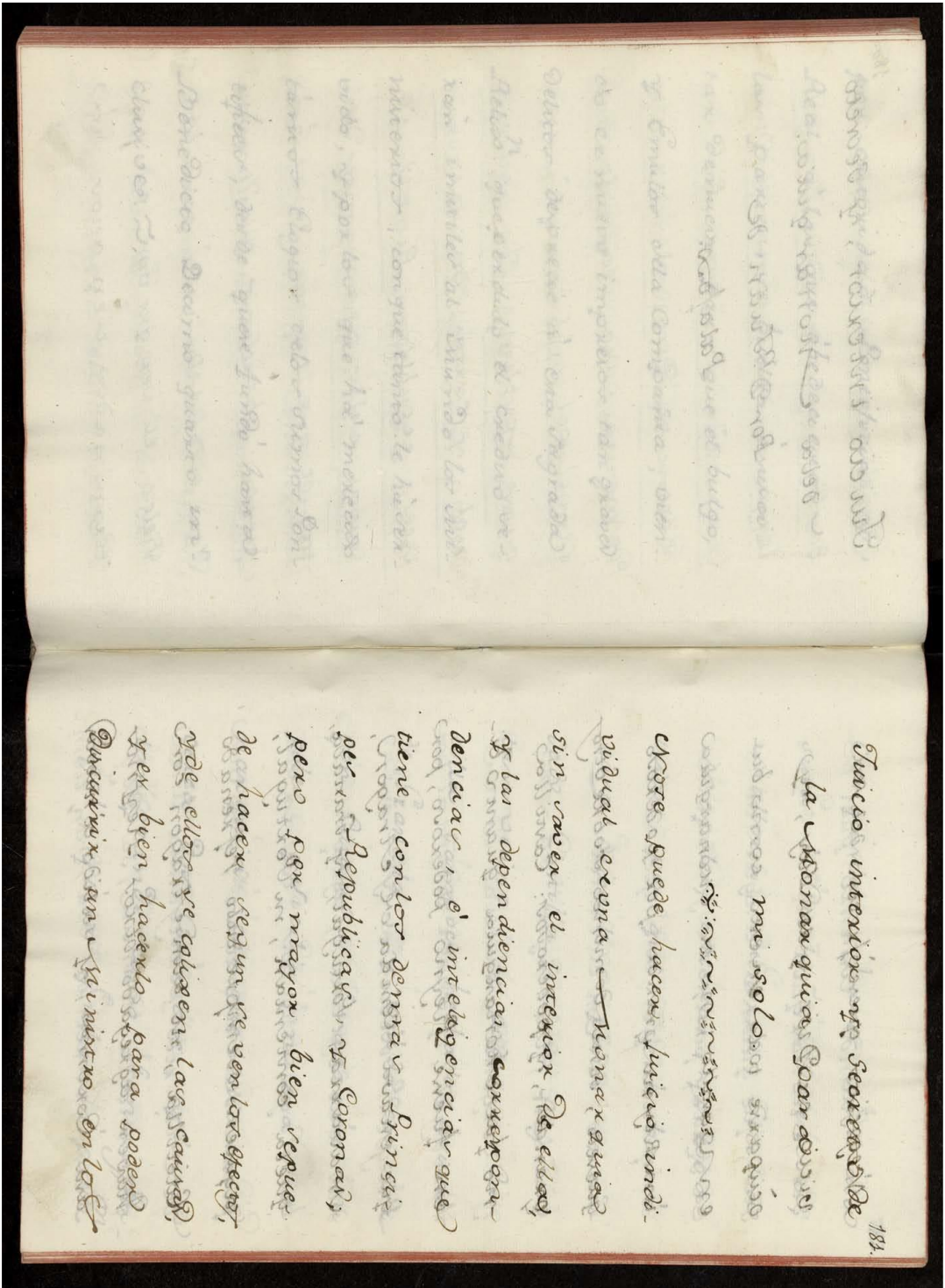
Quando Dize de el Comercio de lre libreal bedais y porseguido de donde a Nauazar la Tierra de lre suru lre de la qual se aca todo lo necesario para el uno y mano = el mundo como comercio sea deparatido en diferentes dispersiones. y lo que falta al un pais. y las sentes respecto de las inclinaciones y ingenios diferentes lo que se trasuafa en un parte en seace en lra por cuyo remedio se trasua de trocaz Unacasta por lra por via de comunicacion y coxas pondencia de tanto Pormaa como por tierra Por donde de dos venian a lra como el adde.

Ademas de la comodidad de lre Pais. Desuue de lra por lo que le falta que es lo que resultama de este Comercio.

Dijs Rombo Reyes para que gouerna en el pueblo Los Romanos an fido los que auerido Mayor cuidado para que cada uno entendijs como se auia de gouernar. y para que fiesion leyes sin biendose de legir lada de personas las mas prudentes y pheliss fhor Los qual. Despu de gaur decho vna ley antes de a ferir la la comunicauan al pueblo

Ek 2. Discurso (Carlos Coloma)

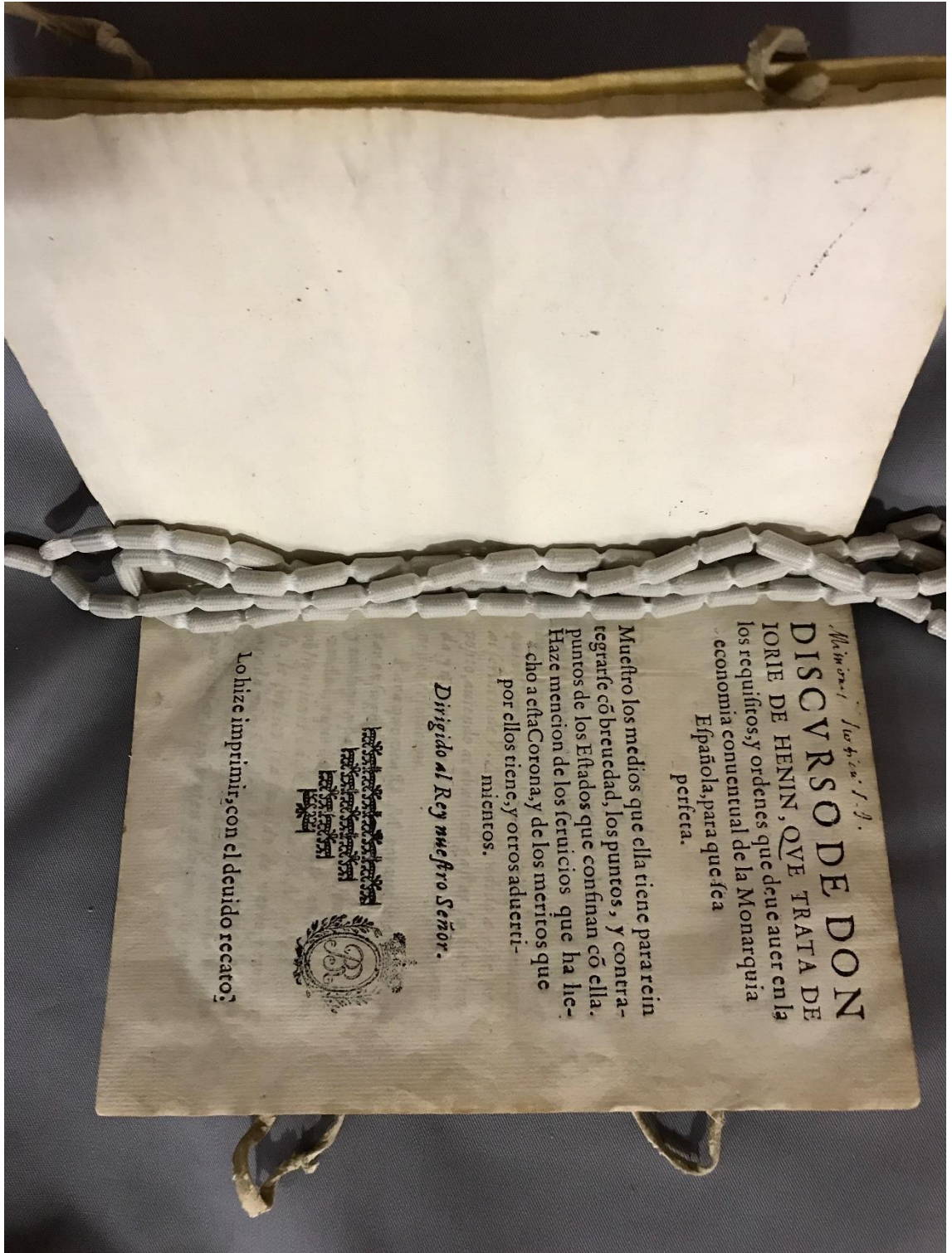
Ek 4. Juicio Interior y Secreto de la Monarquía (Juan de Palafox)

45

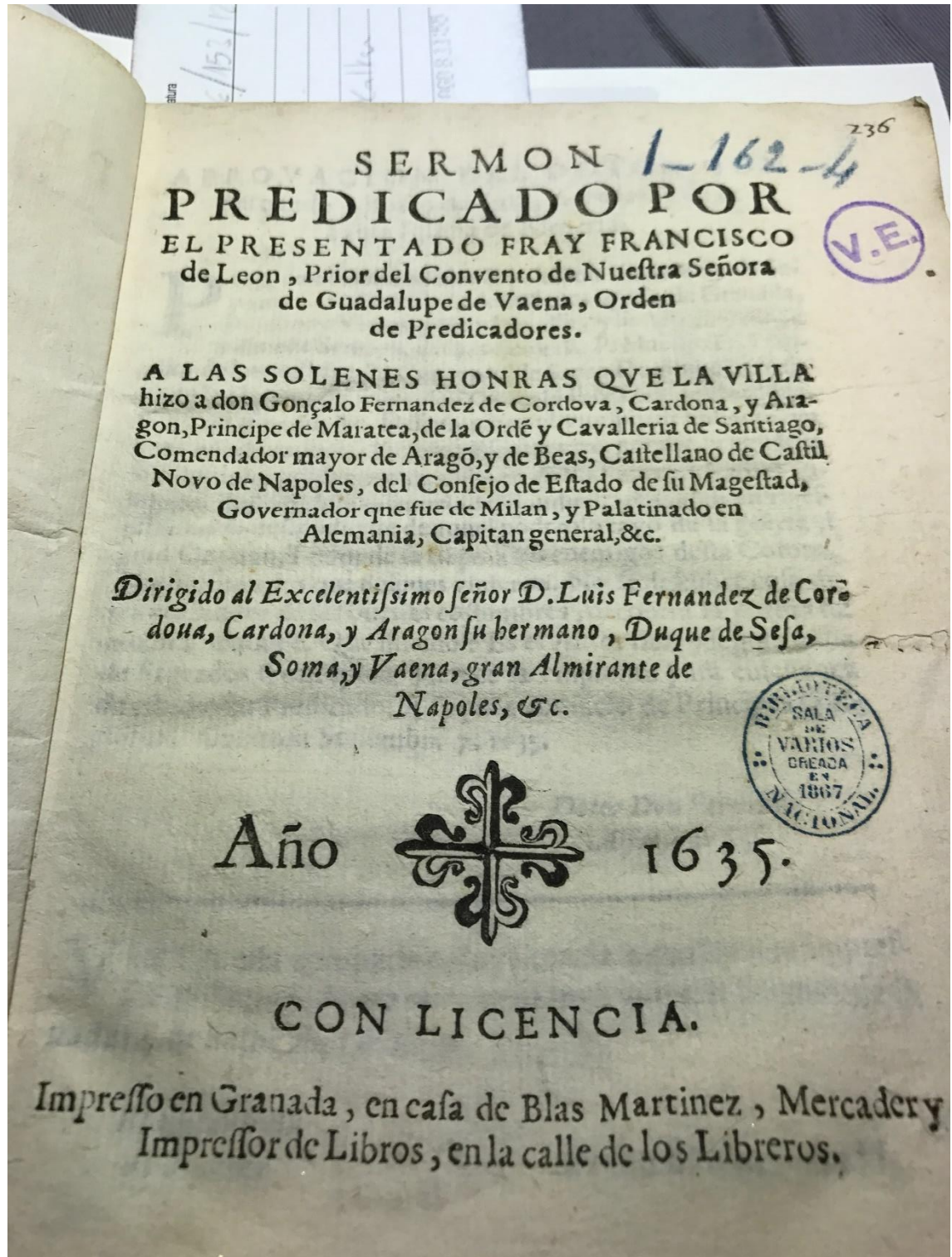
*Acerca de los Moriscos de España Tratado
de Pedro de Valencia.*

De las fortificaciones que se han inventado i usado en todos los siglos para defensa i seguridad de las Ciudades i Repúblicas, ninguna es tan importante, como la desconfianza i recato con que se está siempre sobre aviso i con prevención, contra cualesquiera acontecimientos, no teniendo por seguros de nadie, ni en ningún tiempo, para descansar. Sin aqueste recato, ni las muchas fuerzas, ni las riquezas, ni la valentia natural de una nación, ni la reputacion con que se persuade, que es respetada i temida de los extráños, ni los muros i fosos anchos i hondos sin de provecho. I por fuerte i valiente que un hombre sea, i por muy armado i pertrechado que se halle, si se descuida i se duerme, lo puede atar i matar una flaca mujer. En lo que mejor conviene confiar para seguridad i recudo, es la potencia i grandera del imperio. Porque al que muchos temen i muchos ha rendido i sujetado, muchos también lo azechan i aborrezon, i de suyo esta seguridad que promete la preuencion de fuerzas i armas propias i ofende i irrita a Dios, cuya condiccion i uso antiguo i proprio, es humillar i rendir los grandes i levantados, i engrandezer i levantar a los humildes i pequeños. Bien há mos-

Ek 5. Acerca de los Moriscos de Espana (Pedro de Valencia)

Ek 6. Discurso (Georges de Hennin)

Ek 7. Sermon Predicado (Francisco de Leon)